

ŚRĪMAD
BHAGAVAD-GĪTĀ

Gecomponeerd door

Śrīla
Kṛṣṇa Dvaipayāna Vedavyāsa

Deel Een van Drie

śrī śrī guru-gaurāṅgau jayataḥ

ŚRĪMAD
BHAGAVAD-GĪTĀ

*Met de Bhāvānuvāda van
Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's*

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ-TĪKĀ

en de

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI

*(het commentaar dat de Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā
verheldert met passages van
Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura's*

RASIKA-RANJANA COMMENTAAR)

door

Śrī Śrīmad
Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja

ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ – DEEL 1

Oorspronkelijke titel: Srimad Bhagavad-gita

Auteurs: Kṛṣṇa Dvaipayana Vedavyasa; Viṣvanatha Cakravartī Thakura, 1626; Bhaktivīnoda Thakura, 1838; Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Maharāja, 1921
3de Uitgave 2011 Gaudiya Vedanta Publications – Delhi, India

Nederlandse titel: Srimad Bhagavad-gita – Deel 1

Nederlandse vertaling: 2018 Indira dasi

Voorzien van Sanskriet verzen in Devanagari en Romeins diacritisch schrift

Geciteerde verzen in commentaren gemerkt met een asterisk (*) door Sri Srimad Bhaktivedānta Svāmī Maharāja en de kunstwerken van Syamarānī dasi zijn courtesy van © Bhaktivedānta Book Trust International, Inc., www.Krishna.com.

Gebruikt met toestemming.

Foto Kuruksetra: © Kṛṣṇa-karūṇya dasa.

Vector art: Vectorlady.com

Pro Deo Uitgever Jaya Radhe: <https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

Email: banyantree@duck.com

Drukwerk: www.pumbo.nl

Papier: HVO biotop

Paperback: www.boekenbestellen.nl/boek/bhagavadgita

Alle Nederlandse titels van deze auteurs op één pagina:

www.boekenbestellen.nl – Zoekterm: BV Nārāyaṇa Maharāja

Kosteloos Nederlandse titels in PDF

purebhakti.com/resources/ebooks-magazines/bhakti-books/dutch

Nederlandse vertalingen van de literaire nalatenschap van Sri Srimad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Maharāja worden als Nederlands cultureel erfgoed geconserveerd door de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en het World Book Archive in Vrindavan.

Gaudiya Vedanta Filosofie; Caitanya; Vaisnavisme

NUR: 718 Oosterse religies

COPYRIGHT 2018 © I.H.M. GOOSEN – ENKELE RECHTEN VOORBEHOUDEN

BEHALVE WAAR ANDERS VERMELD VALT ALLEEN DE TEKST (NIET OPMAAK, FOTO'S EN KUNST) IN DIT BOEK ONDER CREATIVE COMMONS NAAMSVERMELDING-GEENAFGELEIDWERKEN 4.0 INTERNATIONALE PUBLIEKE LICENTIE

Overzicht licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.nl>

Opgedragen aan mijn Heilige Meester

*śrī gauḍīya-vedānta-ācārya-kesarī nitya-līlā-praviṣṭa
om̐ viṣṇupāda aṣṭottara-sata*

ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA
GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

*de beste van de tiende generatie
nakomelingen in de Bhāgavata-paramparā
van Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu,
en stichter van de Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti
met zijn vertakkingen verspreid door de wereld.*

Inhoud Deel Een

Voorwoord
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Vāmana Gosvāmi Mahārāja _____ i

Inleiding
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja ___ xvii

Voorwoord
voor de derde Engelse uitgave _____ xlvii

Voorspel van de Mahābhārata Oorlog _____ li

Samenvattingen van Hoofdstukken

door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja

Hoofdstuk Een - Sainya Darśana

Gadeslaan van de legers _____ 1

Śrīmad Bhagavad-gītā bestaat uit achttien hoofdstukken, die uitmonden in de boodschap van *bhakti*, of devotie aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Uit het gedrag van Arjuna op het slagveld blijkt, dat hij in verdriet is ondergedompeld. Kṛṣṇa legt uit, dat de eeuwige functie van de ziel niets heeft te maken met de functie van lichaam, dynastie en kaste, hoewel degenen, die zich op valse gronden met het lichaam als het ware zelf identificeren, dit niet kunnen bevatten. Zolang het levend wezen gebonden blijft door *māyā*, de begoochelende materiële energie, en zijn lichaam als zijn zelf beschouwt, wordt hij gedwongen de ellende van verdriet, illusie, angst enzovoort te ondergaan. Daarom is het van groot belang, dat hij de toevlucht van een geestelijk leermeester aanvaardt, die met de Waarheid op de hoogte is.

Hoofdstuk Twee - Saṅkhya-Yoga

Yoga door onderscheid van lichaam en ziel _____ 59

Wanneer het levend wezen de toevlucht van een bonafide *guru* aanvaardt, realiseert hij zich zijn eigen conditie van onwetendheid. Dan probeert hij vrij te worden van de valstrikken van de begoochelende energie door zijn eigen opvattingen op te geven en de instructies van de geestelijk leermeester te respecteren. De bonafide *guru* is een ziener van de Waarheid, een toegewijde met zuivere, exclusieve liefde voor God. Daardoor is hij vrij van de vier gebreken van illusie, vergissing, imperfecte zintuigen en bedrog. Wanneer een beoefenaar van *bhakti* instructies verneemt uit de lotusmond van de alom genadevolle *guru*, leert hij het verschil begrijpen tussen de ziel en het materiële lichaam. Hij realiseert zich ook de negatieve effecten van zintuiglijk plezier en wordt agetrokken tot het horen van de begrippen, eigenschappen en glorie van de wijzen, wier geest verankerd is in transcendentaal bewustzijn. Onder invloed van de associatie van heilige personen ontluikt in zijn hart vervolgens de gewaarwording, dat hij gevestigde kennis over de Absolute Waarheid moet zien te krijgen.

Hoofdstuk Drie - Karma-Yoga

Yoga door het pad van actie _____ 193

Wanneer het levend wezen de instructies van Śrī Kṛṣṇa heeft gehoord, begrijpt hij, dat *karma-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang, waarbij de vruchten van vrome actie worden geofferd aan God, bestaat uit activiteiten in dienst aan Hem, die worden uitgevoerd zonder zelfzuchtige verlangens. Als het hart vol verlangen is naar zintuiglijk plezier, is het aanvaarden van de kledij van een bedelmonnik geen echte verzaking maar hypocrisie en dat kan nooit voordeel geven. Het levend wezen dient zijn voorgeschreven plicht uit te voeren als dienst aan Bhagavān, want het uitvoeren van die plicht met het doel van lustbevrediging geeft geen gunstig resultaat. Uitvoering van voorgeschreven plicht, zoals vedische offers, kan wereldse lustbevrediging geven, maar het offeren van de resultaten van zijn activiteiten zuivert het hart. Het is daarom gunstig om de veronachtzaming van zijn voorgeschreven plicht achterwege te laten evenals zondige activiteiten en de baatzuchtig gemotiveerde uitvoering

van zijn plicht en in plaats daarvan die plicht onzelfzuchtig uit te voeren en het resultaat aan Bhagavān te offeren.

Hoofdstuk Vier - Jñāna-Yoga

Yoga door transcendentale kennis _____ 271

Hoofdstuk Vier begint met instructie voor *jñāna-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang door transcendentale kennis. Eerst wordt uitgelegd, dat men de authentieke kennis van Waarheid alleen kan krijgen met de genade van *śrī gurudeva*, die deze Waarheid heeft gezien. De manier om zijn genade te ontvangen is te horen van iemand in een bonafide disciplinaire opvolging. Die transcendentale kennis kan onmogelijk worden verkregen door wereldse studie, intelligentie, of kennis. Dit hoofdstuk legt ook uit, dat in ieder millennium een incarnatie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods verschijnt. De geboorte en activiteiten van God zijn goddelijk en het is dwaas en respectloos om ze als werelds te beschouwen. Deze kennis van de Absolute Waarheid krijgt men in de associatie van een zelfgerealiseerd geestelijk leermeester. Men hoort van hem door zulke kennis geleidelijk over de unieke kenmerken van de vereniging met God en de superioriteit ervan boven de verbinding met Hem door Hem de vruchten van zijn werk aan te bieden. Men kan de oceaan van geboorte en dood gemakkelijk oversteken door zijn toevlucht te nemen tot authentieke kennis. De beoefenaar, die hieraan twijfelt, kan geen vooruitgang boeken. Degene, die het aan deze beproefde kennis van de Waarheid ontbreekt, zal vallen en van het pad afdwalen. Hij zal opnieuw in de val lopen van de kringloop van baatzuchtige actie.

Hoofdstuk Vijf - Karma-Sannyāsa-Yoga

Yoga door verzaken van actie _____ 351

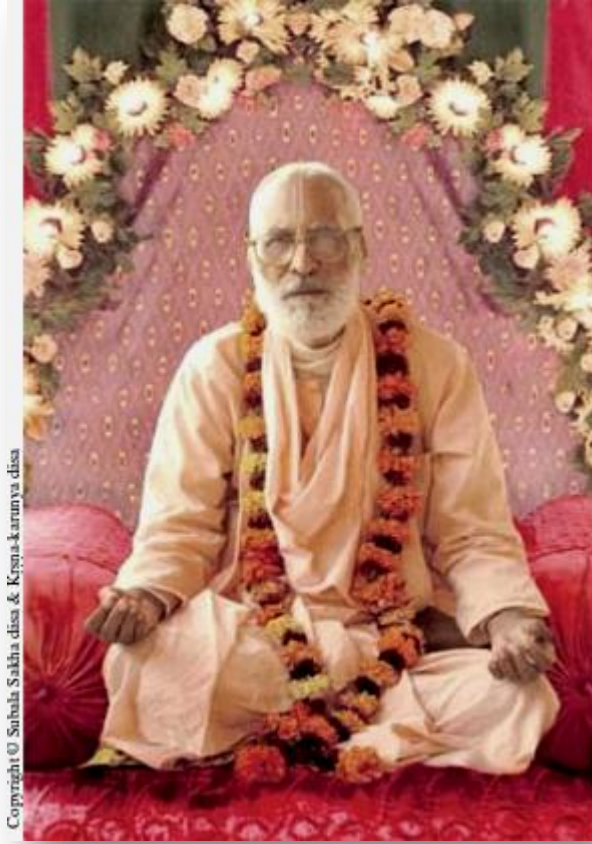
Na het verkrijgen van kennis over de Waarheid wordt de beoefenaar gekwalificeerd om met de Allerhoogste in verbinding te treden door het verzaken van zijn voorgeschreven plicht. Tegen die tijd realiseert hij zich, dat ware verzaking betekent het opgeven van gehechtheid aan voorgeschreven actie en zijn resultaten. Voor iemand, wiens hart nog onzuiver is, is het zowel juist als gunstig om de vruchten van zijn werk aan Bhagavān te offeren en onthecht te blijven van het proces en het resultaat in

plaats van het werk volkomen te verzaken. Het onzelfzuchtig offeren van de resultaten van zijn voorgeschreven plicht aan Bhagavān geeft de kwalificatie om de natuur van *brahma*, of God, te verkrijgen; en degenen, die God kennen, vinden rust en vrede.

Hoofdstuk Zes - Dhyāna-Yoga

Yoga door het pad van meditatie _____ 395

De beoefenaar begrijpt uit de instructies van de geestelijk leermeester, die de Waarheid heeft gezien, dat men alleen op de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods kan mediteren, indien het hart is gezuiverd. Een ware mysticus (*yogī*) of bedelmonnik heeft geen werelds verlangen, want niemand kan perfectie in *yoga* bereiken, zolang men nog verlangens heeft naar materieel plezier. Het is noodzakelijk om eetgewoonten en recreatieve activiteiten te beteugelen om perfectie in *yoga* te bereiken. Deze perfectie betekent (1) het zien van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods in alle levende entiteiten en (2) zich realiseren, dat alle levende entiteiten slechts bestaan op basis van de ondersteuning en toevlucht van Śrī Bhagavān. In dit hoofdstuk wordt ook duidelijk gesteld, dat een toegewijde van Bhagavān superieur is aan een baatzuchtig werker, een empirisch filosoof en een mysticus.

Copyright © Subhala Sakha dāsa & Keṣha-karmaṇya dāsa

nitya-lilā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

ŚRĪ ŚRĪMAD

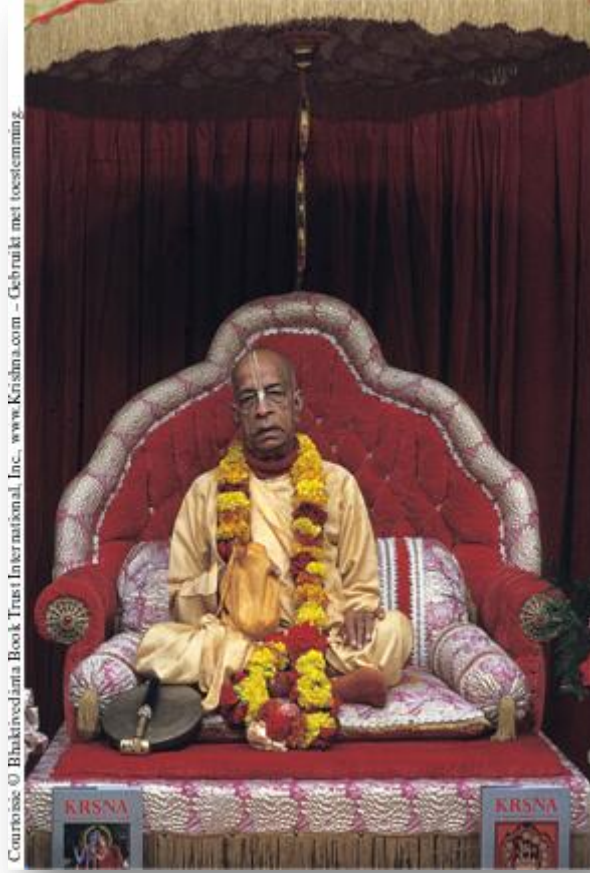
BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

nitya-lilā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

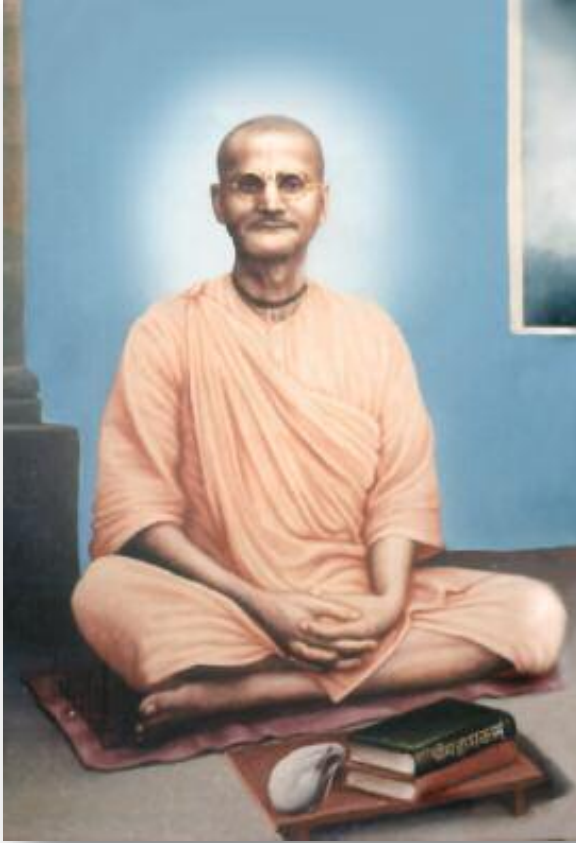
ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA VĀMANA MAHĀRĀJA

nitya-līlā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

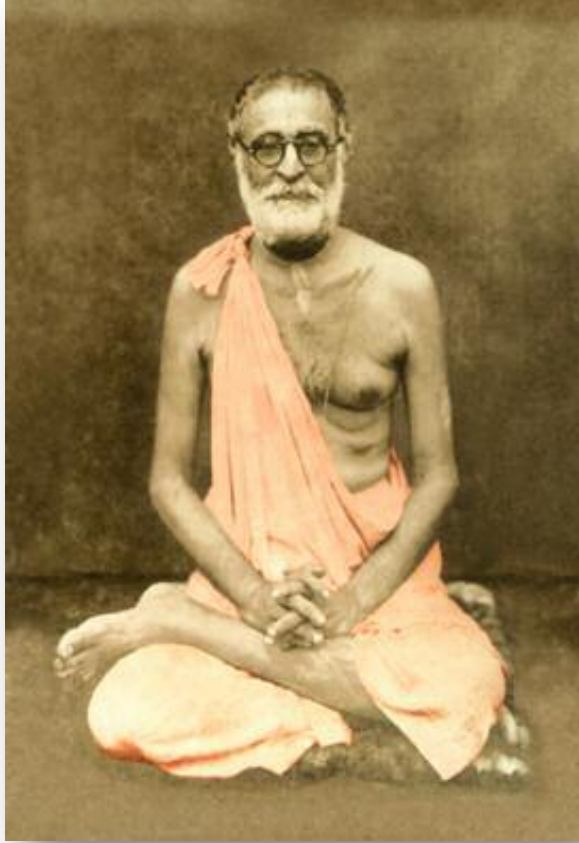
ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVEDĀNTA SVĀMĪ MAHĀRĀJA

nitya-līlā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTI PRAJÑĀNA KEŚAVA GOSVĀMĪ MAHĀRĀJA

nitya-lilā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTISIDDHĀNTA SARASVATĪ GOSVĀMĪ PRABHUPĀDA

nitya-lilā praviṣṭha om viṣṇu-pāda aṣṭottara śata

ŚRĪ ŚRĪMAD

GAURAKIŚORA DĀSA BĀBĀJĪ MAHĀRĀJA

nitya-lilā praviṣṭha om viṣṇu-pāda

ŚACCIDĀNANDA ŚRĪ ŚRĪMAD
BHAKTIVINODA ṬHĀKURA

Het Kroonjuweel van Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava Ācārya's

mahā-mahopādhyāya

ŚRĪLA VIŚVANĀTHA CAKRAVARTĪ ṬHĀKURA

Auteur van Śrīmad Bhagavad-gītā
Śrīla Kṛṣṇa Dvaipāyana Vedavyāsa
(geeft goddelijke visie aan zijn leerling Sañjaya)

Saṅjaya onthult de gebeurtenissen op het slagveld van Kurukṣetra aan Dhṛtarāṣṭra Mahārāja

Op het slagveld krijgt Arjuna de instructies
van de Gītā van Śrī Kṛṣṇa

De exacte lokatie in Kurukṣetra ($30^{\circ} 2' N$, $76^{\circ} E$),
waar Śrīmad Bhagavad-gītā werd gesproken door
Bhagavān Śrī Kṛṣṇa tegen Arjuna, zoals heden
nog zichtbaar is.

O machtig bewapende Arjuna, de drie kwaliteiten, die ontstaan uit de materiële natuur – goedheid, hartstocht en onwetendheid – binden het onveranderlijke levende wezen, dat zich in het lichaam bevindt (14.5).

Degenen die geestelijk in Mij zijn verzonken en wier leven geheel aan Mij is toegewijd, ontlene grote tevredenheid en zegen aan het voortdurend verlichten van elkaar met de fundamentele waarheid over Mij en door *kīrtana* van Mijn naam, gedaante, kwaliteiten en spel uit te voeren (10.9).

Laat je geest altijd in Mij rusten, word Mijn toegewijde, wijd je aan de verering van Mij en bied Mij jouw eerbetuigingen aan. Op die manier, met lichaam en geest ten volle aan Mij toegewijd in dienstverlening, zal je Me zeker bereiken (9.34, 18.65).

Voorwoord

(voor de Hindi uitgave)

IN MIJN GEBED AAN ŚRĪ GURU, DE VAIṢṆAVA'S EN Bhagavān, waarbij ik smeeek om hun genadevolle zegeningen, ga ik het Voorwoord van de huidige uitgave van *Śrīmad Bhagavad-gītā* schrijven. Bij het ondernemen van een dergelijke poging zijn de grondeloze genade en gunstige zegeningen van de disciplinaire opvolging van geestelijk leermeesters in de lijn van Śrī Rūpa Gosvāmī en Śrīla Prabhupāda Sarasvatī Ṭhākura onze enige hulp en toevlucht.

Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti gaf haar eerste oplage van *Śrīmad Bhagavad-gītā* uit op 6 september 1977 door de heilzame wens en zegeningen van mijn Śrī Gurupādapadma, *nitya-līlā-praviṣṭā om viṣṇupāda aṣṭottara-śata* Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja. Deze uitgave bevatte het *Gītā-bhūṣaṇa* commentaar van de stralende zon onder de *vedānta-ācāryas*, Śrī Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇapāda alsmede een verhelderende vertaling getiteld *Vidvad-rañjana* door *nitya-līlā-praviṣṭa om viṣṇupāda* Śrī Śrīla Bhaktinoda Ṭhākura. Daarna publiceerde Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti op 3 oktober 1990 een overbruggende pocketuitgave, die alleen bestaat uit de Sanskriete verzen en hun Bengaalse vertaling.

Verscheidene uitgaven van *Śrīmad Bhagavad-gītā* werden onder hoofdredactie van *jagad-guru nitya-lilā-praviṣṭa om viṣṇupādā aṣṭot-tara-śata Śrī Śrīmad Bhaktisiddhānta Sarasvatī Gosvāmī Prabhupāda* uitgebracht. Sommige bevatten *Gītā-bhūṣaṇa* commentaar van Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇapāda, sommige bevatten *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar en sommige bevatten de vertalingen van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura getiteld *Vidva-rañjana* en *Rasika-rañjana*. Later werden diverse uitgaven door verschillende *maṭhas*, tempels en mis-sies in de lijn van Śrīla Prabhupāda Sarasvatī Ṭhākura gepubliceerd. Er werd een Assamese editie uitgegeven in Tejapura, Assam, en sommige Engelse edities werden in Calcutta en Tamil Nadu uitgegeven. Een Hindi uitgave van *Śrīmad Bhagavad-gītā* met de commentaren van Śrīla Cakravartī Ṭhākura of Śrīla Baladeva Vidyābhū-ṣaṇapāda waren nog niet ter beschikking gekomen. Het gevolg was, dat de Hindi sprekende bevolking van zowel India als van de hele wereld daardoor van de uitgave van dit juweel van een boek in ge-breke ging.

Om deze reden is mijn Godbroeder *pūjyapāda Śrīla Bhaktivedānta Nārāyaṇa Mahārāja*, de vice-president en algemeen redacteur van Śrī Gauḍīya Vedānta Samiti, de huidige editie van *Śrīmad Bhagavad-gītā* aan het uitgeven met Sanskriete verzen, een *anvaya* (woord-voor-woord transscriptie), de vertaling van de verzen en het *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar van de grote voorganger, *śrī-gauḍīyavaiṣṇava-ācārya Śrī Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura*. Hij presenteert tevens een eenvoudig, begrijpelijk commentaar genaamd *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*. Śrī Gauḍīya Vedānta Simiti zal hem hiervoor eeuwig dankbaar en verschuldigd blijven. Door dit boek diepgaand te bestuderen zullen de moedige, intelligente lezers zeker het hoogste heil en de grootste zegen ontvangen.

Aan het eind van het voorwoord van de *Bhagavad-gītā* geeft *jagad-guru om viṣṇupādā Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura* het volgende commentaar.

“Helaas worden de meeste commentaren en Bengaalse vertalingen van *Śrīmad Bhagavad-gītā*, die tot nu toe zijn gepubliceerd, geschreven door voorstanders van de doctrine, dat het levende wezen en de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods in ieder opzicht niet-verschillend zijn (*abheda-brahmavādā*). Slechts enkele uitgaven bevatten commentaren en vertalingen, die zich in de lijn van zuivere toewijding aan Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, bevinden. De commentaren van Śankarācārya en Ānandagiri staan vol absoluut monisme (*abheda-brahmavāda*), of de doctrine, dat het levend wezen niet-verschillend is van de Absolute Waarheid. Hoewel het weliswaar niet vol *brahmavāda* staat, bevat het commentaar van Śrīla Śrīdhāra Svāmī een zweem van de doctrine van gezuiverd non-dualisme (*sāmpradāyika sūddhādvaita*) van de Rudra *sampradāya*. Sommige uitspraken in het commentaar van Śrī Madhusūdana Sarasvatīpāda steunen *bhakti*, maar de laatste instructie en essentie bestaan uit *abheda-brahmavāda*, of monistische bevrijding. Het commentaar van Śrī Rāmānujācārya is volkomen in overeenstemming met *bhakti*, maar degenen, die zuivere *bhakti-rasa* proeven, kunnen er geen permanent toenemende zegen uit putten.

“In ons land was geen commentaar beschikbaar, dat de filosofie van onbevattelijke gelijktijdige eenheid en verschil (*acintya-bhedābheda*) van Śrī Caitanya Mahāprabhu volgt. Om de zuivere toegewijden de smaak van *rasa* te laten proeven en de gelovigen te begunstigen heb ik me grote moeite getroost om het commentaar van Śrī Gaurāṅga Mahāprabhu’s trouwe volgeling te pakken te krijgen, de meest belezen Śrī Viśvanātha Cakravartī Mahāśaya, het kroonjuweel onder de toegewijden.

“Ik heb nu de *Gītā* gepubliceerd met dit commentaar evenals een Bengaalse vertaling van de verzen genaamd *Rasika-rāñjana*. Het commentaar geschreven door Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa Prabhu, dat ook de leer van Śrīman Mahāprabhu volgt, bevat vooral filosofische begrippen. Het commentaar van Śrīla Cakravartī Ṭhākura echter is vol filosofische begrippen en bevat de smaak van zuivere liefde (*prīti-rasa*). Ik heb het commentaar van

Śrīla Cakravartī Ṭhākura gepubliceerd, omdat zijn begrippen eenvoudig te begrijpen zijn en zijn Sanskriet eenvoudig is. De gemiddelde lezer zal daardoor in staat zijn het gemakkelijk te begrijpen.”

Jagad-guru Śrīla Sarasvatī Gosvāmī Prabhupāda zegt,

“Ook al zijn er in vele talen talloze uiteenzettingen, commentaren en vertalingen van dit boek, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura componeerde toch zijn *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar, dat de principes van de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava volgt. Hij deed dit vooral voor de *rasika* Gauḍīya toegewijden. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura is de vierde in de disciplinaire opvolging van Śrīla Narottama Ṭhākura en is in de tussenperiode de bewaker en voorganger van de Gauḍīya Vaiṣṇava *dharma*. Het volgende vers over hem is beroemd.

*viśvasya nātha-rūpo 'sau
bhaktivartma-pradarśanāt
bhakta-cakre vartitatvāt
cakravarty ākhyayābhavat*

Hij is bekend onder de naam Viśvanātha, de Heer van het universum, want hij toont het pad van *bhakti* en hij wordt Cakravartī genoemd (hij rond wie zich een kring of gezelschap ophoudt), omdat hij altijd in het gezelschap (*cakra*) van zuivere toegewijden verblijft.

“Alle Gauḍīya Vaiṣṇavas weten iets over Śrīla Cakravartī Ṭhākura. Vooral degenen, die *Śrīmad-Bhāgavatam* bestuderen, die de *Gītā* bespreken en bestuderen, onderwijzen en delibereren over de Gauḍīya geschriften, zullen tot op zekere hoogte zeker gewaar zijn van zijn bovenzinnelijke schittering. Er zijn weinig schrijvers onder de Gauḍīya Vaiṣṇava voorgangers, die op een dergelijk extensieve wijze Sanskriete werken en commentaren heeft geschreven als Śrīla Cakravartī Mahāśaya.

“In het jaar 1706 was Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura zeer oud. Hij stuurde zijn leerling, *gauḍīya-vedāntācārya*, de zeer ge-

leerde Śrīpāda Baladeva Vidyābhūṣana, en zijn leerling, Śrī Kṛṣṇadeva, naar een bijeenkomst van filosofen in Jaipur. Daar ondergingen de leden van de Gauḍīya *sampradāya* groot onheil, want ze hadden hun *sampradāyika* identiteit vergeten en hadden Vaiṣṇava Vedānta veronachtzaamd. Om dat onheil te lenigen componeerde Śrīpāda Baladeva Vidyābhūṣana een onafhankelijke verhandeling over de *Brahma-sūtra* in overeenstemming met de gedachten van de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava *sampradāya*. Op die manier leverde hij een buitengewoon onderscheiden dienst aan de *sampradāya*, hetgeen Śrīla Cakravartī Ṭhākura een groot plezier deed. Dit was de tweede grote bijdrage aan het predikwerk van Vaiṣṇava *dharma*. Het is tevens een stralend voorbeeld van een gekwalificeerde rectificatie uitgevoerd door een niet-seminaal erfelijke *brāhmaṇa* en Vaiṣṇava *ācārya*.”

Śrīmad Bhagavad-gītā bestaat uit achttien hoofdstukken, die Hoofdstukken Vijfentwintig tot en met Tweeënveertig van de *Bhīṣma-parva* van de *Mahābhārata* omvatten. Śrī Kṛṣṇa's vriend Arjuna is de toehoorder en Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is de spreker. Alvorens *Śrīmad Bhagavad-gītā* te lezen is het van groot belang de wederzijdse relatie tussen Arjuna en Bhagavān te kennen en te weten welk idee Arjuna had over Śrī Kṛṣṇa als de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. *Śrīmad Bhagavad-gītā* is geen 'geschrift', dat is ontstaan uit de verbeeldingskracht van mensen, dus er is geen behoefte aan interpretatie geworteld in wereldse speculatie. Śrī Arjuna, Sañjaya, Dhṛtarāṣṭra, Janamejaya en de wijzen met Śaunaka aan het hoofd hebben de *Gītā* nooit als een metafoor opgevat. De bewering, dat Sañjaya de goddelijke visie vertegenwoordigt, dat Dhṛtarāṣṭra het blinde verstand vertegenwoordigt en dat beiden zich in het ene lichaam bevinden, is eenvoudig het product van een ontluikende verbeelding. Voor een geest, die door de ziel wordt beheerst, is het daarentegen heel natuurlijk om goddelijk inzicht te hebben, want dat verstand is in staat de zintuigen onder controle te houden.

Over het algemeen weten de mensen, dat ‘*Gītā*’ refereert aan *Śrīmad Bhagavad-gītā*, een instructie van Śrī Kṛṣṇa aan Zijn vriend Arjuna. Moderne boekhandels echter voeren titels, zoals *Gītā-samanvaya* en *Gītā-granthāvalī*, die ze aanprijzen als grote werken, die de ware essentie van schriftuurlijke kennis belichamen. Waarom bestaat er zoveel weerstand tegen het aanvaarden van de excellentie en antiquiteit van *Śrīmad Bhagavad-gītā*, welke wordt gesproken door Śrī Bhagavān en is getooid met zulke overstijgende titels als *sarva-jñāna-prayojika* (datgene, dat alle kennis aanroert), *sarva-śāstra-sārabhūtā* (de essentie van alle geschriften) en *tattvārthamañjarī* (de bloemknop van aanwijzingen over de Absolute Waarheid)? In naam van individualiteit en vrijheid gebruiken impersonalisten, monisten, polytheïsten en degenen, die moeite doen om geest en materie te synthetiseren, termen als *samanvaya* (harmonisatie, of synthese), dat op schaamteloze wijze uitdraagt, dat alles gelijk is. Dergelijke mensen zijn constant bezig hun liberale moraal te demonstreren door middel van gefantaseerde commentaren, die trachten een of andere speculatieve vorm van aanpassing op *Śrīmad Bhagavad-gītā*, *Śrīmad-Bhāgavatam* en andere geschriften aan te bieden.

Tegenwoordig wordt het woord *samanvaya* misbruikt en verkeerd geïnterpreteerd. Ware harmonie kan alleen in Bhagavān worden aangetroffen. Gefabriceerde ideeën kunnen nimmer met harmonie worden gelijkgesteld. *Samanvaya-bhāṣyas* (commentaren die beweren een harmonieuze conclusie te presenteren) op de *Gītā* kun je nu in winkels en boekhandels zien liggen, maar het duidt op overeenstemming (*anvaya*) noch synthese (*samanvaya*) door te zeggen, dat de wereld Parameśvara (de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods) is, of dat Parameśvara de wereld is. Deze besmettelijke ziekte van de doctrine van ‘harmonie’ is overduidelijk aanwezig in de zogenaamd opgeleide elite.

Degenen, die trots zijn op hun westerse onderwijs, vermijden hun vertrouwen in het geschrift te leggen en daar de ware kennis te on-

derzoeken. Ze zoeken hun heil liever bij allerlei soorten wereldse logica om hun nieuwsgierigheid te bevredigen. Atheïstische historici en onderzoekers analyseren een geschrift volgens de laatste onderzoeksmethoden om te kunnen vaststellen, wanneer het document is gemaakt. Aangezien ze nalaten de feitelijke substentie te aanvaarden, zijn ze niet in staat aspecten van de geschriften, die in strijd zijn met hun eigen conclusies, met elkaar in overeenstemming te brengen. *Śrīmad Bhagavad-gītā* is een onderdeel van *Mahābhārata*, toch zeggen ze, dat het op een later tijdstip werd toegevoegd. Dit soort onderzoek draagt niet bij aan de glorie van de eeuwig onderscheiden cultuur van wijzen, die de Waarheid hebben gezien (*ārya-ṛṣis*); het is eerder een bevestiging van de onverschilligheid en het misprijzen van onderzoekers jegens hen.

Modern opgeleide mensen laden hun lezingen en artikelen vol met het woord ‘sectarisch’ om hun vrijheid van de toren te blazen. Ze vergeten voor het gemak, dat de glorie van *ārya-dharma*, dat eeuwig is, de zuiverste vorm van sectarisme is. De vloed van ware begrippen, welke door de *guru-paramparā* stroomt, wordt *sampradāya* genoemd, of een disciplinaire lijn, die in zijn volkomenheid en op de juiste wijze de Allerhoogste Waarheid doorgeeft. Deze stroom heeft sinds onheuglijke tijden door de theïstische gemeenschap van India gevloeid.

De *ārya-ṛṣis* hebben het systeem van *sampradāya* op een stevige, wetenschappelijke fundering gevestigd. Pogingen om het te vernietigen begonnen met een zware aanval door degenen, die het atheïstisch com-munisme aanhangen, dat uit het Westen afkomstig is. De grondoorzaak van een dergelijke calamiteit is een verkeerd begrip van het woord ‘sectarisch’. En nu laten vele gefabriceerde, bekrompen secten hun stem luid horen aan de bona fide *sampradāyas*. Ze zijn niet in staat de Absolute Waarheid te zoeken en nemen hun toevlucht tot opportunisme, waarbij ze denken, dat de panische dans van hun verstand vrijheid is, of valt onder publieke opinie. Het ge-

volg is, dat ze zich gedwongen zien impersonalist te worden, *brahma* te vereren, het vormloze aspect van de Absolute Waarheid, dat van alle vermogens in gebreke gaat. Het komplot om aan te tonen, dat Śrī Bhagavān, de Allerhoogste Absolute Waarheid, vormloos is, wordt tegenwoordig non-sectarisch genoemd, of *asāmpradāyika*.

Het is mode om zogenaamd spirituele of non-sectarische commentaren op de *Gītā* en andere geschriften te schrijven. In de huidige samenleving echter is het spijtig, dat non-sectarisme wijst op eigenzinnigheid, opportunisme en gebrek aan remming. Men dient te begrijpen, dat degenen, die de gerealiseerde waarheden van de *ārya-ṛṣis* – die verleden, heden en toekomst kennen – en de eeuwig volmaakte, verheven persoonlijkheden, en degenen, die aannemen, dat hun doctrines worden verpest door sectarisme, zijn in wezen gehecht aan impersonalisme en materialisme. Zulke mensen bestempelen de commentaren van politieke leiders, baatzuchtig strevers, empirisch filosofen en mystici als non-sectarisch.

Om werkelijk de conclusies van *Śrīmad Bhagavad-gītā* te kunnen begrijpen en er op filosofische manier over na te kunnen denken, moet men zijn toevlucht nemen tot de instructies van voorgaande *ācāryas* en die adviezen volgen. Dan is men in staat te innerlijke intentie van de *Gītā* te doorzien en te realiseren. Een onderwerp kan beter worden begrepen, als de auteur zelf een uitleg of commentaar geeft, anders raakt het begrip van het onderwerp van nature verkleurd door de vier defecten: vergissing, illusie, gebrekkige zintuiglijke waarneming en misleiding. Daarom is het niet mogelijk de intentie van de *Gītā* te bevatten, tenzij men zijn toevlucht neemt tot de gerealiseerde waarheid van de wijze heiligen, die verleden, heden en toekomst kennen, en de voorgaande *ācāryas* binnen de disciplinaire opvolging, die zulke fouten niet maken. Er is geen andere manier.

Ik zal proberen een paar waarheden te presenteren, die mijn meest eerbiedwaardige geestelijk leermeester, Śrī Śrīla Bhakti Pra-

jñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja uitspraak over het onderwerp van de *Gītā*.

“Het doel van *Śrīmad Bhagavad-gītā* is niet om diplomatie of de ethiek van een *kṣatriya* (militair) uit te dragen, maar om volkomen overgave aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa, de Allerhoogste Absolute Waarheid, te onderwijzen.”

“Arjuna is de aanleiding voor het verschijnen van de *Gītā* en hij kan nooit in de war zijn. Zijn verwarring is louter spel om de verschijning van de *Gītā* te faciliteren, want hij is de eeuwige metgezel en vriend van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa.”

“Śrī Vyāsadeva zegt, *pārtho vatsaḥ (Gītā-mahātmya 6)*. Hieruit kunnen we afleiden, dat de melk van de *Gītā* niet alleen was bedoeld voor Arjuna, die hier wordt vergeleken met een kalf.”

“Śrī Kṛṣṇa zegt, *‘mām ekam śaraṇam vraja – neem uitsluitend je toevlucht tot Mij’ (Gītā 18.66)*. Het woord *ekam* wijst hier op de enige intentie van de *Gītā* om je te helpen overgeven aan Śrī Kṛṣṇa, de eigenaar van alle vermogens.”

“In de *Gītā* (9.31) zien we, dat Bhagavān Zijn toegewijde, Arjuna, laat verklaren, dat Zijn toegewijde nooit ten onder gaat: *kaunteya pratijānīhi na me bhaktaḥ pranaśyati*. De betekenis hiervan is, dat Bhagavān altijd op allerlei manieren de geloften van Zijn toegewijden beschermt, terwijl Hij Zijn eigen geloften laat slippen bij het horen van de verdrietige gebeden van Zijn toegewijde. Uit Zijn *bhakta-vātsalya* (genegenheid voor Zijn toegewijde) roept Bhagavān de overwinning van Zijn toegewijde uit.”

“In de *Gītā* (4.9) zegt Hij, ‘Mijn geboorte en activiteiten zijn goddelijk en vol onbevattelijk vermogen.’”

“De Veda’s kwamen voort uit de ademtocht van Īśvara, maar de woorden van *Śrī Gītā* kwamen voort van Zijn lippen. Daarom is de *Gītā* even transcendentiaal als de Veda’s. En daarom bestaat er geen ruimte voor argument.”

“In de *Gītā* (9.11) zegt Bhagavān tegen Arjuna, ‘Dwazen, die zich laten betoveren door *māyā*, beschouwen Mijn transcendentale gedaante van eeuwigheid, kennis en zegen gewoon, zoals dat van een vergankelijk menselijk lichaam, en daarom zien ze Me over het hoofd.’ Iets zonder vorm of kenmerken is nimmer vererenswaardig. Bovendien maakt de afwezigheid van kenmerken geen transcendentie. De gedaanten van Bhagavān en de Vaiṣṇava’s zijn eeuwig, alwetend en zegenrijk. Ze kunnen niet worden waargenomen door wereldse zintuigen en zijn volkomen zuiver en bovenzinnelijk. Ze zijn *nirguṇa-tattva*, volslagen vrij van de geaardheden van de materiële natuur.”

Jagad-guru Śrīmad Bhaktisiddhānta Sarasvatī Prabhupāda schrijft in de inleiding op zijn commentaar het volgende.

“*Śrīmad Bhagavad-gītā*, dat uit achttien hoofdstukken bestaat, wordt gecelebreerd als een Upaniṣad. Er zijn talloze uiteenzettingen, commentaren en vertalingen van dit boek in vele talen. De commentaren van Śrīla Śrīdhara, Śrī Rāmānuja, Śrī Madhva, Śrī Viśvanātha en Śrī Baladeva zijn de belangrijkste. Degenen, die hun toevlucht hebben genomen tot de meest eerbiedwaardige Śrī Caitanyadeva van de Gauḍīya Vaiṣṇava’s, voelen zich zeer sterk aangetrokken tot de commentaren, die door Zijn metgezellen zijn gekwalificeerd. Degenen, die zijn geboren in een seminaal erfelijke lijn van *brāhmaṇas*, volgen daarentegen de *smārta-dharma*, zoals voorgedragen door Manu en anderen. De *Gītā* echter zet het systeem uiteen door het vaststellen van kaste volgens karakter, een systeem dat deze doctrine van *smārta-dharma* weerlegt. Bhagavān Śrī Kṛṣṇa zegt, ‘Degenen, wier intelligentie wordt geplunderd door de wens te worden bevrijd van alle ellende, vereren de halfgoden volgens gepaste reguleringen en zijn daarbij ondergeschikt aan hun eigen natuur.’ Waarom zouden we ons heil zoeken bij halfgoden en niet bij Adhokṣaja, Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die zich buiten de waarneming van materiële zintuigen bevindt? Als men de verering van de bovenzinnelijke Cupido, Bhagavān Śrī Viṣṇu, achterwege laat en in plaats van Hem anderen ver-

eert, raakt zijn menselijke intelligentie verloren en wordt vernietigd. Totdat men vrij is van alle verlangens, kan men Kāmadeva (de bovenzinnelijke, altijd-nieuwe Cupido) niet vereren.”

Jagad-guru Śrīla Saccīdānanda Bhaktivinoda Ṭhākura schrijft in zijn inleiding op zijn *Rasika-rañjana* commentaar op de *Gītā* het volgende.

“De uiterst mededogende Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, wiens woorden altijd waar zijn, sprak *Śrīmad Bhagavad-gītā*, een onderzoek naar de wezenlijke betekenis van alle Veda’s, tegen Zijn vriend, Arjuna, om de gehele wereld te verlossen.

“Daarom is de *Gītā* het kroonjuweel van alle Upaniṣaden. De Upaniṣaden, de *Brahma-sūtra* en de *Bhagavad-gītā*, zijn allemaal zuiver devotionele geschriften (*śuddha-bhakti-śāstras*). Degenen met een transcendentale natuur zullen zeker overgaan op de wereldverzakende orde bij het horen van de *Gītā*, zoals ook Uddhava deed. De diepe betekenis van de *Gītā* is, namelijk, dat iemands bekwaamheid volgt in het kielzog van zijn aanleg. Zonder de juiste bekwaamheid kan de geconditioneerde ziel Bhagavān onmogelijk bereiken. Baatzuchtig streven (*karma*), kennis (*jñāna*) en toewijding (*bhakti*) hebben verschillende geaardheden en daardoor zijn ook hun identiteiten verschillend. Om deze reden zijn de Veda’s na ampele overwegingen in drie afdelingen ondergebracht: *karma-kāṇḍa*, *jñāna-kāṇḍa* en *bhakti-kāṇḍa*. *Karma* transformeert in *bhakti*, zodra we het verlangen krijgen om religiositeit (*dharma*), rijkdom (*artha*), lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*) te overstijgen en in plaats daarvan plezier te vinden in de dienstverlening aan Bhagavān. *Bhakti* is daardoor het laatste deel van de voorgeschreven plicht van het levend wezen en vormt tevens de vrucht.

“*Bhakti* is een diepgaand principe; het vormt het leven van *jñāna* en *karma* en vervult hun beider doel. Daarom is de discussie over *bhakti* in de middelste zes hoofdstukken geplaatst. Hieraan kunnen we zien, dat uitermate zuivere *bhakti* het hoogste doel is van

de *Gītā*. Het vers *sarva-dharmān parityajya* aan het eind van de *Gītā* (18.66) vestigt de stelling, dat de meest vertrouwelijke instructie overgave aan Bhagavān is.”

Om de filosofische conclusies en de lessen van de *Gītā* van het heilzame begin tot de laatste conclusie te begrijpen moeten we ons eerst overgeven aan een geestelijk leermeester in de lijn van vooraanstaande Gauḍīya Vaiṣṇava's, Śrī Rūpa Gosvāmī, omdat de zuivere woorden en lessen van transcendentale en eeuwig volmaakte persoonlijkheden vrij zijn van vergissing, illusie enzovoort. Ze vormen in feite ons enige welzijn. De *neem*-, *mango*-, *tamarinde*- en *bel* (houtappel)-bomen op de oevers van de zuivere Bhāgavatī Gaṅgā dragen bittere, zoete en zure vruchten, ook al voeden ze zich met hetzelfde water. Op dezelfde manier prediken levende wezens, die zijn betoverd door *māyā*, de begoochelende materiële energie, uiteenlopende ideeën, nadat ze hetzelfde geschrift hebben bestudeerd.

Men kan zich afvragen, waarom Bhagavān Zijn dierbare vriend Arjuna adviseert om *karma*, *jñāna*, *yoga* enzovoort uit te voeren, als ze niet tot de beste *sādhana* behoren. Het antwoord is, dat Śrī Kṛṣṇa ook in de *Gītā* zegt, dat zonder *bhakti* aan Śrī Bhagavān alle ondernemingen in *karma*, *jñāna* en *yoga* vruchteloos en onbeduidend zijn. Śrī Caitanya Mahāprabhu gaf de instructie, dat verering in *anugatyā* van de *gopīs* van *Vraja* (hetgeen betekent volgen in hun voetspoor) de hoogste vorm van verering is. “*Aiśvarya śithila preme nahi mora prīta* – liefde, die wordt afgezwakt door *aiśvarya-jñāna* bevredigt Me niet” (*Śrī Caitanya-caritāmṛta*, *Ādi-līlā* 3.16). Dit is Kṛṣṇa's verborgen intentie. In het vers *sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇam vraja*, heeft Śrī Kṛṣṇa, de bron van alle goddelijke incarnaties, Zijn soevereiniteit over de materiële energie en de halfgoden ont-huld en uitgelegd en heeft Hij Zich ook uitgeroepen tot het allerhoogste object van verering voor iedereen. Hij is de basis en toevlucht van de verering van *brahma*, het vormloze aspect van God, gerealiseerd door empirisch filosofen. Hij is de non-duale Waarheid

(*advaya-jñāna-tattva*) en Hij is het ene ware object (*vāstava-vastu*) – dat wil zeggen, Hij is één zonder een tweede.

In de eerste zes hoofdstukken van de *Gītā* wordt *karma-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang, beschreven, waarbij de vruchten van vrome activiteiten aan God worden gegeven. In de laatste zes hoofdstukken wordt *jñāna-yoga* besproken, het pad van spirituele vooruitgang door transcendentale kennis. En in de middelste zes hoofdstukken wordt *bhakti-yoga* behandeld, het pad van liefdevolle toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Bhagavān). Hieruit maken we op, dat Bhakti Mahā-devī de allerhoogste toevlucht is voor *karma* en *jñāna*, *vairāgya* enzovoort in een gezelschap (waarin *Śrīmad-Bhāgavatam* werd besproken) in Māyātūrtha Haridvara, de beste van de zeven heilige plaatsen. Zonder de genade van Bhakti-devī kunnen *karma*, *jñāna*, *yoga* noch enig ander proces het gewenste resultaat leveren. Dit wordt in het bijzonder aangetoond in de volgende verzen: *bhaktyā mām abhijānanti* (*Gītā* 18.55), *bhaktyā labhyas tv ananyayā* (*Gītā* 8.22), *bhaktyāham ekayā grāhyaḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.21), *bhaktyā tuṣyati kevalam, bhaktir evainam nayati* (*Māthara Śruti*), en *na sādhayati mām yogo* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.14.20).

In gezaghebbende geschriften wordt gezegd, dat het uitvoeren van uiterst zuivere, exclusieve toewijding (genaamd *visuddhā-*, *ananya-* of *kevalā-bhakti*) het laatste advies is voor het levend wezen. Van dit vers, *satatam kīrtayanto mām* (*Gītā* 9.14), begrijpen we, dat verering van Bhagavān bestaat uit de uitvoering van de negen soorten toewijding aangevoerd door het chanten van de naam, vorm, kwaliteiten en het spel van Śrī Kṛṣṇa. *Śrī Caitanya-caritāmṛta* stelt, “*aprākṛta vastu nahe prākṛta gocara* – transcendentale objecten bevinden zich buiten wereldse kennis en de materiële zintuigen” (*Madhya-līlā* 9.195). Trots en geleerdheid worden bij een dergelijke poging verslagen. De genade van Bhagavān kan alleen worden verkregen door overgave aan Hem en door jezelf aan Hem te offeren.

Veel mensen, die zijn vergiftigd door hun wereldse geleerdheid en trots, proberen de betekenis van de geschriften te bestuderen en te onderwijzen, maar het enige dat ze doen is zichzelf en anderen bedriegen. Om die reden sprak Śrī Kṛṣṇa het vers *teṣāṃ satata-yuktānām* (*Gītā* 10.10).

Het fundamentele principe met betrekking tot Śrī Bhagavān (*bhagavat-tattva*) wordt gerealiseerd door *buddhi-yoga* (zuivere intelligentie gericht op het bereiken van God), hetgeen door Bhagavān wordt gegeven. Zij die trachten de betekenis van het geschrift te begrijpen, terwijl ze vol vertrouwen hun toevlucht zoeken bij Śrī Hari, Guru en Vaiṣṇava's, steken heel gemakkelijk de oceaan van het materiële bestaan over en krijgen transcendentale toewijding aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa. De uitvoering van dergelijke devotie is de kwalificatie voor *prema*. De woorden *sarva-guhyatama* (meest vertrouwelijk) bepalen het hoogste onderwerp van de *Gītā*, hetgeen *prema* is, het vijfde doel van het leven en het laatste stadium van *sādhana-bhajana*.

Met behulp van deze vergelijkende discussie van de *Gītā* heeft Śrī Bhagavān de suprematie van *bhakti-yoga* gevestigd. Śrī Caitanya Mahāprabhu – die de mensheid in het tijdperk van Kali verlost – heeft samen met zijn dierbare metgezellen het pad getoond van het zoeken naar de meest vererenswaardige Absolute Waarheid. Ze hebben ook het toppunt van *sādhana-bhajana* laten zien. Ze hebben op die manier onmetelijk heil over ons uitgestort. Dit is hun gronde-loze, hartgemeende mededogen voor alle levende wezens. Hun conceptie wordt daarom in de hele wereld gesteund door wijze personen en evenzeer door geleerden.

Śrī Guru-Vaiṣṇava dāsānudāsa –
de dienaar van de dienaren
van Śrī Guru en de Vaiṣṇavas,

Tridaṇḍibhikṣu
Śrī Bhaktivedānta Vāmana
Vyāsa pūjā van Śrī Śrī Gurupāda-padma
25 februari 1997

Inleiding

(voor de Hindi uitgave)

S RĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ WERD GECOMPONEERD door Śrī Śrīmad Kṛṣṇa Dvaipāyana Vedavyāsa, de universele leraar en een incarnatie van Bhagavān. Het werk bestaat uit achttien hoofdstukken van *Bhīṣma-parva* (Hoofdstukken Vijfentwintig tot en met Tweeënveertig) van zijn grote epische werk, *Śrī Mahābhārata*.

Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa heeft zeer waardevolle en fundamentele instructies aan Zijn eeuwige metgezel en dierbare vriend Arjuna gegeven voor het hoogste goed van alle mensen om hen te helpen de oceaan van het materiële bestaan over te steken en Zijn lotusvoeten te bereiken. Om de begoochelde, geconditioneerde zielen, zoals wij, over de illusie van de externe, materiële energie (*māyā*) te tillen, liet Hij voorkomen, alsof Zijn eeuwige metgezel, Arjuna, door *māyā* was betoverd, zodat hij vragen zou gaan stellen, die overeenkomen met de uiteenlopende bekwaamheden van de begoochelde levende wezens. Śrī Kṛṣṇa gaf vervolgens Zelf antwoord op die vragen, waarbij Hij allerlei soorten twijfels wegnam en de methoden omschreef, waarmee de levende wezens op systematische wijze van de begoocheling van *māyā* bevrijd kunnen worden.

Śrīmad Bhagavad-gītā staat ook bekend als *Gītapaniṣad*. Het is de essentie van alle vedische kennis en de belangrijkste Upaniṣad van de vedische literatuur. Heilige personen en Vaiṣṇava's, die dit boek voortdurend met vertrouwen bestuderen onder leiding van de geestelijk leermeester, zullen in staat zijn de ware betekenis ervan gemakkelijk vast te stellen. Als gevolg daarvan zullen ze de oceaan van het materiële bestaan oversteken en transcendente toewijding aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa bereiken. Op die manier worden ze bekwaam om zuivere liefde voor Hem te ontwikkelen. Hierover bestaat geen enkele twijfel.

Tegenwoordig zien we, dat de grote denkers en gehuldigde heren van India *Śrīmad Bhagavad-gītā* respecteren. De leden van alle disciplinaire lijnen (*sampradāyas*) tonen ook groot vertrouwen in de *Gītā*. Zelfs vele gevierde politici hebben hun vertrouwen in deze koning der boeken getoond en filosofen uit alle landen van de wereld hebben het boek overvloedig geprezen.

Sinds de Oudheid zijn er vele commentaren op *Śrīmad Bhagavad-gītā* geschreven. Beroemd zijn de commentaren van vooraanstaande monisten (*advaitavādīs*), zoals Śrī Śaṅkarācārya, Srimad Anandagiri en Śrī Madhusūdana Sarasvatī. De meeste mensen studeren en geven lezingen alleen op basis van deze commentaren. Sommigen ronden hun studie van de *Gītā* af met de volgende commentaren: het principe van gespecialiseerd monisme door *viśiṣ-ṭadvaitavādī* Śrī Rāmānujācārya, het principe van gezuiverd monisme door *suddādvaitavādī* Śrīdhara Svāmī, of het principe van zuiver dualisme door *suddha-dvaitācārya* Śrīman Madhvācārya. Voorts vatten tegenwoordig ook sommigen hun studie samen met de interpretaties van politieke persoonlijkheden, zoals Lokamānya Tilaka, Gāndhījī en Śrī Aravinda. De meeste mensen krijgen echter niet het geluk om diepgaand het commentaar te bestuderen van de voorganger van de devotionele school van Vedānta gevestigd door Śrī Gaurāṅga Mahāprabhu, *śrī gauḍīya-vedāntācārya* Śrī Baladeva Vidyābhūṣana, die

bekwaam is in *acintya-bhedābheda-siddhānta* (het principe van onbevattelijk gelijktijdig verschil en niet-verschil), noch het commentaar van Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, het kroonjuweel van Gauḍīya Vaiṣṇava voorgangers.

De Zevende Gosvāmī van de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava *sampradāya* en de beste van de volgelingen van Śrī Rūpa Gosvāmī, Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura, heeft twee uitgaven van de *Gītā* in het Bengaals gepubliceerd met twee verschillende toelichtingen op zijn vertalingen, welke zijn gebaseerd op de betekenis van de commentaren van Śrī Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa. Zijn toelichtingen zijn fundamenteel en vol prachtige conclusies, die de *rūpānuga* begrippen volgen en tot *suddha-bhakti* leiden. De transcendente gunst, die de mensheid door deze twee grote uitgaven wordt gegeven, is onbeschrijflijk. In zijn toelichtingen vestigt Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura de eeuwigheid, de universaliteit en de suprematie van *bhakti*, waarbij hij de grootste gunsten laadt op degenen, die naar het koninkrijk van *suddha-bhakti* reizen.

Op dit moment zijn diverse niet-authentieke personen speculatieve commentaren op de *Gītā* aan het uitgeven, waarin ze op schaamteloze wijze hun denkbeeldige, onsamenhangende theorieën presenteren over de synthese van geest en materie (*cit-jāda-samanvayavāda*). Ze proberen ook te bewijzen, dat zuivere toewijding, die eeuwig is, geen waarde heeft. In de meeste van deze commentaren wordt hetzij voorgeschreven plicht of empirische kennis in de vorm van onpersoonlijk mayavadisme uitgedragen als enige betekenis van de *Gītā*. Door het lezen en horen van dergelijke commentaren, worden mensen met een delicaat vertrouwen van het pad afgeleid.

De *nigama-sāstras* (Veda's) zijn zeer uitgebreid. Sommige onderdelen ervan bevatten instructies voor wereldse religiositeit (*dharma*), andere voor voorgeschreven plichten (*karma*), weer andere voor analytische kennis (*sāṅkhya-jñāna*) en nog andere voor *bhaga-*

vad-bhakti, liefdevolle toewijding aan Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Wat is de wederzijdse relatie tussen deze systemen en wanneer is het een plicht om het ene los te laten en het andere aan te nemen? Ofschoon een beschrijving van zulke graduele bekwaamheden ook in dezelfde geschriften wordt aangetroffen, is het voor de levende wezens, die zijn geboren in het tijdperk van Kali en wier leven slechts kort en intellect schamel is, erg moeilijk om die grote uitgebreide werken volkomen te bestuderen en hun persoonlijke kwalificatie vast te stellen. Om deze reden is een beknopt, eenvoudig en wetenschappelijk onderzoek onontbeerlijk.

Op het eind van Dvāpara-yuga waren de meeste mensen niet langer in staat om de ware betekenis van de vedische geschriften te begrijpen en begonnen vervolgens hun eigen theorieën te propageren. Sommigen verklaarden dat *karma*, of baatzuchtige activiteit, de enige intentie van de Veda's was, terwijl anderen verklaarden, dat materiële lustbevrediging, analytische kennis, logica of monisme de enige intentie was. Op die manier veroorzaakten uiteenlopende opinies, die voortkwamen uit hun incomplete kennis, hartzeer in India, zoals slecht gekauwd voedsel ongemak en pijn in de maag veroorzaakt.

Op dat moment gaf de uitermate mededogende Bhagavān Śrī Kṛṣṇacandra de instructies van *Śrīmad Bhagavad-gītā* aan Zijn dierbare metgezel en vriend, Arjuna, ten gunste van de levende wezens van de wereld. *Śrīmad Bhagavad-gītā*, dat een onderzoek doet naar de essentiële betekenis van alle Veda's, is daarom het kroonjuweel van alle Upaniṣaden. Het beschrijft de wederzijdse relatie tussen de processen van *karma-yoga*, *jñāna-yoga* enzovoort en legt zuivere *hari-bhakti* uit als het hoogste doel voor de levende wezens. *Karma-yoga* (het pad van spirituele vooruitgang, waar de vrucht van de eigen vrome activiteit aan God wordt geofferd), *jñāna-yoga* (het pad van spirituele vooruitgang middels transcendentale kennis) en *bhakti-yoga* (het pad van liefdevolle toewijding aan de Allerhoogste Per-

soon) zijn in wezen geen verschillende systemen; ze vormen eenvoudig de eerste, tweede en derde stappen van het ene *yoga*-proces. Het eerste stadium van dat complete *yoga*-systeem wordt *karma-yoga* genoemd, het tweede *jñāna-yoga* en het derde *bhakti-yoga*. De Upaniṣaden, *Brahma-sūtra* en *Śrīmad Bhagavad-gītā* vormen complete, devotionele literatuur. Ze beschrijven uitvoerig *karma*, *jñāna*, *mukti* en het bereiken van *brahma*, en geven dan een vergelijkende beschouwing, waarbij ze uiteindelijk *suddha-bhakti* vestigen als hoogste bereik.

De lezers van de *Gītā* kunnen in twee categoriën worden verdeeld: degenen met een grof, of oppervlakkig begrip (*sthūla-darsīs*) en degenen met een scherp onderscheidingsvermogen (*sūkṣma-darsīs*). De eerste categorie trekt conclusies uitsluitend gebaseerd op de uiterlijke betekenis van de uitspraken van de *Gītā*. De tweede categorie is echter niet tevreden met alleen de externe betekenissen en informeert naar de diepere, fundamentele betekenis. De externe *sthūla-darsīs* lezen de *Gītā* van begin tot eind en concluderen, dat er *karma* wordt gevestigd, omdat Arjuna, nadat hij de hele *Gītā* had aangehoord, tot de slotsom kwam, dat vechten gunstig is.

De *sūkṣma-darsīs* daarentegen zijn niet tevreden met een dergelijke oppervlakkige conclusie. Zij zien hetzij kennis van het onpersoonlijke aspect van God (*brahma-jñāna*) ofwel transcendentale devotie (*parā-bhakti*) als het doel van de *Gītā* en zeggen, dat de betrokkenheid van Arjuna in de strijd eenvoudig een voorbeeld is van het blijven vasthouden aan het eigen niveau van bekwaamheid. Maar dit is niet de hoogste essentie van de *Gītā*. Iemands aanleg bepaalt zijn kwalificatie om zich met werk bezig te houden (voorgeschreven plicht). Als hij in overeenstemming daarmee in zijn levensonderhoud voorziet, krijgt hij geleidelijk kennis van de Waarheid. Tenzij hij enig werk uitvoert, zal hij problemen krijgen met zijn instandhouding en zonder zich in stand te houden wordt het voor hem moeilijk om over de Waarheid na te denken. Het is daar-

om in het eerste stadium noodzakelijk om zijn voorgeschreven plicht na te komen in overeenstemming met zijn *varṇa* (kaste) en positie in het leven. Het is hier belangrijk te weten, dat van alle deugdzame actie de *Gītā* alleen onbaatzuchtig uitgevoerde activiteit aanvaardt, welke wordt opgedragen aan Bhagavān. Dergelijk *karma* zuivert het hart geleidelijk en geeft kennis van de Waarheid. En dan, door het beoefenen van devotie, of *bhakti*, wordt Bhagavān tenslotte bereikt.

Voor het begrijpen van de betekenis en het hoogste onderwerp van *Śrīmad Bhagavad-gītā* dient men de instructies te volgen van de persoon, die het sprak – Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa – naar wie op iedere pagina wordt verwezen als Bhagavān, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Uit Zijn grondeloze genade verklaart Śrī Kṛṣṇa in vele delen van de *Gītā* Bhagavān te zijn, de Allerhoogste Absolute Waarheid,

*aham sarvasya prabhavo mattaḥ sarvaṁ pravartate
itī matvā bhajante mām budhā bhāva-samanvitāḥ*

Gītā (10.8)

Ik ben de bron van zowel de aardse als spirituele werelden. Alles komt uit Mij voort. De wijzen, die dit goed weten, houden zich met extase in hun hart met *bhajana* van Mij bezig.

*mattaḥ parataram nānyat kiñcid asti dhanañjaya
mayi sarvam idaṁ protaṁ sūtre maṇi-gaṇā iva*

Gītā (7.7)

O overwinnaar van rijkdommen, Dhanañjaya, niets is superieur aan Mij. Deze hele schepping is afhankelijk van Mij, zoals juwelen op een snoer zijn geregen.

*aham hi sarva-yajñānām bhoktā ca prabhur eva ca
na tu mām abhijānanti tattvenātaś cyavanti te*

Gītā (9.24)

Ik ben de enige meester en ontvanger van offers, maar degenen, die Mijn bovenzinnelijke lichaam niet herkennen, vallen en dwalen herhaaldelijk rond in de kringloop van geboorte en dood.

Veel andere geschriften verklaren Śrī Kṛṣṇa ook als Svayam Bhagavān,

ete cāmsā-kalāḥ puṁsaḥ kṛṣṇas tu bhagavān svayam

Śrīmad-Bhāgavatam (1.3.28)

Alle *avatāras*, te beginnen met Rāma en Nṛsiṁha, zijn delen en delen van delen van de Allerhoogste Persoon Bhagavān. Kṛṣṇa echter is de oorspronkelijke Svayam Bhagavān.

īśvaraḥ paramaḥ kṛṣṇaḥ sac-cid-ānanda-vigrahaḥ

Brahma-sūtra (5.1)

De Allerhoogste Persoon, Īśvara, is Kṛṣṇa; Zijn gedaante is eeuwig, alwetend en zegenrijk.

*aho bhāgyam aho bhāgyam nanda-gopa-vrajaukasām
yan miṭraṁ paramānandaṁ pūrṇaṁ brahma sanātanam*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.14.32)

Hoe enorm fortuinlijk zijn Nanda Mahārāja, de koeherders en alle andere inwoners van Vrajabhūmi! Er is geen eind aan hun grote geluk, want de Absolute Waarheid, de bron van bovenzinnelijke zegen, de eeuwige Allerhoogste Brahman, is hun vriend geworden.”

Het is in dit verband belangrijk om te weten, dat van alle verscheidene incarnaties van Bhagavān er niet één Zijn Goddelijkheid, of *bhagavattā*, heeft geopenbaard. In de *Gītā* echter maakt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Zijn positie als de Allerhoogste Persoon duidelijk kenbaar en omschrijft overgave en *bhakti* aan Hem als de hoogste spirituele beoefening (*sādhana*) voor alle levende wezens.

Door middel van het principe van *trīsatya*, of een driemaal bevestigde gelofte, vestigt Śrī Kṛṣṇa Zijn eigen Goddelijkheid en omschrijft toewijding aan Hem als hoogste spirituele beoefening (*sādhana*) en hoogste doel (*sādhya*). Hij doet dit met de woorden *mām eva* (aan Mij) in het vers, “*mām eva ye prapadyante* – geef je alleen aan Mij over” (*Gītā* 7.24); met de woorden *mām eva* (aan Mij) in het vers, “*te ‘pi mām eva kaunteya* – ze vereren alleen Mij” (*Gītā* 9.23); en met de woorden *mām ekam* (aan Mij alleen) in het vers “*mam ekam śaraṇam vraja* – geef je uitsluitend over aan Mij” (*Gītā* 18.66). Niet alleen Śrī Kṛṣṇa, maar zelfs grote wijzen en geperfectioneerde zielen, zoals Devarṣi Nārada, Asita, Devala en Vyāsa bevestigen bovendien deze waarheid en ook Arjuna aanvaardt dit vanaf het eerste begin. Iedereen, die de *Gītā* leest of ernaar luistert, zal daarom de Allerhoogste Waarheid benaderen in een stemming van aanvaarding, vrij van de minste twijfel, dat de spreker van de *Gītā*, Śrī Kṛṣṇa, de oorspronkelijke Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is. Iedere afzonderlijke les van Hem is volkomen waar.

Śrī Kṛṣṇa heeft Arjuna verteld in het vers, *bhaktō ‘si me sakhā ceti rahasyaṁ hy etad uttamam* (*Gītā* 4.1-3), “Deze *Gītā* is eeuwig. Ik heb deze instructies miljarden jaren geleden voor het eerst aan de zongod, Vivasvān, gegeven. Vivasvān gaf ze aan Manu en Manu gaf ze aan Ikṣvāku. Dit *yoga*-systeem heeft op die manier via de disciplinaire opvolging (*guru-paramparā*) in de wereld gecirculeerd, maar die *paramparā* is in de loop der tijd verdwenen. Jij bent Mijn uitzonderlijke toegewijde, Mijn dierbare vriend en Mijn rechtstreekse leerling; Ik geef daarom dit opperste geheim aan jou.”

Het is onmogelijk om de diepe waarheden van de *Gītā* te bevatten zonder een toegewijde te zijn, want overal in dit geschrift wordt verklaard, dat zijn betekenis niet kan worden bevat zonder *bhakti*, “*bhaktiyā tv ananyayā śakya aham evaṁ-vidho ‘rjuna* – alleen door exclusieve toewijding kan Mijn gedaante worden gezien” (*Gītā* 11.54). De *Gītā* werd alleen voor de toegewijden van Bhagavān ge-

sproken. Dit is hetgeen wordt bedoeld met de uitspraak “*idaṁ te nātapaṣkāya nābhaktāya kadācana* – je mag deze *Bhagavad-gītā* nooit aan iemand uitleggen, wiens zintuigen onbeheerst zijn, die geen toegewijde is, die geen dienstverlenende houding heeft, of die jaloes op Me is” (*Gītā* 18.67).

De *Gītā* beschrijft drie typen *sādhakas*, of beoefenaars van een bepaalde discipline. Het zijn de *jñānī*, de *yogī* en de *bhakta*. In de *Gītā* refereren de woorden *jñānī* en *yogī* niet aan impersonalistische *māyāvādīs*, die beweren, dat de Absolute Waarheid ongemanifesteerd, vormloos en zonder vermogen is. Deze woorden verwijzen juist naar *jñānīs* en *yogīs*, die over *bhakti* beschikken. In de *Gītā* (7.19) zegt Śrī Kṛṣṇa duidelijk, “*bahūnām janmanām ante jñānavān māṁ prapadyate* – de ware *jñānī* is iemand, die zich aan Mij heeft overgegeven en die zuivere toewijding voor Me heeft. Een dergelijke ziel is zeer zeldzaam.” Zijn omschrijving van een *yogī* in *Gītā* 6.47 is al even helder, “*yogīnām api sarveṣāṁ mad-gatenāntarātmanā* – hij die Mij onafgebroken met vol vertrouwen vereert, altijd uitsluitend Mij in gedachten houdt, is naar Mijn mening de beste van alle *yogīs*.”

Daarom is iemand zonder *bhakti* in geen enkel opzicht bekwaam om de *Gītā* te horen spreken. Als hij niet eens bekwaam is om het te horen, hoe kan hij de betekenis ervan ooit begrijpen? Het is noodzakelijk om zich over te geven aan de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa in de wetenschap, dat Hij Svayam Bhagavān is en om de waarheden van de *Gītā* uit de mond van een groot toegewijde te horen, die de Waarheid heeft gezien en zich in een authentieke *guru-paramparā* bevindt. Tenzij iemand dit doet, is hij niet in staat de betekenis van de *Gītā* te bevatten.

Volgens *Śrīmad Bhagavad-gītā* is Śrī Kṛṣṇa, die beschikt over alle majesteit en bekoorlijkheid (*aiśvarya* en *mādhurya*), het hoogste object van verering voor de levende wezens; en *bhakti*, dat Śrī Kṛṣṇa aantrekt, is het hoogste middel en doel. Omdat mensen in onwe-

tendheid dit grove lichaam als ‘ik’ beschouwen en voorwerpen, die eraan gerelateerd zijn, als ‘mijn’ zien, blijven ze verstoken van hun ware, grondrechtelijke natuur; daarom zijn ze niet in staat de wezenlijke waarheden van *bhakti* op de juiste wijze te begrijpen. Vanwege hun grove intelligentie zien ze baatzuchtig streven (*karma*) in de wereld als de enige realiteit en vanwege hun onwetendheid blijven ze door dat idee begoocheld worden. Het gevolg is, dat ze in de greep van monisme of *māyāvāda* terecht komen. Śrī Kṛṣṇa gaf Arjuna de inspiratie om onderwerpen van deze typen wereldse religiositeit te berde te brengen. Vervolgens vestigde Hij zowel hun onbeduidendheid als de hoogste eminentie van *bhakti*.

Van de achttien hoofdstukken van de *Gītā* vestigen de eerste zes de unieke karakteristieken van *karma-yoga*; de laatste zes de belangrijkste karakteristieken van *jñāna-yoga*; en de middelste zes vestigen de prominente eigenschappen van *bhakti-yoga*. Op die manier blijft *bhakti* in het centrum en geeft ze haar toevlucht aan *karma* en *jñāna*. Dit komt, omdat *karma* en *jñāna* niet in staat zijn enig resultaat te leveren zonder hulp van Bhakti-devī.

KARMA – Bhagavān Śrī Kṛṣṇa geeft Arjuna persoonlijk instructies over de noodzaak om zijn voorgeschreven plicht (*karma*) te volbrengen, waarmee hij Bhagavān een plezier kan doen. Doet men dit niet, wordt het de oorzaak van gebondenheid, zoals in *Gītā* 3.9 staat, “*yajñārthāt karmaṇo ‘nyatra loko ‘yam karma-bandhanaḥ... – O zoon van Kuntī, alle activiteiten anders dan de onzelfzuchtige uitvoering van jouw voorgeschreven plicht opgedragen aan Śrī Viṣṇu veroorzaken gebondenheid aan deze wereld. Word daarom vrij van alle verlangens naar de vruchten van jouw activiteiten en voer de juiste activiteiten uit alleen om Hem tevreden te stellen.*” Het woord *yajñārthāt* in dit vers betekent ‘opgedragen aan Śrī Viṣṇu’. Daarom dienen voorgeschreven plichten alleen voor het plezier van Viṣṇu te worden uitgevoerd, want Śrī Kṛṣṇa zegt in *Gītā* 5.29, “*bhoktāraṁ yajña-tapasām... – “Hij die Mij kent als de ontvanger van alle offers*

en soberheden, de Allerhoogste Bestuurder van de planeten en de sympathisant van de levende wezens, bereikt bevrijding.” Hij zegt ook in *Gītā* 3.30, “*mayi sarvāni karmāṇi sannyasya* – alle voorgeschreven plichten dienen te worden volbracht als een offer aan Mij.” Verder zegt Hij in *Gītā* 9.27, “*yat karoṣi...* wat je ook doet, doe het voor Mijn plezier; offer het aan Mij.” Zo zien we, dat Śrī Kṛṣṇa de levende wezens, die bekwaam zijn om hun voorgeschreven plicht uit te voeren, de instructie geeft om alleen *niškāma-bhagavad-arpita-karma* uit te voeren, onbaatzuchtig werk opgedragen aan de Allerhoogste Persoon. Hij geeft hen niet de instructie om louter hun voorgeschreven plicht uit te voeren.

Karma verwijst over het algemeen alleen naar voorgeschreven plicht, welke wordt vergezeld van devotie, of *bhakti*. *Karma*, waarin *bhakti* de overhand heeft over *karma*, heet *karma miśrā-bhakti* of *pradhānī-bhakti*. Alleen wanneer de uitvoering van de voorgeschreven plicht uitsluitend voor het plezier van Bhagavān wordt volbracht, kan dit met recht *karma* worden genoemd, zoals wordt gesteld in het vers, *tat karma hari toṣaṇam yat* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 4.29.49). Om die reden zegt Bhagavān ook in *Gītā* 11.55, “*mat karma kṛn... yaḥ sa mām eti pāṇḍava* – alleen degene, die *karma* voor Mijn plezier uitvoert, bereikt Mij.”

JÑĀNA – Śrī Kṛṣṇa verklaart, dat van de vier typen mensen, die zich aan Hem hebben overgegeven, namelijk degenen met problemen (*ārtta*), de nieuwsgierigen (*jijñāsu*), de zoekers naar rijkdom (*arthārthīs*) en degenen die op zoek zijn naar kennis (*jñānīs*), de *jñānīs* de besten zijn. Welke is de aard van de *jñānīs*? *Gītā* 7.17 stelt, “*teṣām jñānī nitya-yukta eka-bhaktir viśiṣyate* – die *jñānīs* beschikken over exclusieve toewijding voor Hem en zijn altijd in Hem verzonken.”

Śrī Kṛṣṇa spreekt hier niet over *jñānīs*, die impersonalisten zijn zonder *bhakti*. Om dit te verhelderen zegt Hij later in *Bhagavad-gītā*

7.19, “*bahūnām janmanām ante jñānavān mām prapadyate...* – na vele geboorten neemt de *jñānī*, die beschikt over de kennis, dat alles, zowel bewust als inert, gerelateerd is aan Vāsudeva, neemt zijn toevlucht volkomen tot Mij. Een dergelijke grote ziel is uitermate zeldzaam.”

Het woord *jñāna* wijst op kennis, die niet wordt overheerst door *bhakti*, terwijl kennis, die tot *prema-bhakti* is geneigd *jñāna-misrā-bhakti* wordt genoemd. Wanneer men wat meer vooruitgang in zijn *sādhana* heeft behaald en vervolgens *jñāna* opgeeft vanwege een overvloed aan goddelijke liefde, manifesteert zich zuivere, exclusieve toewijding, of *prema-bhakti*, in zijn hart.

YOGA – Op het eind van het Zesde Hoofdstuk looft Bhagavān de *yogīs* met nadruk en verklaart, dat ze zelfs superieur zijn aan de *karmīs* (degenen, die hun voorgeschreven plicht vervullen), de *tapasvīs* (beoefenaren van soberheid) en de *jñānīs* (degenen die op zoek zijn naar kennis). Hij geeft Arjuna het advies een *yogī* te worden, *tapasvibhyo ‘dhiko yogī* (6.46). Maar in *Gītā* 6.47 omschrijft Bhagavān welk type *yogī*, “*yoginām api sarveṣāṃ madgatenāntarātmanā* – van alle typen *yogīs* zijn de besten diegenen, die altijd vol vertrouwen in hun hart *bhājana* aan Mij uitvoeren.” Het woord ‘Mij’ in dit vers verwijst naar Śrī Kṛṣṇa Zelf. Dus waar de *Gītā* spreekt van de *yogī*, is het een verwijzing naar de *yogī*, die Śrī Kṛṣṇa op alle manieren vereert. In de *Gītā* verwijst *yoga* niet naar *pātanjala-yoga* en het verwijst ook niet naar de activiteiten van *karmīs*, *yogīs*, of beoefenaren van droge soberheden, die over geen sprankje *bhakti* beschikken.

BHAKTI – Nadat Hij aan Zijn toegewijde Arjuna een visualisatie van Zijn universele gedaante heeft gegeven, zegt Śrī Kṛṣṇa tegen hem, “*bhaktiyā tv ananyayā śakya aham evaṃ-vidho ‘rjuna* – het zien van deze gedaante van Mij is alleen mogelijk door exclusieve toe-

wijding. Jij bent Mijn exclusieve *premī-bhakta* en daarom heb je dit gezien” (*Gītā* 11.54). Verder zegt Hij in *Gītā* 18.55, “*bhaktiā mām abhijānāti* – alleen door zuivere toewijding kan iemand Mij zien, of Mij werkelijk kennen, en liefdevolle toegewijde dienst aan Mij in Mijn woonplaats krijgen.”

Aan het eind van de *Gītā*, nadat Hij instructies heeft gegeven over de vertrouwelijke kennis van het vormloze aspect van God (*brahma-jñāna*), de meer vertrouwelijke *paramātmā-jñāna*, of *īśvara-jñāna* (kennis van het gelokaliseerde aspect van de Allerhoogste Persoon, *Paramātmā*) en tenslotte de meest vertrouwelijke *bhagavad-jñāna* (kennis van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods), zegt Śrī Kṛṣṇa, “*sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇaṁ vraja* – laat alle vormen van religie achterwege en geef je uitsluitend over aan Mij” (*Gītā* 18.66). In dit vers geeft Śrī Kṛṣṇa Arjuna de instructie om zich aan Hem over te geven en alle wereldse religie op te geven. Hiermee bevestigt Hij, dat *bhakti* de enige methode is om Zijn complete gedaante te bereiken. Zulke *bhakti* bestaat uit twee soorten: exclusief (*kevala*) en vermengd met een ander proces, dat overheerst (*pradhānī-bhūta*).

Exclusieve devotie (*kevalā-bhakti*) is vrij van de minste vleugbaatzuchtig streven (*karma*), empirische kennis (*jñāna*) enzovoort en is volkomen onafhankelijk. Toewijding, welke is vermengd met een ander proces, dat overheerst (*pradhānī-bhūta-bhakti*), bestaat uit drie soorten: *karma-pradhānī-bhūta* (waarin toewijding de voorgeschreven plicht overheerst), *jñāna-pradhānī-bhūta* (waarin toewijding kennis overheerst) en *karma-jñāna-pradhānī-bhūta* (waarin toewijding de boventoon voert over een mengsel van voorgeschreven plichten en kennis). Wanneer *karma* en *jñāna* niet de neiging hebben om *bhakti* uit te voeren, worden ze eenvoudig *karma* en *jñāna* genoemd.

Ofschoon de *Gītā* op sommige plaatsen instructies geeft over toewijding, die over een ander proces domineert, wijzen zeker die-

zelfde plaatsen eveneens op exclusieve toewijding. Om Bhagavān te leren kennen met behulp van *pradhānī-bhūtā-bhakti*, of Hem hiermee te bereiken, is zeer moeilijk. Daarom zegt Śrī Kṛṣṇa in de *Gītā* (8.14) duidelijk, dat Hij gemakkelijk kan worden bereikt door exclusieve toewijding (*ananyā-bhakti* of *kevalā-bhakti*), “*ananya-cetāḥ satatam yo mām smarati nityaśaḥ, tasyāhaṁ sulabhaḥ pārtha nitya yuktasya yoginaḥ* – Ik ben gemakkelijk te bereiken door die eeuwige *yogīs*, die altijd aan Me denken en Me vereren, omdat ze beschikken over exclusieve toewijding.”

Verder zegt Śrī Kṛṣṇa in *Gītā* 9.22 ook hoe Hij wordt beheerst door de liefdevolle dienstverlening van Zijn toegewijden, die beschikken over *ananyā-bhakti*, “*ananyās cintayanto mām ye janāḥ paryupāsate, teṣāṁ nityābhīyuktānām yoga-kṣemaṁ vahāmy aham* – Ikzelf onderhoud en voorzie in de behoeften van toegewijden, die alleen Mij vereren en die zich altijd bezighouden met *bhakti*.”

Op diverse plaatsen in de *Gītā* zegt Bhagavān Śrī Kṣna, dat Hij alleen kan worden bereikt door exclusieve toewijding, *bhaktiyā labhyas tv ananyayā* (*Gītā* 8.22), *bhajanty ananya-manaso* (*Gītā* 9.13), *bhaktiyā tv ananyayā śakya* (*Gītā* 11.54), en tenslotte, *sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ śaraṇam vraja, aham tvām sarva-pāpebhyo mokṣayiṣyāmi mā sucaḥ* (*Gītā* 18.66). Hiermee wordt dus aange-toond, dat *viśuddhā-bhakti*, *ananyā-bhakti*, of *kevalā-bhakti* het hoogste doel is van de levende wezens.

Hoe dient men deze *ananyā-bhakti* te beoefenen? Śrī Kṛṣṇa adviseert Arjuna als volgt, “*satatam kīrtayanto mām yatantaś ca dṛḍha-vratāḥ, namasyantaś ca mām bhaktiyā nitya-yuktā upāsate* – door het onophoudelijk bezingen van de glorie van Mijn namen, eigenschappen, gedaante en spel, waarbij ze vastbesloten zijn hun geloften te houden en vol toewijding hun eerbetuigingen aan te bieden, houden ze zich bezig met Mijn verering en blijven altijd met Mij in verbinding” (*Gītā* 9.14).

Met dit vers leert Śrī Kṛṣṇa, dat *saṅkīrtana* de beste methode is om Hem te eren. Hier betekent *saṅkīrtana* het hardop zingen van de namen, gedaante, eigenschappen en het spel van Bhagavān. Het verwijst tevens naar de andere onderdelen van *bhakti*.

Velen proberen brutaalweg de *Gītā* met hun materiële kennis te bevatten en gaan ook anderen op die manier instructies geven. Ze hebben echter niet in de gaten, dat de *Gītā* transcendentaal is en zich voorbij wereldse kennis, logica en intellect bevindt. Het ligt buiten het bereik van trots, moed, heldhaftigheid en geleerdheid. Het kan alleen worden begrepen door de genade van Bhagavān en worden doorgegeven aan iemand, die zich heeft overgegeven. Daarom zeggen de Śrutis, “*nāyam ātmā pravacanena labhyo* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods kan niet worden bereikt door middel van deskundige uitleg, door een uitgebreide intelligentie, of zelfs door veel over Hem te horen; hij wordt alleen bereikt door iemand, aan wie Hijzelf Zijn genade geeft” (*Muṇḍaka Upaniṣad* 2.3.3) en “*tesāṁ satata-yuktānām... dadāmi buddhi-yogam* – aan degenen, die *bhajana* van Mij met liefde uitvoeren en naar Mijn eeuwige associatie verlangen, geef Ik die bovenzinnelijke kennis, waarmee ze Mij kunnen bereiken” (*Gītā* 10.10).

Om de betekenis van een boek vast te stellen is het noodzakelijk om zes zaken in ogenschouw te nemen, (1) de inleidende verklaringen (*upakrama*), (2) de samenvattende verklaringen (*upasaṁhāra*), (3) de herhaling van een onderwerp (*abhyāsa*), (4) het buitengewone resultaat van het lezen van het boek (*apūrvatā phala*), (5) de lofbetuiging van een onderwerp (*arthavāda*) en (6) de logische argumenten, die een conclusie vaststellen (*upapatti*). Tenzij men al deze zes onderdelen in ogenschouw neemt, blijft de ware betekenis van een boek vaag. Degenen, die nadenken over de *Gītā* en deze zes analyserende elementen in gedachten houden, zullen zonder moeite kunnen inzien, dat een smetteloos zuivere toewijding de uiteindelijke betekenis behelst. Tegenwoordig echter trekken gewone mensen

conclusies over de betekenis van de geschriften op basis van hun eigen bevestigingen om aan hun zelfzuchtige verlangens te voldoen. Ze denken niet na over deze zes analyserende elementen en zijn daarom niet in staat de ware intentie van de auteur te bevatten.

Er bestaat tegenwoordig een trend onder schrijvers en sprekers om vergelijkende analyses te maken in de vakgebieden van verkregen kennis, de toepassing van die kennis, wetenschap, politiek enzovoort, maar ze aarzelen allemaal om vergelijkend onderzoek naar verschillende religies te doen. Ze denken, dat een dergelijk onderzoek, dat de ene religie aanmerkt als superieur en de andere als inferieur, tot spanningen zal leiden of aanleiding zal geven tot twist-gesprekken tussen gemeenschappen en dat daarmee de samenleving onrustig zal worden. Bovendien zou de sociale en wereldwijde ontwikkeling worden gehinderd. Ze komen tot de slotsom, dat het van essentieel belang is om tussen iedereen gelijkheid en vriendschap te vestigen om op succesvolle wijze de harmonie in stand te houden in plaats van discussies te houden over religieuze verschillen, en ze denken, dat het alleen mogelijk is om tussen iedereen vrede en wederzijdse vriendschap te vestigen door alle religies te harmoniseren. Op het gebied van politiek is de vergelijkende studie van verschillende doctrines tussen staatshoofden de enige oorzaak van onheil in een land en voor een samenleving. Deze mensen denken, dat een vergelijkende studie van religies op dezelfde manier zal leiden tot onenigheid tussen religieuze gemeenschappen.

Ons commentaar hierop is als volgt. Zoals een vergelijkend onderzoek van kennis en religie noodzakelijk is, zo is ook een onderzoek naar ware harmonie noodzakelijk. Wat wil dit zeggen? Stel, dat we aan weerszijden van een weegschaal deugd en kwaad, kennis en onwetendheid, diamant en koolstof, een dief en een heilige, recht en onrecht plaatsen en dan concluderen, dat ze allemaal gelijk zijn. Waar is de overweging? Het uitroepen van gelijkheid in zulke gevallen is niets minder dan onwetendheid en is niet bij machte om ware

harmonie te bewerkstelligen. Het woord *samanvaya* (harmonie) is afkomstig van *samyak* (compleet) en *anvaya* (volgorde). Met andere woorden, *anvaya* – de syntax van een zin, vooral met betrekking tot grammatica – heet *samanvaya*. Als een zin beschikt over *samanvaya* (juiste harmonie), staan het onderwerp, het werkwoord en het lijdend voorwerp op de juiste plaats. De syntax is niet juist, als we het werkwoord op de plaats van het onderwerp zetten en het voorwerp op de plaats van het werkwoord en ieder ander onderdeel van de zin op de plaats van het onderwerp. Het gevolg is, dat er geen *samanvaya* (harmonie) is, als er geen *anvaya* (analyse, of syntax) aanwezig is. Goede harmonie, of orde, leidt tot samenhang, eenheid en afwezigheid van obstakels. Het kunstmatig creëren van gelijkheid zonder deugd en fiasco of door kwalificatie en diskwalificatie in overweging te nemen kan daarentegen niet als harmonie worden aangemerkt. Er is geen sprake van ware harmonie door iedereen op dezelfde manier een plezier te doen door te zeggen, dat iedereen gelijk is. Door te proberen iedereen een plezier te doen wordt niemand een plezier gedaan.

Op dit moment zijn er bepaalde personen, die de zogenaamde doctrine van harmonisatie aanhangen en beweren, dat baatzuchtig streven (*karma*), kennis (*jñāna*), mystiek (*yoga*) en devotie (*bhakti*) – welke allemaal in *Gītā* worden onderwezen – dezelfde zijn. Maar in dit boek toont Bhagavān op onderscheidende wijze de superioriteit van *jñāna* boven *karma*, *yoga* boven *jñāna* en *bhakti* boven *yoga* aan. Voor levende wezens, die zijn begoocheld door de externe energie, wordt de uitvoering van hun voorgeschreven plicht met een verlangen naar het resultaat (*sakāma-karma*) als het beste beschreven. Voor degenen, die verder zijn ontwikkeld, wordt gezegd, dat de onbaatzuchtige uitvoering van hun voorgeschreven plicht, waarbij het resultaat van die plicht aan de Allerhoogste Persoon wordt aangeboden (*niṣkāma-bhagavad-arpita-karma*), het beste is. Voor *sād-hakas*, die zelfs nog verder zijn ontwikkeld, wordt kennis van de

Waarheid beschreven als het beste. En tenslotte wordt zuivere toewijding (*suddha-bhakti*) beschreven als meest uitmuntend van allemaal.

Śrī Kṛṣṇa Zelf vestigt *bhakti* als het laatste onderwerp uiteengezet door de *Gītā*. Door dit te weten wordt de *Gītā* op de juiste manier begrepen. Het getuigt van dwaasheid door zich te verlaten op zijn beperkte intelligentie en een harmonie in de *Gītā* te zoeken buiten de wetenschappelijk vergelijkende harmonie te erkennen, welke door Bhagavān wordt besproken. Voor het vaststellen van de Absolute Waarheid beschrijft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de kennis van Zijn onpersoonlijke aspect (*brahma-jñāna*) als vertrouwelijk, kennis van Zijn gelokaliseerde expansie (*paramātma-jñāna*) als meer vertrouwelijk en transcendentale toewijding aan Hem (*parā-bhakti*) als het meest vertrouwelijk. Dit is de ware *samanvaya* van de *Gītā*.

Sommige moderne commentatoren beschouwen de verering van uiteenlopende halfgoden en godinnen als gelijkwaardig aan de verering van Bhagavān. Het vers *ye 'py anya-devatā (Gītā 9.23)* verklaart, dat de verering van verscheidene halfgoden niet wordt goedgekeurd. Degenen, die de halfgoden vereren, bereiken de planeten van de halfgoden en nadat ze zich daar hebben geamuseerd, keren ze weer terug naar deze wereld. Maar degenen, die Bhagavān vereeren, krijgen liefdevolle toegewijde dienst aan Hem in Zijn eigen woonplaats. Daaruit kunnen ze niet terugvallen. Dit wordt duidelijk in de vedische geschriften vermeld, “*yas tu nārāyaṇam devaṁ brahma-rudrādi-daivataiḥ viṣṇau sarveśvareṣe tad-itara-sama-dhīr yasya vā nārakī saḥ* – zij, die Śrī Nārāyaṇa en de halfgoden aangevoerd door Rudra gelijkwaardig beschouwen, zijn atheïsten en gaan naar de hel.”

Sommige mensen interpreteren het volgende vers op incorrecte wijze, “*ye yathā māṁ pradadyante tāṁs tathaiva bhajāmy aham* – Op welke manier een persoon Mij ook dient, dien Ik op Mijn beurt op precies dezelfde wijze. Iedereen volgt Mijn pad in alle opzichten”

(*Gītā* 4.11). Ze citeren dit vers om aan te tonen, dat iedereen uiteindelijk dezelfde bestemming bereikt ongeacht het soort verering. “Er zijn vele wegen, maar hun bestemming is één.”

Als we nauwgezet over dit vers nadenken, zien we, dat dit niet is, wat het betekent. Bhagavān zegt hier eigenlijk, dat Hij een persoon belooft in proportie tot zijn overgave aan Hem, “In overeenstemming met zijn daden zal Ik hem belonen.” Hoe is het dan mogelijk, dat iedereen hetzelfde is? De *Gītā* zegt niet in dit vers of in andere verzen, dat iemand, die zich heeft overgegeven, hetzelfde resultaat boekt als iemand, die dat niet heeft gedaan. Verder is het doel, waarmee personen hun toevlucht tot Hem nemen, niet hetzelfde. De baatzuchtig strever neemt zijn toevlucht tot Hem met een verlangen om te genieten; de empirisch filosoof met een verlangen naar bevrijding; de mysticus met een verlangen naar mystieke vermogens en toegewijden met een verlangen om exclusieve, liefdevolle dienst aan Hem te verlenen. Hun verlangens, beoefening en doelstellingen zijn allemaal verschillend en daarom is het niet mogelijk, dat ze hetzelfde resultaat bereiken.

De meeste mensen lezen de tweede regel van dit vers *mama vartmānuvartante manuṣyāḥ pārtha sarvaśaḥ* en gissen, dat iedereen op allerlei manieren vooruitgang maakt op het pad naar Bhagavān. Door dit te denken moeten ze ook aannemen, dat dieven, struikrovers, beulen en echtbrekers allemaal vooruitgang maken op hetzelfde pad, maar klopt dit? Nee, nooit. De ware betekenis van dit vers is, dat *karma*, *jñāna*, *yoga* en *bhakti* allemaal paden zijn, die zijn uitgestippeld door Bhagavān. Mensen krijgen een resultaat, dat gepast is voor het pad, dat ze volgen en in overeenstemming is met hun kwalificatie. Men dient te aanvaarden, dat verschillende paden leiden tot verschillende bestemmingen.

Er is een duidelijk verschil tussen de gedachten en praktijken van boeddhisten, *māyāvādīs*, jains, *śaivieten*, *śaktas* en *vaiṣṇavas*. Het is onlogisch te zeggen, dat ze allemaal hetzelfde resultaat en dezelfde

bestemming krijgen, want ze houden zich bezig met uiteenlopende beoefeningen om hun verschillende verlangens te vervullen. *Śūnya-vādī* boeddhisten willen opgaan in *nirvāṇa* (de leegte). *Advaitavādīs* hebben de aspiratie voor *brahma-sāyujya* (opgaan in de uitstraling van de Allerhoogste), en *śaktas* verlangen materieel plezier. Śaivieten chanten “*so ‘ham – Ik ben Hem*” of “*śivo ‘ham – Ik ben Śiva*” om bevrijding te krijgen. Boeddhisten aanvaardden de Veda’s niet, terwijl *advaitavādīs* dat wel doen en aan de Veda’s een bovenwereldse oorsprong (*apauruṣeya*) toedichten. Śākta’s beschouwen *mahā-māyā* als het oervermogen (*ādyā-śakti*), terwijl Śaivieten van mening zijn, dat Umāpatī Śiva de *para-tattva* (de Allerhoogste Absolute Waarheid) is. Hun concepties, praktijken, doelstellingen en objecten van verering onderscheiden zich; dus is het iets anders dan louter dwaasheid om te zeggen, dat ze allemaal hetzelfde resultaat oogsten? De *Gītā* keurt een dergelijke mening zeker niet goed.

EEN KORTE SCHETS VAN HET LEVEN VAN
ŚRĪLA VIŚVANĀTHA CAKRAVARTĪ ṬHĀKURA

Het kroonjuweel van Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava *ācāryas* en de hoogst verheven voorganger, Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, is de auteur van het beroemde commentaar, *Sārārtha-varṣinī*, op *Śrīmad Bhagavad-gītā*. Hij verscheen in een familie van *brāhmaṇas* van de Rāḍhīya gemeenschap uit het Nadiyā district in West-Bengalen. Hij was gevierd onder de naam Hari-vallabha en hij had twee oudere broers, Rāmabhadrā en Raghunātha. In zijn jeugd voltooide hij zijn studie van grammatica in het dorp Devagrāma. Daarna studeerde hij devotionele geschriften aan huis bij zijn geestelijk leermeester in het dorp Śaiyadābāda van het Murśidābād district. Tijdens zijn verblijf in Śaiyadābāda schreef hij *Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu*, *Ujjvala-nīlamanī-kiraṇa* en *Bhāgavatāmṛta-kaṇā*. Spoedig daarna gaf hij het huiselijke leven op en ging naar Vṛndāvana, waar hij vele andere boeken en commentaren schreef.

In zijn commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* genaamd *Sārāthadarsinī* heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura het volgende vers geschreven aan het begin van de vijf hoofdstukken, die de *rāsa*-dans van Śrī Kṛṣṇa beschrijven (*Śrī Rāsa-pañcādhyāyī*),

*śrī-rāma-kṛṣṇa-gaṅgā-caraṇānnavā gurūnuru-premnaḥ
śrīla-narottama-nātha śrī-gaurāṅga-prabhuṁ naumi*

Hier verwijst de naam ‘Śrī Rāma’ naar de geestelijk leermeester van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, Śrī Rādhāramaṇa; ‘Kṛṣṇa’ verwijst naar zijn grootvader geestelijk leermeester, Śrī Kṛṣṇa-caraṇa; ‘Gaṅgā-caraṇa’ verwijst naar zijn overgrootvader, Śrī Gaṅgā-caraṇa; ‘Narottama’ verwijst naar zijn betovergrootvader geestelijk leermeester, Śrīla Narottama dāsa Ṭhākura; en het woord *nātha* verwijst naar de geestelijk leermeester van Śrīla Narottama Ṭhākura, Śrī Lokanātha Gosvāmī. Op deze manier biedt hij iedereen in zijn disciplinaire opvolging tot Śrīman Mahāprabhu zijn eerbetuingen aan.

Onderscheiden dienst aan de Gauḍīya Vaiṣṇava Sampradāya

Toen hij op hoge leeftijd was, bracht Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura de meeste tijd door in een halfbewuste, of innerlijke staat, waarbij hij diep verzonken was in *bhajana*. In die tijd brak een debat los tussen de Gauḍīya Vaiṣṇava’s en Vaiṣṇava’s, die de doctrine van *svakīyāvāda*, of het spel van Gods echtelijke liefde, aanhingen. De Vaiṣṇava’s van de tegenpartij [van de Śrī Rāmānuja lijn] hadden Koning Jaya Singh II van Jaipur laten geloven, dat de verering van Śrīmatī Rādhikā met Śrī Govindadeva niet door de geschriften wordt onderbouwd. Hun standpunt was, dat de naam van Śrīmatī Rādhikā niet wordt genoemd in *Śrīmad-Bhāgavatam* en niet in *Viṣṇu Purāṇa* en dat Zij nooit met Śrī Kṛṣṇa volgens het vedische ritueel was getrouwd.

De antagonistische Vaiṣṇava's maakten verder bezwaar tegen de Gauḍīya Vaiṣṇava's, omdat ze niet tot een erkende *sampradāya*, of disciplinaire opvolging, zouden behoren. Sinds onheuglijke tijden zijn er vier Vaiṣṇava *sampradāyas* geweest: de Śrī *sampradāya*, de Brahma *sampradāya*, de Rudra *sampradāya* en de Sanaka (Kumāra) *sampradāya*. In dit tijdperk van Kali zijn de hoofd-*ācāryas* van deze vier *sampradāyas* respectievelijk Śrī Rāmānuja, Śrī Madhva, Śrī Viṣṇusvāmī en Śrī Nimbādītya. De Rāmānuja Vaiṣṇava's zeiden, dat Gauḍīya Vaiṣṇava's zich buiten deze vier *sampradāyas* bevonden en daarom niet uit een zuivere lijn bestonden. En voorts brachten ze te berde, dat ze geen ware Vaiṣṇava disciplinaire opvolging konden volgen, omdat ze geen eigen commentaar op *Brahma-sūtra* (ook bekend als *Vedānta-sūtra*) hadden geschreven.

Mahārāja Jaya Singh wist, dat de vooraanstaande Gauḍīya Vaiṣṇava *ācāryas* van Vṛndāvana volgelingen waren van Śrīla Rūpa Gosvāmī en hij riep hen naar Jaipur om de uitdaging van de Śrī Rāmānuja Vaiṣṇava's te aanvaarden. De oude Śrīla Cakravartī Ṭhākura was volkomen verzonken in de transcendente zegen van *bhajana* en daarom stuurde hij zijn leerling Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa als afgezant naar de bijeenkomst in Jaipur. Gauḍīya Vaiṣṇava *vedānta-ācārya* Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa, de kroon van de verzamelde geleerden en de grootste onder de verheven leraren van Vedānta, vertrok naar Jaipur vergezeld door de leerling van Śrīla Cakravartī Ṭhākura, Śrī Kṛṣṇadeva.

De seminale kasten-*gosvāmīs* waren hun eigen verbinding met de Madhva *sampradāya* vergeten en minachtten het doctrinaire gezichtspunt van de Gauḍīya Vaiṣṇava's, omdat deze geen verbinding met Vedānta zou hebben. Dit veroorzaakte aanzienlijke onrust onder de ware Gauḍīya Vaiṣṇava's. Maar Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa wendde onweerlegbare logica aan gecombineerd met sterk schriftuurlijk bewijs om aan te tonen, dat de Gauḍīya *sampradāya* een zuivere Vaiṣṇava *sampradāya* is, genaamd de Śrī Brahma-Madhva-

Gauḍīya-Vaiṣṇava *sampradāya* afkomstig uit de lijn van Śrī Madhvācārya. Śrīla Jīva Gosvāmī, Śrīla Kavi Karṇapūra en andere voorgaande *ācāryas* hadden dit feit ook aanvaard. De Gauḍīya Vaiṣṇava's aanvaardden *Śrīmad-Bhāgavatam* als het authentieke commentaar op *Vedānta-sūtra*. Om deze reden had niemand in de Gauḍīya Vaiṣṇava *sampradāya* een afzonderlijk commentaar op *Vedānta-sūtra* geschreven.

De naam van Śrīmatī Rādhikā, de personificatie van het pleziergevend vermogen (*hlādinī-śakti*) en de eeuwige geliefde van Śrī Kṛṣṇa, wordt in verscheidene Purāṇa's genoemd. In de hele *Śrīmad-Bhāgavatam*, vooral in het Tiende Canto in relatie tot de beschrijving van het spel van Bhagavān in Vṛndāvana, worden op indirecte en discrete wijze verwijzingen gegeven naar Śrīmatī Rādhikā. Alleen *rasika* en *bhāvuka* toegewijden, die op de hoogte zijn met de conclusies van de geschriften, kunnen dit vertrouwelijke mysterie begripen.

In de bijeenkomst van geleerden in Jaipur weerlegde Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa de argumenten en twijfels van de tegenpartij, die door zijn presentatie tot zwijgen werd gebracht. Hij stelde vast, dat de Gauḍīya Vaiṣṇava's zich bevinden in de disciplinaire opvolging van Śrī Madhvācārya. Ondanks zijn overwinning echter wilde de wedijverende partij niet accepteren, dat de Gauḍīya *sampradāya* een zuivere Vaiṣṇava lijn was, omdat de Gauḍīya's geen commentaar op *Vedānta-sūtra* hadden geschreven. Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft daarom het beroemde Gauḍīya commentaar, *Śrī Govinda-bhāṣya*, gecomponeerd. De eredienst van Śrī Śrī Rādhā-Govinda, welke was begonnen in de tempel van Śrī Govindadeva, en de geldigheid van de Śrī Brahma-Madhva-Gauḍīya *sampradāya* werd opnieuw sterk verankerd.

Louter op gezag van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura kon Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa *Śrī Govinda-bhāṣya* schrijven en de verbinding van Gauḍīya Vaiṣṇava's met de Madhva *sampradāya* bewijzen.

Er is geen twijfel mogelijk, wat dit betreft. Deze totstandbrenging van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, welke werd uitgevoerd in naam van de *sampradāya*, zal in de geschiedenis van het Gauḍīya Vaiṣṇavisme in gouden letters worden vastgelegd.

Herbekrachtiging van de doctrine van Parakīyā

Toen een lichte afname van de invloed van de Zes Gosvāmī's in Śrī Vṛndāvana plaats had, ontstond er een controverse rond de doctrines van echtelijke liefde (*svakīyāvāda*) en buitenechtelijke liefde (*parakīyādāda*). Om misverstanden over *svakīyāvāda* weg te nemen schreef Śrīla Cakravartī Ṭhākura *Rāga-vartma-candrikā* en *Gopī-premāmṛta*, die beide vol staan met schriftuurlijk filosofische conclusies. Daarna toonde hij in zijn *Ānanda-candrikā* commentaar op het vers *laghutvam atra yat proktam* uit *Sri Ujjvala-nīlamanī* (1.21) aan, dat de theorie van *svakīyāvāda* ongegrond was en vestigde het begrip *parakīyā* met schriftuurlijk bewijs en onweerlegbare argumenten. En verder in zijn *Sārārtha-darsinī* commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* gaf hij een sterke onderbouwing voor *parakīyā-bhāva*.

Bepaalde geleerden verzetten zich tegen de conclusies van Śrīla Cakravartī Ṭhākura met betrekking tot de verering in de relatie van *parakīyā*. Toen hij hen met zijn grotere kennis en sluitende redenering had verslagen, besloten ze hem uit jaloezie te vermoorden. Ze wisten, dat Śrī Cakravartī Ṭhākura iedere ochtend een rondwandeling om Śrī Vṛndāvana maakte, en verschole zich in een dicht, donker struikgewas, waar ze hem opwachtten. Toen zijn tegenstanders hem zagen aankomen, verdween hij opeens en in zijn plaats verscheen er een mooi jong meisje van Vraja, die met een paar vriendinnen bloemen aan het plukken was.

De geleerden vroegen het meisje, “Lief kind, zojuist kwam hier een grote toegewijde langs. Heb je gezien waar hij naartoe is gegaan?” Het meisje antwoordde, dat ze hem had gezien, maar dat ze niet wist, waar hij naartoe was gegaan. Haar verbijsterende schoon-

heid, lieve glimlach, elegante manieren en zijdelingse blikken betoverden de geleerden. Hun hart smolt en alle onzuiverheden in hun hoofd waren verdwenen. Ze vroegen het meisje wie ze was en ze antwoordde, “Ik ben een dienstmeisje van Śrīmatī Rādhikā. Ze is op dit moment in het huis van haar schoonfamilie in Yāvaṭa en Ze heeft me hier naartoe gestuurd om bloemen te plukken.” Toen ze dat had gezegd, verdween het meisje en in haar plaats zagen de geleerden Śrīla Cakravartī Ṭhākura weer lopen. Ze vielen aan zijn voeten en smeekten om vergeving en hij vergaf hen allemaal. Er zijn veel van dergelijke, verbijsterende voorvallen in het leven van Śrīla Cakravartī Ṭhākura geweest.

Op deze manier weerlegde Śrīla Cakravartī Ṭhākura de theorie van *svakīya* en vestigde de waarheid van zuivere *parakīyā* – een prestatie, die van groot belang is voor de Gauḍīya Vaiṣṇava’s.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft niet alleen de integriteit van de Śrī Gauḍīya Vaiṣṇava *dharma* beschermd, maar hij heeft ook de invloed ervan in Śrī Vṛndāvana opnieuw gevestigd. Iedereen, die deze totstandbrenging evalueert, wordt met stomheid geslagen door zijn ongewoonlijke genialiteit. Gauḍīya Vaiṣṇava *ācāryas* hebben het volgende vers gecomponeerd als lofzang op zijn buitgewone werk,

*viśvasya nātharūpa ‘sau
bhakti-vartmapradarśanāt
bhakta-cakre vartitatvāt
cakravarty ākhyayābhavat*

Hij is bekend onder de naam Viśvanātha, meester van het universum, want hij wijst naar het pad van *bhakti*; en hij wordt gekend als Cakravartī, of hij rond wie de vereniging wentelt, want hij blijft altijd in de kring (*cakra*) van zuivere toegewijden. Daarom is zijn naam Viśva-nātha Cakravartī.

Rond 1754, op de vijfde dag van de wassende maan in de maand Māgha (januari-februari), toen Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura ongeveer honderd jaar oud was, verliet hij deze materiële wereld in Vṛndāvana, waar hij diep verzonken was in innerlijk bewustzijn. Zijn *samādhi* staat tegenwoordig naast de tempel van Śrī Śrī Rādhā-Gokulānanda in Śrī Dhāma Vṛndāvana.

Hieronder staat een lijst van boeken, commentaren en gebeden, die een pakhuis vol onvergelijkbare rijkdom bevat van Gauḍīya Vaiṣṇava devotionele literatuur.

- 1) *Vraja-rīti-cintāmaṇi*
- 2) *Camatkāra-candrikā*
- 3) *Prema-samputa* (*Khaṇḍa-kāvya* – een poëtisch werk, dat slechts gedeeltelijk kenmerken of ornamentering of poëzie vertoont)
- 4) *Gītāvalī*
- 5) *Subodhinī* (*Alaṅkāra-kaustubha ṭikā*)
- 6) *Ānanda-candrikā Ujjvala-nīlamanī ṭikā*)
- 7) *Ṭikā op Śrī Gopāla-tāpanī*
- 8) *Stavāmṛta-laharī* ('Golven van Ambrozijnen Gebeden', waartoe de volgende behoren:
  1. *Śrī Guru-tattvāṣṭaka*
  2. *Mantra-dāṭṭ-guror-aṣṭaka*
  3. *Parama-guror-aṣṭaka*
  4. *Parātpara-guror-aṣṭaka*
  5. *Parama-parātpara-guror-aṣṭaka*
  6. *Śrī Lokanāthāṣṭaka*
  7. *Śrī Śacīnandanāṣṭaka*
  8. *Śrī Svarūpa-caritāmṛta*
  9. *Śrī Svapna-vilāsāmṛta*
  10. *Śrī Gopāla-devāṣṭaka*
  11. *Śrī Madana-mohanāṣṭaka*

12. *Śrī Govindāṣṭaka*
13. *Śrī Gopināthāṣṭaka*
14. *Śrī Gokulānandāṣṭaka*
15. *Svayaṁ-bhagavad-aṣṭaka*
16. *Śrī Rādhā-kunḍāṣṭaka*
17. *Jagan-mohanāṣṭaka*
18. *Anurāga-vallī*
19. *Śrī Vṛndā-devyaṣṭakam*
20. *Śrī Rādhikā-dhyānāmṛta*
21. *Śrī Rūpa-cintāmaṇi*
22. *Śrī Nandīśvarāṣṭaka*
23. *Śrī Vṛndāvanāṣṭaka*
24. *Śrī Govardhanāṣṭaka*
25. *Śrī Saṅkalpa-kalpa-druma*
26. *Śrī Nikuṅja-virudāvalī* (*Virut-kāvya*, poëtische lofprijzing)
27. *Surata-kathāmṛta*
28. *Śrī Śyāma-kunḍāṣṭaka*
- 9) *Śrī Kṛṣṇa-bhāvanāmṛta-mahākāvya*
- 10) *Śrī Bhāgavatāmṛta-kaṇā*
- 11) *Śrī Ujjvala-nīlamanī-kiraṇa*
- 12) *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu*
- 13) *Rāga-vartma-candrikā*
- 14) *Aiśvarya-kādambinī* (niet beschikbaar)
- 15) *Śrī Mādhurya-kādambinī*
- 16) *Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu ṭikā*
- 17) *Dāna-keli-kaumudī ṭikā*
- 18) *Śrī Lalīta-mādhava-naṭaka ṭikā*
- 19) *Śrī Caitanya-caritāmṛta ṭikā* (incomplete)
- 20) *Brahma-saṁhitā ṭikā*
- 21) *Śrīmad Bhagavad-gītā Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā*
- 22) *Śrīmad-Bhāgavatam Sārārtha-darsinī-ṭikā*

De huidige [Hindi] uitgave van *Bhagavad-gītā* bevat de volgende elementen: het oorspronkelijke *devanāgarī* vers, de transliteratie, de *anvaya* (woord-voor-woord), de vertaling van het vers, het *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar van Śrīla Cakravartī Ṭhākura, de *bhāvānuvāda* (een vertaling, die specifieke subtiliteiten in ogenschouw neemt) en de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*, die is geschreven door deze armzalige en deemoedige dienaar.

Het *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar is niet eenvoudig of gemakkelijk te begrijpen, tenzij men over enige kennis van het Sanskriet beschikt. Ik heb *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti* geschreven in overeenstemming met de gedachten van de Śrī Rupānuga Gauḍiḥya Vaiṣṇava *ācāryas* om het *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar van Śrīla Cakravartī Ṭhākura eenvoudiger en gemakkelijk toegankelijk te maken. Mogen de genadevolle lezers me vergeven voor mijn schaamteloze daad.

Mijn eerbiedwaardige Godbroeder, *parivrājakācārya* Śrī Srimad Bhaktivedānta Vāmana Mahārāja, is de huidige *ācārya* en president van Śrī Gauḍiḥya Vedānta Samiti en hij is een dierbare en intieme dienaar van Śrī Gurupāda-padma. Hij is zeer gehecht aan de hoogste kennis (*bhakti*). Met zijn genade heeft hij deze waardeloze dienaar herhaaldelijk leiding gegeven en aangemoedigd om de diepste intenties van de metgezellen van Śrī Caitanya Mahāprabhu te vervullen door een natuurgetrouwe, gemakkelijke en veelomvattende *Śrīmad Bhagavad-gītā* te publiceren vergezeld van de commentaren van Śrīla Cakravartī Ṭhākura. Ik bid nederig aan zijn lotusvoeten, dat hij zijn zegeningen over me uitstort. Op die manier kan ik het innerlijke verlangen van Śrīla Gurudeva vervullen en deze *Śrīmad Bhagavad-gītā* in zijn lotushanden leggen, die zijn dierbaar *Sārārtha-varṣiṇī* commentaar bevat.

Ik ben in het bijzonder verschuldigd aan *aṣṭottara-sata* Śrī Śrīmad Bhakti Viveka Bhārati Mahārāja en *aṣṭottara-sata* Śrī Srimad Bhakti Śrī Rūpa Siddhānti Mahārāja. Beiden hadden zich overgegeven aan

de lotusvoeten van *nitya-lilā-praviṣṭa-jagad-guru aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhaktisiddhānta Saravatī Prabhupāda* en hebben aan de wereld oneindig goed gedaan door een Bengaalse uitgave van het commentaar van Śrīla Cakravartī Ṭhākura en de *Rasika-rañjana bhāṣya* van de Zevende Gosvāmī, Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura te vertalen en uit te geven. Ik heb deze uitgave systematisch bestudeerd en enkele delen eruit in dit boek geciteerd. Ik bied de lotusvoeten van deze twee *śikṣā-gurus* van mij keer op keer mijn diepste eerbetuigingen aan. Mogen ze met mij verheugd zijn.

Ik heb er volkomen vertrouwen in, dat de lezers, die naar *bhakti* hunkeren, dit boek in goede orde en met alle eerbied mogen ontvangen en dat oprechte lezers het gebied van *suddha-bhakti* mogen binnengaan, nadat ze dit boek hebben bestudeerd. We hopen, dat onze spiritueel pientere lezers op genadevolle wijze mogelijke fouten en discrepanties willen vergeven, die in de loop van het samenstellen van dit boek in kort bestek gemaakt kunnen zijn en dat ze ons welwillend zijn door de essentie ervan te aanvaarden.

Met een gevoel van behoefte bid ik tenslotte aan de lotusvoeten van mijn meest eerbiedwaardige *śrī guru-pāda-padma, nitya-lilā-praviṣṭa om viṣṇupāda aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja*, die de geconcentreerde belichaming vertegenwoordigt van het mededogen van Bhagavān. Mag hij zijn genade en zegeningen rijkelijk over me uitstorten, zodat deze arm-lastige, deemoedige dienaar een toenemende kwalificatie mag bereiken om zijn diepste verlangen te dienen.

Smekend om een sprankje genade
van Śrī Hari, Guru en Vaiṣṇava's,
de nederige en onbeduidende,

Tridaṇḍībhikṣu
Śrī Bhaktivedānta Nārāyaṇa

Śrī Keśavajī Gauḍīya Maṭha, Mathurā
Vyāsa-pūjā van Śrī Śrī Gurupāda-padma
25 februari 1997

Voorwoord

(voor de derde Engelse uitgave)

DEZE UITGAVE VAN *ŚRĪMAD BHAGAVAD-GĪTĀ* IS EEN vertaling van de Hindi uitgave door onze meest geliefde Śrīla Gurudeva, *nitya-līlā-praviṣṭa om viṣṇupāda aṣṭottara-śata Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja*. Deze uitgave bevat een vertaling van het *Sārārtha-varṣiṇī-tīka* (commentaar in de vorm van een regen van wezenlijke betekenissen), dat werd gecomponeerd door de vooraanstaande Gauḍīya Vaiṣṇava *ācārya Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura*. Dit commentaar wordt verder verhelderd door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja met zijn eigen uitleg, de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti* (datgene dat *Sārārtha-varṣiṇī* verheldert). Hij vat zijn uiteenzetting dikwijls samen met passages uit het betoverende commentaar van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura genaamd *Rasikarañjana* (datgene dat vreugde geeft aan degenen, die bedreven zijn in het proeven van transcendentale gevoelsstemmingen).

Tijdens Zijn manifeste spel in deze wereld demonstreerde Śrī Caitanya Mahāprabhu, die Śrī Kṛṣṇa Zelf is, de spreker van de *Gītā*,

in Zijn leven en uitspraken het hoogtepunt van devotie, dat het hoogtepunt van de leer van de *Gītā* van nature omvat. Omdat Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura een vertrouwelijke toegewijde is van Śrīman Mahāprabhu, is hij gekwalificeerd om de diepere betekenissen van Śrī Kṛṣṇa's boodschap daarin te onthullen. Om de lezer inzicht te geven in de complexiteit, de diepte en de schoonheid van de conversatie tussen Śrī Kṛṣṇa en Arjuna heeft Śrīla Cakravartī Ṭhākura de traditionele stijl van *pūrva-pakṣa* gebruikt, namelijk 'tegenspraak en het wegnemen van twijfel', dat leidt tot een constante vloed van vragen en antwoorden, die alle verzen van de *Gītā* met elkaar verbinden als juwelen op een snoer geregen. Zijn uitleg beschikt daardoor over een unieke eigenschap, die de innerlijke intentie van Śrī Kṛṣṇa in Zijn instructies aan Arjuna duidelijk maakt. En het onthult tevens de twijfels, die zich in het hoofd van Arjuna aandienen en aanleiding gaven tot het stellen van vragen. De lezer wordt zodoende op de hoogte gesteld van de intimiteit van hun gesprek en kan daardoor de reden voor de opeenvolging van verzen beter begrijpen.

Bovendien heeft Śrīla Cakravartī Ṭhākura onthuld, dat de ware essentie van *Śrīmad Bhagavad-gītā* bestaat uit de kern van vier verzen, die *catuh-sloki-gītā* (*Gītā* 10.8-11) wordt genoemd. Hij legt uit, dat Śrī Kṛṣṇa in deze vier verzen *bhakti-yoga* gekenmerkt door spontane toewijding geeft en dat is Zijn uitzonderlijke zegen aan de levende wezens. Deze essentie vloeit ook door andere fundamentele verzen van de *Gītā*. Het zou niet mogelijk zijn geweest dit op te merken zonder zijn leiding, of zonder de openbaring van gerespecteerde Gauḍīya commentatoren, zoals hij.

De toewijding van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja, waarmee hij de lessen van Śrī Caitanya Mahāprabhu en Zijn vertrouwelijke volgelingen, zoals Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, heeft uitgezaaid, is ongeëvenaard. Zijn vermaarde en verdederende specialiteit (*vaiṣiṣṭya*) is zijn inherent onvermengde devo-

tie aan de meest verfijnde Gauḍīya concepties in de lijn van Śrīla Rūpa Gosvāmī, welke wijst op zijn volkomen overeenstemming met zijn nobele voorgangers. Het is voor hem niet mogelijk om zulke concepties ook maar voor een fractie van een moment los te laten en daarom volgt hieruit, dat ze al zijn explicaties van de *Gītā* door-drenken.

Deze uitgave is tot stand gekomen door de grondeloze genade van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja en Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura. Alleen wanneer zij tevreden zijn, kunnen wij onze pogingen als een succes beschouwen. We vragen onze gerespecteerde lezers om mogelijke vergissingen over het hoofd te zien en enig geduld te beoefenen met onze tekortkomingen in deze onderneming om de woorden van zulke illustere Vaiṣṇava *ācāryas* te presenteren.

Aspirerend naar de service van Śrī Guru en Vaiṣṇava's

Het Uitgeversteam

Śrī Nandotsava (23 augustus 2011)

Het Uitgeversteam van de 3de Engelse editie

• **Translation Fidelity Check:** B. V. Dāmodara Mahārāja • **Fidelity Check Assistance:** B. V. Madhusūdana Mahārāja, Mādhava-priya dāsa, Amala-kṛṣṇa dāsa, Akhileśa dāsa and Gaura-rāja dāsa • **Sanskrit Editor:** B. V. Bhāgavata Mahārāja • **English Editors:** B. V. Tridaṇḍī Mahārāja, Madanamohana dāsa, Vaijayanti-mālā dāsī, Vicitri dāsī, Mañjari dāsī • **Proofreaders:** Śānti dāsī, Sulatā dāsī, Jānakī dāsī, Śyāmlasakhi dāsī, Kumudini dāsī, • **Reader Feedback:** Subala-kṛṣṇa dāsa, Vanamālī dāsa, Govinda dāsa, Vasanti dāsī • **Layout:** Kṛṣṇa-kāruṇya dāsa • **Layout Assistance:** Jaya-gopāla dāsa, Anaṅga-mohana dāsa, Jayadeva dāsa, Gauragopāla dāsa • **Cover Concept:** Raghava Paṇḍita dāsa • **Chapter Icon:** Nilāmbarī dāsī • **Artwork:** Śyāmarāṇī dāsī • **Acknowledgements:** B. V. Vaikhānasa Mahārāja, B. V. Mādhava Mahārāja, Brajanātha dāsa, Sundara-gopāla dāsa, Kāliya-damana dāsa, Giridhārī dāsa, Śyāmarāṇī dāsī, Premavatī dāsī, Madhurikā dāsī, Anita dāsī, Hari-priya dāsī, Tungavidyā dāsī. We are grateful to those who financially contributed to this edition, especially Jagannātha dāsa and Kṛṣṇa-līlā dāsī (Fiji).

Vaarspel

van de Mahābhārata Oorlog

KONING ŚĀNTANU WAS EEN BEFAAMD EN invloedrijk keizer in de Kurudynastie en hij was zeer ridderlijk en religieus. Zijn vrouw, Gaṅgā-devī, kreeg een zoon genaamd Bhiṣma, die een persoonlijke expansie van de achtste Vasu was. Na de geboorte van het kind echter verdween ze wegens bijzondere omstandigheden. Toen de koning later eens op een jachtexpeditie was, zag hij in de residentie van Dāsarāja, de koning van de Niṣāda's, een onvergelijkbaar mooie prinses genaamd Satyavatī. De prinses was geboren uit het zaad van Uparicara Vasu in de baarmoeder van een vis en de koning van Niṣāda had haar gevoed en opgevoed, alsof ze zijn eigen dochter was.

Mahārāja Śāntanu vroeg de koning toestemming om Prinses Satyavatī te trouwen en Dāsarāja stemde toe op voorwaarde, dat het kind, dat uit haar zou worden geboren, de enige troonopvolger van Śāntanu's koninkrijk zou worden. Mahārāja Śāntanu accepteerde deze voorwaarde echter niet en keerde terug naar zijn hoofdstad. Toen Prins Bhiṣma hiervan op de hoogte kwam, wilde hij de wens van zijn vader vervullen. Hij legde daarom de gelofte af om zijn

leven lang *brahmacārī* te blijven om zeker te stellen, dat de zoon van Satyavatī inderdaad de troon zou opvolgen. Daardoor was Śāntanu in staat Satyavatī te trouwen. Hij gaf op zijn beurt Bhīṣma de gunst, dat hij naar eigen voorkeur kon sterven. Satyavatī gaf Mahārāja Śāntanu twee zonen, Citrāṅgada en Vicitravīrya.

Na de dood van Mahārāja Śāntanu maakte Bhīṣma Citrāṅgada troonopvolger, maar Citrāṅgada stierf voortijdig en Vicitravīrya besteeg de troon. Vicitravīrya had twee echtgenoten – Ambikā en Ambālikā – maar hij stierf op jonge leeftijd zonder vader te zijn geworden. Satyavatī was dubbel bedroefd, want door de dood van haar zonen had de dynastie geen opvolger. Ze riep haar eerste zoon, de grote heilige Vedavyāsa, bij zich door eenvoudig aan hem te denken. Om de dynastie veilig te stellen kreeg Vedavyāsa op haar advies en met toestemming van Bhīṣma zonen bij de echtgenoten van Vicitravīrya. Ambikā kreeg Dhṛtarāṣṭra, Ambālikā kreeg Pāṇḍu en de dienstmaagd van Vicitravīrya kreeg de heilige Śrī Vidura.

Dhṛtarāṣṭra was bij zijn geboorte blind, waardoor zijn jongere broer Pāṇḍu tot koning werd gekroond. Mahārāja Pāṇḍu was een ridderlijk en invloedrijk koning, die beschikte over alle goede kwaliteiten. Hij had vijf zonen, waarvan Yudhiṣṭhira de oudste was. Van de honderd zonen van Dhṛtarāṣṭra was Duryodhana de oudste. Onder invloed van de tijd stierf Koning Pāṇḍu, terwijl de prinsen nog jong waren, en zo kroonde Grootvader Bhīṣma Dhṛtarāṣṭra tot koning en maakte hem verantwoordelijk voor de bescherming van het koninkrijk, totdat de prinsen waren opgegroeid.

Toen de vijf Pāṇḍava's en de zonen van Dhṛtarāṣṭra aangevoerd door Duryodhana hun volwassenheid naderden, ontstond er een groot geschil over de troonopvolging. Koning Dhṛtarāṣṭra begunstigde zijn zonen en wilde met alle geweld, dat Duryodhana koning werd. De uiterst religieuze Grootvader Bhīṣma kon dit onder druk van andere gerespecteerde persoonlijkheden en stadgenoten niet toestaan. Duryodhana, die was geboren uit een deel van Kali, was

van nature buitengewoon slecht en onreligieus en wilde de enige koning zijn zonder oppositie. Om dit te bewerkstelligen smeedde hij verscheidene samenzweringen om de Paṇḍava's te vermoorden en dat alles gebeurde onder geheimhouding en met toestemming van Koning Dhṛtarāṣṭra.

Ondanks herhaalde verzoeken van Maharṣi Vedavyāsa, Grootvader Bhīṣma, Guru Droṇācārya, de heilige Vidura en anderen wilde Dhṛtarāṣṭra hun rechtmatige helft van het koninkrijk niet aan de Paṇḍava's toestaan. Voor de uiterlijke schijn echter kroonde hij Yudhiṣṭhira tot kroonprins van Hastināpura en stuurde hem naar Vāraṇāvat, waar Duryodhana van plan was alle Pāṇḍava's uit te moorden door een pas gebouwd paleis in brand te steken. Dhṛtarāṣṭra gaf toestemming voor dit morbide plan, maar door de wil van de Allerhoogste bleven de Paṇḍava's op de een of andere manier gespaard.

Op een geschikt ogenblik trouwden de Paṇḍava's met Draupadi. Toen Duryodhana ontdekte, dat ze nog in leven waren, beraadslaagde hij opnieuw met zijn vader en nodigde hen uit naar Hastināpura te komen. Op gezag van Grootvader Bhīṣma en andere ouderlingen en op verzoek van de onderdanen werd aan de Paṇḍava's de soevereiniteit over Khāṇḍavaprastha (Indraprastha) toegezegd. Daar bouwden de Paṇḍava's met hulp van Śrī Kṛṣṇa en de demoon genaamd Māyā een schitterend paleis met een stad. In korte tijd overwonnen ze alle machtige koningen van India en voerden een groot *rājasūya-yajña* uit.

Als gevolg van het succes en de rijkdom van deze *yajña* werden Koning Dhṛtarāṣṭra en Duryodhana buitengewoon afgunstig op de Paṇḍava's en zwoeren onder elkaar, dat ze hen met een gokspel zouden verslaan. Ze namen het hele koninkrijk van de Paṇḍava's af en dwongen hen voor twaalf jaar in ballingschap te gaan en daarna een jaar incognito te leven. Na deze langdurige beproeving wilden Dhṛtarāṣṭra en Duryodhana het koninkrijk nog steeds niet aan de Paṇḍ-

ava's teruggeven. Śrī Kṛṣṇa ging Zelf als ambassadeur van de Paṇḍava's naar Hastināpura en bracht hun verzoek over, dat Duryodhana hen op zijn minst vijf dorpen moest geven. Duryodhana echter bleef onberoerd en gaf niet toe. Hij zei tegen Kṛṣṇa, "Hoezo vijf dorpen, ik geef de Paṇḍava's zelfs niet genoeg land voor de punt van een naald, tenzij ze mij in een gevecht verslaan."

Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is verschenen om religie te installeren, om de heilige personen te beschermen en de demonen te verdelen. In de loop van de Mahābhārata Oorlog gebruikte Hij Arjuna en Bhīma als instrumenten om Hem te helpen met Zijn plan om de enorm grote last, die op de Aarde rustte, te verlichten.

HOOFDSTUK EEN

Sainya-Darśana

Het gadeslaan van de legers

VERS 1

धृतराष्ट्र उवाच
धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय

*dhṛtarāṣṭra uvāca –
dharma-kṣetre kurukṣetre samavetā yuyutsavaḥ
māmakāḥ pāṇḍavās caiva kim akurvata sañjaya*

dhṛtarāṣṭra uvāca – Koning Dhṛtarāṣṭra zei; *dharma-kṣetre kuru-kṣetre* – in de religieuze plaats genaamd Kurukṣetra; *samavetāḥ* – verzameld; *yuyutsavaḥ* – verlangend te vechten; *māmakāḥ* – mijn zonen (aangevoerd door Duryodhana); *pāṇḍavāḥ* – de zonen van Pāṇḍu (aangevoerd door Yudhiṣṭhira); *ca* – en; *eva* – inderdaad; *kim* – wat; *akurvata* – deden ze; *sañjaya* – O Sañjaya.

Koning Dhṛtarāṣṭra zei: O Sañjaya, wat hebben mijn zonen en de zonen van Pāṇḍu gedaan, die zich hebben verzameld in het heilige land van Kurukṣetra en met elkaar willen vechten?

DE BHĀVĀNUVĀDA VAN ŚRĪLA VIŚVANĀTHA CAKRAVARTĪ THAKURA'S SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ ṬĪKĀ (de innerlijke intentie van het commentaar genaamd 'de regen van wezenlijke betekenissen')

*gaurāṁśukaḥ sat-kumuda-pramodī svābhikhyayā gos tamaso nihantā
śrī-kṛṣṇa-caitanya-sudhā-nidhir me mano 'dhitiṣṭhan sva-ratiṁ karotu
prācīna-vācaḥ suvicārya so 'ham ajñō 'pi gītāmṛta-leśa-lipsuḥ
yateḥ prabhor eva mate tad atra santah kṣamadhvaṁ śaraṅāgatasya*

Mag Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu, die de duisternis van de Aarde verdrijft door Zijn eigen naam (Śrī Kṛṣṇa) te geven; die de zegen van de lotusachtige toegewijden verhoogt; die de schatkamer van de liefde voor God is; en die de persoon is, die de meest verheven relatie van goddelijke amoureuze liefde (*unnatojjvala-rasa*) geeft, Zijn speelse avonturen in mijn hart uitvoeren. Of schoon ik onwetend ben, terwijl ik peins over de gedachten, die door de voorgaande Vaiṣṇava *ācāryas* tot uitdrukking zijn gebracht, ben ik door de conclusies te volgen van Śrī Kṛṣṇa Caitanya Mahāprabhu, het kroonjuweel van al diegenen in de wereldverzakkende levensorde, gretig geworden om een druppel nectar in de vorm van de *Bhagavad-gītā* te proeven. Daarom dienen heilige personen deze overgegeven ziel te vergeven.

Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is de Allerhoogste Absolute Waarheid in menselijke gedaante. Hij is het hoogste doel van alle geschriften en Hij verschijnt als de zoon van Śrī Vasudeva in Śrī Gopāla-purī. Hij is totaal onbevattelijk en bevindt Zich buiten de waarneming van de materiële zintuigen, toch wordt Hij zichtbaar voor de ogen van gewone mensen via het medium van Zijn innerlijke vermogen, *yogamāyā*. Hij gaf de instructies van *Bhagavad-gītā*, waarmee Hij de zielen bevrijdt, die door deze materiële wereld in de war worden gebracht en bezig zijn te verdrinken in de oceaan van geboorte en dood. Hij dompelde hen onder in de grote oceaan van transcendentale liefde voor God door hen de smaak van Zijn zoete lieflijkheid, schoonheid en andere kwaliteiten te geven. Hij verscheen in deze wereld vanwege Zijn belofte om heilige personen veilig te stellen en

de demonische klassen te verdelen. En toch heeft Hij onder voorwensel van de lastenverlichting van de Aarde in feite de allerhoogste bescherming gegeven in de vorm van bevrijding aan ongelovigen, aan degenen, die Hem vijandig gezind waren, en aan zielen, die ten onder gaan in de ellende van deze uitgestrekte oceaan van het materiële bestaan, welke wordt vergeleken met Kumbhīpāka, een helse planeet, waar zondige figuren in kokende olie worden gebraden.

Bhagavān Śrī Kṛṣṇa heeft *Bhagavad-gītā* onderwezen, zodat de geconditioneerde zielen, die sinds onheuglijke tijden beïnvloed zijn geworden door onwetendheid en totaal zijn verstremgeld in klaagzang, begoocheling, enzovoort, na Zijn verdwijning uit deze wereld konden worden bevrijd. En verder om Zijn glorie hoog te houden, die in de geschriften wordt aangetroffen en door heilige persoonlijkheden wordt bezongen, heeft Hij deze instructies van *Bhagavad-gītā* aan Zijn zeer dierbare metgezel Arjuna gericht, die uit vrije wil een sluier van verdriet en begoocheling had aangenomen.

Deze *Bhagavad-gītā* bestaat uit drie onderdelen,

- 1) *Karma-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang, waarbij de vruchten van vrome daden worden opgedragen aan God;
- 2) *Jñāna-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang door middel van transcendentale kennis;
- 3) *Bhakti-yoga*, het pad van liefdevolle toewijding aan de Allerhoogste (Śrī Bhagavān).

In de achttien hoofdstukken van *Bhagavad-gītā* beschrijft Śrī Kṛṣṇa het hoogste levensdoel door de betekenis van de Veda's en de achttien vormen van kennis te openbaren. In de eerste zes hoofdstukken van *Bhagavad-gītā* wordt *karma-yoga* onderwezen; in de laatste zes hoofdstukken wordt *jñāna-yoga* onderwezen; en in de zes hoofdstukken er tussenin wordt *bhakti-yoga* gegeven, dat zeldzamer en veel vertrouwelijker is dan de twee andere vormen van *yoga*. Deze

bhakti-yoga is tevens de levenslijn van zowel *karma* als *jñāna*. Zonder devotie zijn *karma* en *jñāna* vruchteloos. Alleen wanneer ze worden gecombineerd met devotie zijn ze deels aanvaardbaar.

Devotie, of *bhakti*, bestaat in twee vormen: exclusieve devotie (*kevala-bhakti*) en devotie, welke de overhand heeft, maar niet zuiver is, omdat deze is vermengd met een ander proces (*pradhānī-bhūtā*). Exclusieve devotie is van zichzelf onafhankelijk en uitermate krachtig en behoeft geen assistentie van *karma* en *jñāna*. Het wordt daarom beschreven als uiterst krachtig, omdat het uit niets anders bestaat dan het verlangen om Kṛṣṇa een plezier te doen (*akīñcanā*), onvermengd, of éénpuntig (*ananyā*) enzovoort. In de beoefening van *pradhānī-bhūtā-bhakti* echter blijft het vermengd met *karma* en *jñāna*. Dit wordt verderop nader besproken.

Om de aard van Arjuna's beklag en begoocheling uit te leggen haalt de spreker van de *Mahābhārata*, Śrī Vaiśampāyana, een leerling van Vyāsadeva, de *Bhīṣma-parva* sectie van de *Mahābhārata* aan voor zijn toehoorder, Janamejaya. Hij begint met de woorden *dhṛtarāṣṭra uvāca* (Dhṛtarāṣṭra zei). Dhṛtarāṣṭra vraagt zijn minister Sañjaya, "O Sañjaya, wat deden mijn zonen en de zonen van Pāṇḍu, die zich hebben verzameld op het slagveld van Kurukṣetra en wensen te vechten?"

Hier rijst een vraag. Dhṛtarāṣṭra heeft gezegd, dat zijn zonen en de Paṇḍava's bij elkaar zijn gekomen met als enig doel om te vechten. Het is daarom zeker, dat ze gaan vechten. Welke intentie koestert hij dan door te vragen, "Wat hebben ze gedaan?" Het antwoord is, dat Dhṛtarāṣṭra zegt *dharma-kṣetre*, 'het land van *dharma*, of religie'. In de Śruti's, het literaire corpus, dat rechtstreeks manifest werd uit de Allerhoogste en dat is vernomen van autoriteiten, wordt gezegd "*kurukṣetram deva-yajanam* – Kurukṣetra is de offerplaats van de halfgoden." Daarom staat dit land bekend vanwege het voeden van religieuze principes. Onder deze invloed kan de woede van onreligieuze personen, zoals Duryodhana en anderen,

worden onderdrukt en kunnen ze geneigd raken om religie te aanvaarden en te gaan volgen. De Paṇḍava's zijn van nature reeds religieus. Dus wanneer hun onderscheidingsvermogen ontwaakt en ze begrijpen, dat het doden van vrienden en familieleden onjuist is, kunnen beide partijen tot een vredelievende regeling komen.

Uiterlijk laat Dhṛtarāṣṭra zien, dat hij blij zou zijn met een vredesverdrag, maar inwendig voelt hij zich diep ongelukkig. Hij overweegt, dat de aanwezigheid van de Paṇḍava's voor zijn zonen een obstakel zal blijven vormen, indien ze een bestand overeenkomen.

Dhṛtarāṣṭra denkt, "De strijders aan mijn zijde, zoals Bhīṣma en Droṇa, kunnen niet worden overwonnen, zelfs niet door Arjuna. Aangezien onze overwinning zeker is, is het gunstig om te vechten." Zijn innerlijke gevoelens zijn echter voor anderen niet zichtbaar.

Vanwege het component *kṣetra* in de term *dharma-kṣetre* (het land van religie) wijst Sarasvatī-devī, de godin van geleerdheid, op een speciale betekenis. Religie, of de belichaming van religie, Yudhiṣṭhira en zijn metgezellen, zijn als rijstplanten en hun instandhouder, Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, is als een tuinder. De diverse soorten hulp, die Śrī Kṛṣṇa aan de Paṇḍava's gaf, worden vergeleken met het wateren van de gewassen en het maken van een dijkje rondom het veld. De tegenpartij, de Kaurava's aangevoerd door Duryodhana, zijn als donker gekleurd onkruid, dat in het rijstveld groeit. Zoals het zwarte onkruid met wortel en tak uit het rijstveld wordt gestoken, zo zullen Duryodhana met de andere leden van zijn familie, de Kaurava's, met wortel en tak uit het land van religie worden gestoken.

DE SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI (de uitleg, die het commentaar genaamd *Sārārtha-varṣiṇī* verheldert) door Śrīla Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja.

*om̐ ajñāna-timirāndhasya jñānāñjana-salākayā
cakṣur unmūlitaṁ yena tasmai śrī-gurave namaḥ*

Mijn meest nederige eerbetuigingen bied ik aan Śrī Gurudeva, die met de toorts van transcendentale kennis mijn ogen heeft geopend, welke waren geblindeerd door de duisternis van onwetendheid.

*nāma om viṣṇu-pādāya kṛṣṇa-preṣṭhāya bhū-tale
śrī-śrīmad-bhakti-prajñāna-keśava iti nāmine
ati-martya-caritrāya svāśritānām ca pāline
jīva-duḥkhe sadārttāya śrī-nāma-prema-dāyine*

Ik bied mijn eerbetuigingen aan de lotusvoeten van mijn geestelijk leermeester, *om viṣṇupāda aṣṭottara-śata* Śrī Śrīmad Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī Mahārāja, die Śrī Kṛṣṇa zo dierbaar is in deze wereld. Hij is een volkomen goddelijke persoonlijkheid, die degenen, die hun toevlucht tot hem hebben genomen, met grote genegenheid voedt. Hij is verdrietig bij het zien van het lijden van zielen, die zich hebben afgekeerd van Śrī Kṛṣṇa en geeft hen de heilige naam samen met zuiver liefde voor God.

*nāma om viṣṇu-pādāya kṛṣṇapreṣṭhāya bhū-tale
śrimate bhaktisiddhānta sarasvatīti nāmine*

Ik bied mijn eerbetuigingen aan *om viṣṇupāda* Śrī Śrīmad Bhaktisiddhānta Sarasvatī Prabhupāda, die Śrī Kṛṣṇa zo dierbaar is en die zijn toevlucht aan Zijn lotusvoeten heeft genomen.

*namo bhaktivinodāya sac-cid-ānanda nāmine
gaura-śakti-sva-rūpāya rūpānuga-varāya te*

Ik bied mijn eerbetuigingen aan Saccidānanda Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura, de beste der volgelingen van Śrī Rūpa Gosvāmī (de *rūpānuga* toegewijden) en de belichaming van Śrī Caitanya Mahāprabhu's eigen innerlijke vermogen.

*viśvasya nātha-rūpo 'sau bhaktivartma-pradarśanāt
bhakta-cakre vartitvāt cakravarty-ākhyayābhavat*

Omdat hij voor de hele wereld (*viśva*) het pad van devotie verlicht, is hij bekend als Viśvanātha. En omdat hij de belangrijkste positie in de gemeenschap van toegewijden heeft bereikt, wordt hij ge-

kend als Cakravartī. Daarom is zijn naam Viśvanātha Cakravartī zinnig geworden.

De hooggeleerde Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura is een eminent geestelijk leermeester in de lijn van voorgangers afkomstig van Śrī Caitanya Mahāprabhu. Als groot geleerde van de Vedānta en als kroonjuweel van toegewijden, die de zegen van devotionele gevoelens proeven, heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura een onschatbaar commentaar op *Śrīmad Bhagavad-gītā* gecomponeerd genaamd *Sārār-tha-varṣiṇī*, dat bezwangerd is met essentiële betekenissen. Dit commentaar was in het Sanskriet geschreven en was aanvankelijk alleen in het Bengaals vertaald. Het gevolg was, dat het Hindi sprekende gehoor geheel in gebreke ging van het lezen van deze onschatbare kennis. Ten gunste van het veelomvattende welzijn van trouwhartige personen, ben ik nu dus het commentaar in het Hindi aan het vertalen.

De stijl en het sentiment van het commentaar zijn uiterst diep en verrijkt met beproefde, filosofische conclusies (*siddhānta*). Om de vertaling eenvoudig en begrijpbaar te maken, dacht ik dat het noodzakelijk was om een nadere uitleg te schrijven om het *Sārār-tha-varṣiṇī* commentaar te verhelderen. Deze uiteenzetting heet de *Prakāśika-vṛtti*. Deze zware taak is niet mogelijk zonder de genade van *śrī guru* en de Vaiṣṇava's en van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura zelf. Daarom bid ik in de eerste plaats met een gevoel van grote wanhoop aan hun lotusvoeten om aan hen hun genade en zegeningen te vragen.

Śrīmad Bhagavad-gītā is de essentie van alle Śruti's, Upaniṣaden en Purāṇa's. Gebaseerd op het gezaghebbende bewijs van de vedische literatuur ontvangen via de disciplinaire opvolging is komen vast te staan, dat Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa Zelf, de zoon van de Koning van Vraja, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods is, die geen andere bron heeft dan Zichzelf. Hij is de belichaming van alle spiritueel ambrozijnen gevoelens (*akhila-rasāmṛta-mūrti*), Hij is

compleet in alle vermogens (*sarva-śaktimān*) en Hij is de non-duale Absolute Waarheid (*advaya-jñana-para-tattva*). Van Zijn ongelimiteerde vermogens zijn drie het belangrijkste: het innerlijke vermogen (*cit-śakti*), het marginale vermogen (*jīva-śakti*) en het externe vermogen (*māyā-śakti*). Door de wil van Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is het totale spirituele gebied – Vaikuṅṭha, Goloka en Vṛndāvana – een transformatie van Zijn innerlijke vermogen. Alle spirituele zielen (*jīvas*) zijn een transformatie van Zijn marginale vermogen en de materiële schepping is een transformatie van Zijn externe vermogen.

Van spirituele zielen bestaan twee soorten: bevrijd en gebonden. De bevrijde zielen houden zich eeuwigdurend bezig met het proeven van de zegen verkregen uit het dienen van God in Vaikuṅṭha, Goloka en diverse andere spirituele gebieden. Ze raken nimmer gebonden aan deze materiële wereld, het bewaarhuis der illusie, en daarom worden ze eeuwig bevrijd genoemd. Omdat God het wil, verschijnen ze soms in deze illusoire wereld als Zijn metgezellen met als enige bedoeling welzijn aan de mensen te geven. Het andere type spirituele zielen wordt sinds onheuglijke tijden door illusie verslonden. Als gevolg van hun gebondenheid worden deze *jīvas* verzengd door de drie soorten ellende, terwijl ze eindeloos ronddolen in de kringloop van geboorte en dood.

Onder invloed van Zijn onbevattelijke vermogen, dat het onmogelijke mogelijk maakt en omgekeerd, creëerde de Allerhoogste Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die een oceaan van mededogen is, onwetendheid in het hart van Zijn eeuwig bevrijde metgezel, Arjuna. Onder voorwendsel van het wegnemen van deze illusie sprak Hij dit geschrift, *Bhagavad-gītā* – dat kennis over het zelf vaststelt – uitsluitend voor de bevrijding van de *jīvas* in de greep van illusie, of *māyā*. Het onderwerp, dat op ultieme wijze in *Bhagavad-gītā* wordt behandeld, is zuivere toegewijde dienst aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Door zich vast te houden aan zuivere toewijding, die in

de *Bhagavad-gītā* wordt getoond, kunnen zielen, die onder invloed van illusie staan, in hun zuivere, grondrechtelijke positie worden geplaatst en in dienst van God worden betrokken. Afgezien van dit pad bestaat er geen andere manier, waarop geconditioneerde zielen een gunstige positie kunnen bereiken.

Op basis van concreet bewijs en onweerlegbare argumenten uit de geschriften hebben Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura en andere vooraanstaande voorgangers in de Gauḍīya Vaiṣṇava disciplinaire opvolging duidelijk aangetoond, dat de spreker van *Bhagavad-gītā* niet is verstoken van vermogen en ook van variëteit, vorm, of transcendentale kwaliteiten, zoals genade. De individuele ziel kan nooit de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods worden en zelfs in de bevrijde staat kan hij dat niet worden. Ook na bevrijding te hebben bereikt zal de individuele ziel een zuiver, minuskuul, spiritueel bewust wezen blijven. Er wordt echter wel gezegd, dat hij tegen die tijd een eeuwige metgezel van Bhagavān is geworden.

In de vedische *mantras* wordt aangetoond, dat de Allerhoogste Bestuurder en de individuele ziel beiden over kennis beschikken, dat beiden kenners zijn, dat beiden genieters zijn, dat beiden doeners zijn en een zuiver spiritueel ego bezitten. Er is tussen hen dan ook geen verschil gezien vanuit het perspectief van fundamentele waarheid, of *tattva*. Maar omdat het individuele, levende wezen, de *jīva*, een atomisch kleine, bewuste geest is, is zijn kennis beperkt en kan hij worden overweldigd door de begoochelende energie (*māyā*). Parameśvara, de Allerhoogste Bestuurder, blijft altijd meester over zijn vermogen. Hoewel er tussen Hem en de *jīva* op basis van *tattva* geen verschil is, is de perceptie van een verschil reëel. De perceptie van verschil wordt *vaiśiṣṭya* genoemd. Dit betekent ‘in bezit van een specialiteit’, of ‘beschikking hebbend over specifieke, onderscheidende karakteristieken’. Zoals de zon en de zonnestrallen tegelijkertijd één zijn met en toch verschillend zijn van elkaar als respectievelijk de bezitter van eigenschappen en de eigenschap, zo zijn ook de

Allerhoogste en de individuele ziel zowel één met elkaar als verschillend van elkaar. Dit wordt duidelijk aangetoond in de Veda's. Aangezien deze relatie van gelijktijdige eenheid en verschil zich buiten het materiële intellect bevindt, is het alleen met behulp van de geschriften te begrijpen en daarom wordt het *acintya*, of onbevattelijk, genoemd. Deze onbevattelijke, gelijktijdige eenheid en verschil van de Allerhoogste en het levende wezen is het onderwerp van *Bhagavad-gītā*.

Ofschoon wordt aanvaard, dat de Absolute Waarheid Śrī Kṛṣṇa gelijktijdig één is met en verschillend is van het levend wezen en de materiële wereld, welke beide transformaties zijn van Zijn diverse vermogens, is in feite alleen de perceptie van het verschil tussen hen eeuwig, niet de perceptie van eenheid. Kennis van de individuele ziel (*jīvātmā*), de Superziel (*Paramātmā*), de woonplaats van deze Superziel en de manier om de Superziel te bereiken zijn in deze *Bhagavad-gītā* op geschikte plaatsen aangegeven.

Hoewel materiële activiteit uitgevoerd volgens schriftuurlijke reguleringen (*karma*), kennis (*jñāna*) en toewijding voor God (*bhakti*) zijn uitgelegd als de drie methoden om *brahma* te bereiken, is *bhakti-yoga* werkelijk de enige manier om Śrī Bhagavān te bereiken [dat wil zeggen, om de grondrechtelijke positie als Zijn eeuwige dienaar te bemachtigen]. De inleidende fase van *bhakti-yoga* wordt *karma-yoga* genoemd. Wanneer het proces vooruitgang maakt, wordt het tussenstadium *jñāna-yoga* genoemd en in het rijpe en verheven stadium wordt het *bhakti-yoga* genoemd. Materiële activiteit uitgevoerd volgens schriftuurlijke reguleringen (*karma*) is op zichzelf geen methode om Bhagavān rechtstreeks te bereiken; het is slechts een middel om in staat te zijn *bhakti* uit te voeren. *Karma-yoga* vermengd met *bhakti* wordt *bhagavad-arpita-karma* (het opdragen van de vruchten van zijn activiteiten aan Bhagavān) genoemd en wordt in de Veda's beschreven. Wanneer het hart gezuiverd raakt door het proces te volgen van het opdragen van de vruchten van

verrichte activiteiten aan Bhagavān, verschijnt in het hart ware kennis over wat is geestelijk en wat is niet-geestelijk. De ontwikkeling van transcendente kennis (*jñāna*) en het opdragen van de vruchten van vrome activiteiten aan God (*karma*) zijn waardeloos, indien ze in gebreke gaan van devotionele gevoelens voor God.

Zodra kennis van de Absolute Waarheid verschijnt, manifesteert zich tevens exclusieve devotie in het hart. Zodra deze devotie rijp wordt, manifesteert zich zuivere liefde voor God, of *prema*, in het hart van de *jīva*. *Prema* is de enige manier om rechtstreekse realisatie van Bhagavān te krijgen en Hem te bereiken. Dit is het diepe geheim van *Bhagavad-gītā*. Men kan geen bevrijding bereiken louter door kennis te ontwikkelen van het onpersoonlijke aspect van Bhagavān. Alleen wanneer de ontwikkeling van kennis (*jñāna*) is vermengd met gevoelens van toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, kan men als uiterlijk resultaat een van de vier vormen van bevrijding krijgen. De vier typen van bevrijding zijn het krijgen van dezelfde lichamelijke kenmerken als God (*sārūpya*), wonen op dezelfde planeet als God (*sālokya*), beschikken over rijkdom gelijk aan die van God (*sārṣṭi*) en associëren met God (*sāmīpya*). Men kan liefdevolle toegewijde dienst aan Śrī Kṛṣṇa in Zijn hoogste woonplaats, Goloka Vṛndāvana, krijgen door exclusieve toewijding uit te voeren, zoals wordt beschreven in de *Bhagavad-gītā*. Wanneer men deze plaats bereikt, is er geen mogelijkheid meer om terug te keren naar de materiële wereld. Het hoogste doel voor de levende wezens is deze liefdevolle toegewijde dienst te bereiken.

Bhakti bestaat uit twee vormen: (1) exclusief (*kevala*) en (2) vermengd met een ander proces, waarbij *bhakti* de overhand houdt (*pradhānī-bhūtā*). *Kevala-bhakti* wordt ook *ananya* genoemd (waarbij geen ander verlangen bestaat dan alleen Kṛṣṇa's geluk), *akiñcanā* (waarbij Kṛṣṇa het enige bezit vormt), *viśuddha* (volkomen zuiver) en *nirguṇa* (vrij van besmetting van de drie geaardheden van de materiële natuur).

Wanneer het proces van toewijding de kroon spant, maar is vermengd met een ander proces, bestaat het uit twee vormen: *karma-pradhāni-bhūtā*, waarbij materiële activiteit uitgevoerd volgens schriftuurlijke regulering is vermengd met *bhakti*; en *jñāna-pradhāni-bhūtā*, waarbij de ontwikkeling van kennis is vermengd met *bhakti*. Door *bhakti* vermengd met *karma* uit te voeren krijgt men zuiverheid van hart en kennis van fundamenteel spirituele principes (*tattva-jñāna*). Door *bhakti* vermengd met *jñāna* uit te voeren krijgt men bevrijding.

Alleen wanneer *bhakti* vermengd met *karma* is bedoeld om kennis van fundamenteel spirituele principes te verkrijgen, wordt het *karma-yoga* genoemd. En alleen wanneer *bhakti* vermengd met *jñāna* is bedoeld om exclusieve toewijding te bereiken heet het *jñāna-yoga*. Beide, *jñāna* en *karma*, zijn slechts treden op de ladder naar *bhakti*. Zonder *bhakti* zijn ze waardeloos.

Bhagavad-gītā – ook genoemd *Gītapaniṣad* – bestaat uit achttien hoofdstukken, die als Hoofdstukken Vijfentwintig tot en met Tweeënveertig in de *Bhīṣma-parva* van de *Mahābhārata* verschijnen. Er zijn drie delen van ieder zes hoofdstukken. Het eerste deel legt uit, dat de individuele ziel (*jīvātmā*) een deel (*aṁśa*) van Īsvara, de Allerhoogste Bestuurder, is en dat hij op basis van zijn grondrechtelijke positie de bekwaamheid kan bereiken om dienst te verlenen aan Bhagavān, die de *aṁśī* (het geheel) is. De middelste zes hoofdstukken leggen het principe van zuivere toegewijde dienst uit, de beste methode om zuivere liefde voor Bhagavan te ontwikkelen. Dit is het allerhoogste doel. Het derde en laatste deel omschrijft de samenvattende kennis van de Absolute Waarheid.

Het onderwerp van de *Gītā* is exclusieve toewijding, dat zich gedraagt als een wensjuweel. Dit juweel is veilig bewaard gebleven in *Bhagavad-gītā*, de schatkist. De bodem van deze kist is verering van

de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods door te werken zonder gehecht te zijn aan de vruchten van het werk (*niṣkāma-karma-yoga*), het deksel is spirituele realisatie door transcendentale kennis (*jñāna-yoga*) en de schat zelf is toewijding aan Bhagavān (*bhakti*). Alleen degenen met een vast vertrouwen, die zijn verankerd in religieuze principes, die een goed karakter hebben en over beheersing van hun zintuigen beschikken, zijn gekwalificeerd om deze literatuur te bestuderen. Om deze materie op een meer volkomen manier te kunnen bevatten, wordt een uitleg, of *bhāvanuvāda*, van het commentaar gegeven.

Voor een juiste doorloop van het boek heeft Śrī Kṛṣṇa Dvaipāyana Vedavyāsa in de eerste zevenentwintig verzen zinnen als *dhṛtarāṣṭra uvāca* en *sañjaya uvāca* toegevoegd. Deze dienen te worden begrepen als inleidend onderdeel van de *Gītā*. Evenals een blok zout, dat vermengd met de zoute oceaan volkomen oplost om met de oceaan één te worden, zo zijn deze inleidende woorden gecomponeerd door Śrī Vedavyāsa op dezelfde wijze één geworden met de grote oceaan van *Bhagavad-gītā* gesproken door Śrī Kṛṣṇa.

Arjuna – Arjuna is een eeuwige metgezel van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa. Het is voor hem totaal onmogelijk om in een staat van verdriet en wanhoop te vervallen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.77) wordt gezegd, “*yasyām vai śrūyamāṇāyām...* – er verschijnt onmiddellijk toewijding aan de lotusvoeten van de Allerhoogste Persoon, Śrī Kṛṣṇa, die transcendentaal is aan de materiële natuur, in het hart van degenen, die met sterk vertrouwen *Śrīmad-Bhāgavatam* horen, dat vol staat met onderwerpen over Zijn bekoorlijke spel en vermaak en zodoende verdriet, begoocheling en angst wegneemt.”

Hoe is het dan mogelijk, dat de grootste toegewijde, Arjuna, een eeuwige metgezel van Śrī Kṛṣṇa, die Hem als een dierbare vriend diensten verleent, in een staat van illusie en verdriet kan belanden? Bhagavān Śrī Kṛṣṇa zorgde, dat Zijn eeuwig bevrijde metgezel, Arjuna, die met God in deze wereld verscheen, onder invloed van illu-

sie kwam ten gunste van de zielen, die onderhevig zijn aan verdriet en verwarring. Śrī Kṛṣṇa zegt “*teṣām ahaṁ samuddhartā mṛtyu-saṁsāra-sāgarāt* – Ik bevrijd hen uit de oceaan van het materiële bestaan” (*Gītā* 12.7).

Door middel van vragen en antwoorden met Arjuna, die schijnbaar in de war is, heeft Śrī Kṛṣṇa de ware aard van de fundamentele waarheid van Zichzelf omschreven, evenals de fundamentele waarheid van de ziel, de plaatsen van Zijn incarnaties, de materiële energie, toewijding aan Hem, enzovoort.

In zijn commentaar op het vers, “*sarva-dharmān parityajya* – laat alle soorten religies achterwege” (*Gītā* 18.66), citeert Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura Śrī Kṛṣṇa, die zegt, “*tvām avalambyaiva śāstram idaṁ loka-mātram evopadeṣṭāmi* – Ik lever ten gunste van iedere ziel deze boodschap van *Bhagavad-gītā* af, waarbij Ik jou tot instrument heb gemaakt.” Afgezien hiervan legt Śrīla Cakravartī Ṭhākura in zijn commentaar op de *Śrīmad-Bhāgavatam* genaamd *Sārārtha-darsinī* het vers *yogīndrāya namaḥ* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 12.13.21) uit. Hij zegt, dat de beschrijving van Arjuna’s verwarring in de *Gītā*, waarbij hij zich gedraagt als iemand uit deze wereld, bedoeld is voor het welzijn van anderen. Omdat Arjuna een eeuwige metgezel van Bhagavān is, bestaat er in hem in feite zelfs geen sprankje van deze illusoire wereld, laat staan, dat hij wordt overweldigd door beklag en begoocheling. Maar geperfectioneerde heiligen, die zeer genadevol en uiterst deskundig zijn in de uitvoering van activiteiten voor het welzijn van alle zielen, geven heilzame instructies door een bepaalde, befaamde persoonlijkheid tot instrument te maken. Dit nemen we waar in alle geschriften. Dit is de positie van Arjuna.

Achttien typen kennis – Er zijn vier Veda’s: *R̥g*, *Yajur*, *Sāma* en *Atharva* – en zes onderdelen van de Veda’s (*vedāṅgas*): *sikṣa* (fonetica), *chanda* (metrum), *vyākāraṇa* (grammatica), *nirukta* (etymologie), *jyotiṣa* (astronomie) en *kalpa* (ritueel). Dan zijn er nog andere

typen kennis, zoals *mīmāṃsā* (dat fundamenteel filosofische waarheden vaststelt door analytisch onderzoek), *nyāya* (technieken der logica), *dharma-sāstra* (religiositeit), *Purāṇa* (vedische geschiedenis), *āyur-veda* (geneeskunde), *dhanur-veda* (wapenkunde), *gāndharva-veda* (uitvoerende kunsten zoals zang en dans) en *artha-sāstra* (wetenschap van het vergaren van rijkdom). Deze zijn de achttien typen kennis, zoals ze in de *Viṣṇu Purāṇa* worden vermeld,

*aṅgāni vedaś catvāro mīmāṃsā vyāya-vistarāḥ
dharma-sāstram purāṇam ca vidyā hy etām caturdaśaḥ
āyur-vedo dhanur-vedo gāndharvāś ceti te trayāḥ
artha-sāstram caturtham ca vidyā hy aṣṭādaśaiva tāḥ*

Kurukṣetra – Śrīla Vyāsadeva heeft naar het slagveld van Kurukṣetra verwezen als het land der religie (*dharma-kṣetra*). Dit heeft een verborgen betekenis. Volgens *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.22.4) is dit land Kurukṣetra genoemd naar Koning Kuru. De sectie van de *Mahābhārata* genaamd *Śalya-parva* vertelt het volgende verhaal.

Toen Kuru Mahārāja eens zijn land aan het ploegen was, verscheen daar Indra, de koning der halfgoden, en vroeg hem, “Om welke reden ploeg je dit land?” Kuru Mahārāja antwoordde, “Ik doe dit, zodat degenen, die hier hun lichaam opgeven, de hemelse planeten kunnen bereiken.” Toen Indra dit hoorde, lachte hij hem uit en keerde terug naar de hemelse planeten en de koning begon weer met groot enthousiasme te ploegen. Keer op keer kwam Indra terug om de koning in de maling te nemen en hem opzettelijk lastig te vallen. Toch bleef Kuru Mahārāja onverstoord met zijn werk doorgaan. Op aandringen van andere halfgoden was Indra uiteindelijk met Kuru Mahārāja tevreden en gaf hem de gunst, dat iedereen, die zijn lichaam op dit land opgeeft, zeker de hemelse planeten zal bereiken, of in een strijd zal omkomen. Om deze reden werd dit land, dat bekend staat als *dharma-kṣetra*, voor de strijd gekozen.

Ook in de *Jāvālopaniṣad* (1.2) wordt Kurukṣetra beschreven als een *yajña-sthalī*, een plek voor de halfgoden en alle levende wezens om offers uit te voeren. Men gaat naar de hemelse planeten en zelfs naar de hoogste planeet van Śrī Brahmā door op deze plek een offer uit te voeren. En ook in de *Sat-Patha Brāhmaṇa*, “*kurukṣetraṃ deva-yajanam āsa tasmād āhuḥ kurukṣetraṃ deva-yajanam* – de halfgoden voerden in Kurukṣetra eredienst aan God uit; daarom hebben de wijzen deze plek *deva-yajanam* genoemd.” De term *dharma-kṣetra* is een samentrekking van twee woorden, *dharma* en *kṣetra*. Het woord *kṣetra* wijst op land voor cultivering. Wanneer een boer het rijsveld bevoeit, groeit er met de rijstplant ook een soort onkruid mee genaamd *śyāmā*-gras. Dit gras ziet er precies zo uit als de rijstplant en het voedt zich met het water voor het rijsveld, waardoor het gras de rijstplanten verdringt. De rijstplant droogt uiteindelijk uit. Een deskundige boer steekt dit onkruid uit, omdat het schadelijk is voor de rijstoogst. Op dezelfde manier heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa in dit land van Kurukṣetra Yudhiṣṭhira Mahārāja, de personificatie van religie, samen met zijn metgezellen in stand gehouden en gevoed en korte metten gemaakt met degenen, die anti-religieus, pseudo-religieus en onreligieus waren, zoals Duryodhana en anderen.

Het land tussen de rivieren Sarasvatī en Dṛṣadvatī heet Kurukṣetra. Op deze plek hebben de grote wijzen, Mudgala en Pṛthu Mahārāja, hun soberheden uitgevoerd. Op vijf verschillende plaatsen in dit land heeft Śrī Paraśurāma offers uitgevoerd, nadat hij de militaire klasse had uitgeroeid.

Sañjaya – Sañjaya was de zoon van een wagenmenner genaamd Gavalgama. Hij was volkomen op de hoogte met de conclusies van de geschriften en hij was vrijgevig en aan religieuze principes toegewijd. Vanwege deze deugdzame eigenschappen wees Grootvader Bhīṣma hem en Vidura aan als ministers aan het hof van Dhṛtarāṣṭra. Sañjaya werd als een tweede Vidura beschouwd en was ook een

boezemvriend van Arjuna. Door de genade van Śrī Vyāsadeva had hij de goddelijke visie ontvangen en was op die manier in staat alle gebeurtenissen van de oorlog aan Dhṛtarāṣṭra te vertellen. Dit stelde Dhṛtarāṣṭra in staat om de slag van Kurukṣetra vanuit het verderop gelegen koninklijk paleis in Hastināpura te schouwen. Mahārāja Yudhiṣṭhira beschreef Sañjaya als een vriendelijk sprekende sympathisant van iedereen, die een vredelievend temperament had en altijd tevreden en onpartijdig was. Omdat hij altijd onbevooroordeeld en onvervaard was, waren zijn uitspraken volkomen in overeenstemming met religieuze principes.

VERS 2

सञ्जय उवाच

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा
आचार्यमुपसङ्गम्य राजा वचनमब्रवीत्

sañjaya uvāca –

dr̥ṣṭvā tu pāṇḍavānīkaṃ vyūḍhaṃ duryodhanas tadā

ācāryam upasaṅgamy rājā vacanam abravīt

nañjayaḥ uvāca – Sañjaya zei; *dr̥ṣṭvā* – na overzien; *tu* – en; *pāṇḍava-anīkam* – het leger van de Pāṇḍava's; *vyūḍham* – geheel opgesteld in militaire formatie; *duryodhanaḥ* – Koning Duryodhana; *tadā* – toen; *ācāryam* – zijn leraar (Droṇācārya); *upasaṅgamy* – benaderde; *rājā* – koning; *vacanam* – woorden; *abravīt* – sprak.

Sañjaya zei: O Koning, nadat Duryodhana had gezien, dat het leger van de Pāṇḍava's in militaire formatie stond opgesteld, benaderde hij zijn guru, Droṇācārya, en sprak te volgende woorden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nadat Sañjaya had begrepen, wat de intentie van Dhṛtarāṣṭra was, bevestigde hij, dat er definitief oorlog zou

komen, zoals Dhṛtarāṣṭra wenste. Maar omdat hij wist, dat het resultaat het omgekeerde van zijn verwachtingen zou zijn, sprak Sañjaya deze woorden, die beginnen met *dr̥ṣṭvā* enzovoort. Hier betekent het woord *vyūḍham* ‘het samentrekken van het leger van de Pāṇḍava’s in een strategische formatie’. En zo sprak Koning Duryodhana, die innerlijk bang was, negen verzen, die beginnen met *paśyaitām* in het volgende vers.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Afgezien van het feit, dat Dhṛtarāṣṭra vanaf zijn geboorte blind was geweest, beschikte hij ook niet over religieus en spiritueel inzicht. Dus in de tijd van de Mahābhārata Oorlog raakte hij overweldigd door beklag en begoocheling. Onder invloed van de *dharma-kṣetra* zou zijn zoon Duryodhana de helft van het koninkrijk aan de Pāṇḍava’s moeten afstaan. Hiervoor vreesde hij en raakte terneergeslagen.

Sañjaya, die uiterst religieus en visionair was, kon de innerlijke gevoelens van Dhṛtarāṣṭra waarnemen. Ofschoon Sañjaya wist, dat het gevolg van de strijd niet in het voordeel was van Dhṛtarāṣṭra, was hij zo intelligent om deze informatie achter te houden en terwijl hij Dhṛtarāṣṭra gerust stelde, zei hij, “Duryodhana doet geen concessies aan de Pāṇḍava’s. Nadat hij de uiterst sterke opstelling van het leger van de Pāṇḍava’s had gezien, ging hij persoonlijk naar Droṇācārya, zijn *guru* in de krijgskunst, om hem inlichtingen te geven over de eigenlijke situatie.”

Duryodhana had twee motieven om de *ācārya* te benaderen. Ten eerste, hij werd angstig bij het zien van de formidabele opstelling van het leger van de Pāṇḍava’s. Ten tweede, onder voorwendsel dat hij zijn *guru* het gepaste respect gaf, wilde hij zijn politieke deskundigheid tonen, waarmee hij voor de functie van koning in alle opzichten zeker gekwalificeerd was. Dit wordt hier door zijn diplomatieke houding aangetoond. Dit is de essentie van het vers, *sañjaya uvāca* enzovoort.

Duryodhana – Van de honderd zonen van Dhṛtarāṣṭra en Gāndhārī was Duryodhana de oudste. Toen hij werd geboren waren er verscheidene slechte voortekenen, waardoor vele heilige personen zoals Vidura vreesden, dat Duryodhana de oorzaak van de ondergang van de Kurudynastie zou worden. Volgens de *Mahābhārata* werd Duryodhana geboren uit en deel (*aṁśa*) van Kali. Hij was zondig en wreed en was een schande voor de Kurudynastie. Op het moment van zijn naamceremonie gaven de familiepriesters en andere geleerde astrologen, die aanwijzingen voor zijn toekomst zagen, hem de naam Duryodhana, iemand die tegen de regels van de religieuze oorlogvoering ingaat. Uiteindelijk heeft Bhīma hem op aanwijzing van Śrī Kṛṣṇa vermoord op een manier, die het lichaamshaar overeind doet staan.

Vyūha – In *Śabda-ratnāvalī* wordt gezegd, “*samagrasya tu sainyasya vinyāsaḥ sthānabhedataḥ sa vyūha iti vikhyāto yuddeṣu pṛthivībhujām* – een *vyūha* is de formatie van een militaire falanx of slagorde, die door een deskundige koning dusdanig wordt geformeerd, dat deze voor tegenstanders vanuit alle richtingen ondoordringbaar is, waarmee de overwinning van een strijd wordt verzekerd.”

Droṇācārya – Droṇācārya onderwees wapenkunde en oorlogvoering aan de zonen van zowel Pāṇḍu als Dhṛtarāṣṭra. Droṇa was de zoon van de grote wijze, Bharadvāja. Omdat hij was geboren uit een *droṇa*, een waterkruik, werd hij bekend onder de naam Droṇa. Hij was niet alleen een grootmeester in de wapenkunde, hij was even deskundig in de kennis van Veda en *vedāṅga* (hulpbronnen van de Veda's). Nadat hij Maharṣi Paraśurāma een plezier had gedaan, leerde Droṇācārya van hem de geheimen van het boogschieten en andere wetenschappen. Aangezien hij de gunst had gekregen om te sterven op een moment, dat hijzelf verkoos, kon niemand hem ombrengen. Nadat hij werd beledigd door zijn schoolvriend, Koning Drupada van Pañcāla, vertrok Droṇācārya naar Hastināpura om in zijn levensonderhoud te voorzien. Grootvader Bhīṣma was onder de

indruk van Droṇa's kwalificaties en wees hem aan als *ācārya*, iemand die onderwijst door voorbeeld, om Duryodhana, Yudhiṣṭhira en de andere prinsen te trainen en instructies te geven. Arjuna was zijn meest geliefde leerling. Tijdens de strijd van Kurukṣetra wees Koning Duryodhana met beleefde overtuigingskracht en diplomatie Droṇācārya aan als hoofdcommandant van het Kauravaleger, nadat Bhīṣma niet langer aan de strijd deelnam.

VERS 3

पश्यैतां पाण्डुपुत्राणामाचार्य महतीं चमूम्
व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता

*paśyaitām pāṇḍu-putrāṇām ācārya mahatīm camūm
vyūdhām drupada-putreṇa tava śiṣyeṇa dhimatā*

paśya – kijk; *etām* – dit; *pāṇḍu-putrāṇām* – van de zonen van Pāṇdu (de Pāṇḍava's); *ācārya* – O leraar; *mahatīm* – groot; *camūm* – leger; *vyūdhām* – opgesteld in een militaire falanx; *drupada-putreṇa* – Dhṛṣṭadyumna, de zoon van Drupada; *tava* – jouw; *śiṣyeṇa* – door de leerling; *dhi-matā* – intelligent.

O mijn leraar, schouw dit grote leger van de Pāṇḍava's opgesteld in een militaire falanx door jouw intelligente leerling Dhṛṣṭadyumna, zoon van Drupada.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Met deze woorden impliceert Duryodhana, “Dhṛṣṭadyumna, de zoon van Drupada, is zowaar uw leerling. Hij is geboren alleen om u te doden. Hoewel u dit wist, heeft u zijn militaire opleiding doorgezet. Hieruit blijkt uw schamele intelligentie.”

Hier heeft Duryodhana het woord *dhimatā*, of ‘intelligent’, voor Dhṛṣṭadyumna gebruikt. Dit heeft een diepe betekenis. Duryodhana wil Droṇācārya laten inzien, dat – hoewel Dhṛṣṭadyumna de vijand is van Droṇācārya – Dhṛṣṭadyumna persoonlijk van Droṇācārya

leerde, hoe hij hem kon doden. Op deze manier was hij heel intelligent. Louter om de woede van zijn leraar aan te wakkeren merkte Duryodhana op diplomatieke wijze op, “Zie nu zijn grote intelligentie, nu de vruchten van zijn opleiding worden toegepast.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Dhr̥ṣṭadyumna** – Drupada, de koning van Pañcāla, voerde een offer uit met de wens om een zoon te krijgen, die Droṇācārya zou ombrengen. Uit het vuur van het offer verscheen een jongen met een pantser en wapens. Op hetzelfde moment voorspelde een stem uit het luchtruim, dat deze zoon van Drupada Droṇa zou doden. De *brāhmanas* noemden deze heldhaftig uitziende jongen Dhr̥ṣṭadyumna. Hij leerde de wetenschap van het boogschieten van Droṇācārya, die uitermate goedgunstig was. Hoewel Droṇācārya wist, dat Dhr̥ṣṭadyumna hem op zekere dag zou ombrengen, leidde hij hem toch met grote moeite op in de wapenkunde. Zo werd Ācārya Droṇa door zijn eigen leerling in de Mahābhārata Oorlog omgebracht.

VERZEN 4– 6

अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि
युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महारथः

धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान्
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नरपुङ्गवः

युधामन्युश्च विक्रान्त उत्तमौजाश्च वीर्यवान्
सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः

*atra śūrā maheṣvāsā bhīmārjuna-samā yudhi
yuyudhāno virāṭas ca drupadaś ca mahā-rathaḥ*

*dhṛṣṭa-ketuś cekitānaḥ kāśi-rājaś ca vīryavān
purujit kuntibhojaś ca śaibyaś ca nara-puṅgavaḥ*

*yudhāmanyuś ca vikrānta uttamaujās ca vīryavān
saubhadro draupadeyās ca sarva eva mahā-rathāḥ*

atra – aanwezig; *sūrāḥ* – helden; *mahā-tṣu-āsāḥ* – grootboogschutters; *bhīma-arjuna* – tegen Bhīma en Arjuna; *samāḥ* – gelijk; *yudhi* – in de strijd; *yuyudhānaḥ* – Sātyaki; *virāṭaḥ* – de koning van Virāṭa, de grote wagenvechter; *dhṛṣṭa-ketuḥ* – Dhṛṣṭaketu; *cekitānaḥ* – Cekitāna; *kāśirājaḥ* – Kāśirāja, de koning van Kāśī (Vārāṇasī); *ca* – en; *vīryavān* – heroïsch; *purujit* – Purujit; *kuntibhoja* – Kuntibhoja; *ca* – en; *śaibyaḥ* – Śaibhya; *ca* – en; *nara-puṅgavaḥ* – de beste aller mensen; *yudhāmanyuḥ* – Yudhāmanyu; *ca* – en; *vikrāntaḥ* – archivaris van de overwinning; *uttamaujāḥ* – Uttamaujā; *ca* – en; *vīrya-vān* – heroïsch; *saubhadraḥ* – Abhimanyu, zoon van Subhadra; *draupadeyāḥ* – de zonen van Draupadī; *ca* – en; *sarve* – allemaal; *eva* – deze; *mahā-rathāḥ* – strijders die tegen een enorm grote oppositie kunnen vechten.

In dit leger zijn machtige schutters aanwezig, zoals Sātyaki, Koning Virāṭa en de grote strijder Drupada, die in de strijd gelijkwaardig zijn aan Arjuna en Bhīma. Ook aanwezig zijn Dhṛṣṭa-ketu en Cekitāna, de heldhaftige koning van Kāśī, Purujit, Kuntibhoja, de uiterst moedige Śaibya, en andere nobele mannen, zoals de zegerijke Yudhāmanyu, de heroïsche Uttamaujā en Abhimanyu, als ook Pratibindhya en de andere zonen van Draupadī. Ze zijn allemaal mahārathīs, die het kunnen opnemen tegen enorm grote opposities.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier betekent het woord *maheṣvāsāḥ*, dat al deze grote strijders sterke bogen dragen, die niet door de vijand kunnen worden gebroken. Het woord *yuyudhāna* verwijst naar Sātyaki. *Saubhadraḥ* verwijst naar Abhimanyu, de zoon van Subhadra, en *draupadeyāḥ* verwijst naar de zonen van de vijf Pāṇḍava's geboren uit Draupadī, die worden aangevoerd door Pratibindhya.

Nu worden de eigenschappen van een *mahārathī* beschreven. Iemand, die in zijn eentje kan vechten tegen een onbeperkt aantal strijders, heet een *atirathī*. Onder de grote strijders, die deskundig zijn in het voeren van oorlog, heet degene, die het eigenhandig tegen tienduizend boogschutters kan opnemen, een *mahārathī*. Iemand, die alleen met een enkel persoon kan vechten heet een *yod-dhā* en iemand, die assistentie nodig heeft om een enkele tegenstander te verslaan, wordt een *ardharathī* genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Yuyudhāna** – Yuyudhāna is een andere naam voor de heroïsche Sātyaki. Hij was een zeer geliefd dienaar van Śrī Kṛṣṇa, buitengewoon dapper en een *atirathī* onder de hoofdcommandanten van het Yādava leger. Hij leerde de geheimen van de wapenkunde van Arjuna. In het conflict van de Mahābhārata vocht hij aan de zijde van de Pāṇḍava's.

Virāṭa – Virāṭa was de vrome koning van het land Matsya. De Pāṇḍava's hebben onder zijn bescherming een jaar incognito geleefd. Zijn dochter, Uttarā, is later getrouwd met Abhimanyu, de beroemde zoon van Arjuna. Virāṭa is omgekomen in de Mahābhārata Oorlog samen met zijn zonen Uttara, Sveta en Śaṅkha.

Drupada – Drupada was de zoon van Pṛṣata, de koning van Pāñcāla. Omdat Mahārāja Pṛṣata en Maharṣi Bharadvāja, de vader van Droṇācārya, vrienden waren, waren Drupada en Droṇācārya in hun kindertijd ook vrienden. Toen later Drupada koning was geworden, benaderde Droṇācārya hem voor financiële bijstand, maar Drupada gaf hem niet het gepaste respect. Droṇācārya kon dit gebrek aan respect niet vergeten. Toen Arjuna zijn opleiding in de oorlogvoering had afgerond, vroeg Droṇācārya aan Arjuna om Drupada gevangen te nemen en hem aan de voeten van Drona als *guru-dakṣiṇā* aan te bieden, een donatie aan de *guru*. Arjuna voldeed aan zijn opdracht. Droṇācārya nam de helft van het koninkrijk van Drupada over en liet hem daarna vrij. Als wraak op deze belediging voerde

Drupada een vuuroffer uit, waarin Draupadi en Dhṛṣṭadyumna uit het vuur verschenen.

Cekitāna – Cekitāna was een Yādava in de dynastie van Vṛṣṇi. Hij was een zeer ridderlijk *mahārathī* en was een van de hoofdcommandanten in het Pāṇḍavaleger. In de Mahābhārata Oorlog trof hij de dood uit de handen van Duryodhana.

Kāśirāja – Kāśirāja was de koning van Kāśī (hedendaags Vārāna-sī). Hij werd geboren uit een deel van de demoon genaamd Dīrghajihva. Een strijdvaardig en moedig held, die vocht aan de zijde van de Pāṇḍava's.

Purujit en Kuntibhoja – Purjit en Kuntibhoja waren broers van Kuntī, de moeder van de Pāṇḍava's, en waren daardoor de ooms van de Pāṇḍava's van moeders zijde. In de Mahābhārata Oorlog werden ze door Droṇācārya gedood.

Śibhya – Śaibhya was de schoonvader van Mahārāja Yudhiṣṭhira. Zijn dochter, Devikā, was getrouwd met Yudhiṣṭhira Mahārāja. Hij werd gekend als *nara-puṅgava*, de beste der mensen, en werd gezien als een krachtig, heldhaftig strijder.

Yudhāmanyu en Uttamaujā – De moedige, sterke bloedbroeders, Yudhāmanyu en Uttamaujā, waren prinsen van het Pāñcāla koninkrijk. Op het eind van de Mahābhārata Oorlog werden ze omgebracht door Aśvatthāmā.

Saubhadra – De zuster van Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, Subhadrā, was met Arjuna getrouwd. De heroïsche Abhimanyu werd uit haar baarmoeder geboren en wordt daarom gekend als Saubhadra. Hij kreeg zijn opleiding in de wapenkunde van zijn vader, Arjuna, en van Śrī Balarāma. Hij was een exceptioneel ridderlijke held en een *mahārathī*. Toen de Mahābhārata Oorlog uitbrak, was hij zestien jaar oud. In afwezigheid van Arjuna was Abhimanyu in zijn eentje in staat om de *cakra-vyūha* binnen te dringen, een speciale wielvormige militaire formatie, die door Droṇācārya was opgesteld. Hij werd in de formatie opgesloten en werd onrechtmatig gedood door

de gezamenlijke inspanningen van zeven *mahārathīs*, inclusief Drona, Kṛpācārya en Karṇa.

Draupadeya – Draupadī kreeg van ieder van de vijf Pāṇḍava's een zoon. Hun namen waren Pratibindhya, Sutasoma, Śrutakramā, Śatānika en Śrutasena. Gezamenlijk heetten ze Draupadeya. Hun vaders waren respectievelijk Yudhiṣṭhira, Bhīma, Arjuna, Nakula en Sahadeva. Op het eind van de Mahābhāratha Oorlog bracht Aśvatthāmā, die zijn vriend Duryodhana een plezier wilde doen, deze vijf prinses midden in de nacht in hun slaap om.

Behalve de namen van de strijders, die door Duryodhana werden genoemd, waren er vele andere *mahārathīs* in het leger van de Pāṇḍava's. Duryodhana heeft naar hen allemaal verwezen door de woorden *sarva eva* te gebruiken.

VERS 7

अस्माकन् तु विशिष्टा ये तान् निबोध द्विजोत्तम
नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान् ब्रवीमि ते

*asmākan tu viśiṣṭā ye tān nibodha dvijottama
nāyakā mama sainyasya saṁjñārtham tān bravīmi te*

asmākam – van ons (leger); *tu* – ook; *viśiṣṭāḥ* – uitmuntende (strijders); *ye* – wie; *tān* – die (namen); *nibodha* – wees ingelicht; *dvija-uttama* – O beste der tweemaal geboren; *nāyakāḥ* – leiders; *mama sainyasya* – van de soldaten; *saṁjñā-artham* – voor uw begrip; *tān* – diegenen; *bravīmi* – ik vermeld; *te* – aan u.

O beste der *brāhmaṇas*, te uwer kennisneming zal ik ook de namen van de meest uitmuntende helden van mijn leger noemen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier betekent het woord *nibodha* ‘begrijp alstublieft’, en *saṃjñārhtam* betekent ‘als ware kennis’.

VERZEN 8–9

भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिञ्जयः
अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिर्जयद्रथः

अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः

bhavān bhīṣmaś ca karṇaś ca kṛpaś ca samitiñjayaḥ
aśvatthāmā vikarṇaś ca saumadattir jayadrathaḥ

anye ca bahavaḥ śūrā mad-arthe tyakta-jīvitāḥ
nānā-śastra-praharaṇāḥ sarve yuddha-viśāradāḥ

bhavān – jouw goede zelf (Droṇācārya); *bhīṣmaḥ* – Grootvader Bhīṣma; *ca* – en; *karṇaḥ* – Karṇa; *ca* – en; *kṛpaḥ* – Kṛpācārya; *ca* – en; *samitiñjayaḥ* – altijd zegevierend in de strijd; *aśvatthāmā* – Aśvatthāmā; *vikarṇaḥ* – Vikarṇa; *ca* – ook; *saumadattiḥ* – Bhūriśravā, de zoon van Somadatta; *jayadrathaḥ* – de koning van Sindhu, Jayadratha; *anye* – anderen (dan die eerder genoemd); *ca* – ook; *bahavaḥ* – veel; *śūrāḥ* – helden; *mat-arthe* – om mijnent wil; *tyakta-jīvitāḥ* – (gebonden aan een gelofte) om hun leven op te geven; *nānā* – veel; *śastra* – wapens; *praharaṇāḥ* – prachtig uitgerust met; *sarve* – zij allemaal; *yuddha-viśāradāḥ* – deskundigen in oorlogvoering.

In mijn leger zijn helden, zoals jouw goede zelf (Droṇācārya), Grootvader Bhīṣma, Karṇa, Kṛpācārya, die in iedere strijd zegeviert, Aśvatthāmā, Vikarṇa, Bhūriśravā (de zoon van Somadatta) en Jayadratha, de koning van Sindhu. Er zijn vele andere helden, die bereid zijn hun leven om mijnent wil op te geven. Ze zijn allemaal uitgerust met uiteenlopende wapens en zijn zeer deskundig in oorlogvoering.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier verwijst het woord *saumadattiḥ* naar Bhūriśravā. *Tyakta-jīvitāḥ* duidt een persoon aan, die vastbesloten is alles te doen, dat van hem wordt verlangd, waarbij hij zich terdege heeft gerealiseerd, dat hij ruim wordt begunstigd ongeacht, of hij overleeft of niet. In de *Gītā* (11.33) zegt Bhagavān, “O Arjuna, al deze personen zijn reeds door Mij gedood; je hoeft alleen nog een instrument te worden.” In overeenstemming met deze uitspraak heeft Sarasvatī-devī het woord *tyakta-jīvitāḥ* in de mond van Duryodhana gelegd, hetgeen aangeeft, dat zijn leger reeds was vernietigd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Kṛpācārya** – In de lijn van de grote wijze Gautama was een heilige met de naam Śaradvān. Toen hij eens de mooie hemelse nimf Jānapadī zag, viel zijn zaad spontaan op een pol bosgras. Dit zaad raakte verdeeld in twee delen, waaruit een jongen en een meisje werden geboren. Het meisje werd Kṛpī genoemd en de jongen Kṛpa. Kṛpa werd later befaamd als een groot strijder. Śaradvān Ṛṣi schonk Kṛpa deskundigheid in de wetenschap van het boogschieten en in andere kunsten. Kṛpa was buitengewoon dapper en vroom. In de strijd van Mahābhārata vocht hij aan de zijde van de Kaurava’s. Na de strijd wees Mahārāja Yudhiṣṭhira hem aan om Prins Parikṣit op te leiden.

Aśvatthāma – Kṛpī, de zuster van Kṛpācārya, was gehuwd met Droṇācārya. Uit haar baarmoeder werd Aśvatthāmā geboren. Aśvatthāmā bestond uit een combinatie van delen van Śrī Śiva; Yama, de god van de dood; en lust en woede. Hij leerde de geschriften en de wapenkunde van zijn vader, Droṇācārya. Hij had ook de verantwoording aanvaard om in de strijd van Mahābhārata de laatste hoofdcommandant van de Kaurava’s te zijn. Hij heeft de vijf zonen van Draupadī in hun diepe slaap vermoord, nadat hij hen had aangezien voor de vijf Pāṇḍava’s. Als vergelding hebben de Pāṇḍava’s hem zwaar beledigd en onder dwang een juweel verwijderd, dat

onderdeel van zijn voorhoofd uitmaakte. Na deze belediging was hij witheet van woede en trachtte de ongeborn Parīkṣit te vermoorden, de enige opvolger van de Pāṇḍava dynastie. Hij richtte zijn *brahmāstra*-wapen op het kind in de buik van Uttarā, de vrouw van Abhimanyu. Maar Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, die Zijn toegewijden altijd toegenegen is, riep Zijn wapen genaamd Sudarśana *cakra* op om Mahārāja Parīkṣit in de baarmoeder te beschermen.

Vikarṇa – Vikarṇa was een van de honderd zonen van Dhṛtarāṣṭra. Hij werd in de Mahābhāratha Oorlog gedood door Bhīmasena.

Somadatta – Somadatta was de zoon van Bāhlika en de kleinzoon van Koning Pratika van de Kuru dynastie. In de strijd van Mahābhāratha werd hij gedood door Sātyaki.

Bhūriśravā – Bhūriśravā was de zoon van Koning Somadatta in de dynastie van de maan (*candra-varṇa*). Hij was een uiterst moedig en befaamd koning. In het conflict van de Mahābhārata werd hij gedood door Sātyaki.

Śastra – Een wapen, zoals een zwaard, dat wordt gebruikt om anderen in de strijd met de hand om te brengen.

Astra – Een wapen, zoals een pijl, dat op de vijand wordt afgeschoten.

VERS 10

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम्
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम्

aparyāptam tad asmākaṁ balaṁ bhīṣmābhirakṣitam
paryāptam tv idam eteṣāṁ balaṁ bhīmābhirakṣitam

aparyāptam – incompetent; *tad* – dat; *asmākaṁ* – ons; *balaṁ* – kracht; *bhīṣma* – door Grootvader Bhīṣma; *abhirakṣitam* – goed beschermd; *paryāptam* – is competent; *tu* – maar; *idam* – dit; *eteṣāṁ* – hun (Pāṇḍava's); *balaṁ* – militaire macht; *bhīma* – door Bhīma; *abhirakṣitam* – goed beschermd.

Hoewel ze worden beschermd door Bhīṣma, is de sterkte van onze troepen niet toereikend. Het leger van de Pāṇḍava's daarentegen is onder de zorgvuldige bescherming van Bhīma volkomen competent.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier betekent het woord *aparyāptam* 'incompetent' of 'ontoereikend'. Dat betekent, dat de Kaurava's niet bekwaam zijn en niet voldoende kracht hebben om met de Pāṇḍava's te strijden. *Bhīṣmābhirakṣitam* betekent, 'Hoewel ons leger goed wordt beschermd door Grootvader Bhīṣma, die beschikt over een uitermate genuanceerde intelligentie en deskundigheid zowel in de wapenkunde als in de kennis der geschriften, is de kracht van de legermacht desondanks ontoereikend, omdat Bhīṣma naar beide zijden is geneigd.' *Paryāptam bhīṣmābhirakṣitam* betekent, 'Maar het leger van de Pāṇḍava's, dat wordt beschermd door Bhīma, die minder intelligent is (minder deskundig in de wapenwetenschap en schriftuurlijke kennis), is competent genoeg om met ons de strijd aan te gaan.' Uit deze verklaringen blijkt, dat Duryodhana grote angst ervaart.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Grootvader Bhisma is een ongeëvenaarde held. Hij kreeg een gunst van zijn vader, namelijk dat hij het tijdstip van zijn dood zelf kon bepalen en daarom is hij onoverwinnelijk. Hoewel hij aan de zijde van Duryodhana staat, is hij de Pāṇḍava's geheel toegenegen en wil niet, dat ze worden omgebracht. Omdat hij bezorgd is om het welzijn van beide zijden, is het leger, dat door hem wordt geleid, niet in staat om in de strijd deskundig op te treden. Bovendien kan Bhīṣma zijn volle kracht niet gebruiken om tegen de Panava's te vechten. Daarom wordt het leger onder zijn leiding als incompetent of ontoereikend beschreven.

VERS 11

अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः
भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि

*ayaneṣu ca sarveṣu yathā-bhāgam avasthitāḥ
bhīṣmam evābhirakṣantu bhavantaḥ sarva eva hi*

ayaneṣu – bij de toegangspunten; *ca* – en; *sarveṣu* – allemaal; *yathā-bhāgam* – in de toegewezen opstellingen; *avasthitāḥ* – gepositioneerd; *bhīṣmam* – jegens Grootvader Bhīṣma; *eva* – waarlijk; *abhirakṣantu* – bescherm in ieder opzicht; *bhavantaḥ* – jullie; *sarve* – allemaal; *eva hi* – zeker.

Daarom moeten jullie allemaal gepositioneerd blijven op jullie strategisch toegewezen posities bij de toegangspunten en op alle mogelijke manieren Grootvader Bhīṣma onder bescherming houden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Duryodhana zegt, “Daarom moeten jullie allemaal (Droṇa en anderen) voorzichtig zijn.” Om deze reden alleen vertelt hij hen, “Verdelen jullie zich over alle toegangen tot de falanxen en verlaten jullie niet de toegewezen ruimte in de strijd. Op die manier kan Bhīṣma in gevecht met de vijand niet aan de achterzijde worden gedood, want juist nu is de kracht van Bhīṣma ons leven.”

VERS 12

तस्य सञ्जनयन् हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः
सिंहनादं विनद्योच्चैः शङ्खं दध्मौ प्रतापवान्

*tasya sañjanayan harṣam kuru-vṛddhaḥ pitāmahaḥ
simha-nādam vinadyoccaiḥ śaṅkham dadhmau pratāpavān*

asya – zijn (Duryodhana); *sañjanayan* – veroorzaken; *harṣam* – vreugde (in het hart); *kuru-vrdhaḥ* – Kuru ouderling; *pitāmahaḥ* – de Grootsire (Bhiṣma); *simha-nādam* – met een geluid als het brullen van een leeuw; *vinadya* – vibreren; *uccaiḥ* – zeer luid; *saṅkham* – schelphoorn; *dadhmau* – hij blies; *pratāpavān* – de dappere.

Toen blies Grootvader Bhiṣma, de dappere ouderling van de Kurudynastie, luid op zijn schelphoorn en maakte een geluid, dat klonk als het brullen van een leeuw, waarmee hij het hart van Duryodhana verheugde.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Grootvader Bhiṣma was verheugd om Duryodhana's verheerlijking van hem tegen Droṇācārya te horen spreken. De ouderling Kuru Bhiṣma blies op zijn schelphoorn en maakte een geluid als een brullende leeuw om de angst van Duryodhana weg te nemen en hem blij te maken.

VERS 13

ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः
सहसैवाभ्यहन्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत्

tataḥ śaṅkhāś ca bheryaś ca paṇavānaka-gomukhāḥ
sahasaiṅvābhyahanyanta sa śabdastumulo 'bhavat

tataḥ – daarna; *śaṅkhāḥ* – schelphoorns; *ca* – en; *bheryaḥ* – buffelhoorns signaalhoorns; *ca* – en; *paṇava-ānaka* – verschillende soorten kleine troms en *mṛdaṅgas*; *gomukhāḥ* – trompetten; *sahasā* – plotseling; *eva* – inderdaad; *abhyahanyanta* – weerklonken; *saḥ* – dat; *śabdaḥ* – geluid; *tumulaḥ* – tumultueus; *abhavat* – was.

Daarna werd plotseling tegelijkertijd op schelphoorns, buffelhoorns, keteldrums, kleine troms, hoorns, trompetten en di-

verse andere instrumenten gespeeld, hetgeen een tumultueus, angstaanjagend geluid maakte.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De bedoeling van dit vers, dat begint met het woord *tataḥ*, is eenvoudig te laten zien, dat meteen daarna beide zijden uiting gaven aan hun enthousiasme om oorlog te voeren. Hier verwijzen *paṇava*, *ānaka* en *gomukhāḥ* achtereenvolgens naar de kleine trom, de *mṛdaṅga* en diverse typen hoorns en trompetten.

VERS 14

ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्यन्दने स्थितौ
माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शङ्खौ प्रदध्मतुः

*tataḥ śvetair hayair yukte mahati syandane sthitau
mādhavaḥ pāṇḍavaś caiva divyau śaṅkhau pradadhmatuḥ*

tataḥ – daarna; *śvetaiḥ* – met witte; *hayaiḥ* – paarden; *yukte* – aangespannen; *mahati* – op een grote; *syandane* – strijdswagen; *sthitau* – gesitueerd; *mādhavaḥ* – Śrī Kṛṣṇa; *pāṇḍavaḥ* – Arjuna; *ca* – en; *eva* – zeker; *divyau* – goddelijk; *śaṅkhau* – schelphoorns; *pradadhmatuḥ* – blies.

Toen bliezen Śrī Kṛṣṇa en Dhanañjaya (Arjuna), die gezeten waren op een uitstekende strijdswagen getrokken door witte paarden, op hun goddelijke schelphoorns.

VERS 15

पाञ्चजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनञ्जयः
पौण्ड्रं दध्मौ महाशङ्खं भीमकर्मा वृकोदरः

*pāñcajanyaṁ hṛṣīkeśo devadattaṁ dhanañjayaḥ
paunḍraṁ dadhmau mahā-śaṅkhaṁ bhīma-karmā vṛkodaraḥ*

pāñcajanya – de schelphoorn genaamd Pāñcajanya; *hr̥ṣika-īśaḥ* - Hṛṣikeśa (Śrī Kṛṣṇa, de meester der zintuigen); *deva-dattam* – de schelphoorn genaamd Devadatta; *dhanāñjayaḥ* – Arjuna (de verzamelaar van grote rijkdom); *pauṇḍram* – genaamd Pauṇḍra; *dadhmau* – blies; *mahā-saṅkham* – de loodzware schelphoorn; *bhīma-karmā* – de uitvoerder van halsbrekende en gevaarlijke taken; *vṛka-udaraḥ* – Bhīmasena met een spijsvertering als van een *vṛka* (wolf).

Hṛṣikeśa Śrī Kṛṣṇa blies op Zijn schelphoorn genaamd Pāñcajanya; Dhanāñjaya blies op zijn schelphoorn genaamd Devadatta; en Bhīma, de uitvoerder van halsbrekende toeren, blies op zijn grote schelphoorn genaamd Pauṇḍra.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Pāñcajanya** – Nadat Śrī Kṛṣṇa Zijn opleiding in de *āśrama* van Zijn *guru* had afgerond, vroeg Hij zijn *guru* en zijn vrouw om wat *guru-dakṣiṇā* te accepteren, een geschenk, dat traditioneel aan de leraar wordt aangeboden bij de voltooiing van een studie. Zijn leraar en zijn vrouw vroegen als *guru-dakṣiṇā* of hun zoon, die in zee was verdronken, in levende lijve bij hen mocht terugkeren.

Toen Śrī Kṛṣṇa ging informeren bij de prominente godheid van de oceaan, Varuṇa, ontdekte Hij, dat de zoon van Zijn *guru* door een oceaandemon genaamd Pāñcajanya was verzwolgen. Śrī Kṛṣṇa bracht Pāñcajanya om, maar Hij kon de jongen in de maag van de demon niet vinden. Van daaruit ging Śrī Kṛṣṇa naar het oord van de doden, genaamd Mahākālapurī, waar Hij de zoon van Zijn *guru* weghaalde en als *dakṣiṇā* aan Zijn *guru* presenteerde als teken van dankbaarheid aan Zijn geestelijk leermeester.

Omdat Śrī Kṛṣṇa het uiterlijke deel (schelp) van het lichaam van de Pāñcajanya demon als Zijn schelphoorn accepteerde, heet Zijn schelphoorn Pāñcajanya.

VERS 16

अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ

*anantavijayaṁ rājā kuntī-putro yudhiṣṭhiraḥ
nakulaḥ sahadevaś ca sughoṣa-maṇipuṣpakau*

ananta-vijayam – de schelphoorn genaamd Anantavijaya (betekent onbegrensde overwinning); *rājā* – de koning; *kuntī-putraḥ* – de zoon van Kuntī; *yudhiṣṭhiraḥ* – Yudhiṣṭhira; *nakulaḥ* – Nakula; *sahadevaḥ* – Sahadeva; *ca* – en; *sughoṣa-maṇipuṣpakau* – de schelphoorns genaamd Sughoṣa en Maṇipuṣpaka.

Mahārāja Yudhiṣṭhira, de zoon van Kuntī, blies op de schelphoorn genaamd Anantavijaya. Nakula blies op de Sughoṣa schelphoorn en Sahadeva blies op de schelphoorn genaamd Maṇipuṣpaka.

VERZEN 17 – 18

काश्यश्च परमेष्वासः शिखण्डी च महारथः
धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः

द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते
सौभद्रश्च महाबाहुः शङ्खान् दध्मुः पृथक् पृथक्

*kāśyaś ca parameśvāsaḥ śikhaṇḍī ca mahā-rathaḥ
dhr̥ṣṭadyumno virāṭaś ca sātyakiś cāparājitaḥ*

*drupado draupadeyāś ca sarvaśaḥ pṛthivī-pate
saubhadraś ca mahā-bāhuḥ śaṅkhān dadhmuh pṛthak pṛthak*

kāśyah – de koning van Kāśī; *ca* – en; *parama-iṣu-āśah* – de excellente speerwerper; *sikhaṇḍī* – Śikhaṇḍī; *ca* – ook; *mahā-rathaḥ* – de grote wagenvechter; *dhṛṣṭadyumnaḥ* – Dhṛṣṭadyumna; *virāṭaḥ* – Virāṭa; *ca* – en; *sātyakiḥ* – Sātyaki; *ca* – en; *aparājitaḥ* – de onoverwinnelijke; *drupadaḥ* – Drupada; *draupadeyāḥ* – de zonen van Draupadī; *ca* – en; *sarvaśah* – allemaal; *prthivī-pate* – Dhṛtarāṣṭra, O heer van de Aarde; *saubhadraḥ* – Abhimanyu, de zoon van Subhadrā; *ca* – ook; *mahā-bāhuḥ* – zwaar bewapend; *śaṅkhān* – schelphoorns; *dadhmuḥ* – blies; *prthak prthak* – afzonderlijk, een voor een.

O koning der Aarde, Dhṛtarāṣṭra! Die grootschutter, de koning van Kāśī; de mahārathī Śikhaṇḍī; Dhṛṣṭadyumna; de koning van Virāṭa; de onoverwinnelijke Sātyaki; Koning Drupada; de zonen van Draupadī; en Abhimanyu, de zoon van Subhadrā lieten een voor een het geschal van hun respectievelijke schelphoorns weerklinken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Pāñcajanya en andere zijn de namen van schelphoorns, die aan Śrī Kṛṣṇa en diverse andere strijders op het slagveld behoren. *Aparājitaḥ* betekent 'iemand die door niemand kan worden verslagen', of 'iemand die met een boog is getooid'.

VERS 19

स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत्
नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन्

sa ghoṣo dhārtarāṣṭrāṇām hṛdayāni vyadārayat
nabhaś ca pṛthivīm caiva tumulo 'bhyanunādayan

saḥ – dat; *ghoṣaḥ* – geluid; *dhārtarāṣṭrāṇām* – van Dhṛtarāṣṭra's zonen; *hṛdayāni* – de harten; *vyadārayat* – verspreid; *nabhaḥ* – in de lucht; *ca* – en; *pṛthivīm* – op de aarde; *ca* – en; *eva* – inderdaad; *tumulaḥ* – tumultueus; *abhi-anu-nādayan* – weerklinken.

Het tumultueuze geluid van die schelphoorns, dat over de hele aarde en in de hemel weerklonk, verbrijzelde het hart van de zonen van Dhṛtarāṣṭra.

VERS 20

अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः
प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते धनुरुद्यम्य पाण्डवः
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते

*atha vyavasthitān dr̥ṣṭvā dhārtarāṣṭrān kapi-dhvajaḥ
pravṛtte śastra-sampāte dhanur udyamya pāṇḍavaḥ
hr̥ṣīkeśam tadā vākyaṁ idam āha mahī-pate*

atha – daarop; *vyavasthitān* – gesitueerd; *dr̥ṣṭvā* – ziend; *dhārtarāṣṭrān* – de zonen van Dhṛtarāṣṭra; *kapi-dhvajaḥ* – (Arjuna) wiens vaandel werd gemarkeerd door Hanumān; *pravṛtte* – op het punt staan in te schepen; *śastra-sampāte* – bij het afschieten van zijn pijlen; *dhanuḥ* – boog; *udyamya* – opnemen; *pāṇḍavaḥ* – Arjuna, de zoon van Pāṇḍu; *hr̥ṣīkeśam* – jegens Śrī Kṛṣṇa, de meester der zintuigen; *tadā* – toen; *vākyaṁ* – woorden; *idam* – deze; *āha* – sprak; *mahī-pate* – O Koning.

O Koning, nadat hij uw zonen in militaire opstelling zag staan, hief Kapi-dhvaja Arjuna zijn boog op en bereidde zich voor om zijn pijlen af te schieten. Toen sprak hij de volgende woorden tegen Śrī Hṛṣīkeśa (Kṛṣṇa).

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Kapi-dhvaja** – Kapi-dhvaja is een naam voor Arjuna, welke de aanwezigheid van de machtige aap (*kapi*) Hanumān op het vaandel (*dhvaja*) van zijn strijdswagen weergeeft. Arjuna wandelde eens langs de oever van een rivier met zijn Gāṇḍīva boog. Daar zag hij een oude aap zitten. Hij bood hem zijn eerbetuigingen aan en vroeg, “Wie bent u?”

De aap antwoordde beleefd, “Ik ben Hanumān, dienaar van Śrī Rāma.”

Arjuna vroeg toen, “Bent u de dienaar van dezelfde Rāma, die niet in staat was een brug van pijlen over de oceaan te maken en apen in dienst nam om een brug van stenen te bouwen, omdat dan alleen Zijn leger de oceaan zou kunnen oversteken? Als ik daar op dat moment zou zijn geweest, had ik zo’n sterke brug van pijlen gebouwd, dat het hele leger er gemakkelijk overheen had kunnen gaan.”

Hanumān antwoordde heel beleefd, “Maar uw brug had nooit het gewicht van zelfs de zwakste aap in het leger van Śrī Rāma kunnen dragen.”

Arjuna zei: “Ik ga over deze rivier een brug van pijlen leggen en u kunt er overheen gaan met de zwaarste last, die u kunt dragen.”

Hanumān transformeerde zich toen in een enorm grote gedaante en sprong naar de bergen van de Himālaya’s. Hij keerde terug met zware stenen, die vastzaten aan iedere haar op zijn lichaam. Zodra hij een voet op de brug plaatste, begon deze te vibreren, maar verbazingwekkend genoeg brak hij niet.

Arjuna beefde van angst. Hij dacht aan zijn eerbiedwaardige Godheid, Śrī Kṛṣṇa, en bad, “O Heer! De eer van de Pāṇḍava’s is in Jouw handen.”

Toen Hanumān het volle gewicht van zijn beide voeten op de brug plaatste, was hij verbaasd, dat de brug niet brak. Als de brug niet zou breken, zou dat een grote schande voor hem betekenen. In zijn hart dacht Hanumān aan zijn eerbiedwaardige Godheid, Śrī Rāmacandra. In de tussentijd wierp hij een blik onder de brug, waar hij geen water zag stromen, maar stromen bloed. Hanumān sprong onmiddellijk van de brug af en keek eronder. “Oh! Wat is dit?” riep hij uit. “Mijn vererenswaardige Godheid, Śrī Ramacandra, ondersteunt de brug van scherpe pijlen persoonlijk op Zijn rug!” Hij viel meteen aan de lotusvoeten van Śrī Rāmacandra.

Op hetzelfde moment zag Arjuna God niet als Śrī Rāma, maar als Śrī Kṛṣṇa. Zowel Hanumān als Arjuna bogen uit schaamte hun hoofd ten overstaan van hun vererenswaardige Godheid, die zei: “Er is geen verschil tussen deze twee gedaanten van Mij. Ik, Kṛṣṇa, in de gedaante van Śrī Rāma, kom de grenslijnen van moraliteit en het juiste religieus gedrag (*maryādā*) vestigen en juist in deze gedaante van *līlā-puruṣottama* Kṛṣṇa, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die van bovenzinnelijk spel geniet, ben Ik de personificatie van de nectar van alle *rasas*. Vanaf vandaag moeten jullie, die beiden Mijn dienaren zijn, vrienden worden. In een oorlog in de nabije toekomst zal de machtige Hanumān op de vlag van Arjuna’s strijdwagen geplaatst zijn en hem in alle opzichten bescherming bieden.”

Om die reden zegende Hanumān de vlag van Arjuna’s strijdwagen in de Mahābhārata Oorlog. Arjuna kreeg toen de naam Kapidhvaja, iemand met een aap in zijn vaandel.

VERZEN 21 – 23

अर्जुन उवाच
सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत

यावदेतान् निरीक्षेऽहं योद्धुकामान् अवस्थितान्
कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन् रणसमुद्यमे

योत्स्यमानान् अवेक्षेऽहं य एतेऽत्र समागताः
धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः

arjuna uvāca –
senayor ubhayor madhye ratham sthāpaya me ’cyuta

*yāvad etān nirikṣe 'haṁ yoddhu-kāmān avasthitān
kair mayā saha yoddhavyam asmin raṇa-samudyame*

*yotsyamānān avekṣe 'haṁ ya ete 'tra samāgatāḥ
dhārtarāṣṭrasya durbuddher yuddhe priya-cikīrṣavaḥ*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *senayoḥ* – legers; *ubhayoḥ* – van beide; *madhye* – temidden; *ratham* – strijdswagen; *sthāpaya* – plaats alstublieft; *me* – mijn; *acyuta* – O onfeibare; *yāvat* – totdat; *etān* – van al deze; *nirikṣe* – zal onderzoeken; *aham* – ik; *yoddhu-kāmān* – oorlogzuchtig; *avasthitān* – opgesteld (op het slagveld); *kaiḥ* – met wie (strijders); *mayā* – met mij; *saha* – samen; *yoddhavyam* – zal moeten vechten; *asmin* – in deze; *raṇa-samudyame* – in deze militaire confrontatie; *yotsyamānān* – degenen die willen vechten; *avekṣe aham* – ik wil zien; *ye* – wie; *ete* – al die; *atra* – hier; *samāgatāḥ* – zich hebben samengetrokken; *dhārtarāṣṭraya* – zoon van Dhṛtarāṣṭra; *durbuddheḥ* – voor de kwaadwillenden; *yuddhe* – de strijd; *priyā* – welzijn; *cikīrṣavaḥ* – die wensen.

Arjuna zei: O Acyuta, laat ik al die helden eens bekijken, die hier naar oorlog staan te verlangen en tegen wie ik het in deze strijd zal moeten opnemen. Laat ik eens kijken naar degenen, die zich hier hebben samengetrokken en het welzijn van de kwaadwillende zoon van Dhṛtarāṣṭra wensen. Wil je alsjeblieft mijn wagen in het midden tussen deze twee legers plaatsen?

VERZEN 24–25

सञ्जय उवाच
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत
सेनयोरुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमम्

भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम्
उवाच पार्थ पश्यैतान् समवेतान् कुरुन् इति

*sañjaya uvāca –
evam ukto hr̥ṣīkeśo guḍākeśena bhārata
senayor ubhayor madhye sthāpayitvā rathottamam*

*bhīṣma-droṇa-pramukhataḥ sarveṣāṃ ca mahīkṣitām
uvāca pārtha paśyaitān samavetān kurūn iti*

sañjayaḥ uvāca – Sañjaya zei; *evam* – dus; *uktaḥ* – richtte zich; *hr̥ṣīkeśaḥ* – Śrī Kṛṣṇa; *guḍākeśena* – door de overwinnaar van slaap (Arjuna); *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *senayoḥ* – legers; *ubhayoḥ* – van beide; *madhye* – in het midden; *sthāpayitvā* – heeft gesitueerd; *ratha-uttamam* – bovennatuurlijke strijdwagen; *bhīṣma* – Grootvader Bhīṣma; *droṇa* – Droṇācārya; *pramukhataḥ* – in aanwezigheid; *sarveṣāṃ* – van alles; *ca* – ook; *mahī-kṣitām* – de koningen der Aarde; *uvāca* – Hij zei; *pārtha* – O zoon van Pṛthā (Arjuna); *paśya* – kijk; *etān* – deze; *samavetān* – verzamelde; *kurūn* – Kuru's; *iti* – aldus.

Sañjaya zei: O Bhārata (Koning Dhṛtarāṣṭra), op dit verzoek van Guḍākeśa (Arjuna) mende Hr̥ṣīkeśa (Śrī Kṛṣṇa) de uitmuntende strijdwagen naar het midden tussen beide legers in aanwezigheid van alle koningen en vooraanstaande persoonlijkheden, zoals Bhīṣma en Droṇa. Daarna zei Hij, O Pārtha, kijk eens naar deze verzameling Kuru's.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hr̥ṣīkeśa betekent 'bestuurder van de zintuigen'. Hoewel Kṛṣṇa Hr̥ṣīkeśa is, raakte Hij alleen al bevangen door Arjuna's gevoel, waarmee hij sprak. *Aho!* Bhagavān wordt alleen door *prema* beheerst. Guḍākeśa is een samentrekking van twee woorden, *guḍā* en *akeśā*. *Guḍā* duidt op *guḍa*, hele zoete, ongeraffineerde suiker. Zoals *guḍā* alleen zoetheid tentoon spreidt, zo spreidt Bhagavān de zoete smaak van Zijn eigen genegenheid tentoon. *Akeśa* duidt op de manifestaties van God, die de geardheden van de materiële natuur overzien, genaamd *guṇa-avatāras*: Viṣṇu, Brahmā en Maheśa. *A* wijst op Viṣṇu, *ka* Brahmā en *īśa* duidt op

Mahādeva (Śiva). Hoe kunnen deze elementen, of *guṇa-avatāras*, hun grootheid manifesteren ten overstaan van Arjuna, als we in ogenschouw nemen, dat Svayam Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, het kroonjuweel van alle incarnaties, uit *prema* zijn opdrachten uitvoerde. In plaats daarvan beschouwen ze hun leven als succesvol door de zoetheid te manifesteren van hun genegenheid jegens Arjuna, die daarom bekend staat als Guḍākeśa (iemand die zoete genegenheid ontvangt van de drie *guṇa-avatāras*). Bhagavān Mahāviṣṇu, de Godheid van de transcendentale wereld, heeft Arjuna inderdaad eens toegegeven, “Ik heb de zonen van de *brāhmaṇa* hier naartoe gebracht louter met het verlangen om jullie beiden, jou en Kṛṣṇa, te zien” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.89.58).

Guḍāka betekent tevens ‘slaap’ en iemand, die zijn slaap beheerst, wordt Guḍākeśa genoemd. Het is niet verwonderlijk, dat dezelfde Arjuna, door wiens *prema* zelfs Śrī Kṛṣṇa, de bestuurder van *māyā*, wordt beheerst, juist één alledaagse functie van illusie, genaamd slaap, had overwonnen. Dit is de verborgen betekenis.

Bhīṣma-droṇa-pramukhataḥ betekent ‘ten overstaan van Bhīṣma en Droṇa’, en *sarveśāṃ mahīkṣitām* betekent ‘pal voor al die andere koningen ook’.

VERS 26

तत्रापश्यत्स्थितान् पार्थः पितृन् अथ पितामहान्
आचार्यान् मातुलान् भ्रातृन् पुत्रान् पौत्रान् सखीस्तथा
श्वशुरान् सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि

*tatrāpaśyat sthitān pārthaḥ pitṛn atha pitāmahān
ācāryān mātulān bhrātṛn putrān pauṭrān sakhīms tathā
śvaśurān suhrdaś caiva senayor ubhayor api*

tatra – op die plaats; *apaśyat* – zag; *sthitān* – gesitueerd; *pārthaḥ* – Arjuna, zoon van Prthā (Kuntī); *pitṛn* – de ouderlijke ooms; *atha* – daarna; *pitāma-*

hān – grootvaders; *ācāryān* – leraren; *mātulān* – ooms van moeders zijde; *bhrātṛn* – neven; *putrān* – zonen; *pautrān* – kleinzonen; *sakhīn* – vrienden; *tathā* – ook; *śvaśurān* – schoonvaders; *suhṛdaḥ* – sympathisanten; *ca* – en; *eva* – zeker; *senayoḥ* – legers; *ubhayoḥ* – tussen de twee; *api* – ook.

Daar, temidden van de twee legers, zag Arjuna zijn ooms van vaders zijde, leraren, ooms van moeders zijde, nichten, neven, kleinkinderen, vrienden, schoonvaders, zonen en sympathisanten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna zag de zonen en kleinzonen van Duryodhana en vele anderen.

VERS 27

तान् समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान् बन्धून् अवस्थितान्
कृपया परयाविष्टो विषीदन् इदमब्रवीत्

*tān samīkṣya sa kaunteyaḥ sarvān bandhūn avasthitān
krpayā parayāviṣṭo viṣīdān idam abravīt*

tān – die; *samīkṣya* – na het zien; *saḥ* – hij; *kaunteyaḥ* – Arjuna, de zoon van Kuntī; *sarvān* – alle; *bandhūn* – familie en vrienden; *avasthitān* – staan vlakbij; *krpayā* – uit mededogen; *parayā* – door grote; *aviṣṭaḥ* – overweldiging; *viṣīdan* – weeklagen; *idam* – aldus; *abravīt* – sprak.

Bij het zien van al zijn vrienden en familieleden, die vlakbij hem op het slagveld stonden, weeklaagde de zoon van Kuntī, Arjuna, en overweldigd door mededogen voor hen, sprak hij aldus.

VERS 28

अर्जुन उवाच
दृष्ट्वेमान् स्वजनान् कृष्ण युयुत्सून् समवस्थितान्
सीदन्ति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति

*arjuna uvāca –
dr̥ṣṭvemān svajanān kṛṣṇa yuyutsūn samavasthitān
sīdanti mama gātrāṇi mukhaṁ ca pariśuṣyati*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *dr̥ṣṭvā* – na het zien; *imān* – al deze; *sva-janān* – verwanten; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *yuyutsūn* – die oorlog wensen; *samavasthitān* – samengetrokken; *sīdanti* – verlammen; *mama* – mijn; *gātrāṇi* – ledematen; *mukham* – mond; *ca* – en; *pariśuṣyati* – droogt uit.

Arjuna zei: O Kṛṣṇa, bij het zien van al mijn verwanten, die zich hier hebben verzameld en graag willen vechten, voel ik mijn ledematen slap worden en mijn mond uitdrogen.

VERS 29

वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते
गाण्डीवं स्रंसते हस्तात्त्वक् चैव परिदह्यते

*vepathuś ca śarīre me roma-harṣaś ca jāyate
gāṇḍivam sraṁsate hastāt tvak caiva paridahyate*

vepathuḥ – trillen; *ca* – en; *śarīre me* – in mijn lichaam; *roma-harṣaḥ* – recht-op staand lichaamshaar; *ca jāyate* – heeft plaats; *gāṇḍivan* – mijn boog genaamd Gāṇḍiva; *sraṁsate* – slipt; *hastāt* – uit de hand; *stvak* – huid; *ca* – ook; *eva* – zeker; *paridahyate* – brandt.

Mijn lichaam trilt en mijn haar staat recht overeind. Mijn Gāṇḍiva boog glijdt uit mijn hand en mijn huid staat in brand.

VERS 30

न च शक्रोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः
निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केशव

*na ca śaknomy avasthātum bhramatīva ca me manaḥ
nimittāni ca paśyāmi viparītāni keśava*

na – niet; *ca* – ook; *śaknomy* – ben in staat; *avasthārum* – te blijven staan; *bhramati* – draaien; *iva* – lijkt; *ca* – en; *me* – mijn; *manaḥ* – verstand; *nimit-tāni* – voortekenen; *ca* – ook; *paśyāmi* – ik zie; *viparītāni* – ongunstig; *keśava* – O Keśava.

O Keśava, ik kan niet langer blijven staan. Mijn hoofd tolt en ik zie ongunstige voortekenen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het woord *nimitta* in dit vers wijst op een bedoeling, zoals in de zin, “Ik woon hier met de bedoeling (*nimitta*) om rijk te worden.” Arjuna zegt, “Het winnen van de oorlog om een koninkrijk te veroveren zal me geen geluk brengen [onze bedoeling, *nimitta*]. Het is eerder een bron van zorgen en verdriet.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Keśava** – Hier toont de toegewijde, Arjuna, zijn gevoelens door Bhagavān Śrī Kṛṣṇa als Keśava aan te spreken. “Ondanks dat Jij prominente demonen, zoals Keśī, vermoordt, houd Je altijd Jouw toegewijden in stand. Neem op dezelfde manier de weklacht en de begoocheling uit mijn hart weg en steun me.”

Bij de definitie van het woord Keśava geeft *Śrīmad-Bhāgavatam* een nadere, vertrouwelijke betekenis, die alleen is bedoeld voor iemand, die deskundig genoeg is om zuivere, bovenzinnelijke *rasa* te proeven. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft uitgelegd, dat het woord Keśava betekent, “*keśān vayate saṁskāroṭīti* – omdat Hij

het haar (*keśa*) van Zijn geliefde schikt, wordt Kṛṣṇa Keśava genoemd.”

VERS 31

न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे
न काङ्क्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च

*na ca śreyo 'nupaśyāmi hatvā svajanam āhave
na kāṅkṣe vijayaṁ kṛṣṇa na ca rājyaṁ sukhāni ca*

na – niet; *ca* – ook; *śreyaḥ* – heil; *anupaśyāmi* – ik zie; *hatvā* – door moord; *sva-janam* – eigen verwanten; *āhave* – in de strijd; *na* – noch; *kāṅkṣe* – wens ik; *vijayaṁ* – overwinning; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *na* – noch; *ca* – als ook; *rājyaṁ* – koninkrijk; *sukhāni* – genoegens; *ca* – ook.

O Kṛṣṇa, ik zie niet in welk heil kan voortkomen uit het vermoorden van mijn eigen bloedverwanten in de strijd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Śreyo na paśyāmīti* betekent ‘Ik zie geen heil’. De wereldverzakkers, die perfectie in *yoga* hebben bereikt, en de helden, die in de strijd worden gedood, gaan beiden naar de hemelse zonplaneet. Uit deze uitspraak blijkt, dat iemand, die in de strijd wordt gedood heil bereikt, maar iemand, die doodt, krijgt niet een dergelijk gunstig resultaat. Dit kun je aanvechten, door te zeggen, dat iemand, die doodt en zegeviert in de strijd, zeker zowel faam als het genoegen van soevereiniteit over een koninkrijk ontvangt; daarom is het voor Arjuna gunstig om te vechten. In antwoord hierop zegt Arjuna, “*na kāṅkṣe* – dit wens ik niet.”

VERZEN 32 – 34

किं नो राज्येन गोविन्द किं भोगैर्जीवितेन वा
येषामर्थे काङ्क्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च

त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च
आचार्याः पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः

मातुलाः श्वशुराः पौत्राः श्यालाः सम्बन्धिनस्तथा
एतान् न हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन

*kiṁ no rājyena govinda kiṁ bhogair jīvitena vā
yeṣām arthe kāṅkṣitaṁ no rājyaṁ bhogaḥ sukhāni ca*

*ta ime 'vasthitā yuddhe prāṇāms tyaktvā dhanāni ca
ācāryāḥ pītarāḥ putrās tathaiva ca pitāmahāḥ*

*mātulāḥ śvaśurāḥ pautrāḥ śyālāḥ sambandhinas tathā
etān na hantum icchāmi ghnato 'pi madhusūdana*

kiṁ – welke zin heeft het; *naḥ* – voor ons; *rājyena* – door een koninkrijk; *govinda* – O Govinda; *kiṁ* – welke zin heeft het; *bhogaiḥ* – door plezier (te ervaren); *jīvetena* – door te leven; *vā* – of zelfs; *yeṣām arthe* – om wille van wie; *kāṅkṣitaṁ* – worden gewenst; *naḥ* – door ons; *rājyaṁ* – koninkrijk; *bhogāḥ* – plezier; *sukhāni* – alle vormen van plezier; *ca* – ook; *te* – zij; *ime* – zij; *avasthitāḥ* – hier aanwezig; *yuddhe* – in de oorlog; *prāṇān* – levens; *yuaktvā* – opgeven; *dhanāni* – rijkdom; *ca* – ook; *ācār-yāḥ* – leraren; *pītarāḥ* – vaders; *putrāḥ* – zonen; *tathā* – als ook; *eva* – zeker; *ca* – en; *pitāmahāḥ* – grootvaders; *mātulāḥ* – ooms van moeders zijde; *śvaśurāḥ* – schoonvaders; *pautrāḥ* – kleinzonen; *śyālāḥ* – zwagers; *sambandhinaḥ* – verwanten; *tathā* – als ook; *etān* – deze (mensen); *na* – niet; *hantum* – doden; *icchāmi* – ik wens niet; *ghnataḥ* – verslagen; *api* – zelfs; *madhusūdana* – O vernietiger van de Madhu demon.

O Govinda! Welke zin heeft een koninkrijk, plezier of zelfs het leven zelf voor ons, als degenen, voor wie we het allemaal wensen – leraren, ooms, zonen, grootvaders, moeders broers, schoonvaders, kleinzonen, zwagers en andere familieleden – allemaal in militaire opstelling voor ons staan en klaar zijn om hun leven en rijkdom op te geven? Daarom, O Madhusūdana, zelfs al zouden ze mij vermoorden, heb ik niet de wens hen te doden.

VERS 35

अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते
निहत्य धार्तराष्ट्रान् नः का प्रीतिः स्यान्ननादैन

*api trailokya-rājyasya hetoḥ kiṃ nu mahī-kṛte
nihatyā dhārtarāṣṭrān naḥ kā prītiḥ syāj janārdana*

api – zelfs; *trai-lokya* – van de drie werelden; *rājyasya* – het koninkrijk; *hetoḥ* – omwille van; *kiṃ nu* – om niet te spreken van; *mahī-kṛte* – omwille van de Aarde; *nihatya* – door te doden; *dhārtarāṣṭrān* – de zonen van Dhṛtarāṣṭra; *naḥ* – voor ons; *kā* – wat; *prītiḥ* – geluk; *syāt* – zal er zijn; *janārdana* – O Janārdana.

O Janārdana, zelfs al zou het omwille van de soevereiniteit over de drie werelden zijn, om niet te spreken van deze Aarde, welk plezier zullen we ontfleenen aan het doden van de zonen van Dhṛtarāṣṭra.

VERS 36

पापमेवाश्रयेदस्मान् हत्वैतान् आततायिनः
तस्मान् नार्हा वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान् सबान्धवान्
स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव

***pāpam evāśrayed asmān hatvaitān ātatāyinaḥ
tasmān nārḥā vayanṁ hantum dhārtarāṣṭrān sa-bāndhavān
svajanamḥ hi kathamḥ hatvā sukhinaḥ syāma mādḥava***

pāpam – zonde; *eva* – zeker; *āśrayet* – zal zich vastklampen; *asmān* – aan ons; *hatvā* – te hebben gedood; *etān* – deze; *ātatāyinaḥ* – agressoren; *tasmāt* – daarom; *na* – niet; *arḥāḥ* – gepast; *vayanṁ* – voor ons; *hantum* – neer te slaan; *dhārtarāṣṭrān* – de zonen van Dhṛtarāṣṭra; *sa-bāndhavān* – samen met hun familieleden; *sva-janam* – onze verwanten; *hi* – inderdaad; *katham* – hoe; *hatvā* – te hebben gedood; *sukhinaḥ* – gelukkig; *syāma* – zullen we zijn; *mādḥava* – O Mādḥava.

O Mādḥava, zonde neemt zijn toevlucht tot ons vanwege het doden van al deze agressoren. Daarom is het onjuist om Duryodhana en onze andere familieleden te doden. Hoe kunnen we gelukkig worden door onze eigen mensen te doden?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Volgens de geschriften zijn er zes soorten agressoren, (1) degenen die het huis in brand zetten, (2) degenen die vergiftigen, (3) degenen die aanvallen met dodelijke wapens, (4) degenen die andermans rijkdom ontvreemden, (5) degenen die zich jouw land toeëigenen en (6) degenen die jouw vrouw ontvoeren. Arjuna werpt tegen, “Je kunt wel zeggen, ‘O Bhārata, bij het zien van deze zes typen agressoren dient men hen onmiddellijk en zonder consideratie te doden, want volgens de regels van het geschrift is dergelijk doden juist en niet zondig’. Als antwoord hierop zou ik willen zeggen, ‘Door degenen, die zich hier hebben verzameld, te doden roepen we zeker zonden over ons af.’”

Er schuilt een reden achter de logica van Arjuna. Volgens *artha-śāstra*, geschriften over de wetenschap van politieke economie, is het juist om een agressor te doden. De regels van *artha-śāstra* zijn echter minder belangrijk dan *dharma-śāstra*, de regels in de geschriften over de juiste gedragscodes. Zoas Yājñavalkya Ṛṣi stelt, “Ken de *dharma-śāstra* als superieur aan *artha-śāstra*.” Om deze reden zei

Arjuna, “Volgens de geschriften over moraal halen we ons zeker zonde op de hals door *ācāryas* en anderen om te brengen. Verder zullen we er geen enkel werelds plezier aan beleven.” Om deze reden gebruikt Arjuna de termen *sva-janam*, dat ‘eigen bloedverwanten’ betekent.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Volgens de Smṛti’s, de supplementaire vedische literatuur, is het niet zondig om de zes typen agressoren te vermoorden. Maar volgens uitspraken van de Śruti’s, die rechtstreeks door de Allerhoogste Bhagavān werden gemanifesteerd en van autoriteiten zijn vernomen, wordt het bevel gevestigd om geen enkel levend wezen te doden (*mā himsyāt sarva-bhūtāni*). Waar een tegenspraak blijkt te bestaan tussen Śruti en Smṛti, worden de uitspraken van de Śruti’s als superieur aanvaard. Dit is de instructie van het geschrift. Op dezelfde manier dient het pad, waarin door de geschriften wordt voorzien, te worden beschouwd als superieur aan geschriften over de wetenschap van politieke economie (*artha-sāstra*). Door deze logica te volgen voelt Arjuna, dat het zondig is om de zonen van Dhṛtarāṣṭra te doden, ook al zijn zij de agressoren.

Op het eind van de strijd van Mahābhārata bond Arjuna Aśvatthāmā op als een dier en vanwege de overtreding van het doden van Arjuna’s zoon en de zonen van zijn broers, de andere Pāṇḍava’s, gooide hij hem aan de voeten van zijn vrouw Draupadī, die zat te huilen. Omdat ze lankmoedig en vrijzinnig was, zei ze, dat Aśvatthāmā, de zoon van hun *guru*, moest worden vergeven. Bhīma daarentegen zei, dat hij onmiddellijk moest worden gedood. Arjuna zat in een dilemma en keek Kṛṣṇa aan, die zei, “Een *brāhmaṇa* verdient de doodstraf niet, zelfs al is hij van zijn status gevallen. Iemand echter, die met wapens nadert en de intentie heeft om een dodelijke aanval te plegen, moet zeker worden gedood.” Arjuna begreep de innerlijke intentie van Śrī Kṛṣṇa en sneed het haar van die ongekwa-

lificeerde *brāhmaṇa* Aśvatthāmā af en verwijderde onder dwang de edelsteen van zijn voorhoofd en stuurde hem het kamp uit.

Het innerlijke gevoel van Arjuna is, dat ongeacht de situatie niemand gelukkig wordt door zich in zonden te storten. Een dergelijk persoon kan zelfs geen werelds geluk krijgen, om niet te spreken van transcendentaal plezier. Zich houden aan de Veda's, de Smṛti's, de instructies voor deugdzaam gedrag, en tevredenheid zijn op zichzelf de vier kenmerken van religiositeit. Het vechten tegen eigen verwanten is een bezigheid, die ingaat tegen zowel de Veda's als deugdzaam gedrag en brengt schuldgevoelens met zich mee.

VERZEN 37 – 38

यद्यप्येते न पश्यन्ति लोभोपहतचेतसः
कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम्

कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान् निवर्तितुम्
कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्विर्जनार्दन

*yadyapy ete na paśyanti lobhopahata-cetasah
kula-kṣaya-kṛtaṁ doṣaṁ mitra-drohe ca pātakam*

*katham na jñeyam asmābhiḥ pāpāt asmān nivarttitum
kula-kṣaya-kṛtaṁ doṣaṁ prapaśyadbhir janārdana*

jadi api – ook al; *ete* – zij; *na paśyanti* – zien niet; *lobha* – door hebzucht; *upahata* – worden aangedaan; *cetasah* – wier hart; *kula-kṣaya* – in de destructie van de dynastie; *kṛtaṁ* – vinden; *doṣaṁ* – de fout; *mitra-drohe* – verraad van vrienden; *ca* – en; *pātakam* – de zonde; *katham* – waarom; *na jñeyam* – mag niet beschouwen; *asmābhiḥ* – wij; *pāpāt asmāt* – uit deze zonde; *nivarttitum* – verafschuwen; *kua-kṣaya* – de destructie van de dynastie; *kṛtaṁ* – door uit te voeren; *doṣaṁ* – de misaad; *prapaśyadbhiḥ* – wie kan zien; *janārdana* – O Janārdana.

O Janārdana, de intelligentie van Duryodhana en anderen is vergiftigd door de begeerte om een koninkrijk te verkrijgen. Ze zijn dus niet in staat de fouten te zien, die voortkomen uit het vernietigen van de dynastie, of uit de zonde van het verraden van hun vrienden. Maar aangezien wij kennis hebben van deze fouten, waarom nemen we de situatie niet in ogen-schouw en zien we af van dergelijke ongepaste daden?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna vraagt, “Alas! Waarom zijn we nog steeds geneigd ons in deze oorlog te laten betrekken?” Om zijn eigen vraag te beantwoorden spreekt hij dit vers, dat begint met de woorden *yady apy*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna neemt in overweging, dat in deze oorlog leraren, zoals Droṇācārya en Kṛpācārya aanwezig zijn, ooms van moeders zijde, zoals Śalya en Śakuni, de ouderen van de familie, zoals Bhīṣma, de zonen van Dhṛtarāṣṭra en relaties en bloedverwanten, zoals Jayadratha. Het schrift verbiedt zich tegen zulke personen te keren, “*ṛtvik-purohitācārya-mātuātithi-saṁsṛiteḥ bāla-vṛddhāturair vaidya-jñāti-sambandhi-bāndhavaiḥ* – men mag geen ruzie maken met iemand, die uit naam van jou een offer uitvoert, een familiepriester, een leraar, moeders broer, een gast, degenen die van jou afhankelijk zijn, zoals jonge kinderen, ouderen en familieleden.”

“Maar ik moet nu juist tegen deze mensen vechten.” Arjuna bracht dus tot uitdrukking, dat hij niet bereid was te vechten met zijn eigen verwanten, die nu voor hem stonden. Arjuna peinst, “Waarom zijn ze zo vastbesloten om met ons te vechten?” en concludeert, dat ze in de macht zijn van hun kleine, zelfzuchtige belangen. Ze hebben zodoende hun onderscheidingsvermogen verloren en weten niet, wat gunstig is en wat niet gunstig is, en ze zien ook het verschil niet tussen religie en non-religie. Het gevolg is, dat ze de zondige reacties over het hoofd zien, die terugkeren door de eigen

dynastie te verwoesten. “Wij hebben zulke zelfzuchtige motieven niet, dus waarom zouden we ons in een dergelijke abominabele en zondige onderneming begeven?”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
van Hoofdstuk Een van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

VERS 39

कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः सनातनाः
धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत

kula-kṣaye praṇaśyanti kula-dharmāḥ sanātanaḥ
dharme naṣṭe kulam kṛtsnam adharmo ’bhībhavaty uta

kula-kṣaye – door een dynastie te vernietigen; *praṇaśyanti* – worden helemaal vernietigd; *kula-dharmāḥ* – de religieuze tradities van de dynastie; *sanātanaḥ* – de oude; *dharme* – deugd; *naṣṭe* – verloren; *kulam* – het gezin, familie; *kṛtsnam* – het geheel; *adharmāḥ* – zonde; *abhībhavaty* – overweldigt; *uta* – ook.

Wanneer een dynastie wordt verwoest, worden de oude religieuze tradities van de familie, die door talloze generaties zijn doorgegeven, ook verwoest. Na de destructie van deze deugdzame tradities vervalt de hele dynastie tot onreligieus gedrag.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Sanātanaḥ* verwijst naar principes, die door de dynastie heen zijn neergedaald uit een ver afgelegen tijd.

VERS 40

अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः
स्त्रीषु दुष्टसु वाष्णेय जायते वर्णसङ्करः

***adharmābhibhavāt kṛṣṇa praduṣyanti kula-striyaḥ
strīṣu duṣṭāsu vārṣṇeya jāyate varṇa-saṅkaraḥ***

adharmā – non-religie; *abhibhavāt* – door overheersend te zijn geworden; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *praduṣyanti* – zijn vervuild; *kula-striyaḥ* – dames van de familie; *strīṣu* – wanneer de vrouwen; *duṣṭāsu* – corrupt worden; *vārṣṇeya* – O nakomeling van Vṛṣṇi; *jāyate* – zijn geboren; *varṇa-saṅkaraḥ* – zonder onderscheid vermengen van de kasten (*brāhmaṇa*, *kṣatriya*, *vaiśya*, en *sūdra*) hetgeen resulteert in nageslacht, waarvoor niet wordt gezorgd.

O Kṛṣṇa, wanneer een dynastie wordt beheerst door onreligieus gedrag, raken de vrouwen van die dynastie gedegene-reerd. O nakomeling van Vṛṣṇi, wanneer vrouwen gedegene-reerd raken, is ongewenst nageslacht het resultaat.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Onreligieus gedrag maakt, dat vrouwen zich met onkuise activiteiten gaan bezighouden.

VERS 41

सङ्करो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च
पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः

***saṅkaro narakāyaiva kula-ghnānām kulasya ca
patanti pitaro hy eṣām lupta-piṇḍodaka-kriyāḥ***

saṅkaraḥ – onzuiver nageslacht; *narakāya* – naar de hel; *eva* – zeker; *kula-ghnānām* – voor de vernietigers van de dynastie; *kulasya* – voor de dynastie; *ca* – ook; *patanti* – vallen; *pitaraḥ* – de voorouders; *hi* – inderdaad; *eṣām* – voor hen; *lupta* – gestopt geworden; *piṇḍauduka-kriyāḥ* – hun offergaven van geheiligd voedsel en water.

De generatie van dergelijk onzuiver nageslacht leidt zeker zowel de vernietigers van de dynastie als de dynastie zelf naar de hel. Hun

voorouders, die verstoken zijn van de offers van geheiligd voedsel en water, moeten hetzelfde noodlot ondergaan.

VERS 42

दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसङ्करकारकैः
उत्साद्यन्ते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः

*doṣaiḥ etaiḥ kula-ghnānām varṇa-saṅkara-kāraakaiḥ
utsādyante jāti-dharmāḥ kula-dharmās ca śāśvatāḥ*

doṣaiḥ etaiḥ – door deze gebreken; *kula-ghnānām* – van de vernietigers van de dynastie; *varṇa-saṅkara* – onzuiver nageslacht; *kāraakaiḥ* – veroorzaken; *utsādyante* – in vergetelheid raken; *jāti-dharmāḥ* – religieus ambacht volgens geboorte; *kula-dharmāḥ* – het systeem van *varṇāśrama* en de familietraditie; *ca* – en; *śāśvatāḥ* – de eeuwigheid.

Vanwege de kwaadaardige activiteiten van deze vernietigers van de dynastie raakt de leer van religieuze principes, die overeenkomt met tijdloze familietradities, in vergetelheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Utsādyante* betekent ‘ze raken verloren’.

VERS 43

उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन
नरके नियतं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम

*utsanna-kula-dharmāṇām manuṣyāṇām janārdana
narake niyataṁ vāso bhavatīty anuśuśruma*

utsanna – zijn afgeschaft; *kula-dharmāṇām* – wier familietradities; *manuṣyā-
eām* – van zulke mensen; *janārdana* – O Janārdana; *narake* – in de hel; *niya-*

tam – altijd; *vāsaḥ* – residentie; *bhavati* – wordt; *iti* – aldus; *anusūsruma* – ik heb van autoriteiten gehoord.

O Janārdana (Śrī Kṛṣṇa), ik heb via de disciplinaire opvolging gehoord, dat degenen, die in gebreke gaan van de religieuze principes van hun dynastie, gedurende een onbepaalde tijd in de hel te lijden krijgen.

VERS 44

अहो बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयम्
यदाज्यसुखलोभेन हन्तुं स्वजनमुद्यताः

*aho bata mahat-pāpam kartum vyavasitā vayam
yad rājya-sukha-lobhena hantum svajanam udyatāḥ*

aho – alas; *bata* – hoe beklagenswaardig; *mahat* – groot; *pāpam* – zonde; *kartum* – doen; *vyavasitāḥ* – vastbesloten zijn; *vayam* – wij; *yad rājya-sukha-lobhena* – wegens begeerte voor koninklijk geluk; *hantum* – neerslaan; *svajanam* – onze eigen bloedverwanten; *udyatāḥ* – zijn bereid.

Alas! Hoe betreurenswaardig is het, dat we vastbesloten zijn om ons in deze grote zonde te begeven. Gedreven door begeerte naar koninklijk geluk zijn we bereid onze eigen bloedverwanten neer te slaan.

VERS 45

यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन् मे क्षेमतरं भवेत्

*yadi mām apratikāram aśastram śastra-pāṇayah
dhārtaraṣṭrā raṇe hanyus tan me kṣemataram bhavet*

yadi – als; *mām* – mij; *apratīkāram* – zonder weerstand; *āsastram* – ongewapend; *śāstra-pāṇayaḥ* – degenen met wapens in de hand; *dhṛtarāṣṭrāḥ* – de zonen van Dhṛtarāṣṭra; *raṇe* – op het slagveld; *hanyuḥ* – mag doden; *tat* – dat; *me* – voor mij; *kṣemataram* – gunstiger; *bhavet* – zou zijn.

Zelfs als de tot de tanden bewapende zonen van Dhṛtarāṣṭra me ongewapend en weerloos op het slagveld zouden doden, zou dat voor mij heilzamer zijn.

VERS 46

सञ्जय उवाच
एवमुक्त्वाऋजुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत्
विमृज्य सशरं चापं शोकसंविग्रमानसः

sañjaya uvāca –
evam uktvārjunaḥ saṅkhye rathopastha upāviśat
visṛjya sa-saram cāpam śoka-saṁvigna-mānaśaḥ

sañjayaḥ uvāca – Sañjaya zei; *evan uktvā* – aldus op deze wijze te hebben gesproken; *arjunaḥ* – Arjuna; *saṅkhye* – midden op het slagveld; *rathopasthe* – op de strijdswagen; *upāviśat* – ging zitten; *visṛjya* – gooide aan de kant; *sa-saram* – met zijn pijlkokers; *cāpam* – zijn boog; *śoka* – door gewee-
klaag; *saṁvigna* – bedroefd; *mānaśaḥ* – zijn verstand.

Sañjaya zei: Nadat hij deze woorden midden op het slagveld had gesproken, gooide Arjuna, die door verdriet van streek was, zijn pijl en boog aan de kant en ging in de strijdswagen zitten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Saṅkhye* betekent ‘in de slag’ en *rathopasthe* betekent ‘op de wagen’.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's
Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā (het commentaar dat de toegewijden
plezier geeft en wordt aanvaard door alle heilige personen)
van Hoofdstuk Een van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK TWEE

Sāṅkhya-Yoga

Yoga door onderscheid
van lichaam en ziel

VERS 1

सञ्जय उवाच

तं तथा कृपयाविष्टम् अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम्
विषीदन्तमिदं वाक्यम् उवाच मधुसूदनः

*sañjaya uvāca –
tam tathā kṛpayāviṣṭam
asru-pūrṇākulekṣaṇam
viṣīdantam idam vākyam
uvāca madhusūdanaḥ*

sañjayaḥ uvāca – Sañjaya zei; *tam* – tegen hem (Arjuna); *tathā* – vervolgens; *kṛpayā* – met compassie; *āviṣṭam* – overweldigd; *asru-pūrṇa* – vol tranen; *ākula* – rusteloos; *ikṣaṇam* – ogen; *viṣīdantam* – de klagende; *idam* – deze; *vākyam* – woorden; *uvāca* – sprak; *madhu-sūdanaḥ* – de verdelger van de moon Madhu.

Sañjaya zei: Śrī Madhusūdana sprak vervolgens deze woorden tegen de bedroefde Arjuna, die werd overweldigd door mededogen en wiens ogen vol tranen stonden.

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
 कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम्
 अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन

*śrī bhagavān uvāca –
 kutas tvā kaśmalam idaṁ viṣame samupasthitam
 anārya-juṣṭam asvargyam akīrti-karam arjuna*

śrī-bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *kutaḥ* – vanwaar; *tvā* – naar jou; *kaśmalam* – begoocheling; *idaṁ* – dit; *viṣame* – in deze tegenstrevende omstandigheden; *samupasthitam* – kom; *anārya* – door iemand die zich niet op het pad van spirituele vooruitgang bevindt; *juṣṭam* – beoefend; *a-svargyam* – leidt niet naar de hemel; *a-kīrti* – infaam; *karam* – de oorzaak van; *arjuna* – O Arjuna.

Śrī Bhagavān zei: O Arjuna, wat is de oorzaak van jouw begoocheling op dit kritieke moment? Dit is helemaal niet gepast voor een Āryan. Het zal jouw reputatie niet ten goede komen en het zal je niet naar de hemelse planeten voeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit tweede hoofdstuk schetst Bhagavān Śrī Kṛṣṇacandra de symptomen van bevrijde personen. Hij neemt de duisternis weg, welke wordt veroorzaakt door verdriet en illusie door eerst wijsheid te geven over het verschil tussen materie en de spirituele geest (het zelf).

Kaśmalam betekent ‘begoocheling’, *viṣame* betekent ‘op dit kritieke moment’ of ‘in de crisis van de oorlog’, *kutaḥ* betekent ‘wat is de oorzaak’. En *upasthitam* betekent ‘het heeft zich in jou genesteld’. Het woord *anārya-juṣṭam* impliceert, dat deze houding niet door nobele of respectabele personen wordt gewaardeerd en *asvargyam-akīrti-karam* betekent, dat deze houding niet gunstig is om zowel werelds als transcendentaal geluk te vinden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dhṛtarāṣṭra was blij te horen, dat – zelfs nog voordat de oorlog begon – in het hart van Arjuna opeens religieuze gevoelens ontwaakten. Arjuna gaf blijk van zijn afkeer van de oorlog door zich vast te houden aan het principe van geweldloosheid. Hij beschouwde het (*ahimsā paramo dharmah*) als de hoogste vorm van religie. Dhṛtarāṣṭra bekeek het als volgt, “Het zou voor ons zeer gunstig zijn, als deze oorlog niet plaats zou vinden, omdat mijn zonen dan permanent en zonder enig obstakel soeverein over het koninkrijk zouden zijn.” Niettemin informeerde hij, wat er nu ging gebeuren.

Saṅjaya, die beschikte over een genuanceerde intelligentie, kon het innerlijke motief van Dhṛtarāṣṭra aanvoelen; op die manier bespeurde hij op deskundige wijze de gevolgtrekking van de blinde koning en torpedeerde zijn hoopgevende gedachten. Hij zei, “Zelfs nadat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa Arjuna in een dergelijke toestand heeft gezien, heeft Hij hem niet verzaakt. In plaats daarvan gaat Hij het hart van Arjuna inprenten met dezelfde natuurlijke neiging om de ongelovigen neer te slaan, waarmee Hij de ongelovige Madhu en andere demonen heeft onderworpen en via Arjuna zet Hij de dood van al jouw zonen op stapel. U hoeft daarom geen enkele hoop te koesteren op een koninkrijk zonder oorlog.”

Saṅjaya ging door met het beschrijven van de uitspraken van Śrī Kṛṣṇa aan Dhṛtarāṣṭra. “Vechten is de aard en de religieuze plicht van de klasse van *kṣatriyas*. Waarom keer jij je op dit moment van jouw voorgeschreven plicht van oorlog af? Door je in deze oorlog te begeven bereik je bevrijding, de hemelse planeten en roem. Als je weigert om deze religieuze oorlog te voeren, zoals de praktijk van niet-Āryans of ongeciviliseerde personen, is dat ongunstig voor deze hogere doelstellingen. Het doet bovendien materieel geluk en faam teniet.”

VERS 3

क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते
क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्तोत्तिष्ठ परन्तप

*klaibyaṃ mā sma gamaḥ pārtha naitat tvayi upapadyate
kṣudraṃ hṛdaya-daurbalyaṃ tyaktvottiṣṭha parantapa*

klaibyaṃ – onmacht; *mā sma gamaḥ* – ga niet doen; *pārtha* – O Pārtha, zoon van Pṛthā of Kuntī; *na* – niet; *etat* – dit; *tvayi* – tegen jou; *upapadyate* – geschikt; *kṣudram* – bekrompen; *hṛdaya* – van hart; *daurbalyam* – zwakheid; *tyaktvā* – opgeven; *uttiṣṭha* – opstaan; *parantapa* – O afstraffer van de vijand.

O Pārtha, gedraag je niet als een castraat. Het past jou niet. Laat deze bekrompen zwakheid van het hart achterwege, O afstraffer van de vijand, en sta op om te strijden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier betekent het woord *klaibyaṃ* ‘onmacht in de vorm van beschroomdheid voor de *dharmika* plicht’. Kṛṣṇa zegt, “O Pārtha, hoewel je de zoon van Pṛthā bent, doe je nu alsof je een lafaard bent.” Om die reden gebruikt Śrī Bhagavan de woorden *mā-smagamaḥ* – wees geen lafaard. Hij zegt, “Zulke onmacht past een *kṣatriya* van de laagste orde, maar jij bent Mijn vriend; daarom past jou dit totaal niet. Jij, Arjuna, kan zeggen, ‘O Kṛṣṇa, twijfel niet aan mij door te denken, dat ik niet moedig ben. Ik ben juist enthousiast om te vechten. Zie alsjebieft in een religieus perspectief, dat mijn besluit om niet te vechten een teken is van discretie om mijn *gurus* zoals Bhīṣma en Droṇa respect te betonen; en het is een symptoom van mijn mededogen voor de zonen van Dhṛtarāṣṭra, die zwak zijn en op het punt zullen staan te sterven aan de wonden, die mijn wapens gaan veroorzaken.’ Mijn antwoord hierop is *kṣudram* – dit is geen onderscheidingsvermogen en mededogen, maar eerder beklag en begoocheling. Beide vertonen zwakheid van geest. O Parantapa, laat daarom deze weekhartigheid achterwege en sta op om te vech-

ten.” *Para* verwijst naar vijanden en *tāpa* naar het veroorzaken van pijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān zei, “Het is voor *kṣatriyas*, die dapper zijn en zich in hun voorgeschreven religieuze plicht hebben gevestigd, niet gepast en glorieus om een bangerd in de strijd te zijn. Omdat je bent geboren uit Pṛthā van een deel van Indra, de koning der halfgoden, ben je even schitterend en sterk als hij. Aangezien Ik *mahā-maheśvara*, de Hoogste Bestuurder, ben en jij Mijn vriend bent, ben je zeer invloedrijk. Daarom past jou zulke lafheid niet. Als je beweert, dat zulk gedrag geen lafheid is maar wijsheid en mededogen, zeg Ik dat het niet waar is. Dit is geen wijsheid en mededogen; het is gejammer en illusie door geestelijke zwakheid. Wijsheid en mededogen leiden niet tot illusie. Uit jouw voorgaande uitspraak *na ca śaknomy avasthātuṃ bhramatīva ca me manaḥ* (*Gītā* 1.30) blijkt, dat jouw verstand in de war is geraakt.”

Het is gepast om hier te vermelden, dat de wijze, Durvāsa, die zeer verheugd was door de dienstverlening van Kuntī, haar een gunst gaf in de vorm van een *mantra*, waarmee ze iedere halfgod kon aanroepen om haar verlangens te vervullen. Op verzoek van Mahārāja Pāṇḍu zong Kuntī die *mantra* om Yamarāja, de god van religie; Vāyu, de windgod; en Indra, de meester der halfgoden, aan te roepen. Het gevolg was, dat achtereenvolgens Yudhiṣṭhira, Bhīma en Arjuna werden geboren. Door middel van de tweeling Aśvinī-kumāra’s werden Nakula en Sahadeva geboren uit Mādri, Pāṇḍu’s tweede vrouw.

VERS 4

अर्जुन उवाच
 कथं भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन
 इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हाविरिसूदन

arjuna uvāca –

*katham bhīṣmam ahaṁ saṅkhye droṇaṁ ca madhusūdana
 iṣubhiḥ pratiyotsyāmi pūjārhāv arisūdana*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *katham* – hoe; *bhīṣmam* – tegen Grootvader Bhīṣma; *ahaṁ* – ik; *saṅkhye* – in oorlog; *droṇam* Droṇācārya; *ca* – en; *madhusūdana* – O Madhusūdana; *iṣubhiḥ* – met pijlen; *pratiyotsyāmi* – zal vechten tegen; *pūjā-arhāu* – mijn verering waardig; *arisūdhana* – verdelger van de vijand.

Arjuna zei: O Madhusūdana, verdelger van de vijand, hoe kan ik met pijlen in een oorlog tegen Grootvader Bhīṣma en Droṇācārya, mijn eerbiedwaardige meerderen, vechten?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Als antwoord op de vraag waarom hij niet vecht, beweert Arjuna, dat volgens de geschriften over moraliteit onheil wordt afgeroepen door de eer van een eerbiedwaardige persoonlijkheid te schenden. “Daarom ga ik niet vechten.” Om zijn handelwijze kracht bij te zetten spreekt hij dit vers, dat begint met *katham*. Kṛṣṇa kan zeggen, “Bhīṣma, Droṇa en anderen vechten tegen jou, kun jij daarom niet terugvechten?” Arjuna kan dan antwoorden, “Wat Je zegt is waar. Ik kan echter niet tegen hen vechten, omdat ik hen als eerbiedwaardig beschouw. Daarom is het gerechtvaardigd, dat ik niet tegen hen vecht. Is het voor mij gepast om de mensen, aan wier voeten ik met liefde bloemen wil offeren, op woedende wijze te beschieten met scherpe pijlen? Nee, dat is niet gepast.”

Door zich tot Śrī Kṛṣṇa als Madhusūdana te richten geeft Arjuna moreel advies aan Śrī Kṛṣṇa. “O dierbare vriend, Jij hebt ook vijanden in de strijd gedood, maar Je heb niet Jouw *guru*, Sāṅdīpani Muni, en Jouw familie, de Yadu’s, vermoord. Als Jij zegt, dat Madhusūdana (de moordenaar van Madhu) betekent, dat *madhus* (vijanden) Yadu’s (Jouw familieleden) zijn, dan is dat niet waar. Madhu was Jouw vijand (*ari*), daarom heb ik me tot Jou gericht als Arisūdana, de moordenaar van vijanden. Dat wil zeggen, de demon genaamd Madhu was Jouw vijand. Dit is alles, dat ik ermee wil zeggen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sāṅdīpani Muni was een beroemde wijze, die behoorde tot de dynastie van de grote wijze Kaśyapa. Hij woonde in de stad Avanti, het huidige Ujjain. Toen de geestelijk leermeesters van het universum, Śrī Kṛṣṇa en Baladeva, Hun menselijke spel uitvoerden teneinde een voorbeeld aan anderen te geven, hebben Ze Sāṅdīpani Muni als Hun instructiegevend geestelijk leermeester (*sikṣā-guru*) aanvaard. Toen Ze in zijn *āśrama* woonden, speelden Ze het spel van het leren van vierenzestig kunstvormen in vierenzestig dagen. In zijn *Sārārtha-darsinī* commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura erop gewezen, dat Sāṅdīpani Muni een Śaiviet was, een volgeling van Śrī Śiva. Waarom hebben Kṛṣṇa en Baladeva hem dan als Hun *guru* aanvaard? Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura schrijft in antwoord hierop, dat een Vaiṣṇava *guru* Śrī Kṛṣṇa onmiddellijk zou hebben herkend als de oorspronkelijke, Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en dan had Kṛṣṇa’s spel van zijn studie niet plaats kunnen hebben gehad. Daarom gingen deze twee broers met opzet naar de toegewijde van Śrī Śiva, Sāṅdīpani Muni, zoon van de vermaarde Yogamāya-Paurṇamāsī van Vraja. Madhumaṅgala en Nāṅdimukhī, de befaamde vrienden van Kṛṣṇa, zijn de zoon en dochter van Sāṅdīpani Muni.

VERS 5

गुरुन् अहत्वा हि महानुभावान्
 श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके
 हत्वार्थकामास्तु गुरुन् इहैव
 भुञ्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान्

*gurūn ahatvā hi mahānubhāvān
 śreyo bhoktum bhaikṣyam apīha loke
 hatvārtha-kāmāns tu gurūn ihaiva
 bhujñīya bhogān rudhira-pradigdhān*

gurūn – meerderen; *ahatvā* – door niet te doden; *hi* – zeker; *mahānubhāvān* – grote persoonlijkheden; *śreyaḥ* – gunstiger; *bhoktum* – om mijn leven in stand te houden; *bhaikṣyam* – zelfs met bedelen; *apī* – zelfs al; *iha loke* – in deze wereld; *hatvā* – door te doden; *artha-kāmān* – gemotiveerd door weelde; *tu* – maar; *gurūn* – meerderen; *iha* – in deze wereld; *eva* – zeker; *bhujñīya* – men moet genieten; *bhogān* – vormen van lustbevrediging; *rudhira* – met bloed; *pradigdhān* – besmet.

Het zou beter zijn om mijn leven in deze wereld in stand te houden met bedelen dan deze grote persoonlijkheden, die mijn gurus zijn, om te brengen. Ook al zijn ze gemotiveerd door materieel voordeel, ze blijven mijn meerderen. Nadat ik hen heb gedood, zal ieder werelds plezier, dat ik kan hebben, met hun bloed besmet zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Arjuna zegt tegen Kṛṣṇa, “Jij kunt Je afvragen, hoe ik mijn leven in stand moet houden, als ik mijn eigen koninkrijk niet wil aanvaarden. Mijn antwoord is, dat het voor mij beter is om gebedeld voedsel te gebruiken, hetgeen een afkeurenswaardige daad is voor *kṣatriyas*, dan mijn meerderen om te brengen. Ook al kan een dergelijke daad tot ontoring leiden, ik zal niet worden belaagd door spiritueel onheil. Het is niet correct om mijn *gurus*

in de steek te laten, eenvoudig omdat ze de arrogante en onreligieuze Duryodhana volgen, die niet in staat is onderscheid te maken tussen plicht en geen plicht.

“Als Jij zegt, dat in de geschriften over moraal (*Mahābhārata Udyoga-parva*) wordt aanbevolen om de *guru* af te wijzen, indien hij trots is, niet in staat is onderscheid te maken tussen goede en slechte activiteiten en zich bezig houdt met abominabele activiteiten, is mijn antwoord, *mahānubhāvān*, ‘Waar is de mogelijkheid om deze gebreken te vinden in zulke grote persoonlijkheden als Bhīṣma en Droṇa, die lust, tijd, enzovoort, hebben overwonnen?’ Vervolgens kan men te berde brengen, dat de mens een dienaar is van weelde, maar weelde is niet de dienaar van wie dan ook. Dit wordt bevestigd in de uitspraak van Bhīma tegen Yudhiṣṭhira Mahārāja, ‘O Mahārāja, het is waar, dat ik gebonden ben door de rijkdom van de Kaurava’s.’ Dus als Jij zegt, dat Bhīṣma’s reputatie als *mahānubhāvān*, of grote persoonlijkheid, reeds is geruïneerd, doordat hij toegeeft aan weelde verslingerd te zijn, dan moet ik als antwoord geven, ‘Ja, dit is waar.’ En toch, als ik hem dood, zal ik louter verdriet ervaren. Om die reden gebruik ik woorden, zoals *artha-kāmān* (belust op rijkdom). Ik zou van al deze rijkdom kunnen genieten, nadat ik alle Kaurava’s, die erg verzot zijn op rijkdom, heb omgebracht, maar die rijkdom zal besmet zijn met hun bloed.

“Met andere woorden, ondanks hun begeerte naar weelde, blijven ze altijd mijn meerderen. Ik word een verrader door hen om te brengen en ieder plezier, dat eruit voortkomt, zal besmet zijn met zondige daden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna hoort Kṛṣṇa’s woorden niet, omdat hij wordt overweldigd door verdriet en illusie, waardoor hij nog eens vaststelt, “Wat te zeggen van mijn eigen familieleden en vrienden? Ik beschouw het als een uitermate onheilspellende en zondige daad om mijn *gurus* om te brengen, die in deze

militaire opstelling voor me staan - Dronacarya, Kṛpācārya, mijn meest eerbiedwaardige Grootvader Bhiṣma en anderen – alleen omwille van dit kleinzielige, materiële koninkrijk. De kans op een plaats in de hogere planetenstelsels is voor iemand, die dergelijke superieuren ombrengt, totaal verkeken. Daarom vind ik, dat het beter is om mijn leven in deze wereld in stand te houden met bedelen.”

In de *Kūrma Purāṇa* staat,

*upādhyāyaḥ pitā jyeṣṭha-bhrātā caiva mahī-patiḥ
mātulaḥ śvasuras trātā mātāmaha-pitāmahau
bandhur jyeṣṭhaḥ pitṛvyaś ca puṁśyete guravaḥ smṛtāḥ*

De persoon, die instructies uit de Veda's geeft, evenals iemands vader, oudere broer, koning, moeders broer, schoonvader, beschermheer, grootouders van moeders en vaders zijde en ouderen, worden allemaal beschouwd als superieuren.

Śrī Droṇācārya en Kṛpācārya waren geboren in hoge-klasse brahmaanse families. Behalve dat ze over kennis van de wetenschap van boogschieten beschikten, waren ze ook geleerden van de Veda's en de geschriften over moraal (*dharma-sāstras*) en ze waren van nature religieus aangelegd. Arjuna zag hen als zijn *gurus*. Droṇācārya, die de mogelijkheid had voorzien, dat er een oorlog kon uibreken, had Arjuna de gelofte laten afleggen, dat hij tegen hem moest vechten, indien ze om welke reden dan ook in een strijd tegenover elkaar zouden komen staan.

Grootvader Bhiṣma, de zoon van Koning Śāntanu en Gaṅgā-devī, was zijn leven lang celibatair gebleven. Volgens *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.22.19) was hij een toegewijde van Śrī Kṛṣṇa, uiterst ridderlijk, hij had controle over zijn zintuigen, hij was vrijgevig, hij was op de hoogte van de Absolute Waarheid en was altijd trouw aan zijn geloften. Zelfs de dood had hij onder controle. Hij is prominent onder de

twaalf *mahājanas*, of gezagdragers met betrekking tot toegewijde dienst aan Bhagavān.

*svayambhūr nāradaḥ śambhuḥ kumāraḥ kapilo manuḥ
prahlādo janako bhīṣmo balir vaiyāsakir vayam*

Śrīmad-Bhāgavatam (6.3.20)

Deze twaalf autoriteiten zijn Śrī Brahmā, Nārada, Śambhu, de vier Kumāra's, Kapila, Manu, Prahlāda, Janaka, Bhīṣma, Bali, Śukadeva Gosvāmi en Yamarāja.

Dus Bhīṣma, die de Absolute Waarheid kende en daardoor geestelijk leermeester van de hele wereld was, was Arjuna's leraar in dezelfde rangorde als Droṇācārya. Zelfs al steunde hij de Kaurava's in hun strijd tegen de Pāṇḍava's, die toegewijden van Śrī Kṛṣṇa waren, was hij Kṛṣṇa's zeer dierbare toegewijde en handelde hij altijd alleen voor Zijn plezier. Bhīṣma wordt onder de *jñāni-bhaktas* gerekend. Hij zei tegen Yudhiṣṭhira Mahārāja, "Wat kan ik doen? Ik ben volkomen gebonden aan de rijkdom van de Kaurava's. Hoewel het niet mijn wens is, moet ik aan hun zijde vechten. Maar ik geef jou de volgende gunst: jij zal in de strijd zegevieren."

Ook al lijkt Grootvader Bhīṣma hier uiterlijk gretig naar rijkdom en afhankelijk van anderen te zijn, in feite is hij meester over zijn zintuigen en volkomen onafhankelijk. Om hem in het huidige vers te eren heeft Śuddha-Sarasvatī, het transcendentale kennisvermogen, de twee woorden *hi* en *mahānubhāvān* samengetrokken tot *himahānubhāvān*. *Hima* wijst op ijs of sneeuw. Datgene, dat *hima* oplost wordt *himahā* (zon of vuur) genoemd en *anubhāvān* betekent 'iemand met capaciteit'. Iemand, die uiterst sterk is, zoals de zon of vuur, is *himahānubhāvān*. De sterke zon en het vuur kunnen alle onzuivere objecten verbranden zonder zelf besmet te raken. Ze blijven altijd zuiver. Zo is ook Bhīṣma *himahānubhāvān*, een zeer sterk persoon. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.33.29) wordt gezegd, dat de zon of het vuur alle zuivere en onzuivere objecten kunnen ver-

branden en daarom *sarva-bhuk* heten, datgene dat alles kan verte-
ren zonder zelf onzuiver te worden. Op dezelfde manier kan zelfs
een zuiver en krachtig persoon de religieuze principes lijken te over-
treeden en toch volkomen vrij van alle gebreken blijven.

Iemand kan zeggen, dat de sterke Bhīṣma geen onrecht pleegde
door de zijde van de Kaurava's te kiezen en tegen de Pāṇḍava's te
vechten. Men kan zich echter afvragen, hoe Kṛṣṇa's grootste toege-
wijde het lichaam van zijn vererenswaardige Heer met scherpe pij-
len kon doorboren. Is dit een symptoom van zijn *bhakti*? Als ant-
woord wordt hierop het volgende gezegd.

1. Om de demonen om de tuin te leiden liet Śrī Kṛṣṇa Zijn grote
toegewijde Mahādeva Śaṅkara (Śrī Śiva) de theorie van illusie,
genaamd *māyāvāda*, prediken. *Māyāvāda* is niets anders dan
verkapt boeddhisme en het druist in tegen de Veda's. Gezien in
extern perspectief lijkt het prediken van Mahādeva niet op
bhakti, maar gezien in het transcendentale perspectief is het wel
degelijk *bhakti*, omdat Mahādeva eenvoudig de opdracht van
Bhagavān uitvoerde.
2. Evenals de grote toegewijde Śaṅkara, die de zijde van Bāṇāsura
koos en tegen Śrī Kṛṣṇa Zelf vocht, zo koos Bhīṣma de zijde van
de Kaurava's tegen Śrī Kṛṣṇa. Waar blijft dan de vraag, of zijn
bhakti verloren ging?
3. Om Moeder Aarde te verlichten van de last van demonische
krachten wilde Śrī Kṛṣṇa hun macht teniet doen in het conflict
van de Mahābhārata en de religieuze principes opnieuw vesti-
gen. Indien Grootvader Bhīṣma en *gurus*, zoals Donacarya, de
demonische tegenpartij niet hadden bijgestaan, zou de strijd in
Kurukṣetra nooit mogelijk zijn geweest. Door de persoonlijke
wil van Śrī Kṛṣṇa, die alwetend is, inspireerde Kṛṣṇa's betove-
rende, spirituele vermogen genaamd *yogamāya*, het hart van
Bhīṣma met de snode neiging om aan de zijde van de tegenpartij
te vechten. Bhīṣma deed dit dus voor het plezier van Kṛṣṇa.

4. Śrīla Jīva Gosvāmī heeft in zijn commentaar op een vers van *Śrīmad-Bhāgavatam* uitgelegd, dat er in de Mahābhārata Oorlog door de wil van Śrī Kṛṣṇa in het hart van Grootvader Bhīṣma een demonische stemming verrees. In die gemoedstoestand richtte hij scherpe pijlen op Kṛṣṇa; het zou voor een zuivere toegewijde, zoals Bhīṣma, anders niet mogelijk zijn geweest om op deze wijze te handelen.
5. De grote toegewijde, Grootvader Bhīṣma, leert gewone toegewijden in het stadium van beoefening (*sādhakas*), dat de geest wordt besmet en dat het onderscheidingsvermogen verloren gaat, wanneer zelfs een grote persoonlijkheid, zoals hij, het voedsel, water of gezelschap van materialistische personen accepteert.
6. Śrī Bhagavān had gemerkt, dat Jaya en Vijaya Hem een plezier wilden doen door Zijn verlangen om te vechten te vervullen. Daarom inspireerde Hij de vier Kumāra's om Hem een bezoek te brengen en met het oogmerk om vijandige gedachten in het hart van Jaya en Vijaya te laten ontstaan gaf Hij de vier Kumāra's met opzet de inspiratie om hen te vervloeken. Deze vervloeking was eenvoudig een voorwendsel, want er bestaat in Vaikuṅṭha geen gelegenheid voor woede, laat staan voor een vervloeking. Jaya en Vijaya vroegen persoonlijk om voor het plezier van Śrī Bhagavān een vijandige houding te hebben en daardoor betrof dit geen afname van hun *bhakti*.

Had Grootvader Bhīṣma enig symptoom getoond van de wens om Kṛṣṇa om te brengen in plaats van Hem een plezier te doen, zou hij voorgoed van zijn positie als toegewijde zijn gevallen. De *Śrīmad-Bhāgavatam* beschrijft de volgende gebeden, die Grootvader Bhīṣma aan Śrī Kṛṣṇa op het slagveld van Kurukṣetra opzond.

*yudhi turaga-rajo-vidhūmra-viṣvak-
kaca-lulita-sramavāry-alaṅkṛtāsye*

*mama niṣīta-sarair vibhidyamāna
tvaci vilasat-kavace 'stu kṛṣṇa ātmā*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.9.34)

In zijn commentaar op dit vers heeft Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura een zeer *rasika* beschrijving van Grootvader Bhīṣma's devotionele houding gegeven. Hij zegt, zoals het stof, dat opwaait van de hoeven van de koeien in Vraja het betoverende gelaat van Śrī Kṛṣṇa siert en Zijn schoonheid en bekoorlijkheid verhoogt, zo verhoogt ook het stof van de hoeven van de paarden op het slagveld de schoonheid en bekoorlijkheid van Śrī Kṛṣṇa. Niets is lelijk in een mooi voorwerp. Hoewel stof van zichzelf niet mooi is, verhoogt het Kṛṣṇa's schoonheid en charme, wanneer het op Zijn zachte lotusgezicht valt. Toen Kṛṣṇa met een wiel van een strijdswagen in zijn hand op Bhīṣma afstormde, zat Zijn haar door de war. Bhīṣma werd er toen aan herinnerd, hoe Kṛṣṇa's haar eruit ziet, wanneer Hij terugkeert van het hoeden van de koeien en achter de laatste koeien aanrent, die snel naar hun stal toelopen. In dit vers betekenen de woorden *śrama-vāri*, dat er druppels transpiratie van Kṛṣṇa's lotusgezicht en prachtige ledematen vielen vanwege Zijn krachtige inspanning tijdens Zijn sprint naar Bhīṣma op het slagveld. Voor Bhīṣma leken ze op de druppels transpiratie veroorzaakt door Kṛṣṇa's inspanningen in de liefdesoorlog van Cupido.

Het sprinten van Kṛṣṇa naar Bhīṣma is ook een manifestatie van Zijn gevoel van genegenheid voor Zijn toegewijden. [Kṛṣṇa brak Zijn eigen gelofte, namelijk dat Hij niet zou vechten, om Bhīṣma's gelofte na te komen, dat Bhīṣma zou zorgen, dat Śrī Kṛṣṇa de wapens tegen hem zou opnemen.] Grootvader Bhīṣma observeert, "De rode striemen op de ledematen van Śrī Kṛṣṇa, die door scherpe pijlen blauw en geschaafd zijn, lijken op de liefdesbeten van een harts-tochtelijke geliefde, die geabsorbeerd is in het gepassioneerde gevecht met haar minnaar." Hoewel een jonge minnares zich hooghar-

tig kan gedragen jegens haar minnaar, die ze miljoenen keren meer lief heeft dan haar eigen leven, door hem met haar nagels en tanden te markeren kan van haar niet worden gezegd, dat ze voor hem geen liefde koestert. Op dezelfde manier is Bhīṣma's gekte in *vira-rasa* (gevoel van dapperheid) niet een teken, dat hij geen *kṛṣṇa-prema* heeft.

Bhagavān Śrī Kṛṣṇa is *raso vai saḥ* (*Taittirīya Upaniṣad* 2.7.1), hetgeen betekent, dat Hij de nectar van alle gevoelens en stemmingen belichaamt (*akhila-rasāmṛta-mūrti*). Om het verlangen van Śrī Kṛṣṇa te vervullen, die gevoelens van moed en dapperheid (*vira-rasa*) wilde proeven, nam Bhīṣma, een van Zijn vooraanstaande toegewijden, de zijde van de Kaurava's en verwondde de ledematen van Śrī Bhagavān. Op die manier vervulde Bhīṣma het verlangen van Śrī Kṛṣṇa en deed Hem een plezier.

In *Śrī Mahābhārata* zien we, dat Bhagavān Śrī Kṛṣṇa de gelofte aflegde om in de strijd geen wapens op te nemen. Bhīṣma, Zijn toegewijde, daarentegen legde de gelofte af, dat hij niet kon worden beschouwd als de zoon van Mahārāja Śāntanu, als hij Kṛṣṇa niet zover kon krijgen om de wapens op te nemen. Bhagavān, die Zijn toegewijden toegenegen (*bhakta-vatsala*) is, brak Zijn eigen gelofte om die van Bhīṣma te sparen,

*sva-nigamam apahāya mat-pratijñām
ṛtam adhikartum avapluto rathasthaḥ
dhr̥ta-ratha-caraṇo 'bhyayāc caladgur
harir iva hantum ibham gatottariyaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.9.37)

Grootvader Bhīṣma zegt, “Ik bied Śrī Bhagavān, die in het bijzonder Zijn toegewijden is toegenegen, keer op keer mijn eerbetuingen aan. Met het doel om mijn gelofte te beschermen brak Hij Zijn eigen belofte, sprong van de wagen, pakte een wiel in Zijn hand en rende met hoge snelheid naar me toe.”

Ofschoon Grootvader Bhīṣma de zijde van de tegenpartij koos, is hij niettemin een zuivere toegewijde. Hierover bestaat zelfs niet de minste twijfel. Uit het karakter van Bhīṣmadeva leiden we af, dat alles, dat hij doet, gunstig is voor het plezier van Kṛṣṇa en dat hij assisteert in het spel van Kṛṣṇa. Zijn diepgaande karakter stijgt uit boven iedere wereldse redenering. Maar als een geconditioneerde ziel Bhīṣma imiteert en zich bezig houdt met verboden activiteiten of overtredingen begaat, terwijl hij een show van zichzelf als *guru* neerzet, kan hij nooit worden beschouwd als een bonafide *guru*. Bhagavān Ṛṣabhadeva heeft in *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.5.18) het volgende gezegd,

*gurur na sa syāt sva-jano na sa syāt
pitā na sa syāj jananī na sā syāt
daivaṁ na tat syān na patiṣ ca sa syān
na mocayed yaḥ samupeta-mṛtyum*

Die *guru* is geen *guru*, die vader is geen vader, die moeder is geen moeder, die halfgod is geen halfgod en dat familielid is geen familielid, die ons niet kunnen beschermen tegen de voetangels van de dood, die ons geen eeuwig leven kunnen geven en ons niet kunnen beschermen tegen de onwetendheid van *māyā*, die ons geabsorbeerd en gebonden houden aan dit materiële bestaan van geboorte en dood.

Alleen een grote persoonlijkheid, die grondig op de hoogte is met de strekking van de geschriften, die beschikt over realisatie van de Absolute Waarheid en die is onthecht van deze materiële wereld, is gekwalificeerd om *guru* te zijn. Bali Mahārāja wees Śukrācārya om deze reden af, want Śukrācārya was gekant tegen de principes van *bhakti*. Het is dus de sommatie van de geschriften om een dergelijke, ongekwalificeerde *guru* af te wijzen. Er is geen sprake van zonde of een fout door zich niet over te geven aan een ongekwalificeerde *guru*, of hem af te wijzen.

In een *svayamvara*, een wedstrijd in heldhaftigheid om de hand van een koningsdochter te winnen, won de levenslang celibataire Bhīṣma de drie dochters van de koning van Kāśī (tegenwoordig Vārāṇasī) – Ambā, Ambikā en Ambālika. Hij huwlijkte Ambikā en Ambālikā uit aan zijn broer Vicitravīrya. Het eerste meisje, Ambā, drong aan om met Bhīṣma te trouwen, maar hij had een gelofte van levenslang celibaat afgelegd en sloeg haar verzoek af. Omdat ze geen andere oplossing kon vinden, ging Ambā naar Paraśurāma, Bhīṣma's geestelijk leermeester in de wapenkunde. Paraśurāma sommeerde Bhīṣma en beviel hem met Ambā te trouwen, maar Bhīṣma hield stand. Hierop zei Paraśurāma hem ofwel haar te huwen, of met hem te vechten. Bhīṣma accepteerde het gevecht, terwijl hij de volgende woorden sprak,

*guror apy avaliptasya kāryākāryam ajānataḥ
utpatha-pratipannasya parityāgo vidhīyate*

Mahābhārata Udyoga-parva (179.25)

Een *guru*, die in beslag wordt genomen door lustbevrediging, die niet wijs is en gepast en ongepast gedrag niet kan onderscheiden, en die een pad volgt zonder zuivere toewijding, is een valse *guru*. Men dient hem onmiddellijk af te wijzen.

Een toegewijde zo groot als Bhīṣma kan geen activiteit uitvoeren, die is tegengesteld aan de principes van *bhakti* en Paraśurāma is een incarnatie van Bhagavān. Paraśurāma overwoog de gelofte van Bhīṣma om rechtvaardig te zijn en accepteerde zijn verlies in dit gevecht, dat oneindig lang zou zijn doorgegaan, omdat beiden even sterk waren.

VERS 6

न चैतद्विद्यः कतरन् नो गरीयो
यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः

यान् एव हत्वा न जिजीविषामस्
तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः

*na caitad vidmaḥ kataran no garīyo
yad vā jayema yadi vā no jayeyuḥ
yān eva hatvā na jijīviṣāmas
te 'vasthitāḥ pramukhe dhārtarāṣṭrāḥ*

na – niet; *ca* – en; *etat* – dit; *vidmaḥ* – ik weet; *katarat* – hetgeen; *naḥ* – voor ons; *garīyaḥ* – is beter; *yad vā* – of; *jayema* – we kunnen overwinnen; *yadi* – of; *vā* – of; *naḥ* – ons; *jayeyuḥ* – zij kunnen overwinnen; *yān* – wiens; *eva* – zeker; *hatvā* – door te doden; *na jijīviṣāmaḥ* – we wensen niet te leven; *te* – zij; *avasthitāḥ* – staan (gereed voor de strijd); *pramukhe* – voor ons; *dhārtarāṣṭrāḥ* – degenen aan de zijde van Dhṛtarāṣṭra.

Ik weet niet wat voor ons beter is – hen te overwinnen of door hen te worden overwonnen. Zelfs na hen te hebben gedood wensen we niet langer te leven. Toch hebben ze de zijde van Dhṛtarāṣṭra gekozen en staan nu vóór ons op het slagveld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna spreekt het vers, dat begint met *na caitad*, waarbij hij het volgende in ogenschouw neemt, “In een gevecht tegen onze *gurus* weet ik niet, of we kunnen overwinnen of worden verslagen. Bovendien weet ik zelfs niet, of het voor ons beter is te winnen of te verliezen.” Hier overweegt Arjuna twee opties en spreekt over de mogelijkheden van zowel zijn zege als zijn verlies. Hij zegt, “Voor ons is het resultaat van een overwinning gelijk aan verlies.” Daarom gebruikt hij de woorden *yān eva*, enzovoort.

VERS 7

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः
 पृच्छामि त्वां धर्मसम्मूढचेताः
 यच्छ्रेयः स्यान् निश्चितं ब्रूहि तन् मे
 शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम्

*kārpaṇya-doṣopahata-svabhāvaḥ
 pṛcchāmi tvām dharma-sammūḍha-cetāḥ
 yac chreyaḥ syān niścitaṁ brūhi tan me
 śiṣyaḥ te 'haṁ śādhi mām tvām prapannam*

kārpaṇya – van spirituele zwakheid; *doṣa* – door de fout; *upahata* – worden overweldigd; *sva-bhāvaḥ* – mijn ridderlijke natuur; *pṛcchāmi* – ik vraag; *tvām* – Jou; *dharma* – over deugdzaamheid; *sammūḍha* – in de war; *cetāḥ* – in het hart; *yac* – wat; *śreyaḥ* – gunstige weg; *syāt* – misschien; *niścitaṁ* – zeker; *brūhi* – vertel; *taḥ* – dat; *me* – aan mij; *śiṣyaḥ* – discipel; *te* – Jouw; *aham* – ik; *śādhi* – geef alsjeblieft advies; *mām* – mij; *tvām* – aan Jou; *prapannam* – overgegeven.

Ik ben overweldigd geworden door lafheid, ik heb mijn natuurlijke heldenmoed aan de kant geschoven en ik weet niet meer hoe ik mijn ware plicht moet zien. Ik vraag aan Jou me duidelijk te maken, wat voor mij het beste is. Ik ben Jouw leerling en heb mijn toevlucht tot Jou genomen; wil Je me daarom alsjeblieft de juiste instructie geven?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa kan Arjuna voor schut zetten door te zeggen, “Hoewel je een *kṣatriya* bent, heb je besloten hier en daar te gaan rondzwerven en te bedelen op basis van jouw eigen afgeleide idee over de geschriften. Wat heeft het voor Mij dan voor zin om nog iets te zeggen?” Vooruitlopend hierop begint Arjuna zijn vers met *kārpaṇya*. “Het opgeven van de natuurlijk eigenschap dapperheid is lafhartig (*kārpaṇyata*). De principes van *dharma* zijn erg

subtiel en daarom vind ik ze verwarrend. Vertel me alsjeblieft met stelligheid, wat voor mij het gunstigst is.”

Arjuna zegt tegen Kṛṣṇa, “Je kunt wel zeggen, dat ik prat ga op mijn opleiding en dat Je me geen instructies kunt geven, als ik Jouw uitspraken afwijs. Maar ik verzeker Jou, dat ik Jouw discipel ben en dat ik vanaf nu Jouw uitspraken niet onnodig zal afwijzen.”

VERS 8

न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्
यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम्
अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं
राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम्

*na hi prapaśyāmi mamāpanudyād
yac chokam ucchoṣaṇam indriyāṇām
avāpya bhūmāv asapatnam ṛddham
rājyaṁ surāṇām api cādhipatyam*

na – niet; *hi* – zeker; *prapaśyāmi* – ik zie; *mama* – mijn; *apanudyāt* – het kan worden verwijderd; *yac* – dat; *śokam* – verdriet; *ucchoṣaṇam* – droogt op; *indriyāṇām* – van de zintuigen; *avāpya* – na te hebben bereikt; *bhūmau* – op Aarde; *asapatnam* – ongeëvenaard; *ṛddham* – welvarend; *rājyam* – koninkrijk; *surāṇām* – boven de halfgoden; *api* – zelfs; *ca* – ook; *ādhipatyam* – soevereiniteit.

Zelfs al krijgen we een weergaloos en welvarend koninkrijk op Aarde met soevereiniteit over de halfgoden, zie ik geen manier om dit verdriet, dat mijn zintuigen verdroogt, te stoppen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Kṛṣṇa kan zeggen, “Jouw houding naar Mij is niet een van eerbied. Jij hebt veeleer een vriendschappelijk

gevoel jegens Mij. Hoe kan Ik jou als Mijn discipel beschouwen? Jij zou je toevlucht moeten nemen tot persoonlijkheden, zoals Śrī Vyāsa-deva, voor wie je eerbied koestert.” Hierop vooruitlopend spreekt Arjuna het huidige vers, dat begint met de woorden *na hi*. “In de drie werelden kan ik niemand anders dan Jou vinden, die mijn gejammer kan wegnemen. Ik beschouw zelfs Bṛhaspati niet intelligenter dan Jou. Aangezien ik word overweldigd door verdriet, wiens toevlucht moet ik nemen anders dan de Jouwe? Zoals de intense hitte van de zomer kleine vijvers laat opdrogen, zo verdroogt dit verdriet mijn zintuigen.”

Kṛṣṇa zou ook kunnen zeggen, “Hoewel je wordt overweldigd door verdriet, moet je toch vechten. Als je de oorlog wint, raak je verzonken in het plezier van jouw koninkrijk en ben je van dit verdriet verlost.” Daarom antwoordt Arjuna met de uitspraak, die begint met *avāpya*. “Zelfs al krijg ik het ongeëvenaarde koninkrijk van de Aarde, of soevereinitiet over de halfgoden in de hemelse planeten, mijn zintuigen blijven niettemin even droog als nu.”

VERS 9

सञ्जय उवाच

एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परन्तपः

न योत्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह

sañjaya uvāca –

evam uktvā hṛṣīkeśam guḍākeśaḥ parantapah

na yotsya iti govindam uktvā tūṣṇīm babhūva ha

sañjayaḥ uvāca – Sañjaya zei; *evan* – aldus; *uktvā* – te hebben gesproken; *hṛṣīkeśam* – tegen Śrī Kṛṣṇa; *guḍākeśaḥ* – Arjuna; *parantapah* – moordenaar van de vijanden; *na yotsya* – ik ga niet vechten; *iti* – aldus; *govindam* – tegen Govinda; *uktvā* – zeggen; *tūṣṇīm* – stil; *babhūva ha* – hij werd.

Sañjaya zei: Na deze woorden te hebben gesproken zei Guḍākeśa (Arjuna), de onderdrukker van zijn vijanden, tegen Śrī Kṛṣṇa, “O Govinda, ik ga niet vechten” en viel stil.

VERS 10

तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन् इव भारत
सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं वचः

*tam uvāca hṛṣīkeśaḥ prahasann iva bhārata
senayor ubhayor madhye viśīdantam idaṁ vacaḥ*

tam – tegen hem (Arjuna); *uvāca* – sprak; *hṛṣīkeśaḥ* – Śrī Kṛṣṇa; *prahasann* – glimlachend; *iva* – alsof; *bhārata* – O nageslacht van Bhārata; *senayoḥ* – van de legers; *ubhayoḥ* – van beide; *madhye* – temidden; *viśīdantam* – tegen degene die gebukt ging onder verdriet; *idaṁ* – deze; *vacaḥ* – woorden.

O nakomeling van Bhārata (Dhṛtarāṣṭra), op dat moment sprak Hṛṣīkeśa Śrī Kṛṣṇa, die temidden van beide legers schijnbaar stond te glimlachen, de volgende woorden tegen de verdrietige Arjuna.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Om Zijn vriend Arjuna, die zich in *sakhya-bhāva* bevindt, voor schut te zetten laat Kṛṣṇa hem zien, dat het onjuist is om op deze manier te treuren en stort hem in een zee van verlegenheid. Śrī Kṛṣṇa merkt op, “Oh, jij hebt geen enkel onderscheidingsvermogen.” Toch heeft Arjuna de positie van Kṛṣṇa’s leerling aanvaard en het is ongepast om een leering op deze manier in een zee van schaamte te storten. Kṛṣṇa knijpt daarom zijn lippen op elkaar en probeert Zijn glimlach te verbergen. Hier is de betekenis van het woord ‘Hṛṣīkeśa’, dat Kṛṣṇa nu voor zijn eigen bestwil en uit liefde voor hem Arjuna’s verstand onder controle houdt, on-

danks dat Hij aanvankelijk werd beheerst door Arjuna's liefdevolle uitspraken.

De woorden *senayor ubhayor madhye* wijzen erop, dat het verdriet van Arjuna en de instructies en geruststellingen, die Śrī Bhagavān gaf, ook manifest waren voor alle andere aanwezigen. Dit werd voor niemand geheim gehouden.

VERS 11

श्री भगवान् उवाच
अशोच्यान् अन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे
गतासून् अगतासूंश्च नानुशोचन्ति पण्डिताः

*śrī bhagavān uvāca –
aśocyān anvaśocas tvam prajñā-vādāṁś ca bhāṣase
gatāsūn agatāsūṁś ca nānuśocanti paṇḍitāḥ*

śrī bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *aśocyān* – voor hetgeen verdriet niet waard is; *anvaśocaḥ* – zijn aan het treuren; *tvam* – jij; *prajñā-vādān* – geleerde woorden; *ca* – maar; *bhāṣase* – je spreekt; *gata* – verloren; *asūn* – leven; *agata* – niet verloren; *asūn* – leven; *ca* – toch; *na nauśocanti* – wees niet bedroefd; *paṇḍitāḥ* – de wijzen.

Śrī Bhagavān zei: Hoewel je geleerde woorden spreekt, treur je om iets, dat het verdriet niet waard is. Degenen, die waarlijk geleerd zijn, treuren voor de levenden noch voor de doden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt, “O Arjuna, jouw verdriet, dat voortkomt uit de pijnlijke gedachte jouw verwanten te doden, is illusoir. Jouw vraag, ‘Hoe moet ik met Bhiṣma vechten?’ toont aan, dat jouw redenering is gebaseerd op onwetendheid.” Om uit te leggen waarom de uitspraak hierboven waar is, zegt Śrī Bhagavan,

“*aśocyān anvaśocaḥ* – Je treurt om iets, dat treurnis niet waard is.” Śrī Kṛṣṇa zegt voorts, “Zelfs na door Mij te zijn gerustgesteld stel je vragen, zoals ‘*katham bhīṣmam-aham-saṅkhye* – hoe kan ik met Grootvader Bhīṣma gaan vechten?’ (*Gītā* 2.4). Zelfs al presenteer jij jezelf als een geleerd persoon, jouw voorstelling van zulke argumenten en logica tonen aan, dat je eigenlijk niet geleerd bent en dat je eigenlijk niet over kennis beschikt. De wijzen treuren niet om een grofstoffelijk lichaam, waaruit de levensadem is vertrokken, want het materiële lichaam is vergankelijk.

“*Agatāsūn* betekent ‘van wie de levensadem niet is vertrokken’. Totdat men het stadium van bevrijding bereikt, is het subtiel materiële lichaam onverwoestbaar. De geleerden of wijzen treuren zelfs niet om de subtiele lichamen van zulke personen. In beide hoedanigheden, met en zonder leven, is de natuur van zowel het grofstoffelijke als het subtiel stoffelijke lichaam onveranderlijk. Maar dwaze lieden treuren om het grofstoffelijke lichaam van hun vader of verwanten, wanneer de levensadem eruit is vertrokken. Ze treuren niet om het subtiele lichaam, want daarvan hebben ze over het algemeen geen notie.

“Bhīṣma en anderen zijn ook de ziel en zijn bedekt door grove en subtiele lichamen. Aangezien de ziel eeuwig is, is treuren om de ziel ongepast. Je zei eerder, dat de geschriften over moraal superieur zijn aan de geschriften over economische ontwikkeling, maar je moet weten, dat geschriften over kennis, waar dit begrip vandaan komt (*jñāna-sāstra*), superieur zijn aan zelfs de geschriften over moraal (*dharma-sāstra*).”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dat deel van de Allerhoogste Absolute Realiteit – die bestaat uit eeuwigheid, bewustzijn en vreugdevolle zegen – dat alleen beschikt over het marginale vermogen (*taṭasthā-śakti*), wordt de *jīvātmā*, de individuele ziel, genoemd. De *jīvas* zijn atomisch kleine deeltjes bewustzijn en hun

eeuwige, natuurlijke eigenschap is het dienen van Bhagavān. Er zijn twee soorten *jīvas*: bevrijd (*mukta*) en geconditioneerd (*baddha*). De bevrijde zielen bevinden zich eeuwigdurend in dienst van Śrī Bhagavān in Zijn woonplaats. Ze zullen nimmer vallen. De geconditioneerde zielen zijn de dienst van Śrī Bhagavān sinds onheugelijke tijden vergeten en nu ze door de twee typen materiële lichamen, grof en subtiel, worden bedekt, hebben ze in deze materiële wereld als straf te lijden van de drie vormen van ellende.

Het grofstoffelijke of fysieke lichaam van de geconditioneerde ziel is gemaakt van de vijf materiële elementen – aarde, water, vuur, lucht en ruimte – en het is tijdelijk en vergankelijk. Na de dood wisselt de ziel zijn fysieke lichaam. Waar geboorte is, volgt altijd de dood. Vandaag, morgen, of na enkele jaren, de dood is zeker.

*mṛtyur janmavatām vīra dehena saha jāyate
adya vābda-śatānte vā mṛtyur vai prāṇinām dhruvaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.1.38)

O grote held, iemand die wordt geboren is zeker van de dood, want de dood wordt samen met het lichaam geboren. Men kan vandaag sterven of na honderden jaren, maar voor ieder levend wezen staat de dood vast.*

In de *Gītā* (2.27) wordt gezegd, “*jātasya hi dhruvo mṛtyuḥ* – voor iemand, die wordt geboren, is de dood een voldongen feit.”

Datgene, dat de zuivere natuur van de ziel bedekt, wordt het subtiele lichaam genoemd en dat is samengesteld uit verstand, intelligentie en vals-ego. Bij iedere geboorte wordt men een nieuw grofstoffelijk lichaam toegestaan en dat lichaam wordt op het moment van de dood teniet gedaan. Maar dit is niet het geval met het subtiele lichaam. Omdat de *jīva* de *svarūpa*, of eeuwige gedaante, van Śrī Kṛṣṇa is vergeten, heeft het subtiele lichaam sinds onheugelijke tijden de *svarūpa* van de *jīva* bedekt. Dit subtiele lichaam kan niet worden opgelost zelfs niet na zich Bhagavān te herinneren via zulke proces-

sen als kennis, *yoga*, soberheid, meditatie of studie van de Veda's. Het kan alleen worden opgelost door zich Hem te herinneren via het medium van zuivere toegewijde dienst aan Hem (*bhagavad-bhakti*). Op dat moment raakt de ziel in zijn zuivere natuur gesitueerd.

prītir na yāvan mayi vāsudeve na mucyate deha-yogena tāvat

Śrīmad-Bhāgavatam (5.5.6)

Dus totdat men liefde koestert voor Śrī Vāsudeva, die niemand anders is dan Ik, is men zeker niet verlost van het keer op keer aanvaarden van een materieel lichaam.*

sa liṅgena vimucyate

Śrīmad-Bhāgavatam (4.29.83)

Hij wordt bevrijd van het lichaamsbewustzijn door over Mijn spel te horen.

bhayaṁ dvitīyābhīniveśataḥ syāt

Śrīmad-Bhāgavatam (11.2.37)

Angst wordt veroorzaakt door vergetelheid van God en is de oorzaak van het lichaamsbewustzijn.

yadā ratir brahmaṇi naiṣṭhikī pumān

Śrīmad-Bhāgavatam (4.22.26)

Door in zijn gehechtheid aan de Allerhoogste Persoonlijkheid gevestigd te raken verbrandt het levend wezen zijn materiële omgeving precies zoals vuur, dat voortkomt uit hout, het hout zelf verbrandt.

mām upetya tu kaunteya

Śrīmad Bhagavad-gītā (8.16)

Maar iemand, die Mij bereikt, O zoon van Kuntī, wordt nimmer herboren.

Als we deze verzen bestuderen, wordt het heel duidelijk, dat – of schoon het subtiële lichaam geen begin heeft – het subtiële lichaam wordt verkregen door vergetelheid van Bhagavān en wordt vernietigd door herinnering aan Hem. Degenen, die weten dat de natuur van de ziel onveranderlijk, onvergankelijk en eeuwig is, treuren niet en worden niet verstoord door het verlies van het grofstoffelijke lichaam. Ze treuren niet om een fysiek lichaam zonder ziel, noch om een fysiek lichaam met een ziel, dat in de toekomst zal worden vernietigd. Anderzijds bevinden degenen zich in onwetendheid, die hun grofstoffelijke lichaam als zichzelf beschouwen. Zulke lieden zijn zich niet eens gewaar van het subtiële lichaam – om niet te spreken van de ziel. Ze beschouwen het fysieke lichaam (dat de ziel huisvest) als hun moeder, vader, broer of familie. Wanneer de ziel dat lichaam verlaat, denken ze dat hun moeder, vader, broer of familielid dood is en treuren om dat lichaam.

VERS 12

न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः
न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम्

*na tv evāham jātu nāsam na tvam neme janādhipāḥ
na caiva na bhaviṣyāmaḥ sarve vayam ataḥ param*

na – nooit; *tu eva* – zeer zeker; *aham* – Ik; *jātu* – ieder moment; *na āsam* – bestond niet; *na* – noch; *tvam* – jij; *na* – noch; *ime* – deze; *jana-adhipāḥ* – koningen; *na* – noch; *ca* – ook; *eva* – zeker; *na bhaviṣyāmaḥ* – zullen niet bestaan; *sarve vayam* – wij allemaal; *ataḥ param* – hierna.

Er is nooit een tijd geweest, dat Ik niet bestond, of jij, of al deze koningen en in de toekomst zal niemand van ons ophouden te bestaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Kṛṣṇa stelt de vraag, “O Mijn vriend Arjuna, als men verdriet heeft om de dood van een dierbaar persoon, wat is dan het object van zijn liefde? Is dit het lichaam of de ziel? In *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.14.50) wordt het volgende gezegd.

sarveṣāṃ api bhūtānām nṛpa svātmaiva vallabhah

O Koning, voor alle levende wezens is *ātmā*, het zelf, zeker het meest dierbaar.

In deze uitspraak zegt Śrī Śukadeva Gosvāmī, indien de ziel of *ātmā* het enige object van liefde is, zijn beide typen *ātmā*, het Allerhoogste *ātmā* en het ondergeschikte *ātmā* — eeuwig en vrij van de dood. Dit is het geval, ook al bestaat er een verschil tussen de Superziel en de individuele ziel. Daarom is niet de ziel het voorwerp van verdriet. Alleen om deze reden spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *na tv evāham*. “Het is niet waar, dat Ik, Paramātmā, het Allerhoogste Zelf, in het verleden niet bestond. Ik bestond zeker. Op dezelfde manier bestond jij, het individuele *ātmā*, in het verleden ook, evenals het *ātmā* van deze koningen.” De mogelijkheid, dat de ziel niet bestond vóór zijn bestaan in het huidige lichaam, wordt door deze uitspraak weerlegd. “Op dezelfde manier is het ook niet waar, dat jij, deze koningen en Ik in de toekomst niet blijven bestaan. We zullen allemaal blijven bestaan.” Hiermee is dus aangetoond, dat de ziel onvernietigbaar is. In dit verband staat het volgende in de *Kaṭha Upaniṣad* (2.2.13).

*nityo nityānām cetanaś cetanānām
eko bahūnām yo vidadhāti kāmān*

Er is één Allerhoogste Eeuwig Wezen onder alle eeuwig wezens, één Allerhoogste Bewustzijn onder alle bewuste wezens. Hoewel Hij één is, vervult Hij de verlangens van allemaal.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het contact van de ziel met het grofstoffelijke lichaam wordt geboorte genoemd en afscheiding ervan wordt dood genoemd. Wanneer de ziel zich in het grofstoffelijke lichaam bevindt, onderhoudt de persoon liefdevolle uitwisselingen met anderen. Maar personen in onwetendheid, die het grofstoffelijke lichaam als zichzelf beschouwen, realiseren zich niet, dat het ware zelf niet materieel is, waardoor ze in verdriet verzonken raken, wanneer een ziel uit het lichaam verdwijnt.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* vroeg Parīkṣit Mahārāja aan Śrīla Śukadeva Gosvāmī, “O *brāhmaṇa*, Śrī Kṛṣṇa werd niet geboren bij de ouders van koeherders. Hoe konden die ouders zulke ongeëvenaarde liefde voor Hem koesteren, die ze voor hun eigen kinderen niet eens hadden?” In antwoord hierop zegt Śrīla Śukadeva Gosvāmī, “O Koning, het eigen zelf is voor alle levende wezen het meest dierbaar. Ofschoon objecten, die buiten het zelf bestaan, zoals een zoon, rijkdom of een huis, door het zelf worden geliefd, zijn ze niet zo dierbaar als het eigen zelf. De genegenheid, die men voor ze heeft, komt op de tweede plaats na de genegenheid, die men voor het eigen zelf heeft. De mate van genegenheid, die iemand heeft voor de objecten, die hij in zijn bezit heeft, is niet dezelfde als de mate van genegenheid, die hij voor zijn eigen zelf heeft.”

Degene, die het fysieke lichaam als het zelf beschouwt, heeft niet het gevoel, dat iets in relatie tot het lichaam, zoals een huis, een vrouw, of een kind, even dierbaar is als zijn eigen lichaam. En zelfs al is zijn lichaam het object van zijn genegenheid, is het voor hem niet zo dierbaar als het zelf, want zodra het lichaam oud wordt, blijft het verlangen naar overleven nog sterk aanwezig. Dit komt door de extreme gehechtheid aan zijn zelf. Śrī Kṛṣṇa is het ware Zelf van het zelf en om die reden is Hij voor iedere ziel het meest geliefde object. De wereld, die aan Kṛṣṇa is gerelateerd, is ook dierbaar, maar niet het meest dierbare. Kṛṣṇa is het voorwerp van het woord ‘ik’, want Hij is de Ziel van alle zielen. En alles, dat met Kṛṣṇa te maken heeft,

zoals het universum, is het voorwerp van het woord ‘mijn’. Dit is de reden, waarom Kṛṣṇa voor de koeheders zo dierbaar is.

De dialoog tussen Yajñavalkya en Maitreyī in *Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* (2.4.5) bewijst de bovenstaande uitspraken. Hierin wordt het volgende gezegd.

*sa hovāca na vā are patyuh kāmāya priyo
bhavaty ātmanas tu kāmāya patih priyo bhavati na
vā are sarvasya kāmāya sarvaṃ priyaṃ
bhavaty ātmanas tu kāmāya sarvaṃ priyaṃ bhavati*

[De grote wijze Yajñavalkya zegt tegen Maitreyī:] Geen enkel levend wezen houdt van een ander om de ander genoegdoening te geven. Alleen voor zijn eigen genoegdoening houdt de man van zijn vrouw, houdt de vrouw van haar man, houdt de vader van zijn zoon en houdt de zoon van zijn vader. Iemand is niet geliefd voor de genoegdoening van de ander, maar voor het geluk en de genoegdoening van het eigen zelf.

VERS 13

देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा
तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति

*dehino 'smin yathā dehe kaumāraṃ yauvanam jarā
tathā dehāntara-prāptir dhīras tatra na muhyati*

dehinaḥ – van de belichaamde ziel; *asmin* – in dit; *yathā* – zoals; *dehe* – in het lichaam; *kaumāraṃ* – jongensjaren; *yauvanam* – tot de jeugd; *jarā* – tot de ouderdom; *tathā* – op dezelfde manier; *deha-antara* – een ander lichaam; *prāptiḥ* – bereiken; *dhīraḥ* – een intelligent persoon; *tatra* – in deze situatie; *na muhyati* – hij is niet verward.

Zoals de belichaamde ziel in dit grofstoffelijke lichaam geleidelijk overgaat van zijn jongensjaren naar de jeugd en de

ouderdom, zo krijgt de ziel een ander lichaam bij de dood. Een intelligent persoon raakt door de destructie en de wedergeboorte van het lichaam niet in de war.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het volgende punt kan worden genoemd: Aangezien de ziel is verbonden met het lichaam, is het lichaam ook een object voor onze liefde. Verder, degenen die zijn gerelateerd aan het lichaam, zoals zonen, broers, familieleden en kleinzonen, worden ook de objecten van onze liefde. Wanneer ze sterven, zullen we daarom zeker verdriet ervaren.

Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *dehinaḥ*, als antwoord hierop. “De ziel (*ātmā*) in het lichaam wordt een jongen; op het eind van zijn jongensjaren wordt hij adolescent; en op het eind van zijn jeugd begint hij aan zijn oudedag. Op dezelfde manier krijgt hij een ander lichaam, nadat hij zijn lichaam kwijt raakt. Niemand treurt bij het afsluiten van de jongensjaren en de jeugd, die objecten van liefde zijn wegens hun relatie met het *ātmā*. Daarom moet men niet treuren om het verlies van het lichaam zelf, dat ook een liefdesobject is vanwege zijn relatie met het *ātmā*. Als iemand klaagt, wanneer hij van de jeugd naar de oudedag gaat, moet hij ook gelukkig zijn, wanneer hij zijn jeugd bereikt, nadat hij zijn kindertijd is verloren. Daarom zou je blij moeten zijn, wanneer Bhīṣma en Droṇa hun oude lichaam verliezen, want ze krijgen nieuwe. Of je zou moeten denken, dat dezelfde *jīva* verschillende soorten lichamen krijgt, zoals ook het lichaam groeit en door verschillende stadia heenloopt.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het woord *dehī* betekent ‘de ziel’, of *jīva*, dat onveranderlijk is. Het lichaam is echter wel onderhevig aan transformatie. Zelfs wanneer het lichaam veranderingen ondergaat van kind naar jongere en naar oudere en tenslotte naar de dood, ondergaat de belichaamde ziel geen wijziging; deze blijft altijd dezelfde. Daarom is het niet gepast om te treuren om het verlies van het lichaam. Als men van kind naar jongere vordert,

voelt men blijdschap in plaats van verdriet en op dezelfde manier krijgt men na de dood een nieuw, capabel en mooi lichaam. Waarom zou men daarover verdriet hebben? Men zou juist alleen maar blij moeten zijn.

Koning Yayāti werd oud tijdens zijn jeugd, want hij was vervloekt door zijn schoonvader, Śukrācārya. In grote wanhoop smeekte hij nederig om vergeving aan de voeten van Śukrācārya. Om zijn dochter, die met de koning was getrouwd, een plezier te doen, gaf Śukrācārya hem de gunst, dat hij zijn ouderdom kon ruilen tegen de jeugd van een van zijn jonge zonen. Zijn oudste zoon, Yadu, weigerde omdat hij God wilde vereren, maar zijn jongste zoon, Puru, gaf zijn jeugd aan hem en accepteerde de ouderdom van zijn vader. Op die manier werd Yayāti weer een jongenman en amuseerde zich met zijn koninginnen (Devayāni en anderen). In het gezelschap van zijn zonen en kleinzonen voelde hij zich heel gelukkig. Uiteindelijk kwam hij erachter, dat al dit plezier tijdelijk was en dat het de oorzaak van een oneindige ellende was. Hij gaf zijn zoon zijn jeugd terug en ging naar het bos om innerlijke verering (*bhajana*) van Bhagavān uit te voeren (*Śrīmad-Bhāgavatam* 9.18.1-51). Daarom is het gepast om bij het verlies van een oud, zwak en uitgeleefd lichaam gelukkig te zijn in de wetenschap, dat men spoedig een gezond, sterk en prachtig nieuw lichaam krijgt.

VERS 14

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय शीतोष्णसुखदुःखदाः
आगमापयिनोऽनित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत

***mātrā-sparśās tu kaunteya śītoṣṇa-sukha-duḥkha-dāḥ
āgamāpāyino 'nityās tāms titikṣasva bhārata***

mātrā – van de zintuigen met hun objecten; *sparśāḥ* – aanraken; *tu* – alleen; *kaunteya* – O Arjuna, zoon van Kuntī; *śīta* – koud; *uṣṇa* – heet; *sukha* –

geluk; *duḥkha* – verdriet; *dāh* – ze geven; *āgama-apāyinaḥ* – komen en gaan; *anityāḥ* – tijdelijk; *tān* – ze; *titikṣasva* – je moet tolereren; *bhārata* – O Bhārata.

O zoon van Kuntī, wanneer de zintuigen in contact komen met de zintuigobjecten, ervaart men koude, warmte, geluk en verdriet. Zulke ervaringen zijn kortstondig en tijdelijk, O Bhārata, en daarom moet je ze tolereren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan tegen Kṛṣṇa zeggen, “Wat je hebt gezegd, is juist. Toch is het zinloze verstand van een willekeurig persoon, zoals ik, die wordt omkleed door verdriet en gejammer, louter een bron van ellende. En niet alleen het denken veroorzaakt ellende. De zintuigen, zoals gevoel, die hun respectievelijke zintuigobjecten ervaren via de indrukken van het verstand, worden ook een bron van problemen.”

Om die reden zegt Kṛṣṇa *mātrā*, waarmee Hij wijst op de zintuigobjecten, die door de zintuigen worden geaccepteerd. De sensatie van zulke zintuigobjecten wordt *sparsāḥ* genoemd. Śrī Bhagavān legt uit wat *śitoṣṇaḥ āgamāpāyinaḥ* is. “Hoewel koud water in de zomer plezier geeft, veroorzaakt hetzelfde water in de winter ongerief. Als je daarom weet, dat de sensatie van zintuigobjecten tijdelijk en kortstondig is, moet je ze tolereren.” In de geschriften is het een plicht om ze te tolereren. Een bad nemen in de maand Māgha (de wintermaand januari) is niet comfortabel. Desondanks kan men de routinematige plicht van het baden, zoals voorgeschreven in de geschriften, niet opgeven. Op dezelfde manier geven diezelfde personen (broer, zoon, enzovoort), die zowel blij maken, wanneer ze worden geboren, als wanneer ze rijkdom vergaren, verdriet op het moment van hun dood. “In de wetenschap, dat zulk geluk en verdriet kortstondig en tijdelijk is, dient men ze te tolereren. Je kunt jouw voorgeschreven plicht van vechten in de oorlog niet opgeven op basis van jouw genegenheid voor zulke verwanten. Het opgeven

van de plicht, die in de geschriften wordt geadviseerd, wordt onherroepelijk een bron van grote disorde.”

VERS 15

यं हि न व्यथयन्त्येते पुरुषं पुरुषर्षभ
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पाते

*yam hi na vyathayanty ete puruṣam puruṣarṣabha
sama-duḥkha-sukham dhīraṁ so 'mṛtatvāya kalpate*

yam – wiens; *hi* – inderdaad; *na vyathayanti* – stoor niet; *ete* – deze (contacten van de zintuigen met de zintuigobjecten); *puruṣam* – persoon; *puruṣarṣabha* – O beste onder de mensen; *sama* – gelijkmatig; *duḥkha* – bij verdriet; *sukham* – en bij geluk; *dhīraṁ* – standvastig, geduldig; *saḥ* – hij; *amṛtatvāya* – voor onsterfelijkheid, bevrijding van geboorte en dood; *kalpate* – is gekwalificeerd.

O beste onder de mensen, die nuchtere persoon, die onverstoord blijft ondanks de dualiteiten veroorzaakt door zintuiglijke waarneming en die geluk en verdriet als hetzelfde beschouwt, is zeker gekwalificeerd voor bevrijding uit de eindeloze kringloop van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Als iemand goed nadenkt over de invloed van de zintuigobjecten en tolerantie beoefent, worden deze zintuigobjecten geen bron van ellende, wanneer hij ze waarneemt. Wanneer de zintuigobjecten niet langer een bron van ellende vormen, komt men van nature dichterbij bevrijding. Daarom wordt het vers, dat begint met *yam hi na* gesproken. Hier betekent het woord *amṛtatvāya* ‘bevrijding’.

VERS 16

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः
उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः

*nāsato vidyate bhāvo nābhāvo vidyate sataḥ
ubhayor api dr̥ṣṭo 'ntas tv anayoḥ tattva-darsibhiḥ*

na – geen; *asataḥ* – van de tijdelijke; *vidyate* – er is; *bhāvaḥ* - duurzaamheid; *na* – geen *abhāvaḥ* – destructie; *vidyate* – er is; *sataḥ* – van de eeuwige; *ubhayor* – twee; *api* – zeer; *dr̥ṣṭaḥ* – geobserveerd; *antaḥ* - conclusie; *tu* – inderdaad; *anayoḥ* – van deze; *tattva* – van de waarheid; *darsibhiḥ* – door de kenners.

Van alles, dat tijdelijk is, zoals winter en zomer, bestaat geen permanente existentie, en van alles, dat eeuwig is, zoals de ziel, bestaat geen destructie. Degenen, die de Waarheid kennen, zijn tot deze conclusie gekomen door na te gaan, wat tijdelijk en wat eeuwig is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Deze woorden worden gesproken voor personen, die nog geen onderscheid kunnen maken. Volgens de uitspraak, *asaṅgo hy ayam puruṣaḥ*, heeft de ziel, of *jīvātmā*, geen relatie met het subtiele of het grofstoffelijke lichaam, of met de eigenschappen van het lichaam, zoals treurnis en illusie. Dit komt, omdat deze relaties vanwege onwetendheid slechts worden ingebeeld. Om deze reden wordt het huidige vers, dat begint met het woord *nāsa-taḥ*, gesproken. Het woord *asataḥ* betekent, dat verdriet en illusie geen echt bestaan hebben vanwege de non-spirituele aard van verdriet en illusie, die zowel in de *jīva* (die van nature spiritueel is) als in zijn huisvesting, het grofstoffelijke lichaam, aanwezig blijken te zijn. En zo betekent het woord *sataḥ*, dat de *jīvātmā*, wiens natuur eeuwig (*sat*) is, nooit wordt vernietigd. Op deze manier wordt het fundamentele principe van *sat* (eeuwigheid) en *asat* (tijdelijkheid)

begrepen. “Dus jij en Bhīṣma zijn eeuwig. Lichamelijke identiteit, verdriet en illusie bestaan niet voor de onvergankelijke ziel, dus hoe kunnen Bhīṣma en de anderen teniet worden gedaan? Als je dit weet, waarom zou je dan nog verdriet om hen hebben?”

VERS 17

अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम्
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति

*avināśi tu tad viddhi yena sarvam idaṁ tatam
vināśam avyayasyāsyā na kaścit kartum arhati*

avināśi – onvernietigbaar; *tu* – inderdaad; *tat* – dat; *viddhi* – weet; *yena* – door middel waarvan; *sarvam* – gehele lichaam; *idaṁ* – dit; *tatam* – door-drenkt; *vināśam* – de vernietiging; *avyayasya* – van de onvergankelijke (ziel); *asya* – van; *na kaścit* – niemand; *kartum* – te bewerkstelligen; *arhati* – is capabel.

Je moet weten, dat hetgeen het hele lichaam doordringt – de onvergankelijke ziel – onvernietigbaar is. Niemand kan de onvergankelijke ziel vernietigen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “*Nā bhāvo vidyate sataḥ* – datgene, dat eeuwig is, kan niet worden vernietigd.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *avināśi*, om deze waarheid duidelijk te maken. De fundamentele natuur (*svarūpa*) van de *jīva* is zodanig, dat het in het hele lichaam aanwezig is. Men kan zich afvragen, hoe het bewustzijn van de *jīva*, dat slechts het individuele lichaam doordringt en daardoor in omvang beperkt is, niet tijdelijk kan zijn. Śrī Kṛṣṇa zegt, “Nee, dat is niet zo.” Hiervan staat het bewijs in de Śruti’s en de Smṛti’s. De Śruti’s zeggen, “*sūkṣmānām apy ahaṁ jīvaḥ* – van de subtiele objecten, ben Ik de *jīva*” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.16.11). De

Muṇḍaka Upaniṣad (3.1.9) zegt ook, “eṣo ‘*ṅur ātmā* – het *ātmā* is zeer minutieus; het wordt alleen in een zuiver hart gerealiseerd. De ziel blijft in het lichaam gesitueerd afzonderlijk van de vijf soorten luchtstromen, zoals *prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *samāna* en *udāna*.” Het volgende wordt in de *Śvetāśvatara Upaniṣad* (5.9) gezegd,

*bālāgra-sata-bhāgasya śatadhā kalpitasya ca
bhāgo jīvaḥ sa vijñeyah sa cānantyāya kalpate*

Men moet weten, dat de *jīvātmā* de afmeting heeft van één tien-duizendste punt van een haar.

Ook de *Aitareya Upaniṣad* (5.8) stelt, “*ārāgra-mātro hy avaro ‘pi drṣṭaḥ* – er wordt gezien, dat de *jīva* een extreem kleine, fijnstoffelijke gedaante heeft.”

De bovenstaande uitspraken van de Śruti’s tonen aan, dat de individuele ziel, of *jīvātmā*, een atomisch kleine afmeting heeft; het is zeer subtiel. Zoals het hele lichaam kan worden gevoed door een krachtig kruid toe te dienen, of door een kostbare edelsteen op het hoofd of de borst te plaatsen, zo kan *jīvātmā* het hele lichaam doordringen, hoewel het zich op één plaats bevindt. Het is niet moeilijk om dit met elkaar in overeenstemming te brengen. Omdat de ziel door materiële identificaties wordt vastgehouden, gaat hij allerlei levenssoorten binnen en zwerft door verschillende hemelen en hellen. Dattātreyā heeft dit ook getoetst in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.9.20), “*yena saṁsarate pumān* – de *jīvātmā* zwerft door de materiële wereld.”

Het huidige vers beschrijft, dat de *jīvātmā* de eigenschap heeft om in staat te zijn naar iedere plek te reizen. Hieraan is niets onverenigbaars. De *jīvātmā* wordt *avyayasya*, of eeuwig, genoemd. Dit wordt ook bevestigd in de Śruti’s,

*nityo nityānām cetanaś cetanānām
eko bahūnām yo vidadhāti kāmān*

Kaṭha Upaniṣad (2.2.13)

Hij is de Allerhoogste Eeuwige van alle eeuwige entiteiten, het Allerhoogste Bewuste Wezen van alle bewuste wezens. Zelfs al is Hij slechts één, Hij voert zoveel activiteiten uit en vervult de wensen van alle levende entiteiten.

Als we dit vers vanuit een ander perspectief benaderen, kunnen we zeggen, dat alle drie – het lichaam, de ziel en de Superziel (Paramātmā) – in mensen, vogels, dieren, enzovoort worden gezien. De natuur van het lichaam en de ziel is in het voorgaande vers, *nāsato vidyate bhāvo (Gītā 2.16)* uitgelegd, en wat is de natuur van de derde entiteit, Paramātmā? Om dit te beantwoorden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *avināśī*. Het woord *tu* wordt gebruikt om een andere context aan te geven. Deze materiële wereld is ontstaan, alleen omdat *māyā* en de *jīvātmā* van nature fundamenteel verschillend zijn van Paramātmā.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Er zijn twee onvernietigbare waarheden. De één is de individuele, atomisch kleine, bewuste *jīva* en de andere is de manifesterende bron en bestuurder van de *jīvātmās*, namelijk de Superziel, of Paramātmā. Dezelfde Paramātmā is als een getuige aanwezig in bewegingloze en bewuste objecten. Het aantal *jīvas* is onbeperkt. In ieder afzonderlijk grofstoffelijk lichaam bevindt zich een individuele *ātmā*. De individuele *jīva* in ieder lichaam ervaart geluk en ellende. De Allerhoogste Absolute Waarheid, het Paramātmā, bevindt zich louter als getuige in het lichaam en is niet onderhevig aan het geluk en verdriet van de individuele *jīva*. In dit vers is de natuur van de onvernietigbare *jīva* beschreven. Hoe komt het, dat de atomisch kleine *jīvātmā*, die zich in één deel van het lichaam bevindt, door het hele lichaam wordt erva-

ren? Śrī Kṛṣṇa beantwoordt deze vraag in het huidige vers. Zijn uitspraak hierboven wordt bevestigd door de *Vedānta-sūtra* (2.3.22), *avirodhas candanavat*. Dit wil zeggen, dat evenals een enkele druppel sandelhoutpasta, die werd aangebracht op één deel van het lichaam, het hele lichaam afkoelt, zo wordt de *jīvātmā*, die zich in één deel van het lichaam bevindt, ook door het hele lichaam heen ervaren.

Dit wordt ook aangetoond in de Smṛti's,

*aṇumātro 'py ayaṁ jīvāḥ sva-dehe vyāpya tiṣṭhati
yathā vyāpya sarīrāṇi hari-candana-vipruṣaḥ*

Zoals één druppel sandelhoutpasta op een deel van het lichaam plezier aan het hele lichaam geeft, zo doordringt de *jīvātmā*, die zich in een deel van het lichaam bevindt, het hele lichaam.

Als de vraag wordt gesteld, “In welk deel van het lichaam huist de *jīvātmā*?” is het antwoord, “in het hart.” *Hṛdi hy eṣa ātmeti* (*Ṣaṭ-praśnī Śruti*). Dit wordt ook verklaard in de *Vedānta-sūtra* (2.3.24), *gunād vālokavat*. Vanwege zijn kwaliteit doordringt de *jīvātmā* het hele lichaam, evenals licht. Hoewel de *jīvātmā* atomisch klein is, doordringt hij het hele lichaam door zijn kwaliteit van bewustzijn. Zoals de zon, die aan één deel van de hemel staat, het hele sterrenstelsel verlicht, zo doordringt ook de *jīvātmā* het hele lichaam. Dit is door Śrī Bhagavān Zelf in de *Gītā* (13.33) vastgesteld.

VERS 18

अन्तवन्त इमे देहा नित्यस्योक्ताः शरीरिणः
अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत

*antavanta ime dehā nityasyoktāḥ śarīriṇaḥ
anāśino 'prameyasya tasmād yudhyasva bhārata*

anta-vantaḥ – een eind hebbend, of onderhevig zijn aan vernietiging; *ime* – al deze; *dehāḥ* – materiële lichamen; *nityasya* – onafgebroken (in het bezit van een onveranderlijke gedaante); *uktāḥ* – worden gezegd; *sarīriṇaḥ* – van de belichaamde ziel; *anāśinaḥ* – onvernietigbaar; *aprameyasya* – niet onderhevig aan meting (met een microscoop bijvoorbeeld); *tasmāt* – daarom; *yudhyasva* – gevecht; *bhārata* – O Arjuna.

De materiële lichamen van de ziel, die eeuwig, onvernietigbaar en onmetelijk is, zijn vergankelijk. Dus, O Arjuna, ga vechten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Om de betekenis van *nāsato vidyate bhāvaḥ* te verhelderen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *anta-vantaḥ*. Het woord *sarīriṇaḥ* is gebruikt om de belichaamde *jīva* te beschrijven. *Aprameyasya* betekent, dat de *jīvātmā* heel moeilijk te begrijpen is, want hij is uitermate subtiel. *Tasmād yudhyasva* betekent ‘vecht daarom’. Gebaseerd op deze argumenten concludeert Kṛṣṇa, dat het volslagen ongepast is om zijn voorgeschreven religieuze plicht op te geven.

VERS 19

य एनं वेत्ति हन्तारं यश्चैनं मन्यते हतम्
उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते

***ya enam veti hantāraṁ yaś cainaṁ manyate hatam
ubhau tau na vijānīto nāyaṁ hanti na hanyate***

yaḥ – wie dan ook; *enam* – deze (ziel); *veti* – weet; *hantāraṁ* – als de moordenaar; *yaḥ* – die; *ca* – en; *enam* – deze ziel; *manyate* – beschouwt; *hatam* – als gedood; *ubhau tau* – van de twee; *na vijānītaḥ* – is niet in kennis; *na* – noch; *ayam* – deze ziel; *hanti* – doodt; *na* – niet; *hanyate* – is gedood.

Hij die de ziel hetzij als moordenaar dan wel als gedode beschouwt, bevindt zich in onwetendheid, want het zelf doodt nimmer en kan door niemand worden gedood.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Kṛṣṇa zegt, “O vriend Arjuna, jij bent een ziel en daarom ben je onderwerp noch voorwerp van de daad van het doden.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *ya enam*. “Iemand, die denkt, dat de *jīvātmā* doodt (bijvoorbeeld, Arjuna doodt Bhīṣma), of de *jīvātmā* wordt gedood (Arjuna wordt door Bhīṣma gedood), bevindt zich in onwetendheid. Dus, O vriend, waarom ben je bang voor verlies van eer, alleen omdat mensen in onwetendheid jou zullen gaan beschuldigen van het doden van jouw superieuren?”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Kṛṣṇa geeft Arjuna de instructie, “Jij bent een ziel en daarom ben je subject noch object van het werkwoord ‘doden.’” Hier legt Hij duidelijk uit, dat Arjuna niet het onderwerp, de moordenaar van helden, zoals Bhīṣma, die in de tegenpartij vechten, kan zijn, noch dat hij het voorwerp van het doden kan zijn, dat door hen wordt uitgevoerd. Bovendien denken mensen in onwetendheid, die het zelf met het lichaam identificeren, dat het grofstoffelijke lichaam het subject en object van het doden is. Kṛṣṇa komt tot de slotsom, “Nu je van deze waarheid volkomen gewaar bent, moet je jouw identificatie met het grofstoffelijke lichaam opgeven en jezelf in de aard van het zelf verplaatsen. Daar geef jij je aan Mij over en wijd jij je voor Mijn genoegen onbevreesd aan jouw plicht. Blijf van dit alles niet in onwetendheid.”

Hetzelfde begrip wordt ook in de Śruti’s beschreven,

*hantā cen manyate hatam̐ hataś cen manyate hatam
ubhau tau na vijānīto nāyariṁ hanti na hanyāte*

Kaṭha Upaniṣad (1.2.19)

Als iemand, die het zelf met het lichaam vereenzelvigd, denkt, dat hij iemand doodt, en als iemand, wiens lichaam is gedood, concludeert, dat hij is vermoord, zijn beiden in onwetendheid, want de ziel doodt niemand en wordt niet gedood.

VERS 20

न जायते म्रियते वा कदाचिन्
 नायं भूत्वा भविता वा न भूयः
 अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो
 न हन्यते हन्यमाने शरीरे

na jāyate mriyate vā kadācin
nāyaṁ bhūtvā bhavitā vā na bhūyaḥ
ajo nityaḥ śāśvato 'yaṁ purāṇo
na hanyate hanyamāne śarīre

na jāyate – wordt niet geboren; *mriyate* – sterven; *vā* – of; *kadācit* – ieder moment; *na* – noch; *ayam* – deze (ziel); *bhūtvā* – is ontstaan; *bhavitā* – zal ontstaan; *vā* – noch; *na* – niet; *bhūyaḥ* – herhaaldelijk (materiële lichamen accepteren); *ajaḥ* – ongeboorn; *nityaḥ* – eeuwig; *śāśvataḥ* – altijd bestaan; *ayam* – hij; *purāṇaḥ* – oorspronkelijk; *na hanyate* – hij is niet gedood; *hanyamāne* – is vernietigd; *śarīre* – wanneer het lichaam.

De ziel kent geboorte noch dood en is niet onderhevig aan herhaaldelijke ontwikkeling en verval van het lichaam. Hij is ongeboorn, eeuwig en bestaat permanent. Ofschoon oorspronkelijk, blijft hij altijd jong. Wanneer het lichaam teniet gaat, wordt de ziel niet teniet gedaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Om de eeuwigheid van de ziel te vestigen, spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met de woorden *na jāyate mriyate*, waarmee wordt aangetoond, dat er nimmer een tijd is, dat de ziel wordt geboren of sterft. De woorden *nāyaṁ bhūtvā bhavitā*

tonen aan, dat er voor de ziel in het verleden en in de toekomst geen geboorte en dood zijn geweest en zullen zijn. Verder legt Śrī Bhagavān door het gebruik van het woord *ajāḥ* (ongeboren) uit, dat de ziel geen geboorte neemt in het verleden, het heden of de toekomst. Hiermee bevestigt Hij, dat de *jīva* ook in het verleden reeds bestond. Het woord *sāśvataḥ* betekent, ‘datgene, dat altijd bestaat en niet wordt vernietigd in verleden, heden of toekomst’. Dus de *jīvāt-mā* is eeuwig. Als men nog steeds twijfelt, omdat de ziel een lange tijd bestaat en door ouderdom kan worden overweldigd, zegt Śrī Bhagavān als antwoord daarop, “Nee, dat is niet waar, want hij is *purāṇaḥ*. Dit betekent, hoewel hij oorspronkelijk is, is hij altijd nieuw en vrij van de zes typen transformatie, inclusief geboorte en dood.” Als iemand vervolgens de vraag stelt, “Sterft de ziel niet, zelfs niet figuurlijk, bij de dood van het lichaam?” antwoordt Śrī Kṛṣṇa, “Nee, de ziel heeft helemaal geen relatie met het lichaam.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De eeuwige natuur van de ziel wordt in dit vers vastgesteld. Hij bevindt zich buiten geboorte en dood en is eeuwig en bestaat altijd. Hij wordt niet vernietigd, wanneer het lichaam verloren gaat. Het gevolg is, dat de ziel geen zes soorten transformaties van het materiële lichaam kent: geboorte, periode van bestaan, ontwikkeling, voortplanting, verval en dood. In de *Kaṭha Upaniṣad* (1.2.18) wordt een vergelijkbare conclusie gegeven,

*na jāyate mriyate vā vipascin nāyaṁ kutaścīn na vibhūva kaścīn
ajo nityaḥ sāśvato ’yaṁ purāṇo na hanyate hanyamāne career*

[De betekenis van dit vers is dezelfde als *Gītā* 2.20, maar hier wordt het woord *vipascit* gebruikt, hetgeen betekent ‘iemand die het zelf kent’.]

Bṛhad-āranyaka Upaniṣad (4.4.25) bevestigt deze conclusie eveneens, *sa vā eṣa mahān aja ātmājaro ’maro ’mṛto ’bhayaḥ*. “Het *ātmā*

is ontegenzegglijk groot, ongeborn, vrij van dood, vrij van ouderdom, onsterfeijk en onbevreesd.”

VERS 21

वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम्
कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम्

*vedāvināśinam nityam ya enam ajam avyayam
katham sa puruṣaḥ pārtha kam ghātayati hanti kam*

veda – weet; *avināśinam* – onvernietigbaar; *nityam* – eeuwigheid; *yaḥ* – wie; *enam* – de ziel; *ajam* – ongeborn; *avyayam* – onveranderlijk; *katham* – hoe; *saḥ* – dat; *puruṣaḥ* – persoon; *pārtha* – O Pārtha (Arjuna); *kam* – van wie; *ghātayati* – veroorzaakt te doden; *hanti* – kan hij doden; *kam* – van wie.

O Pārtha, hoe kan een persoon, die weet, dat de ziel eeuwig, ongeborn, onveranderlijk en onvernietigbaar is, iemand doden of de oorzaak zijn, dat iemand wordt gedood?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa geeft Arjuna als volgt antwoord, “O Pārtha, nadat je deze kennis hebt verkregen, zal je niet schuldig zijn aan het plegen van zonden, zelfs niet nadat je in de strijd bent betrokken, en Ik zal ook niet schuldig zijn aan het inspireren van de strijd.” Om dit over te brengen begint dit huidige vers met *vedāvināśinam*. Hier is het woord *nityam* een bijvoeglijk naamwoord. Het gebruik van de woorden *avināśi* (onvernietigbaar), *aja* (ongeborn) en *avyayam* (onveranderlijk) weerleggen het idee, dat het *ātmā* in lichte mate kan worden gereduceerd door een daad van destructie. Śrī Bhagavān zegt, “Wanneer je over zulke kennis beschikt, hoe kun je dan denken, dat een persoon, zoals Ik, iemand kan leiden tot het doden van wie dan ook? En op dezelfde manier kun je vragen, hoe

kan een persoon, zoals jij, iemand doden of de oorzaak zijn, dat iemand wordt gedood?”

VERS 22

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही

*vāsāṁsi jīrṇāni yathā vihāya navāni grhṇāti naro 'parāṇi
tathā śarīrāṇi vihāya jīrṇāny anyāni saṁyāti navāni dehī*

vāsāṁsi – kleding; *jīrṇāni* – oud en versleten; *yathā* – evenals; *vihāya* – opgeven; *navāni* – nieuwe; *grhṇāti* – accepteert; *naraḥ* – een persoon; *aparāṇi* – ander; *tathā* – op dezelfde manier; *śarīrāṇi* – lichamen; *vihāya* – opgeven; *jīrṇāni* – oud; *anyāni* – ander; *saṁyāti* – accepteert; *navāni* – nieuwe; *dehī* – de belichaamde ziel, *jīvātmā*.

Zoals iemand zijn oude kleren weggooit en nieuwe aantrekt, zo geeft de ziel oude lichamen op en neemt nieuwe aan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt tegen Arjuna, “Is er iets mis met het opgeven van oude kleren en het aantrekken van nieuwe? Je kunt zeggen, ‘Door tegen Bhīṣma te vechten zijn Jij en ik voor de ziel genaamd Bhīṣma de oorzaak om zijn lichaam op te geven.’ Hierop zeg Ik, dat Bhīṣma eenvoudig zijn oude, onbruikbare lichaam opgeeft en een nieuw lichaam neemt. Hoe kan dit jou of Mij worden kwalijk genomen?”

VERS 23

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः

*nainam chindanti śastrāṇi nainam dahati pāvakaḥ
na cainam kledayanti āpo na śoṣayati mārutaḥ*

na – niet; *enam* – hem (de *jīvātmā*); *chindanti* – doorboren; *śastrāṇi* – diverse wapens; *na* – niet; *enam* – hem; *dahati* – branden; *pāvakaḥ* – vuur; *na* – niet; *ca* – en; *enam* – hem; *kledayanti* – bevochtigen; *āpaḥ* – wateren; *na* – niet; *śoṣayati* – droog; *mārutaḥ* – de wind.

De ziel kan nooit door een wapen worden doorboord, of door vuur worden verbrand, of van water worden doordrenkt, of door de wind worden verdroogd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, de wapens, die je in de strijd gaat gebruiken, kunnen geen pijn of ellende aan de ziel toebrengen.” Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *nainam*. Hier betekent het woord *śastrāṇi* ‘zwaarden, enzovoort’, *pāvakaḥ* betekent ‘het vuurwapen’, *āpaḥ* ‘het waterwapen’ en *mārutaḥ* ‘het luchtwapen’. “O Arjuna, ook al gebruik je al deze wapens, ze zullen de ziel geen enkele pijn geven.”

VERZEN 24–25

अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च
नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि

*acchedyo 'yam adāhyo 'yam akledyo 'śoṣya eva ca
nityaḥ sarva-gataḥ sthāṇur acalo 'yam sanātanaḥ*

*avyakto 'yam acintyo 'yam avikāryo 'yam ucyate
tasmād evaṁ viditvainam nānūsocitum arhasi*

acchedyaḥ – is ondeelbaar; *ayam* – deze (ziel); *adāhyaḥ* – kan niet worden verbrand; *ayam* – deze (ziel); *adkledyaḥ* – onoplosbaar; *aśoṣyaḥ* – kan niet worden gedroogd; *eva* – zeker; *ca* – en; *nityaḥ* – eeuwig; *sarva-gataḥ* – zelfs al gaat hij overal naartoe; *sthāṇuḥ* – vastgezet; *acalaḥ* – onbeweeglijk; *ayam* – deze (ziel); *sanātanaḥ* – altijd bestaand; *avyaktaḥ* – ongemanifesteerd; *ayam* – deze (ziel); *acintyaḥ* – onbevattelijk (voor het verstand); *ayam* – deze (ziel); *avikāryaḥ* – niet onderhevig aan transformatie; *ayam* – deze (ziel); *ucyate* – men zegt; *tasmāt* – daarom; *evam* – op die manier; *viditvā* – begrepen hebbend; *enam* – voor deze (ziel); *na* – niet; *anuśocitum* – treuren; *arhasi* – passend.

De ziel is ondeelbaar, onoplosbaar en kan niet worden verbrand of verdroogd. Hij is eeuwig, alomtegenwoordig, permanent, onbeweeglijk en bestaat altijd.

Hij is ongemanifesteerd en onbevattelijk en is onveranderlijk, omdat hij vrij is van de zes vormen van transformatie, zoals geboorte en dood. Nadat je op deze manier de ziel hebt leren begrijpen, is het voor jou niet gepast om te treuren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De ziel is beschreven als ondeelbaar enzo voort. Het herhalen hiervan wijst op de eeuwigheid van de ziel en neemt de twijfels weg van degenen, die onzeker zijn over zijn aard. Als men drie of vier keer zegt, dat er religie, of *dharma* is in dit huidige tijdperk van Kali, zal de herhaling nadruk leggen op het feit, dat er in Kali-yuga zonder twijfel *dharma* aanwezig is. Op dezelfde wijze zijn de kwaliteiten van de ziel herhaaldelijk genoemd geworden om de eeuwigheid van zijn natuur te bevestigen. Hier wijst het woord *sarva-gataḥ* (alomtegenwoordig) erop, dat de *jīva* door zijn eigen toedoen transmigreert (verhuist) door alle levenssoorten, zoals halfgoden, mensen, dieren en vogels.

De woorden *sthāṇuḥ* (vastgezet) en *acalaḥ* (onbeweeglijk) worden hier herhaald om een duidelijk beeld te schetsen van de stabiele natuur van de ziel. De ziel, of *jīvātmā*, wordt *avyaktaḥ* (onwaar-

neembaar) genoemd, omdat hij zeer subtiel is. Hij wordt *acintya* (onbevattelijk) genoemd, omdat hij vrij is van de zes vormen van transformatie, zoals geboorte enzovoort.

VERS 26

अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतम्
तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि

*atha cainam nitya-jātam nityam vā manyase mṛtam
tathāpi tvam mahā-bāho nainam śocitum arhasi*

atha – indien echter; *ca* – ook; *enam* – deze (ziel); *jātam nityam* – neemt altijd geboorte; *nityam* – altijd; *vā* – of; *manyase* – jij denkt; *mṛtam* – sterft; *tathāpi* – toch; *tvam* – jij; *mahā-bāho* – O sterk bewapende; *na* – niet; *enam* – voor deze (ziel); *śocitum* – treuren; *arhasi* – gepast.

Mocht je echter denken, dat de ziel constant wordt geboren en constant sterft, is er desondanks voor jou geen reden om te treuren, O sterk bewapende.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān zegt, “O Arjuna, hetgeen Ik tot nu toe heb uitgelegd was gebaseerd op de geschriften, maar nu ga Ik het uitleggen in het perspectief van de alledaagse ervaring. Luister alsjeblieft aandachtig. Zelfs al denk je, dat de geboorte van het lichaam eeuwig is, dat wil zeggen, dat het zelf constant opnieuw wordt geboren, en als je denkt, dat de ziel met het lichaam sterft, O sterk bewapende Arjuna, is het als dappere *kṣatriya* jouw plicht om te vechten.” Met betrekking tot de voorgeschreven plicht wordt het volgende in *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.54.40) gezegd,

*kṣatriyāṅām ayaṁ dharmāḥ prajāpati-vinirmitaḥ
bhrātāpi bhrātaraṁ hanyād yena ghorataras tataḥ*

Volgens de religieuze principes van de *kṣatriyas*, die door Śrī Brahmā werden geschapen, kan zelfs de ene broer de andere vermoorden. Vandaar dat wordt gezegd, dat *kṣatriya-dharma* zeer angstwekkend is.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān Śrī Kṛṣṇa stopt met het voorleggen van schriftuurlijke verordeningen in Zijn poging om het Arjuna te laten begrijpen en laat het hem nu zien in het perspectief van het gezonde verstand. Hij heeft hem verteld, dat er geen reden voor verdriet is, nu hij weet, dat de ziel eeuwig is, zoals wordt uitgelegd in de Śruti's en andere geschriften. Maar zelfs met gezond verstand is er geen reden voor treurnis. Atheïsten, zoals Cārvaka, beschouwen de ziel als een tijdelijk fenomeen, zoals het grofstoffelijke lichaam, en zeggen, dat hij na de dood niet langer bestaat. En als men denkt, dat de ziel herhaaldelijk wordt geboren en sterft, zoals volgens de filosofie van een bepaalde boeddhistische secte, is er nòg geen reden om er verdriet van te hebben.

VERS 27

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि

*jātasya hi dhruvo mṛtyur dhruvaṁ janma mṛtasya ca
tasmād aparihārye 'rthe na tvam śocitum arhasi*

jātasya – voor iemand die is geboren; *hi* – omdat; *dhruvaḥ* – is zeker; *mṛtyuḥ* – dood; *dhruvam* – is zeker; *janma* – geboorte; *mṛtasya* – voor iemand die sterft; *ca* – en; *tasmāt* – daarom; *aparihārye arthe* – in deze onvermijdelijke situatie; *na* – niet; *tvam* – jij; *śocitum* – verdriet; *arhasi* – zou moeten.

Voor iemand, die is geboren, is de dood een voldongen feit en voor iemand, die is gestorven, is geboorte een voldongen feit;

daarom is het voor jou niet gepast om te treuren voor datgene, dat onvermijdelijk is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Zodra de voorraad vruchten van iemands voorgaande activiteiten, die in dit huidige lichaam (*prārabdhakarma*) worden ervaren, is uitgeput, staat zijn dood vast. Na zijn dood zal hij op onvermijdelijke wijze weer een geboorte nemen, zodat hij de resultaten van de activiteiten kan ervaren, die zijn uitgevoerd in zijn voorgaande lichaam. Het is voor niemand mogelijk om aan de onvermijdelijkheid van geboorte en dood te ontsnappen.

VERS 28

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना

*avyaktāḍīni bhūtāni vyakta-madhyāni bhārata
avyakta-nidhanāny eva tatra kā paridevanā*

avyakta-āḍīni – ongemanifesteerd in het begin, onwaarneembaar; *bhūtāni* – alle wezens; *vyakta* – manifest, waarneembaar; *madhyāni* – in het tussenstadium; *bhārata* – O Arjuna; *avyakta* – ongemanifesteerd, onwaarneembaar; *nidhanāni* – en na de dood; *eva* – zeker; *tatra* – daarom; *kā* – waarom; *paridevanā* – treuren.

O Arjuna, alle wezens zijn vóór hun geboorte ongemanifesteerd, ze worden manifest tijdens het tussenstadium – na hun geboorte – en nadat ze zijn gestorven, zijn ze weer ongemanifesteerd. Dus wat is de reden om te treuren?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nadat het verdriet in relatie tot de ziel was weggenomen in het vers *na jāyate mriyate vā kadācit* (*Gītā* 2.20) en in relatie tot het lichaam in het vers *jātasya hi dhruvo mṛtyuḥ* (*Gītā* 2.27), neemt Śrī Bhagavān op deze manier de oorzaak voor verdriet

weg voor zowel de ziel als het lichaam door dit vers te spreken, dat begint met het woord *avyaktaḥ*. Vóór hun geboorte zijn halfgoden, mensen, dieren, vogels enzovoort ongemanifesteerd. Op dat moment bestaan ook de subtiele en grofstoffelijke lichamen in hun oorzakelijke staat in de vorm van materie, zoals aarde, maar ze bevinden zich in het ongemanifesteerde stadium. Ze worden manifest in de tussenperiode en na de dood zijn ze weer ongemanifesteerd. Ten tijde van de ontbinding van het universum (*mahā-pralaya*) blijft de *jīva* ook in zijn subtiele vorm bestaan, want zijn *karma* en zijn neiging tot het aanvaarden van lustobjecten zijn nog steeds aanwezig. Daarom blijven alle *jīvas* in het begin ongemanifesteerd en zijn op het eind weer ongemanifesteerd. Ze worden alleen manifest in de tussenliggende periode. Ook de Śruti's verklaren, “*sthira-cara-jāyataḥ syur ajayottha-nimitta-yujah* – Alle bewegende en bewegingloze entiteiten worden wegens hun activiteiten manifest. Waarom zou je daarom treuren?” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 10.87.29).

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.13.44) zegt Śrī Nārada Muni,

*yan manyase dhruvaṁ lokam adhruvaṁ vā na cobhayam
sarvathā na hi śocyās te snehād anyatra mohajāt*

Of je nu de mens beschouwt als een eeuwige ziel of een tijdelijk lichaam, of als je vanwege zijn onbeschrijfelijkheid denkt, dat hij zowel eeuwig als tijdelijk is, hoef je op geen enkele manier te treuren. Er is geen reden voor treurnis dan alleen voor de genegenheid, die uit illusie is voortgekomen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Alle levende entiteiten komen voort uit de ongemanifesteerde staat, daarna zijn ze enige tijd gemanifesteerd en dan worden ze weer in een ongemanifesteerde staat geplaatst. Om dit uit te leggen werd het huidige vers gesproken. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legde in zijn toelichting van *Śrīmad-Bhāgavatam* (10.87.29) uit, dat in het bovenstaande commentaar werd geciteerd, dat alle *jīvas* worden gemanifesteerd

uit de Allerhoogste Śrī Parameśvara en onder Zijn beheer staan. Parameśvara bevindt Zich buiten de materiële natuur en blijft ervan gedistantieerd. Wanneer Hij Zijn spel uitvoert, waarbij Hij een vluchtige blik over de materiële natuur werpt, worden de *jīvas*, die nog indrukken uit hun voorgaande activiteiten herbergen, in bewegende en bewegingloze lichamen gemanifesteerd. Waar het woord *utpanna* (voortkomen) wordt gebruikt, betekent het ‘manifest worden’.

Als men zich afvraagt, hoe de *jīvas*, die zich in Parameśvara bevinden, geboren kunnen worden, wordt het antwoord gegeven, dat het komt door Zijn vluchtige blik en de inspiratie van Zijn wil. Dan wordt *karma* uit het verleden actief, waarna de *jīvātmā* samen met zijn subiele lichaam verschijnt. En door zich met het grofstoffelijke lichaam te verbinden, neemt de *jīvātmā* een geboorte. Met andere woorden, wanneer de identificaties, die voortkomen uit het gevolg van de materiële natuur, zijn opgelost, worden de *jīvas* beschouwd als te zijn gestorven; en wanneer de *jīvātmā* met zijn *karma* uit het verleden, zijn indrukken en zijn grofstoffelijke en subtiele lichamen in diverse levenssoorten in deze materiële wereld verschijnt, wordt gezegd, dat hij is geboren.

Dit wordt in *Bṛhad-āraṇyaka Śruti* gezegd,

*yathāgneḥ kṣudrā visphuliṅgā
vyuccaranty evam evāsmād ātmanaḥ
sarve prāṇāḥ sarve lokāḥ sarve
devāḥ sarvāṇi bhūtāni vyuccaranti*

Zoals vonken uit een vuur springen, zo komen de zintuigen (zoals het vermogen tot spreken), de resultaten van actie (zoals geluk en verdriet), alle halfgoden en alle levende wezens, van Śrī Brahmā tot de mier, voort uit Mij, Paramātmā.

De grote toegewijde, Śrī Yamarāja, zegt ook, “*yatrāgatas tatra gatam manuṣyam* – het levend wezen keert terug naar dezelfde ongekende plek, als waar hij vandaan kwam.”

VERS 29

आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनम्
 आश्चर्यवद्ब्रूदति तथैव चान्यः
 आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति
 श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित्

āścaryavat paśyati kaścīd enam
āścaryavad vadati tathaiva cānyaḥ
āścaryavac cainam anyah śṛṇoti
śrutvāpy enam veda na caiva kaścīd

āścarya-vat – zo verbazingwekkend; *paśyati* – ziet; *kaścīd* – een of ander persoon; *enam* – deze (ziel); *āścarya-vat* – zo verbazingwekkend; *vadati* – spreken over; *tathā* – op dezelfde manier; *eva* – inderdaad; *ca* – ook; *anyaḥ* – een ander; *āścarya-vat* – zo verbazingwekkend; *ca* – en; *enam* – van deze (ziel); *anyaḥ* – anderen; *śṛṇoti* – hoort; *śrutvā* – te hebben gehoord; *api* – zelfs; *enam* – deze (ziel); *veda* – begrijpen; *na* – niet; *ca* – en; *eva* – zeker; *kaścīd* – sommige mensen.

Sommigen kijken naar de ziel als iets verbazingwekkends, sommigen spreken erover als iets verbazingwekkends en anderen horen erover als iets verbazingwekkends. Nog anderen echter kunnen hem ondanks erover te hebben gehoord totaal niet begrijpen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt, “O Arjuna, als je vraagt, wat dit verbazingwekkende ding is, waarover Ik spreek, moet je luisteren. Het is inderdaad verbazingwekkend, dat jouw wijsheid niet is ontwaakt, zelfs nadat je deze kennis hebt gekregen. Jouw twijfel is

daarom juist.” Alleen om deze reden wordt dit vers, dat begint met het woord *āścarya-vat*, gesproken. Deze hele materiële wereld in de vorm van de combinatie van lichaam en ziel is inderdaad een wonder.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Aangezien de waarheid over de wetenschap van de ziel erg moeilijk te begrijpen is, zijn de ziel zelf, de persoon, die instructies over de ziel geeft, de instructie zelf en de toehoorders allemaal verbazingwekkend. Met andere woorden, alleen een paar zeer zeldzame, grote personen kijken naar de ziel als iets verbazingwekkends en sommige zeer zeldzame personen horen over de ziel en aanvaarden hem als iets verbazingwekkends. Het is zelfs nog verbazingwekkender, dat het grootste deel van het publiek, zelfs nadat het deze instructies heeft gehoord van iemand, die de Absolute Waarheid kent, de ziel nog steeds niet kunnen realiseren. Dit wordt ook uitgelegd in *Kaṭha Upaniṣad* (1.2.7),

*śravaṇayāpi bahubhir yo na labhyaḥ
 śṛṇvanto 'pi bahavo yaṁ na vidyuh
 āścaryo 'sya vaktā kuśalo 'sya labdhā
 āścaryo 'sya jñātā kuśalānuṣiṣṭaḥ*

De kans om instructies over de wetenschap van het zelf (*ātmā-tattva*) te krijgen is zeer zeldzaam. Zelfs na deze te hebben gehoord kunnen de meesten de instructies niet realiseren, omdat een meester, die zelf-gerealiseerd is, zeer zeldzaam is. Als met groot geluk een dergelijke meester beschikbaar is, is het zeldzaam om studenten te vinden, die in staat zijn dit onderwerp te begrijpen.

Dit is de reden, waarom Śrī Caitanya Mahāprabhu iedereen in dit huidige tijdperk van Kali heeft geadviseerd om het gezamenlijk chanten van de heilige namen van Śrī Kṛṣṇa (*śrī hari-nāma-saṅkīrtana*) uit te voeren. Zelfs als mensen zonder vertrouwen de

naam van Śrī Hari chanten, terwijl ze staan te praten, lopen, zitten, staan, eten, drinken, huilen, lachen, of op een andere manier, zullen ze er toch voordeel van ondervinden. Ze zullen geleidelijk de associatie van zuivere toegewijden krijgen. Door zulke associatie kunnen ze zelfs zuivere liefde voor Bhagavān krijgen en als bijkomend resultaat kunnen ze gemakkelijk kennis over de wetenschap van de ziel verkrijgen.

*madhura-madhuram etan maṅgalaṁ maṅgalānām
sakala-nigama-vallī-sat-phalaṁ cit-svarūpam
sakṛd api pariṅgītaṁ śraddhayā helayā vā
bhṛguvara nara-mātraṁ tārayet kṛṣṇa-nāma*

Hari-bhakti-vilāsa (11.234)

De heilige naam van Kṛṣṇa is het liefste van het liefste en het gunstigste van alles, dat gunstig is. Het is de volkomen rijpe vrucht van de bloeiende klimmer van de Veda's en het is de belichaming van bovenzinnelijke kennis. O beste der Bhṛgudynastie, zelfs wanneer iemand de heilige naam slechts één keer chant, hetzij met vertrouwen of op een onverschillige manier, wordt hij onmiddellijk uit deze oceaan van geboorte en dood bevrijd.

*sāṅketyaṁ pārihāsyāṁ vā stobhaṁ helanam eva vā
vaikuṅṭha-nāma-grahaṇam aśeṣāgha-haraṁ viduḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (6.2.14)

Iemand, die de heilige naam van Bhagavān chant, wordt onmiddellijk bevrijd van de reacties van onbeperkte zonden, zelfs al chant hij indirect (om iets anders aan te duiden), voor de grap, als musikaal amusement, of zelfs zonder erbij te denken. Dit wordt door alle geleerden van de geschriften onderschreven.*

VERS 30

देही नित्यमवधोऽयं देहे सर्वस्य भारत
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि

*dehī nityam avadhyo 'yam dehe sarvasya bhārata
tasmāt sarvāṇi bhūtāni na tvam śocitum arhasi*

dehī – de ziel; *nityam* – eeuwig; *avadhyaḥ* – kan niet worden gedood; *ayam* – dit; *dehe* – in het lichaam; *sarvasya* – van alle wezens; *bhārata* – O Bhārata (Arjuna); *tasmāt* – daarom; *sarvāṇi* – voor alle; *bhūtāni* – levende wezens; *na* – niet; *tvam* – jij; *śocitum* – treuren; *arhasi* – zou moeten.

O Arjuna, de eeuwige ziel, die in het lichaam van alle levende wezens huist, kan nooit worden neergeslagen. Daarom is het niet juist, dat je treurt om de ziel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna kan vragen, “Wat moet ik wel doen en wat moet ik niet doen? Geef me alsjeblieft een definitief advies.” Kṛṣṇa zou dan hebben geantwoord, “Geef jouw verdriet op en ga vechten.” Om die reden wordt het vers, dat begint met *dehī*, gesproken.

VERS 31

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकम्पितुमर्हसि
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते

*svadharmam api cāveksya na vikampitum arhasi
dharmyād dhi yuddhāc chreyo 'nyat kṣatriyasya na vidyate*

sva-dharmam – jouw eigen religieuze plicht; *api* – ook; *ca* – en; *aveksya* – na te hebben overwogen; *na* – niet; *vikampitum* – aarzelen; *arhasi* – je dient; *dharmyāt* – om religieuze redenen; *hi* – want; *yuddhāt* – dan vechten; *śreyah*

– gunstige bezigheid; *anyat* – een ander; *kṣatriyasya* – voor de strijder; *na vidyate* – er bestaat niet.

En bovendien, zelfs na jouw plicht als *kṣatriya* in ogenschouw te hebben genomen is het voor jou helemaal niet gepast om te aarzelen, want er is geen betere bezigheid voor een *kṣatriya* dan te vechten voor een religieus doel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Aangezien de ziel onvernietigbaar is, is het voor jou niet gepast om in de war te raken door te denken, dat de ziel kan worden gedood. En als je jouw eigen religieuze plicht in ogenschouw neemt, is het voor jou eveneens niet gepast om in de war te zijn.”

VERS 32

यद्दृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम्
सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभन्ते युद्धमीदृशम्

*yadṛcchayā copapannaṁ svarga-dvāram apāvṛtam
sukhinaḥ kṣatriyāḥ pārtha labhante yuddham īdṛśam*

yadṛcchayā – op eigen gelegenheid; *ca* – en; *upapannam* – aangekomen; *svarga* – naar de hoogste planeten; *dvāram* – deur; *apāvṛtam* – is een wijd open; *sukhinaḥ* – gelukkig; *kṣatriyāḥ* – leden van de militaire of bestuurlijke orde; *pārtha* – O Pārtha (Arjuna); *labhante* – bereiken; *yuddham* – een strijd; *īdṛśam* – zoals dit.

O Pārtha, die *kṣatriyas* hebben geluk, bij wie een dergelijke gelegenheid om te vechten zich uit zichzelf aandient. Het is als een wijd open deur naar de hemelse planeten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “In een religieuze oorlog krijgen degenen, die door de overwinnaars worden gedood, meer

geluk dan degenen, die hen doden.” Om deze uitspraak te onderbouwen spreekt Śrī Bhagavān het huidige vers, dat begint met het woord *yadrcchayā*. *Yadrcchayā* betekent ‘de hemelse planeten bereiken zonder vrome activiteiten of *karma-yoga* uit te voeren’. *Apāvṛtam* betekent ‘onbedekt’ of ‘onthuld’. In dit geval verwijst het naar het hemelse koninkrijk, dat wordt ontsluitend voor de gelukkige *kṣatriya*, die in de strijd sneuvelt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de *Gītā* (1.36) vroeg Arjuna, “O Mādhava, welke geluk komt voort uit het doden van onze vrienden en verwanten?” In antwoord hierop geeft Śrī Bhagavān Arjuna de instructie, dat de religieuze plicht van een *kṣatriya* is te vechten in de strijd, hetgeen een open deur is naar de hemelse planeten (Svarga). “Als je deze oorlog wint, krijg je grote faam en het genoegen van een koninkrijk. Aan de andere kant, omdat dit een oorlog om gerechtigheid is, ga je regelrecht naar Svarga, indien je komt te sterven. Zelfs de agressoren en degenen, die vechten aan de zijde van non-religie, zullen naar Svarga gaan, wanneer ze in deze oorlog worden omgebracht.” De *Smṛti*’s zeggen,

*āhaveṣu mītho ’nyonyam̐ jighāmsanto mahi-kṣītaḥ
yuddhamānāḥ paraṁ śaktyā svargaṁ yānty aparān-mukhāḥ*

Wanneer *kṣatriya* koningen met grote kracht in een oorlog tegen elkaar vechten zonder hun rug toe te keren, zullen ze zeker het hemelse koninkrijk (bij de dood) binnengaan.

Śrī Kṛṣṇa vertelt Arjuna, “Het is daarom voor jou niet gepast om je tegen deze oorlog te verzetten, die gevochten gaat worden omwille van het recht.”

VERS 33

अथ चेत्त्वमिमं धर्म्यं सङ्ग्रामं न करिष्यसि
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि

*atha cet tvam imam dharmyam saṅgrāmaṁ na kariṣyasi
tataḥ sva-dharmam kīrtim ca hitvā pāpam avāpsyasi*

atha – aan de andere kant; *cet* – indien; *tvam* – jij; *imam* – dit; *dharmyam* – religieuze plicht; *saṅgrāmaṁ* – van de oorlog; *na* – niet doen; *kariṣyasi* – uitvoeren; *tataḥ* – dan; *sva-dharmam* – persoonlijke plicht; *kīrtim* – faam; *ca* – en; *hitvā* – verliezen; *pāpam* – zondige reactie; *avāpsyasi* – je zal krijgen.

Maar als je jouw voorgeschreven religieuze plicht van het vechten in deze religieuze oorlog verzaakt, ga jij jouw faam en jouw *dharmā* als een *kṣatriya* verliezen. En verder zal je simpelweg zondige reacties oogsten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In het huidige vers, dat begint met *atha* en in de volgende drie verzen legt Śrī Bhagavān de gebreken uit van het standpunt om niet te vechten.

VERS 34

अकीर्तिं चापि भूतानि कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम्
सम्भावितस्य चाकीर्तिर्मरणादतिरिच्यते

*akīrtim cāpi bhūtāni kathayiṣyanti te 'vyayām
sambhāvitasya cākīrtir maraṇād atiricyate*

akīrtim – eerloosheid; *ca* – en; *api* – ook; *bhūtāni* – alle mensen; *kathayiṣyanti* – zal spreken; *te* – van jou; *avyayām* – oneindig; *sambhāvitasya* – voor een eervol persoon; *ca* – en; *akīrtiḥ* – blamage; *marāṇāt* – dan de dood; *atiricyate* – wordt groter.

**De mensen zullen voor altijd over jouw blamage spreken.
Voor een eervol persoon is ontering pijnlijker dan de dood.**

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier betekent het woord *avyayām* ‘onver-nietigbaar’ en *sambhāvitasya* wijst op een zeer eervol of beroemd persoon.

VERS 35

भयाद्रणादुपरतं मंस्यन्ते त्वां महारथाः
येषां च त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवम्

*bhayād raṇād uparataṁ maṁsyante tvāṁ mahā-rathāḥ
yeṣāṁ ca tvāṁ bahu-mato bhūtvā yāsyasi lāghavam*

bhayāt – uit angst; *raṇāt* – uit de oorlog; *uparataṁ* – zijn gevlucht; *maṁsyante* – ze zullen denken; *tvāṁ* – jij; *mahā-rathāḥ* – de grote strijders; *yeṣāṁ* – degenen voor wie; *ca* – en; *tvam* – jij; *bahu-mataḥ* – zeer geëerd; *bhūtvā* – geweest zijn; *yāsyasi* – je zal worden; *lāghavam* – onbeduidend.

Grote strijders, zoals Duryodhana, zullen denken, dat je het slagveld uit angst hebt verlaten. Degenen, die jou altijd hoog hebben aangeslagen, zullen je als onbeduidend beschouwen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Jouw tegenstanders zijn van mening, ‘Onze vijand Arjuna is uitermate moedig.’ Als je uit de strijd wegloopt, nadat je het onderwerp van zulke eer bent geweest, word je in hun ogen aangezien voor een lafaard. *Mahārathīs*, zoals Duryodhana en anderen, zullen denken, dat je het slagveld uit angst bent uitgevlucht. ‘Het moet angst zijn en geen genegenheid voor zijn verwanten, wanneer een *kṣatriya* een afkeer van vechten krijgt, terwijl hij op het slagveld staat.’ Ze zullen jouw positie alleen op deze manier bekijken.”

VERS 36

अवाच्यवादांश्च बहून् वदिष्यन्ति तवाहिताः
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किम्

*avācya-vādāṁś ca bahūn vadiṣyanti tavāhitāḥ
nindantas tava sāmartyam tato duḥkhataram nu kim*

avācya – scherp; *vādān* – woorden; *ca* – ook; *bahūn* – veel; *vadiṣyanti* – zal spreken; *tava* – jouw; *ahitāḥ* – vijanden; *nindantaḥ* – bekritisieren; *tava* – jouw; *sāmartyam* – vermogen; *tataḥ* – dan dit; *duḥkha-taram* – pijnlijker; *nu* – inderdaad; *kim* – wat.

Jouw vijanden zullen jou met scherpe woorden minachten, wanneer ze jouw competentie bekritisieren. O Arjuna, wat is voor jouw pijnlijker dan dit?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Avācya-vādān* impliceert het gebruik van harde woorden, zoals ‘eneuch’ (castraat).

VERS 37

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम्
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय युद्धाय कृतनिश्चयः

*hato vā prāpsyasi svargam jītvā vā bhokṣyase mahim
tasmād uttiṣṭha kaunteya yuddhāya kṛta-niścayaḥ*

hataḥ – gedood worden; *vā* – hetzij; *prāpsyasi* – je zal krijgen; *svargam* – de hemelse planeten; *jītvā* – door de zege te behalen; *vā* – of; *bhokṣyase* – je zal genieten; *mahim* – het aardse koninkrijk; *tasmāt* – daarom; *uttiṣṭha* – sta op; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *yuddhāya* – voor de strijd; *kṛta-niścayaḥ* – vastbesloten.

O zoon van Kuntī, als je in de oorlog sneuvelt, ga je naar de hemelse planeten en als je zegeviert, ga je van dit aardse koninkrijk genieten. Sta daarom op en vecht met vastberadenheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Mocht bij Arjuna de vraag rijzen, waarom hij zich in de oorlog moet mengen, wanneer het niet zeker is, dat hij zal zegevieren, antwoordt Śrī Bhagavān met dit vers, dat begint met *hataḥ*.

VERS 38

सुखदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाजयौ
ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि

*sukha-duḥkhe same kṛtvā lābhālābhau jayājayau
tato yuddhāya yujyasva naivam pāpam avāpsyasi*

sukha – geluk; *duḥkhe* – en verdriet; *same kṛtvā* – zien als eender; *lābha-alābhau* – zowel winst als verlies; *jaya-ajayau* – zowel overwinning als nederlaag; *tataḥ* – dan (zijn zoals dit); *yuddhāya* – om te vechten; *yujyasva* – sta gereed; *na* – niet; *evam* – op deze manier; *pāpam* – zondige reactie; *avāpsyasi* – zal krijgen.

Als je geluk en verdriet, winst en verlies, zege en nederlaag ziet als eender, moet jij je voorbereiden om te vechten. Op die manier roep je geen zonde over jezelf af.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt, “O Arjuna, vechten is jouw enige plicht. Je twijfelt hieraan en je denkt, dat je zonden over jezelf afroept door te vechten, maar je moet Mijn advies volgen en vechten. Door dit te doen krijg je geen negatieve reacties. Met een overwinning of een ondergang win je een koninkrijk of verlies je het en het gevolg zal zijn, dat je geluk noch verdriet ervaart. Daarom, O

Arjuna, overweeg dit in de juiste wijsheid en vecht in de wetenschap, dat zege en nederlaag eender zijn. Zolang je beschikt over deze kwaliteit van gelijkmoedigheid, trek je geen zonde aan.

lipyate na sa pāpena padma-patram ivāmbhasā

Zoals een lotusblad in het water niet nat wordt, zo trek jij geen zonde aan, ook al begeef jij je in de oorlog.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de *Gītā* (1.36) denkt Arjuna, “Ik haal zonden op mijn hals door hen te doden.” Door dit vers te spreken weerlegt Śrī Kṛṣṇa het argument van Arjuna als ongefundeerd. Śrī Kṛṣṇa zegt, “Er bestaat een mogelijkheid, dat je zonden oploopt door bloedverwanten in een oorlog om te brengen, wanneer de oorlog wordt gevoerd met een gehechtheid aan jouw eigen geluk en verdriet. Ik leg jou de manier uit, waarop je vrij wordt van zonden. Zonden zullen jou niet raken, indien jij jouw plicht van oorlogvoeren uitvoert op basis van Mijn advies en daarbij geluk, verdriet, winst, verlies, zege en nederlaag als eender beschouwt.” Men raakt in zonden verstrengeld, of gebonden door actie (*karma*), als men gehecht is aan de resultaten van zijn actie. Daarom is het zeker noodzakelijk om de gehechtheid aan activiteit los te laten. Deze conclusie wordt in de *Gītā* (5.10) gevestigd,

*brahmaṇy ādhāya karmāṇi saṅgaṃ tyaktvā karoti yaḥ
lipyate na sa pāpena padma-patram ivāmbhasā*

Degenen, die alle gehechtheid aan werk opgeven en alle resultaten van hun werk aan Mij, de Allerhoogste Bestuurder, offeren, zijn niet onderhevig aan zonden, zoals een lotusblad onaangeroerd blijft door water.

VERS 39

एषा तेऽभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि

*eṣā te 'bhihitā sāṅkhye buddhir yoge tv imām śṛṇu
buddhyā yukto yayā pārtha karma-bandham prahāsyaṣi*

eṣā – dit; *te* – aan jou; *abhihitā* – uitgelegd; *sāṅkhye* – met betrekking tot de kennis van geest en materie; *buddhiḥ* – kennis; *yoge* – in *bhakti-yoga*; *tu* – maar; *imām* – deze (kennis); *śṛṇu* – luister nu; *buddhyā* – door kennis; *yuktaḥ* – verbonden; *yayā* – waarmee; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *karma-bandham* – gebondenheid aan de materiële wereld; *prahāsyaṣi* – je zal worden bevrijd van.

O zoon van Pārtha, tot zover heb Ik deze kennis van *sāṅkhyā-yoga* uitgelegd, maar nu ga Ik jou kennis geven met betrekking tot de wetenschap van *bhakti-yoga*, waarmee je vrij wordt van de gebondenheid aan deze materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Op dit punt zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, “Tot nu toe heb Ik jou advies gegeven over spirituele realisatie met behulp van transcendentale kennis (*jñāna-yoga*). Ik sluit Mijn instructies over *jñāna-yoga* af met dit vers, dat begint met het woord *eṣā*. Datgene, dat de aard van een object op de juiste wijze belicht, wordt *sāṅkhya* (complete kennis) genoemd. Die intelligentie, waarmee je te werk moet gaan, is hier uitgelegd door het woord *eṣā*.

“Nu moet je eens luisteren naar de intelligentie, die nodig is om te handelen voor spirituele realisatie door middel van liefdevolle toewijding (*bhakti-yoga*).” De uitspraak van Śrī Kṛṣṇa, waarin Hij het woord *yayā* gebruikt, verklaart, dat een persoon met intelligentie in relatie tot *bhakti* vrij wordt van de gebondenheid aan deze materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier sluit Śrī Kṛṣṇa Zijn explicatie van *yoga* door middel van het principe van analyse of *sāṅkhya-yoga* af en begint met Zijn instructies over *buddhi-yoga*, of *bhakti-yoga*. Śrīla Cakravartī Ṭhākura omschrijft *sāṅkhya-yoga* als volgt, “*samyak khyāyate prakāśyate vastu tattvam aneneti sāṅkhyam samyaj jñānam* – datgene, dat op de juiste wijze de aard (*tattva*) van een object weergeeft, wordt *sāṅkhya-yoga* genoemd. *Sāṅkhya-yoga* geeft complete kennis over het *ātmā* (ziel) en *anātmā* (levenloze materie).”

Vanaf het vers *na tv evāham* (*Gītā* 2.12) tot *dehi nityam* (*Gītā* 2.30) zijn diverse aspecten van de wetenschap van de ziel behandeld en van *svadharmam api cāvekṣya* (*Gītā* 2.31) tot *sukha-duḥkhe* (*Gītā* 2.38) werd kennis gegeven over de wetenschap van datgene, dat wel en niet gerelateerd is aan de ziel in de vorm van beroepsmatige plicht. Als iemand onbaatzuchtige actie uitvoert, waarbij hij zijn intelligentie plaatst op datgene, dat is gerelateerd aan *bhakti*, wordt hij vrij van de gehechtheid aan actie. Met andere woorden, zijn gebondenheid aan de illusoire, materiële wereld wordt teniet gedaan. Deze conclusie wordt in *Śrī Īsopaniṣad* (1.1) bevestigd,

*īśāvāsyam idam sarvaṁ yat kiñca jagatyām jagat
tena tyaktena bhuñjīthā mā grdhaḥ kasya svid dhanam*

Alles, dat beweegt en niet beweegt in het totale universum, wordt doordrongen en genoten door Parameśvara, de Allerhoogste Bestuurder.

Alle bewegende en niet bewegende objecten in deze wereld zijn er alleen om te worden genoten door Parameśvara, de enige genietter van deze wereld. De *jīvas* zijn de dienaren van Bhagavān. Ze dienen zich te begeven in dienst aan Hem, waarbij ze dit universum als een instrument gebruiken en ze dienen hun leven in stand te houden door Zijn restanten te aanvaarden. De hoogste plicht van de *jīvas* is liefdevolle toegewijde dienst aan Śrī Bhagavān te verlenen door Zijn

eigendom te gebruiken, waarbij ze vrij zijn van het verlangen om dat eigendom te aanvaarden als object voor hun eigen genoegen. Op die manier raken de *jīvas* niet gebonden door hun activiteiten,

*kurvann eveha karmāni jijīviṣec chatam samāḥ
evam tvayi nānyatheto 'sti na karma lipyate nare*

Śrī Īsopaniṣad (1.2)

Men kan de aspiratie hebben om honderden jaren door te leven, indien hij op die manier onafgebroken werkt, want deze vorm van werk kan hem niet binden aan de wet van actie. Voor de mens is hiervoor geen alternatief.*

VERS 40

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात्

*nehābhikrama-nāśo 'sti pratyavāyo na vidyate
svalpam apy asya dharmasya trāyate mahato bhayāt*

na – geen; *iha* – in deze (*bhakti-yoga*); *abhikrama* – pogingen; *nāśaḥ* – destructie; *asti* – er is; *pratyavāyaḥ* – defect; *na* – geen; *vidyate* – er is; *su-*alpam** – een heel klein beetje; *api* – zelfs; *asya dharmasya* – van deze *yoga*; *trāyate* – levert; *mahataḥ* – van groot; *bhayāt* – gevaar.

Pogingen op het pad van *bhakti-yoga* blijven niet zonder resultaat en bevatten geen defect. Zelfs een kleine beoefening bevrijdt hem van het grote gevaar van eindeloze zielsverhuizingen in de kringloop van herhaaldelijke geboorten en dood in deze materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: O Arjuna, *yoga* (*buddhi-yoga*) bestaat in twee vormen: (1) *bhakti-yoga* in de vorm van horen en chanten en (2) *bhagavad-arpita-niṣkāma-karma-yoga*, het opdragen van de re-

sultaten van onbaatzuchtige actie aan Śrī Bhagavān. In de *Gītā* (2.47) zegt Śrī Kṛṣṇa, “O Arjuna, jij hebt alleen de kwalificatie om actie (*karma*) uit te voeren.” Welnu, voordat *karma-yoga* wordt omschreven, wordt *bhakti-yoga* uit de doeken gedaan. De *Gītā* (2.45) stelt, “O Arjuna, plaats jezelf buiten de drie geaardheden van de materiële natuur.” Deze verklaring wijst erop, dat *bhakti* zich buiten de drie geaardheden bevindt, want alleen met *bhakti* kan een persoon de geaardheden van de materiële natuur overstijgen. Dit is bekend uit het Elfde Canto van *Śrīmad-Bhāgavatam*. *Jñāna* en *karma* worden achtereenvolgens beschreven als in de geaardheden goedheid en hartstocht, hetgeen aantoont, dat ze zich niet buiten de drie geaardheden van de natuur bevinden.

Bhagavad-arpita-niṣkāma-karma-yoga is *bhakti*, welke wordt gekenmerkt door het offeren van het resultaat van *karma* (actie) aan Śrī Bhagavan. Dit zorgt ervoor, dat het *karma* niet voor niets wordt uitgevoerd, zoals het geval is met het resultaat van de uitvoering van een voorgeschreven plicht, die niet aan Bhagavān wordt gegeven. Omdat devotie in zulke activiteiten echter niet overheerst, worden deze activiteiten niet als ware *bhakti* aanvaard. Indien voorgeschreven plicht (*karma*), waarvan de resultaten aan Śrī Bhagavān worden opgedragen, als *bhakti* zouden worden aanvaard, wat behelst *karma* dan nog? Als men zegt, dat *karma* alleen actie is, die niet aan Śrī Bhagavān is opgedragen, is men niet correct. *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.5.12) stelt, dat één van de eigenschappen van *brahma* (de uitstraling van Śrī Bhagavān) inactiviteit (*niṣkarma*) is. Vereenzelvigd met de houding van inactiviteit wordt het *niṣkarmya* genoemd. Kennis van *brahma* is ongemotiveerd en zonder defect, maar zelfs dat is niet prijzenswaardig, want het bevat geen *bhakti*. Hoe kunnen dan baatzuchtige actie (*sakāma-karma*) en onbaatzuchtige actie (*niṣkāma-karma*) prijzenswaardig zijn, als ze niet aan Bhagavān worden opgedragen, aangezien ze in beide stadia van beoefening en in het uiteindelijk doel problemen geven?

Volgens de bovenstaande uitspraak door Śrī Nārada (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.5.12) is *karma*, dat niet aan Śrī Bhagavān wordt opgedragen, zinloos. Dit is de reden, waarom *bhakti*, dat wordt gekenmerkt door horen en chanten, wordt aanvaard als de beoefening om de bekoorlijke lotusvoeten van Śrī Bhagavān te bereiken.

Niettemin is onbaatzuchtige actie, die is opgedragen aan Śrī Bhagavān, of *niṣkāma-karma-yoga*, ook het overwegen waard. Beide typen *yoga* (*bhakti-yoga* en *niṣkāma-karma-yoga*) dienen te worden begrepen als *buddhi-yoga*. Dit wordt duidelijk door de uitspraken in *Bhagavad-gītā* zoals, “Ik geef hen die *buddhi-yoga*, waarmee ze Mij kunnen bereiken” (*Gītā* 10.10) en “O Dhanañjaya, in vergelijking met *buddhi-yoga* is actie met een verlangen naar resultaten (*sakāma-karma*) zonder betekenis” (*Gītā* 2.49).

Welnu, dit vers, dat begint met *neha*, legt de glorie van toewijding aan Bhagavān uit, welke vrij is van de geaardheden van de materiële natuur (*nirguṇā-bhakti*) en die wordt gekarakteriseerd door horen en chanten. Śrī Bhagavān zegt, “Het voordeel, dat komt met het beoefenen van zelfs maar de eerste stappen van *bhakti-yoga*, kan nimmer worden vernietigd en kent daarom niet het gebrek van verlies. Omgekeerd, als iemand begint *karma-yoga* uit te oefenen, maar het niet afrondt, raakt het resultaat, van welk *karma* hij ook heeft uitgevoerd, verloren en wordt schuld aangetrokken.”

De vraag kan rijzen, “Kan het resultaat van *bhakti* worden verkregen door degenen, die het proces willen volgen, maar niet in staat zijn het op de juiste wijze uit te voeren?” Śrī Kṛṣṇa antwoordt met *svalpam*, hetgeen betekent, dat het resultaat nooit verloren gaat en dat men van deze materiële wereld wordt bevrijd, zelfs al is hun beoefening van *bhakti* juist begonnen. De levensgeschiedenissen van Ajāmila en anderen zijn hiervoor een bewijs. *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.16.44) verklaart ook, dat alleen al door één keer de naam van Śrī Bhagavān te horen zelfs een lage-klasse hondenvleeseter wordt be-

vrijd van de grote angst veroorzaakt door het materiële bestaan. Bovendien wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.20) gezegd,

*na hy aṅgopakrame dhvaṁso mad-dharmasyoddhavāṅv api
mayā vyavasitah samyañ nirguṇatvād anāśiṣaḥ*

O Uddhava, aangezien Ik persoonlijk de transcendentale natuur van deze *dharma* heb vastgesteld, bestaat er geen kans op het minste verlies, zelfs al voert men op onjuiste wijze onbaatzuchtige actie als zuivere *bhakti* uit in de vorm van horen en chanten.

De betekenis van deze uitspraken van *Śrīmad Bhagavad-gītā* en *Śrīmad-Bhāgavatam* lijkt hetzelfde te zijn, maar de stelling van *Śrīmad-Bhāgavatam* hierboven heeft een bijzonder kenmerk. Als een object transcendentaal is, wordt het nooit vernietigd. Dit is het enige punt om in deze context over na te denken. Iemand kan te berde brengen, dat onbaatzuchtige actie geofferd aan Śrī Bhagavān met Zijn zegen ook transcendentaal aan de geaardheden van de natuur kan worden, maar dit is geen feit. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.23) geeft hiervoor het volgende bewijs, “Verplichte taken en gelegenhedsplichten (*nitya* en *naimittika karma*), welke worden uitgevoerd zonder enig baatzuchtig verlangen en aan Mij worden opgedragen, worden geacht zich in de geaardheid goedheid te bevinden.” Met andere woorden, ze zijn niet transcendentaal aan de drie geaardheden van de materiële natuur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier wordt *buddhi-yoga* in twee soorten omschreven. De eerste is *bhakti-yoga* in de vorm van horen en chanten en de tweede is *niṣkāma-karma-yoga*, waarbij de resultaten van *karma* zonder enig motief aan Śrī Bhagavān worden geofferd. Van deze twee vormt de eerste primaire *bhakti-yoga* en de tweede secundaire *bhakti-yoga*. *Bhakti-yoga* is in feite volslagen transcendentaal aan de geaardheden van de natuur. Geen onregelmatigheden, fouten of ongewenste reacties kunnen zich aan-

dienen aan het begin van de beoefening en ook niet in de loop van de beoefening, zelfs al is men om een of andere reden niet in staat het af te ronden. Een geringe uitvoering van *bhakti-yoga* bevrijdt de beoefenaar van de verschrikkelijke gevaren van de materiële wereld en maakt het leven tot een succes door hem dienst aan Śrī Bhagavān te geven.

Hier kan het volgende voorbeeld worden aangehaald. Omdat Bharata Mahārāja aan een hertje gehecht raakte, was hij niet in staat het hele proces van *bhakti* af te ronden. Hoewel hij in zijn volgende geboorte het lichaam van een hert aannam, stelde de invloed van zijn beoefening van *bhakti* in zijn voorgaande leven hem in staat om met zuivere toegewijden van Bhagavān te associëren. Toen hij daarna weer werd geboren, werd hij de hoogste klasse toegewijde, een *uttama-bhāgavata*, en voerde dienst aan Śrī Bhagavān uit. Daarom zegt Bhagavān in de *Gītā* (6.40), “*pārtha naiveha nāmutra vināśas tasya vidyate* – iemand die van het pad van *bhakti* is gevallen, gaat in deze wereld of de volgende nooit verloren en hij zal zich nooit in een miserabele conditie bevinden.”

Aan de andere kant, zelfs al worden in *bhagavad-arpita-niṣkāma-karma-yoga* de resultaten van activiteiten aan Bhagavān opgedragen, wordt het toch aangeduid als *karma-yoga*, geen *bhakti-yoga*. Door eerst *karma-yoga* uit te voeren wordt het hart gezuiverd en krijgt men later uiteindelijk *bhakti-yoga*. Deze *karma-yoga* richt zich indirect en van veraf alleen op *bhakti*. In tegenstelling tot zuivere *bhakti* is *karma-yoga* niet transcendentiaal en ook niet vrij van materiële besmetting. Het wordt eerder *karma* in de geaardheid goedheid genoemd. En bovendien, als iemand dit *karma* niet perfect uitvoert, of zijn beoefening niet afrondt, kan deze verloren gaan en zal de beoefenaar er enkele ongewenste reacties van moeten incasseren. Hoewel, zoals in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.23) wordt gezegd, *mad-arpaṇaṁ niṣphalaṁ vā sāttvikam nija-karma tat*. Als een beoefenaar van *bhakti* begint met een klein beetje *bhakti-yoga* en het pad ver-

laat wegens zijn eigen onvermogen, of indien zijn beoefeningen worden gebroken door een ontijdige dood, terwijl hij zich in het beginstadium of middenstadum bevindt, gaan zijn pogingen in *bhakti* nooit verloren. Met andere woorden, zijn ondernemingen zijn nooit verkeerd en veroorzaken geen zonden, zelfs al is hij niet in staat het proces af te ronden. In zijn volgende leven gaat de beoefenaar met *bhakti* door vanaf het punt, waar de uitvoering van *bhakti-yoga* in zijn voorgaande leven werd onderbroken. De presiderende godheid van *bhakti-yoga*, Śrī Kṛṣṇa of Bhakti-devī zelf, maakt al deze voorzieningen. In deze context is één punt belangrijk om te vermelden. Als een beoefenaar wel vertrouwen heeft, maar in zijn beoefening wegens onwetendheid een paar ongeregelheden laat binnensluipen, raken de resultaten van *bhakti-yoga* nooit verloren en veroorzaken geen zonden. Behalve wanneer iemand overtredingen maakt tegen de geestelijk leermeester, de Vaiṣṇava's of iets, dat tot Śrī Bhagavān behoort of aan Hem is gerelateerd, zoals Tulasī, Yamunā of de heilige *dhāma*, kan de *bhakti-yoga* van die persoon volkomen worden geruïneerd.

VERS 41

व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन
बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्ध्योऽव्यवसायिनाम्

vyavasāyātmikā buddhir ekeha kuru-nandana
bahu-śākhā hy anantāś ca buddhayo 'vyavasāyinām

vyavasāyā-ātmikā – van een doortastende natuur; *buddhiḥ* - intelligentie; *ekā* – eenpuntig; *iha* – op zijn pad van *bhakti*; *kurunandana* – O kind van de Kuru's; *bahu-śākhāḥ* – wijd vertakt; *hi* – zeker; *anantāḥ* - eindeloos; *ca* en; *budhayaḥ* – de intelligentie; *avyavasāyinām* – van de twijfelaars (tegengesteld aan *bhakti*).

O zoon van de Kurudynastie, de doortastende intelligentie van degenen op dit pad van *bhakti* is eenpuntig, maar de intelligentie van degenen, die gekeerd zijn tegen *bhakti*, vertakt zich eindeloos.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Van alle vormen van intelligentie is die, welke is gericht op *bhakti-yoga*, de beste. Bhagavān legt dit uit door het bovenstaande vers te spreken, dat begint met *vyavasāya*, “Doortastende intelligentie in *bhakti-yoga* is eenpuntig.” Hij beschrijft de houding van iemand met een dergelijke intelligentie als volgt, “De instructies, die mijn *gurudeva* me heeft gegeven over *śravaṇam*, *kīrtanam*, *smaraṇam*, *pāda-sevanam*, enzovoort van Śrī Bhagavān, vormen mijn spirituele beoefening, mijn vervolmaking en mijn hele leven. Ik ben niet in staat ze af te staan hetzij in het stadium van beoefening (*sādhana*), hetzij in het stadium van perfectie (*sādhya*). Mijn enige verlangen en enige bezigheid is deze instructies te volgen. Behalve dit heb ik geen andere wens of bezigheid, zelfs niet in mijn dromen. Ik lijd geen verlies, ongeacht het geluk of de ellende, die ik te verduren krijg door ze te volgen en ongeacht de vraag, of mijn materiële leven de mist ingaat, of niet.” Deze vorm van doortastende intelligentie is alleen mogelijk in zuivere *bhakti*, welke vrij is van schijnheiligheid en bedriegerij. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.28) wordt gezegd,

tato bhajeta mām prītaḥ / śraddhātur dṛḍha-niścayaḥ

In de wetenschap, dat alle perfectie alleen met *bhakti* wordt bereikt, zal iemand met een resoluut vertrouwen *bhajana* van Mij met toewijding uitvoeren.

Alleen door *bhakti* kan de intelligentie eenpuntig worden. Śrī Bhagavān weidt hierop uit door te verwijzen naar datgene, dat vele vertakkingen heeft (*bahu-sākhāḥ*). Omdat in *karma-yoga* een oneindig aantal verlangens aanwezig zijn, heeft de intelligentie, welke daarop

wordt toegepast, ook een oneindig aantal schakeringen. Omdat in *karma-yoga* oneindige variëteiten aan *sādhana* of beoefeningen aanwezig zijn, is de intelligentie wijd vertakt. In het beginstadium van *jñāna-yoga* richt men zijn intelligentie op onbaatzuchtige actie om het hart te zuiveren. Wanneer het hart zuiver is, richt de beoefenaar zijn intelligentie op het verzaken van baatzuchtig streven, of *karma-sannyāsa*. Nadat dit stadium is bereikt, richt men zijn intelligentie op kennis, of *jñāna*. Zodra men zich realiseert, dat zelfs *jñāna* geen succes heeft en geen dienst aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān oplevert, richt men zijn intelligentie op *bhakti*. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.19.1) wordt gezegd, “*jñānaṁ ca mayi sannyaset – jñāna* moet ook aan Mij worden opgedragen.”

Volgens de bovenstaande uitspraak van Śrī Bhagavān dient men zijn intelligentie te richten op de verzaking van *jñāna*, nadat men het stadium van *jñāna* heeft bereikt. Vandaar, dat deze vorm van intelligentie een onbeperkt aantal variaties kent. Aangezien *karma*, *jñāna* en *bhakti* allemaal móeten worden uitgevoerd, zijn hun vertakkingen ook ongelimiteerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Van de drie typen *buddhi-yoga – karma*, *jñāna* en *bhakti* – is alleen intelligentie (*buddhi*) gerelateerd aan zuivere *bhakti-yoga* het beste. Het enige doel en object van de primaire vorm van *bhakti-yoga* is Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, en de intelligentie, die zich alleen aan Hem relateert, wordt *aikāntikī* of *ananya* (eenpuntig of exclusief) genoemd. De beoefenaars van een dergelijke, exclusieve toewijding zijn vrij van verlangens naar werelds plezier en bevrijding; daarom is hun houding niet bedriegelijk en is hun intelligentie doortastend. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura geeft als volgt zijn commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.28), “Ze denken vastbesloten, ‘Zelfs al zijn er miljoenen obstakels in de uitvoering van mijn *bhajana*, zelfs al laat ik het leven, al moet ik naar de hel vanwege overtredingen, of

wanneer lust me overdondert, ik kan *bhakti* nooit opgeven ongeacht welke omstandigheden dan ook. Ik ga geen *jñāna* en *karma* uitvoeren, zelfs al verordonneert Śrī Brahma mij dat te doen. Onder geen enkele omstandigheid kan ik *bhakti* opgeven.’ Alleen deze vorm van vastbeslotenheid kan onwrikbaar of *niścayātmikā buddhi* worden genoemd.”

Wegens gebrek aan dergelijke, exclusieve *niṣṭhā* voor Bhagavān blijft de intelligentie van de persoon zich bezighouden met *karmayoga* en *jñāna-yoga*. Zijn intelligentie wordt wijd vertakt genoemd, omdat een diversiteit aan doelen en objectieven, zoals de pleziertjes in deze wereld of de volgende, die allemaal zijn gerelateerd aan voordeel (*lābha*), adoratie (*pūjā*) en onderscheid (*pratiṣṭhā*). Zijn intelligentie zit vol met onbeperkte verlangens.

Volgens de Vaiṣṇava geestelijk leermeesters is Śrī Kṛṣṇa Zelf de non-duale, oorspronkelijke, Allerhoogste Absolute Realiteit. Hij wordt *nirguṇa* genoemd, omdat Hij tegelijkertijd buiten de materiële kwaliteiten van goedheid, hartstocht en onwetendheid staat en ook beschikt over alle transcendentale eigenschappen, zoals rijkdom, schoonheid, mededogen en genegenheid voor Zijn toegewijden. De moderne mens echter, die niet is opgeleid en in gebreke gaat van *tattva-jñāna* en wiens intelligentie is afgedekt met illusie, beschouwt *brahma*, de Absolute Waarheid, als zonder transformaties (*nirvikāra*), zonder variëteit (*nirviśeṣa*) en zonder smet (*nirañjana*). Zij aanvaarden Hem alleen in wereldse zin als buiten de geaardheden van de materiële natuur.

Zij zien de spelincarnaties (*līlā-avatāras*) van God als onpersoonlijk *brahma*, die zich heeft bedekt met *māyā*, en dat Zijn gedaante en Zijn eigenschappen, zoals mededogen, illusoir zijn en daarom even materieel zijn als die van henzelf. Ze zeggen, dat door het vereren van *brahma* met materiële eigenschappen (*saguṇa-brahma*) hun hart geleidelijk wordt gezuiverd en dat ze dan één worden met

het onpersoonlijk *brahma*, dat niet beschikt over materiële eigenschappen (*nirguṇa-brahma*).

Het vestigen van dergelijke conclusies is even zinloos als proberen de hemel aan te raken, want geschriften, zoals de *Bhagavad-gītā*, die de bovenzinnelijke gedaante en eigenschappen van Śrī Bhagavān beschrijven, wijzen dit verachtelijke idee in ieder opzicht van de hand. Zuivere devotie voor de transcendentale Absolute Realiteit, Śrī Kṛṣṇa, die beschikt over alle transcendentale kwaliteiten, wordt *nirguṇā-bhakti* genoemd. Śrīla Śrīdhara Svāmī legt in zijn commentaar op *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.29.11) uit, dat *nirguṇā-bhakti* maar uit één type bestaat, eenpuntig (*aikāntika*). Śrīla Śukadeva Gosvāmī heeft in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.29.7-10) gezegd, dat *sakāma-bhakti* een onbeperkt aantal vertakkingen herbergt, zoals *tāmasika-sakāma-bhakti*, of materieel gemotiveerde toewijding vermengd met de materiële geaardheid onwetendheid, omdat het wordt uitgevoerd met uiteenlopende materiële verlangens.

VERS 42

यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदन्त्यविपश्चितः
वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः

*yām imām puspitām vācam pravadanty avipaścitaḥ
veda-vāda-ratāḥ pārtha nānyad astīti vādinaḥ*

yām imām – al deze; *puspitām* – bloemrijke; *vācam* – uitspraken; *pravadanti* – uitroepen; *vaipaścitaḥ* – de dwazen; *veda-vāda-ratāḥ* – gehecht aan de uitspraken van de Veda's; *pārtha* – O Pārtha; *na anyat* – geen ander (superieur principe); *asti* – er is; *iti* – dus; *vādinaḥ* – ze zeggen.

O Pārtha, degenen die niet wijs zijn, wijzen de ware betekenis van de Veda's af vanwege hun gehechtheid aan ornamentale uitspraken, die de navoring van hemelse genoegens verheer-

lijken, maar die louter tot giftige effecten leiden. Er is geen hogere waarheid, zeggen ze, dan deze openbaringen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Besluiteloze personen met materiële verlangens zijn uitermate dom. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *yām imām*. De term *puspitām vācaḥ* impliceert, dat deze uitspraken van de Veda's slechts tijdelijk prettig zijn, zoals klimplanten vol bloemen, die giftig zijn. *Pravadanti* wijst op degenen, die zulke vedische uitspraken als het toppunt beschouwen. Degenen, wier hart door zulke uitspraken wordt geboeid, beschikken niet over een besluitvaardige intelligentie. Dit vers volgt van nature op *Gītā* 2.44 (*bhogaiśvarya-prasaktānām*). Zulke mensen kunnen niet over een resolute intelligentie beschikken, dus deze instructie wordt niet voor hen gegeven. Wat te zeggen van het gebrek aan doortastende intelligentie, Śrī Bhagavān zegt zelfs, dat het idioten (*avipaścitah*) zijn. Dat komt, omdat ze als hoogste objectief van de Veda's de verkondiging van bloemrijke taal aanvaarden, zoals "Door *cāturmāsya-vrata* (een periode van vier maanden soberheid) kan men onvergankelijke resultaten boeken" of "Na het drinken van hemelse nectar (*soma-rasa*) wordt men onsterfelijk." Ze denken ook, dat hierachter niet zoiets bestaat als een Allerhoogste Bestuurder.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het belangrijkste onderwerp, dat in de Veda's wordt gevestigd, is de oorspronkelijke Allerhoogste Persoon, Śrī Kṛṣṇa en *prema-bhakti* aan Hem. Indien men dit niet begrijpt, wordt zijn intelligentie op onjuiste wijze gericht op de uiterlijke betekenissen van de Veda's, die aanvankelijk heel aantrekkelijk lijken en comfortabel in het oor klinken, maar die uiteindelijk tot een geducht resultaat leiden. Śrī Kṛṣṇa heeft dit verderop in de *Gītā* (2.45) nader uitgelegd door te zeggen, dat de Veda's voor het grootste deel handelen over materialistische onderwerpen, *traigunya-viṣayā vedāḥ*. Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam*

(4.29.47) wordt men gewaarschuwd om voorzichtig om te gaan met de beweringen van de Veda's.

*tasmāt karmasu barhiṣmann ajñānād artha-kāśiṣu
mārtha-dṛṣṭim kṛthāḥ śrotra sparsiṣv asprṣṭa-vastuṣu*

O Koning Prācīnabarhiṣat, alleen in onwetendheid lijken de ritualistische activiteiten vermeld in de Veda's het belangrijkste objectief. Ofschoon hun beschouwingen voor het oor verleidelijk klinken, gaan ze in feite in gebreke van iedere verbinding met de Absolute Waarheid. Wijs ze daarom van de hand.

VERS 43

कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदाम्
क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति

*kāmātmānaḥ svarga-parā janma-karma-phala-pradām
kriyā-viśeṣa-bahulām bhogaiśvarya-gatiṁ prati*

kāma-ātmānaḥ – degenen met een hart dat is vervuild met lust; *svarga-parāḥ* – graag de hemel binnengaan; *janma-karma-phala* – goede geboorte en baatzuchtige resultaten; *pradāmi* – lonend; *kriyā-viśeṣa* - uitgebreide vedische rituelen; *bahulām* – veel; *bhoga* – lustbevrediging; *aiśvarya* – weelde; *gatiṁ* – het doel; *prati* – naartoe.

Omdat ze zijn toegewijd aan het bereiken van de hemelse planeten, voeren degenen met een hart, dat besmet is met lust, vele uitgebreide offerrituelen uit. Ze verklaren, dat deze activiteiten de hoogste objectieven van de Veda's zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Welke soort uitspraken wordt door deze mensen gevolgd? In antwoord hierop wordt gezegd, dat zulke mensen die uitspraken volgen, welke in detail ingaan op de toenemende uitvoering van uiteenlopende praktijken, waarmee ze materieel

plezier en rijkdom kunnen oogsten; ook al resulteren zulke bezigheden in herhaaldelijke geboorten in de cyclus van baatzuchtig werk.

VERS 44

भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयापहृतचेतसाम्
व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते

*bhogaiśvarya-prasaktānām tayāpahṛta-cetasām
vyavasāyātmikā buddhiḥ samādhau na vidhīyate*

bhoga – tot materieel plezier; *aiśvarya* – en weelde; *prasaktānām* – voor degenen die gehecht zijn; *tayā* – met dat (de uitspraken van de Veda's); *apahṛta-cetasām* – voor degenen wier verstand gevangen wordt gehouden; *vyavasāya-ātmikā* – de doortastende; *buddhiḥ* – intelligentie; *samādhau* – in trance (op de Allerhoogste Persoon); *na vidhīyate* – daar neemt niet plaats.

Degenen, die zijn gehecht aan rijkdom en plezier en wier verstand door deze bloemrijke taal wordt geboeid, ontwikkelen niet de doortastende intelligentie voor exclusieve absorbtie (*samādhi*) in Śrī Bhagavān.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Degenen, wier verstand wordt ingepakt door zulke boemrijke verklaringen, raken gehecht aan materieel plezier en rijkdom. Zulke mensen zijn niet in staat hun intelligentie op resolute, of geconcentreerde, wijze op de Allerhoogste Bestuurder te richten en zijn daarom niet staat *samādhi* te bereiken.

VERS 45

त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन
निर्द्वन्द्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान्

*traiguṇya-viṣayā vedā nistraiguṇyo bhavārjuna
nirdvandvo nitya-sattva-stho niryoga-kṣema ātmavān*

traī-guṇya – van de drie geaardheden van de materiële natuur; *viṣayāḥ* – onderwerp; *vedāḥ* – alle Veda's; *nistraiguṇyaḥ* – vrij van de drie geaardheden; *bhāva* – zijn; *arjuna* – O Arjuna; *nirdvandvaḥ* – wees vrij van dualiteit (in de vorm van wereldse eer en blaam); *nitya-sattva-sthaḥ* – altijd in zuivere goedheid gesitueerd; *niryoga-kṣemaḥ* – onthecht van de neiging te behouden en te verwerven; *ātma-vān* – in het zelf gesitueerd (verbonden zijn door de door Mij gegeven intelligentie).

O Arjuna, geef de invloed op van de drie bindende krachten van de materiële natuur, die in de Veda's worden beschreven, en raak gevestigd in transcendentie, dat zich erbuiten bevindt. Wees vrij van alle tegenstellingen, zoals eer en schande, en maak je niet bezorgd over het verwerven van aanwinsten en het behouden van hetgeen je hebt. Situeer jezelf in het spirituele bestaan door de intelligentie te gebruiken, die door Mij is toegekend.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Als je onthecht raakt van het streven naar de vier materialistische doelstellingen van religiositeit (*dharma*), rijkdom (*artha*), zintuiglijke lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*), moet je uitsluitend je toevlucht nemen tot *bhakti-yoga*.” Met deze intentie spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *traiguṇya*, omdat de Veda's voornamelijk de onderwerpen *karma*, *jñāna*, enzovoort belichten, welke worden samengesteld door de drie geaardheden van de materiële natuur, genaamd *guṇas*. De betekenis van het woord *traiguṇya* wordt gevormd door het achtervoegsel *ṣyañ* toe te voegen.

Aangezien in de Veda's extreem veel beschrijvingen staan over *karma* en *jñāna*, worden de Veda's volgens de logica van *bhūmnā-vyapadesā-bhavanti*, waarin de titel van een werk wordt gebaseerd

op hetgeen in de inhoud prominent is, *traiguṇya* (behorend tot de drie geaardheden van de natuur) genoemd. Alleen *bhakti* kan ons naar Śrī Bhagavān leiden. Dit is de uitspraak van de *Māṭhara Śruti*. De *Śvetāśvatara Upaniṣad* zegt, “*yasya deve parā bhaktir yathā deve tathā gurau* – de betekenis van de Veda’s kan alleen worden onthuld aan iemand, die dezelfde transcendentale toewijding heeft voor zowel Śrī Bhagavān als zijn geestelijk leermeester.”

Devotie, die vrij is van de besmetting van de materiële natuur, is het enige onderwerp van de Smṛti’s, zoals de Pañcarātra en de Upaniṣaden. Hiertoe behoren de *Gītapaniṣad* (*Bhagavad-gītā*) en de *Gopāla-tāpanī Upaniṣad*. Als zou worden aanvaard, dat *bhakti* niet in de Veda’s wordt beschreven, zou *bhakti* geen gezag meer dragen. Daarom adviseert Kṛṣṇa Arjuna vrij te worden van de vedische regels, die *jñāna* en *karma* aanmoedigen en die zich onder invloed van de geaardheden van de materiële natuur bevinden. Hij zegt hem ze niet uit te voeren, maar altijd het proces te volgen om *bhakti* te bereiken, zoals in de Veda’s wordt aangegeven. In *Brahma-yāmala Purāṇa* wordt het volgende vermeld, “Het pretentieuze vertoon van exclusieve toewijding aan Śrī Hari, waarbij het proces van *pañcarātra* (ritualistische verering) aanbevolen in geschriften, zoals de Śruti’s, de Smṛti’s en de Purāṇa’s, wordt verwaarloosd, resulteert uiteindelijk alleen in wanorde.” Deze fout is onvergeeflijk.

De onderwerpen in de Veda’s, die tot de geaardheden van de materiële natuur (*saguṇa*) behoren en degenen, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur (*guṇātīta*) bevinden, worden respectievelijk *traiguṇya* (binnen de drie *guṇas*) en *nistraiguṇya* (vrij van de drie *guṇas*) genoemd. Śrī Kṛṣṇa zegt, “Van deze twee moet je alleen *nistraiguṇya* volgen. Word vrij van de drie *guṇas* onder invloed van Mijn *nirguṇā-bhakti*. Dan alleen wordt je vrij van de tegenstellingen, zoals eer en ontering. Blijf daarom uitsluitend in gezelschap van Mijn toegewijden, die zich altijd in eeuwige transcendentie bevinden.”

Hier is de uitleg van de manier om in zuivere transcendentie (*viśuddha-sattva-guṇa*) gesitueerd te raken, die is tegengesteld aan de uitleg van de manier om vrij te worden van de drie geaardheden van de materiële natuur. Om datgene te krijgen, dat ontbreekt, wordt *yoga* genoemd en om datgene te beschermen, dat men in bezit heeft, wordt *kṣema* genoemd. Met het woord *niryoga-kṣema* zegt Śrī Bhagavān tegen Arjuna vrij te worden van de zorg om zowel *yoga* als *kṣema*. “Als je door de smaak van Mijn *bhakti-rasa* wordt overweldigd, hoef jij je zowel over het bereiken van datgene, dat jou ontbreekt (*yoga*), als het beschermen van datgene, dat je in jouw bezit hebt (*kṣema*), niet langer zorgen te maken.” Śrī Bhagavān zegt in de *Gītā* (9.22), “Ik breng persoonlijk datgene naar Mijn toegewijde, dat hem ontbreekt, en Ik bewaar datgene, dat hij heeft.” Hij toont Zijn genegenheid voor Zijn toegewijden door te zeggen, “Omdat Ik de last van hun instandhouding draag, bestaat er voor hen geen noodzaak om er afzonderlijk moeite voor te doen.” *Ātmavān* betekent ‘word iemand, die begiftigd is met de intelligentie, die door Mij wordt geschonken’.

Nu worden de woorden *nistraiguṇya* en *traiguṇya* besproken. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.23-29) staat,

*mad-arpaṇaṁ niṣphalaṁ vā sāttvikaṁ nija-karma tat
rājasam phala-saṅkalpaṁ himsā-prāyādi-tāmasam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.23)

Je moet weten, dat activiteiten opgedragen aan Śrī Bhagavān zonder een verlangen om van de resultaten te genieten (*niṣkāma-karma*) zich in de geaardheid goedheid bevinden. Activiteiten, die worden uitgevoerd met een verlangen naar de resultaten, bevinden zich in de geaardheid hartstocht, terwijl activiteiten uitgevoerd met geweld of afgunst zich in de geaardheid onwetendheid bevinden.

In het vers (11.25.23) hierboven impliceert *niṣphalaṁ vā*, dat gelegenheidsplichten (*naimittika-karma*) worden uitgevoerd zonder baatzuchtige verlangens.

*kaivalyaṁ sāttvikaṁ jñānaṁ rajo vaikalpikaṁ ca yat
prākṛtaṁ tāmasaṁ jñānaṁ man-niṣṭhaṁ nirguṇaṁ smṛtam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.24)

Kennis met betrekking tot het zelf, dat zich buiten het lichaamsbewustzijn bevindt, is kennis in de geaardheid goedheid. Kennis met betrekking tot het lichaam, waarbij men zichzelf vanwege het verkeerde begrip van ‘ik’ en ‘mijn’ als de doener en de genieter beschouwt, bevindt zich in de geaardheid hartstocht. Kennis van de bewegingloze materie, de alledaagse wereld, of het lichaam, bevindt zich in de geaardheid onwetendheid, terwijl kennis gerelateerd aan Mij transcendentaal is en zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt.

*vanaṁ tu sāttviko vāso grāmo rājasa ucyate
tāmasaṁ dyūta-sadanaṁ man-niketaṁ tu nirguṇam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.25)

In het bos wonen is in de geaardheid goedheid, in het dorp wonen is in de geaardheid hartstocht, in een gokhuis wonen is in de geaardheid onwetendheid en leven, waar Ik woon (in de tempel) is transcendentaal, buiten de geaardheden van de materiële natuur.

*sāttvikaḥ kārako ’saṅgī rāgāndho rājasaḥ smṛtaḥ
tāmasaḥ smṛti-vibhraṣṭo nirguṇo mad-apāśrayaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.26)

De doener, die niet is gehecht aan het resultaat van zijn actie, is in de geaardheid goedheid; de doener, die wordt verblind door gehechtheid, is in de geaardheid hartstocht; de doener, die zijn geheugen is kwijtgeraakt, is in de geaardheid onwetendheid en de doener, die zijn toevlucht volkomen tot Mij heeft genomen, is transcendentaal.

*sāttviky ādhyātmikī śraddhā karma-śraddhā tu rājasī
tāmasy adharme yā śraddhā mat-sevāyām tu nirguṇā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.27)

Vertrouwen in het zelf is in de geaardheid goedheid; vertrouwen in actie is in de geaardheid hartstocht; vertrouwen in onreligieuze actie is in de geaardheid onwetendheid en vertrouwen in Mijn dienst is transcendentiaal.

*pathyaṁ pūtam anāyas tam āhāryaṁ sāttvikaṁ smṛtam
rājasam cendriya-preṣṭhaṁ tāmasam cārtidāsuci*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.28)

Gezond voedsel, dat schoon en gemakkelijk beschikbaar is, is in de geaardheid goedheid; voedsel dat scherp, zout, of zuur is en de zintuigen prikkelt, is in de geaardheid hartstocht. Voedsel dat onzuiver is en ellende veroorzaakt, is in de geaardheid onwetendheid en voedsel, dat aan Mij wordt geofferd, is transcendentiaal.

Volgens Śrīla Śrīdhara Svāmī betekent het woord *ca* in dit vers (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.25.28) ‘datgene, dat is geofferd aan Śrī Bhagavān, is transcendentiaal, of *nirguṇa*’.

*sāttvikaṁ sukham ātmottham viṣayottham tu rājasam
tāmasam moha-dainyottham nirguṇam mad-apāśrayam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.29)

Geluk, dat uit het zelf voortkomt, is in de geaardheid goedheid; geluk, dat voortkomt uit zintuigobjecten, is in de geaardheid hartstocht; geluk, dat voortkomt uit illusie en degeneratie, is in de geaardheid onwetendheid; en geluk, dat voortkomt in relatie tot Mij, is transcendentiaal.

Nadat Hij de objecten heeft uitgelegd, die tot voorbeeld dienen van de drie geaardheden van de materiële natuur, gaat Śrī Bhagavān in de bovengenoemde verzen uit *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.25.23-29)

verder in op het bereiken van perfectie door de aard van een object te realiseren, dat zich buiten de drie *guṇas* bevindt. Hij zegt, dat men alleen door het beoefenen van *bhakti*, dat zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt (*nirguṇā-bhakti*), de invloed van de geaardheden of *guṇas* kan overwinnen, die zich in zichzelf bevinden. Dit wordt gezegd in de volgende verzen,

*sāttvikam sukham ātmottham viṣayottham tu rājasam
tāmasam moha-dainyottham nirguṇam mad-apāśrayam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.30)

Alles dat materieel is, zoals substantie, plaats, resultaat, tijd, kennis, actie, bemiddelaar, vertrouwen, situatie, vorm en besluitvaardigheid, bevindt zich binnen de jurisdictie van de drie geaardheden van de materiële natuur.

*sarve guṇamayā bhāvāḥ puruṣavyakta-dhiṣṭhitāḥ
dṛṣṭam śrutam anudhyātam buddhyā vā puruṣarṣabha*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.31)

O beste der humane wezens, alle wezensstaten, die worden gehoord, gezien of bevat van datgene, dat zich tussen de *puruṣa* (de genietende zelf) en *prakṛti* (materiële natuur) bevindt, bestaat uit de drie geaardheden van de materiële natuur.

*etāḥ saṁsṛtayaḥ puṁso guṇa-karma-nibandhanāḥ
yeneme nirjitāḥ saumya guṇā jīvena citta-jāḥ
bhakti-yogena man-niṣṭho mad-bhāvāya prapadyate*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.25.32)

O zachtmoedig mens, alle materiële condities van het levend wezen komen tot stand uit activiteiten, die worden uitgevoerd in de drie geaardheden van de natuur. Alleen de levende wezens, die door *bhakti-yoga* te beoefenen deze geaardheden hebben overwonnen, krijgen *niṣṭhā*, een stabiele geest, en hebben het vermogen om Mij te bereiken.

Men kan dus alleen door *bhakti*, dat zich buiten de drie geaardheden van de natuur bevindt, de drie geaardheden overwinnen. Dit is op geen andere manier mogelijk. In antwoord op de vraag in de *Gītā* (14.21), “*katham caitāms trīn guṇān ativartate* – hoe kan men de drie geaardheden van de materiële natuur overwinnen?” wordt later in de *Gītā* (14.26) gezegd,

*mām ca yo ’vyabhicāreṇa bhakti-yogena sevate
sa guṇān samatīyaitān brahma-bhūyāya kalpate*

Alleen degenen, die met eenpuntige toewijding dienst aan Mij verlenen, kunnen de drie geaardheden van de materiële natuur overstijgen en worden gekwalificeerd om transcendentie te realiseren.

In zijn commentaar op dit vers (*Gītā* 14.26) zegt Śrīla Śrīdhara Svāmī, “*Ca* is nadrukkelijk. Dat wil zeggen, degenen, die uitsluitend onbesmette en ononderbroken toegewijde dienst verlenen aan Mij, de Allerhoogste Bestuurder, of Parameśvara, kunnen de geaardheden van de materiële natuur overwinnen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De vier materialistische strevingen, namelijk religiositeit (*dharma*), rijkdom (*artha*), lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*), worden *catur-varga* (de vier doelstellingen van het menselijk leven) genoemd. *Bhakti* is de vijfde doelstelling. Hoewel de vedische geschriften de paden van *karma*, *jñāna* en *bhakti* hebben beschreven als verschillende beoefeningen voor de *jīvas*, kan men alleen Śrī Bhagavān bereiken door alle andere paden op te geven en zich uitsluitend met zuivere toewijding bezig te houden. Dit wordt ook duidelijk door de volgende twee verzen uit *Śrīmad-Bhāgavatam* te bestuderen,

*bhaktyāham ekayā grāhyaḥ śraddhayātmā priyaḥ satām
bhaktiḥ punāti man-niṣṭhā śva-pākān api sambhavāt*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.14.21)

Ik kan alleen worden bereikt door *bhakti*, dat met vol vertrouwen wordt uitgevoerd. Ik ben van nature dierbaar voor Mijn toegewijden, die Mij als exclusief doel van hun devotionele beoefening hebben. Zelfs de hondenvleeseters kunnen zich van hun lage geboorte zuiveren en uiteindelijk Mij bereiken door toegewijde dienst aan Mij uit te voeren.

*na sādhayati mām yogo na sāṅkhyam̐ dharma uddhava
na svādhyāyas tapas tyāgo yathā bhaktir mamorjitā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.14.20)

O Uddhava, *yoga*, analytische filosofie, studie van de Veda's, het volbrengen van zware soberheden en liefdadigheid kunnen Mij niet zozeer beheersen, als exclusieve devotie aan Mij dat doet.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “De geschriften bevatten twee soorten onderwerpen: *uddiṣṭa* en *nirdiṣṭa*. Het hoogste doel van een geschrift wordt *uddiṣṭa-viṣaya* genoemd en de instructies, die wijzen op de *uddiṣṭa-viṣaya* worden *nirdiṣṭa-viṣaya* genoemd. Bijvoorbeeld, omdat de ster Arundhatī zo zwak is, kan deze zonder hulpmiddelen moeilijk aan de hemel worden gezien. Als iemand het doel heeft hem te zien, kan de dichtst bijzijnde grootste ster een aanwijzing zijn. Dus als Arundhatī het onderwerp, *uddiṣṭa-viṣaya*, is, dan is de dichtst bijzijnde grootste ster de *nirdiṣṭa-viṣaya*. Alle Veda's wijzen erop, dat de Absolute Realiteit buiten de drie geaardheden (*nirguṇa-tattva*) het onderwerp van de Veda's is; het is de *uddiṣṭa-viṣaya*. Maar omdat die Absolute Realiteit niet onmiddellijk kan worden begrepen, beschrijven de Veda's eerst *saguṇa-tattva*, dat de *nirdiṣṭa-viṣaya* vormt.

“*Māyā*, dat bestaat uit de drie geaardheden van de natuur, namelijk goedheid, hartstocht en onwetendheid, lijkt aanvankelijk het onderwerp van de Veda's te zijn. Daarom zegt Śrī Kṛṣṇa, ‘O Arjuna, blijf niet verwickeld in deze *nirdiṣṭa-viṣaya*. Ga juist proberen de transcendentale entiteit te bereiken, of datgene, waarnaar wordt

verwezen als het ware onderwerp van de Veda's, de *uddiṣṭa-tattva*, en wordt vrij van de geaardheden van de natuur. Sommige delen van de vedische literatuur hebben *karma* gebaseerd op de geaardheden hartstocht en onwetendheid voorgeschreven. Andere delen beschrijven kennis gebaseerd op de geaardheid goedheid, en specifieke delen leggen de beoefening van zuivere *bhakti* uit, dat vrij is van de geaardheden. Jij moet het zuiver spirituele bestaan zien te bereiken door vrij te worden van dualiteit, zoals eer en blaam. Met andere woorden, door met Mijn toegewijden te associëren moet je afzien van de pogingen om te verkrijgen (*yoga*) en te behouden (*kṣema*), welke worden gezocht door middel van het vergaren van kennis en het uitvoeren van voorgeschreven plichten, en word vrij van de geaardheden van de natuur door het proces van *buddhi-yoga* te volgen'."

VERS 46

यावान् अर्थ उदपाने सर्वतः सम्प्लुतोदके
तावान् सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः

*yāvān artha udapāne sarvataḥ samplutodake
tāvān sarveṣu vedeṣu brāhmaṇasya vijānataḥ*

yāvān – wat dan ook; *arthaḥ* – doelstelling; *uda-pāne* – door (veel) bronnen; *sarvataḥ* – in alle opzichten; *samputa-udake* – gediend door een groot meer; *tāvān* – zoveel (betekenissen); *sarveṣu* – in alles; *vedeṣu* – de Veda's; *brāhmaṇasya* – van de toegewijde *brāhmaṇa*; *vijānataḥ* – die kennis heeft (van de Veda's).

De diverse benodigheden, die worden gediend door vele kleine waterbronnen, kunnen gemakkelijk worden gediend door een groot meer. En zo kunnen alle resultaten verkregen door de verering van uiteenlopende halfgoden, zoals in de Veda's

wordt beschreven, gemakkelijk worden verkregen met de verering van Śrī Bhagavān door een brāhmaṇa, die beschikt over toewijding en die de essentie van de Veda's kent.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa vervolgt, “Oh, wat kan Ik nog meer zeggen over de glorie van die *bhakti-yoga*, die vrij is van zowel materiële verlangens als de geaardheden van de materiële natuur! Zelfs de pogingen in *bhakti* van een beginner gaan nooit verloren en hebben geen negatief effect.” Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.20) heeft Śrī Kṛṣṇa tegen Uddhava gezegd,

*na hy aṅgopakrame dhvaṁso mad-dharmasyoddhavānv api
mayā vyavasitah samyaṅ nirguṇatvād anāśiṣah*

O Uddhava, omdat Ik de transcendentale natuur van dit proces persoonlijk heb bepaald, kan er met geen mogelijkheid iets verloren gaan van de onbaatzuchtige activiteit uitgevoerd voor zuivere *bhakti* in de vorm van horen en chanten, ook al wordt deze onjuist uitgevoerd.

In deze context echter wijst resolute intelligentie, of *vyavasāyātmi-kā-buddhi*, ook op toewijding uitgevoerd met materiële verlangens (*sakāma-bhakti-yoga*). Om dit aan te tonen gebruikt Śrī Bhagavān een voorbeeld, wanneer Hij het vers spreekt, dat begint met *yāvān*. Omdat *udapāne* een enkelvoudig woord is, wordt het hier ook enkelvoudig gebruikt. Het woord *udapāne* wijst op een groep bronnen. Vele doelstellingen worden vervuld door verschillende bronnen. De ene bron wordt gebruikt om na evacuatie te reinigen, één om tanden te poetsen, één om kleding te wassen, één om het haar te wassen, één om te baden en één als drinkwater. De verschillende doelstellingen, die door verscheidene bronnen worden vervuld, kunnen allemaal worden vervuld door een groot waterreservoir. Het is arbeidsintensief om voor verschillende doelen naar verschillende waterbronnen te lopen, maar het kost geen moeite om zich naar één wa-

terreservoir te begeven. Bovendien is het water van een kleine bron dikwijls brak, maar water uit een groot meer is zoet. Je moet eens nadenken over dit verschil tussen een bron en een meer. Op dezelfde wijze kunnen de uiteenlopende vruchten, die men door de vereering van uiteenlopende halfgoden verkrijgt zoals beschreven in de Veda's, allemaal worden bereikt door eenvoudig Śrī Bhagavān te vereren. Het woord *brāhmaṇasya* betekent 'degenen die *brahma* (Veda) kennen'. Alleen een *brāhmaṇa* kent de Veda's, maar boven de vedische kennis bevindt zich de kennis van de ware *brāhmaṇas*, die op specifieke wijze *bhakti* kennen als de hoogste betekenis van de Veda's. *Śrīmad-Bhāgavatam* zegt ook,

*brahma-varcasa-kāmas tu yajeta brahmaṇaḥ patim
indram indriya-kāmas tu prajā-kāmaḥ prajāpatīn*

Iemand, die verlangt naar de *brahma* uitstraling, moet Brahmā, de meester van de Veda's, vereren. Iemand, die zijn zintuigen wil bevredigen, moet Indra vereren. Iemand, die nageslacht ambieert, moet de Prajāpati's vereren, terwijl iemand die rijkdom verlangt, Durgā moet vereren.

Hierna wordt gezegd,

*akāmaḥ sarva-kāmo vā mokṣa-kāma udāra-dhīḥ
tīvreṇa bhakti-yogena yajeta puruṣaṁ param*

Śrīmad-Bhāgavatam (2.3.10)

Of men nu vrij is van verlangens, vol verlangens zit of hunkert naar bevrijding, men dient, na een hogere intelligentie te hebben bereikt, de Allerhoogste Persoonlijkheid Śrī Bhagavān met intense *bhakti-yoga* vereren.

Zoals de stralen van de zon erg intens zijn, wanneer de hemel onbewolkt is, zo is ook *bhakti-yoga*, die niet is vermengd met *jñāna* en *karma*, ook erg intens. De intelligentie wordt versnipperd door de vereering van een aantal halfgoden om uiteenlopende verlangens te

vervullen. Alleen Śrī Bhagavān kan al onze verlangens vervullen. Als zelfs maar een klein deel van zulke intelligentie in de verering wordt betrokken, wordt het als eenpuntig beschouwd vanwege de overtreffende aard van het object van verering.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De diverse activiteiten, die kunnen worden uitgevoerd door het gebruik van afzonderlijke bronnen, kunnen allemaal tegelijk worden uitgevoerd door gebruik te maken van een groot waterreservoir, zoals een meer. Zo ook kunnen de diverse verlangens, die kunnen worden vervuld door de verering van vele verschillende halfgoden volgens de vedische aanwijzingen, allemaal worden vervuld door eenvoudig Bhagavān te vereren. Als het hart vol zit met allerlei materiële verlangens, worden allerlei halfgoden vereerd om die verlangens in vervulling te brengen. De resulterende intelligentie, die vele vertakkingen heeft, heet *avyavasāyātmikā-buddhi*. In tegenstelling hiermee wordt de eenpuntige verering van Śrī Bhagavān alleen bereikt door gerichte, doortastende intelligentie. Om die reden leggen degenen, die de Veda's kennen, *bhakti* uit als de enige essentie van de Veda's. Onze intelligentie is daarom dus alleen resoluut in *bhakti-yoga*.

VERS 47

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि

***karmaṇi evādhikāras te mā phaleṣu kadācana
mā karma-phala-hetur bhūr mā te saṅgo 'stv akarmaṇi***

karmaṇi – jouw voorgeschreven plicht; *eva* – zeker; *adhikāraḥ* – een recht; *te* – jouw; *mā* – nooit; *phaleṣu* – naar de vrucht (van werk); *kadācana* – op ieder moment; *mā* – niet; *karma-phala* – naar het resultaat van werk; *hetuḥ* –

oorzaak; *bhūh* – zijn; *mā* – niet; *te* – jij; *saṅgaḥ* - gehechtheid; *astu* – er moet zijn; *akarmaṇi* – voorgeschreven plichten niet nakomen.

Jij bent alleen geschikt om jouw voorgeschreven werk te doen, maar je hebt geen recht op de vruchten van je acties. Je moet jezelf niet als oorzaak van het resultaat van jouw acties beschouwen en je moet ook niet gehecht raken aan het verwaarlozen van jouw plichten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān is de instructeur van *jñāna-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang door transcendentale kennis; *bhakti-yoga*, het pad van liefdevolle toewijding; en *karma-yoga*, het pad van spirituele vooruitgang, waarbij de vruchten van vrome acties aan God worden geofferd. Tot dusver heeft Hij Zijn instructies over *jñāna-yoga* en *bhakti-yoga* tot Zijn dierbare vriend Arjuna gericht. Nadat Hij Arjuna's ongeschiktheid voor het uitvoeren van deze twee processen in ogenschouw heeft genomen, legt Hij nu onbaatzuchtige activiteit, of *niṣkāma-karma-yoga*, uit in twee verzen, waarvan de eerste begint met *karmaṇi*.

Met de woorden *mā phaleṣu* wil Kṛṣṇa duidelijk maken, dat degenen, die verlangen naar de vruchten van hun activiteiten, een extreem onzuiver hart hebben. "Jouw hart is echter bijna zuiver. Ik weet dit en daarom spreek Ik op deze manier." Als je erop wijst, dat iedere actie, die men uitvoert, vrucht draagt, antwoordt Śrī Bhagavān, "*mā karma-phala-hetur bhūh* – iemand wordt alleen oorzaak van het resultaat van actie, wanneer hij handelt met een verlangen ernaar. Zo moet je het niet doen. Ik zeg je, opdat je niet in deze categorie terecht komt." *Akarma* betekent 'voorgeschreven plichten verwaarlozen' en *vikarma* betekent 'zondige activiteiten begaan'. "Jij moet aan geen van deze twee gehecht raken. Je moet ze eigenlijk verachten. Ik zeg je nog een keer, opdat je in staat bent dat te doen."

In de *Gītā* (3.2) zegt Arjuna, “*vyāmisreṇeva vākyena buddhiṃ mohayasīva me...* – mijn verstand raakt in de war door Jouw schijnbaar dubbelzinnige instructies.” Hieruit moet worden afgeleid, dat de voorgaande uitspraken in dit hoofdstuk niet geheel consistent zijn met latere uitspraken. Maar hier zijn de innerlijke gevoelens van Śrī Kṛṣṇa jegens Arjuna de moeite waard om in ogenschouw te nemen. “Zoals Ik jouw ondergeschikte ben geworden door op te treden als jouw wagenmenner, zo moet jij ook een volgeling van Mijn orde worden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Via Arjuna geeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa instructies over onbaatzuchtige activiteit opgedragen aan de Allerhoogste Persoon voor degenen, die niet geschikt zijn om de paden van *jñāna-yoga* en *bhakti-yoga* te volgen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.3.43) staat, “*karmākarma vikarmeti veda-vādo na laukikaḥ* – enig begrip van actie (*karma*), het niet uitvoeren van voorgeschreven religieuze plichten in het *varṇāśrama* systeem (*akarma*) en zondige activiteit (*vikarma*) kan alleen voortkomen uit de vedische literatuur, niet uit de woorden van wereldse figuren.”

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura herhaalt Kṛṣṇa door te zeggen, “Er zijn drie soorten *karma* om in overweging te nemen: *karma*, *akarma* en *vikarma*. Van deze zijn *vikarma* (zich bezighouden met zondige activiteiten) en *akarma* (het niet uitvoeren van voorgeschreven religieuze plichten in het *varṇāśrama* systeem) uiterst ongunstig. Deze moet je niet willen. Geef *vikarma* en *akarma* op en volg oplettend het pad van *karma*. *Karma* bestaat uit drie soorten: dagelijkse plichten (*nitya-karma*), gelegenhedsplichten (*naimittika-karma*) en baatzuchtige activiteiten (*kāmya-karma*). Van deze drie is de laatste het meest ongunstig. Degenen die *kāmya-karma* uitvoeren, worden de oorzaak van het resultaat van hun activiteiten, dus het is voor jouw bestwil, dat Ik jou vertel om deze methode niet te volgen, want als je dat doet, word je de oorzaak van de resultaten van jouw activiteiten.

Je hebt het recht om jouw voorgeschreven plichten uit te voeren, maar je hebt niet het recht tot de vruchten van welke actie dan ook. Voor degenen, die hun toevlucht nemen tot *yoga*, is het aanvaardbaar om *nitya-karma* en *naimittika-karma* uit te voeren alleen om hun leven in stand te houden.”

VERS 48

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय
सिद्धसिद्धयोः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते

*yoga-sthaḥ kuru karmāṇi saṅgam tyaktvā dhanañjaya
siddhi-asiddhyoḥ samo bhūtvā samatvam yoga ucyate*

yoga-sthaḥ – in *bhakti-yoga* gesitueerd; *kuru* – uitvoeren; *karmāṇi* – voorgeschreven plichten; *saṅgam* – gehechtheid (als de uitvoerder van activiteit); *tyaktvā* – opgeven; *dhanañjaya* – O Dhanañjaya (Arjuna); *siddhi-asiddhyoḥ* – bij succes en mislukking (met betrekking tot de vrucht van activiteit); *samaḥ* – toegerust; *bhūtvā* – geworden; *samatvam* – kalmte; *yogaḥ* – *yoga*; *ucyate* – wordt genoemd.

O Dhanañjaya, geef de gehechtheid aan het succes of de mislukking van jouw werk op. Als je zodoende in *bhakti-yoga* bent verbonden, voer dan jouw voorgeschreven plicht beheerst uit. Zulke beheerstheid wordt *yoga* genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *yoga-sthaḥ*, geeft Śrī Bhagavān instructies over onbaatzuchtige actie, of *niṣkāma-karma*. Hij zegt, “Word gelijkmoedig in zege en nederlaag en voer gewoon jouw voorgeschreven plicht uit door in deze oorlog betrokken te zijn.”

Het resultaat van deze *niṣkāma-karma-yoga* is, dat het leidt tot *jñāna-yoga*. Dus *jñāna-yoga* is de betekenis van het voorgaande vers en het volgende.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De intelligentie, die gelijkmoedig is in succes en mislukking van voorgeschreven werk, wordt *yoga* genoemd.

VERS 49

दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनञ्जय
बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः

*dūreṇa hy avaram karma buddhi-yogād dhanañjaya
buddhau śaraṇam anviccha kṛpaṇāḥ phala-hetavaḥ*

dūreṇa – ver weg (werpen); *hi* – omdat; *avaram* – is (veruit) inferieur; *karma* – baatzuchtig handelen; *buddhi-yogāt* – door de *yoga* van de intelligentie (onbaatzuchtig offeren van alle resultaten van zijn actie aan Śrī Bhagavān); *dhanañjaya* – O Dhanañjaya (Arjuna); *buddhau* – binnen de cultuur van de intelligentie (*niṣkāma-karma*); *śaraṇam* – toevlucht; *anviccha* – accepteren; *kṛpaṇāḥ* – vrekken; *phala-hetavaḥ* – verlangen naar de vruchten van hun activiteiten.

O Dhanañjaya, actie uitgevoerd door degenen, die uitkijken naar de vruchten ervan, is veruit inferieur aan onbaatzuchtige actie, die aan Bhagavān wordt geofferd. Jij moet je toevlucht nemen tot deze onbaatzuchtige activiteit, *niṣkāma-karma-yoga*. Degenen, die naar de vruchten van hun actie verlangen, zijn vrekken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Door dit vers te spreken, dat begint met *dūreṇa*, geeft Śrī Bhagavān kritiek op baatzuchtig streven, *sakāma-karma* of *kāmya-karma*. *Kāmya-karma* is zeer inferieur aan *niṣkā-*

ma-karma-yoga, dat aan Bhagavān wordt geofferd en dat ook *buddhi-yoga* wordt genoemd. Hier impliceert het woord *buddhau* het uitvoeren van actie zonder verlangen naar de vruchten (*niṣkāma-karma*) ervan, terwijl *buddhi-yoga* de verering van de Allerhoogste Persoon impliceert door aan Hem op onbaatzuchtige wijze de vruchten van werk aan te bieden (*niṣkāma-karma-yoga*) aan te bieden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Kṛpāṇāḥ* verwijst naar de gierige figuren, die niet in staat zijn de betekenis van *niṣkāma-karma-yoga*, onbaatzuchtige actie toegewijd aan Bhagavān, te begrijpen. Zulke mensen zijn gehecht aan de vruchten van hun activiteiten en zijn als gevolg daarvan soms gelukkig en soms verdrietig. Dit onderwerp is breedvoeriger uitgelegd in de *Bṛhad-āranyaka Upaniṣad*.

Er had eens een grote bijeenkomst van gerealiseerde wijzen plaats aan het koninklijk hof van Janaka Mahārāja. De koninklijke dienders van Janaka Mahārāja brachten honderden melkkoeien met hun mooie kalveren naar die bijeenkomst mee. De hoorns van de koeien waren met goud beslagen en hun hoeven met zilver. Op hun rug lagen prachtige kleden gedecoreerd met gouden emblemen. Janaka Mahārāja vouwde zijn handen en richtte zich met grote bescheidenheid tot de wijzen. “Degene, die van jullie *brahma-vettā* (een kenner van de Absolute) is, verzoek ik naar voren te komen en deze koeien te accepteren.”

Alle aanwezigen daar begonnen tegen elkaar te fluisteren. Niemand durfde naar voren te komen om zichzelf als *brahma-vettā* te presenteren en de koeien mee te nemen. Janaka Maharaja keek hen nog eens ernstig aan. Deze keer stond de heilige Yājñavalkya op en zei tegen zijn studenten, “O jongens, breng deze koeien naar mijn *āśrama*.”

Toen ze dit hoorden, zeiden de andere heiligen, “Bent u *brahma-vettā*?” Mahārṣi Yājñavalkya zei, “Ik bied de voeten van degenen,

die *brahma-vettā* zijn, mijn eerbetuigingen aan. Indien u mij wilt beproeven, of vragen wilt stellen, gaat uw gang.”

Verscheidene wijzen legden verschillende vragen voor en Yājñavalkya Mahārṣi gaf hen gepaste antwoorden. Op het laatst informeerde de grootgeleerde Gārgī op bescheiden wijze, “Wie is een vrek en wie is een *brāhmaṇa*?”

Yājñavalkya Mahārṣi’s antwoord was als volgt, “*yo vā etad akṣaram gārgy aviditvāsmāl lokāt praiti sa kṛpaṇaḥ* – O Gārgī, een vrek is degene, die deze wereld verlaat zonder Śrī Bhagavān Acyuta, de Onfeilbare Absolute Realiteit, te kennen” (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 3.8.10).

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.9.49) wordt gezegd, “*na veda kṛpaṇaḥ śreya ātmano guṇa-vastu-dṛk* – gierigaards, of *kṛpaṇas*, zijn degenen, die denken, dat de Hoogste Realiteit alleen bestaat uit lustobjecten geproduceerd door de materiële geaardheden.” Verder staat in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.19.44) “*kṛpaṇo yo ‘jīvendriyaḥ* – een vrek is iemand, die geen beheersing heeft over zijn zintuigen.”

VERS 50

बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते
तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम्

***buddhi-yukto jahātīha ubhe sukrta-duṣkrte
tasmād yogāya yujyasva yogaḥ karmasu kauśalam***

buddhi-yuktaḥ – een intelligent persoon verbonden aan Bhagavān (door onbaatzuchtige activiteit); *jahāti* – geeft op; *iha* – in zijn geboorte; *ubhe* – beide; *sukṛta-duṣkrte* – deugd en ondeugd; *tasmāt* – daarom; *yogāya* – (gelijkmatic zijn) in *niṣkāma-karma-yoga*; *yujyasva* – wees gewoon betrokken; *yogaḥ* – beheerste onbaatzuchtige actie; *karmasu* – in (zowel vruchtdragende als onbaatzuchtige) activiteiten; *kauśalam* – de kunst.

Iemand, die verankerd is in *buddhi-yoga* (zuivere intelligentie), ziet in dit leven af van zowel deugd als ondeugd. Streef er daarom naar de Allerhoogste Persoon te vereren door het uitvoeren van onbaatzuchtige activiteit (*niṣkāma-karma-yoga*). De kunst van alle activiteit is werken onder de bescherming van *buddhi-yoga*, waarbij men zowel in succes als mislukking beheerst blijft.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier betekent het woord *yogāya* ‘voor de *yoga*, die over de eigenschappen beschikt, die hierboven zijn genoemd’ (in *Gītā* 2.48). *Yuḥyasva* betekent ‘doe een poging’. Specifieker betekent het ‘beheerst zijn, moeite doen voor *niṣkāma-karma-yoga*, op onbaatzuchtige wijze de vrucht van het werk aan Bhagavān offeren’. Dit komt, omdat *karmasu* betekent ‘van alle baatzuchtige (*sakāma*) en onbaatzuchtige (*niṣkāma*) activiteiten’; *yoga* verwijst naar de uitvoering van *karma* met een onverschillige houding naar de resultaten. Dit is zowaar *kausalam*, deskundigheid.

VERS 51

कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः पदं गच्छन्त्यनामयम्

*karma-jam buddhi-yuktā hi phalam tyaktvā manīṣiṇaḥ
janma-bandha-vinirmuktāḥ padam gacchanty anāmayam*

karma-jam – geboren uit baatzuchtige activiteiten; *buddhi-yuktāḥ* – verbonden met Bhagavān door *buddhi-yoga*, of onbaatzuchtige actie; *hi* – omdat; *phalam* – resultaten; *tyaktvā* – opgeven; *manīṣiṇaḥ* – wijzen; *janma-bandha* – van de gebondenheid van geboorte en dood; *vinirmuktāḥ* – bevrijd; *padam* – de woonplaats (van Bhagavān); *gacchanti* – ze krijgen; *anāmayam* – zonder verdriet, Vaikuṅṭha.

Verlichte heiligen, die beschikken over *buddhi-yoga*, geven de resultaten op, die worden geboren uit *karma*. Ze worden bevrijd uit de kringloop van geboorte en dood en bereiken uiteindelijk Vaikuṅṭha, de staat buiten alle wereldse ellende.

VERS 52

यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति
तदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च

yadā te moha-kalilam buddhir vyatitariṣyati
tadā gantāsi nirvedam śrotavyasya śrutasya ca

yadā – wanneer; *te* – jouw; *moha* – illusie; *kalilam* – het dichte oerwoud; *buddhiḥ* – intelligentie; *vyatitariṣyati* – is helemaal overgestoken; *tadā* – op dat moment; *gantāsi* – je moet worden; *nirvedam* – onverschillig; *śrotavyasya* – aan datgene, dat gehoord dient te worden; *śrutasya* – naar datgene, dat reeds is gehoord; *ca* – en.

Zodra jouw intelligentie het dichte oerwoud van de illusie helemaal is overgestoken, word je onverschillig voor alles, dat reeds is gehoord en dat nog gehoord moet worden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *yadā*, om uit te leggen, dat men in *yoga* wordt gesitueerd door op onbaatzuchtige wijze de vruchten van activiteiten aan de Allerhoogste Persoon te offeren. Dit wordt *niṣkāma-karma-yoga* genoemd. “Wanneer je hart het diepe oerwoud van de illusie overstijgt, word je onverschillig voor alle onderwerpen, die reeds zijn gehoord en voor de uiteenlopende onderwerpen, die geschikt zijn om nog te worden gehoord.”

Iemand kan de vraag voorleggen, “Ik ben al vrij van twijfel en ik maak me niet langer schuldig aan een tegendraadse houding. Welk nut heeft het voor mij om de instructies van de geschriften te ho-

ren?” Bhagavān zou dan antwoorden, “Zelfs in dat geval is het op dit moment voor jouw gepast om op ieder moment het proces te beoefenen, dat Ik heb uitgelegd.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *jīvas* zijn aan deze wereld gehecht vanwege hun identificatie met het lichaam. Dit is de grondoorzaak van het materiële bestaan. Zolang als deze materiële gehechtheid aanhoudt, kan de *jīvātmā* geen kennis van de Absolute Waarheid krijgen en kan hij niet van de materiële wereld onthecht raken. *Nirveda* betekent ‘onthechting van de materiële wereld’. Dit is niet eenvoudig. Met de beoefening van het onbaatzuchtig offeren van de vruchten van zijn werk aan Bhagavān raakt men geleidelijk vrij van het foutieve begrip, dat het lichaam het zelf is. Dan bereikt men *nirveda* (verzaking) van alle vormen van activiteit, waarvan men heeft gehoord of nog zal horen en die voortkomen uit materiële verlangens beschreven in de geschriften. Uiteindelijk zal hij worden betrokken in exclusieve toewijding aan Bhagavān. Deze instructie staat ook in de Veda’s,

*parikṣya lokān karma-cittān brāhmaṇo
nirvedam āyān nāsty akṛtaḥ kṛtena*

Muṇḍaka Upaniṣad (1.2.12)

Een *brāhmaṇa*, die de Absolute Waarheid kent, ontwikkelt onthechting zodra hij begrijpt, dat het geluk en plezier, dat men door *karma* in deze wereld of de volgende krijgt, slechts tijdelijk en bedrevend zijn.

Prahlāda Mahārāja heeft een dergelijke instructie gegeven,

*ādy-antavanta urugāya vidanti hi tvām
evam vimṣya sudhiyo viramanti śabdāt*

Śrīmad-Bhāgavatam (7.9.49)

O Urukrama (iemand die wonderbaarlijke activiteiten uitvoert), degenen die zich op basis van onderscheid realiseren, dat alle objecten een begin en een eind hebben, geven hun studie van de Veda's op en houden zich uitsluitend bezig met *bhājana* aan Jou.

VERS 53

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला
समाधावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि

*śruti-vipratipannā te yadā sthāsyati niścalā
samādhāv acalā buddhis tadā yogam avāpsyasi*

śruti-vipratipannā – van het horen van de diverse tegenstrijdige materialistische uitspraken en de foutieve interpretaties van de Veda's; *te* – jouw; *yadā* – wanneer; *sthāsyati* – zal geplaatst worden; *niścalā* – onthecht; *samādhau* – in trance op de Allerhoogste Persoon; *acalā* – standvastig; *buddhiḥ* – intelligentie; *tadā* – op dat moment; *yogam* – (de vruchten van) *yoga*; *avāpsyasi* – je zal bereiken.

Wanneer jouw intelligentie onthecht raakt van het horen van de diverse tegenstrijdige, materialistische uitspraken en interpretaties van de Veda's en vrij wordt van alle andere gehechtheden, waarbij je consequent blijft vasthouden aan de Allerhoogste Persoon, bereik je de vrucht van *yoga*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt, “Hierna raak je onthecht van het horen van wereldse zaken en zelfs van de wereldse interpretaties van vedische instructies en het gevolg is, dat je standvastig wordt; jouw verstand wordt niet langer misleid door deze onderwerpen.” Ook in Hoofdstuk Zes wordt *samādhi* beschreven als gefixeerd, of onverstoord. Śrī Bhagavān verzekert Arjuna, “Als je dan door middel van *yoga* rechtstreekse ervaring van transcendentie hebt, raak je bevrijd van materiële gebondenheid.”

VERS 54

अर्जुन उवाच
 स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव
 स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत् ब्रजेत किम्

*arjuna uvāca –
 sthita-prajñasya kā bhāṣā samādhi-sthasya keśava
 sthita-dhīḥ kiṁ prabhāṣeta kim āsīta vrajeta kim*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *sthita-prajñasya* – van iemand wiens intelligentie gericht is; *kā* – wat; *bhāṣā* – (symptomen zoals) spraak; *samādhisthasya* – van iemand in trance; *keśava* – O Keśava; *sthita-dhīḥ* – iemand met gerichte intelligentie; *kim* – op welke manier; *prabhāṣeta* – zou hij spreken; *kim* – hoe; *āsīta* – zou hij zitten; *vrajeta* – zou hij lopen; *kim* – hoe.

Arjuna zei: O Keśava, welke zijn de symptomen van iemand met een intelligentie verankerd in *samādhi*? Hoe spreekt hij? Hoe zit hij? Hoe loopt hij?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In het voorgaande vers heeft Arjuna iets gehoord over de intelligentie van iemand in trance. Nu informeert Arjuna naar de symptomen van een ware *yogī*. “Hoe spreken degenen, wier intelligentie onverstoord en gericht (*sthita-prajña*) is? Wat is het kenmerk van hun taal? Hoe blijven degenen in *samādhi* in hun trance gesitueerd? De aanduidingen *sthita-prajña* (iemand wiens intelligentie gericht is) en *samādhi-stha* (iemand die in trance is gesitueerd) zijn van toepassing op bevrijde personen. Hoe spreken ze, wanneer ze in een situatie van plezier of verdriet, eer of blaam, verheerlijking of kritiek, genegenheid of afgunst, enzovoort, terecht komen? Spreken ze helder of schouwen ze alleen in zichzelf? Hoe zitten ze? Hoe gebruiken ze hun zintuigen in de externe wereld? Hoe lopen ze? Met andere woorden, hoe gedragen hun zintuigen zich met betrekking tot externe zintuigobjecten?”

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Vanaf dit vers legt Arjuna zestien vragen voor aan Śrī Kṛṣṇa. Als antwoord ontsluit Śrī Kṛṣṇa de diepe geheimen van voorgeschreven plicht (*karma*), het pad van spirituele vooruitgang, waarbij de vruchten van het werk aan Bhagavān wordt geofferd (*karma-yoga*), het pad van kennis (*jñāna*), het pad van spirituele vooruitgang door transcendentale kennis (*jñāna-yoga*), meditatie (*dhyāna*), soberheden (*tapasya*), devotie vermengd met baatzuchtige activiteit (*karma-miśra-bhakti*), devotie vermengd met empirische kennis (*jñāna-miśra-bhakti*) en zuivere devotie (*suddha-bhakti*). Vanaf dit vers tot Hoofdstuk Achtien van *Bhagavad-gītā* geeft Śrī Kṛṣṇa aanwijzingen met betrekking tot zuivere, liefdevolle toewijding (*prema-bhakti*), de meest vertrouwelijke kennis.

In Zijn conclusie op de *Bhagavad-gītā* legt Hij uit, dat men *prema-bhakti* kan binnengaan via de poort van volkomen overgave aan Hem.

De zestien vragen van Arjuna zijn als volgt.

- 1) “*sthita-prajñasya kā bhāṣā* – Welke zijn de symptomen van iemand, die is verankerd in intelligentie, *sthita-prajña*?” (2.54)
- 2) “*jyāyasi cet karmaṇas te* – Waarom word ik betrokken in deze afgrijselijke oorlog?” (3.1)
- 3) “*atha kena prayukto ‘yam* – Wat drijft iemand tot zondige activiteiten?” (3.36)
- 4) “*aparam bhavato janma* – Hoe moet ik weten, dat Jij deze wetenschap voorheen aan Vivasvān hebt gegeven?” (4.4)
- 5) “*sannyāsariṁ karmaṇām kṛṣṇa* – Welk pad is beter, verzaking of onbaatzuchtige actie?” (5.1)
- 6) “*yo ‘yam yogas tvayā proktaḥ* – Dit pad van *yoga* lijkt onpraktisch vanwege de onstabiele aard van het verstand.” (6.33)
- 7) “*ayatiḥ śraddhayopeto* – Wat is de bestemming van de mislukte transcendentalist?” (6.37)

- 8) “*kiṁ tad brahma kiṁ adhyātmam* – Wat zijn *brahma*, *karma*, *adhyātmā*, *adhibhūta*, *adhidaiva* en *adhiyajñna* en hoe kun Jij worden gekend op het moment van de dood?” (8.1-2)
- 9) “*vktum arhasy aśeṣeṇa* – Vertel me alsjeblieft in detail over Jouw glorie, of *vibhūtis*.” (10.16)
- 10) “*evam etad yathāttha tvam* – Ik wil zien hoe Je deze kosmische manifestatie bent binnengekomen.” (11.3)
- 11) “*ākhyāhi me ko bhavān ugra-rūpo* – O woesteling! Zeg me alsjeblieft wie Je bent.” (11.31)
- 12) “*teṣām ke yoga-vittamāḥ* – Wie is meer perfect, hij die *bhajana* uitvoert, of de impersonalist?” (12.1)
- 13) “*prakṛtiṁ puruṣaṁ caiva* – Ik wil weten wat *prakṛti*, *puruṣa*, *kṣetra*, *kṣetrajñā*, *jñāna*, en *jñeya* zijn.” (13.1)
- 14) “*kair liṅgais tīn guṇān etān* – Aan welke symptomen kan men iemand herkennen, die de drie geardheden van de materiële natuur heeft getranscendeerd?” (14.21)
- 15) “*teṣām niṣṭhā tu kā kṛṣṇa* – Wat is de situatie van iemand, die de principes van de geschriften niet volgt?” (17.1)
- 16) “*sannyāsasya mahā-bāho* – O sterk bewapende, wat is de betekenis van de wereldverzakende levensorde (*sannyāsa*)?” (18.1)

VERS 55

श्री भगवान् उवाच
 प्रजहाति यदा कामान् सर्वान् पार्थ मनोगतान्
 आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते

śrī bhagavān uvāca –
prajāhāti yadā kāmān sarvān pārtha mano-gatān
ātmany evātmanā tuṣṭaḥ sthīta-prajñas tadocyate

śrī bhagavān uvāca – de Persoonlijkheid Gods zei; *prajāhāti* – hij laat achter; *yadā* – wanneer; *kāmān* – van verlangen; *sarvān* – alle soorten; *pārtha* – O

Pārtha; *manah-gatān* – voortkomend uit het verstand; *ātmani* – in zijn (beheerste) verstand; *eva* – inderdaad; *ātmanā* – met zijn zegenrijke ziel; *tusṭaḥ* – hij is voldaan; *sthita-prajñah* – iemand met een stabiele intelligentie; *tadā* – op dat moment; *ucyate* – hij wordt genoemd.

Śrī Bhagavān zei: O Pārtha, wanneer het levend wezen alle materiële verlangens voortkomend uit zijn verstand verzaakt en wanneer hij met zijn beheerste verstand volkomen voldaan is door de zegenrijke, persoonlijke vorm van zijn eigen ātmā (zelf), wordt hij gekend as sthita-prajña, iemand met een stabiele intelligentie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Vanaf dit vers, dat begint met *prajahāti*, tot het eind van het hoofdstuk beantwoordt Śrī Bhagavān achtereenvolgens vier vragen van Arjuna. *Sarvān* duidt op iemand zonder een spoor van materieel verlangen. Het woord *mano-gatān* wijst op het vermogen om materiële verlangens op te geven, die voortkomen uit een niet-spirituele natuur en die aan de aard van de ziel zijn tegengesteld. Indien de aard van deze verlangens spiritueel zou zijn, zou het niet mogelijk zijn ze op te geven, zoals vuur de hitte niet kan opgeven. Dit komt omdat een beheerste geest door het *ātmā* voldaan raakt, nadat *ātmā* is gerealiseerd, dat van nature zegenrijk is. De Śruti's bevestigen dit,

*yadā sarve pramucyante kāmā ye 'sya hṛdi sthitāḥ
atha martyo 'mṛto bhavaty atra brahma samaśnute*

Katha Upaniṣad (2.3.14)

Wanneer alle verlangens uit het hart zijn verdreven, krijgt de gebonden ziel realisatie van de Absolute Waarheid en wordt onsterfelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men dient ook het vers *ātmany eva ca santusṭaḥ* (*Gītā* 3.17) te bestuderen. De grote toege-

wijde Prahāda Mahārāja heeft een overeenkomstige instructie gegeven in *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.10.9),

*vimuñcati yadā kāmān mānava manasi sthitān
tarhy eva puṇḍarikākṣa bhagavattvāya kalpate*

O lotusogige Heer, wanneer een mens alle materiële verlangens in zijn hart opgeeft, wordt hij geschikt om weelde gelijk aan Uw eigen rijkdom te krijgen.

VERS 56

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु विगतस्पृहः
वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते

*duḥkheṣv anudvigna-manāḥ sukheṣu vigata-sprḥaḥ
vīta-rāga-bhaya-krodhaḥ sthita-dhīr munir ucyate*

duḥkheṣu – in aanwezigheid van de drievoudige ellende; *ādhyātika* pijnen die men zichzelf toebrengt (lichamelijk of mentaal), *ādhibhautika* pijnen die andere levende wezens toebrengen en *ādhidaivika* pijnen die de halfgoden toebrengen, zoals hitte en koude; *anudvigna-manāḥ* – iemand wiens geest niet wordt geprikkeld; *sukheṣu* – in aanwezigheid van zintuiglijk plezier; *vigata-sprḥaḥ* – en blijft vrij van hunkeringen; *vīta* – vrij van; *rāga* – gehechtheid; *bhaya* – angst; *krodhaḥ* – en woede; *sthita-dhīr* – met een gericht intelligente; *munir* – een wijze; *ucyate* – wordt genoemd.

Iemand die niet wordt verstoord door de drie soorten ellende – toegebracht door eigen lichaam en geest, toegebracht door anderen en toegebracht door de halfgoden of de natuur – die vrij blijft van hunkeringen temidden van overvloedige gelegenheden voor zintuiglijk geluk en die vrij is van gehechtheid, angst en woede, wordt een wijze met een standvastige geest genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Hoe spreekt iemand met een stabiele intelligentie?” Om deze vraag te beantwoorden spreekt Śrī Bhagavān het huidige vers, dat begint met *duḥkheṣu*, en het volgende vers. *Duḥkheṣu* betekent ‘de drievoudige ellende – *adhyātmika*, *adhibhautika* en *adhidaivika*’. *Adhyātmika* is ellende door honger, dorst, koorts, hoofdpijn, enzovoort; deze komt voort uit eigen lichaam en geest. *Adhibhautika* is ellende veroorzaakt door andere levende wezens, zoals een slang of een tijger; *adhidaivika* is ellende van bijvoorbeeld excessieve regen of natuurrampen veroorzaakt door de halfgoden.

Anudvigna-manāḥ wijst op een persoon met een onverstoorde geest. Wanneer hem zulke ellende treft, denkt hij, “Ik heb deze ellende gekregen vanwege mijn activiteiten in het verleden en ik moet ze verdragen.” Omdat hij dit weet, denkt hij er ofwel bij zichzelf over na en begrijpt, dat deze ellende te wijten is aan de reacties van zijn eigen activiteiten in het verleden, of hij spreekt er openlijk over zonder dubbelzinnigheid, wanneer hij er door anderen naar wordt gevraagd. In beide gevallen vertoont zijn gezicht geen ergernis, zelfs niet temidden van deze ellende. De afwezigheid van verstoren wordt duidelijk gezien door degenen, die deskundig zijn in het lezen van zulke symptomen. Het is echter overduidelijk, dat een imitator op kunstmatige wijze symptomen van tolerantie manifesteert. De deskundigen noemen die imitator corrupt. Op dezelfde manier zal hij, die vrij blijft van verlangens, wanneer zich een gelukkige situatie voordoet, in zichzelf schouwen of anderen verlichten, waarbij hij weet, dat dit plezier het resultaat is van activiteiten uit het verleden. Zijn werkelijke reactie hierop wordt ook begrepen door geleerde mensen. Het huidige vers maakt deze symptomen helder en omschrijft zulke personen als volgt.

- 1) *vīta-rāga* – onthecht van geluk;
- 2) *vīta-bhaya* – vrij van de angst, dat wezens, zoals tijgers, hem kunnen verslinden;

- 3) *vīta-krodha* – vrij van woede, zelfs op iemand, die hem komt aanvallen of vermoorden. Een voorbeeld hiervan is Jaḍa Bharata. Er rees geen woede in hem op, toen de schurkenkoning Vṛṣala hem als mensoffer voor het godsbeeld van Devī Kālī bracht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Iemand wiens hart niet wordt verstoord door de drievoudige ellende, *adhyātmika*, *adhibhautika* en *adhidaivika*, die geen verlangen heeft om gelukkig te worden en die niet in vervoering raakt, wanneer geluk naar hem toekomt, wordt iemand met een standvastige intelligentie, of *sthita-prajña*, genoemd.

*na prahr̥ṣyet priyaṃ prāpya nodvijet prāpya cāpriyam
sthira-buddhir asammūḍho brahma-vid brahmaṇi sthitaḥ*

Bhagavad-gītā (5.20)

Iemand die niet opgetogen raakt, wanneer hij iets krijgt, dat hem dierbaar is, wordt *sthita-prajña* genoemd.

Het voorbeeld hiervan is de levensgeschiedenis van Bharata Mahārāja, zoals wordt beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam*

Bharata Mahārāja vereerde Bhagavān, toen hij alleen was in een ver afgelegen bos, nadat hij zijn koninkrijk had opgegeven. In het laatste stadium van zijn leven raakte hij gehecht aan een jong hertje. Vanwege zijn geestelijke houding op het moment, dat hij zijn lichaam verliet, kreeg hij een geboorte als een hert. Maar omdat hij zijn voorgaande leven kon herinneren, hield hij zich afzijdig van het gezelschap van familie en vrienden en besteedde al zijn tijd in de kluisenaarshutten van de heiligen, waar hij onderwerpen over Śrī Bhagavān kon horen. Als gevolg van zijn verering van Bhagavān in zijn voorgaande leven werd hij geboren in het huis van een religieus toegewijde *brāhmaṇa*. Innerlijk dacht hij altijd aan Śrī Bhagavān, maar uiterlijk hield hij zich volkomen van de wereld afzijdig door te

doen alsof hij gestoord was, zelfs al probeerde zijn vader hem met veel moeite de Veda's bij te brengen. Jaḍa Bharata onderging mishandeling en bespottelij van zijn stiefmoeder, stiefbroers en andere verwanten, terwijl hij op extatische wijze in de verering van Bhagavān verzonken bleef.

Vṛṣala, de koning der dieven, wenste eens een zoon en hij wilde aan zijn vererenswaardige godin, Bhadra Kālī, een mensoffer brengen van iemand zonder lichamelijke gebreken. Hij had eerder al een geschikt persoon voor een offer gevangen genomen, maar op de een of andere manier wist de man te ontkomen. Toen de schurkenkoning op zoek ging naar zijn ontsnapte offer, zag hij de *mahā-bhāgavata* Jaḍa Bharata, die de velden van zijn familie beschermdde. De schurkenkoning werd blij, toen hij zag, dat Jaḍa Bharata gezegend was met een lichaam, dat geschikt was voor het offer. Volgens de regels van het mensoffer gaf hij Jaḍa Bharata goed te eten, decoreerde hem met geelwortelpoeder, bloemenkransen en sandalhoutpasta en bracht hem uiteindelijk als een offer naar Kālī-devī. De grote toegewijde Jaḍa Bharata zag en hoorde alles en was zich van dit alles bewust, maar hij ervoer angst noch woede. Hij stond daar eenvoudig en was volkomen vrij van zorgen en bleef gericht op zijn gedachten aan Bhagavān.

Juist op het moment, dat de rovers gereed stonden Jaḍa Bharata te onthoofden, verscheen Kālī Devi zelf in een gruwelijke gedaante en maakte een enorm kabaal. Ze greep het zwaard uit de hand van Koning Vṛṣala en onthoofde hem en al zijn dienaren. Nadat ze hun bloed had gedronken, danste ze en speelde ze met hun hoofden, alsof het ballen waren. Met grote genegenheid zond ze tenslotte de grote toegewijde Jaḍa Bharata op zijn weg. Dit godsbeeld van Bhadra Kālī is in Kurukṣetra nog steeds aanwezig.

Terwijl hij deze geschiedenis van Jaḍa Bharata in *Śrīmad-Bhāgavatam* (5.9.20) verhaalt, zegt Śukadeva Gosvāmī tegen Parikṣit Mahārāja, “Viṣṇu-rāta (iemand die altijd wordt beschermd door

de armen van de Godheid), Bhagavān Śrī Viṣṇu, die de Sudarśana *cakra* draagt, is de dood voor de personificatie van de dood en Hij zorgt altijd, dat Hij goed op Zijn toegewijden past. Hij geeft volkomen bescherming aan zulke verheven toegewijden, die vrij zijn geworden van de valse identificatie van het zelf met het lichaam, die de zeer zware taak van het ontwarren van de knoop van wereldse gehechtheid hebben volbracht, wier hart op zorgelijke wijze is verzonken in gedachten over het goed doen aan alle levende wezens en die anderen nooit schade berokkenen of jegens hen vijandig gezind zijn. Zulke zwaanachtige toegewijden (*paramahāṁsas*), die de toevlucht aanvaarden van de onvervaarde lotusvoeten van Śrī Bhagavān, raken nooit verstoord, zelfs niet op het moment van hun executie. Dit is niet verrassend.”

VERS 57

यः सर्वत्रानभिस्त्रेहस्तत्त्राप्य शुभाशुभम्
नाभिनन्दति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता

*yaḥ sarvatrānabhisnehas tat tat prāpya śubhāśubham
nābhinandati na dveṣṭi tasya prajñā pratiṣṭhitā*

yaḥ – hij die; *sarvatra* – in alle situaties (zelfs met kinderen en vrienden); *anabhisnehaḥ* – zonder extreme gehechtheid; *tat tat* – wat dan ook; *prāpya* – bereiken; *śubha* – gunstig; *aśubham* – ongunstig; *na abhinandati* – hij die zich niet verheugt; *na* – noch; *dveṣṭi* – haat; *tasya* – zijn; *prajñā* – intelligentie; *pratiṣṭhitā* – is goed verankerd.

Iemand die nooit wereldse gehechtheden heeft en die zich niet verheugt in voorspoed en niet wanhoopt in tegenspoed, wordt gekend als iemand met een standvastige intelligentie.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Hier betekent het woord *anabhisnehaḥ* ‘vrij van alle genegenheid, welke voortkomt uit materiële aanduidingen’. Zulke personen hebben zeker enige genegenheid vanwege mededogen, maar hun genegenheid is vrij van materiële identificaties. Ze verwelkomen prettige situaties niet, zoals te worden geëerd, of heerlijk voedsel aangeboden te krijgen en complimenteren ook niet degenen, van wie ze dit alles krijgen door te zeggen, “U bent een uiterst religieuze persoonlijkheid, die diensten heeft verleend aan grote heiligen (*paramahamsas*). Moge u gelukkig zijn.” Wanneer ze daarentegen worden geconfronteerd met een onplezierige situatie, zoals te worden geblameerd of geslagen, voelen ze geen enkele afkeer en vervloeken niet hun tegenstander door te zeggen, “U bent een zondaar! Moge u naar de hel gaan!” De intelligentie van een dergelijk persoon is volkomen onbeweeglijk, of in trance (*samādhi*) gesitueerd. Hij wordt *sthita-prajña* genoemd, iemand met een roerloze intelligentie.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Genegenheid bestaat in twee vormen: (1) in relatie tot het lichaam en (2) in relatie tot Śrī Bhagavān. Genegenheid in relatie tot het lichaam wordt gezien in gewone personen, die zichzelf met hun lichaam vereenzelvigen. Degenen met een stabiele intelligentie zijn vrij van de identificatie met hun lichaam en zijn daarom vrij van dat soort genegenheid. Omdat ze het beste wensen voor alle levende wezens, beschikken ze over het tweede soort genegenheid, dat betrekking heeft op Śrī Bhagavān. Deze soort genegenheid stroomt onafgebroken door hun hart, maar manifesteert zich zelden aan de buitenkant. Het kan in enkele speciale gevallen worden waargenomen, maar een gewoon persoon kan het niet ontdekken.

VERS 58

यदा संहरते चायं कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता

*yadā saṁharate cāyaṁ kūrmo ’ṅgānīva sarvaśaḥ
indriyāṇīndriyārthebhyas tasya prajñā pratiṣṭhitā*

yadā – wanner; *saṁharate* – terugtrekt; *ca* – en; *ayam* – deze (heilige persoon); *kūrmaḥ* – schildpad; *aṅgāni* – ledematen; *iva* – zoals; *sarvaśaḥ* – volkomen; *indriyāṇi* – zijn zintuigen; *indriya-arthebhyaḥ* – van de zintuigobjecten; *tasya* – zijn; *prajñā* – zijn intelligentie; *pratiṣṭhitā* – stevig vast.

Wanneer iemand zijn zintuigen met wilskracht helemaal van hun respectievelijke zintuigobjecten kan terugtrekken, zoals een schildpad zijn ledematen in zijn schild trekt, wordt van hem gezegd, dat hij een stabiele intelligentie heeft.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Met dit vers, dat begint met *yadā*, beantwoordt Śrī Bhagavān de vraag van Arjuna, “*kim āsita* – hoe zit hij?” *Indriyārthebhyaḥ* betekent, zoals iemand zijn zintuigen, bijvoorbeeld het gehoor, kan terugtrekken van hun zintuigobjecten (in dit geval geluid), zo kan iemand, die *sthita-prajñā* is, zijn ondergeschikte zintuigen van externe zintuigobjecten terugtrekken en ze op zijn onverstoorde geest gericht houden. Om dit te illustreren wordt het voorbeeld van een schildpad gegeven. Zoals een schildpad zijn ogen, gezicht enzovoort met zijn wil in zijn schild naar binnen kan trekken, zo kan iemand met een stabiele intelligentie zijn zintuigen van hun zintuigobjecten terugtrekken.

VERS 59

विषया विनिवर्तन्ते निराहारस्य देहिनः
रसवर्जं रसोऽप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तते

*viṣayā vinivartante nirāhārasya dehinah
rasa-varjam raso 'py asya param drṣtvā nivartate*

viṣayāḥ – de zintuigobjecten; *vinivartante* – worden met kracht beheerst; *nirāhārasya* – voor iemand die zintuiglijke beheersing beoefent, zoals vasten; *dehinah* – voor iemand in onwetendheid van het lichaamsbewustzijn; *rasavarjam* – zonder smaak (voor zintuigobject); *rasaḥ* – (er is) een smaak; *api* – echter; *asya* – voor een dergelijk persoon met een stabiele intelligentie; *param* – van Paramātmā (de Superziel); *drṣtvā* – gezien hebbend of gerealiseerd; *nivartate* – ziet af.

Hij, die zich met zijn lichaam vereenzelvigd, kan zijn plezier beperken door de zintuigen van hun zintuigobjecten terug te trekken, maar zijn smaak voor zintuiglijk plezier blijft bestaan. Iemand echter, wiens intelligentie is verankerd, heeft Paramātmā gerealiseerd; daarom stopt zijn smaak voor zintuigobjecten automatisch.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Als men eraan twijfelt, dat zelfs dwaze of minder intelligente personen onthecht kunnen raken van hun zintuigobjecten door te vasten of door ziekte, geeft Śrī Bhagavān antwoord met dit vers, dat begint met *viṣayāḥ*. Het woord *rasa-varjam* impliceert, dat zulke personen niet vrij worden van het verlangen naar zintuiglijke objecten. Hun smaak voor lustobjecten zal eerder toenemen. Toch houdt iemand met een stabiele intelligentie op naar zintuiglijke objecten te verlangen, omdat hij directe realisatie heeft van Paramātmā. Er bevindt zich geen fout in deze definitie. Degeenen, die het vermogen hebben het zelf te realiseren, zijn geperfectioneerde zielen, of *siddhas*. Ze zijn geen beoefenaren, of *sādhakas*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Soms beperkt een gewoon persoon zijn zintuigen vanwege ziekte, of omdat hij *haṭha-yoga* doet of vast. De wens om van zintuigobjecten te genieten blijft desondanks in zijn hart. Het is onmogelijk om dit verlangen te stoppen zonder toewijding aan Śrī Bhagavān.

Wat dit betreft schrijft Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura het volgende, “Het stoppen van het verzadigen van de zintuigen door te vasten is alleen voor uiterst onintelligente mensen. Deze praktijk wordt gevolgd door degenen, die het zelf met het lichaam vereenzelvigen. Het achtvoudige *yoga*-systeem, dat we kennen als *aṣṭāṅga-yoga*, biedt voor degenen, die minder intelligent zijn, ook gelegenheid om van zintuigobjecten onthecht te raken door zich bezig te houden met *yama* en *niyama* (regulerende principes), *asana* (houdingen), *prāṇ-āyāma* (ademhalingsoefeningen) en *pratyāhara* (beheersing van zintuigen). Dit proces is niet aanvaardbaar voor iemand, die *sthita-prajña* is, verankerd in de Absolute Waarheid. Nadat hij de schoonheid van de Allerhoogste Waarheid Śrī Bhagavān rechtstreeks heeft waargenomen, raakt iemand, die *sthita-prajña* is, tot Hem aange trokken en geeft alle gehechtheden aan gewone zintuigobjecten op. Er bestaat een voorziening voor uitermate onintelligente personen om met vasten hun zintuigen van hun zintuigobjecten terug te trekken, maar toch kunnen de *jīvas* hun eeuwige heil niet bereiken zonder het proces van spontane toewijding, of *rāga-mārga*. Wanneer iemand naar het platform van *rāga*, of gehechtheid aan Kṛṣṇa, komt, heeft hij de realisatie van een zintuigobject, dat superieur is aan alle andere en geeft daardoor van nature inferieur plezier op.”

VERS 60

यत्तो ह्यपि कौन्तेय पुरुषस्य विपश्चितः
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति प्रसभं मनः

***yatato hy api kaunteya puruṣasya vipaścitaḥ
indriyāṇi pramāthīni haranti prasabham manaḥ***

yatataḥ – die pogingen onderneemt (voor bevrijding); *hi* – omdat; *api* – zelfs; *kaunteya* – O zoon van Kuntī (Arjuna); *puruṣasya* – van een man; *vipaścitaḥ* – iemand met onderscheidingsvermogen; *indriyāṇi* – zintuigen; *pramāthīni* – gekarnd worden; *haranti* – stelen; *prasabham* – met kracht; *manaḥ* – het verstand.

O zoon van Kuntī, wanneer de zintuigen worden geprikkeld, kunnen ze het verstand met kracht ontvreemden, zelfs van iemand, die streeft naar bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het hebben van complete beheersing over de zintuigen ligt niet in het vermogen van de *sādhaka*, die zich in het stadium van beoefening bevindt, maar de poging op zichzelf is aanbevelenswaardig. Om dit punt uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān het huidige vers, dat begint met *yatataḥ*. Hier is de betekenis van het woord *pramāthīni* ‘objecten die prikkels veroorzaken’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De plicht van een *sādhaka* is op nauwgezette wijze pogingen te ondernemen om beheersing over zijn zintuigen te krijgen. Men kan niet *sthita-prajña* worden zonder beheersing over de zintuigen te hebben. De flakkerende zintuigen worden constant geprikkeld en het is even moeilijk om over de zintuigen complete beheersing te krijgen als om de wind te beheersen. Echter, volgens de instructies van Śrī Caitanya Mahāprabhu wordt deze moeilijke taak heel gemakkelijk, wanneer men al zijn zintuigen in dienst van Śrī Bhagavan betreft.

Van de dagelijkse bezigheden van Koning Ambariṣa, welke in *Śrīmad-Bhāgavatam* worden beschreven, kan men leren zijn beheerste zintuigen in dienst van Śrī Bhagavān te stellen,

*sa vai manaḥ kṛṣṇa-padāravindayor
 vacāṁsi vaikunṭha-guṇānuvarṇane
 karau harer mandira-mārjanādiṣu
 śrutim cakārācyuta-sat-kathodaye
 mukunda-liṅgālaya-darśane dṛṣau
 tad-bhṛtya-gātra-sparśe 'ṅga-saṅgamam
 ghrāṇam ca tat-pāda-saroja-saurabhe
 śrīmat-tulasyā rasanām tad-arpite
 pādau hareḥ kṣetra-padānusarpaṇe
 śiro hṛṣīkeśa-padābhivandane
 kāmam ca dāsye na tu kāma-kāmyayā
 yathottamaśloka-janāśrayā ratih*

Śrīmad-Bhāgavatam (9.4.18-20)

Ambarīṣa Mahārāja hield zich altijd bezig met de verering van Śrī Kṛṣṇa door zijn geest vast te zetten op de herinnering aan Zijn lotusvoeten, door zijn tong bezig te houden met het beschrijven van Zijn naam, vorm, kwaliteiten en spel en vermaak, zijn oren in het horen van de onderwerpen over Bhagavān, zijn ogen in het zien van de mooie vorm van het godsbeeld van Bhagavān, zijn tastzintuig in het ervaren van geluk bij het dienen van de voeten van de toegewijden van Bhagavān, zijn neusgaten in het ruiken van de aromatische objecten, zoals Tulasī en de sandelhoutpasta, die was geofferd aan de lotusvoeten van Bhagavān, zijn voeten in het rondlopen van Zijn woonplaats en zijn hoofd in het aanbieden van zijn eerbetuigingen aan Bhagavān en Zijn toegewijden. Op die manier, beheerste hij al zijn zintuigen en hield ze bezig in de dienst van Bhagavān.

Het is voor *sādhakas* zeer gunstig om dit pad te volgen.

VERS 61

तानि सर्वाणि संयम्य युक्त आसीत मत्परः
वशे हि यस्येन्द्रियाणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता

*tāni sarvāṇi saṁyamya yukta āsīta mat-parah
vaśe hi yasyendriyāṇi tasya prajñā pratiṣṭhitā*

tāni sarvāṇi – al deze (zintuigen); *saṁyamya* – onder controle houden; *yuk-taḥ* – de toegewijde, of *bhakti-yogī*; *āsīta* – hij zou gesitueerd moeten zijn; *matparah* – opgedragen aan Mij; *vaśe* – worden beheerst; *hi* – omdat; *yasya* – wiens; *indriyāṇi* – zintuigen; *tasya* – zijn; *prajñā* – intelligentie; *pratiṣṭhitā* – is volkomen verankerd.

Daarom dient men de zintuigen te onderwerpen door zich over te geven aan Mij in *bhakti-yoga* en onder Mijn bescherming te blijven, want alleen iemand wiens zintuigen worden beheerst, is verankerd in intelligentie. Hij alleen is *sthita-prajña*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Hier betekent het woord *mat-parah* ‘Mijn toegewijde’, want er is geen andere manier om de zintuigen te overwinnen dan alleen door *bhakti* aan Mij uit te voeren.” Dit feit wordt duidelijk in de latere secties van *Bhagavad-gītā*. Zoals Uddhava zegt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.2-3),

*prāyaśaḥ puṇḍarikākṣa
yuñjanto yogino manaḥ
viśīdanty asamādhānān
mano-nigraha-karsitāḥ*

*athāta ānanda-dughaṁ padāmbujaṁ
haṁsāḥ śrayeraṇṇ aravinda-locana
sukhaṁ nu viśveśvara yoga-karmabhis
tvan-māyayāmī vihatā na māninaḥ*

O lotusogige Kṛṣṇa, *yogīs* hebben over het algemeen geen succes in het beheersen van hun verstand en na het een korte tijd te hebben geprobeerd raken ze vermoeid en gefrustreerd. Degenen, die op deskundige wijze onderscheid kunnen maken tussen hetgeen substantieel is en hetgeen niet substantieel is, nemen daarom uitsluitend hun toevlucht tot Jouw lotusvoeten, die iedereen ongelimiteerd plezier geven, als enige basis voor hun geluk.

Om het verschil te laten zien tussen iemand in het stadium van beoefening – een *sādhaka* – en iemand, wiens intelligentie is verankerd (*sthita-prajña*), zegt Śrī Kṛṣṇa *vase hi*, hetgeen erop wijst, dat de zintuigen alleen van iemand, die *sthita-prajña* is, onder controle zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: Men kan aan de verstoring veroorzaakt door een misdadigersbende alleen ontsnappen door zijn toevlucht tot een dappere koning te nemen. Wanneer de misdadigers erachter komen, welke bescherming deze persoon heeft gekregen, worden ze aan hem ondergeschikt. Op dezelfde manier worden de zintuigen van een *jīvātmā* vergeleken met een misdadigersbende en ze worden automatisch beheerst, wanneer de *jīvātmā* de bescherming aanvaard van Bhagavān Śrī Hṛṣīkeśa, de inwonende getuige van alles en iedereen. Daarom dient men zijn zintuigen op een simpele en natuurlijke manier door *bhakti* alleen in bedwang te houden. In *Śrī Caitanya-caritāmṛta* staat,

*hṛṣīkeśe hṛṣīkāṇi yasya sthairyā-gatāni hi
sa eva dhairyam āpnoti saṁsāre jīva-cañcale*

Śrī Caitanya-caritāmṛta (Madhya-līlā 24.184)

Het is in deze wereld erg moeilijk om de geagiteerde zintuigen te beheersen, maar voor degenen, die al hun zintuigen in de dienst betrekken van Bhagavān Śrī Hṛṣīkeśa, de meester der zintuigen, worden de zintuigen van nature stabiel en beheerst.

VERS 62

ध्यायतो विषयान् पुंसः सङ्गस्तेषूपजायते
सङ्गात्सञ्जायते कामः कामात्क्रोधोऽभिजायते

dhyāyato viṣayān puṁsaḥ saṅgaḥ teṣūpajāyate
saṅgāt sañjāyate kāmaḥ kāmāt krodho 'bhijāyate

dhyāyataḥ – iemand die innerlijk schouwt; *viṣayān* – zintuigobjecten (zoals geluid); *puṁsaḥ* – voor een persoon; *saṅgaḥ* – gehechtheid; *teṣu* – voor die (zintuigobjecten); *upajāyate* – rijst op; *saṅgāt* – uit gehechtheid; *sañjāyate* – rijst op; *kāmaḥ* – verlangen, of lust; *kāmāt* – uit lust; *krodhaḥ* – woede; *abhijāyate* – rijst op.

Door onophoudelijk op de objecten van de zintuigen te mediteren ontwikkelt een persoon er gehechtheid aan. Gehechtheid geeft aanleiding tot lust, die op zijn beurt leidt tot het ontwaken van woede.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bhagavān Śrī Kṛṣṇa zegt, “Beheersing van het verstand is de fundamentele methode, waarmee degenen, die *sthita-prajña* zijn, hun externe zintuigen beheersen. Echter, dit moet je van Me horen, O Arjuna, over hetgeen gebeurt, wanneer men niet in staat is om zijn verstand volkomen onder controle te krijgen.” Het huidige vers, dat begint met *dhyāyataḥ*, wordt gesproken om dit onderwerp uit te leggen. “Door te mediteren op zintuigobjecten ontwikkelt men gehechtheid, waaruit lust, of extreem verlangen, voor die objecten ontwaakt. Vervolgens dient zich woede aan, indien om een of andere reden de vervulling van dit verlangen wordt verhinderd.”

VERS 62

क्रोधाद्भवति सम्मोहः सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः
स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति

***krodhād bhavati sammohaḥ sammohāt smṛti-vibhramah
smṛti-bhramśād buddhi-nāśo buddhi-nāśāt praṇāśyati***

krodhāt – uit woede; *bhavati* – komt; *sammohaḥ* – complete verwarring, het ontbreken van het onderscheidingsvermogen om te weten wat te doen en wat niet te doen; *sammohāt* – uit zulke verwarring; *smṛti-vibhramah* – geheugenverlies; *smṛtibhramśāt* – door geheugenverlies; *buddhi-nāśah* – wordt de intelligentie verwoest; *buddhi-nāśāt* – door verlies van intelligentie; *praṇāśyati* – wordt door deze volkomen geruïneerd en valt in de oceaan van herhaaldelijke geboorte en dood.

Woede leidt tot grote begoocheling en van zulke begoocheling komt geheugenverlies (het vergeten van de instructies van de geschriften). Geheugenverlies verwoest de intelligentie en wanneer de intelligentie is vernietigd, is de spirituele richting in het leven verloren. Dan valt men in de oceaan van het materiële bestaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Uit woede komt begoocheling voort met een verlies aan onderscheidingsvermogen om te kunnen bepalen wat moet worden gedaan en wat niet moet worden gedaan. Wanneer de *jīva* zich in een begoochelde conditie bevindt, vergeet hij de instructies van de geschriften, die de bron van voorspoed voor hem zijn. Wanneer hij zijn geheugen kwijt is, verliest zijn intelligentie het vermogen om op de juiste manier te functioneren. Daarna valt de *sādhaka* weer in de put van het materiële leven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het verstand is inderdaad de koning, de bestuurder van de stuwende kracht van de zin-

tuigen. Dus door het verstand onder controle te houden worden automatisch de zintuigen beheerst. Aldus wordt in de Veda's gezegd,

*yadā pancāvatiṣṭhante jñānāni manasā saha
buddhiś ca na viceṣṭati tām āhuḥ paramām gatim*

Kātha Upaniṣad (2.3.10)

Als men zijn vijf kennisvergarende zintuigen, zijn verstand en intelligentie kan beheersen, bereikt hij de hoogste bestemming. Als anders het verstand en andere zintuigen niet worden onderdrukt, moet men in de kringloop van geboorte en dood blijven circuleren.

Dit wordt ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.21.19-21) gezegd,

*viśayeṣu guṇādhyāsāt puṁsaḥ saṅgas tato bhavet
saṅgāt tatra bhavet kāmāḥ kāmād eva kalir nṛṇām*

Wanneer men de kwaliteiten van zintuigobjecten overdenkt, leidt dat tot gehechtheid. Uit gehechtheid komen verlangens voort en onvervulde verlangens leiden tot onenigheid.

*kaler durviśahaḥ krodhas tamas tam anuvartate
tamasā grasyate puṁsaś cetanā vyāpinī drutam*

Uit ruzie komt ongeremde woede voort, woede veroorzaakt illusie en wanneer men zich in illusie bevindt, verdwijnt de wijsheid om onderscheid te maken tussen goed en kwaad.

*tayā virahitaḥ sādho jantuḥ sūnyāya kalpate
tato 'sya svārtha-vibhramśo mūrchetasya mṛtasya ca*

O zachtmoedige, een mens, dat zijn onderscheidingsvermogen heeft verloren, wordt als onbeweeglijke materie en vanuit die conditie glijdt hij af naar staten van onbewustzijn en wordt praktisch een dode. En zo wordt het hoogste doel van het leven verslagen.

Als iemand zijn externe zintuigen met geweld probeert te onderdrukken zonder zijn verstand te beheersen, zijn de resultaten bui-

tengewoon onplezierig. Het is daarom de plicht om het verstand te beheersen door Bhagavān met een zeer bijzondere inspanning te vereren. Het gevolg is, dat de uitspraak van Śrī Bhagavān in de *Gītā* (2.61), *tāni sarvāṇi saṁyamya*, volkomen logisch is.

VERS 64

रागद्वेषविमुक्तैस्तु विषयान् इन्द्रियैश्चरन्
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति

*rāga-dveṣa-vimuktais tu viṣayān indriyaiś caran
ātma-vaśyair vidheyātmā prasādam adhiḡacchati*

rāga – gehechtheid; *dveṣa* – en afkeer; *vimuktaiḥ* – vrij; *tu* – echter; *viṣayān* – zintuigobjecten; *indriyaiḥ* – door de zintuigen; *caran* – zelfs tijdens het genieten; *ātma-vaśyaiḥ* – die onder zijn beheer staan; *vidheya-ātmā* – iemand met beheerste zintuigen; *prasādam* – plezier; *adhiḡacchati* – bereikt.

Een mens met beheerste zintuigen echter, die vrij is van voorkeur en afkeer, bereikt het stadium van plezier, zelfs terwijl hij met zijn zintuigen van geschikte objecten geniet.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Eerder vroeg Arjuna, “Hoe gedraagt iemand zich, die *sthita-prajña* is?” In antwoord op deze vraag spreekt Śrī Bhagavan dit vers, dat begint met *rāga*. Aangezien het verstand de zintuigobjecten niet rechtstreeks kan consumeren, is het niet verkeerd om zintuigobjecten met beheerste zintuigen te aanvaarden. *Vidheyātmā* betekent ‘iemand wiens verstand verankerd is in de instructies van Bhagavān alleen’. *Prasādam adhiḡacchati* impliceert, dat het geen fout is, als een dergelijk gekwalificeerd persoon zintuigobjecten aanvaardt. Het pleit zelfs specifiek voor hen, omdat ze zien, dat alles is gerelateerd aan Bhagavān. Iemand die *sthita-prajña*

is, kan al of niet zintuigobjecten opgeven en kan al of niet gemotiveerd zijn ze aan te trekken. In ieder geval is voor hem alles gunstig.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Zelfs wanneer de externe zintuigen worden beheerst door ze van zintuigobjecten afzijdig te houden, houdt het verstand niet op eraan te denken. Zulke verzaking wordt *phagu* (zinloos) of *markaṭa-vairāgya* (apenverzaking) genoemd. Dit staat in de *Gītā* (3.6), *karmendryāṇi samyamyā*. Wanneer een *sādhaka* op de juiste wijze verzaking beoefent door alles in de verering van Bhagavān te stellen en Hem vereert, kan hij zijn verstand beheersen door het te laten verzinken in herinnering aan zijn vererenswaardige godsbeeld. Wanneer hij dit stadium heeft bereikt, is het niet verkeerd om zintuigobjecten te aanvaarden, die gunstig zijn voor zijn beoefening en ongunstige objecten af te wijzen.

VERS 65

प्रसादे सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते
प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः पर्यवतिष्ठते

prasāde sarva-duḥkhānām hānir asyopajāyate
prasanna-cetaso hy āśu buddhiḥ paryavatiṣṭhate

prasāde – bij het bereiken van die vreugdevolle staat; *sarva-duḥkhānām* – van alle ellende; *hāniḥ* – ver uitgebannen; *asya* – van die persoon (wiens verstand en zintuigen worden beheerst); *upajāyate* – heeft plaats; *prasanna-cetasoḥ* – voor die persoon wiens verstand voldaan is; *hi* – zeker; *āśu* – heel spoedig; *buddhiḥ* – intelligentie; *paryavatiṣṭhate* – raakt geheel gericht (op het bereiken van zijn hartewens).

Wanneer die zelfbeheerste persoon het stadium van vreugdevol plezier bereikt, is al zijn ellende verdreven en raakt zijn

intelligentie spoedig geheel gericht op het bereiken van zijn gewenste doel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Buddhiḥ paryavatiṣṭhate* betekent, dat zijn intelligentie in alle opzichten stabiel wordt en gefixeerd raakt op het gewenste doel. Zodoende blijft hij gelukkig, of hij nu zintuigobjecten aanvaardt of niet. *Prasanna-cetasah* wijst erop, dat moet worden begrepen, dat innerlijk geluk alleen van *bhakti* komt, omdat zonder *bhakti* het hart geen plezier kan worden gedaan. Dit is levendig uitgelegd geworden in het Eerste Canto van *Śrīmad-Bhāgavatam*, waar wordt beschreven, hoe de geest van Vyāsadeva niet gelukkig was, zelfs niet nadat hij *Vedānta-sūtra* had geschreven. Toen hij echter de instructies van Śrī Nārada volgde, werd zijn hart zegenrijk door de exclusieve beoefening van *bhakti*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het hart kan alleen een plezier worden gedaan door *bhakti*, het geven van liefdevolle toegewijde dienst aan Śrī Bhagavān. *Bhakti* neemt alle ellende weg en in een hele korte tijd raakt een persoon, die *bhakti* beoefent, gemakkelijk helemaal gericht op de lotusvoeten van zijn vererenswaardige Godheid. Dit wordt ook beschreven in de dialoog tussen Vyāsa en Nārada in *Śrīmad-Bhāgavatam* van *dhr̥ta-vratena hi mayā* (1.4.28) tot *yamādibhir yoga-pathaiḥ kāma-lobha-hato muhuḥ* (1.6.35). “Wanneer de *sādhaka yama* en *niyama* (zintuiglijke beheersing door strikte reguleringen na te leven) op het pad van het achtvoudige proces van *yoga* uitvoert, bereikt het verstand, dat altijd onder invloed staat van lust en hebzucht, een zeker niveau van geluk en vrede. Dit kan echter niet worden vergeleken met het onmiddellijke en immense plezier, dat wordt bereikt door dienst aan Bhagavān Śrī Kṛṣṇa” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 1.6.35).

In dit verband is het waard te confereren over de voorbeelden van Saubhari Ṛṣi, Yayāti Mahārāja, Viśvāmitra Muni en anderen. Saubhari Ṛṣi was zelfs na het uitvoeren van soberheden in het water

van de Yamunā gedurende tienduizend jaar niet in staat zijn verstand te beheersen. Zijn verstand werd geprikkeld bij het zien van vissen, die zich aan het voortplanten waren. Hij kwam het water uit om de vijftig dochters van Koning Māndhātā te huwen, maar zijn lust bleef onverzadigd, zelfs nadat hij plezier met hen had gemaakt door zichzelf in vijftig gedaanten uit te breiden. Uiteindelijk bereikte hij zijn gewenste doel door zijn zintuigen te beheersen met de verering van Śrī Bhagavān.

Yayāti Mahārāja was ondanks diverse pogingen niet in staat zijn verstand te beheersen. Hij ruilde zijn hoge leeftijd tegen de jeugd van zijn zoon Puru en had vele jaren plezier, maar zijn wellustige verlangens namen toe, zoals ghee het vuur voedt. Hij kreeg pas rust, toen hij tenslotte zijn verstand op de verering van Bhagavān richtte.

Hoewel Viśvāmītra Muni zich bezig hield met zware soberheden door *śama* (beheersing van het verstand) en *dama* (beheersing van de zintuigen) te beoefenen en zijn zintuigen te onderdrukken, liet hij zijn soberheden achterwege, toen hij de enkelbellen van Menakā hoorde en verzonken raakte in wellustige activiteiten. Zijn opgewonden verstand vond eindelijk rust in de verering van Bhagavān.

Deze conclusie wordt specifiek geverifieerd in de dialoog tussen Vyāsa en Nārada in Canto Een van *Śrīmad-Bhāgavatam*. Vedavyāsa had reeds de Veda's in vier delen verdeeld en had *Mahābhārata*, de *Purāṇa*'s en *Vedānta-sūtra* samengesteld. Ofschoon hij de kennis van religieuze plichten (*dharma*) en andere dergelijke onderwerpen had beschreven om de mensen in het algemeen te informeren, bleef zijn geest onbevredigd. Hij kon niet begrijpen waarom en informeerde bij zijn geestelijk leermeester, Śrī Nārada, die als volgt antwoordde,

*śrī nārada uvāca –
bhavatānudīta-prāyaṁ yaśo bhagavato 'malam
yenaivāsau na tuṣyeta manye tad darśanaṁ khilam*

*yathā dharmādayas cārthā muni-varyānukīrtitāḥ
na tathā vāsudevasya mahimā hy anuvarṇitāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.5.8-9)

O grote wijze, je hebt de processen van wereldse religiositeit (*dharmā*) en kennis (*jñāna*) beschreven, die ik incompleet en onbeduidend acht, maar je hebt niet de onderwerpen van het meest zuiverende spel en vermaak en hun glorie van Śrī Bhagavān helder gedocumenteerd. Śrī Bhagavān kan geen plezier worden gedaan, tenzij men zulk spel verheerlijkt, dat zich door de uitvoering van *bhakti* in de gezuiverde geest manifesteert.

Vyāsa volgde het advies van Nārada Muni door *bhakti-yoga* uit te voeren en was in staat om in zijn zuivere hart al het prachtige spel van Śrī Kṛṣṇa te zien, dat overloopt van *aiśvarya* (vermogen) en *mādhurya* (lieftaligheid). *Śrīmad-Bhāgavatam* beschrijft de activiteiten van Śrī Kṛṣṇa, die Vyāsa realiseerde in zijn devotionele trance, of *samādhi*.

*yasyām vai śrūyamāṇāyām kṛṣṇe parama-pūruṣe
bhaktir utpadyate puṁsaḥ śoka-moha-bhayāpāhā*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.7.7)

Met de cultuur van het horen en volgen van deze *Śrīmad-Bhāgavatam* manifesteert zich in het hart onmiddellijk toewijding aan Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa, dat verdriet, illusie en angst verdrijft.

VERS 66

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य न चायुक्तस्य भावना
न चाभावयतः शान्तिरशान्तस्य कुतः सुखम्

*nāsti buddhir ayuktasya na cāyuktasya bhāvanā
na cābhāvayataḥ śāntir aśāntasya kutaḥ sukham*

na asti – er is niet; *buddhiḥ* – intelligentie gericht op de realisatie van de Allerhoogste Persoon; *ayuktasya* – voor iemand wiens verstand niet is verbonden (en daarom onbeheerst is); *na* – geen; *ca* – ook; *ayuktasya* – voor een dergelijk niet-verbonden en onintelligent persoon; *bhāvanā* – meditatie (op de Allerhoogste Persoon); *na* – noch; *ca* – ook; *abhāvayataḥ* – voor de niet-meditatieve persoon; *sāntiḥ* – vrede; *aśāntasya* – voor iemand die niet vredelievend is; *kutaḥ* – waar; *sukham* – geluk.

Iemand, wiens verstand echter onbeheerst is, ontbeert de intelligentie om de wetenschap van de ziel te begrijpen. Een dergelijk onintelligent persoon is niet in staat op de Allerhoogste Persoon te mediteren. Iemand, die niet tot zulke meditatie in staat is, kan geen rust vinden en zonder rust en vrede is geluk niet mogelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Kṛṣṇa spreekt dit vers, dat begint met *nāsti* om indirect de conclusie van het voorgaande vers te onderbouwen. De intelligentie van iemand, wiens verstand onbeheerst is, raakt niet verankerd in het zelf. Zo iemand heeft geen intelligentie en is niet in staat op de Allerhoogste Persoon te reflecteren. *Abhāvayataḥ* betekent, dat iemand, die niet mediteert, geen vrede vindt. Met andere woorden, hij kan zich niet losmaken van de objecten van de zintuigen. Een onrustig persoon kan geluk noch plezier in het zelf vinden.

VERS 67

इन्द्रियाणां हि चरतां यन् मनोऽनुविधीयते
तदस्य हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवाम्भसि

*indriyāṇām hi caratām yan mano 'nuvidhīyate
tad asya harati prajān vāyur nāvam ivāmbhasi*

indriyāṅām – van de zintuigen; *hi* – zeker; *caratām* – bij het afdwalen (naar de zintuigobjecten); *yat* – dat (gaat naar ieder bepaald zintuig); *manaḥ* – verstand; *anuvīdhīyate* – volgt; *tad* – dat; *asya* – van die persoon (met onbeheerste zintuigen); *harati* – het neemt weg; *prajñām* – intelligentie; *vāyuḥ* – de wind; *nāvam* – als een schip; *iva* – als; *ambhasi* – op het water.

Zoals de wind een schip op het water meevoert, zo loopt het verstand van een onbeheerst persoon achter ieder zintuig aan, dat afdrijft naar zijn lustobject.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Iemand met een onbeheerst verstand heeft geen intelligentie. Śrī Bhagavān vestigt dit punt door het vers te spreken, dat begint met *indriyāṅām*. “Het verstand volgt ieder zintuig, dat zonder enige beperking afdwaalt naar zijn respectievelijke zintuigobject. Een dergelijk persoon wordt gedwongen al zijn zintuigen te volgen, die onder beheer staan van het verstand. In die hoedanigheid wordt het verstand vergeleken met een ongunstige wind, die een schip op het water meevoert, want het sleept iemands intelligentie weg.”

VERS 68

तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्वशः
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता

***tasmād yasya mahā-bāho nigrhītāni sarvaśaḥ
indriyāṅīndriyārthebhyas tasya prajñā pratiṣṭitā***

tasmāt – daarom; *yasya* – wiens; *mahā-bāho* – O sterk bewapende; *nigrhītāni* – ingeperkt; *sarvaśaḥ* – in ieder opzicht; *indriyāṅi* – zintuigen; *indriyārthebhyas* – van de zintuigobjecten; *tasya* – zijn; *prajñā* – intelligentie; *pratiṣṭitā* – gefixeerd.

Daarom, O sterk bewapende, iemand wiens zintuigen van hun respectievelijke zintuigobjecten worden onthouden, heeft een onverstoorbare intelligentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Yasya* betekent, dat degenen, wier verstand reeds onder controle is, *sthita-prajña* zijn. Kṛṣṇa zegt tegen Arjuna, “O sterk bewapende, zoals jij jouw vijanden overwint, zo moet je ook jouw verstand overwinnen.”

VERS 69

या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी
यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेः

*yā niśā sarva-bhūtānām tasyām jāgarti saṁyamī
yasyām jāgrati bhūtāni sā niśā paśyato muneh*

yā – welke (spirituele intelligentie); *niśā* – als de nacht; *sarva-bhūtānām* – voor alle wezens; *tasyām* – in die (nacht); *jāgarti* – is wakker; *saṁyamī* – een zelfbeheerst mens (met gerichte intelligentie); *yasyām* – waarin (de staat die is gericht op de zoektocht naar zintuigobjecten); *jāgrati* – blijft wakker; *bhūtāni* – gewone wezens; *sā* – die (materiële intelligentie); *niśā* – nacht; *paśyataḥ* – voor de verlichte personen; *muneh* – denker.

Spirituele intelligentie, die op de ziel is gericht, is als de nacht voor materialistische, gewone mensen, die worden betoverd door de materiële energie. Iemand echter die *sthita-prajña* is, blijft wakker in die intelligentie. En wanneer de intelligentie in lustobjecten verzonken raakt, blijft de gewone man wakker. Voor de wijze, die de Transcendentale Realiteit waarneemt, is dat bewustzijn de donkerste nacht. Met andere woorden, een dergelijk persoon aanvaardt zintuigobjecten op een gepaste wijze, zonder eraan gehecht te zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Iemand met een onverstoorde intelligentie houdt van nature de zintuigen onder controle. Om deze reden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *yā*. Intelligentie bestaat uit twee soorten: intelligentie, die geneigd is naar het zelf (*ātma-pravaṇā*) te kijken en intelligentie, die geneigd is naar materiële zintuigobjecten (*viśaya-pravaṇā*) te kijken. Intelligentie, die geneigd is naar het zelf te kijken, is voor iedere geconditioneerde ziel als de nacht. Zoals iemand, die slaapt, niet weet wat 's nachts gebeurt, zo weet de verwarde ziel niet, wat men met deze spirituele intelligentie bereikt. Maar iemand met een onverstoorde intelligentie blijft wakker in een dergelijke nacht, dus hij ervaart rechtstreeks de zegen gerelateerd aan intelligentie, die in het zelf is verankerd.

De geconditioneerde ziel blijft wakker in het tweede type intelligentie, dat gericht is op het verkrijgen van materieel plezier, maar hij ervaart rechtstreeks verdriet, verwarring, enzovoort, volgens zijn respectievelijke absorbtie. Ze vallen er niet van in slaap. Wijze personen met onverstoorde spirituele intelligentie echter ervaren helemaal niets in een dergelijke nacht. Ze blijven onverschillig voor de zintuigobjecten, die materialistische personen geluk en verdriet geven en terwijl ze beheerst en onthecht blijven, accepteren ze alleen de zintuigobjecten, die voor hun instandhoudig nodig zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die verankerd zijn in spirituele intelligentie, bereiken van nature perfectie in het beheersen van hun zintuigen. Zij zijn mensen met kennis in de ware zin van het woord. Aan de andere kant is de intelligentie van mensen in onwetenschap, die het lichaam met het zelf vereenzelvigen, geabsorbeerd in lustobjecten. Zulke mensen, die gehecht zijn aan lustobjecten, worden materialistisch of onwetend genoemd. De *Skanda Purāṇa* zegt, “*ajñānaṁ tu niśā proktā divā jñānam udiryate* – kennis is als de dag en onwetenschap is als de nacht.”

Alles in het koninkrijk van die meest wonderbaarlijkste bestuurder Śrī Bhagavān is wonderbaarlijk. Wat nacht is voor de één is dag voor de ander. Voor een uil is de nacht als de dag, maar voor de kraai is het nacht. Een uil ziet alleen 's nachts, niet overdag. Op dezelfde manier kan een mens, dat door onwetendheid wordt geblindeerd, niet de verlichte visie hebben van iemand, die de Absolute Waarheid kent. Degenen, die de Absolute kennen, zien echter altijd Śrī Bhagavān, de stralende personificatie van alle kennis. Ze houden zich nooit bezig met zintuigobjecten. Zoals een lotusblad niet nat wordt, ook al ligt het op het water, zo raak iemand, die *sthita-prajña* is, nooit gehecht aan lustobjecten, ook al staat hij ermee in contact.

VERS 70

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत्
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी

āpūryamāṇam acala-pratiṣṭham
samudram āpaḥ praviśanti yadvat
tadvat kāmā yaṁ praviśanti sarve
sa śāntim āpnoti na kāma-kāmī

āpūryamāṇam – volkomen vol in alle richtingen; *acala-pratiṣṭham* – vast en onbeweeglijk; *samudram* – de oceaan; *āpaḥ* – de wateren (van vele rivieren); *praviśanti* – binnengaan; *yadvat* – precies zoals; *tadvat* – overeenkomstig; *kāmāḥ* – het prikkelen van de zintuigen; *yaṁ* – van wie (een persoon met een gerichte intelligentie); *praviśanti* – ze gaan binnen; *sarve* – alle; *saḥ* – hij; *śāntim* – vrede; *āpnoti* – bereikt; *na* – niet; *kāma-kāmī* – hij die zijn eigen verlangens wil vervullen.

Zoals talloze rivieren zonder enige deining te veroorzaken de oceaan instromen, die vol en altijd kalm is, zo stromen diverse verlangens het verstand binnen van iemand, die *sthita-prajña* is, en toch wordt zijn evenwicht nimmer verstoord. Alleen dergelijke personen kunnen rust vinden, niet degenen, die constant streven naar de vervulling van hun verlangens.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Nirleptā*, of ongehecht blijven van zintuigobjecten, wijst erop, dat iemand niet verstoord raakt, zelfs nadat hij in contact is gekomen met een zintuigobject. Śrī Bhagavān legt dit idee uit door het vers te spreken, dat begint met *āpūryamāṇam*. Ondanks dat verschillende rivieren tijdens het regenseizoen zoveel water de oceaan laten instromen, kunnen ze de oceaan niet laten overlopen. *Acala-pratiṣṭham* betekent ‘wiens grens niet wordt overschreden’. Op dezelfde manier presenteren diverse zintuigobjecten zich als plezierig en wenselijk aan iemand, die is verankerd in spirituele intelligentie. Maar zoals al het water, dat de oceaan in- of uitstroomt, voor de oceaan geen verschil maakt, zo worden degenen, die niet worden beïnvloed, wanneer ze genieten van zintuigobjecten of ervan in gebreke blijven, *sthita-prajña* genoemd.

VERS 71

विहाय कामान् यः सर्वान् पुमांश्चरति निःस्पृहः
निर्ममो निरहङ्कारः स शान्तिमधिगच्छति

***vihāya kāmān yaḥ sarvān pumāṁś carati niḥsprhaḥ
nirmamo nirahāṅkāraḥ sa śāntim adhigacchati***

vihāya – opgeven; *kāmān* – materiële verlangens; *yaḥ* – die; *sarvān* – alle; *pumān* – de persoon; *carati* – rondzwerven; *niḥ-sprhaḥ* – vrij van hunkering; *nirmamaḥ* – zonder een gevoel van bezit; *nir-ahāṅkāraḥ* – zonder vals-ego;

saḥ – die persoon (met een gerichte intelligentie) *sāntim* – vrede; *adhigacchati* – bereikt.

Alleen degenen, die alle verlangens opgeven en zich vrij van hunkering, vals-ego en bezitsdrang bewegen, vinden vrede.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Sommige mensen verliezen het vertrouwen in materiële verlangens en ondervinden er niet langer plezier van. Śrī Bhagavān legt dit uit door dit vers te spreken, dat begint met het woord *vihāya*. Hier betekent *nirahaṅkāra nirmamaḥ*, dat alleen zij, die vrij blijven van vals-ego en bezitsdrang jegens het lichaam en van alles, dat ermee samenhangt, rust en vrede vinden.

VERS 72

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नैनां प्राप्य विमुह्यति
स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति

*eṣā brāhmī sthitiḥ pārtha nainām prāpya vimuhyati
sthitvāsyām anta-kāle 'pi brahma-nirvāṇam ṛcchati*

eṣā – dit; *brāhmī* – van iemand die het spirituele heeft bereikt; *sthitiḥ* – situatie; *pārtha* – O Pārtha (Arjuna); *na* – niet; *enām* – deze staat; *prāpya* – bereiken; *vimuhyati* – is in verwarring; *sthitvā* – gesitueerd zijn; *asyām* – in deze (staat); *anta-kāle* – op het moment van de dood; *api* – zelfs; *brahma-nirvāṇam* – spirituele emancipatie; *ṛcchati* – men bereikt.

O Pārtha, het op deze manier bereiken van *brahma*, wordt *brāhmī sthitiḥ* genoemd, spiritueel gesitueerd raken. Nadat men deze staat heeft bereikt, kan men niet langer worden begoocheld. Als men zich op het moment van de dood zelfs maar voor een ogenblik in dit bewustzijn bevindt, bereikt men bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān sluit nu dit hoofdstuk af met het vers, dat begint met *eṣā*. Als spirituele emancipatie (*brahma-nirvāṇa*) wordt bereikt op het moment van de dood door de staat van *brahma* zelfs maar een ogenblik binnen te gaan, wat is dan het resultaat voor iemand, die deze staat in zijn jeugd reeds bereikte?

Jñāna en *karma* worden in dit hoofdstuk in het bijzonder uitgelegd en *bhakti* wordt indirect uitgelegd. Daarom wordt dit hoofdstuk de samenvatting van *Śrī Bhagavad-gītā* genoemd.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's
Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā (het commentaar dat de toegewijden
plezier doet en door alle heilige personen wordt aanvaard)
op Hoofdstuk Twee van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, "Dit hoofdstuk is de samenvatting van *Bhagavad-gītā*. De verzen 1-10 introduceren de aard van de persoon, die de vragen stelt. De verzen 12-30 geven een beschrijving van de spirituele geest (*ātmā*) en de niet-spirituele geest (*anātmā*). De verzen 31-38 leggen uit wat vroomheid en zonden zijn in het vedische systeem van voorgeschreven plichten, dat *varṇāśrama-dharma* heet. De verzen 39 tot het eind van het hoofdstuk beschrijven onbaatzuchtige activiteit, waarbij de vruchten aan de Allerhoogste Persoon worden opgedragen, of *niṣkāma-karma-yoga*, waarmee kennis over het zelf wordt verkregen. Dit is het doel van het eerder genoemde *jñāna* en *karma*. Er is ook een beschrijven van het gedrag van een persoon, die zich in deze *yoga* bevindt."

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Twee van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK DRIE

Karma-Yoga

Yoga door het pad van actie

VERS 1

अर्जुन उवाच
ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन
तत्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव

*arjuna uvāca –
jyāyasī cet karmaṇas te matā buddhir janārdana
tat kiṁ karmaṇi ghore mām niyojayasi keśava*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *jyāyasī* – is superieur; *cet* – als; *karmaṇaḥ* – dan vruchtdragend werk; *te* – Jouw; *matā* – rekenschap; *buddhiḥ* – intelligentie (die is gericht op transcendentale *bhakti*); *janārdana* – O Janārdana; *tat* – dan; *kiṁ* – waarom; *karmaṇi* – in activiteit (in de vorm van vechten); *ghore* – in deze verschrikkelijke; *mām* – mij; *niyojayasi* – ben Jij betrokken; *keśava* – O Keśava.

Arjuna zei: O Janārdana, als Jij zegt, dat intelligentie gerelateerd aan *bhakti* zich buiten de geaardheden bevindt en daarom superieur is aan vruchtdragend werk, waarom dan, O Keśava, betrek Je mij in deze verschrikkelijke bezigheid van oorlogvoering?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Dit Hoofdstuk Drie geeft een gedetailleerde uitleg van werk (*karma*), dat wordt geofferd aan Śrī Bhagavān zonder de verwachting iets materieels ervoor terug te krijgen. Het beschrijft tevens de wijsheid van iemand, die bereid is om lust, woede enzovoort te overwinnen.

Van de verzen in het voorgaande hoofdstuk heeft Arjuna begrepen, dat toewijding, die vrij is van de geaardheden van de materiële natuur, superieur is aan het pad van spirituele vooruitgang door middel van transcendentale kennis (*jñāna-yoga*) en superieur is aan onbaatzuchtige activiteit (*niṣkāma-karma-yoga*). In de hoedanigheid van een vriend wijst hij nu Śrī Bhagavan, die hem graag betreft in zijn voorgeschreven plicht van vechten, terecht met de volgende woorden, “Als de intelligentie, die resoluut en vrij is van materiële dronkenschap, superieur is, waarom dan, O Janārdana, betrek Je me in deze verschrikkelijke oorlog?” *Jana* betekent ‘aan Jouw eigen mensen’ en *ārdana* betekent ‘pijn geven’, dus Janārdana betekent ‘in Jouw opdracht geef Je pijn aan Jouw eigen mensen’.

Arjuna richt zich ook tot Kṛṣṇa als Keśava. “Niemand kan Jouw opdracht overschrijden, want Jij bent Keśava, de bestuurder van zowel Brahmā als Mahādeva (Śiva). *Ka* betekent ‘Brahmā’, *īsa* betekent ‘Mahādeva’ en *va* betekent ‘bestuurder’.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers schuilt een mysterieus geheim achter de manier, waarop Arjuna zich tot Śrī Kṛṣṇa richt met de namen Keśava en Janārdana. Arjuna informeerde, “O Janārdana, eerst zeg Je, dat resolute intelligentie (*vyavasāy-ātmikā-buddhi*), die zich buiten de geaardheden bevindt en gericht is op transcendentale *bhakti*, superieur is aan voorgeschreven plicht (*karma*). Waarom laat Je me dan in deze verschrikkelijke, gewelddadige oorlog vechten? De geleerden hebben gelijk door Jou Janārdana te noemen, want in opdracht van Jou geef Je pijn aan Jouw eigen volk, dat Jou dierbaar is en afhankelijk van Jou is. Janārdana

is een hele geschikte naam voor Jou, want Jij hebt de demoon Jana vermoord, hetgeen weer een aanwijzing is voor Jouw wrede natuur. En omdat Jij de demoon genaamd Keśi hebt vermoord, is Keśava ook een geschikte naam voor Jou. Bovendien betekent *ka* ‘Brahmā’, *īśa* betekent ‘Mahādeva’ en *va* betekent ‘bestuurder’. Aangezien Jij hen bestuurt, word Jij Keśava genoemd. Hoe kan dan een onbeduidend persoon, zoals ik, Jouw opdracht overschrijden? O Prabhu, wees me genadig!”

In *Śrī Harivaṁśa* zegt Śrī Rudra in relatie tot Śrī Kṛṣṇa en Zijn naam Keśava het volgende,

*ka iti brahmaṇo nāma īśo 'ham sarva-dehinām
āvāṁ tavāṅga-sambhūtau tasmāt keśava-nāma-bhāk*

Ka is Brahmā en ik ben Īśa (Śaṅkara), de bestuurder van alle levende wezens. Aangezien beiden van ons uit Jouw lichaamsdelen werden geboren, word Jij Keśava genoemd.

VERS 2

व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे
तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम्

*vyāmiśreṇeva vākyaena buddhiṁ mohayaśiva me
tad ekam vada niścitya yena śreyo 'ham āpnuyām*

vyāmiśreṇa iva – door (Jouw) schijnbaar dubbelzinnige; *vākyaena* – door de uitspraken; *buddhiṁ* – intelligentie; *mohayasi iva* – Jij schijnt in verwarring te brengen; *me* – mijn; *tad* – daarom; *ekam* – één pad; *vada* – zeg alsjeblijft; *niścitya* – vaststellen; *yena* – waarmee; *śreyoḥ* – welzijn; *aham* – ik; *āpnuyām* – kan hebben.

Mijn intelligentie is enigszins in verwarring door Jouw schijnbaar dubbelzinnige uitspraken. Zeg me daarom alsjeblijft met stelligheid, welk pad voor mij het meest gunstig is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān zegt, “O vriend, Arjuna, het is een feit, dat *bhakti* het meest superieure proces is, omdat *bhakti* zich buiten de geaardheden bevindt en transcendentaal is. Maar zulke *bhakti* kan alleen worden verkregen door de genade van Mijn grote toegewijde, die onderscheid aanlegt en eenpuntig op Mij is gericht. Het kan nimmer op eigen kracht worden verkregen. Zorg daarom, dat je vrij wordt van de materiële geaardheden van de natuur. Ik zegen jou, opdat je gesitueerd raakt buiten de geaardheden van de natuur door transcendentale *bhakti* aan Mij uit te voeren. Wanneer deze zegen vrucht gaat dragen, zal je deze *bhakti* krijgen door de genade van een dergelijke grote toegewijde. Maar zoals Ik reeds heb gezegd, op dit moment ben je alleen geschikt om jouw voorgeschreven plicht (*karma*) uit te voeren. Dit is de waarheid.”

Dan zegt Arjuna, “Als dit waar is, waarom vertel Je me dan niet met stelligheid, dat ik me uitsluitend met *karma* moet bezighouden? Waarom stort Je me in een zee van twijfels?” Arjuna spreekt aldus dit vers, dat begint met *vyāmisreṇeva*, dat verscheidene implicaties heeft. Hij zegt, “Met zulke uitspraken breng Je mijn intelligentie in de war. Aanvankelijk zei Je, ‘*karmany evādhikāras te* – jij hebt alleen de kwalificatie om *karma*, jouw voorgeschreven plicht, uit te voeren’ (*Gītā* 2.47). Daarna zei Je, ‘*siddhy-asiddhyoḥ samo bhūtvā samatvaṁ yoga ucyate* – de beheerstheid, waarmee men gelijkmoedig blijft in zowel succes als mislukking, wordt *yoga* genoemd’ (*Gītā* 2.48). Toen zei Je weer, ‘*buddhi-yukto jahātīha ubhe sukṛta-duṣkṛte tasmād yogāya yujyasva yogaḥ karmasu kauśalam* – intelligente personen laten zowel vrome als niet-vrome activiteiten achterwege en omdat *buddhi-yoga* de kunst van het werken is, streven ze naar *niṣkāma-karma*, het onbaatzuchtig offeren van de vruchten van hun werk aan de Allerhoogste’ (*Gītā* 2.50). Met het woord *yoga* verwijst Je hier ook naar een accumulatie van kennis, of *jñāna*. Daarna zeg Je, ‘*yadā te moha kalilam buddhir vyatitarīṣyati* – wanneer jouw

intelligentie het dichte oerwoud van illusie doorkruist...’ (*Gītā* 2.52). Hier heb Je het weer eenvoudig over *jñāna*.

“In feite impliceert het woord *iva* (‘zoals dat’ of ‘het schijnt’), dat Jouw uitspraak niet dubbelzinnig is. Aangezien Je genadevol bent, ligt het niet in Jouw bedoeling om mij in de war te brengen. En afgezien daarvan, aangezien ik niet over deze zaken in onwetendheid ben, is het voor Jou gepast om rechtstreeks tegen me te spreken.”

De diepere betekenis is, dat actie (*karma*) in de geardheid goedheid superieur is aan actie in de geardheid hartstocht. Kennis bevindt zich ook in de geardheid goedheid, maar het is superieur aan actie in de geardheid goedheid. En toewijding, dat zich buiten de geardheden (*nirguṇā-bhakti*) bevindt, is veruit superieur aan kennis. “Als Jij denkt, dat het voor mij niet mogelijk is om me met toewijding buiten de geardheden bezig te houden, geef me dan gewoon instructies over kennis in de geardheid goedheid, waarmee ik vrij word van de gebondenheid aan deze miserabele, materiële wereld.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Activiteit uitgevoerd in de geardheid goedheid is superieur aan activiteit uitgevoerd in hartstocht. Kennis is superieur aan activiteit in de geardheid goedheid, zelfs al is kennis ook in de geardheid goedheid. “*Sattvāt sañj-āyate jñānam* – uit de geardheid goedheid (*sattva-guṇa*) ontwikkelt zich ware kennis” (*Gītā* 14.17).

Superieur aan kennis in de geardheid goedheid is toewijding, die volkomen vrij is van de besmetting van de drie geardheden van de materiële natuur (*nirguṇā-bhakti*). Dit wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (3.29.11-12) als volgt gedefinieerd,

*mad-guṇa-śruti-mātreṇa mayi sarva-guhāśaye
mano-gatir avicchinnā yathā gaṅgāmbhaso ’mbudhau
lakṣaṇam bhakti-yogasya nirguṇasya hy udāhṛtam
ahaituky avyavahitā yā bhaktiḥ puruṣottame*

Toen Kapiladeva Zijn moeder Devahūti instructies gaf over *nir-guṇā-bhakti*, zei Hij, “Zoals het water van de Gaṅgā Rivier van nature en zonder onderbreking naar de oceaan stroomt, zo vloeit de ziel op een natuurlijke, ononderbroken manier naar Mij, die is gesitueerd in de kamer van het hart van het levend wezen. Dit heeft plaats door eenvoudig te horen over Mijn spel en kwaliteiten, die gezegend zijn met buitengewoon vermogen. Het wordt *nirguṇā-bhakti-yoga* genoemd, transcendentale devotie. *Nirguṇā-bhakti* is vrij van ieder verlangen behalve Mij te dienen. Het is ook vrij van de dualiteiten van de materiële wereld, die ontstaan door vergetelheid van Kṛṣṇa, en het laat de uitvoerder in continue dienst verzinken met een gevoel, dat gunstig gestemd is jegens Mij, de Allerhoogste Persoon, Puruṣottama.”

Kṛṣṇa vergeten en verzonken raken in illusie (*māyā*) wordt *dvi-tīya-abhiniveśa* genoemd, absorbtie in een secundair of onecht object (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.2.37). Dit brengt allerlei afzonderlijke belangen met zich mee, zoals ‘ik’, ‘mijn’, ‘jij’ en ‘jouw’.

VERS 3

श्री भगवान् उवाच
लोकेऽस्मिन् द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ
ज्ञानयोगेन सांख्यानं कर्मयोगेन योगिनाम्

śrī bhagavān uvāca –
loke ’smin dvi-vidhā niṣṭhā purā proktā mayānagha
jñāna-yogena sāṅkhyānām karma-yogena yoginām

śrī bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *loke* – in de wereld; *asmin* – dit; *dvi-vidhā* – twee typen van; *niṣṭhā* – sterk vertrouwen; *purā* – voorheen; *proktā* – er werd duidelijk gezegd; *mayā* – door Mij; *anagha* – O zondenvrije Arjuna; *jñāna-yogena* – door het verbindende proces van filosofische speculatie; *sāṅkhyānām* – van de analytisch filosofen; *karma-yogena* – door de *yoga* van

het onbaatzuchtig offeren van de resultaten van zijn *karma* aan de Allerhoogste, *niṣkāma-karma*; *yoginām* – van de *yogīs*.

Śrī Bhagavān zei: O zondenvrije Arjuna, Ik heb reeds helder uitgelegd, dat er twee typen geloof in deze wereld zijn. Het geloof van de empirisch speculanten bevindt zich op het pad van *jñāna-yoga* en dat van de *yogīs* bestaat uit het vereren van de Allerhoogste door Hem de vruchten van hun voorgeschreven plichten aan te bieden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In antwoord op de vraag van Arjuna zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, “Als Ik zeg, dat het vereren van de Allerhoogste door Hem op onbaatzuchtige wijze de resultaten van voorgeschreven plichten te geven (*niṣkāma-karma-yoga*) en het pad van kennis (*jñāna-yoga*) te gaan – welke beide tot bevrijding leiden – onafhankelijk van elkaar zijn, vraag jij Me opnieuw om met stelligheid over één van deze twee te spreken. Maar zoals Ik heb uitgelegd, zijn deze twee typen geloof of vertrouwen in *karma* en *jñāna* in feite twee achtereenvolgende stadia van hetzelfde traject. Ik heb niet gezegd, dat er twee typen mensen zijn, die geschikt zijn om bevrijding te krijgen.”

Om deze reden worden deze twee verzen gesproken, die beginnen met *loke ‘smin*. Zoals in het voorgaande hoofdstuk werd uitgelegd, wijst *dvi-vidhā* op twee soorten geloof, of vertrouwen. In dit verband zegt Kṛṣṇa, dat de *jñānī* door de beoefening van *jñāna-yoga* in gereguleerde zelfdiscipline kan worden gevestigd, omdat in het stadium van *jñāna* het hart van de *jñānī* zuiver is. Alleen personen, die een dergelijke, gereguleerde discipline beoefenen, kennen we in deze wereld als *jñānīs*.

In de *Gītā* (2.61) zegt Kṛṣṇa,

*tāni sarvāṇi saṁyamya yukta āsīta mat-parah
vase hi yasyendriyāṇi tasya prajñā pratiṣṭhitā*

Daarom dient men de zintuigen te onderdrukken door zich in *bhakti-yoga* aan Mij over te geven en onder Mijn bescherming te blijven, want alleen iemand, wiens zintuigen beheerst zijn, heeft een stabiele intelligentie. Alleen hij is *sthita-prajñā*.

Kṛṣṇa zegt, “Aan de andere kant zijn er mensen, die het aan zuiverheid van hart ontbreekt om zich op het pad van *jñāna* te begeven, maar die wel zoeken naar een manier om dat pad te bereiken. De regulerende discipline van zulke *yogīs* wordt gevestigd door het volgen van het pad van *niṣkāma-karma-yoga*, dat aan Mij wordt geofferd. Zulke personen kennen we als *karmīs*. In de *Gītā* (2.31) wordt gezegd, ‘Voor een *kṣatriya* bestaat er geen betere bezigheid dan voor religie te vechten’. De termen *karmī* en *jñānī* zijn daarom slechts benamingen. Wanneer echter over het algemeen *karmīs* hun hart beginnen te zuiveren door het proces van het onbaatzuchtig opdragen van de vruchten van hun werk aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, worden zij ook *jñānīs*, die op hun beurt kunnen worden bevrijd door het proces van toewijding aan Hem. Dit is de betekenis van Mijn uitspraken.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De verschillende processen van *karma*, *yoga*, *jñāna* en *tapasya* (soberheid) kunnen de resultaten niet onafhankelijk toekennen door louter te praktiseren. Alleen met ondersteuning van *bhakti* zijn ze in staat enig gunstig resultaat te produceren. *Bhakti*, dat zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt, kan echter zonder hulp van deze andere processen wel op onafhankelijke wijze *kṛṣṇa-prema* toekennen.

Bhakti-yoga vermengd met *jñāna* of *karma* leidt tot bevrijding. Er zijn twee soorten trouw geloof met betrekking tot deze praktijk van vermengde *bhakti*. Degenen met een zuiver hart beschikken over het eerste type vertrouwen. Zij stijgen op naar het pad van *bhakti-yoga* door hun vaste vertrouwen in *sāṅkhya* (de analytische studie van de aard van geest en materie), of *jñāna-yoga* (het pad van spiri-

tuele vooruitgang door transcendentale kennis). Degenen met een onzuiver hart beschikken over het tweede type geloof, maar door onbaatzuchtige activiteit uit te oefenen, die aan Śrī Bhagavān wordt geofferd, kunnen ook zij opstijgen naar het pad van *jñāna-yoga* en uiteindelijk *bhakti* bereiken.

VERS 4

न कर्मणामनारम्भान् नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्रुते
न च सन्न्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति

na karmaṇām anārambhān naiṣkarmyam puruṣo 'śnute
na ca sannyasanād eva siddhim samadhigacchati

na – niet; *karmaṇām* – van plichten voorgeschreven in de geschriften; *anārambhāt* – door af te zien van; *naiṣkarmyam* – (kennis in de vorm van) vrijheid van reactionaire actie; *puruṣaḥ* – een persoon; *aśnute* – krijgt; *na* – niet; *ca* – en; *sannyasanāt* – door het verzaken van voorgeschreven plichten (door een persoon wiens hart onzuiver is); *eva* – alleen; *siddhim* – perfectie; *samadhigacchati* – kan bereiken.

Door het stopzetten van de uitvoering van werk, dat wordt voorgeschreven in de geschriften, kan men geen kennis vergaren in de vorm van vrijheid van werk en zijn reacties; en iemand met een onzuiver hart kan geen perfectie bereiken door louter af te zien van activiteit.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met het woord *na*, legt Śrī Bhagavān uit, dat *jñāna* niet kan verschijnen in een onzuiver hart. Men kan geen *jñāna* of vrijheid van werk en de reacties ervan (*naiṣkarmya*) verkrijgen zonder het werk uit te voeren, dat in de geschriften wordt voorgeschreven. Personen met een onzuiver hart kunnen geen perfectie bereiken louter door de wereldverzakende

levensorde te aanvaarden of door af te zien van activiteit (*karma*), dat in de geschriften wordt voorgeschreven.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Ware kennis (*jñāna*) verschijnt niet, tenzij het hart zuiver is, en zonder *jñāna* kan men *sannyāsa* niet perfectioneren, dat een onderdeel vormt van het proces van het bereiken van bevrijding. Totdat men *jñāna* bereikt door zuiverheid van hart, dient men daarom, zoals aangegeven in de geschriften, te blijven doorgaan met de uitvoering van zijn voorgeschreven plichten volgens *varṇāśrama-dharma*.

VERS 5

न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत्
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः

*na hi kaścit kṣaṇam api jātu tiṣṭhaty akarma-kṛt
kāryate hy avaśaḥ karma sarvaḥ prakṛti-jair guṇaiḥ*

na – niet; *hi* – zeker; *kaścit* – iedereen; *kṣaṇam* – voor een ogenblik; *api* – zelfs; *jātu* – op ieder moment; *tiṣṭhati* – blijft; *akarma-kṛt* – inactief; *kāryate* – wordt uitgevoerd; *hi* – omdat; *avaśaḥ* – hulpeloos; *karma* – in actie; *sarvaḥ* – iedereen; *prakṛti-jaiḥ* – geboren uit zijn aanleg; *guṇaiḥ* – door de eigenschappen (zoals gehechtheid en haat).

Niemand kan inactief blijven, zelfs niet voor een moment. Iedereen wordt gedwongen te handelen onder invloed van zulke eigenschappen als gehechtheid en haat, die uit zijn natuur voortkomen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Degenen, die *sannyāsa*, de verzaking van hun voorgeschreven plichten, aanvaarden, terwijl hun hart nog onzuiver is, raken verzonken in wereldse activiteiten en geven het werk op, dat de geschriften aan hen voorschrijft. Alleen om deze

reden spreekt Śrī Bhagavan dit vers, dat begint met *na hi*. Arjuna kan vragen, “Houdt de persoon op met het uitvoeren van de activiteiten, die in de Veda’s worden voorgeschreven, wanneer hij *sannyāsa* aanvaardt, of stopt hij met de activiteiten, die betrekking hebben op de materiële wereld?” Door hierop vooruit te lopen antwoordt Śrī Bhagavān door te zeggen *kāryate*. “Omdat hij sterk gebonden is aan zijn eigen natuur, moet hij handelen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier betekent het woord *sannyāsa* ‘onthechting van de vruchten van zijn voorgeschreven plicht’. Het betekent niet ‘die plicht helemaal opgeven’ of ‘inactief worden’, want het is voor de belichaamde ziel niet mogelijk om alle activiteit te verzaken. Er wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.1.44) gezegd, *dehavān na hy akarma-kṛt*. Dit vers betekent, ‘Degenen wier hart zuiver is en die hun zintuigen beheersen, blijven betrokken in de plichten (*karma*) voorgeschreven in de geschriften. Personen echter, wier hart onzuiver is en zintuigen onbeheerst zijn, blijven gehecht aan het verwaarlozen van hun plicht (*akarma*) en aan zondige actie (*kukarma*). Om deze reden is het voor zulke personen onmogelijk om *sannyāsa* te krijgen.’

VERS 5

कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन्
इन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते

***karmendriyaṇi saṁyamya ya āste manasā smaran
indriyārthān vimūḍhātmā mithyācārah sa ucyate***

karma-indriyaṇi – de actieve zintuigen; *saṁyamya* – te hebben beteugeld; *yaḥ* – wie; *āste* – blijft; *manasā* – door zijn verstand; *smaran* – bemiddelen; *indriya-arthān* – op zintuigobjecten; *vimūḍha-ātmā* – dwaas persoon; *mithyā-ācārah* – een hypocriet; *saḥ* – hij; *ucyate* – wordt genoemd.

Een begoocheld persoon, die zijn actieve zintuigen met kracht beteugelt, terwijl hij innerlijk op zintuigobjecten mediteert, dient te worden aangemerkt als een hypocriet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Men kan te berde brengen, “Het lijkt erop, dat sommige *sannyāsīs* als een hypocriet hun ogen sluiten en afzien van lichamelijke beweging.” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Iemand, die zijn actieve zintuigen, zoals zijn spraak en handen, beheerst, maar onder voorwendsel van meditatie over lustobjecten zit te mijmeren, is inderdaad een schijnheilige en een bedrieger.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI:

*tvaṁ-padārtha-vivekāya sannyāsaḥ sarva-karmaṇām
śrutyeha vihito yasmāt tat-tyāgī patito bhavet*

Deze vedische sommatie is uit de geschriften, die handelen over correct moreel gedrag (*dharma-sāstra*). Het stelt, dat het absoluut essentieel is om alle vruchtdragende activiteiten te verzaken om kennis over het zelf te verkrijgen. Degenen, die deze verordening niet volgen, zijn gevallen. Daarom is een man met een onzuiver hart, die de kledij van een *sannyāsī* aanvaardt en in een *yoga*-houding een vertoon maakt van zijn meditatie op Bhagavān, een schandelijke pretendent. Het is aanmatigend om zich in de samenleving als een toegewijde tentoon te spreiden zonder enige toewijding te hebben. Zulke mensen zijn niet alleen bedriegers, maar ook nog arrogant.

VERS 7

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते

***yas tv indriyāṇi manasā niyamyārabhate 'rjuna
karmendriyaiḥ karma-yogam asaktaḥ sa viśiṣyate***

yah – wie; *tu* – echter; *indriyāṇi* – de zintuigen; *manasā* – door het verstand; *niyamyā* – reguleert; *ārabhate* – begint; *arjuna* – O Arjuna; *karmaindriyaiḥ* – met zijn actieve zintuigen; *karma-yogam* – schriftuurlijk voorgeschreven actie, of *karma*; *asaktaḥ* – zonder gehechtheid; *saḥ* – hij; *viśiṣyate* – is superieur.

Maar, O Arjuna, een persoon, die met zijn actieve zintuigen actie uitvoert in overeenstemming met de sommaties van de geschriften, die zijn zintuigen via zijn verstand reguleert en vrij is van alle verlangens naar de vruchten, is superieur.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier wordt erop gewezen, dat zelfs een gehuwd persoon, die handelt in overeenstemming met de geschriften, als superieur wordt erkend aan de valse wereldverzaker, zoals in het voorgaande vers werd beschreven. Śrī Bhagavān legt dit uit door dit vers te spreken, dat begint met *yas tu*. Hier refereert *karma-yoga* aan actie voorgeschreven in *sāstra* en *asaktaḥ* betekent ‘zonder verlangen naar de vruchten van zijn activiteit’. Dit betekent, dat de persoon, die volgens de instructies van *sāstra* handelt zonder verlangen naar de vruchten van zijn activiteiten, een superieure conditie krijgt. Śrī Rāmānujācārya zegt, “*asambhāvita-pramādatvena jñāna-niṣṭhād api puruṣād viśiṣṭaḥ* – het gezinshoofd, dat zijn kennisvergarende zintuigen (*jñānendriyas*) en zijn actieve zintuigen (*karmendriyas*) beheerst, is beter dan een zogenaamde transcendentalist, die een show maakt van zijn kennis.” De pseudo-transcendentalist kan afwijkend gedrag vertonen, omdat zijn zintuigen onbeheerst zijn, maar er bestaat geen mogelijkheid, dat een huisvader, die zijn kennisvergarende zintuigen onder controle heeft, gaat afwijken of onzorgvuldig te werk gaat, terwijl hij met zijn actieve zintuigen zijn voorgeschreven plichten uitvoert.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Om het hart te zuiveren is het beslist noodzakelijk om zonder gehechtheid actie uit te voeren, die door *sāstra* wordt voorgeschreven. De beoefenaren, of *sādhakas*, die – nadat ze hun kennisvergarende zintuigen (zoals ogen, oren en tong) hebben leren beheersen – *karma-yoga* met hun actieve zintuigen (zoals benen, handen en spraak) uitvoeren zonder naar de vruchten van hun activiteiten te verlangen en zorgvuldig en aandachtig in hun onderneming te werk gaan, zijn gekwalificeerd om *puruṣārtha* te bereiken, het allerhoogste doel van het menselijk leven. Zulke beoefenaren, die aspiraties hebben voor het transcendentale doel, zijn superieur aan degenen, die *sannyāsa* in een opwelling aanvaarden en met alle geweld hun actieve zintuigen onder controle houden, terwijl ze met hun kennisvergarende zintuigen van lustobjecten genieten.

VERS 8

नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिध्येदकर्मणः

niyataṁ kuru karma tvam karma jyāyo hy akarmaṇaḥ
śarīra-yātrāpi ca te na prasidhyed akarmaṇaḥ

niyatam – onafgebroken; *kuru* – uitvoeren; *karma* – plichten zoals chanten van de *gāyatrī-mantra* en andere vormen van verering; *tvam* – jou; *karma* – actie; *jyāyaḥ* – beter; *hi* – want; *akarmaṇaḥ* – dan niet te werken; *śarīra* – lichamelijk; *yātrā* – instandhouding; *api* – zelfs; *ca* – en; *te* – jouw; *na prasidhyet* – kan niet worden geëffectueerd; *akarmaṇaḥ* – zonder inactiviteit uit te voeren.

Voer jouw voorgeschreven plichten uit, zoals het chanten van de *gāyatrī-mantra*, want actie is beter dan geen actie. Als je

afziet van actie, zal je zelfs niet in staat zijn jouw lichaam in stand te houden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De bovenstaande uitspraak wordt geverifieerd in *Chāndogya Upaniṣad* (7.26.2),

*āhāra-suddhau sattva-śuddhiḥ / sattva-śuddhau dhruvā smṛtiḥ
smṛti-lambhe sarvagranthīnām vipramokṣaḥ*

Door de zuiverheid van voedsel wordt de geest gezuiverd. Wanneer de geest is gezuiverd, krijgt men een sterk geheugen. Wanneer het geheugen sterk is, worden alle knopen in het hart ontrafeld.

Verder wordt in *Gītā* (3.13) gezegd,

bhuñjate te tv agham pāpā ye pacanty ātma-kāraṇāt

Degenen, die granen en ander voedsel voor zichzelf toebereiden, zijn zondig en nemen zeker deel aan zonde.

Uit deze en andere uitspraken wordt begrepen, dat het voor de perfectie van zijn beoefening (*sādhana*) noodzakelijk is om het lichaam in stand te houden en te beschermen en daartoe is het beslist noodzakelijk om de schriftuurlijke sommaties voor de uitvoering van voorgeschreven plichten te volgen. Degenen echter, die in een bevlieging alle actie opgeven door *sannyāsa* te nemen, ontvangen in hun onzuivere hart niet het licht van kennis. Bovendien, als ze geen enkel werk verzetten, kunnen ze zelfs hun lichaam verlaten, omdat ze het niet in stand hebben gehouden.

VERS 9

यजार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः
तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर

***yajñārthāt karmaṇo 'nyatra loko 'yam karma-bandhanaḥ
tad-artham karma kaunteya mukta-saṅgaḥ samācara***

yajña-arthāt – omwille van Śrī Viṣṇu; *karmaṇah* – dan (de onbaatzuchtige uitvoering van) *karma*; *anyatra* – ander; *lokaḥ* – mensheid; *ayam* – dit; *karma-bandhanaḥ* – gebondenheid door hun werk; *tad-artham* – omwille van Hem (Viṣṇu); *karma* – werk; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *mukta-saṅgaḥ* – vrij van gehechtheid (aan de vruchten van werk); *samācara* – netjes uitvoeren.

Voor de mensheid zijn alle activiteiten, die anders zijn dan die, welke onbaatzuchtig aan Śrī Viṣṇu worden geofferd, de oorzaak van gebondenheid aan deze wereld, O zoon van Kuntī. Bevrijd je daarom van alle verlangens naar de vruchten van jouw activiteiten en voer de juiste actie uit alleen om Hem tevreden te stellen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “O Arjuna, als je *karmaṇā badhyate jantuh* uit de Smṛti’s citeert als bewijs, dat door actie uit te voeren een ziel wordt gebonden, en als je denkt, dat jij ook wordt gebonden door actie uit te voeren, luister dan aandachtig: dit is niet altijd het geval. Werk (*karma*) geofferd aan Parameśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, is geen oorzaak van gebondenheid.” Het huidige vers, dat begint met *yajñārthāt*, wordt gesproken om dit uit te leggen.

De uitvoering van voorgeschreven plichten, waarbij de vruchten aan Śrī Viṣṇu worden geofferd, wordt offer, of *yajña* genoemd. Alle activiteit (*karma*) bindt een persoon aan de materiële wereld, maar actie uitgevoerd voor het genoegen van Viṣṇu doet dat niet. Om perfectie in zijn religieus beroepsmatige plicht (*dharma*) te bereiken moet men daarom zulke plicht netjes voor het genoegen van Śrī Viṣṇu uitvoeren. Arjuna kan opnieuw vragen, “Wordt het een oorzaak van gebondenheid door een materieel gemotiveerd offer te doen, zelfs al geef ik de resultaten van mijn voorgeschreven plichten

aan Śrī Viṣṇu?” Śrī Kṛṣṇa zegt vervolgens *mukta saṅgaḥ*. “Voer actie uit zonder enig verlangen naar de resultaten.” Śrī Kṛṣṇa gaf Uddhava op dezelfde wijze instructies,

*sva-dharma-stho yajan yajñair anāsiḥ-kāma uddhava
na yāti svarga-narakau yady anyan na samācaret*

*asmiû loke vartamānaḥ sva-dharma-stho 'naghaḥ śuciḥ
jñānam viśuddham āpnoti mad-bhaktim vā yadrçchayā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.20.10-11)

O Uddhava, een persoon, die zijn beroepsmatige plichten uitoefent zonder naar de vruchten te verlangen en Śrī Bhagavān met offers vereert zonder zich bezig te houden met het zoeken naar enig wenselijk zintuigobject of verboden activiteit, bereikt hemel noch hel. Een dergelijk persoon, die is gesitueerd in zijn eigen religieus beroepsmatige plicht, die alle verboden activiteiten heeft opgegeven en vrij is van alle gehechtheid en afgunst, krijgt zuivere kennis, zelfs in zijn huidige positie in deze wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De Veda's zeggen, “*yajño vai viṣṇu – yajña*, of offeren, is waarlijk Viṣṇu.” Śrī Kṛṣṇa zegt ook tegen Uddhava in *Śrīmad-Bhāgavatam (11.19.39)*, “*yajño 'ham bhagavattamaḥ – Ik, de zoon van Vasudeva, ben yajña*.” De *Tantra-sāra* stelt eveneens, dat offeren Śrī Hari Zelf is,

*yajño yajña-pumāns caiva yajñaśo yajña-bhāvanaḥ
yajña-bhuk ceti pañcātmā yajñeṣv ijo hariḥ svayam*

In de twee verzen van *Śrīmad-Bhāgavatam (11.20.10-11)*, die Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura in zijn commentaar op het huidige vers heeft geciteerd, is het woord *sva-dharma-stha* (gesitueerd in zijn voorgeschreven plichten) tweemaal gebruikt. Terwijl hij deze twee verzen becommentarieert, zegt Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura,

1. Een persoon gaat niet naar de hel, als hij is gesitueerd in zijn beroepsmatige positie (*sva-dharma*) en de activiteiten voorgeschreven in *sāstra* niet overtreedt om zich bezig te houden met verboden activiteiten. En aangezien hij geen verlangen heeft naar de vruchten van zijn activiteiten, gaat hij ook niet naar de hemelse planeten.
2. Een persoon, die op onbaatzuchtige wijze de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan de Allerhoogste offert (*niṣkāma-karma-yoga*) wordt *sva-dharma-stha*, of waarlijk gesitueerd in zijn voorgeschreven religieuze professie.

Wanneer beroepsmatige plichten (*karma*) worden uitgevoerd in overeenstemming met *sāstra* zonder enig zelfzuchtig motief en voor het plezier van Śrī Viṣṇu, zuiveren ze het hart. Door te associëren met heilige personen krijgt men dan kennis over *bhagavat-tattva*, de fundamentele waarheid in relatie tot de Allerhoogste (Bhagavān), die in het hart verschijnt. Dit leidt tot het betreden van het pad van toewijding aan Hem, dat zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt (*nirguṇā-bhakti*).

De grote heilige, Śrī Nārada, heeft hetzelfde gesproken in *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.5.32),

*etat saṁsūcitam brahmaṁs tāpa-traya-cikitsitam
yad īsvare bhagavati karma brahmaṇi bhāvitam*

O kenner van de Absolute Waarheid, het werk, dat wordt opgedragen aan de lotusvoeten van Śrī Bhagavān, de bestuurder en meester van iedereen, neemt de drie vormen van ellende weg.

Śrī Bhagavān zei ook tegen de Pracetā's,

*grheṣv āviśatām cāpi puṁsām kuśala-karmaṇām
mad-vārtā yāta-yāmānām na bandhāya grhā matāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (4.30.19)

Degenen, die Mij kennen als de ontvanger van de vruchten van alle activiteiten, offeren al hun activiteiten aan Mij alleen. Zulke deskundige uitvoerders van actie, evenals degenen, die hun tijd besteden aan het horen en reciteren van Mijn spel en vermaak, worden niet door hun activiteiten gebonden, zelfs al bevinden ze zich in het huiselijke leven.

VERS 10

सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः
अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोऽस्त्विष्टकामधुक्

***saha-yajñāḥ prajāḥ sṛṣṭvā purovāca prajāpatiḥ
anena prasaviṣyadhvam eṣa vo 'stv iṣṭa-kāma-dhuk***

saha-yajñāḥ – samen met *brāhmaṇas* en anderen gekwalificeerd om offer uit te voeren; *prajāḥ* – nageslacht; *sṛṣṭvā* – te hebben gecreëerd; *purā* – aan het begin van de schepping; *uvāca* – zei; *prajā-patiḥ* – Śrī Brahmā; *anena* – met dit offer; *prasaviṣyadhvam* – wees meer en meer zegenrijk; *eṣaḥ* – dit (offer); *vaḥ* – voor jou; *astu* – moge het zijn; *iṣṭa-kāma-dhuk* – vervuller van gekoesterde verlangens.

Aan het begin van de schepping schiep Śrī Brahmā *brāhmaṇas*, die gekwalificeerd waren om offers uit te voeren. Toen zegende hij hen en zei, “Mogen jullie met dit offer welvaren en moge het al jullie verlangens vervullen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Iemand met een onzuiver hart dient zich uitsluitend bezig te houden met onzelfzuchtige actie (*niṣkāma-karma*) en dient geen *sannyāsa* te nemen. Maar als hij nog niet onzelfzuchtig kan zijn, laat hem dan zijn voorgeschreven plicht uitoefenen met een verlangen naar de vruchten (*sakāma-karma*) en de resultaten aan Śrī Viṣṇu offeren.”

Om dit uit te leggen spreekt Śrī Kṛṣṇa zeven verzen, waarvan de eerste hier begint met het woord *saha*. *Saha-yajña* betekent ‘samen met een opoffering’. In overeenstemming met de *sūtra*, *vikalpe-upasarjana*, is *saha* niet vervangen door *sa*.

Purā impliceert, dat Brahmā aan het begin van de schepping nageslacht produceerde, dat offers zou gaan uitvoeren in de vorm van het opdragen van hun religieuze activiteiten aan Śrī Viṣṇu. Hij zegende hen toen en zei, “*anena dharmena prasaviṣyadhvam* – mogen jullie hiermee in toenemende mate fortuinlijk zijn in nageslacht en rijkdom.” Śrī Brahmā hield in zijn achterhoofd, dat het de neiging van de algemene bevolking is om te genieten en zei er achteraan, “Laat dit offer al jullie gewenste doelstellingen vervullen.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het offeren van *kāmya-kāma* aan Śrī Viṣṇu, namelijk het resultaat van de plicht, die men met een zelfzuchtig motief heeft uitgevoerd, is beter dan geen actie (*akarma*) ondernemen.

VERS 11

देवान् भावयतानेन ते देवा भावयन्तु वः
परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्त्यथ

***devān bhāvayatānena te devā bhāvayantu vaḥ
parasparam bhāvayantaḥ śreyah param avāpsyatha***

devān – van de halfgoden; *bhāvayatā* – door plezier te doen; *anena* – door dit (offer); *te* – diegenen; *devāḥ* – halfgoden; *bhāvayantu* – dient plezier te worden gedaan (resultaten geven); *vaḥ* – jij; *parasparam* – elkaar; *bhāvayantaḥ* – plezier doen; *śreyah* – groot geluk; *param* – hoogste; *avāpsyatha* – je zal krijgen.

Mogen jullie met dit offer de halfgoden een plezier doen en mogen zij op hun beurt jullie de gewenste gunsten toestaan. Door elkaar op die manier een plezier te doen ontvangen jullie het grootste geluk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *devān*, legt Śrī Kṛṣṇa uit hoe offers (*yajña*) alles kunnen geven, dat het hart begeert. Hij zegt, “Mogen jullie met deze *yajña* de halfgoden een plezier doen en mogen zij jullie ook een plezier doen.” In deze context betekent het woord *bhāva prīti*, of ‘plezier doen’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers onderwijst Bhagavān, dat de halfgoden een plezier kan worden gedaan door hen geschenken van ghee (geklaarde boter) te geven. Dit heeft een verborgen betekenis. Bhagavān adviseert niet om onze toegewijde dienst op te geven en offers aan de halfgoden te geven, alsof ze onafhankelijke meesters zijn. Ze zijn niet onafhankelijk. Śrī Viṣṇu bekrachtigt gekwalificeerde wezens (*jīvas*) en door hen de aanstelling van beschermers van diverse departementen te geven houdt Hij het universum via hen in stand. Deze halfgoden zijn dus als lichaamsdelen van Śrī Bhagavān. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (1.11.26) wordt gezegd, “*bāhavo loka-pālānām* – de armen van Śrī Kṛṣṇa zijn de toevlucht voor alle bestuurlijke halfgoden van de wereld.” En opnieuw wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.1.29) gezegd, “*indrādayo bāhava āhur usrāḥ* – Indra en de andere halfgoden zijn de armen van Gods universele gedaante.”

Wat betreft de verering van Indra, in *Śrīmad-Bhāgavatam* zien we, dat de inwoners van Vraja hem ieder jaar vereerden, maar Śrī Kṛṣṇa vroeg hen in plaats van Indra de Berg Govardhana te vereeren. Toen de arrogantie van Indra in stukken viel, realiseerde hij zich, “Vanwege de trots op mijn weelde heb ik mezelf gezien als een onafhankelijke meester. Je hebt vandaag een grote zegen getoond door mijn vals-ego weg te nemen. Nu ik me heb gerealiseerd, dat ik

de dienaar van de dienaar van Jouw dienaren ben, geef ik me aan Jou over.” Uit deze context wordt duidelijk, dat de halfgoden, die de verschillende windrichtingen beschermen, de ledematen van de universele gedaante vormen.

VERS 12

इष्टान् भोगान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः
तैर्दत्तान् अप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः

*iṣṭān bhogān hi vo devā dāsyante yajña-bhāvitāḥ
tair dattān apradāyaibhyo yo bhukṅkte stena eva saḥ*

iṣṭān – de gewenste; *bhogān* – genoegens; *hi* – omdat; *vaḥ* – aan jou; *devāḥ* – de halfgoden; *dāsyante* – zullen belonen; *yajña-bhāvitāḥ* – blij zijn met de uitvoering van offers; *taiḥ* – door hen; *dattān* – gegeven ingrediënten; *apradāya* – zonder offer; *ebhyaḥ* – jegens de halfgoden; *yaḥ* – hij die; *bhukṅkte* – geniet; *stenaḥ* – een dief; *eva* – zeker; *saḥ* – hij.

Omdat de halfgoden blij zijn met jullie offer, zullen ze maatregelen treffen om jullie de gewenste genoegens te schenken. Daarom is iemand, die geniet van de ingrediënten, die de halfgoden hebben gegeven, zonder ze eerst aan de halfgoden te hebben geofferd, zeker een dief.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het nalaten van de uitvoering van *karma* is zeker verkeerd. Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *iṣṭān*, om dit punt te verhelderen. Granen en andere producten groeien vanwege de regen, die wordt veroorzaakt door de halfgoden. Iemand, die granen en andere zaken heeft geproduceerd en ervan geniet zonder ze eerst aan de halfgoden te geven met de uitvoering van *pañca-mahā-yajña*, vijf grote offers, is een dief.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Met betrekking tot deze grote vijf offers, of *pañca-mahā-yajña*, wordt in de *Garuḍa Purāṇa* gezegd,

*adhyāpanam brahma-yajñaḥ pitṛ-yajñas tu tarpaṇam
homo daivo balir bhauto nṛ-yajño 'tithi-pūjanam*

(1) Het geven van instructies uit de geschriften aan de discipel heet *brahma-yajña*. (2) Het offeren van geschenken aan de voorvaderen is *pitṛa-yajña*. (3) Het uitvoeren van vuuroffers is *deva-yajña*. (4) Het geven van offers van fruit, bloemen, granen enzovoort als liefdadigheid aan de levende wezens is *bali*, of *bhūta-yajña*. (5) Het hartelijk ontvangen van gasten wordt *nṛ-yajña* genoemd.

Veel mensen denken, dat het woord *bali* (offeren) in dit vers betekent 'een offer brengen door dieren en mensen te doden', maar dit is niet de opvatting van de geschriften, zoals *Śrīmad-Bhāgavatam* zegt,

*loke vyavāyāmiṣa-madya-sevā nityā hi jantor na hi tatra codanā
vyavasthitis teṣu vivāha-yajña surā-grahair āsu nivṛttir iṣṭā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.5.11)

De ware betekenis van *bali* is het weggeven van granen, water, fruit, bloemen en dieren uit naastenliefde om de halfgoden tevreden te stellen.

VERS 13

यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः
भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात्

*yajña-siṣṭāśinaḥ santo mucyante sarva-kilbiṣaiḥ
bhuñjate te tv agham pāpā ye pacanty ātma-kāraṇāt*

yajña-siṣṭa – van de restanten van voedsel uit een offer; *aśinaḥ* – eters; *santaḥ* – heilige personen; *mucyante* – ze zijn bevrijd; *sarva-kilbiṣaiḥ* – van alle zonden; *bhuñjate* – eet; *te* – die; *tu* – maar; *agham* – zonde; *pāpāḥ* – zondaren; *ye* – wie; *pacanti* – koken; *ātma-kāraṇāt* – voor zichzelf.

Heilige personen, die alleen de restanten van een offer aanvaarden, worden vrij van alle zonden, maar degenen, die granen en ander voedsel voor zichzelf koken, zijn zondaren en eten zeker alleen zonden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Degenen, die de restanten van granen uit offers, zoals *vaiśvadeva* (een type offer aan de halfgoden) gebruiken, worden vrij van de zonden, die ontstaan wegens de vijf onvermijdelijke activiteiten, of *pañca-sūnā*, uitgevoerd door mensen in het huishouden. De Smṛti's geven de huisvaders informatie over de volgende vijf objecten, die *pañca-sūnā* zijn: (1) het vuur waarop wordt gekookt, (2) het instrument om te malen, (3) de vijzel, (4) de waterkruik en (5) de bezem. Het woord *sūnā* betekent 'de plaats waar dieren worden geslacht'. Deze vijf objecten in de huishouding worden *pañca-sūnā* genoemd, omdat ze geweld aan levende wezens kunnen berokkenen. Alleen hierdoor bereiken mensen in huishoudens niet de hemelse planeten.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Offers, die zijn gerelateerd aan de verering van halfgoden, die de diverse aspecten van het universum besturen, worden *vaiśvadeva* genoemd.

*vasu-sato kratu-dakṣau kāla-kāmau dhṛtiḥ kuruḥ
purūravā mādravās ca viśvadevāḥ prakīrtitāḥ*

Bharata Muni

Degenen, die in een huishouden leven, veroorzaken onbewust geweld tegen levende wezens door het gebruik van de vijzel, het vuur, de maalmachine, de waterkruik en de bezem.

Degenen, die voedsel voor zichzelf toebereiden, raken betrokken in zulke zonden. Zelfs al voeren ze hun voorgeschreven plichten op de juiste wijze uit, bereiken ze niet de hemelse planeten. Daarom hebben de Smṛti's “*pañca-sūnā kṛtam pāpaṁ pañca-yajñair vyapohati* - voorgeschreven. Het offer genaamd *pañca-yajña* neutraliseert de vijf onvermijdelijke zonden, die door mensen in het huishouden worden aangetrokken.”

VERS 14

अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः

*annād bhavanti bhūtāni parjanyaḍ anna-sambhavaḥ
yajñād bhavati parjanyaḍ yajñāḥ karma-samudbhavaḥ*

annāt – uit granen; *bhavanti* – zich ontwikkelen; *bhūtāni* – alle levende wezens; *parjanyaḍ* – uit neerslag; *anna* – granen; *sambhavaḥ* – geproduceerd; *yajñāt* – uit de uitvoering van een offer; *bhavati* – geproduceerd; *parjanyaḥ* – neerslag; *yajñāḥ* – vuuroffer; *karma* – uit voorgeschreven plichten; *samudbhavaḥ* – ontstaan uit.

De levende wezens worden geboren uit voedingsgranen, die worden geproduceerd uit regen. Neerslag ontstaat door de uitvoering van offers en het offer komt voort uit de uitoefening van voorgeschreven plichten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Het is in ieder geval wenselijk om offers (*yajña*) uit te voeren, want het houdt de cyclus van activiteiten in deze materiële wereld in stand.” Om dit tot uitdrukking te brengen spreekt Śrī Bhagavān het vers, dat begint met *annāt*. Levende wezens worden geproduceerd uit voedingsgranen, dus granen zijn de oorzaak van levende wezens. Graan wordt in

bloed getransformeerd, dat vervolgens in zaadcellen wordt omgezet. Deze vormen op hun beurt het levend wezen. Wolken zijn de bron van granen, die uit neerslag worden geproduceerd. Het offer is de oorzaak van de wolken, want waar een offer wordt uitgevoerd, worden voldoende regenwolken geproduceerd. De oorzaak van het offer is de uitvoering van voorgeschreven actie, want een offer wordt perfect uitgevoerd, wanneer de priester van het offer en de persoon, in wiens naam het offer wordt uitgevoerd, beiden het voorgeschreven *karma* uitvoeren.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: **Ṛtvik** – Een priester, die offers in verschillende seizoenen uitvoert,

*āgnedheyam pāka-yajñān agniṣṭomādikān makhān
yaḥ karoti vṛto yasya sa tasyartvig ihocyate*

Iemand, die de vuurgod voedt met de uitvoering van een vuur-offer, wordt een *ṛtvika* genoemd.

Er zijn vier vooraanstaande *ṛtviks* bij de uitvoering van een offer: (1) *hotā*, iemand die de *mantras* van de *Ṛg Veda* chant; (2) *adhvaryu*, iemand die de *mantras* van de *Yajur Veda* chant; (3) *brahmā*, iemand die de *mantras* van de *Atharva Veda* chant en (4) *udgātā*, iemand die de *mantras* van de *Sāma Veda* chant.

VERS 15

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम्
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम्

***karma brahmodbhavam vidधि brahmākṣara-samudbhavam
tasmāt sarva-gataṁ brahma nityaṁ yajñe pratiṣṭhitam***

karma – voorgeschreven plichten; *brahma* – van Brahṁā of de Veda's; *udbhavam* – zijn oorsprong vinden; *vidधि* – je moet weten dat; *brahma* – de

Veda's; *akṣara* – van Acyuta, de onfeilbare Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *samudbhavam* – zijn oorsprong vinden; *tasmāt* – om deze reden; *sarva-gatam* – de alomtegenwoordige; *brahma* – Allerhoogste Absolute Waarheid; *nityam* – altijd; *yajñe* – in het offer; *pratiṣṭhitam* – gesitueerd.

Je moet weten, dat zulke plichten worden voorgeschreven in de Veda's en dat de Veda's hun oorsprong vinden in Bhagavān Acyuta. Daarom bevindt de alomtegenwoordige Absolute Waarheid zich altijd in de uitvoering van yajña.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De Veda's alleen zijn de oorzaak van die voorgeschreven actie, want het offer wordt uitgevoerd alleen na de vedische verordeningen te hebben vernomen. Acyuta, de onfeilbare Absolute Realiteit, is de oorzaak van de Veda's, want ze vinden hun oorsprong in de Allerhoogste. In verband hiermee wordt in de Veda's (Śruti's) gezegd,

*asya mahato bhūtasya niḥśvasitam etad
ṛg-vedo yajur-vedaḥ sāmavedo 'tharvāṅgirasah*

Bṛhad-āranyaka Upaniṣad (4.5.11)

Ṛg-veda, Yajur-veda, Sāma-veda en *Atharva-veda* zijn de adem van de Mahāpuruṣa.

Daarom is de alomtegenwoordige Allerhoogste Persoonlijkheid Gods aanwezig in de uitvoering van het offer, of *yajña*. Deze uitspraak stelt tevens vast, dat men de Allerhoogste met het offer kan bereiken. Ofschoon hier een relatie tussen oorzaak en gevolg werd getoond door voedingsgranen aan *brahma* te verbinden, schrijven de *śāstras*, dat alleen het offer de besturende factor is en dat alleen het offer wordt verheerlijkt. Ook de *Manu-smṛti* zegt, “Offers in het vuur gebracht bereiken Sūrya-deva, de zongod. Van de zon komt neerslag en van neerslag komen granen en door consumptie van granen wordt nageslacht geboren.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “*Udyama-sthā sadā laksmiḥ* – rijkdom bevindt zich altijd in het streven ernaar.” Op dezelfde manier is de Allerhoogste altijd in het offer aanwezig. Door het offer en de juiste daden uit te voeren wordt de *jīva* niet alleen vrij van zonde, maar kan hij ook de Allerhoogste bereiken.

VERS 16

एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः
अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति

*evam pravartitam cakram nānuvartayatiha yaḥ
aghāyur indriyārāmo mogham pārtha sa jīvati*

evam – aldus; *pravartitam* – in beweging zetten; *cakram* – deze cyclus (van *karma*); *na anuvartayati* – volgt niet; *iha* – in deze wereld; *yaḥ* – iemand die; *aghāyuh* – zondig leven; *indriya-ārāmaḥ* – verheugt zich in de zintuigen; *mogham* – tevergeefs; *pārtha* – O zoon van Prthā; *saḥ* – hij; *jīvati* – leeft.

O Pārtha, iemand die in deze wereld de cyclus van actie, zoals voorgeschreven in de geschriften, niet volgt, is in verrukking van zijn zintuigen en houdt zich bezig met een zondig leven. Hij leeft dus tevergeefs.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Door niet in deze cyclus betrokken te zijn ontstaat het kwaad van onregelmatigheid. Het huidige vers, dat begint met *evam* wordt gesproken om een begrip van deze kwestie te geven. *Cakra*, of cyclus, betekent ‘een geordende reeks gebeurtenissen’. Bijvoorbeeld, wolken en regen komen voort uit het offer, voedingsgranen komen voort uit regenbuien en uit voedingsgranen komt de mensheid voort, die op zijn beurt weer offers uitvoert, die regenwolken produceren, enzovoort. Wie gaat niet naar de hel? Alleen iemand, die offers, of *yajña*, uitvoert, gaat niet naar de hel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Parameśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, heeft de cyclus van *karma* ingesteld om de verlangens van de *jīvas* te vervullen. Het gevolg is, dat iemand, die geen offers uitvoert, welke de kringloop van het universum continueren, in zonden verstrikt raakt en naar de hel gaat.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “O Pārtha, zij die gekwalificeerd zijn om zich met een verlangen naar de vruchten (*kāmya-karma*) in actie te begeven, maar geen offer uitvoeren om de kringloop van het universum te continueren, worden dienaren van hun zintuigen en begeven zich in zondig leven. Ze leven dus tevergeefs.”

De betekenis is, dat in *niṣkāma-karma-yoga*, onbaatzuchtig handelen, dat aan Śrī Bhagavān wordt geofferd, zonde of vroomheid niet in ogenschouw worden genomen. De geschriften hebben dit dus als het meest geschikte pad gevestigd om zuivere, transcendentale *bhakti* aan Bhagavān te bereiken. Iemand die dit pad volgt, kan gemakkelijk zuiver van hart worden en vrij worden van materiële besmetting. Degenen, die niet de kwalificatie hebben verkregen om de vrucht van hun onzelfzuchtig uitgevoerde plicht aan Śrī Bhagavān te geven, worden altijd meegesleept door materiële verlangens en zinnelijke driften. En zo raken ze verstrengeld in zondige activiteiten. De enige manier om deze zondige tendens te reduceren is door vrome actie uit te voeren. Degenen, die zondig hebben gehandeld, dienen hun toevlucht te nemen tot het proces van loutering. De uitvoering van het offer is zeker een religieuze of vrome activiteit.

Datgene, dat gunstig is voor alle levende wezens (*jīvas*) en dat de harmonieuze ontwikkeling van de cyclus van het universum geleidt, wordt *puṇya*, of vrome daden, genoemd. De uitvoering van vrome daden doet onvermijdelijke zonden teniet, die ontstaan uit *pañca-sūnā* – de vijf plaatsen, waar mensen in het huishouden onvermijdelijk dieren doden: de vuurplaats, de plaat waarop kruiden worden gewreven, de stoffer of de bezem, de vijzel en de waterkruik. Zolang

de uitvoerder van *yajña* de belangen en het welzijn van het universum beschermt, wordt alles, dat voor zijn geluk en persoonlijke instandhouding kan worden aanvaard, een onderdeel van het offer en wordt onder vroomheid gerekend.

De ongeziene bestuurders, die de oorzaak zijn van gunstige situaties in het universum, zijn de specifieke halfgoden geboren uit het vermogen (*śakti*) van Śrī Bhagavān. Door hen tevreden te stellen met de geschenken, die ze willen hebben, en door hun begunstiging te winnen ontvangt men hun gratie en wordt men gelukkig. Zodoende worden alle zonden teniet gedaan. Dit wordt de *karmacakra*, de cyclus van actie, genoemd. Datgene, dat als *karma* in de vorm van verering van deze halfgoden wordt aanvaard, wordt daarom *bhagavad-arpita-kāmya-karma* genoemd. Iedereen, die deze handelingen uitvoert en denkt, dat ze in overeenstemming zijn met materialistische reguleringen, zijn eenvoudig moralisten; zij bevinden zich nog onder degenen, die hun activiteiten niet aan Śrī Viṣṇu offeren. Voor *jīvas*, die over de juiste bekwaamheid beschikken, is het gunstig om alle activiteiten aan Bhagavān Viṣṇu op te dragen.

VERS 17

यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तश्च मानवः
आत्मन्येव च सन्तुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते

***yaḥ tv ātma-ratir eva syād ātma-tṛptaś ca mānavaḥ
ātmany eva ca santuṣṭaś tasya kāryam na vidyate***

yaḥ – iemand die; *tu* – echter; *ātma-ratiḥ* – verheugen in het zelf; *eva* – zeker; *syāt* – is; *ātma* – zelf; *tṛptaḥ* – tevreden; *ca* – en; *mānavaḥ* – de man; *ātmani* – in het zelf; *eva* – zeker; *ca* – en; *santuṣṭaḥ* – voldaan; *tasya* – voor hem; *kāryam* – plichten; *na* – doen niet; *vidyate* – bestaan.

De persoon echter, die zich verheugt in het zelf, die tevreden is en volkomen voldaan blijft in het zelf, heeft geen plichten uit te voeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Tot dusver werd uitgelegd, dat degenen, die niet in staat zijn om op een onzelfzuchtige manier actie (*karma*) uit te voeren, hun actie dienen uit te voeren met de intentie om van de vruchten te genieten (*sakāma-karma*). Degenen, die zich bevinden op het platform van *jñāna*, of gerealiseerde kennis, hebben een zuiver hart, dus zij zullen zich nimmer in routinematige, vruchtdragende activiteiten begeven. De volgende twee verzen, die hier beginnen met *yas tu*, worden gesproken om dit uit te leggen.

Ātma-ratiḥ betekent ‘degenen die plezier hebben in het zelf’. Als iemand in zichzelf tevreden is, zou hij dan zelfs maar een klein beetje tevreden kunnen zijn met externe zintuigobjecten? In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Iemand die van binnen tevreden is, heeft geen behoefte aan extern zintuiglijk plezier en is daarom niet verplicht om voorgeschreven plichten uit te voeren.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Levende wezens, die worden geabsorbeerd door de cyclus van *karma*, hetgeen hierboven is beschreven, voeren actie uit, waarbij ze weten, dat dit hun plicht is. Degenen echter, die onderscheid kunnen aanleggen tussen het zelf en bewegingloze objecten, houden zich uitsluitend bezig met het cultiveren van het zelf. Ze blijven in het zelf tevreden, want ze zijn in staat om plezier in het zelf (*ātmārāma*) te ervaren en kunnen al hun verlangens in het zelf bevredigen (*āptakāma*). Zulke verheven persoonlijkheden bestaan uit twee soorten: (1) degenen die de ziel zoeken door transcendentale kennis (*jñānī-yogīs*) en (2) degenen die het pad van zuivere liefde voor de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods cultiveren (*bhakti-yogīs*).

Persoonlijkheden, zoals de vier Kumāra’s (Sanaka, Sanandana, Sanātana en Sanat-kumāra) worden beschouwd zich in de eerste

categorie te bevinden, terwijl persoonlijkheden, zoals Śrī Nārada, tot de tweede categorie behoren. Ze voeren hun voorgeschreven plicht niet uit, hoewel ze weten, dat het een verplichting is. In plaats daarvan houden ze hun leven in stand door actie uit te voeren, die gunstig is voor *bhakti*. Ze raken bevrijd uit de kringloop van *karma* en zoeken naar rust in de vorm van liefde voor Bhagavān. Hoewel ze allerlei soorten activiteiten uitvoeren, houden ze zich niet bezig met materiële activiteiten. Daarom wordt hun activiteit geen *karma* genoemd, maar in overeenstemming met hun specifieke kwalificatie, wordt het *jñāna* of *bhakti* genoemd. Ook in de *Muṇḍaka Upaniṣad* (3.1.4) wordt gezegd, “*ātma-kṛīḍa ātma-ratiḥ kriyāvān eṣa brahma-vidāṁ variṣṭhaḥ* – degenen die plezier aan het zelf ontlennen, wier gehechtheid zich in het zelf bevindt en die alleen actief in het zelf zijn, zijn de besten van degenen, die de Veda’s kennen.”

VERS 18

नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन
न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः

*naiva tasya kṛtenārtho nākṛteneha kaścana
na cāśya sarva-bhūteṣu kaścīd artha-vyapāśrayaḥ*

na – geen; *eva* – inderdaad; *tasya* – van iemand (die plezier heeft in het zelf); *kṛtena* – door zijn voorgeschreven plicht uit te voeren; *arthaḥ* – vrome doelstelling te bereiken; *na* – noch; *akṛtena* – door zijn voorgeschreven plicht niet uit te voeren; *iha* – in deze wereld; *kaścana* – wat dan ook; *na* – niet; *ca* – en; *asya* – hij heeft; *sarva-bhūteṣu* – in alle levende wezens in de wereld; *kaścīd* – enig; *artha* – noodzaak; *vyapāśrayaḥ* – om zijn toevlucht te nemen.

Voor iemand, die in het hoger zelf is verzadigd, valt in deze wereld geen deugdzaam voordeel te behalen door voorgeschreven plichten uit te voeren en door hem wordt ook geen

enkel kwaad berokkend door ze niet uit te voeren. Om zijn doel te bereiken voelt hij geen noodzaak zich op enig levend wezen in het universum te verlaten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Kṛta* verwijst naar iemand, die niet verplicht is zijn voorgeschreven plicht uit te voeren en ook geen enkel verlangen heeft, dat ermee kan worden vervuld. *Akṛta* betekent, dat hij geen fout begaat, zelfs al voert hij zijn beroepsmatige plicht niet uit. Er is in het universum geen *jīva*, hetzij mobiel of immobiel, die voor hem als een geschikt toevluchtsoord kan optreden en hem kan helpen zijn doel te bereiken. Het woord *vyapāśrayaḥ* is in de Purāṇa's als volgt omschreven,

*vāsudeve bhagavati bhaktim udvahatām nṛṇām
jñāna-vairāgya-vīryāṇām na hi kaścid vyapāśrayaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (6.7.31)

Iemand, die is begiftigd met devotie voor Bhagavān Vāsudeva, neemt geen toevlucht tot kennis, verzaking of macht en is er ook niet in geïnteresseerd.

Bovendien wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.4.18) gezegd, “*yad-apāśrayāśrayāḥ śuddhyanti* – een levend wezen raakt gezuiverd louter door zijn toevlucht te nemen tot degenen, die zich hebben overgegeven aan Śrī Bhagavān.”

Een persoon, die uitsluitend plezier put uit het zelf, wordt niet vroom door het uitvoeren van zijn voorgeschreven plichten en raakt niet verstrengeld in zonden door ze niet uit te voeren. Iedere *jīva*, zowel bewegend als niet-bewegend, te beginnen met Śrī Brahmā, blijft in het genieten van materieel geluk verzonken vanwege de identificatie van het lichaam met het hoger zelf. Iedere actie, die ze uitvoeren, vindt plaats voor zintuiglijk plezier. Maar de zelfvoldane, heilige personen, die vrij zijn van verlangens, bevinden zich volkomen buiten het eigenbelang van materiële lustbevrediging. Ze talen

zelfs niet naar kennis en verzaking, die de natuurlijke toevluchts-oorden van de wereldverzakkers zijn. Dit komt, omdat ze hun toevlucht hebben genomen tot *bhakti*, toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die de natuurlijke functie is van het hoger zelf. Kennis en verzaking manifesteren zich in hen terloops, aangezien beide ondergeschikt zijn aan *bhakti*.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.2.42) zegt Śrī Kavi het volgende tegen Mahārāja Nimi,

*bhaktiḥ pareśānubhavo viraktir
anyatra caiṣa trika eka-kālah
prapadyamānasya yathāśnataḥ syus
tuṣṭiḥ puṣṭiḥ kṣud-apāyo 'nu-ghāsam*

Met iedere hap voedsel, die een hongerig persoon tot zich neemt, worden tegelijkertijd drie effecten bereikt: hij krijgt voldoening, hij wordt gevoed en zijn honger wordt gestild. Op dezelfde manier ervaren zielen, die zich hebben overgegeven en zich bezighouden met de uitvoering van *bhajana*, tegelijkertijd drie effecten: het ontwaken van toewijding aan Bhagavān, welke zich uiteindelijk ontwikkelt tot *prema*, of zuivere liefde voor Hem; een directe manifestatie van de geliefde gedaante van Bhagavān; en onthechting van materiële objecten.

Men kan de volgende vraag opwerpen. In de Veda's wordt gezegd, “*tasmād eṣāṁ tan na priyam yad etan manuṣyā viduḥ* – de halfgoden willen niet, dat mensen kennis over de Allerhoogste verkrijgen” (*Bṛhad-āraṇyaka Upaniṣad* 1.4.10). In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.18.14) treffen we eveneens het volgende aan,

*vīprasya vai sannyasato devā dārādi-rūpiṇaḥ
vighnān kurvanty ayaṁ hy asmān ākramya samiyāt param*

Omdat ze weten, dat *brāhmaṇas* hen voorbij zullen streven door *sannyāsa* te nemen en kennis over de waarheid van de Allerhoog-

ste verkrijgen, nemen de halfgoden een geboorte als hun vrouw of kind om obstakels op hun pad te werpen.

Is het dan juist om de halfgoden te vereren om deze hindernissen weg te nemen? In dit verband zeggen de Śruti's, dat de halfgoden in feite niet in staat zijn de spirituele aspiranten schade te berokkenen, ook al werpen ze hindernissen op, omdat het *ātmā* Zelf hen beschermt. Dit *ātmā* is het Zelf van alle zelden, Paramātmā,

*vāsudeva-parā vedā vāsudeva-parā makhāḥ
vāsudeva-parā yogā vāsudeva-parāḥ kriyāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.2.28)

Volgens deze uitspraak is Vāsudeva Kṛṣṇa de oorspronkelijke Ziel van alle andere zielen. Door Hem te vereren kan men de genegenheid van iedereen winnen. In hoogste instantie worden alle halfgoden gedwongen hun genegenheid en respect te betonen aan degenen, die beschikken over *kṛṣṇa-bhakti*.

Er wordt aan toegevoegd, “*bhaktis tu bhagavad-bhakta-saṅgena pariḥyate* – men krijgt alleen *bhakti* door associatie van de toegewijden van Bhagavān.” Deze uitspraak van *sāstra* betekent, dat het noodzakelijk is om zijn toevlucht te nemen tot Zijn toegewijden, indien men toewijding aan Hem verlangt, aangezien Śrī Bhagavān de enige geschikte toevlucht is voor de toegewijden. Om deze reden zegt *Śvetāśvata Upaniṣad* (6.23),

*yasya deve parā bhaktir yathā deve tathā gurau
tasyaite kathitā hy arthāḥ prakāśante mahātmanāḥ*

Alle verborgen betekenissen van de Śruti's worden onthuld alleen in het hart van die grote ziel, die de hoogste transcendente toewijding heeft voor Śrī Bhagavān en voor Zijn vertegenwoordiger, *srī gurudeva*.

VERS 19

तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर
 असक्तो ह्याचरन् कर्म परमाप्नोति पूरुषः

*tasmād asaktaḥ satataṁ kāryaṁ karma samācara
 asakto hy ācāraṁ karma param āpnoti pūruṣaḥ*

tasmāt – daarom; *asaktaḥ* – zonder gehechtheid; *satataṁ* – altijd; *kāryaṁ* – datgene dat moet worden gedaan; *karma* – werk; *samācara* – netjes uitvoeren; *asaktaḥ* – zonder gehechtheid; *hi* – omdat; *ācāraṁ* – uitvoeren; *karma* – voorgeschreven plichten; *param* – bevrijding; *āpnoti* – krijgt; *pūruṣaḥ* – een man.

Voer daarom altijd jouw voorgeschreven plichten uit zonder eraan gehecht te zijn. Door op deze manier te werken krijgt de persoon bevrijding van de eindeloze kringloop van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “O Arjuna, jij bent niet gekwalificeerd om jezelf op het platform van *jñāna* te begeven, maar aangezien je een man met de juiste wijsheid bent, beschik je over een hogere kwalificatie dan het uitvoeren van vruchtdragend werk (*kāmya-karma*). Voer daarom alleen onbaatzuchtige *niṣkāma-karma-yoga* uit.” Het vers, dat begint met *tasmāt* wordt om deze reden gesproken. *Kāryam* betekent ‘datgene dat wordt voorgeschreven als een verplichte taak’. Na die voorgeschreven plicht te hebben uitgevoerd, krijg je de hoogste bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Door altijd onzelfzuchtige activiteiten uit te voeren wordt het hart gezuiverd. Wanneer het hart van de beoefenaar is gezuiverd, krijgt hij *jñāna*, waarmee hij bevrijding kan bewerkstelligen. Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Terwijl men zich met *karma* bezighoudt, krijgt men transcendent-

le *bhakti*, die de gerijpte staat van *karma-yoga* vormt. Dit wordt hier bevrijding genoemd.”

VERS 20

कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः
लोकसङ्ग्रहमेवापि सम्पश्यन् कर्तुमर्हसि

karmaṇaiva hi saṁsiddhim āsthitā janakādayaḥ
loka-saṅgraham evāpi sampasyan kartum arhasi

karmaṇā – door de uitvoering van voorgeschreven plichten; *eva hi* – zeer zeker; *saṁsiddhim* – in de hoogste perfectie; *āsthitāḥ* – werd geplaatst; *janakaādayaḥ* – Janaka en andere heilige koningen; *loka-saṅgraham* – de instructie voor de mensen; *eva* – zeker; *api* – ook; *sampasyan* – overwegen; *kartum* – (jouw voorgeschreven plichten) te doen; *arhasi* – je zou moeten.

Heilige koningen, zoals Janaka, bereikten de hoogste perfectie door hun voorgeschreven plichten uit te voeren. Om een ideaal voor de mensen in het algemeen te stellen zou jij daarom ook jouw voorgeschreven plicht moeten uitvoeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dit vers, dat begint met *karmaṇaiva*, toont het belang van het juiste gedrag (*sadācāra*) aan. Śrī Bhagavān zegt, “Zelfs al beschouw jij jezelf gekwalificeerd te zijn om het pad van *jñāna* te volgen, moet je toch jouw voorgeschreven plichten uitoefenen met de bedoeling om de mensen in het algemeen tot voorbeeld te zijn.” Om deze reden zegt Śrī Kṛṣṇa *loka-saṅgraham* – de mensen in het algemeen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Om de gewone bevolking te instrueren dient de hoogste klasse mensen zijn voorgeschreven plichten uit te voeren. Er zijn vele voorbeelden in *Śrīmad-Bhāgavatam*, die deze uitspraak van de *Gītā* onderschrijven,

*atra pramāṇaṁ hi bhavān parameṣṭhī yathātma-bhūh
apare cānutiṣṭhanti pūrveṣāṁ pūrva-jaiḥ kṛtam*

Śrīmad-Bhāgavatam (2.8.25)

O Śukadeva Gosvāmī, jij bent even goed als Śrī Brahmā, die rechtstreeks uit de Allerhoogste Zelf, Śrī Nārāyaṇa, werd geboren. Je volgt rechtstreeks de grondregels, die door de voorgaande autoriteiten in de wetenschap van toegewijde dienst zijn gevestigd, terwijl anderen slechts gebruiken volgen, of de grondregels van voorgaande speculatieve filosofen.

*na tvaṁ dvijottama-kulaṁ yadi hātma-gopaṁ
goptā vṛṣaḥ svarhaṇena sa-sūnṛtena
tarhy eva naṅkṣyati śivas tava deva panthā
loko 'grahīṣyad ṛṣabhasya hi tat pramāṇam*

Śrīmad-Bhāgavatam (3.16.23)

O Heer, U bent de bewaker van de meest verheven, tweemaal geboren. Als het niet om Uw bescherming zou gaan – waarbij U hen verering en vriendelijke woorden aanbiedt – zou de gewone bevolking het pad naar hun eigen heil ongetwijfeld afwijzen. Uw houding is het bewijs van de juiste actie.

*yad yad ācarati śreyān itaras tat tad ihate
sa yat pramāṇaṁ kurute lokas tad anuvartate*

Śrīmad-Bhāgavatam (6.2.4)

Mensen imiteren over het algemeen verheven leiders van de samenleving en bootsen hun gedrag na, omdat ze het gedrag van leiders als gezaghebbend beschouwen.

*bhagavān ṛṣabha-saṁjña ātma-tantraḥ svayaṁ nitya-
nivr̥ttānārtha-paramparaḥ kevalānandānubhava īśvara eva vi-
parītavat karmāṇy ārabhamāṇaḥ kālenānugataṁ dharmam
ācarānenopaśikṣayann atad-vidāṁ sama upasānto maitraḥ
kāruṇiko dharmārtha-yaśaḥprajā-nandāmṛtāvarodhena gr̥heṣu
lokaṁ niyamayat.*

Śrīmad-Bhāgavatam (5.4.14)

Śrī Rṣabhadeva, een incarnatie van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, was geheel onafhankelijk, omdat Zijn gedaante spiritueel, eeuwig en vol transcendentale zegen was. Hij had niets te maken met de vier principes van de materiële ellende [geboorte, dood, ouderdom en ziekte]. Hij was ook niet materieel gehecht. Hij was altijd gelijkmoedig en Hij zag iedereen op hetzelfde niveau. Hij was ongelukkig om anderen ongelukkig te zien en Hij wenste het beste voor alle levende wezens. Ofschoon Hij een volmaakte persoonlijkheid was, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en bestuurder van alles en iedereen, gedroeg Hij zich niettemin alsof Hij een gewone, geconditioneerde ziel was. Daarom volgde Hij op strikte wijze de principes van *varṇāśrama-dharma* en handelde overeenkomstig. In de loop der tijd waren de principes van *varṇāśrama-dharma* verwaarloosd geworden; daarom onderwees Hij door middel van Zijn persoonlijke eigenschappen en gedrag het onwetende publiek over de manier, waarop ze hun plichten binnen het *varṇāśrama-dharma* systeem moesten uitvoeren. Op die manier reguleerde Hij de algemene bevolking in het huishouden en stelde hen in staat om religie en economisch welzijn te ontwikkelen en om reputaties, zonen en dochters, materieel plezier en tenslotte eeuwig leven te verkrijgen. Door Zijn instructies liet Hij zien hoe mensen binnen het huishouden konden blijven en tegelijkertijd perfect konden worden door de principes van *varṇāśrama-dharma* te volgen.*

Śrīla Śrīdhara Svāmī geeft zijn commentaar en zegt, dat Śrī Bhagavān Arjuna de instructies geeft, “Om de mensen te betrekken in hun respectievelijke, voorgeschreven plichten en hen te beknotten in hun neiging een gedegradeerd pad te bewandelen is het voor jou noodzakelijk om jouw voorgeschreven plicht (*karma*) uit te voeren.”

VERS 21

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते

*yad yad ācarati śreṣṭhas tat tad evetaro janaḥ
sa yat pramāṇam kurute lokas tad anuvartate*

yat yat – wat dan ook; *ācarati* – het voorbeeld dat hij stelt; *śreṣṭhaḥ* – een verheven persoon; *tat tat* – juist dat ding; *eva* – zeker; *itaraḥ* – een gewoon; *janaḥ* – persoon; *saḥ* – hij; *yat* – wat dan ook; *pramāṇam* – standaard; *kurute* – hij stelt; *lokaḥ* – de mensen; *tat* – dat; *anuvartate* – volgen.

Welk gedrag een grote persoonlijkheid ook ten uitvoer legt, de gewone bevolking zal dat gaan volgen en welke standaarden hij ook bepaalt, de hele wereld zal ze navolgen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met de woorden *yad yad*, legt Śrī Bhagavān uit, hoe idealen voor de gewone bevolking worden gevestigd.

VERS 22

न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किञ्चन
नानवासमवासव्यं वर्त एव च कर्मणि

*na me pārthāsti kartavyam triṣu lokeṣu kiñcana
nānavāptam avāptavyam varta eva ca karmaṇi*

na – niet; *me* – voor Mij; *pārtha* – O Pārtha (Arjuna); *asti* – er is; *kartavyam* – voorgeschreven plicht; *triṣu* – in de drie; *lokeṣu* – planetaire stelsels; *kiñcana* – ieder; *na* – niets; *anavāptam* – bereikbaar; *avāptavyam* – moest worden verkregen; *varte* – Ik ben betrokken; *eva* – zelfs; *ca* – ook; *karmaṇi* – in voorgeschreven plichten.

O Pārtha, Ik hoef geen voorgeschreven plichten (*karma*) uit te voeren, want er is niets in de drie werelden, dat Ik niet kan bereiken en er is niets, dat Ik zou willen bereiken. Toch houd Ik Me altijd met plicht bezig.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers en de volgende twee verzen stelt Śrī Bhagavān Zichzelf als voorbeeld om de gewone mensen in de wereld instructies te geven.

VERS 23

यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः
मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वश

*yadi hy aham na varteyam jātu karmaṇy atandritaḥ
mama vartmānuvartante manuṣyāḥ pārtha sarvaśaḥ*

yadi – als; *hi* – zeker; *aham* – Ik; *na varteyam* – Me niet bezig houd; *jātu* – op ieder moment; *karmaṇi* – in voorgeschreven plichten; *atandritaḥ* – met grote zorg; *mama* – Mijn; *vartma* – pad; *anuvartante* – zou volgen; *manuṣyāḥ* – alle mensen; O Pārtha (Arjuna); *sarvaśaḥ* – in alle opzichten.

O Pātha, als Ik ooit zou nalaten Me nauwgezet aan Mijn plicht te wijden, zouden gewone mensen in alle opzichten Mijn voorbeeld volgen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *anuvartante* betekent ‘ze gaan imiteren’.

VERS 24

उत्सीदेयुरिमे लोका न कुर्या कर्म चेदहम्
सङ्करस्य च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः

***utsīdeyur ime lokā na kuryāṁ karma ced aham
saṅkarasya ca kartā syāṁ upahanyāṁ imāḥ prajāḥ***

utsīdeyuh – zouden gedegradeerd raken; *ime* – al deze; *lokāḥ* – mensen; *na kuryāṁ* – Ik voer niet uit; *karma* – voorgescheven plichten; *ced* – als; *aham* – Ik; *saṅkarasya* – van ongewenste bevolking; *ca* – en; *kartā* – de aanstichter; *syāṁ* – zou zijn; *upahanyāṁ* – Ik zou vernietigen; *imāḥ* – al deze mensen; *rajāḥ* – mensen.

Als Ik Mijn plicht niet zou nakomen, zouden de mensen ont-aarden en Ik zou indirect de oorzaak van het genereren van ongewenst nageslacht worden. Op die manier zou Ik instrumenteel zijn in de destructie van de hele menselijke bevolking.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Utsīdeyuh* betekent ‘ze zullen degraderen’. Śrī Bhagavān zegt, “Door Mijn voorbeeld te volgen en hun voorgeschreven plichten niet na te komen, zouden gewone mensen in verval raken. Het gevolg is, dat Ik de oorzaak van ongewenst nageslacht (*varna-saṅkara*) zou zijn. Door de mensheid onzuiver te maken, zou Ik haar vernietiger zijn.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān zegt, “Als Ik geen plichten zou nakomen, zoals voorgeschreven in de Veda’s, zouden de mensen dit zien en Me imiteren. Op die manier zou Ik er de oorzaak van zijn, dat ze van hun pad van religie afdwalen en naar de hel gaan.” Daarom is het voor de leiders van de samenleving juist om zich in het *karma* te begeven, dat in de Veda’s wordt voorgeschreven en dat het welzijn van de mensen bevordert. In deze tijd zijn de meeste zogenaamd religieuze, sociale, nationale en wereldleiders van het pad van religiositeit gevallen met als gevolg, dat de gewone man ook van het juiste pad afwijkt. Het onderliggende probleem van zedeloosheid, immoraliteit, geweld, afgunst enzovoort is overal aanwezig. De enige oplossing is het chanten van

hari-nāma en het cultiveren van *bhakti* in de associatie van ware heiligen.

VERS 25

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वन्ति भारत
कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसङ्ग्रहम्

*saktāḥ karmaṇy avidvāṁso yathā kurvanti bhārata
kuryād vidvāṁs tathāsaktaś cikīrṣur loka-saṅgraham*

saktāḥ – gehecht zijn; *karmaṇi* – aan hun voorgeschreven plichten; *avidvāṁsaḥ* – de onwetenden; *yathā* – evenals; *kurvanti* – uitvoeren; *bhārata* – O nakomeling van Bharata (Arjuna); *kuryāt* – moet handelen; *vidvān* – de geleerden; *tathā* – op dezelfde manier; *asaktāḥ* – zonder gehechtheid; *cikīrṣuḥ* – willen effectueren; *loka-saṅgraham* – de instructie van de algemene bevolking.

O nakomeling van Bharata, mensen in onwetendheid voeren hun plicht uit met gehechtheid. Degenen, die wijs zijn, dienen ook te werken, maar zonder gehechtheid en met de wens om de mensen in het algemeen als voorbeeld te dienen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dus zelfs iemand, die zich stevig op het platform van *jñāna* bevindt, is gebonden aan zijn plicht om zijn voorgeschreven werk (*karma*) te verrichten. Śrī Kṛṣṇa sluit dit onderwerp af met dit vers, dat begint met het woord *saktāḥ*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Tegenwoordig voeren mensen in onwetendheid hun voorgeschreven plicht uit met gehechtheid aan het werk en aan de vruchten ervan, maar iemand die *tattva*, fundamentele waarheden kent, voert zijn religieuze plicht uit zonder eraan gehecht te zijn. De activiteiten uitgevoerd door deze twee soorten mensen lijken dezelfde te zijn, maar tussen hen bestaat

een verschil van hemel en hel. Het verschil ligt in hun geloof of vertrouwen: de ene is gehecht aan het resultaat van zijn *karma* en de andere is onthecht.

VERS 26

न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम्
योजयेत्सर्वकर्माणि विद्वान् युक्तः समाचरन्

*na buddhi-bhedam janayed ajñānām karma-saṅginām
yojayet sarva-karmāṇi vidvān yuktaḥ samācaran*

na – niet; *buddhi-bhedam* – verwarring in de intelligentie (met de instructie om *jñāna* te beoefenen en *karma* achterwege te laten); *janayet* – moet maken; *ajñānām* – van de onwetende; *karma-saṅginām* – voor degenen die zijn gehecht aan vrucht dragend werk; *yojayet* – hij moet zich bezighouden; *sarva* – alle; *karmāṇi* – acties; *vidvān* – de onderlegde persoon en leraar van *jñāna-yoga*; *yuktaḥ* – met een beheerst verstand; *samācaran* – terwijl netjes te handelen.

Iemand, die op het pad van spirituele vooruitgang in kennis onderlegd is, mag de intelligentie van mensen in onwetendheid niet in de war brengen door hen instructie te geven hun voorgeschreven plichten op te geven en zich op de ontwikkeling van *jñāna* toe te leggen. Door op de juiste wijze zijn eigen activiteiten met een beheerste houding en een onthecht verstand uit te voeren, zou hij zulke mensen juist bij hun voorgeschreven plichten dienen te betrekken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, iemand met kennis mag degenen in onwetendheid, die gehecht zijn aan hun activiteiten, niet verwarren door hen te vertellen, ‘Het heeft geen zin om wereldse activiteiten uit te voeren. Word perfect, zoals ik, door jouw voorgeschreven plicht te verzaken en transcendentale kennis (*jñāna*) te

ontwikkelen'. Zulke onwetende lieden zijn in het bijzonder gehecht aan de uitvoering van hun voorgeschreven plicht, omdat hun hart onzuiver is. Ofschoon jezelf perfect kunt zijn, kun je door het uitoefenen van onbaatzuchtige activiteiten anderen aanmoedigen zich met hun voorgeschreven plichten bezig te houden. Jijzelf wordt een ideaal voorbeeld door jouw voorgeschreven plicht op de juiste wijze uit te voeren. Je zou heel goed tegen Me kunnen zeggen, 'In *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.9.50) heb Je gezegd,

*svayaṁ niḥśreyasaṁ vidvān na vakty ajñāya karma hi
na rāti rogiṇo 'pathyaṁ vāñchato 'pi bhiṣaktamaḥ*

Een goede dokter schrijft geen dieet voor, dat onverteerbaar is, zelfs al zou de patiënt het willen. Op dezelfde manier geeft iemand, die het grootste welzijn kent, een onwetend persoon niet de instructie zich met zijn voorgeschreven plicht bezig te houden.

Daarmee heb Je Jouw eigen stelling dus tegengesproken.'

"Dit klopt," antwoordt Śrī Bhagavān, "maar Ik gaf die instructie in relatie tot *bhakti*, waarbij het onderwerp van de instructie *bhakti* zelf was. Nu geef Ik de instructie met betrekking tot *jñāna*, dus er is geen tegenspraak. *Jñāna* is afhankelijk van de zuiverheid van hart en zuiverheid van hart is afhankelijk van de onzelfzuchtige uitvoering van zijn voorgeschreven plicht. *Bhakti* is echter op een onafhankelijke wijze krachtig; ze is niet afhankelijk van de zuiverheid van hart. Indien men in staat is bij iemand vertrouwen in *bhakti* te wekken, kan men de intelligentie van iemand, die gehecht is aan *karma*, verstoren en dat is niet juist. Degenen, die vertrouwen in *bhakti* hebben ontwikkeld, zijn de behoefte gepasseerd om hun voorgeschreven plicht uit te voeren. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.20.9) wordt gezegd,

*tāvat karmāṇi kurvīta na nirvidyeta yāvataḥ
mat-kathā-śravaṇādau vā śraddhā yāvan na jāyate*

Iemand dient zijn beroepsmatige plicht uit te oefenen, zolang hij geen verzaking heeft ontwikkeld of ontwaakt is voor de smaak van het horen over en reciteren van onderwerpen over Mij.

Verder,

dharmān santyajya yaḥ sarvān mārṇ bhajeta sa tu sattamaḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (11.11.32)

Degenen, die alle vormen van *varṇāśrama* opgeven en Mij vereeren, zijn zowaar de meest verheven klasse van heilige personen.

*sarva-dharmān parityajya mām ekaṁ saraṇam vraja
ahaṁ tvām sarva-pāpēbhyo mokṣayiṣyāmi mā śucaḥ*

Bhagavad-gītā (18.66)

Geef alle lichamelijke en mentale *dharma*, zoals *varṇa* en *āśrama*, volledig op en geef je volkomen over alleen aan Mij.

*tyaktvā sva-dharmaṁ caraṇāmbujam harer
bhajann apakvo 'tha patet tato yadi*

Śrīmad-Bhāgavatam (1.5.17)

Iemand, die zijn voorgeschreven plichten opgeeft om in dienst van de lotusvoeten van Śrī Hari te treden, kan nimmer mislukken, zelfs niet wanneer hij zich nog in het onrijpe stadium bevindt.

Men dient over deze uitspraken goed na te denken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De bedoeling van het uitvoeren van *karma*, voorgeschreven plicht, is kennis (*jñāna*) te krijgen, die leidt tot *bhakti*. Degenen, die dit niet weten, zijn in onwetendheid en degenen, die vanwege deze onwetendheid gehecht zijn aan hun voorgeschreven plicht, worden *karma-saṅgī* genoemd. Een *jñānī* dient zulke onwetende personen alleen te betrekken in de plichten, die voor hen in de geschriften worden voorgeschreven, want als hun intelligentie verward is, zullen ze het vertrouwen ver-

liezen in de noodzaak om die plicht te volbrengen. Onder zulke omstandigheden zal zelfs *jñāna* niet in staat zijn zich in hun hart te manifesteren en zo zullen ze afdwalen van het pad van de uitvoer van hun plicht (*karma*) en de zoektocht naar kennis (*jñāna*).

Hetzelfde is echter niet van toepassing op het geven van instructies over *bhakti*, omdat volgens *sāstra* de instructies voor *bhakti* onder alle omstandigheden voor iedereen gunstig zijn. Door instructies over *bhakti* te geven maakt de prediker van *bhakti* iedereen perfect,

*putrāṁś ca śiṣyāṁś ca nṛpo gurur vā
mal-loka-kāmo mad-anugrahārthaḥ
itthaṁ vimanyur anusīṣyād ataj-jñān
na yojayet karmasu karma-mūḍhān
kaṁ yojayan manujo 'rthaṁ labheta
nipātayan naṣṭa-dṛṣaṁ hi garte*

Śrīmad-Bhāgavatam (5.5.15)

Rṣabhadeva zei, “Alleen Mijn woonplaats en Mijn genade zijn het waard om voor te bidden. Instructies over toewijding aan Mij zouden door vaders aan hun zonen, leraren aan hun leerlingen en koningen aan hun onderdanen moeten worden gegeven. Men mag niet boos worden op iemand, die instructies krijgt en ze niet navolgt. Zelfs degenen, die geen kennis hebben van fundamenteel spirituele waarheden (*tattva-jñāna*) en in verwarring zijn over hun juiste plicht, zouden zich niet met *karma* moeten bezighouden. Welk doel wordt gedient door iemand, die in baatzuchtige activiteiten wordt verblind door illusie, op die manier verder in de duistere put van deze materiële wereld te storten? Er wordt niets mee bereikt.”

In zijn commentaar op dit verse van *Śrīmad-Bhāgavatam* zegt Śrīla Śrīdhara Svāmī, “Als iemand aan anderen instructies voor het uitoefenen van *karma* in plaats van instructies voor *bhakti* geeft, haalt hij een zonde op zijn hals.”

Volgens Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura is het huidige vers, *vojajet sarva-karmāni* (Gītā 3.26) niet voor degenen, die de boodschap van *bhakti* prediken, maar dit vers dient door degenen, die instructies geven over *jñāna*, in acht te worden genomen.

VERS 27

प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः
अहङ्कारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते

*prakṛteḥ kriyamāṇāni guṇaiḥ karmāni sarvaśaḥ
ahankāra-vimūḍhātmā kartāham iti manyate*

prakṛteḥ – van de materiële natuur; *kriyamāṇāni* – worden uitgevoerd; *guṇaiḥ* – door de drie bindende krachten; *karmāni* – activiteiten; *sarvaśaḥ* – in ieder opzicht; *ahankāra-vimūḍha-ātmā* – een persoon begoocheld door vals-ego; *kartā* – de doener; *aham* – Ik; *iti* – aldus; *manyate* – denkt.

Alle aspecten van materiële activiteiten worden uitgevoerd door de drie bindende krachten van de materiële natuur, maar iemand, wiens intelligentie wordt begoocheld door vals-ego, denkt, dat hij het zelf doet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Als een geleerd mens ook zijn voorgeschreven plicht moet uitvoeren, wat is dan het verschil tussen zijn werk en het werk van iemand in onwetendheid? Deze vraag wordt hier behandeld. Het verschil wordt in twee verzen aangetoond, die beginnen met het huidige vers, *prakṛteḥ kriyamāṇāni*. Mensen in onwetendheid denken, dat ze alle activiteiten (*karma*) zelf uitvoeren, maar in werkelijkheid worden ze uitgevoerd door de zintuigen, die door de geaardheden van de materiële natuur worden aangedreven.

VERS 28

तत्त्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभागयोः
गुणा गुणेषु वर्तन्त इति मत्वा न सङ्गते

*tattvavit tu mahā-bāho guṇa-karma-vibhāgayoḥ
guṇā guṇeṣu vartanta iti matvā na sajjate*

tattva-vit – een kenner van de wetenschap; *tu* – echter; *mahā-bāho* – O sterk bewapende; *guṇa-karma* – tussen de bindende krachten van de materiële natuur en de wetten van *karma*; *vibhāgayoḥ* – van de verschillen; *guṇāḥ* – de zintuigen; *guṇeṣu* – in hun zintuigobjecten, zoals vorm, etc.; *vartante* – zijn betrokken; *iti* – dat; *matvā* – beschouwen; *na sajjate* – raakt niet gehecht.

O sterk bewapende Arjuna, een persoon, die weet, dat de ziel afzijdig is van de drie bindende krachten van de materiële natuur evenals van de wetten van *karma*, ziet zichzelf niet als de doener. Dit komt, omdat hij weet, dat de zintuigen zich bezighouden met hun respectievelijke zintuigobjecten en er afzijdig van zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Iemand die de onderscheidende kenmerken van de geaardheden van de materiële natuur (*guṇa*) en van actie (*karma*) kent, wordt *tattva-vit* genoemd, iemand die de Waarheid kent.

De geaardheden worden in drie categorieën onderverdeeld: goedheid (*sattva*), hartstocht (*rajas*) en onwetendheid (*tamas*). Actie (*karma*) wordt onderverdeeld in vier categorieën: (1) activiteiten die worden beïnvloed door deze geaardheden, (2) de halfgoden, (3) de diverse belangrijke zintuigen en (4) de objecten van de zintuigen. Iemand, die *tattva-vit* is, kent de waarheid over zowel *guṇa* als *karma*. De halfgoden, of de *guṇas*, zijn aanwezig in de respectievelijke zintuigen, zoals het gezicht, en ook in het gewenste zintuigobject,

zoals vorm. Een geleerd persoon echter weet, dat hij niet de geaardheden van de natuur is en ook niet het effect of de activiteiten van de geaardheden. Hij heeft niets te maken met de geaardheden of hun activiteiten. Een wijs en geleerd persoon, die dit begrijpt, raakt er niet aan gehecht.

VERS 29

प्रकृतेर्गुणसम्मूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु
तान् अकृत्स्नविदो मन्दान् कृत्स्नविन् न विचालयेत्

*prakṛter guṇa-sammūḍhāḥ sajjante guṇa-karmasu
tān akṛtsna-vido mandān kṛtsna-vin na vicālayet*

prakṛteḥ – van de materiële natuur; *guṇa* – door de geaardheden; *sammūḍhāḥ* – verward; *sajjante* – gehecht raken; *guṇa-karmasu* – in de zintuigobjecten; *tān* – diegenen; *akṛtsna-vidaḥ* – met incomplete kennis; *mandān* – minder intelligente personen; *kṛtsna-vit* – iemand met complete kennis; *na vicālayet* – mag niet onthutsen.

Degenen, die worden begoocheld door de drie bindende geaardheden van de natuur, raken aan zintuigobjecten gehecht. Degenen, wier kennis compleet is, mogen zulke minder intelligente personen, wier kennis incomplete is, niet onthutsen.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Men kan de vraag opwerpen, “Als alle levende wezens, *jīvas*, afgezonderd zijn van de geaardheden en geen relatie met hun activiteiten hebben, waarom zien we hen dan gehecht zijn aan zintuigobjecten?” Om dit in overeenstemming te brengen antwoordt Śrī Kṛṣṇa met dit vers, dat begint met *prakṛteḥ*. “Ze worden begoocheld door de geaardheden van de natuur, waarin ze zich verdiepen. Met andere woorden, ze worden begoocheld vanwege hun absorbtie in de geaardheden. Zoals een man, die door

een geest achterna wordt gezeten, zichzelf als een geest beschouwt, zo identificeren de *jīvas*, die in de geaardheden zijn geabsorbeerd, zichzelf als die geaardheden. Wanneer ze op die manier door het effect van die geaardheden worden beïnvloed, raken ze gehecht aan zintuigobjecten.”

Iemand met complete kennis mag degenen met incomplete kennis niet in de war brengen. Dit betekent, dat ze niet moeten proberen om deze begrippen met alle geweld op mensen in onwetenschap over te brengen door te zeggen, ‘Jij bent een levend wezen, dat afzijdig is van de geaardheden. Jij bent niet de geaardheden’. Op dezelfde manier zal iemand, die door een spook achterna wordt gezeten, nooit begrijpen, dat hijzelf in feite geen spook is, maar een mens, zelfs al wordt hem dat honderden keren duidelijk gemaakt. Zijn overtuiging kan alleen worden weggenomen met het medicijn van *mantras*.

VERS 30

मयि सर्वाणि कर्माणि सन्न्यस्याध्यात्मचेतसा
निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः

***mayi sarvāṇi karmāṇi sannyasyādhyātma-cetasā
nirāśir nirmamo bhūtvā yudhyasva vigata-jvaraḥ***

mayi – aan Mij; *sarvāṇi* – alle; *karmāṇi* – activiteiten; *sannyasya* – geheel opgeven; *adhyātma-cetasā* – met de geest in het hoger zelf verankerd; *nirāśiḥ* – vrij van verlangen; *nirmamaḥ* – zonder een gevoel van bezit; *bhūtvā* – zijn; *yudhyasva* – vecht; *vigata-jvaraḥ* – zonder de koorts (van verdriet).

Ga vechten met jouw geest verankerd in het hoger zelf, waarbij je al jouw activiteiten aan Mij opdraagt zonder verlangen, bezitsdrang of verdriet.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, vecht daarom met jouw geest verankerd in het hoger zelf, waarbij je al jouw activiteiten aan Mij opdraagt en vrij bent van alle materiële hoop en verlangens. Laat je geest niet afdwalen naar de zintuigobjecten en geef al het gevoel van bezit ervan op.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān maakt Arjuna het instrument, door wiens gedrag Hij gewone mensen instructie geeft om hun voorgeschreven *karma* uit te voeren, vrij van het vals-ego de doener te zijn en vrij van het verlangen naar de vruchten van hun acties. Hier verwijst het woord *karma* naar alle soorten *karma*, zowel *laukika* (werelds) als vedisch (zoals voorgeschreven door de Veda's). *Nirmamaḥ* wijst erop, dat men actie dient uit te voeren zonder enig gevoel van bezit van zintuigobjecten, zoals het lichaam, huis, zoon, vrouw en broer. Het bevel om te vechten betekent hier, dat men zich in voorgeschreven actie dient te begeven.

VERS 31

ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेषु कर्मभिः

ye me matam idam nityam anutiṣṭhanti mānavāḥ
śraddhāvanto ’nasūyanto mucyante te ’pi karmabhiḥ

ye – degenen; *me* – van Mij; *matam* – onderwijs; *idam* – dit; *nityam* – altijd; *anutiṣṭhanti* – volgen; *mānavāḥ* – mensen; *śraddhā-vantaḥ* – die vertrouwen hebben; *anasūyantaḥ* – vrij van vijandigheid en beschuldigingen; *mucyante* – zijn bevrijd; *te* – degenen; *api* – ook; *karmabhiḥ* – van (de gebondenheid van) vruchtdragende acties.

Degenen, die vrij zijn van de neiging om anderen de schuld te geven, die volkomen vertrouwen hebben in Mij en die zich altijd houden aan Mijn lessen (om *niṣkāma-karma-yoga* uit te voeren), zijn bevrijd van de gebondenheid aan vruchtdragende actie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān spreekt het huidige vers, dat begint met *ye me*, om mensen te bewegen Zijn instructies te volgen.

VERS 32

ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम्
सर्वज्ञानविमूढास्तान् विद्धि नष्टान् अचेतसः

*ye tv etad abhyasūyanto nānutiṣṭhanti me matam
sarva-jñāna-vimūḍhāns tān vidḍhi naṣṭān acetasaḥ*

ye – degenen; *tu* – maar; *etat* – dit; *abhyasūyantaḥ* – afgunstig, cynisch; *nanutiṣṭhanti* – volgen niet; *me* – van Mij; *matam* – lessen; *sarvajñāna* – van alle vormen van kennis; *vimūḍhān* – zeer verward; *tān* – zij (allemaal); *vidḍhi* – weten; *naṣṭān* – geruïneerd; *acetasaḥ* – zonder bewustzijn (onderscheidingsvermogen).

Maar weet, dat de cynische figuren, die deze instructies van Mij niet volgen en hun onderscheidingsvermogen verliezen, worden afgeleid van alle ware kennis en worden geruïneerd in al hun pogingen tot het verkrijgen van spirituele perfectie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Door dit vers te spreken, dat begint met de woorden *ye tu*, laat Bhagavān de slechte effecten zien van het niet volgen van Zijn instructies.

VERS 33

सद्गुणं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवान् अपि
प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति

*sadṛśam ceṣṭate svasyāḥ prakṛter jñānavān api
prakṛtim yānti bhūtāni nigrahaḥ kim kariṣyati*

sadṛśam – in overeenstemming; *ceṣṭate* – pogingen; *svasyāḥ* – met zijn eigen; *prakṛteḥ* – natuur; *jñāna-vān* – een man van kennis; *api* – zelfs; *prakṛtim* – natuur; *yānti* – volgen; *bhūtāni* – alle wezens; *nigrahaḥ* – onderdrukking; *kim* – wat; *kariṣyati* – kan doen.

Zelfs een man van kennis handelt in overeenstemming met zijn natuurlijke aanleg, want alle wezens volgen hun natuur. Wat bereikt men door het onderdrukken van de zintuigen?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men kan de volgende vraag stellen, “Iemand die het bevel van een koning niet opvolgt, wordt gestraft, dus als iemand het bevel van Parameśvara, de Allerhoogste Bestuurder, niet volgt, wordt hij dan ook niet gestraft? Moet hij geen straf van Hem vrezen?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Ja, dat is waar. Degenen echter, die alleen maar bezig zijn hun zintuigen te bevredigen, zijn niet in staat de opdracht van de koning of van Parameśvara te volgen, ook al kunnen ze wel het onderscheid maken. Dit is hun aard geworden.” Het huidige vers, dat begint met *sadṛśam*, wordt gesproken om dit uit te leggen.

“Mensen kunnen weten, dat zondige activiteit zal leiden tot straf opgelegd door het koninklijk hof, of zelfs tot een verhuizing naar de hel en ze kunnen zelfs begrijpen, dat dit eerloosheid en kritiek met zich meebrengt. En toch, vanwege de aard, die ze gedurende een lange periode hebben ontwikkeld, handelen ze volgens het temperament, dat resulteert uit hun zondige daden en dat louter ellende met zich meebrengt. Zulke mensen volgen alleen hun eigen wilsbe-

schikking. Ze kunnen echter worden betoegeld door Mijn discipline of die van een koning. Iemand met een onzuiver hart kan zuiverende indrukken (*saṁskāras*) ontvangen door onzelfzuchtige actie uit te voeren, welke wordt geofferd aan Bhagavān (*niṣkāma-karma-yoga*) en iemand met een zuiver hart kan deze indrukken krijgen door *jñāna-yoga*. Beide typen mensen kunnen worden verlicht. Het is waar, dat geen van beide processen de persoon met een extreem onzuiver hart kunnen helpen, maar *bhakti*, die door Mijn genade verschijnt, kan gemakkelijk zelfs zulke zondige mensen bevrijden.”

Zoals wordt verwoord in de *Skanda Purāṇa*,

*aho dhanyo 'si devarṣe kṛpayā yasya te kṣaṇāt
nīco 'py utpulako lebhe lubdhako ratim acyute*

O Nārada, alle eer aan jou. Door jouw genade heeft deze lage-klasse jager van het ene op het andere moment een diepe gehechtheid, of *rati*, voor de lotusvoeten van Śrī Bhagavān verkregen en manifesteert het extatische symptoom van *pulaka*, dat het lichaamshaar overeind doet staan.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Iemand met onbeheerste zintuigen kan in staat zijn onderscheid te maken, maar kan ondanks de kennis van *sāstra* zijn zintuigen niet beheersen,

*stambhayann ātmanātmānam yāvat sattvaṁ yathā-śrutam
na śasāka samādhātuṁ mano madana-vepitam*

Śrīmad-Bhāgavatam (6.1.62)

Nadat Ajāmila de prostituee had gezien, raakte hij opgewonden. Hij deed grote pogingen zijn verstand met de kracht en de kennis van de geschriften onder controle te houden, maar omdat hij door Cupido werd geprikkeld, was hij er niet toe in staat.

Alle onbeheerste, gedegradeerde verlangens kunnen worden weggenomen onder de sterke invloed van de associatie van heilige personen, of *sādhu-saṅga*.

*tato duḥsaṅgam utsrjya satsu sajjeta buddhimān
santa evāsya cchindanti mano-vyāsaṅgam uktibhiḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.26.26)

Door hun krachtige spraakvermogen kunnen heilige mensen alle ongunstige gehechtheden in het verstand volkomen uiteen slaan.

Vyāsaṅga betekent ‘gehechtheden die afkerig maken van Śrī Bhagavān’. Het woord *eva* impliceert hier de krachtige spraak van heilige personen alleen. Vrome daden, heilige plaatsen, halfgoden en kennis van de geschriften zijn van zichzelf niet in staat om ongunstige gehechtheden op te lossen. Dit dient te worden begrepen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, die zou hebben kunnen zeggen, “O Arjuna, je moet niet denken, dat een man van kennis baat (bevrijding van gebondenheid) kan krijgen door eenvoudig na te denken over geest en materie en zijn toevlucht neemt tot *sannyāsa-dharma* door op ontstuimige wijze de materiële natuur (*guṇa*) en haar betreffende activiteiten (*karma*) op te geven. Zelfs nadat de geconditioneerde persoon met kennis verrijkt is geworden, zal hij toch nog pogingen ondernemen in navolging van zijn reeds lang bestaande geaardheid. Het is niet zo, dat men zijn natuur kan opgeven door plotseling beperkingen te ondergaan. Alle geconditioneerde zielen zullen pogingen in het werk blijven stellen, die in het verlengde liggen van de geaardheden, die ze over een langere periode van nature hebben gekregen. De juiste manier om deze aard op te geven is om zorgvuldig *karma* (actie) in overeenstemming met die geaardheid uit te voeren, voor zover men zich hierin geplaatst ziet. Zolang de verzaking, die met de symptomen van *bhakti-yoga* gepaard gaat, niet van harte in het hart verschijnt, is *niṣkāma-karma-yoga*, dat aan Śrī Bhagavān wordt geofferd, de enige manier om voorspoed over zichzelf af te roepen. Dit komt, omdat men met deze beoefening zijn voorgeschreven plichten kan uitvoeren en tevens zijn voordeel kan doen met de zuiverende indrukken, die

deze oefening geeft. Iemand die zijn voorgeschreven plicht verzaakt, zal uiteindelijk van het pad van perfectie afdwalen.

“Wanneer door Mijn genade of door de genade van Mijn toegewijde *bhakti-yoga* in het hart verschijnt, hoeft men zijn voorgeschreven plicht niet langer uit te voeren, omdat dit pad van *bhakti* superieur is aan *niṣkāma-karma-yoga*. Maar als *bhakti-yoga* niet is ontwaakt, is het in alle gevallen gunstig om *niṣkāma-karma-yoga* te volgen, dat aan Mij wordt geofferd.”

VERS 34

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ
तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ

indriyasyendriyasyārthe rāga-dveṣau vyavasthitau
tayor na vaśam āgacchet tau hy asya paripanthināu

indriyasya – van ieder zintuig; *indriyasya arthe* – in ieder zintuigobject; *rāga* – gehechtheid; *dveṣau* – afkeer; *vyavasthitau* – zijn gesitueerd; *tayoḥ* – door hen; *na* – niet; *vaśam* – beheerst; *āgacchet* – dient te worden; *tau* – ze (voorkeur en afkeer); *hi* – zeker; *asya* – voor hem (de spirituele beoefenaar); *paripanthināu* – obstakels.

De zintuigen worden op hulpeloze wijze beheerst door voorkeur en afkeer van hun respectievelijke objecten. Men dient daarom nooit onder hun invloed te komen, want dergelijke voorkeur en afkeer zijn hindernissen in de voortgang van de *sādhaka* op het pad van zijn welzijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het is voor *sāstra* niet mogelijk om sommaties te forceren op een persoon, die van nature extreem verdorven is. Zolang er nog geen gevoelens van ongeluk zijn gewekt, die voortkomen uit de uitvoering van zondige activiteiten, mag men zijn zintuigen niet toestaan om op eigen gelegenheid rond te zwalken.

Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *indriyasya indriyasya* om dit uit te leggen. De herhaling van het woord *indriya* wijst hier op de zintuigobjecten van ieder respectievelijk zintuig. Ofschoon het lonken naar iemand anders' vrouw, haar aanraken, of haar met geschenken verleiden in de geschriften worden verboden, wordt een immoreel figuur toch aangetrokken tot onzedelijk gedrag. Hoewel het anderzijds in *sāstra* wordt voorgeschreven om de *guru*, *brāhmanas*, heilige plaatsen en gasten te zien, aan te raken, te dienen en geschenken te geven, is een goddeloos mens afkerig van dergelijk gedrag. Het is niet juist om onder invloed van deze mentaliteiten te geraken. Met andere woorden, het is niet juist om gehechtheid aan een vrouw te ontwikkelen door haar te zien, of zich kwaadaardig op te stellen jegens iemand, die deze verslaving belemmert. Op dezelfde manier moet een aspirant op het pad van zelfrealisatie niet gehecht zijn aan rijk en heerlijk voedsel, dat hem goed smaakt, en hij moet ook niet afkerig zijn van droog, onaangenaam voedsel en objecten, die hem niet smaken. Op dezelfde manier moet hij niet gehecht zijn aan het zien van zijn eigen zoon en het horen over hem en tegelijkertijd maag hij niet afkerig zijn om de zoon van zijn vijand te zien en over hem te horen. Het is onjuist om onder invloed te komen van voorkeur en afkeer. Dit is uitgelegd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Er zijn twee typen zintuigen: kennisvergarende zintuigen (*jñānendriya*) en werkende of actieve zintuigen (*karmendriya*). Er zijn vijf kennisvergarende zintuigen: ogen, oren, neus, tong en huid, die achtereenvolgens vorm, geluid, geur, smaak en aanraking als hun respectievelijke lustobjecten aanvaarden. Er zijn ook vijf actieve zintuigen: spraak, handen, benen, anus en genitaliën, die achtereenvolgens de activiteiten van spreken, aanpakken, bewegen, ontlasten en voortplanten uitvoeren. De beoefenaar van *bhakti* gebruikt deze elf zintuigen inclusief het verstand in diverse soorten dienst voor het plezier van Bhagavān Śrī

Kṛṣṇa. De toegewijde geniet niet van de diverse zintuigobjecten voor zichzelf, afzonderlijk van Bhagavān. Op die manier kan hij zijn onbeheerste zintuigen gemakkelijk overheersen en door zijn beheerste zintuigen in dienst van Bhagavān te stellen kan hij het hoogste doel van het leven bereiken.

Śrīla Bhaktivinoda Thākura haalt Kṛṣṇa aan, die zou kunnen hebben gezegd, “O Arjuna, als je denkt, dat het aanvaarden van zintuigobjecten door de *jīvas* de meesten van hen nog meer aan die zintuigobjecten verslingerd maakt en dat het gevolg is, dat daardoor de bevrijding van die gebondenheid aan hun religieuze plicht (*karma*) onmogelijk wordt, luister dan naar Mijn woorden.

“Het is niet zo, dat alle objecten schadelijk zijn voor de spirituele vooruitgang van de *jīvas*. Alleen voorkeur en afkeer van zintuigobjecten zijn de grootste vijanden van de *jīva*. Zolang je in dit materiële lichaam zit, word je gedwongen zintuigobjecten te aanvaarden. Om die reden moet je zintuigobjecten aanvaarden en tegelijkertijd voorkeur en afkeer onder controle te houden. Als je op deze manier handelt, kun je met zintuigobjecten omgaan zonder erdoor te worden gebonden. Je raakt ervan onthecht door geleidelijk voorkeur en afkeer uit te bannen, die zich ontwikkelen door op valse gronden het lichaam met het zelf te identificeren. Op die manier leer je de juiste verzaking, of *yukta-vairāgya*, te ontwikkelen. Ik heb jou geen instructies gegeven om de voorkeur of gehechtheid voor objecten en activiteiten met betrekking tot Mij, Śrī Bhagavān, te onderdrukken of objecten en activiteiten, die jouw *bhakti* stimuleren, af te wijzen. En Ik heb je ook niet gezegd om niet afkerig te zijn van objecten of activiteiten, die obstakels voor *bhakti* vormen. Ik heb jou alleen instructies gegeven om voorkeur en afkeer met betrekking tot zelf-zuchtig plezier, dat een temperament bevordert, dat is tegensteld aan *bhakti*, te leren beheersen. Dit dient te worden begrepen.”

VERS 35

श्रेयान् स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात्
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः

*śreyān sva-dharmo viguṇaḥ para-dharmāt svanuṣṭhitāt
sva-dharme nidhanam śreyaḥ para-dharmo bhayāvahaḥ*

śreyān – beter; *sva-dharmaḥ* – zijn voorgeschreven plichten; *viguṇaḥ* – (licht) gebrekkig; *para-dharmāt* – dan de plichten van iemand anders; *suanuṣṭhitāt* – perfect uitgevoerd; *sva-dharme* – in het (nakomen) van zijn voorgeschreven plichten; *nidhanam* – dood; *śreyaḥ* – is beter; *para-dharmaḥ* – plichten voorgeschreven voor anderen; *bhaya-āvahaḥ* – brengt gevaar.

Het is veel beter om jouw eigen voorgeschreven plichten na te komen, ook al gebeurt dat niet helemaal perfect, dan de plicht van iemand anders perfect uit te voeren. Het is beter te sterven bij het uitvoeren van jouw eigen plicht in overeenstemming met het *varṇāśrama* systeem, dan je met de plicht van iemand anders bezig te houden, want het is gevaarlijk om het pad van iemand anders te volgen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān ziet, dat Arjuna vanwege zijn voorkeur en afkeer niet in staat is zijn eigen voorgeschreven plicht van vechten na te komen. In plaats daarvan vindt hij het gemakkelijker om zich met *ahimsā* (geweldloosheid) bezig te houden, die de plicht van een ander is (*para-dharma*). Daarom spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *śreyān*. Het woord *viguṇa* betekent, dat het altijd beter is om de eigen voorgeschreven plichten uit te voeren, ondanks dat de uitvoering ervan gebrekkig kan zijn en men niet in staat is zijn plichten op de juiste wijze uit te voeren, dan de plichten van iemand anders uit te voeren, ondanks dat ze alle goede kwaliteiten kunnen bevatten en ondanks dat men deze

wel op de juiste wijze weet uit te voeren. Om deze reden wordt dit vers *śreyān sva-dharmah* gesproken.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.15.12) wordt gezegd,

*vidharmaḥ para-dharmas ca ābhāsa upamā cchalaḥ
adharmā-sākhāḥ pañcemā dharmā-jño 'dharmavat tyajet*

De boom van goddeloosheid heeft vijf takken – *vidharma* (uitvoeren van activiteiten tegengesteld aan religie), *para-dharma* (zich bezig houden met religieuze principes van iemand anders), *ābhāsa* (van religieuze principes een show maken), *upamā* of *upa-dharma* (principes praktiseren, die alleen religieus lijken te zijn) en *chala-dharma* (uitoefenen van een valse religie). Iemand die religieuze principes kent, zal ze als verboden handelingen achterwege laten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Activiteiten, zoals geweldloosheid, worden voorgeschreven voor *brāhmaṇas*, die zich in de geaardheid goedheid, of *sattva-guṇa*, geplaatst zien. Voor *kṣatriyas*, die zich in de geaardheid hartstocht of *rajo-guṇa* bevinden, is vechten de voorgeschreven plicht. Daarom is de voorgeschreven plicht voor *kṣatriyas* zich in de strijd te begeven. Zelfs al sterft een *kṣatriya* in de strijd, bereikt hij de hemelse planeten; daarom is het voor hem beter om te vechten.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Iemand, die zijn voorgeschreven plichten uitoefent, kan sterven, voordat hij een meer verheven kwalificatie heeft bereikt. Toch is zijn uitvoering ervan gunstig, want het uitvoeren van de plichten van iemand anders is onder alle omstandigheden angstwekkend en gevaarlijk. Deze overweging is echter niet van toepassing op die vorm van *bhakti*, die zich buiten de geaardheden bevindt. Wanneer iemand het stadium bereikt van de uitvoering van *nirguṇā-bhakti*, of *bhakti*, die zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevindt, kan hij zijn beroepsmatige plicht (*sva-dharma*) zonder aarzelen opgeven, want op dat moment manifesteert zich zijn eeuwige, grondrechtelijke natuur als zijn *sva-*

dharma. Hier betekent *sva* ‘het ware zelf’ en *dharma* betekent ‘de eeuwige functie van de *jīva*’. In dat stadium wordt zijn voorgaande *sva-dharma*, dat betrekking had op lichaam en verstand, *para-dharma*, dat wil zeggen, ‘behorend tot iemand anders’ en het is secundair aan de plichten van het ontwaakte zelf.”

*devarṣi-bhūtāpta-nṛṇāṃ pītṛṇāṃ
na kiṅkaro nāyam ṛṇi ca rājan
sarvātmanā yaḥ śaraṇaṃ śaraṇyaṃ
gato mukundaṃ parihṛtya kartam*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.5.41)

Degenen, die hun toevlucht uitsluitend tot Śrī Mukunda, die de enige toevlucht is, hebben genomen en alle vormen van *karma* hebben verzaakt, blijven niet langer verschuldigd aan de halfgoden, de wijzen, de levende wezens, heilige personen en voorvaderen.

*tāvat karmāṇi kurvīta na nirvidyeta yāvataḥ
mat-kathā-śravaṇādau vā śraddhā yāvan na jāyate*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.20.9)

Iemand die niet volkomen onthecht is van het genieten van de vruchten van zijn activiteiten (*karma*) en wiens vertrouwen in het proces van *bhakti* en het horen over Mijn spel en vermaak nog niet voldoende zijn ontwikkeld, moet zich zeker aan zijn voorgeschreven plichten houden. De toegewijden van Bhagavān, de wereldverzakkers, daarentegen hebben geen doel meer om door middel van *karma* voor te streven.

VERS 36

अर्जुन उवाच
अथ केन प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पूरुषः
अनिच्छन् अपि वाष्णोय बलादिव नियोजितः

*arjuna uvāca –
atha kena prayukto 'yam pāpam carati pūruṣaḥ
anicchann api vārṣṇeya balād iva niyojitaḥ*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *atha* – toen; *kena* – door wie; *prayuktaḥ* – wordt betrokken; *ayam* – deze; *pāpam* – zonde; *carati* – hij voert uit; *pūruṣaḥ* – persoon; *anicchann* – ongewild; *api* – zelfs; *vārṣṇeya* – O Kṛṣṇa, nakomeling van Vṛṣṇi; *balāt* – met geweld; *iva* – alsof; *niyojitaḥ* – bezig.

Arjuna zei: O Kṛṣṇa, O nakomeling van Vṛṣṇi, wat schijnt iemand met kracht te dwingen zich met zondige daden bezig te houden, zelfs al is hij niet bereid dat te doen?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Eerder (in *Gītā* 3.34) werd gezegd, “*rāga-dveṣau vyavasthītau* – zelfs iemand met onderscheidingsvermogen kan gehechtheid ontwikkelen voor zinnelijke activiteiten, zoals de wens om plezier te maken met de vrouw van iemand anders, hetgeen in de geschriften wordt verboden.” In dit verband stelt Arjuna deze vraag, die begint met het woord *atha*. “Wat drijft een man om zich bezig te houden met zondige activiteiten tegen zijn wil, alsof hij wordt gedwongen, zelfs al is hij zich goed bewust van de reguleringen en de verordeningen van de *śāstras*? Met andere woorden, wat drijft iemand tot het verlangen zich in zondige activiteiten te begeven?”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers heeft Arjuna zich tot Śrī Bhagavān gericht met ‘O Vārṣṇeya’. Kṛṣṇa verscheen in de Vṛṣṇidynastie van Arjuna’s grootouders van moeders zijde. Ook Śūrasena werd in deze Vṛṣṇidynastie geboren. Zijn zoon was Vasudeva (Kṛṣṇa’s vader) en zijn dochter, Pṛthā, was Arjuna’s moeder. De verborgen aanwijzing in het gebed van Arjuna aan Kṛṣṇa is, “Aangezien ik tot dezelfde dynastie behoor als Jij, moet Je me niet over het hoofd zien. Op dit moment ben ik in een put van twijfels

gevallen. Je hebt zojuist gezegd, dat de ziel (*ātmā*) totaal is afgescheiden van lagere kwaliteiten of wereldse relaties (*Gītā* 2.13-31). Als zulke actie niet hun grondrechtelijke natuur is, wat dwingt de *jīvas* dan om zich bezig te houden met zondige daden?"

VERS 37

श्री भगवान् उवाच
 काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः
 महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम्

*śrī bhagavān uvāca –
 kāma eṣa krodha eṣa rajo-guṇa-samudbhavaḥ
 mahāśano mahā-pāpmā viddhy enam iha vairiṇam*

śrī bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *kāmaḥ eṣaḥ* – deze wens (om van lustobjecten te genieten); *krodhaḥ eṣaḥ* – (getransformeerd in) deze gram-schap; *rajaḥ-guṇa* – de bindende kracht van hartstocht; *samudbhavaḥ* – die ontstaat uit; *mahā-āśanaḥ* – alles-verslindende; *mahā-pāpmā* – buitengewoon angstwekkend; *viddhy* – weet; *enam* – dit; *iha* – in deze wereld; *vairiṇam* – de vijand.

Śrī Bhagavān zei: Deze wellust, het verlangen om van lustobjecten te genieten, welke inderdaad transformeert in gram-schap, komt voort uit hartstocht. Het verslindt alles en is zeer angstwekkend. Je moet weten, dat dit de voornaamste vijand is van de levende wezens in deze wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Kāma*, het verlangen naar zintuigobjecten, betreft een persoon zonder uitzondering in zondige activiteiten. Hij wordt ertoe gedreven en handelt er dwangmatig naar. In een andere vorm verschijnt deze lust als woede (*krodha*). Dit wordt rechtstreeks waargenomen. Wanneer het verlangen naar lustobjecten wordt verhinderd, transformeert wellust in woede. Deze lust, die ontstaat uit

de materiële geaardheid hartstocht, geeft aanleiding tot woede, die tot de geaardheid onwetendheid behoort. Men kan zich afvragen, “Worden de verwachtingen naar lustobjecten bevredigd, zodra de verlangens van een persoon zijn vervuld?” Śrī Bhagavān antwoordt door te zeggen, “*mahā-śanah* – het verslindt alles”. In de Smṛti’s wordt gezegd,

*yat pṛthivyām vṛhi-yavaṁ hiraṇyāṁ paśavaḥ striyaḥ
nālam ekasya tat sarvam iti matvā śamaṁ vrajet*

Alle granen, gerst, goud, dieren, vrouwen enzovoort op Aarde kunnen de wellust van zelfs één man niet bevredigen.

Het beste is om dit te begrijpen en tevreden te worden. Volgens de bovenstaande uitspraak van de Smṛti’s ligt het buiten ons vermogen om lust, of *kāma*, te bevredigen. Wederom wordt de vraag gesteld, “Indien er geen mogelijkheid bestaat om deze wellust te stillen door het bij wijze van een bestand zijn gewenste doeleinden aan te bieden, moeten we het dan onder controle brengen door het met lieve woordjes te kalmeren, of door in onze gelederen bondgenoten aan te voeren om het te verzwakken?” In antwoordt zegt Śrī Bhagavān, “*mahā-pāpmā* – het is buitengewoon overweldigend en moeilijk te overmeesteren.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: Lust en hebzucht zijn beschreven geworden als de voornaamste vijanden van de *jīvas* op het pad naar bevrijding. *Kāma*, het verlangen naar het genot van lustobjecten, is op specifieke wijze de oorspronkelijke vijand. *Krodha*, woede, is eenvoudig een van zijn transformaties. Lust is beschreven geworden als *mahāsan*, ‘een vijand, wiens maag nooit gevuld raakt’. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.19.14) wordt dit aangetroffen in de levensgeschiedenis van Yayāti Mahārāja.

*na jātu kāmaḥ kāmānām upabhogena sāmyati
haviṣā kṛṣṇa-vartmeva bhūya evābhivardhate*

Een vuur wordt geïntensiveerd door er ghee op te gieten. Op dezelfde manier worden hunkeringen juist geïntensiveerd door het vervullen van hartstochtelijke verlangens . Ze verdwijnen niet.

*yat pṛthivyām vṛhi-yavaṁ hiraṇyaṁ paśavaḥ striyaḥ
na duhyanti manah-pṛitīm purīṣaḥ kāma-hatasya te*

Śrīmad-Bhāgavatam (9.19.13)

Alle granen, gerst, goud, dieren, vrouwen enzovoort op Aarde kunnen de lust van zelfs één man niet bevredigen.

Een vijand wordt door vier principes onder controle gehouden: geruststelling (*sāma*), omkoping (*dāma*), verdeeldheid [van macht] (*bheda*) en afstraffing (*danḍa*). Hier legt Śrī Bhagavān uit, dat de overweldigende vijand, lust, niet met principes van welwillendheid, omkoping of verdeeldheid onder controle kan worden gehouden om zijn kracht te verzwakken. Hij wijst er dus indirect op, dat men het principe van afstraffing (*danḍa*) dient te gebruiken om het verlangen naar zintuigobjecten onder te controle te brengen. Dit wordt nader uiteengezet in het volgende vers. De vijand, lust, kan worden ontmanteld, wanneer men het wapen van de kennis over het hoger zelf of de ziel (*ātmā-jñāna*) verkrijgt.

VERS 38

धूमेनाव्रियते वह्निर्यथादर्शो मलेन च
यथोल्बेनावृतो गर्भस्तथा तेनेदमावृतम्

*dhūmenāvriyate vahnir yathādarśo malena ca
yatholbenāvṛto garbhas tathā tenedam āvṛtam*

dhūmena – door rook; *āvriyate* – wordt bedekt; *vahnir* – vuur; *yathā* – zoals; *ādarśaḥ* – een spiegel; *malena* – door stof; *ca* – en; *yathā* – zoals; *ulbena* – door de baarmoeder; *āvṛtaḥ* – wordt bedekt; *garbhaḥ* – een embryo; *tathā* –

op dezelfde manier; *tena* – door die (lust); *idam* – deze wereld (kennis); *āvṛtam* – is bedekt.

Zoals vuur door rook wordt bedekt, een spiegel door stof en een embryo door de baarmoeder, zo blijft de ware kennis van het levend wezen door verschillende maten van lust afgedekt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Lust is ieders vijand, niet alleen van een bepaald persoon. Dit wordt met deze voorbeelden uitgelegd. Hoewel vuur stoffig kan zijn en door rook kan worden bedekt, kan het toch zijn functie van branden vervullen. Maar wanneer een spiegel door stof wordt bedekt, verliest het de eigenschap van helderheid en kan het zijn functie van het reflecteren van het beeld van het object, dat er voor staat, niet uitvoeren, hoewel de spiegel nog steeds als spiegel wordt gezien. Een embryo, dat door de baarmoeder wordt afgedekt, kan zijn handen en voeten niet bewegen en kan niet als een baby worden herkend. Op dezelfde manier kan men het hoogste doel alleen herinneren, indien lust niet diep gaat. Wanneer lust erg diep wordt, is dergelijke herinnering onmogelijk geworden. En wanneer de lust extreem diep gaat, lijkt de hele wereld van bewustzijn verstoken te zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De kennis van *jīvas*, die afkerig zijn van zelfrealisatie, wordt afgedekt door drie maten van lust: mild (*mṛdu*), gemiddeld (*madhya*) en intens (*tīvra*). Iemand wiens kennis wordt afgedekt door een lichte mate van lust kan tot zekere hoogte de instructies over *ātmā-tattva*, kennis van het hoger zelf, accepteren. Wanneer iemands kennis wordt afgedekt door een gemiddelde mate van lust, is het voor hem totaal onmogelijk om zelfs maar een beetje kennis over het zelf te bevatten. En wanneer kennis door een intense mate van lust wordt afgedekt, wordt kennis van het zelf in zijn geheel niet waargenomen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, die gezegd zou kunnen hebben, “Deze hele wereld wordt juist door die lust afgedekt, op sommige plaatsen in lichte mate, op sommige plaatsen diepgaand en op andere plaatsen heel diepgaand. Ik zal dit illustreren met een voorbeeld. Luister. Een bewuste *jīva*, die lichtelijk wordt afgedekt door lust, zoals een vuur door rook wordt bedekt, kan bijvoorbeeld een herinnering aan Bhagavān hebben. Dit is de conditie van *jīvas*, die hun toevlucht tot *niṣkāma-karma-yoga* hebben genomen en wier bewustzijn een beetje open staat (*mukūta-cetana*), zoals in de ontluikende knopfase van een bloem. Zelfs als de bewuste *jīva* een menselijk lichaam heeft en zijn bewustzijn is verregaand afgedekt door lust, zoals een spiegel bedekt is met stof, is het voor hem niet mogelijk zich de Allerhoogste Bestuurder te herinneren. Dit is de conditie van de extreme moralist en atheïst, of van *jīvas* wier bewustzijn geborneerd is, of samengetrokken (*sankūcita-cetana*). Voorbeelden hiervan zijn dieren en vogels. Een *jīva* met een bewustzijn, dat door intense lust wordt afgedekt, zoals het embryo door de baarmoeder wordt afgedekt, heeft een volkomen afgedekt bewustzijn (*ācchādita-cetana*). Voorbeelden hiervan zijn klimplanten, stenen en bomen.”

VERS 39

आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा
कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणालेन च

*āvṛtam jñānam etena jñānino nitya-vairiṇā
kāma-rūpeṇa kaunteya duṣpūreṇālena ca*

āvṛtam – afgedekt; *jñānam* – onderscheidende kennis; *etena* – door dit; *jñāninaḥ* – van de wijze (levende wezens); *nitya-vairiṇā* – door zijn eeuwige vijand; *kāma-rūpeṇa* – in de vorm van lust; *kaunteya* – O Arjuna; *duṣpūreṇa* – om nooit te bevredigen; *analena* – als vuur; *ca* – ook.

O Arjuna, de ware kennis van het wijze levende wezen wordt afgedekt door zijn eeuwige vijand in de vorm van lust. Deze lust brandt als een vuur en kan nimmer worden verzadigd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Lust is inderdaad voor alle *jīvas* onwetendheid, zoals Śrī Bhagavān uitlegt in dit vers, dat begint met *āvṛtam*. Het verlangen om van zintuigobjecten te genieten wordt als de eeuwige vijand beschreven; daarom moet deze op alle mogelijke manieren worden vernietigd. Begrijp, dat *kāma-rūpa* (de vorm van lust) betekent, dat onwetendheid niet-verschillend is van lust. Het is inderdaad onwetendheid, waarin de ware natuur van de *jīva* is gewikkeld. Hier is het woord *ca* gebruikt in de betekenis van ‘zoals’. Zoals vuur niet kan worden verzadigd door er ghee overheen te gieten, zo kan lust niet worden voldaan door van lustobjecten te genieten.

In *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.19.14) wordt gezegd,

*na jātu kāmaḥ kāmānām upabhogena sāmīyati
haviṣā kṛṣṇa-vartmeva bhūya evābhivardhate*

Vuur wordt niet verzadigd door ghee; het neemt juist toe. Zo neemt de honger naar lustbevrediging steeds verder toe door van zintuigelijke objecten te genieten. Het raakt niet gekalmeerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Lust is de grondoorzaak van verdriet en is vergeleken geworden met vuur,

kāmānalam madhu-lavaiḥ śamayan durāpaiḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (7.9.25)

Lust kan nooit worden bevredigd door van zintuigobjecten te genieten. Het is als een vuur, dat niet kan worden gedoofd met druppels honing in de vorm van tijdelijke voldoening.

*evam grheṣv abhīrato viṣayān vividhaiḥ sukhaiḥ
sevamāno na cātuṣyad ājya-stokair ivānalaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (9.6.48)

De wijze, Saubhari Muni, was door overvloedig van zintuigobjecten te genieten niet in staat tot rust te komen, zoals vuur niet kan worden gedooft door er druppels ghee overheen te sprenkelen.

*sevato varṣa-pūgān me urvaśyā adharāśavam
na tṛpyaty ātma-bhūḥ kāmo vahnir āhutibhīr yathā*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.26.14)

Zelfs nadat ik gedurende vele jaren de zogenaamde nectar van de lippen van Urvaśī had gediend, bleven de hartstochtelijke verlangens in mijn hart telkens weer terugkeren en werden ze nooit bevredigd, zoals vuur, dat nooit kan worden gedooft door offers van ghee op de vlammen te gieten.*

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, die gezegd zou kunnen hebben, “Deze hartstocht of lust is voor de *jīvas* inderdaad onwetendheid en is hun eeuwige vijand. Het dekt de bewuste *jīvas* af als een uitslaand vuur. Zoals Ik, Śrī Bhagavān, een bewust wezen ben, zo is ook de *jīva* een bewuste entiteit. Het verschil tussen Mijn natuur en die van de *jīva* is, dat Ik oneindig bewust en almachtig ben, terwijl de *jīva* een atomisch klein bewustzijn is en alleen kan handelen op basis van de energie, die Ik hem geef. De eeuwige bezigheid van de *jīva* is Mijn eeuwige dienaar te zijn. Dit wordt *prema* genoemd, of *niṣkāma-jaiva-dharma*, de eeuwige, onzelfzuchtige, onvermengde functie van het levend wezen. Ieder bewust wezen is door zijn grondrechtelijke aard voorzien van een vrije wil. Daarom is hij uit eigen vrije wil Mijn eeuwige dienaar. In de mate, waarin hij zijn vrije wil op de juiste manier gebruikt, kan hij als Mijn eeuwige dienaar optreden. Het misbruik van die zuiver vrije wil wordt onwetendheid (*avidyā*) of lust (*kāma*) genoemd. De *jīvas*, die Mij niet dienen door hun vrije wil op de juiste manier te gebruiken, zullen lust en hartstocht moeten accepteren, een gevoel van genieten, de geperverteerde vorm van de zuivere staat van *prema* van de *jīvas*. Naarmate ze in steeds hogere mate door deze lust en hartstocht

worden afgedekt, transformeren ze geleidelijk in bewegingloze materie. Dit wordt *karma-bandhana*, de gebondenheid van het levend wezen wegens *karma*, genoemd. Het wordt ook *saṁsāra-yātanā* genoemd, de rondreis van de afgrijzelijke ervaringen van geboorte en dood.”

VERS 40

इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते
एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनम्

*indriyāṇi mano buddhir asyādhiṣṭhānam ucyate
etair vimohayaty eṣa jñānam āvr̥tya dehinam*

indriyāṇi – de zintigen; *manah* – verstand; *buddhiḥ* – intelligentie; *asya* – van deze lust; *adhiṣṭhānam* – de toevlucht; *ucyate* – er wordt gezegd; *etaiḥ* – door deze; *vimohayati* – uitermate verward; *eṣaḥ* – deze (lust); *jñānam* – kennis; *āvr̥tya* – bedekking; *dehinam* – het belichaamde wezen.

Van de zintuigen, het verstand en de intelligentie wordt gezegd, dat ze de woonplaatsen van deze lust zijn. Via deze faculteiten bedekt lust de kennis van het levend wezen en brengt hem volkomen in de war.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Waar houdt deze lust zich op? In antwoord op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *indriyāṇi*. De zintuigen, het verstand en de intelligentie lijken op een grote vesting of hoofdstad en vormen de schuilplaatsen voor deze vijand, lust. De zintuigobjecten, zoals geluid, lijken op de residentie van een koning. De belichaamde ziel wordt door deze allemaal van zijn stuk gebracht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Iemand kan zijn vijand gemakkelijk overwinnen, wanneer hij zijn schuilplaats heeft ontdekt

en hem vervolgens heeft uitgeschakeld. De zintuigen zijn het toevluchtsoord of de schuilplaats van deze lust. Daarom kan lust gemakkelijk worden verslagen door de zintuigen te onderdrukken. Bhagavān Śrī Kṛṣṇa heeft lust vergeleken met een zeer machtige koning; de zintuigen met de hoofdstad van de koning, die door een groot fort wordt beschermd; en de diverse lustobjecten met het koninkrijk en de onderdanen van de koning.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Wanneer het zuiver bewuste levende wezen een lichaam aanvaardt, wordt hij als *dehī* (belichaamd) gekend. Zolang lust in de zintuigen, het verstand en de intelligentie ronddwaalt, houdt het de kennis van het levend wezen afgedekt. De subtiele staat van lust is *avidyā*, of onwetendheid. Deze onwetendheid alleen geeft de *jīva* – een atomisch kleine, bewuste enteit met een zuiver ego – de eerste sluier der onwetendheid: materieel vals-ego. De materiële intelligentie treedt op als tweede toevluchtsoord voor deze lust, of onwetendheid. Het verstand als derde toevluchtsoord, dat achter lustobjecten aanloopt, voorziet deze lust van zintuigen. Door tot deze drie plaatsen zijn toevlucht te nemen stort lust het levend wezen in werelds plezier. Wanneer een levend wezen zich uit vrije wil tot Śrī Bhagavan wendt, wordt het kennis of *vidyā* genoemd en wanneer hij zich uit vrije wil van Śrī Bhagavān afkeert, wordt het onwetendheid of *avidyā* genoemd.

VERS 41

तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ
पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम्

***tasmāt tvam indriyāṇy ādau niyamy bharatarṣabha
pāpmānaṁ prajahi hy enaṁ jñāna-vijñāna-nāśanam***

tasmāt – daarom; *tvam* – jij; *indriyāṇi* – de zintuigen; *ādau* – allereerst; *niyamy* – door regulering; *bharata-ṛṣabha* – O Arjuna, beste der nakome-

lingen van Bharata; *pāpmānam* – kwaad; *prajahi* – je moet vernietigen; *hi* – zeker; *enam* – dit; *jñāna* – van kennis; *vijñāna* – van realisatie (van Mij); *nāśanam* – vernietiger.

Daarom, O Arjuna, beste der nakomelingen van Bharata, beheers jouw zintuigen meteen aan het begin van jouw spirituele leven om deze belichaming van het kwaad (lust), de vernietiger van zowel wijsheid (*jñāna*) als realisatie van Mij (*vijñāna*), volkomen neer te slaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Door de plaats, waar de vijand zich heeft verschanst, te overmeesteren wordt de vijand overwonnen. Dit is de strategie. Het is in toenemende mate moeilijk om de zintuigen, het verstand en de intelligentie te beheersen, de zetels van *kāma*, het verlangen naar plezier. Het is erg moeilijk om de zintuigen te beheersen, maar ze zijn gemakkelijker te beheersen dan het verstand en de intelligentie. “Overwin daarom eerst jouw zintuigen.” Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met het woord *tasmāt*, om dit vers uit te leggen. Hoewel het verstand, dat erg moeilijk te beheersen is, achter het plezier met andermans vrouw en achter rijkdom aanholt, moet je begrijpen, wat er gebeurt; dit is alleen het werk van de zintuigen, zoals ogen, oren, handen en benen. Men dient deze zintuigen te beheersen door ze de jacht op hun respectievelijke objecten niet toe te laten. *Pāpmānam* betekent ‘het opgeven van de vurige wens om plezier te hebben’. Als men op deze manier zijn zintuigen geleidelijk onder beheersing brengt, wordt na verloop van tijd ook het verstand vrij van lust.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Geassisteerd door de zintuigen gebruikt deze sterke lust de koorden van begoocheling om de *jīvas*, die van Śrī Bhagavān zijn afgekeerd, vast te binden. Het is daarom beslist noodzakelijk om de zintuigen, zoals de ogen, vanaf het begin onder controle te houden. Wanneer de externe zintuigen

op die manier worden beheerst, wordt ook het verstand beheerst, dat de functies *saṅkalpa* (besluitvorming of vastbeslotenheid) en *vikapa* (besluiteloosheid of wijfel) heeft. Śrī Bhagavān sprak aldus tegen Uddhava,

viṣayendriya-saṁyogān manaḥ kṣubhyati nānyathā

Śrīmad-Bhāgavatam (11.26.22)

Het verstand wordt onrustig, alleen wanneer zintuigen in contact komen met zintuigobjecten, anders niet.

asamprayuñjataḥ prāṇān sāmīyati stimitam manaḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (11.26.23)

Daarom wordt het verstand van iemand, die beheersing over zijn zintuigen heeft, stabiel en rustig.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, die gezegd zou kunnen hebben, “O beste der nakomelingen van Bharata, overwin deze uiterst overweldigende lust, die zowel kennis als realisatie van Mij verduistert, door eerst de zintuigen en het verstand te leren beheersen. Door lust, de verminking van zuivere liefde voor God (*prema*), te vernietigen dien jij jezelf in jouw eigen grondrechtelijke natuur te herstellen door jouw toevlucht tot *prema* te nemen. De eerste levenswaardige plicht van een geconditioneerde ziel is de principes van ware verzaking te volgen en zijn voorgeschreven plichten na te komen. Door geleidelijk het stadium van *sādhana-bhakti* te bereiken dient hij *sādhana* uit te voeren om *prema-bhakti* te krijgen. Onvermengde toewijding wordt door Mijn genade of door de genade van Mijn toegewijde verkregen. Hoewel het zeer zelden voorkomt, manifesteert het zich in sommige gevallen ook zonder enige oorzaak.”

VERS 42

इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः
मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेभ्यः परतस्तु सः

*indriyāṇi parāṇy āhur indriyebhyaḥ param manaḥ
manasas tu parā buddhir buddher yaḥ paratas tu saḥ*

indriyāṇi – de zintuigen; *parāṇi* – zijn hoger dan trage materie; *āhuḥ* – zij (de wijzen) zeggen; *indriyebhyaḥ* – dan de zintuigen; *param* – hoger; *manaḥ* – het verstand; *manasaḥ* – dan het verstand; *tu parā* – inderdaad hoger; *buddhiḥ* – intelligentie; *buddheḥ* – dan intelligentie; *yaḥ* – die; *parataḥ* – nog hoger; *tu* – maar; *saḥ* – hij (de ziel).

Men zegt, dat de zintuigen superieur zijn aan de dode materie en dat het verstand superieur is aan de zintuigen. De intelligentie is superieur aan het verstand en de ziel is zelfs superieur aan de intelligentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het is niet juist om in de eerste stadia te trachten het verstand en de intelligentie onder controle te krijgen; dit is niet mogelijk. Om dit proces uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān niettemin dit vers, dat begint met *indriyāṇi parāṇi*. Hij zegt, “De zintuigen zijn sterker dan een dappere krijger, die de tien windrichtingen heeft overwonnen. Ze zijn aan hem inderdaad superieur, want zelfs een dappere krijger kan zijn zintuigen niet onder controle brengen. Het verstand is sterker dan de zintuigen en superieur aan de zintuigen, want het verstand blijft zelfs tijdens het dromen actief, terwijl de zintuigen zijn uitgeschakeld. Intelligentie, die beschikt over realisatie, is sterker dan het verstand en superieur aan het verstand, want een doortastende intelligentie blijft zelfs actief tijdens diepe slaap, wanneer het verstand is uitgeschakeld. Boven de intelligentie staat de ziel, of *ātmā*, want *ātmā* blijft bestaan, zelfs wanneer de intelligentie is uitgeschakeld. Alleen deze glorieuze ziel kan lust

overwinnen. Deze *jīvātmā*, die sterker is dan al het andere, kan de lust absoluut beheersen, nadat hij de zintuigen, het verstand en de intelligentie eenmaal onder controle heeft gekregen. Hieraan moet je niet twijfelen.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In de Śruti's wordt ook gezegd,

*indriyebhyaḥ parā hy arthā arthebhyas ca param manaḥ
manasas tu parā buddhir buddher ātmā mahan paraḥ*

Kaṭha Upaniṣad (1.3.10)

De zintuigen zijn zeker superieur aan het grofstoffelijke lichaam en het verstand is hoger dan de zintuigen. Hoger dan het verstand is de intelligentie en de grote, de ziel, is de hoogste van allemaal.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, die gezegd zou kunnen hebben, “Ik leg jou in het kort uit, dat jouw ware identiteit die van een ziel, een *jīva*, is. Je bent per ongeluk door trage materie gebonden geraakt, dus nu identificeer je jezelf met de zintuigen, het verstand en de intelligentie. Dit is illusie en wordt gecreëerd door onwetendheid. De zintuigen zijn superieur en subtieler dan dode materie. Het verstand is superieur aan en subtieler dan de zintuigen. De intelligentie is superieur aan en subtieler dan het verstand, en de spirituele ziel is zelfs superieur aan de intelligentie.”

VERS 43

एवं बुद्धेः परं बुद्ध्या संस्तभ्यात्मानमात्मना
जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम्

*evam buddheḥ param buddhvā samstabhyātmanam ātmanā
jahi satruṁ mahā-bāho kāma-rūpaṁ durāsadam*

evam – op deze manier; *buddheḥ* – dan intelligentie; *param* – superieur (de ziel); *buddhvā* – te hebben begrepen; *sarīstabhya* – door volkomen te stabiliseren; *atmānam* – het verstand; *ātmanā* – door vastbesloten intelligentie; *jahi* – vernietigen; *śatrum* – vijand; *mahā-bāho* – O sterk bewapende (Arjuna); *kāma-rūpam* – in de vorm van lust; *durāsadam* – moeilijk te overwinnen.

O sterk bewapende Arjuna, door te weten, dat de ziel superieur is aan de intelligentie, moet je het verstand onder controle brengen met zuivere intelligentie gerelateerd aan het ware zelf en deze overweldigende vijand in de vorm van lust vernietigen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Śrī Bhagavān sluit het hoofdstuk af met dit vers, dat begint met *evam*. “Door te weten, dat het levend wezen of de *jīva* superieur is aan de intelligentie en onderscheiden is van alle wereldse aanduidingen en door jezelf standvastig te maken met kennis over jouw ware zelf moet je deze lust, die erg moeilijk is te overwinnen, vernietigen.”

In dit hoofdstuk zijn de beoefening van onzelfzuchtige actie geofferd aan Bhagavān (*niṣkāma-karma-yoga*) en de verdiensten van kennis (*jñāna*), het doel van *jñāna*, beschreven.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura’s *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat plezier geeft aan de toegewijden en wordt aanvaard door alle heilige personen) op Hoofdstuk Drie van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚṬTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Śrī Kṛṣṇa aan, die gezegd zou kunnen hebben, “Op deze manier moet je met behulp van transcendentale kennis over de ziel jezelf kennen als superieur aan alle wereldse identificatie met de zintuigen, het lichaam, het verstand en de intelligentie (*aprākṛta-*

---

tattva) en jezelf tevens kennen als Mijn eeuwige dienaar. Word op deze manier standvastig door de gratie van Mijn bovenzinnelijke kennisvermogen, de *cit-śakti*, en vernietig geleidelijk deze overwel digende lust en hartstocht.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Drie van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK VIER

Jñāna-Yoga

Yoga door transcendentale kennis

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवान् अहमव्ययम्
विवस्वान् मनवे प्राह मनुर्िक्ष्वाकवेऽब्रवीत्

*śrī bhagavān uvāca –
imam vivasvate yogam proktavān aham avyayam
vivasvān manave prāha manur ikṣvākave ’bravit*

śrī bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *imam* – dit; *vivasvate* – tegen de zongod; *yogam* – wetenschap van *yoga*; *proktavān* – gaf instructies; *aham* – Ik; *avyayam* – onvergankelijk; *vivasvān* – Vivasvān, de zongod; *manave* – tegen Manu, de vader der mensheid; *prāha* – vertelde het; *manuḥ* – Manu; *ikṣvākave* – tegen Ikṣvāku; *abavit* – sprak.

Śrī Bhagavān zei: Ik gaf deze eeuwige wetenschap van *yoga* aan de zongod, Vivasvān, die het doorgaf aan Manu. Manu gaf de instructie door aan Ikṣvāku.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In Hoofdstuk Vier legt Śrī Bhagavān de redenen van Zijn verschijning uit, de eeuwige natuur van Zijn geboorte en activiteiten en de superioriteit van transcendentale kennis

(*jñāna*) in de vorm van studie van de Veda's. Het pad van spirituele vooruitgang door het ontwikkelen van bovenzintuiglijke kennis (*jñāna-yoga*), het onbaatzuchtig uitvoeren van voorgeschreven plichten (*niṣkāma-karma*), wordt verheerlijkt in dit vers, dat begint met *imam*, en in het volgende hoofdstuk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In ieder *manvantara* verschijnt een incarnatie van Manu en het eerste *manvantara* was Svāyambhuva Manu. De eerste persoon, die in het huidige Vaivasvata-manvantara instructies kreeg in *jñāna-yoga*, was de vader van Manu, Vivasvān, de zongod. In dit vers introduceert Śrī Bhagavān het idee van een *sampradāya*, een bonafide opvolging van zelfgerealiseerde geestelijk leermeesters. Zonder deze ononderbroken spirituele lijn kunnen *jñāna-tattva* noch *bhakti-tattva* zich in hun zuivere vorm in de materiële wereld manifesteren. Deze disciplinaire opvolging wordt ook *āmnāya-paramparā* genoemd. Alleen door deze disciplinaire lijn worden specifiek de zwaarte, de antiquiteit en de betekenis van het onderwerp aangetoond. We zien dat in India zelfs gewone mensen vertrouwen hebben in de antieke disciplinaire lijn en eraan zijn toegewijd. De *guru-paramparā*, of disciplinaire opvolging, die complete kennis van *bhagavat-tattva* geeft, wordt *āmnāya*, of *sampradāya* genoemd. *Mantras*, die niet van een bonafide *sampradāya* worden ontvangen, zijn vruchteloos. In het huidige tijdperk van Kali zijn vier Vaiṣṇava *sampradāyas* in omloop: (1) Śrī (Lakṣmī), (2) Brahmā, (3) Rudra en (4) Sanaka, of de vier zonen van Brahmā, de Kumāra's geheten. Śrī Kṛṣṇa is de oorspronkelijke bron van alle vier *sampradāyas*. Alleen van Śrī Kṛṣṇa stroomt ware kennis over de Allerhoogste Persoon naar deze materiële wereld. “*Dharmam tu sāksād bhāgavat-praṇītam* – ware religie is rechtstreeks van Śrī Bhagavān afkomstig (*Śrīmad-Bhāgavatam* 6.3.19).

Zoals gezegd in *Bhagavad-gītā* gaf Bhagavān Śrī Kṛṣṇa deze kennis eerst aan Vivasvān, de zongod, die het daarna aan Manu door-

gaf. Manu gaf deze goddelijke instructies op zijn beurt door aan Ikṣvāku. Dus het systeem of de disciplinaire opvolging, of *guru-paramparā*, is een antieke en betrouwbare traditie, of lijn, die de voortzetting van de *sampradāya* verzekert. Hierdoor is goddelijke kennis bewaard gebleven. Wanneer deze lijn wordt onderbroken, zorgt Śrī Bhagavān ervoor, dat deze zich weer in de materiële wereld manifesteert. Verheven zuivere toegewijden, of *mahā-bhāgavatas*, zoals Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa en anderen in de *guru-paramparā* van de Brahma-Madhva-Gauḍīya *sampradāya* hebben deze goddelijke kennis gerealiseerd en door middel van hun gerealiseerde commentaren aan gewone mensen onderwezen. Tenzij men zich op de juiste wijze in deze disciplinaire opvolging bevindt, kan men nimmer de ware betekenis van *Bhagavad-gītā* begrijpen, zelfs al is men hoog gekwalificeerd in termen van materiële kennis.

Het is belangrijk om zich te beschermen tegen zelfverkozen commentatoren; via hen is de realisatie van de ware betekenis van *Bhagavad-gītā* niet mogelijk. Hoewel melk zuiver en voedzaam is, gedraagt het zich als vergif, nadat het door de lippen van een slang is aangeraakt. Zo zijn ook de onderwerpen van Śrī Hari uiterst zuiverend voor de materiele wereld, maar wanneer ze worden geciteerd door niet-toegewijden of door mensen, die het lichaam beschouwen als zichzelf, is het horen van zulke onderwerpen de oorzaak van zijn destructie. In dit verband heeft Śrī Caitanya Mahāprabhu ook gezegd, “*māyāvādī-bhāṣya śunīle haya sarva nāśa* – als men het commentaar van de impersonalist hoort, wordt alles teniet gedaan” (Śrī Caitanya-caritāmṛta, *Madhya-līlā* 6.169a).

VERS 2

एवं परम्पराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः
स कालेनेह महता योगो नष्टः परन्तप

***evam paramparā-prāptam imam rājarṣayo viduḥ
sa kāleneha mahatā yogo naṣṭaḥ parantapa***

evam – op deze manier; *paramparā* – door disciplinaire opvolging; *prāptam* – ontving; *imam* – dit; *rāja-ṛṣayaḥ* – de wijze koningen; *viduḥ* – begrepen; *saḥ* – dat; *kālena* – door de tijd; *iha* – in deze wereld; *mahatā* – door de grote invloed; *yogaḥ* – het proces om contact te maken met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *naṣṭaḥ* – verloren; *parantapa* – O overwinnaar van de vijand.

O Arjuna, deze yoga werd zodoende in de disciplinaire opvolging ontvangen en de wijze koningen leerden het door dat proces, maar na een lange periode raakte het voor de wereld bijna verloren.

VERS 3

स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पुरातनः
भक्तोऽसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम्

***sa evāyam mayā te 'dya yogaḥ proktaḥ purātanah
bhakto 'si me sakhā ceti rahasyam hy etad uttamam***

saḥ eva ayam – diezelfde; *mayā* – door Mij; *te* – aan jou; *adya* – vandaag; *yogaḥ* – de wetenschap van verbinding met de Allerhoogste; *proktaḥ* – gesproken; *purātanah* – antiek, zeer oud; *bhaktah* – toegewijde; *asi* – jij bent; *me* – Mij; *sakhā* – vriend; *ca* – en; *iti* – dus; *rahasyam* – vertrouwelijk; *hi* – want; *etad* – dit; *uttamam* – transcendentiaal.

Jij bent Mijn toegewijde en Mijn vriend; om deze reden leg Ik vandaag aan jou de uiterst vertrouwelijke kennis van dat zeer oude proces van yoga uit.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Kṛṣṇa zegt, “Ik vertel jou dit vanwege twee gevoelens, die in onze relatie inherent zijn. In de eerste plaats ben jij Mijn toegewijde, hetgeen betekent, dat jij Mijn dienaar bent; en in de tweede plaats ben jij Mijn vriend. Het is niet juist om deze kennis te onthullen aan degenen, die niet over deze eigenschappen beschikken. Dat is de reden waarom het vertrouwelijke kennis is.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een bonafide geestelijk leermeester geeft zeer vertrouwelijke principes, zoals de fundamentele kennis van de Waarheid (*tattva-jñāna*) en essentiële principes van toewijding (*bhakti-tattva*), alleen aan een leerling, die genegenheid heeft, die zich heeft overgegeven en een dienstverlenende houding heeft. Degenen, die deze kwaliteiten niet hebben, zijn niet in staat zulke kennis vast te houden of te realiseren. Hier zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa tegen Arjuna, “Jij bent Mijn toegenegen dienaar en dierbare vriend; daarom leg ik aan jou dit mysterieuze geheim van *jñāna-yoga* uit.”

VERS 5

अर्जुन उवाच
अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः
कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ प्रोक्तवान् इति

*arjuna uvāca—
aparam bhavato janma param janma vivasvataḥ
katham etad vijānīyām tvam ādau proktavān iti*

arjunaḥ uvāca – Arjuna zei; *aparam* – recent; *bhavataḥ* – Jouw; *janma* – geboorte; *param* – zeer oud; *janma* – de geboorte; *vivasvataḥ* – van de zongod; *katham* – hoe; *etad* – dit; *vijānīyām* – kan ik begrijpen; *tvam* – Jou; *ādau* – in het begin; *proktavān* – sprak; *iti* – dat.

Arjuna zei: Jouw geboorte had pas recent plaats, terwijl de zongod in de Oudheid werd geboren. Hoe moet ik aannemen, dat Jij hem deze yoga in een voorgaand tijdperk doorgaf?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna ondervraagt Śrī Kṛṣṇa, omdat hem Zijn voorgaande uitspraak onmogelijk voorkomt. “Jij werd onlangs geboren (*aparam*) en Sūrya, de zongod, werd lang geleden (*param*) geboren, dus hoe moet ik geloven, dat Jij hem in de Oudheid instructies over deze yoga hebt gegeven?”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Arjuna is de grote toegewijde en eeuwige vriend van Bhagavān. Om deze reden wordt naar hem verwezen als een metgezel van Śrī Kṛṣṇa, die als zodanig volkomen op de hoogte is met de wetenschap van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, of *bhagavat-tattva*. Mensen in onwetendheid denken over het algemeen, dat Bhagavān Vāsudeva, de bestuurder aller bestuurders, een gewoon mens is. In plaats van aan te nemen, dat Hij alwetend en eeuwig is, beschouwen ze Hem as een mens met beperkte kennis, dat onderhevig is aan de dood. Ze denken ook, dat de geboorte en de activiteiten van Bhagavān tijdelijk zijn; ze weten niet, dat ze transcendentaal zijn.

In *Bhagavad-gītā* (10.12) wordt gezegd,

*param brahma param dhāma pavitraṁ paramaṁ bhavān
puruṣaṁ śāśvataṁ divyam ādi-devam ajaṁ vibhum*

Arjuna zei: Je bent de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, de hoogste toevlucht, de zuiverste en de Absolute Waarheid. Jij bent de eeuwige, transcendentale, oorspronkelijke persoon, de ongebo-
rene en de grootste.

Mensen in onwetendheid nemen de omgekeerde betekenis van dit vers aan. Ze willen niet aannemen, dat Śrī Bhagavān de Allerhoogste Absolute Waarheid is, die beschikt over een spirituele gedaante en over de hoogste zuiverheid. Ze geloven ook niet, dat Hij een

eeuwig persoon is, de oorspronkelijke Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die ongeborn en alomtegenwoordig is en beschikt over een onbeperkte hoeveelheid bovenzinnelijke rijkdommen en vermogens. Ofschoon Arjuna zeer goed onderlegd is, stelt hij vragen aan Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, alsof hij van niets weet omwille van het welzijn van de mensheid en om Bhagavān de gelegenheid te geven deze waarheden uit Zijn eigen lotusmond te laten klinken.

VERS 5

श्री भगवान् उवाच
 बहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन
 तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परन्तप

*śrī bhagavān uvāca—
 bahūni me vyatītāni janmāni tava cārjuna
 tāny aham veda sarvāṇi na tvam vettha parantapa*

śrī bhagavān – Śrī Bhagavān, compleet met zes rijkdommen; *uvāca* – zei; *bahūni* – veel; *me* – Ik; *vyatītāni* – doorleefd; *janmāni* – geboorten; *tava* – jij; *ca* – en; *arjuna* – O Arjuna; *tāni* – hen; *aham* – Ik; *veda* – herinner; *sarvāṇi* – alles; *na* – niet; *tvam* – jij; *vettha* – herinner; *parantapa* – O afstraffer van de vijand.

De alvermogene Persoonlijkheid Gods zei: O afstraffer van de vijand, jij en Ik hebben vele levens doorgebracht. Ik kan ze allemaal herinneren, jij niet.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *bahūni*, zegt Śrī Bhagavān, “Ik heb ook in Mijn andere incarnaties instructies over deze wetenschap gegeven.” *Tava ca* betekent, “Al die keren, dat Ik ben gekomen, ben jij ook in Mijn associatie verschenen. Omdat Ik alwetend en almachtig ben, kan Ik Me al Mijn verschijningen herin-

neren. Omwille van de vervulling van Mijn spel heb Ik jouw kennis verduisterd en dat is de reden, waarom jij jouw voorgaande levens niet herinnert. Nu, met de identificatie een zoon van Kuntī te zijn geef je pijn (*tapa*) aan de vijand (*para*), O Parantapa.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier informeert Śrī Kṛṣṇa Arjuna, “Eerder dan Mijn huidige verschijning ben Ik in vele andere incarnaties gekomen en heb Ik vele verschillende namen, gedaanten en spel gemanifesteerd. Ik kan ze allemaal helemaal herinneren. Jij verscheen samen met Mij, maar omdat jij je in de categorie *jīva-tattva* (een individuele ziel, een atomisch bewust deeltje) bevindt, kun jij ze niet herinneren.”

Tijdens Kṛṣṇa’s naamceremonie bevestigde ook Śrī Gargācārya, dat Kṛṣṇa vele namen, gedaanten en spel en vermaak vertoont,

*bahūni santi nāmāni rūpāṇi ca sutasya te
guṇa-karmāṇi rūpāṇi tāny ahaṁ veda no janāḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (10.8.15)

In overeenkomst met Zijn kwaliteiten en activiteiten heeft jouw zoon vele namen en gedaanten. Ik ben me van ze bewust, maar anderen zijn dat niet.

En zo vertelde Bhagavān ook aan Mucukunda,

janma-karmābhīdhānāni santi me ’ṅga sahasraśaḥ

Śrīmad-Bhāgavatam (10.51.36)

Mijn beste Mucukunda, Mijn naam, geboorten, activiteiten en andere eigenschappen zijn onbeperkt.

VERS 6

अजोऽपि सन्न अव्ययात्मा भूतानामीश्वरोऽपि सन्न
प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय सम्भवाभ्यात्ममायया

***ajo 'pi sann avyayātmā bhūtānām īsvaro 'pi san
prakṛtiṁ svām adhiṣṭhāya sambhavāmi ātma-māyayā***

ajah – ongeboren; *api* – hoewel; *san* – zijn; *avyaya-ātmā* – onvergankelijk lichaam; *bhūtānām* – van alle wezens; *īsvaraḥ* – de Godheid; *api* – hoewel; *san* – zijn; *prakṛtiṁ* – natuur (bestaande uit eeuwigheid, kennis en zegen); *svām* – Mijn oorspronkelijke; *adhiṣṭhāya* – gesitueerd; *sambhavāmi* – Ik manifesteer Me volkomen; *ātma-māyayā* – met Mijn *yogamāyā*-vermogen.

Ondanks dat Mijn gedaante ongeboren en onvernietigbaar is en Ik alle levende wezens Meester ben, verschijn Ik door het vermogen van Mijn *yogamāyā* in Mijn oorspronkelijke gedaante van eeuwigheid, cognitie en zegen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān legt de *tattva*, of de realiteit, van Zijn geboorte uit. “Hoewel Ik niet ben geboren, manifesteer Ik Me in verscheidene levenssoorten, zoals halfgoden, mensen en dieren.” Men kan zich afvragen, “Wat is er zo bijzonder aan? In werkelijkheid is de *jīva* ook ongeboren en wanneer zijn grofstoffelijke lichaam teniet wordt gedaan, aanvaardt hij ook weer een andere geboorte.” Als antwoord zegt Śrī Bhagavān, *avyayātmā*. “Mijn lichaam is onvergankelijk, maar het lichaam van de *jīva* is vergankelijk. Bovendien is de ongeboren aard van de *jīva* een andere soort. Zijn geboorte is het gevolg van zijn lichaamsbewustzijn, dat voortkomt uit onwetendheid. Als Allerhoogste Bestuurder ben ik niet-verschillend van Mijn lichaam en het gevolg is, dat Mijn eigenschap van tegelijk te zijn geboren en niet te zijn geboren volkomen natuurlijk is. Een dergelijke natuur, die nergens anders te vinden is, is wonderbaarlijk en ligt buiten het bereik van de logica en de ratio. Het is daarom niet mogelijk om Mijn geboorte te vergelijken met die van de *jīva*, die in hogere en lagere levenssoorten wordt wedergeboren als gevolg van zijn goede en slechte daden.” Om dit verder

te verhelderen zegt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa, “Zelfs al ben Ik de Allerhoogste Bestuurder van de *jīvas*, hetgeen betekent, dat Ik vrij ben van *karma*, toch aanvaard Ik geboorte.”

De volgende twijfel kan zich aandienen, “De *jīva* neemt ook lichamen in verscheidene levenssoorten aan, zoals halfgoden, mensen en dieren als gevolg van de activiteiten van zijn subtiele lichaam, en die veroorzaken gebondenheid. Jij, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, hebt geen subtiel lichaam. Jij bent alomtegenwoordig en de bestuurder van alle principes, inclusief tijd (*kāla*) en actie (*karma*). In de Śruti’s wordt gezegd, dat Je velen wilde worden, ‘*bahu-syām* – Ik kan velen worden’. Volgens deze uitspraak ben Je alles in het totale universum. Maar in het bijzonder druk Je uit, ‘*evam-bhūto* ‘*py ahaṁ sambhavāmi* – hoewel Ik in het universum alles schijn te zijn, manifesteer Ik Me ook persoonlijk’. Hieruit wordt begrepen, dat Je alleen geboorte neemt om Jouw eeuwige gedaante te manifesteren, die Zich categorisch onderscheidt van de rest van het universum.”

Gezien dit feit kan men zich afvragen, “Wat is de aard van die lichamen van Jou?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān in de tweede helft van dit vers, “*prakṛtiṁ svām adhiṣṭhāya sambhavāmy ātma-māyayā* – Ik verschijn door Mijn vermogen van *yogamāyā* in Mijn oorspronkelijke gedaante van eeuwigheid, cognitie en zegen.” Als het woord *prakṛti* wordt begrepen als het externe, begoochelde vermogen, of *māyā-śakti*, is de betekenis: ‘Parameśvara, de hoogste bestuurder van de materiële natuur, wordt het universum met behulp van zijn vermogen’. Dit beschrijft echter niet de specifieke natuur van Śrī Bhagavān. In het Sanskriet woordenboek staat, “*samsiddhi-prakṛtis tv ime svarūpaṁ ca svabhāvaś ca – svarūpa* (grondrechtelijke gedaante) en *svabhāva* (intrinsieke natuur) zijn synoniem voor *samsiddhi* (perfectie) en *prakṛti*.” Om deze reden wijst het woord *prakṛti*, dat in dit vers wordt genoemd, op *svarūpa*. De natuur van deze gedaante van Bhagavān is eeuwig, vol kennis en alom zegenrijk (*sac-cid-ānanda*).

Śrīla Śrīdhara Svāmī zegt, “Jouw [Kṛṣṇa’s] *svarūpa* is niet samengesteld uit het begoochelende vermogen, maar is transcendentaal en samengesteld uit *sac-cid-ānanda*. Daarom is Jouw *prakṛti*, of grondrechtelijke gedaante, de belichaming van *śuddha-sattva*, zuiver transcendentale goedheid.”

Volgens Śrī Rāmānujācārya betekent *prakṛti* ‘natuur’, of *svabhāva*. “Door in Jouw *svabhāva* gesitueerd te blijven, dat wil zeggen, door Jouw goddelijkheid volkomen te behouden, manifesteer Je Jouw eigen gedaante door Jouw onafhankelijke wil alleen.” Het gebruik van de kwalificerend bijvoeglijke naamwoorden – *sac-cid-ānanda-ghana* (geconcentreerde eeuwigheid, kennis en zegen) en *eka-rasa* (eenduidig samengesteld uit één substantie) – onderscheidt de gedaante van Śrī Bhagavān van *māyā*, indien we *prakṛti* aanvaarden als ‘natuur’, of *svabhāva*. *Svām* betekent ‘zijn eigen gedaante’. In de Śruti’s wordt gezegd, “*sa bhagavataḥ kasmin pratiṣṭhitāḥ svamahimni* – Śrī Bhagavān bevindt Zich in het volle bezit van al Zijn goddelijke glorie”. Volgens Śrī Madhusūdana Sarasvatī blijft Bhagavān, wanneer Hij verschijnt, in Zijn *svarūpa* gevestigd. Hij gedraagt Zich als een belichaamd levend wezen, hoewel er geen verschil is tussen Zijn lichaam en Zijn werkelijke zelf.

Men kan de vraag opwerpen, “Zijn Jouw voorgaande en huidige gedaanten onder invloed van Jouw eeuwigheid tegelijkertijd waarneembaar?” Als antwoordt zegt Bhagavān, *ātma-māyayā*. “Deze handeling wordt uitgevoerd door Mijn innerlijke vermogen, of *yogamāyā*. Door dit innerlijke vermogen blijft mijn *svarūpa* zowel verborgen en wordt manifest, hetgeen de speciale functie van Mijn kennisvermogen, of *cit-śakti*, is. Ik verschijn alleen met behulp van deze *yogamāyā*, die Mijn huidige *svarūpa* manifesteert en Mijn voorgaande gedaanten verhuult.”

Śrīla Śrīdhara Svāmī schrijft in zijn commentaar, “Ik verschijn alleen door Mijn innerlijke vermogen, genaamd *yogamāyā* of *ātma-*

māyā, het vermogen van complete en onfeilbare kennis, kracht, courage enzovoort.”

Śrī Rāmānujācārya schrijft in zijn commentaar, “Śrī Bhagavān verschijnt door Zijn eigen kennisvermogen, *ātmamāyā*. *Māyā vayanam jñānam*. In deze context is het woord *māyā* een synoniem voor kennis. Dit wordt ook bevestigd door het woordenboek Sanskriet. Śrī Bhagavan kent de vrome en niet-vrome activiteiten van de eeuwig levende wezens alleen met behulp van dit vermogen.”

Volgens Madhusūdāna Sarasvatī, “Het is eenvoudig illusie om de begrippen lichaam en belichaamde op Mij, Bhagavān Vāsudeva, te projecteren, want Ik ben transcendentaal aan dergelijke dualiteit.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *Kūrma Purāṇa* verklaart, “*deha-dehī-vibhāgaś ca neśvare vidyate kvacit* – wat Śrī Bhagavan betreft, er is geen onderscheid tussen lichaam en belichaamde.”

Wat betreft het levend wezen daarentegen, het lichaam is anders is dan de belichaamde ziel. Met andere woorden, deze grofstoffelijke en subtiele lichamen van hem, de *jīvātmā*, zijn verschillend. Dit wordt verder duidelijk gemaakt in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (*Madhyalīlā* 17.132),

*deha-dehīra, nāma-nāmīra kṛṣṇe nāhi ‘bheda’
jīvera dharma – nāma-deha-svarūpe ‘vibheda’*

Met betrekking tot Kṛṣṇa bestaat onderscheid tussen Zijn naam (*nāma*) en de bezitter van de naam (*nāmī*), noch tussen Zijn lichaam (*deha*) en de belichaamde (*dehī*). De belichaamde natuur, naam en het lichaam echter zijn verschillend van zijn eeuwige, spirituele hoedanigheid.

Bhagavān is ongeboren (*aja*). Uit Zijn eigen wil aanvaardt Hij de toevlucht van Zijn innerlijke vermogen, of *cit-śakti*, in de vorm van *yogamāyā* en door Zijn eeuwige lichaam in deze materiële wereld te

manifesteren voert Hij eenvoudig een natuurlijk spel uit, alsof Hij een gewone jongen is. Dat gezegd hebbende, Zijn lichaam, dat bestaat uit eeuwigheid, cognitie en zegen, wordt niet afgedekt door een grofstoffelijk of subtiel materieel lichaam. Het atomische levende wezen daarentegen wordt overweldigd door de invloed van het begoochelende vermogen van Bhagavān en aanvaardt een subtiel en grofstoffelijk lichaam in overeenstemming met de indrukken, die hij in zijn voorgaande activiteiten kreeg, en op die manier neemt hij een geboorte.

Tenslotte heeft Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zijn commentaar gegeven, waarin Kṛṣṇa aan Arjuna uitlegt, “Hoewel jij en Ik in deze wereld keer op keer verschijnen, bestaat er een specifiek verschil tussen jouw afdaling en de Mijne. Ik ben Īśvara, de bestuurder van de levende wezens; Ik ben zonder geboorte; en Mijn gedaante is onveranderbaar. Ik verschijn door bemiddeling van Mijn eigen kennisvermogen, de *cit-sakti*, terwijl de *jīvas* in deze wereld geboorte nemen onder invloed van Mijn begoochelend vermogen, dat hen het geheugen van hun voorgaande levens ontnemt. *Jīvas* moeten een subtiel lichaam aanvaarden als gevolg van hun voorgaande activiteiten en als gevolg van hun toevlucht tot dat subtiele lichaam, moeten ze herhaaldelijk worden geboren. Mijn verschijning echter in halfgod, dierlijke en andere gedaanten vindt uitsluitend plaats op basis van Mijn eigen wil. Anders dan de *jīvas* wordt Mijn uiterst zuivere, bewuste lichaam niet afgedekt door een subtiel en een grofstoffelijk lichaam. Op dit wereldse vlak manifesteer Ik precies hetzelfde, eeuwige lichaam, dat van nature in het spirituele domein van Vaikuṅṭha aanwezig is.

“Iemand kan vragen, ‘Hoe is het mogelijk, dat de transcendentale Persoonlijkheid Zich met Zijn domein in de materiële wereld manifesteert?’

“Luister nu naar Mijn antwoord. Mijn *yogamāyā-śakti* is onbevatelijk en bevindt zich daardoor buiten ieders bevatingsvermogen.

Geen enkele redenering, hoe slim ook, staat enig idee van de omvang van de activiteiten van *yogamāyā* toe. Het is jouw plicht om op zijn minst intuïtief te begrijpen dat Ik, Bhagavān, die beschikt over onbevattelijk vermogen, niet ben gebonden aan regels, die het wereldse vlak besturen. Louter door Mijn wil kunnen alle wezens van Vaikunṭha gemakkelijk hun uiterst zuivere gedaanten in deze materiële wereld manifesteren. Met andere woorden, Ik kan de hele materiële manifestatie in een spiritueel bestaan transformeren. Mijn zuiver spirituele gedaante, die zich buiten alle materiële wetten bevindt, is volkomen zuiver, zelfs wanneer deze zich in de materiële wereld manifesteert. Welke twijfel kan daarover bestaan? De *māyā*, die de *jīva* bestuurt, is ook Mijn energie, maar je moet weten, dat, wanneer Ik de term ‘Mijn energie’ of ‘*prakṛti*’ gebruik, dit alleen wijst op het spirituele vermogen, of de *cit-śakti*. Ofschoon Mijn vermogen één zonder een tweede is, is dat vermogen in Mijn aanwezigheid het spirituele vermogen, en voor de *jīvas*, die zijn gebonden door *karma*, verschijnt dit vermogen als de misleidende *māyā-śakti*. Dit vermogen met haar respectievelijke invloeden, haar verscheidene vormen van majesteit en haar mystieke krachten, dwingt hen om in de kringloop van geboorte en dood te blijven rondwentelen.”

VERS 7

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम्

***yadā yadā hi dharmasya glānir bhavati bhārata
abhyutthānam adharmasya tadātmanam sṛjāmy aham***

yadā yadā – wanneer dan ook; *hi* – zeker; *dharmasya* – van religie; *glāniḥ* – een afname; *bhavati* – er is; *bhārata* – O nakomeling van Bharata; *abhyutthānam* – een toename; *adharmasya* – non-religie; *tadā* – dan; *ātmanam* –

Mijn eeuwig volmaakte lichaam; *srjāmi* – manifesteer (Mezelf in een lichaam dat eruit ziet als een gecreëerd materieel lichaam); *aham* – Ik.

O nakomeling van Bharata, wanneer een afname van religie en een toename van non-religie plaats heeft, manifesteer Ik in deze alledaagse wereld Mijn eeuwig volmaakte gedaante.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Wanneer verschijnt Śrī Bhagavān? Om deze vraag te beantwoorden spreekt Bhagavān dit vers, dat begint met *yadā*. “Niet in staat zijnde om de afname van religie en de toename van non-religie te tolereren verschijn Ik met het doel om de situatie te keren.”

Volgens Śrīpāda Madhusūdana Sarasvatī, *ātmānaṁ srjāmi* betekent ‘Ik creëer het lichaam’. “Met behulp van *yogamāyā* vertoon Ik Mijn eeuwig volmaakte, spirituele lichaam, alsof het door de materiële natuur was gemaakt.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bij iedere geboorte neemt een *jīva*, die door het resultaat van zijn actie wordt gebonden, een nieuw lichaam, dat is gemaakt van stilstaande materie. Maar Śrī Bhagavān misleidt de demonen door Zijn eigen wil en met bemiddeling van Zijn *māyā-śakti* op een manier, dat ze Zijn lichaam als een object van de materiële schepping beschouwen. Śrī Śukadeva Gosvāmi heeft dit in *Śrīmad-Bhāgavatam* (9.24.56) bevestigd,

*yadā yadā hi dharmasya kṣayo vṛddhiḥ ca pāpmanah
tadā tu bhagavān īśa ātmānaṁ srjate hariḥ*

Wanneer een afname van religie en een toename van zonde plaats vindt, manifesteert Bhagavān Śrī Hari Zich in deze wereld.

Verscheidene geestelijk leermeesters hebben het woord *dharma* in dit vers verschillend uitgelegd. Śrī Rāmānujācārya heeft het woord *dharma* aanvaard in de betekenis van ‘de verering van Bhagavān’.

Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft *dharma* uitgelegd als ‘zuivere toewijding gekenmerkt door de uitvoering van *arcana* (formele verering), *dhyāna* (meditatie) en andere dergelijke oefeningen als ook *varṇāśrama-dharma* voorgeschreven in de Veda’s.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura heeft Kṛṣṇa als volgt vertolkt, “De enige reden voor Mijn verschijning is, dat Ik het wens; Ik daal af uit Mijn eigen vrije wil. Zodra er een afname van religie plaats vindt en wanneer non-religie de norm wordt, verschijn Ik op eigen gelegenheid. Mijn wetten, die de activiteiten van deze materiële wereld besturen, zijn onoverwinnelijk. Wanneer deze regels echter in de loop der tijd wegens een of andere onduidelijke en onbeschrijflijke reden ineffectief worden, neemt non-religie de overhand. Niemand anders dan Ik kan aan deze wanorde een eind maken. Dus Ik verschijn met assistentie van Mijn spirituele vermogen op dit wereldse vlak en verdrijf de afname van religie.

“Het is niet waar, dat Ik alleen in het land van Bharata in India verschijn. Ik verschijn naar behoefte uit Mijn wil onder de halfgoden, de dieren, de vogels en alle andere levenssoorten. Denk daarom niet, dat Ik niet onder degenen buiten het vedische systeem verschijn, zoals *mleccha*, *antyaja* en andere kastenlozen. Al die betreurenswaardige mensen aanvaarden ook een zekere mate van religiositeit als hun natuurlijke religie (*sva-dharma*). Wanneer hun religie afneemt, verschijn Ik ook onder hen als een bekrachtigde incarnatie (*śaktyāveśa-avatāra*) door een bepaald levend wezen met Mijn vermogen te bekrachtigen, die hun religie beschermt. In India voeren mensen hun religieuze plichten regelmatig uit in de vorm van *varṇāśrama-dharma*. Daarom doe Ik onder hen een speciale poging om dit religieuze systeem (*dharma*) te brengen. Om deze reden wordt van de betoverende incarnaties, zoals de *yuga-avatāras* (die in ieder tijdperk in deze wereld verschijnen om religieuze principes te vestigen) en de *aṁśa-avatāras* (deelincarnaties) gedacht, dat ze zich alleen in India manifesteren. Op plaatsen waar geen *varṇāśrama-*

dharma bestaat, kunnen de mensen niet op de juiste wijze *niṣkāma-karma-yoga* of het doel, *jñāna-yoga*, en de hoogste vrucht, *bhakti-yoga*, beoefenen. En toch kan iedere zweem van *bhakti*, die zich onder degenen buiten het *varṇāśrama* systeem manifesteert, een bijdrage leveren aan de plotselinge verschijning van geloof en vertrouwen, die door de genade van Mijn toegewijde worden gegene-reerd.”

VERS 8

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे

paritrāṇāya sādḥūnām vināśāya ca duṣkṛtām
dharma-saṁsthāpanārthāya sambhavāmi yuge yuge

paritrāṇāya – ter bescherming van; *sādḥūnām* – van Mijn eenpuntige toege-wijden; *vināśāya* – voor de vernietiging ; *ca* – en; *duṣkṛtām* – van boosdoe-ners; *dharma-saṁsthāpana* – religie vestigen; *arthāya* – met het doel; *sam-bhavāmi* – Ik verschijn; *yuge yuge* – in ieder tijdperk.

Ik verschijn in ieder tijdperk om Mijn onvermengde toege-wijden te beschermen, om de boosaardigen te vernietigen en om religie stevig te verankeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “O Arjuna, er kan in jouw hart een vraag oprijzen over Mijn noodzaak te verschijnen, wanneer de heilige koningen, hooggeleerde *brāhmaṇa*-heiligen en Mijn toegewijden bekwaam genoeg zijn om de afname van religie en de toename van non-religie te herstellen. Luister naar Mijn antwoord. Hoewel het waar is, dat ook zij dit werk kunnen doen, verschijn Ik persoonlijk om daden uit te voeren, die voor anderen niet mogelijk zijn. Om dit uit te leggen heb ik dit vers gesproken, dat begint met *paritrāṇāya*.

Paritrāṇāya (de bescherming van de heilige toegewijden) wijst op de acuut gretige harten van Mijn exclusieve, eenpuntige toegewijden, die lijden aan de intense hunkering om *darśana* van Mij te krijgen. Om dat lijden weg te nemen manifesteer Ik Mezelf. *Duṣkṛtām* betekent, dat Ik verschijn om Rāvaṇa, Kaṁsa, Keśi en andere demonen, die Mijn toegewijden pijn doen, te doden, die niet door iemand anders kunnen worden gedood. *Dharma-saṁsthāpanārthāya* betekent, dat Ik kom om op perfecte wijze de allerhoogste, eeuwige religie te vestigen, die beschikt over de eigenschappen van *bhajana*, meditatie, dienstverlening aan Mij, het gezamenlijk chanten van de heilige naam enzovoort. Het is voor anderen niet mogelijk om dit te doen. *Yuge yuge* betekent, dat Ik in iedere *yuga* (tijdperk) of *kalpa* (dag van Śrī Brahmā) verschijn. Ofschoon Ik de ongelovigen straf, mag men niet aannemen, dat ik schuldig ben aan vooroordeel. Door deze ongelovigen met Mijn eigen handen om te brengen, bespaar Ik hen een reis naar de hel vanwege hun zondige daden en ik bevrijd hen uit het materiële bestaan. Je moet deze straf zien als Mijn genade.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān vestigt *varṇāśrama-dharma* door Zijn vermogen naar het hart van Zijn vooraanstaande heilige toegewijden in de koninklijke en brahmaanse ordes over te brengen. Bhagavān Zelf echter daalt af om drie redenen: (1) om de aandoeningen te kalmeren van toegewijden, die lijden in afgescheidenheid van Hem; (2) om demonen te doden, zoals Kaṁsa, die de heiligen sterk tegenwerkte en door anderen niet kan worden omgebracht; (3) om de boodschap van zuivere toewijding te propageren.

Bij het definiëren van het woord *avatāra* schrijft Śrīla Jīva Gosvāmīpāda, “*avatāraś ca prākṛta-vaibhave ‘vatarāṇam iti* – de afdaling van Śrī Bhagavān naar deze materiële schepping heet *avatāra*.”

Śrī Baladeva Vidyābhūṣaṇa heeft over hetzelfde punt in andere woorden verheldering gegeven, “*aprapaṅcāt prapaṅce ‘vatarāṇam*

khalv avatāraḥ – de komst van Bhagavān van Zijn ongemanifesteerde eeuwige verblijfplaats naar het wereldse platform wordt *avatāra* genoemd.”

Śrī Kṛṣṇa is *avatārī*, de bron van onbeperkte *avatāras*. Hij wordt daarom Svayam Bhagavān genoemd, de Oospronkelijke Allerhoogste Persoon, die geen andere oorzaak heeft dan Zichzelf. Zijn *avatāras* bestaan uit zes typen: (1) *puruṣa-avatāra*, (2) *guṇa-avatāra*, (3) *līlā-avatāra*, (4) *manvantara-avatāra*, (5) *yuga-avatāra* en (6) *śaktyāveśa-avatāra*. Dit staat allemaal in *Śrī Caitanya-caritāmṛta*, *Madhya-līlā*, Hoofdstuk Twintig.

Er zijn vier tijdperken, of *yugas*: Satya, Tretā, Dvāpara en Kali. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.20) staat, dat Kṛṣṇa in alle vier verschijnt,

*kṛtaṁ tretā dvāparaṁ ca kalir ity eṣu keśavaḥ
nānā-varṇābhīdhākāro nānaiva vidhinejyate*

Een dag van de levensduur van Śrī Brahmā heet *kalpa*. In iedere *kalpa* hebben veertien verschillende incarnaties van Manu genaamd *manvantaras* plaats. Er zijn duizend *catur-yugas* (complete cycli van vier tijdperken) in een dag van Brahmā. Volgens de berekeningen van de aardse zonnejaren is één dag van Brahmā gelijk aan 4.320.000.000 (4,3 miljard) jaar. Driehonderdzig van zulke dagen maken één jaar van Brahmā en Brahmā leeft honderd jaar.

Hoewel Bhagavān de verdorven demonen doodt, blijft Hij afzijdig van hun fouten. Met andere woorden, Hij is vrij van het gebrek van vooroordeel; dat Hij hen doodt is louter een blijk van Zijn genade voor hen. In zijn commentaar op het vers *ajasya janmotpatha-nāśanāya* (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.1.44) schrijft Śrīla Viśvanātha Ca-kravartī Ṭhākura, “Hoewel Bhagavān ongeboren (*aja*) is, daalt Hij neer om de demonen, die het pad van de waarheid belemmeren, te verslaan en te bevrijden.”

Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft op dezelfde wijze commentaar gegeven,

*lālane tādane mātur nākārūṇya yathārbhake
tadvad eva mahēśasya niyantur guṇa-doṣayoḥ*

Zoals een liefhebbende moeder niet hartvochtig of hardhandig wordt beschouwd, als ze haar kind in de opvoeding straft en voor hem zorgt, zo is ook de Allerhoogste, Parameśvara niet wreed, wanneer Hij de *jīvas* disciplineert om hun goede kwaliteiten naar boven te halen en hun slechte kwaliteiten te reduceren.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura heeft Śrī Kṛṣṇa als volgt geciteerd, “Ik vestig *varṇāśrama-dharma* door Mijn vermogen over te brengen op de koninklijke en brahmaanse heiligen, die aan Mij zijn toegewijd. Teneinde echter Mijn belangrijkste toegewijden te beschermen tegen niet-toegewijden bestaat er behoefte aan de verschijning van Mijn incarnatie. Door te verschijnen als de *yuga-avatāra*, de incarnatie voor ieder tijdperk, bescherm Ik de zuivere toegewijden. Door de verdorven demonen uit de weg te ruimen richt Ik de afname van religie opnieuw in en door de onderdelen van *bhakti* te prediken, zoals horen (*śravaṇa*) en chanten (*kīrtana*), vestig Ik de eeuwige religie van de levende wezens.

“Ik daal neer in ieder tijdperk.’ Uit deze uitspraak valt af te leiden, dat Ik ook in Kali-yuga kom en in Mijn incarnatie als Śrī Caitanya Mahāprabhu vestig Ik die uiterst zeldzame *prema*, de eeuwige religie van goddelijke liefde uitsluitend met het chanten van de heilige naam. Deze incarnatie heeft geen ander doel en daarom is dit de grootste incarnatie van allemaal. Desondanks blijf Ik verhuld voor de gewone man. Mijn zuivere toegewijden zullen zich van nature tot Mij aangetrokken voelen en jij, Arjuna, gaat je dit realiseren, wanneer jij met Mij in dat tijdperk verschijnt. Het meest wonderbaarlijke kenmerk van deze verborgen *avatāra*, die de mensen van Kali-yuga gaat bevrijden, is, dat Ik de verdorven geaardheden van de ongelovigen reformeer door hen te zegenen met goddelijke liefde met het chanten van de heilige naam (*nāma-saṅkīrtana*). Ik hervorm

hen niet door hen volkomen te vernietigen, zoals Ik dat in Mijn voorgaande incarnaties deed.”

VERS 9

जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति तत्त्वतः
त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽर्जुन

*janma karma ca me divyam evam yo vetti tattvataḥ
tyaktvā dehaṁ punar janma naiti mām eti so 'rjuna*

janma – geboorte; *karma* – activiteiten; *ca* – en; *me* – Mij; *divyam* – transcendentaal; *evam* – aldus; *yaḥ* – die; *vetti* – weet; *tattvataḥ* – in waarheid; *tyaktvā* – opgegeven; *dehaṁ* – het huidige lichaam; *punaḥ* – tegen; *janma* – geboorte; *na eti* – aanvaardt niet; *mām* – Mij; *eti* – bereikt; *saḥ* – hij; *arjuna* – O Arjuna.

O Arjuna, Mijn geboorte en activiteiten zijn transcendentaal. Iemand die dit werkelijk weet, wordt niet meer opnieuw geboren, nadat dit huidige lichaam is opgegeven; hij bereikt Mij voorzeker.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Men wordt alleen volkomen succesvol, indien men de essentie van de bovenzinnelijke natuur van Mijn geboorte en activiteiten heeft begrepen, die beschikken over de eigenschappen beschreven in de voorgaande verzen.” Dit vers, dat begint met het woord *janma*, wordt gesproken om dit uiteen te zetten. Śrīpāda Rāmaṇujācārya en Śrīpāda Madhusūdana Sarasvatī verklaren, dat het woord *divya* betekent ‘immaterieel’ of ‘transcendentaal’ (*aprākṛta*) – en Śrīla Śrīdhara Svāmī heeft het vertaald als *alaukika*, ‘niet van deze materiële wereld’. De materiële wereld (*loka*) wordt door de materiële natuur gecreëerd; daarom betekent het woord *alaukika* ‘niet van deze materiële wereld’. Śrīla Śrīdhara Svāmīpāda

sluit ook in, dat Bhagavān's geboorte en activiteiten niet-materieel, of *aprākṛta* zijn. [Letterlijk betekent *a* 'niet' en *prākṛta* betekent 'van de materiele natuur'.] Omdat de geboorte en activiteiten van Śrī Bhagavān *aprākṛta* zijn en zich buiten de geaardheden van de materiële natuur bevinden, zijn ze eeuwig.

In de *Bhagavat-sandarbha* verwijst Śrīla Jīva Gosvāmī naar dit onderwerp in zijn uitleg van het vers, “*na vidyate yasya ca janma karma vā* – de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods heeft geen materiële geboorte of activiteiten” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 8.3.8). Hij zegt, dat deze materie niet met logica in overeenstemming kan worden gebracht en daarom moet worden aanvaard op basis van uitspraken in de Veda's en de Smṛti's, zelfs al ligt het buiten de ratio en het argument.

In dit verband wordt in de *Puruṣa-bodhinī Śruti* of *Pipalāda-sākhā* gezegd,

eko devo nitya-līlānurakto bhakta-hṛdy antar-ātmā

Eeuwigdurend verwickeld in Zijn eigen spel en vermaak gaat de Ene God in Zijn gedaante van innerlijke getuige de harten van Zijn toegewijden binnen.

Wat betreft de eeuwigheid van de geboorte en activiteiten van Śrī Bhagavān zijn op verscheidene plaatsen in de ambrozijnen *Śrīmad-Bhāgavatam* gedetailleerde beschrijvingen gegeven.

“Nadat men Mijn uitspraken, zoals *yo vetti tattvataḥ* (*Gītā* 4.9), *ajo 'pi sann avyayātmā* (*Gītā* 4.6) en *janma karma ca me divyam* (*Gītā* 4.9) heeft gehoord, hoeft hij, die de eeuwige natuur van Mijn geboorte en activiteiten met een theïstische intelligentie begrijpt zonder afhankelijk te zijn van empirische kennis, niet meer in deze materiële wereld te worden geboren.”

“Er is in *Gītā* 17.23) een uitspraak, ‘*om tat sad iti nirdeśo brahmanas tri-vidhaḥ smṛtaḥ* – de Veda's en de *yajñas* werden aanvanke-lijk van deze drie woorden [*om tat sat*] van de *brāhmaṇas* afgeleid.’

Degenen, die weten, dat het woord *tat* in deze uitspraak *brahma*, de Allerhoogste, betekent, hoeven na het opgeven van dit lichaam niet opnieuw geboren te worden. Het is zeker, dat ze Mij bereiken.” Hier wordt een hogere betekenis toegeschreven aan de term ‘opgeven van het lichaam’. “Een dergelijk persoon neemt geen volgende geboorte meer, nadat dit lichaam is opgegeven. In plaats daarvan krijgt hij Mij zelfs zonder het op te geven.”

Śrīpāda Rāmanujācārya schrijft parafraserend wat Śrī Kṛṣṇa zegt, “Ware kennis van Mijn transcendentale geboorte en activiteiten doen alle zonden, die hindernissen zijn op het pad naar Mijn volkomen toevlucht, teniet. Alleen dierbare toegewijden, die hun toevlucht tot Mij hebben genomen, zullen Me zelfs nog in dit leven bereiken.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die door de genade van de geestelijk leermeester en de Vaiṣṇava’s realiseren, dat Śrī Bhagavān op transcendentale wijze wordt geboren en transcendentale activiteiten uitvoert op basis van Zijn vermogen van onbevattelijkheid, of *acintya-śakti*, krijgen door de genade van Zijn pleziergevend vermogen (de *hlādinī-śakti*) in dit leven nog eeuwige dienst aan Hem. Degenen daarentegen, die de geboorte en activiteiten van Śrī Kṛṣṇa beschouwen als aards, worden overweldigd door onwetendheid. Zij wentelen rond in de kringloop van geboorte en dood en ondergaan de drievoudige vormen van ellende.

Ook Śrī Brahmā heeft gezegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (2.7.29), “*tat karma divyam iva* – de activiteiten van Śrī Bhagavān zijn goddelijk inderdaad”. Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura heeft dit punt in zijn commentaar op dit vers in de *Bhāgavatam* verheldert, “In werkelijkheid zijn al Śrī Kṛṣṇa’s activiteiten bovenzinnelijk (transcendentaal).” Verder wordt gezegd,

*na vidyate yasya ca janma karma vā
na nāma-rūpe guṇa-doṣa eva vā*

*tathāpi lokāpyaya-sambhavāya yaḥ
sva-māyayā tāny anukālam ṛcchati*

Śrīmad-Bhāgavatam (8.3.8)

Voor de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods bestaat geen geboorte, activiteit, naam, gedaante, kwaliteiten, fouten, enzovoort. Niettemin aanvaardt Hij onafgebroken deze attributen door middel van Zijn bovenzinnelijke vermogen (*māyā*) ten behoeve van de schepping en de vernietiging van de materiële wereld.

De uitleg van het bovenstaande vers door Śrīla Jīva Gosvāmī is belangrijk en er kan naar worden verwezen in zijn *Bhāgavat-sandarbha* en *Krama-sandarbha*.

De Śruti's hebben Bhagavān beschreven als in gebreke van een baatzuchtige mentaliteit (*niṣphala*), inactief (*niṣkriya*), zonder materiële besmetting, of feilloos (*nirañjana*), vormloos (*nirākāra*), onbeschrijflijk (*aśabdām*), onvergankelijk (*avyaya*), enzovoort. Dit is op deze manier tot uitdrukking gebracht, omdat Hij zich buiten de materiële geaardheden bevindt. Dus in bepaalde Śruti's, zoals de *Chāndogya Upaniṣad* (3.14.4), wordt Hij *sarva-karmā* genoemd, Hij die alle activiteiten uitvoert; *sarva-kāma*, Hij die allerlei soorten verlangens heeft; *sarva-gandha*, Hij uit wie alle aroma voortkomt; *sarva-rasa*, Hij die alle bovenzinnelijke smaken belichaamt; enzovoort. Dit wordt in *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.4.33) gestaafd,

*yo 'nugrahārthaṁ bhajatām pāda-mūlam
anāma-rūpo bhagavān anantaḥ
nāmāni rūpāṇi ca janma-karmabhir
bheje sa mahyaṁ paramaḥ prasīdatu*

Om genade te tonen aan degenen, die Zijn lotusvoeten vereren, aanvaardt Bhagavān – hoewel Hij vrij is van materiële namen, vormen en andere attributen – verscheidene transcendentale vormen en namen door middel van Zijn verschillende incarnaties en

activiteiten. Mag die ongelimiteerde Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, wiens vermogen onbevattelijk is, met mij tevreden zijn.

Zij die toegewijden zijn van Bhagavān, bereiken Hem zelfs, terwijl ze nog in dit lichaam zitten. Kṛṣṇa zegt, “*yānti mām eva nirguṇāḥ* – zij, die vrij zijn van de geaardheden, krijgen Mij” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.25.22). Bij het becommentariëren van dit vers schrijft Śrīla Viśva-nātha Cakravartī Ṭhākura, dat het woord *laya* (oplossing) hier niet wordt genoemd. Dit verklaart Kṛṣṇa’s punt: “Wanneer ze transcendentaal worden, bereiken Mijn toegewijden Mij, zelfs in hun huidige lichaam.”

VERS 10

वीतरागभयक्रोधा मन्मया मामुपाश्रिताः
बहवो ज्ञानतपसा पूता मद्भावमागताः

vīta-rāga-bhaya-krodhā man-mayā mām upāśritāḥ
bahavo jñāna-tapasā pūtā mad-bhāvam āgatāḥ

vīta – zonder; *rāga* – van gehechtheid; *bhaya* – angst; *krodhāḥ* – en woede; *mat-mayāḥ* – in Mij verzonken; *mām* – aan Mij; *upāśritāḥ* – overgegeven; *bahavaḥ* – vele (toegewijden); *jñāna-tapasā* – door soberheden (in de vorm van de ontwikkeling van kennis); *pūtāḥ* – gezuiverd; *mad-bhāvam* – *prema-bhakti* voor Mij; *āgatāḥ* – heeft bereikt.

Door zonder gehechtheid, angst en woede te zijn, door hun concentratievermogen op Mij gericht te houden, door zich volkomen aan Mij te hebben overgegeven en door middel van soberheid in de vorm van kennis te zijn gezuiverd, hebben vele toegewijden *prema-bhakti* voor Mij gekregen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “O Arjuna, niet alleen degenen met volkomen kennis van Mijn geboorte en activiteiten en

degenen, die tijdens Mijn huidige *avatāra* aanwezig zijn, bereiken Mij. Zelfs in voorgaande tijdperken werd ik bereikt door degenen, die beschikten over transcendentale kennis van de geboorte en activiteiten van Mijn incarnaties.” Om dit uit te leggen wordt het huidige vers, dat begint met *vīta-rāga*, gesproken. *Jñāna-tapasā* betekent ‘gezuiverd door soberheid in de vorm van kennis’. Volgens de mening van de grote spirituele autoriteit, Śrī Rāmānuja, zegt Śrī Kṛṣṇa, “Deze kennis is de realisatie van de absolute natuur van Mijn geboorte en activiteiten. Mensen bereiken Mij, wanneer ze zijn gezuiverd door de realisatie van Mijn geboorte en activiteiten op basis van de eigenschappen, die eerder zijn besproken.” Met andere woorden, “In hun pogingen om op vastbesloten wijze de eeuwige natuur van Mijn geboorte en activiteiten te realiseren krijgen ze *prema-bhakti* voor Mij. Ze worden echter allereerst gezuiverd door de soberheid van het tolereren van het brandende vergif van de slangen van diverse soorten verkeerde meningen, misleidende logica en ongegronde argumenten.”

Śrī Rāmānujācārya citeert in zijn commentaar de uitspraak in de Śruti, “*tasya dhīrāḥ parijānanti yonim* – iemand, die gericht is of intelligent, beschikt over complete kennis van de aard van de geboorte van Śrī Bhagavān.”

Vīta-rāga verwijst naar degenen, die hun gehechtheid hebben opgegeven aan personen, die zich bezig houden met wereldse praatpraat en die bogus meningen verkondigen. “Mijn toegewijden worden niet boos op hen en zijn niet bang voor hen. Als men vraagt waarom, is het antwoord, dat ze intensief zijn verzonken in gedachten en meditatie over Mijn geboorte en activiteiten en dat ze erover horen en chanten.” *Mad-bhāvam* betekent ‘*prema* voor Mij’.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Er zijn drie redenen, waarom dwaze lieden niet zijn geneigd na te denken over de transcendentale en uiterst zuivere natuur van Mijn geboorte,

activiteiten en gedaante: (1) gehechtheid aan andere [of wereldse] objecten, (2) angst en (3) woede. Degenen, wier intelligentie sterk is gebonden aan wereldse gedachten, zijn zo diep verzonken in materialisme en zijn er zo aan verknocht, dat ze niet aanvaarden, dat een eeuwige entiteit, die we kennen als *cit-tattva* (transcendentale realiteit), bestaat. Volgens zulke figuren is *svabhāva* (de natuur zelf) de Absolute Waarheid. Sommigen beweren, dat de inerte materie de eeuwige oorzaak en bron van de geest is. De *jaḍavādīs* (die verklaren, dat dode materie alles is dat bestaat), de *svabhāvavādīs* (die de theorie steunen, dat alles plaats heeft wegens de inherente eigenschappen in alle verschijnselen) en de *caitanya-hīna-vidhivādīs* (die een systeem van ethica voorstaan, dat is gebaseerd op het idee, dat er geen bewustzijn bestaat) worden allemaal gedreven door een gehechtheid aan hun respectievelijke theorieën. Doordat ze worden begoocheld door andere objecten dan transcendentale Realiteit, raken ze geleidelijk iedere transcendentale gehechtheid aan de Allerhoogste Absolute Realiteit kwijt.

“Ofschoon sommige denkers spirituele principes als eeuwig aanvaarden, kunnen ze in het geheel geen realisatie hebben, omdat ze juist de principes afwijzen, waarmee transcendentale kennis gemakkelijk bereikbaar is en hun toevlucht nemen tot wereldse logica en redeneerkunst. Alle eigenschappen en activiteiten, die ze in de dode materie zien, duiden ze aan als onrealistisch (*asat*) en nemen er zeer zorgvuldig afstand van. Dus in naam van het identificeren van datgene, dat door dode materie onbesmet is, beelden ze zich een Absolute Realiteit (*brahma*) in, die buiten alle definitie valt. Dit is echter niets meer dan een indirecte manifestatie van Mijn *māyā*; het is niet Mijn eeuwige gedaante. Daarna geven ze hun meditatie op Mijn werkelijke gedaante (*svarūpa*) op en stoppen de verering van Mijn godsbeeld, omdat ze bang zijn onder invloed van materialistische ideeën te komen. Vanwege deze angst verliezen ze de gelegenheid om de ware vorm van de Absolute Waarheid te realiseren en raken

verstoken van zuivere liefde voor Mij. Er zijn ook anderen zonder enige notie van een substantie buiten de materie, die door woede worden overmeesterd. Gedreven door dergelijke woede beweren ze, dat de Absolute Realiteit gewoon een leegte is, een vacuüm en de volkomen vernietiging van alle bestaan. De leer van boeddhisten en jains is voortgekomen uit dit principe van nihilisme, of *nirvāṇa*.

“Veel wijze mannen echter worden vrij van gehechtheid, angst en woede en zien niets anders dan Mij overal. Zij hebben zich echt aan Mij overgegeven, nadat ze zijn gezuiverd door het vuur van transcendentale kennis en door de boetedoening van het tolereren van het brandende vergif van valse redenering. Zo hebben ze zuivere, sublieme liefde voor Mij gekregen.”

VERS 11

ये यथा मां प्रपद्यन्ते तांस्तथैव भजाम्यहम्
मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः

*ye yathā mām prapadyante tāms tathaiva bhajāmy aham
mama vartmānuvartante manuṣyāḥ pārtha sarvaśaḥ*

ye – zij; *yathā* – als; *mām* – Mij; *prapadyante* – zoals zij dienen; *tān* – hen; *tathā* – zo; *eva* – zeker; *bhajāmi aham* – ik heb lief en dien; *mama vartma* – Mijn pad; *anuvartante* – volgen; *manuṣyāḥ* – alle mensen; *pārtha* – O zoon van Pṛthā; *sarvaśaḥ* – in alle opzichten.

O Pārtha, in overeenstemming met de manier, waarop iemand dienst aan Mij verleent, wissel Ik met hem uit. Iedereen volgt in alle opzichten Mijn pad.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Men kan de volgende vraag stellen, “Alleen Jouw exclusieve, eenpuntige toegewijden begrijpen, dat Jouw geboorte en activiteiten eeuwig zijn. Anderen met een neiging naar

jñāna en andere processen nemen hun toevlucht tot Jou om een bepaald proces te vervolmaken, maar ze aanvaarden niet de eeuwigheid van Jouw geboorte en activiteiten. Wat gebeurt met hen?” In antwoord spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *ye yathā*. “De-geenen, die hun toevlucht tot Mij nemen, voeren *bhājana* uit en Ik wissel met hen uit door hen het resultaat van die *bhājana* toe te staan. Ik ben de Allerhoogste Meester en Mijn geboorte en spel zijn eeuwig. Van degenen, die dit begrijpen en Mij tevens vereren door Mijn spel te dienen met de bedoeling Mij specifiek een plezier te doen, maak Ik, als Allerhoogste Bestuurder, die onafhankelijk is om te handelen of niet te handelen, zoals Ik verkies, hun geboorte en activiteiten ook eeuwig. Ik maak hen Mijn eeuwige metgezellen (*parikaras*) en op een geschikt moment word Ik samen met hen in deze materiele wereld manifest en ongemantificeerd. Op die manier schenk Ik hen op ieder moment Mijn genade door hen *prema* als vrucht van hun dienstverlening te schenken.

“Er zijn anderen, zoals de *jñānīs*, die hun toevlucht tot Mij nemen en Mijn geboorte en activiteiten beschouwen als tijdelijk en Mijn godsbeeld zien als een product van de externe energie. Op Mijn beurt werp Ik hen herhaaldelijk in het web van de kringloop van geboorte en actie, dat onderhevig is aan destructie. Daar, in de valstrik van illusie, geef Ik hen ellende in de vorm van geboorte en dood. De *jñānīs* echter, die Mijn geboorte en activiteiten als eeuwig beschouwen en Mijn godsbeeld kennen als samengesteld uit eeuwigheid, kennis en zegen, nemen tot Mij hun toevlucht om hun kennis te vervolmaken. Van zulke zoekers naar bevrijding, die naar *mukti* verlangen door hun grofstoffelijke en subtiele lichamen los te laten, hef Ik het verblijf in de kringloop van geboorte en dood, dat voortkomt uit onwetendheid, op en geef hen *brahmānanda* (de zegen van bevrijding) als vrucht van hun verering. Dus niet alleen Mijn toegewijden nemen hun toevlucht tot Mij, maar ook *jñānīs*, *karmīs*, *yogīs*, wereldverzakkers, halfgodenvereerders en alle anderen

volgen Mijn pad. Aangezien Ik *sarva-svarūpa* ben, de vorm van alles, alle paden, inclusief *jñāna* en *karma*, leiden alle paden naar Mij.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI:

*tāṁs tān kāmān harir dadyād yān yān kāmāyate janāḥ
ārādhito yathaivaiṣa tathā puṁsāṁ phalodayaḥ*

Śrīmad-Bhāgavatam (4.13.34)

Uit dit vers kunnen we opmaken, dat in overeenstemming met de intentie, waarmee mensen Bhagavān Śrī Hari vereren of hun toevlucht tot Hem nemen, Hij hen overeenkomstig beloont. De zuivere toegewijden vereren Hem om eeuwige dienstverlening te krijgen aan Zijn spirituele gedaante, die *sac-cid-ānanda* is, samengesteld uit eeuwigheid, cognitie en zegen. Door van zulke liefhebbende toegewijden Zijn eeuwige metgezellen te maken, vervult Bhagavān Śrī Hari hun verlangen om liefdevolle toegewijde dienst aan Hem te verlenen. In overeenstemming met het verlangen van de onpersoonlijke, empirische filosofen geeft Bhagavān hen bevrijding in de vorm van *nirvāṇa* in de vormloze *nirviśeṣa-brahma*, Zijn ongedifferentieerde, onpersoonlijke manifestatie. Bhagavān verschijnt aan degenen met het verlangen naar materieel plezier als Hij, die de vruchten van hun voorgeschreven plicht schenkt. En aan de *yogīs* verschijnt Hij als Īśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en geeft hen mystieke krachten of bevrijding. Van alle uiteenlopende doelstellingen is het ultieme doel dienstverlening te krijgen aan Vrajendra-nandana Śrī Kṛṣṇa in Goloka Vraja.

Het dient uit het huidige vers van *Bhagavad-gītā* duidelijk te zijn, dat de resultaten van verschillende soorten *bhājana* afhankelijk zijn van de verlangens van de beoefenaars en daarom niet dezelfde zijn. Sommigen zeggen, dat de woorden *mauṣyāḥ pārtha sarvaśaḥ* betekenen, dat iedereen het pad van dienstverlening aan Bhagavān volgt

en dat iedereen hetzelfde resultaat krijgt ongeacht de activiteiten, die ze uitvoeren. Dit idee is volkomen onjuist. Het idee, dat de ongelovigen, de *jñānīs*, de toegewijden en de *premī-bhaktas* uiteindelijk exact dezelfde bestemming bereiken, is weerlegd geworden in geschriften, zoals de *Bhagavad-gītā* en *Śrīmad-Bhāgavatam*. Verderop in de *Gītā* (9.25) wordt het volgende gezegd,

*yānti deva-vratā devān pitṛn yānti pitṛ-vratāḥ
bhūtāni yānti bhūtejā yānti mad-yājino 'pi mām*

Degenen, die de halfgoden vereren, gaan naar de planeten van de halfgoden, degenen, die de voorvaderen vereren, gaan naar hun planeet, degenen, die de geesten vereren, gaan naar de planeet van de geesten, en degenen, die Mij vereren, bereiken Mij.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa als volgt, “Ik wissel uit met het gevoel en de stemming, waarin men zijn toevlucht tot Me neemt en Mij vereert. Iedereen kan Mij zeker bereiken, want Ik ben het hoogste doel van alle paden. De zuivere toegewijden krijgen transcendentale zegen door eeuwigdurend vertrouwelijke dienst te verlenen aan Mijn spirituele gedaante, die is samengesteld uit *sac-cid-ānanda*, eeuwigheid, cognitie en zegen, in de Allerhoogste Verblijfplaats. Aan de vereerders van Mijn vormloze aspect, de impersonalisten, geef Ik *nirvāṇa-mukti*, totale verzonkenheid in het *nirviśeṣa-brahma*, op de manier van zelfvernietiging. Aangezien ze niet de eeuwigheid van Mijn *sac-cid-ānanda*-gedaante aanvaarden, verliezen ze als gevolg daarvan hun eigen eeuwige, zegenrijke gedaante.

“In overeenstemming met hun mate van overtuiging werp Ik sommigen van hen in de kringloop van geboorte en dood. Ik verschijn als de leegte aan nihilisten, of *sūnyavādīs*, waarbij Ik hun bestaan samenvoeg met de leegte. Het bewustzijn van materialistische empiristen of reductionistisch materialisten dek ik compleet af, evenals het bewustzijn van degenen, die zich identificeren met een product van de natuur, door hun bewustzijn praktisch statisch te

maken. Voor hen ben Ik alleen bereikbaar in de vorm van inerte natuur. Ik verschijn als Īśvara aan de *yogīs* en beloon hen met mystieke vermogens, of onpersoonlijke bevrijding. Als intrinsieke vorm van alles (*sarva-svarūpa*) ben Ik op die manier het bereikbare object voor alle soorten overtuigingen. Van al deze paden is het enige, dat als hoogste dient te worden beschouwd, het verkrijgen van transcendentale dienstverlening aan Mij. Alle menselijke wezens volgen één van Mijn uiteenlopende paden.”

VERS 12

काङ्क्षन्तः कर्मणां सिद्धिं यजन्त इह देवताः
क्षिप्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा

kāṅkṣantaḥ karmaṇām siddhiṁ yajanta iha devatāḥ
kṣipram hi mānuṣe loke siddhir bhavati karmajā

kāṅkṣantaḥ – degenen die verlangen; *karmaṇām* – van baatzuchtige handelingen; *siddhiṁ* – de vruchten; *yajante* – verering; *iha* – in deze wereld; *devatāḥ* – de halfgoden; *kṣipram* – geswift; *hi* – opdat; *mānuṣe loke* – in deze mensenwereld; *siddhiḥ* – vruchtdragend; *bhavati* – wordt; *karmajā* – dat voortkomt uit baatzuchtig werk.

Degenen, die de vruchten van hun activiteiten in deze wereld wensen, vereren de halfgoden, opdat de resultaten van hun baatzuchtige werk snel worden bereikt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Van degenen, met wie Ik uitwissel, geven zij, die materieel pezier verlangen, het pad van rechtstreekse toewijding aan Mij op en volgen het pad van *karma*, dat snel tot resultaten leidt.” Om dit punt uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *kāṅkṣantaḥ*. Het woord *karmajā* betekent

‘geboren uit *karma*’ en verwijst naar volmaaktheden, zoals het bereiken van de hemelse planeten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚṬṬI: *Karma* bestaat in drie soorten: (1) *nitya* – dagelijks of voorgeschreven, (2) *naimittika* – bij gelegenheid en (3) *kāmya* – met baatzuchtig verlangen. Activiteiten voorgeschreven in de Veda’s, zoals *sandhya*, of het reciteren van gebeden op de drie kruisingen van de dag, zijn verplichte, dagelijkse, religieuze plichten, of *nitya-karma*. Activiteiten, zoals het aanbieden van geschenken aan de voorvaderen, worden gekend als gelegenhedsverplichtingen, of *naimittika-karma*, en activiteiten uitgevoerd met een verlangen naar de vruchten ervan worden *kāmya-karma*, of *sakāma*, genoemd. *Kāmya-karma* is superieur aan zowel het afzien van voorgeschreven plichten (*akarma*) als het uitvoeren van verboden, zondige actie (*vikarma*),

kāmais tais tair hr̥ta-jñānāḥ prapadyante ’nya-devatāḥ

Bhagavad-gītā (7.20)

Mensen die naar de vruchten van hun acties verlangen, geven de verering van Bhagavān Śrī Vāsudeva op en vereren de verschillende halfgoden.

labhate ca tataḥ kāmān mayaiva vihītān hi tāt

Bhagavad-gītā (7.22)

Door de regeling van Bhagavān ontvangen ze van die halfgoden hun gewenste resultaten.

Degenen, die door associatie van zuivere toegewijden de onbeduidendheid van *karma* en zijn vruchten realiseren, gaan over op het pad van *nirguṇa-bhakti*. Ze worden snel succesvol en krijgen dienstverlening aan Bhagavān. Volgens *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) gebeurt dit, omdat Śrī Bhagavān alleen kan worden bereikt door *bhakti* – *bhaktiyāham ekayā grāhyaḥ*. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.20)

zegt ook, “*na sādhayati mām yogaḥ* – Bhagavān wordt niet bereikt door dergelijke processen als *yoga* of het uitvoeren van soberheden.”

VERS 13

चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मविभागशः
तस्य कर्तारमपि मां विद्वद्यकर्तारमव्ययम्

cātur-varṇyam mayā sṛṣṭam guṇa-karma-vibhāgaśaḥ
tasya kartāram api mām viddhy akartāram avyayam

cātur-varṇyam – het stelsel van de vier ordes, zoals de *brāhmaṇas*; *mayā* – door Mij; *sṛṣṭam* – werd gecreëerd; *guṇa* – met de kwaliteit; *karma* – werk; *vibhāgaśaḥ* – volgens onderverdelingen; *tasya* – hiervan; *kartāram* – de schepper; *api* – hoewel; *mām* – Mij; *viddhi* – je moet weten; *akartāram* – niet de doener; *avyayam* – de onveranderlijke.

Het viervoudige stelsel van de *varṇas* (*brāhmaṇa*, *kṣatriya*, *vaiśya* en *śūdra*) werd door Mij gecreëerd op basis van de onderverdelingen van geaardheid (*guṇa*) en werk (*karma*). Hoewel Ik de schepper van dit stelsel ben, moet je weten, dat Ik de onveranderlijke niet-doener ben.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Men kan zich afvragen, “De paden van *bhakti* en *jñāna* geven bevrijding als vrucht, maar het pad van *karma* geeft gebondenheid. Jij, de Allerhoogste Bestuurder, heeft al deze paden geïntroduceerd. Hoe kan dan die partijdigheid in Jou bestaan?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, “Nee, nee, zo is het niet.” Om dit recht te zetten heeft Hij dit vers gesproken, dat begint met het woord *cātur-varṇyam*, duidend op de vier *varṇas*.

Nu worden de kwaliteiten van de vier kasten, of *varṇas*, beschreven. De priesterklasse (*brāhmaṇas*) beschikt over een overheersing

van de geaardheid goedheid en hun werk (*karma*) dient om hun verstand, zintuigen enzovoort te beheersen. De strijdende en bestuurlijke klasse (*kṣatriyas*) wordt overheerst door de geaardheid goedheid vermengd met de geaardheid hartstocht en het is hun plicht om ridderijk te zijn en zich in oorlogvoering te begeven. De handelsgemeenschap (*vaiśyas*) wordt overheerst door de geaardheid hartstocht vermengd met onwetendheid en hun werk is handel, landbouw en bescherming van de koeien, enzovoort. De klasse van arbeiders (*sūdras*) wordt overheerst door de geaardheid onwetendheid en hun voorgeschreven plicht is voor anderen te werken.

“Ik heb de vier kasten, *guṇa-karma-vibhāgaśaḥ*, geschapen volgens onderverdelingen gebaseerd op geaardheid (*guṇa*) en werk (*karma*), die de basis zijn van het pad van baatzuchtig streven. Hoewel Ik de doener en de schepper van dit stelsel ben, moet je weten, dat Ik in feite niet de doener of de schepper ben, want het gaat Mij niet rechtstreeks aan. De materiële natuur (*prakṛti*) is Mijn vermogen, maar Ik ben transcendentaal aan de geaardheden van de materiële natuur. Daarom ben Ik schepper en ook niet schepper, want Ik ben vrij van het vals-ego de doener te zijn. Het is Mijn *prakṛti*, die als materiële oorzaak rechtstreeks bij het vestigen van dit stelsel is betrokken. Ik ben onveranderlijk. Met andere woorden, Ik blijf onveranderd; hoewel Ik de schepper ben, blijf Ik volkomen onpartijdig en onbetrokken bij het introduceren van het *varṇa* stelsel.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān alleen is de schepper en directe initiatiefnemer van het universum. Zo is Hij ook alleen de schepper van de kasten en het viervoudige sociale stelsel van *varṇa-dharma*. Op basis van Zijn grondrechtelijke natuur is de *jīva* een eeuwige dienaar van Śrī Kṛṣṇa. Bhagavān heeft hem een onschatbaar geschenk in de vorm van onafhankelijkheid gegeven. Wanneer de *jīva* zijn onafhankelijkheid misbruikt door te besluiten Kṛṣṇa niet te dienen, dekt *māyā*, Bhagavān's begoochelende

energie, onmiddellijk zijn eeuwige natuur met grofstoffelijke en subtiel materiële lichamen af en werpt hem in de kringloop van herhaaldelijke geboorten en dood. Om zulke zielen te bevrijden schiep Śrī Bhagavān, die grondeloos genadig is, het pad van voorgeschreven plichten (*varṇāśrama-dharma*) door middel van Zijn begoochelend vermogen. Tegelijkertijd is Hij door Zijn spirituele energie, de *cit-śakti*, eeuwigdurend bij Zijn pleziervermogen betrokken. Op die manier blijft Hij zowel onveranderlijk als de niet-doener.

Voor verdere details over de vier *varṇas* dient men *Bhagavad-gītā* (18.41-44) en *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.11.21-24) en (11.17.16-19) te lezen.

VERS 14

न मां कर्माणि लिम्पन्ति न मे कर्मफले स्पृहा
इति मां योऽभिजानाति कर्मभिर्न स बध्यते

*na mām karmāṇi limpanti na me karma-phale sprhā
iti mām yo 'bhijānāti karmabhir na sa badhyate*

na – nee; *mām* – Mij; *karmāṇi* – alle acties; *limpanti* – binden; *na* – niet; *me* – voor Mij; *karma-phale* – naar de resultaten van actie; *sprhā* – hunkeren; *iti* – op die manier; *mām* – Mij; *yaḥ* – die; *abhijānāti* – feitelijk begrijpt; *karmabhiḥ* – door acties; *na* – niet; *saḥ* – hij; *badhyate* – is gebonden.

Karma kan Mij nooit binden, want Ik heb geen verlangen naar de vruchten van actie. Zij die deze waarheid werkelijk bevatten, worden eveneens nooit door hun activiteiten gebonden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Zelfs als Arjuna de argumenten accepteert, die in het voorgaande vers zijn gegeven, kan hij toch nog tegen Bhagavān zeggen, “Maar Jij bent in een dynastie van *kṣatriyas* versche-

nen en Je voert iedere dag de activiteiten van een *kṣatriya* uit, dus hoe kan ik geloven, dat Jij niet de doener (*akartā*) bent?” In antwoord hierop spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *na mām*. “Deze actie bindt Mij niet, zoals het de levende wezens wel bindt. Hoewel het levend wezen naar de vruchten van zijn voorgeschreven plicht verlangt in de vorm van een verblijfplaats in de hemelse planeten enzovoort, heb Ik niet een dergelijk verlangen. Als Allerhoogste Bestuurder ben Ik compleet in Mijn eigen zegen. Ik voer werk uit eenvoudig om een voorbeeld te stellen. Degenen, die Mij niet als zodanig kennen, worden door *karma* gebonden.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān is de complete Absolute Realiteit, samengesteld uit eeuwigheid, cognitie en zegen. Het levend wezen, de *jīva*, is een atomisch bewuste realiteit (*aṇu-cit*). Bhagavān is verzadigd van zes soorten rijkdom, maar de *jīva*, die gekeerd is tegen de dienst van Bhagavān, is ontdaan van rijkdommen. Bhagavān is de meester van *māyā*, terwijl de *jīva* onderhevig is aan het bestuur van *māyā*. Dit zijn de verschillen tussen de twee. De *jīva* kan onder geen enkele omstandigheid *brahma* of Bhagavān worden. Wanneer echter de *jīva bhagavad-bhakti* uitvoert in de wetenschap, dat Śrī Bhagavān almachtig, onafhankelijk, onvergankelijk en vrij van alle verlangens is, raakt hij bevrijd van de gebondenheid aan *karma* en krijgt dienst aan Bhagavān in zijn grondrechtelijke spirituele gedaante. Dit is de eeuwige positie van het levend wezen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Het pad van *karma*, dat is geschapen vanwege *adṛṣṭa* (noodlot, de ongeziene bestemming van de *jīva*), heeft geen invloed op Mij. Ik verlang er ook niet naar om te genieten van de kleinzielige vruchten van *karma*, want Ik, Bhagavān, ben vol van zes rijkdommen. Degenen, die diep nadenken over het pad van *karma* van de *jīva* en over Mijn absoluut onafhankelijke natuur en begrijpen, dat die natuur onvergankelijk is, worden nooit door *karma* gebon-

den. Door zuivere toewijding, of *śuddha-bhakti*, uit te voeren bereiken ze Mij.”

VERS 15

एवं ज्ञात्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः
कुरु कर्मैव तस्मात्त्वं पूर्वेः पूर्वतरं कृतम्

*evam jñātvā kṛtaṁ karma pūrvair api mumukṣubhiḥ
kuru karmaiva tasmāt tvaṁ pūrvaiḥ pūrvataram kṛtam*

evam – dus; *jñātvā* – wetend; *kṛtam* – uitgevoerd (om een voorbeeld aan de wereld te geven); *karma* – werk; *pūrvaiḥ* – door de wijzen in de Oudheid; *api* – zelfs; *mumukṣubhiḥ* – die bevrijding wensten; *kuru* – je moet uitvoeren; *karma* – actie; *eva* – zeker; *tasmāt* – daarom; *tvaṁ* – jij; *pūrvaiḥ* – door die Ouden; *pūrvataram* – voorheen; *kṛtam* – uitgevoerd.

Zelfs de zoekers naar bevrijding uit de Oudheid voerden hun voorgeschreven plichten uit eenvoudig om de standaard aan de gewone man uit te dragen. Daarom moet jij jouw werk doen en het voorbeeld van voorgaande gezagsdragers volgen.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: “Voorgaande autoriteiten, zoals Janaka, die Mij op deze manier kennen, hebben ook hun voorgeschreven plicht uitgevoerd om voor de mensheid een ideaal te stellen.”

VERS 16

किं कर्म किमकर्मेति कवयोऽप्यत्र मोहिताः
तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्षयसेऽशुभात्

*kiṁ karma kim akarmeti kavayo 'py atra mohitāḥ
tat te karma pravakṣyāmi yaj jñātvā mokṣayase 'śubhāt*

kim – wat; *karma* – actie; *kim* – wat; *akarma* – inactiviteit; *iti* – dus; *kavayah* – personen die onderscheid maken; *api* – zelfs; *atra* – op dit punt; *mohitāḥ* – zijn in de war; *ta* – die (wetenschap); *te* – aan jou; *karma* – actie; *pravakṣyāmi* – Ik zal uitleggen; *yat* – dat; *jñātvā* – begrepen hebbende; *mokṣyase* – je zal worden bevrijd; *aśubhāt* – van de ongunstige (gebondenheid veroorzaakt door *karma*).

Zelfs mensen met onderscheidingsvermogen raken verward in hun pogingen om vast te stellen, waaruit actie bestaat en waaruit inactie bestaat. Om die reden zal Ik de wetenschap van *karma* aan jou uitleggen met de kennis, waarmee je zal worden bevrijd van de meest ongunstige kringloop, die van geboorte en dood.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zelfs de wijzen mogen geen voorgeschreven plicht (*karma*) uitvoeren door eenvoudig de voorgaande spirituele autoriteiten te imiteren. Ze mogen eigenlijk alleen handelen, wanneer ze de specifieke aard ervan hebben begrepen. Om deze reden wordt het complexe onderwerp van *karma-tattva*, de wetenschap van het uitvoeren van voorgeschreven plicht, uitgelegd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het commentaar van Śrīla Cakravartī Ṭhākura betekent de logica van *gatānugatika-nyāya* ‘werken door de activiteiten van anderen te imiteren zonder te trachten de kwestie van het doel van de actie te begrijpen’.

VERS 17

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बोद्धव्यं च विकर्मणः
अकर्मणश्च बोद्धव्यं गहना कर्मणो गतिः

*karmaṇo hy api boddhavyaṁ boddhavyaṁ ca vikarmaṇaḥ
akarmaṇaś ca boddhavyaṁ gahanā karmaṇo gatiḥ*

karmaṇaḥ – actie; *hi* – omdat; *api* – ook; *boddhavyam* – dient te worden begrepen; *ca* – en; *vikarmaṇaḥ* – van verboden actie; *akarmaṇaḥ* – van inertie; *ca* – en; *boddhavyam* – dient te worden begrepen; *gahanā* – grondig; *karmaṇaḥ* – van actie; *gatiḥ* – de wetenschap.

Actie, verboden actie en non-actie dienen afzonderlijk te worden begrepen, want de wetenschap van *karma* is uiterst gecompliceerd en diepgaand.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Verboden actie (*vikarma*) leidt tot een misere bestemming. Dit is het principe. *Akarma* betekent ‘het niet uitvoeren van zijn voorgeschreven actie (*karma*)’. Waarom is het voor *sannyāsīs* gunstig om af te zien van hun voorgeschreven plicht? Met andere woorden, hoe bereiken ze het hoogste goed zonder actie te ondernemen? Het principe van *karma* is uitermate diepgaand en moeilijk te begrijpen. Het woord *karma* impliceert alle drie aspecten: actie (*karma*), ledigheid (*akarma*) en verboden actie (*vikarma*).

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het is moeilijk om het fundamentele principe van *karma* te begrijpen. Alleen het *karma* voorgeschreven in de *śāstra* is de oorzaak van bevrijding (*mokṣa*). Verboden actie (*vikarma*), dat het omgekeerde is van voorgeschreven plicht, leidt de levende wezens naar een ellendige bestemming. Het niet uitvoeren van *karma* voorgeschreven in *śāstra* wordt *akarma* (ledigheid) genoemd. Er zijn drie niveau’s van ledigheid.

1. De onwetenden voeren uit gemakzucht het *karma* voorgeschreven in de Veda’s niet uit.
2. Degenen, die het resultaat van *karma* of van voorgeschreven plichten ervaren als vergankelijk en miserabel, ontwikkelen wrok. Omdat ze van *karma* een grote afkeer hebben, handelen ze om bevrijding te bewerkstelligen.

3. Nadat ze onderwerpen over Śrī Bhagavān (*hari-kathā*) hebben gehoord, laten sommige personen het voorgeschreven *karma* achterwege en gaan *bhakti* ontwikkelen.

*tāvat karmāṇi kurvīta na nirvidyeta yāvatā
mat-kathā-sravaṇādau vā śraddhā yāvan na jāyate*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.20.9)

Men dient zijn voorgeschreven plicht uit te voeren, zolang men nog geen onthouding (van *karma*) heeft gecultiveerd of nog geen vertrouwen heeft in het horen en reciteren van onderwerpen over Mij.

In het huidige vers van de *Gītā* impliceert het woord *karmaṇo* in de zin *gahanā karmaṇo gatiḥ* alle drie aspecten – *karma*, *akarma* en *vikarma*.

VERS 18

कर्मण्यकर्म यः पश्येदकर्मणि च कर्म यः
स बुद्धिमान् मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत्

*karmaṇy akarma yaḥ paśyed akarmaṇi ca karma yaḥ
sa buddhimān manuṣyeṣu sa yuktaḥ kṛtsna-karma-kṛt*

karmaṇi – binnen actie; *akarma* – ledigheid; *yaḥ* – die; *paśyet* – kan zien; *akarmaṇi* – binnen ledigheid; *ca* – en; *karma* – actie; *yaḥ* – die; *saḥ* – dat; *buddhimān* – intelligent persoon; *manuṣyeṣu* – onder de mensheid; *saḥ* – hij; *yuktaḥ* – yogī; *kṛtsna-karma* – van alle activiteiten; *kṛt* – de uitvoerder.

Iemand, die actie ziet in ledigheid en ledigheid in actie, is waarlijk een wijze onder de mensen. Hij is een yogī en is transcendentaal gesitueerd, zelfs al voert hij allerlei soorten activiteiten uit.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Van de drie soorten actie wordt de *tattva* van actie en ledigheid uitgelegd in dit vers, dat begint met het woord *karmaṇi*. Persoonlijkheden, zoals Janaka Mahārāja, die zuiver van hart waren, namen geen *sannyāsa*, zelfs al beschikten zij over *jñāna*. In plaats daarvan voerden ze non-actie (*akarma*) uit door op onbaatzuchtige wijze de vruchten van hun activiteiten aan Bhagavān te offeren (*niṣkāma-karma-yoga*). Degenen, die kunnen zien, dat dit geen echte actie (*karma*) is, worden zelf niet gebonden door *karma*. Een *karma-sannyāsī*, wiens hart onzuiver is, die ware kennis ontbeert en louter beschikt over de intellectuele kennis van de *śāstras*, kan alleen verheven lezingen geven. Degenen, die de actie in de non-actie van zulke *sannyāsīs* kunnen zien en die zich realiseren, dat gebondenheid aan actie, of *karma*, slechts leidt tot een miserabele bestemming, zijn werkelijk wijs.

Iemand met een zuiver hart, zoals hierboven beschreven, voert alle soorten *karma* uit, maar wijst de uitvoering van voorgeschreven plichten niet geheel af, met andere woorden, hij aanvaardt geen *karma-sannyāsa*. Aan de andere kant zijn er zogenaamde *karma-sannyāsīs*, die zich erg geleerd beschouwen, maar die in werkelijkheid arrogant en babbelziek zijn. Ze zoeken geen hogere associatie en volgen niet de instructies van de *śāstras*, maar prijzen alleen zichzelf. Zulke mensen met een onzuiver hart hebben vreselijk te lijden.

Śrī Bhagavān heeft ook gezegd,

*yas tv asaṁyata-ṣaḍ-vargaḥ pracandendriya-sārathih
jñāna-vairāgya-rahitas tri-daṇḍam upajīvati
surān ātmānaṁ ātma-sthaṁ nihnute māṁ ca dharmā-hā
avīpakva-kaṣāyo 'smād amuṣmāc ca vihiyate*

Śrīmad-Bhāgavatam (11.18.40-41)

Soms maakt iemand zonder ware kennis en verzaking een show van de aanvaarding van *tridaṇḍa*, het symbool van *sannyāsa*, om zijn leven in stand te houden. Dit wordt vervloekt, als zijn intelligentie, die de zintuigen zou moeten leiden, wordt beheerst door

zijn vurige zintuigen en door de zes onoverwinnelijke vijanden (lust, woede, hebzucht, zinsbegoocheling, trots en afgunst). Zo iemand is de moordenaar van zijn eigen ziel. Hij is volkomen ondergedompeld in een eindeloze reeks materiële verlangens en verloochent de vererenswaardige halfgoden, zijn eigen zelf en zelfs Mij, die zich in zijn hart bevindt. Zodoende wordt hij zowel in deze wereld als in de volgende geruïneerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Al het *karma*, dat wordt uitgevoerd door een *niṣkāma-karma-yogī* is non-actie (*akarma*) in de vorm van *karma-sannyāsa*. Zijn uitvoering van *niṣkāma-karma* bestaat uit onthouding van de vruchten van zijn actie. Of schoon *niṣkāma-karma-yogīs* allerlei soorten activiteiten uitvoeren, worden ze niet beschouwd als *karmīs*, of baatzuchtig strevers. Voor hen zijn actie en non-actie hetzelfde. Aan de andere kant zijn zogenaamde *jñānīs* te vervloeken, die op kunstmatige wijze hun voorgeschreven plicht hebben verzaakt, maar wier gedrag vanwege een onzuiver hart armzalig is, die trots zijn en zichzelf prijzen.

VERS 19

यस्य सर्वे समारम्भाः कामसङ्कल्पवर्जिताः
ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पण्डितं बुधाः

yasya sarve samārambhāḥ kāma-saṅkalpa-varjitāḥ
jñānāgni-dagdha-karmāṇaṁ tam āhuḥ paṇḍitaṁ budhāḥ

yasya – wiens; *sarve* – iedere; *samārambhāḥ* – poging; *kāmasaṅkalpa* – van motivatie en lust; *varjitāḥ* – zonder; *jñāna-agni* – door het vuur van kennis; *dagdha* – is opgebrand; *karmāṇaṁ* – actie; *tam* – hem; *āhuḥ* – noemen; *paṇḍitaṁ* – een geleerd persoon; *budhāḥ* – de wijze.

Degene, wiens iedere activiteit vrij is van verlangen en hunkering naar zintuiglijke lustbevrediging, die alle baatzuchtige

verlangens in het vuur van zuivere kennis heeft verbrand, wordt door de wijzen een geleerd persoon, of *paṇḍita*, genoemd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nu is in vijf verzen (*Gītā* 4.19-24), waarvan het eerste begint met het woord *yasya*, het onderwerp van *karma* in detail behandeld. *Kāma-saṅkalpa-varjitāḥ* betekent ‘ontdaan van het verlangen naar de vruchten van actie’ en *samārambhāḥ* verwijst naar alle acties, die op de juiste wijze zijn gemotiveerd. *Jñānāgni-dagdha-karmāṇam* wijst op degenen, in wie de reacties van al hun voorgaande activiteiten, of verboden activiteiten, in de toorts van kennis zijn verbrand. Het lot van degenen, die verboden activiteiten uitvoeren, zoals wordt beschreven in *Gītā* (4.17), dient op deze manier te worden begrepen. Zoals in het voorgaande vers is uitgelegd, is het juist om de actie van een wijs persoon te zien als non-actie. Zo is het ook juist om zijn verboden actie te zien als non-actie. Dit is vergelijkbaar met het voorgaande vers en wordt uitgelegd in volgende verzen (*Gītā* 4.36-37).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Degenen, die voorgescreven plichten uitvoeren en tegelijkertijd vrij worden van zelfzuchtige verlangens en verboden daden, verbranden alle resultaten van die plichten in het vuur van transcendentale kennis. Dit is het gevolg van hun beoefening van *niṣkāma-karma-yoga*. Zulke verheven zielen worden *jñānāgni-dagdha-karmā* genoemd, ‘degenen die al hun *karma* in het vuur van transcendentale kennis hebben verbrand’.

VERS 20

त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गं नित्यतृप्तो निराश्रयः
कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि नैव किञ्चित्करोति सः

***tyaktvā karma-phalāṅgam nitya-trpto nirāśrayaḥ
karmaṇy abhipravṛtta 'pi naiva kiñcit karoti saḥ***

tyaktvā – te hebben opgegeven; *karma-phala* – de vruchten van actie; *asari-gam* – gehechtheid; *nitya-trptaḥ* – voldaan zijn door zijn eigen eeuwige zegen; *nirāśrayaḥ* – en zonder afhankelijk te zijn (van iemand voor zijn instandhouding); *karmaṇi* – in actie; *abhipravṛttaḥ* – perfect uitvoeren; *api* – hoewel; *na* – niet; *eva* – zeker; *kiñcit* – iets; *karoti* – doet; *saḥ* – hij.

Iemand, die de gehechtheid aan de vruchten van zijn werk heeft opgegeven, die altijd vol is van zijn eigen innerlijke zegen en die voor zijn instandhouding niet van iemand anders afhankelijk is, voert geen actie uit, zelfs al is hij volop bezig met allerlei soorten actie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Nitya-trptaḥ* betekent, dat een dergelijk persoon op zegenrijke wijze innerlijk tevreden blijft. *Nirāśrayaḥ* betekent voor de eigen instandhouding niet afhankelijk zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het woord *yoga*, zoals geciteerd in de *Sārārtha-varṣinī* [het origineel Sanskriet commentaar geschreven door Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura] betekent ‘bereiken, verkrijgen, datgene dat men ontbeert’. Het woord *kṣema* betekent ‘datgene beschermen, dat men bezit’.

VERS 21

निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः
शारीरं केवलं कर्म कुर्वन् नाप्नोति किञ्चिषम्

***nirāśīr yata-cittātmā tyakta-sarva-parigrahaḥ
sārīram kevalam karma kurvan nāpnoti kilbiṣam***

nirāśīh – die niet hunkert; *yata* – is beheerst; *citta* – wiens verstand; *ātmā* – de ziel; *tyakta* – die achterwege heeft gelaten; *sarva-parigrahaḥ* – alle ingrediënten voor zintuiglijk genoeg; *sārīram* – voor lichamelijk onderhoud; *kevalam* – uitsluitend; *karma* – zijn werk; *kurvan* – zo te doen; *na āpnoti* – trekt niet aan; *kilbiṣam* – zondige reactie.

Iemand die zijn verstand en zintuigen kan beheersen, die geen baatzuchtige verlangens koestert, die alle soorten zintuiglijk plezier verzaakt en alleen werkt voor zijn lichamelijke instandhouding, is niet onderhevig aan zondige reacties.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier verwijst het woord *ātmā* naar het grofstoffelijke lichaam. *Sārīram* verwijst naar het uitvoeren van handelingen, zoals het aanvaarden van donaties uit handen van oneerlijke lieden om het lichaam in stand te houden. Zulke mensen trekken geen zonden aan, zelfs al doen ze dit allemaal. Dit beschrijft verder de zin in de *Gītā* (4.17) “*vikarmaṇaḥ boddhavyam* – men dient de fundamentele principes van verboden actie (*vikarma*) te begrijpen”.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Nirāśīh* betekent ‘degenen zonder zelfzuchtige verlangens’. Ofschoon zulke mensen liefdadigheid van oneerlijke lieden kunnen aanvaarden om hun lichaam in stand te houden, maken ze zich niet schuldig aan zonde en zijn ook niet vroom door liefdadigheid op de juiste manier te aanvaarden. Dit komt, omdat ze hun verstand en grofstoffelijk lichaam beheersen en vrij zijn van iedere poging om objecten te verzamelen, die zijn bedoeld voor hun eigen lustbevrediging.

VERS 22

यदृच्छालाभसन्तुष्टो द्वन्द्वतीतो विमत्सरः
समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते

*yadṛcchā-lābha-santuṣṭo dvandvātīto vimatsaraḥ
samaḥ siddhāv asiddhau ca kṛtvāpi na nibadhyate*

yad-ṛcchā – dat vanzelf komt; *lābha* – met winst; *santuṣṭaḥ* – tevreden; *dvandva* – dualiteit (zoals hitte en koude); *atītaḥ* – tolereert; *vimatsaraḥ* – vrij van afgunst; *samaḥ* – gelijkmoedig; *siddhau* – in succes; *asiddhau* – mislukking; *ca* – en; *kṛtvā* – handelen; *api* – hoewel; *na nibadhyate* – hij is niet gebonden.

Hij die tevreden is met objecten, die uit zichzelf komen, die tegenstellingen, zoals hitte en koude verdraagt, die vrij is van afgunst en die zelfs bij de uitvoering van actie in succes en mislukking gelijkmoedig blijft, wordt er niet door gebonden.

VERS 23

गतसङ्गस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेतसः
यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं प्रविलीयते

*gata-saṅgasya muktasya jñānāvasthita-cetasah
yajñāyācarataḥ karma samagraṁ praviliyate*

gata-saṅgasya – heeft gehechtheid opgegeven; *muktasya* – bevrijd; *jñāna* – in kennis; *avasthita* – is gesitueerd; *cetasah* – wiens bewustzijn; *yajñāya* – voor de verering van Viṣṇu; *ācarataḥ* – van iemand die uitvoert; *karma* – baatzuchtig streven; *samagram* – volkomen; *praviliyate* – teniet gedaan.

Alle reacties van baatzuchtig werk uit het verleden worden teniet gedaan van iemand zonder materiële gehechtheden,

wiens verstand zich in transcendentale kennis bevindt en die iedere handeling ter ere van de Allerhoogste uitvoert. Hij wordt bevrijd en komt in het stadium van non-actie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De eigenschappen van het offer, of *yajña*, worden later nog behandeld. Actie uitgevoerd omwille van *yajña* wordt teniet gedaan en dit resulteert in een staat van non-actie (*akarma*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Karma* (werk) uitgevoerd voor het plezier van Śrī Bhagavān wordt nimmer een oorzaak van gebondenheid aan de materiële wereld. Zulke actie voor het plezier van Bhagavān wordt hier beschreven als *akarma-bhāva*, de staat van non-actie.

Het louter uitvoeren van religieuze activiteiten in de vorm van actie, zoals in de Veda's wordt voorgeschreven, leidt uit zichzelf niet tot de hogere planetenstelsels en zondige activiteiten leiden niet tot de hel. Degenen, die *karma* kennen en het principe van *pūrvamīmāṃsā* (waarin de cyclus van geboorte en dood eeuwigdurend is en waarin de beste optie is te streven naar een hogere geboorte onder de halfgoden) aanvaarden, beweren, dat acties een ongezien subtiel vermogen genaamd *apūrva* produceren en dat deze *apūrva* veroorzaakt, dat het *karma* leven na leven zijn resultaten oplevert. Hun idee – dat deze resultaten later met anderen kunnen worden uitgewisseld – is bedoeld om de eeuwigheid van *karma* te vestigen. Deze overweging is echter niet van toepassing op iemand, die onbaatzuchtig werk uitvoert en de vruchten van dat werk zonder gehecht te zijn aan Bhagavān opdraagt.

VERS 24

ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम्
ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना

***brahmārpaṇam brahma havir brahmāgnau brahmaṇā hutam
brahmaiva tena gantavyam brahma-karma-samādhinā***

brahma – aan de allerhoogste spirituele realiteit; *arpaṇam* – het offer (namelijk met offerlepels en andere gebruiksvoorwerpen); *brahma* – (wordt) geestelijk; *haviḥ* – de ghee (en andere ingrediënten voor het offer); *brahma* – wordt geestelijk; *agnau* – in het vuur; *brahmaṇā* – door die *brāhmaṇa*; *hutam* – zijn offer (van voedsel); *brahma* – (wordt) geestelijk; *eva* – zeker; *tena* – door dat; *gantavyam* – is het waard te verkrijgen; *brahma-karma* – met spirituele actie; *samādhinā* – door trance.

Bij de uitvoering van een vuuroffer (*yajña*) zijn de instrumenten voor het offer (zoals een lepel) en de ingrediënten (zoals ghee), de plaats van het offer (vuurplaats), de persoon, die het offer uitvoert (de priester) en de daad van het offeren zelf (*brahma*) van nature spiritueel en zijn bedoeld voor de openbaring van *brahma* (transcendentie). *Brahma* is inderdaad de vrucht verkregen door een persoon, die bij de uitvoering van een dergelijke actie op eenpuntige wijze is verzonken in de zoektocht naar *brahma*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het voorgaande vers stelt, dat men werk dient uit te voeren als een offer (*yajña*) aan de Allerhoogste. Wat is de aard van een dergelijk offer? Vooruitkijkend op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *brahmārpaṇam*. *Arpaṇam* wijst op het instrument, waarmee het offer wordt uitgevoerd. De lepel en andere instrumenten, die bij het offer worden gebruikt, zijn transcendentaal, of *brahma*. Datgene, dat wordt geofferd, zoals ghee en granen, is ook *brahma*. *Brahmāgnau* betekent, dat de vuurplaats van het offer en het offervuur zelf *brahma* zijn. De *brāhmaṇa*, die de *yajña* uitvoert, is ook *brahma*. Dus voor een wijs mens is *brahma* (de Allerhoogste) het enig wenselijke object. Er is geen ander resultaat. Als men vraagt waarom, is het antwoord, dat deze activiteit identiek is aan *brahma* en daardoor leidt

tot *samādhi*, exclusieve concentratie van de geest. Er worden geen andere vruchten verkregen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bij de uitvoering van offers wordt het instrument, dat wordt gebruikt om ghee in het vuur te gieten, een *sruva* genoemd. De ingrediënten geofferd aan de halfgoden worden *havi* genoemd.

Sria Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Luister hoe werk in de vorm van een offer aanleiding geeft tot kennis. Later zal Ik diverse soorten offers bespreken. Nu ga Ik het fundamentele principe, dat erachter schuilt, uitleggen. Voor het levend wezen, dat gebonden is aan materieel bewustzijn, zijn materiële activiteiten dwingend. De trouwe navolging van voorgeschreven plichten, zoals deze wereldse activiteit, waarbij men kan nadenken over de spirituele realiteit of *cit-tattva*, wordt *yajña* genoemd. Wanneer bewuste realiteit zich in materie manifesteert, wordt het *brahma* genoemd. Dat *brahma* is louter Mijn lichaamsuitstraling (*brahmajyoti*). Spirituele realiteit (*cit-tattva*) daarentegen is totaal iets anders dan het materiële universum. *Yajña* is perfect, als de vijf samenstellende delen, namelijk *arpaṇam* (het instrument waarmee wordt geofferd), *havi* (de ingrediënten), *agni* (het vuur), *hotā* (de uitvoerder) en *phala* (de vrucht) de rustplaats van *brahma* zijn, dat wil zeggen, indien ze bedoeld zijn voor de openbaring van *brahma*. Iemands activiteit heet *brahma-yajña*, wanneer hij door geconcentreerde meditatie in zijn activiteiten zoekt naar de openbaring van *brahma*. De instrumenten voor het offer, de ingrediënten, het vuur, de doener (namelijk zijn eigen bestaan) en de vruchten zijn allemaal *brahma*. Dus hun hoogste bestemming is ook *brahma*.”

VERS 25

दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः पर्युपासते
ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति

*daivam evāpare yajñam yoginaḥ paryupāsate
brahmāgnāv apare yajñam yajñenaivopajuhvati*

daivam – de halfgoden; *eva* – inderdaad; *apare* – ander; *yajñam* – offer; *yoginaḥ* – *karma-yogīs*; *pari-upāsate* – perfect offer; *brahmāgnau* – in het vuur van de Absolute Waarheid; *apare* – anderen (*jñāna-yogīs*); *yajñam* – offer; *yajñena* – door het offer; *eva* – inderdaad; *opajuhvati* – offers doen.

***Karma-yogīs* vereren de halfgoden op perfecte wijze door hen ceremoniële offers aan te bieden, terwijl *jñāna-yogīs* al hun activiteiten als godgeschenken aanbieden door ze in het offervuur van de Absolute Waarheid te offeren.**

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān zegt, “Er zijn verschillende soorten *yajña* voor uiteenlopende doelen. Hoor ze nu allemaal.” Śrī Bhagavān spreekt acht verzen te beginnen met het huidige *daivam eva* om deze verschillende soorten *yajña* uiteen te zetten. *Yajña*, waarin halfgoden zoals Indra en Varuṇa worden geëerd, wordt *dai-vam* genoemd. De uitvoerders van zulke *yajñas* beschouwen halfgoden, zoals Indra en anderen, als *brahma*. Dit wordt hier uitgelegd. Volgens de uitspraak *sāsya-devatetyaṇa* zijn de halfgoden de enige vererenswaardige godheden voor degenen, die *deva-yajña* uitvoeren, offer aan de halfgoden; *brahma* wordt hier niet genoemd. *Yoginaḥ* betekent in dit vers *karma-yogīs*, terwijl *apare* impliceert *jñāna-yogīs*. *Brahmāgnau* betekent, dat *brahma*, of Paramātmā Zelf, het offervuur is. In dat offervuur, of Absolute Waarheid (*tat-padārtha*), wordt het geschenk van de *jīva* (*tvam-padārtha*) geofferd door middel (emmer) van het chanten van de *praṇava-mantra*, *oṃ*. Deze *jñāna-yajña* zal verderop worden verheerlijkt. Hier zijn de

woorden *yajñam* en *yajñena* gebruikt voor respectievelijk het geofferde object (zoals ghee) en het instrument van het offer (de emmer). Met andere woorden, het is duidelijk, dat de zuivere *jīva* en *praṇava* respectievelijk worden aangeduid met een superieur begrip van *yajña* en *yajñena*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura drukt Kṛṣṇa's gevoel als volgt uit, “Degenen, die de gelofte afleggen om *yajña* uit te voeren, worden *yogīs* genoemd. Er zijn verschillende soorten *yajña* in overeenstemming met verschillende talenten van *yogīs*. Er zijn in feite evenveel soorten *yajñas* als typen *yogīs*. Volgens wetenschappelijke begrippen kunnen alle *yajñas* worden onderverdeeld in twee algemene groepen: (1) *karma-yajña*, bestaande uit offergaven voor een vuuroffer en (2) *jñāna-yajña*, het offer in de vorm van de overpeinzing van de spirituele realiteit, *cit-tattva*. Dit wordt verderop uitgelegd.

“Luister alsjebieft, nu Ik enkele typen *yajñas* uitleg. De *karma-yogīs* voeren hun offer uit met de verering van Mijn geauthoriseerde vertegenwoordigers, zoals Indra en Varuṇa, die door Mijn externe energie met specifieke vermogens zijn begiftigd. Door dergelijke verering komen deze *karma-yogīs* geleidelijk in het stadium van het onzelfzuchtig offeren van de vruchten van hun onderneming aan Bhagavān (*niṣkāma-karma-yoga*). Het offer van de *jñāna-yogīs* bestaat uit het offeren van zichzelf (*tvaṁ-padārtha*) als de ghee in het vuur van de Absolute (*tat-padārtha*) door de *praṇava-mantra*, *om̐*, te reciteren of door hun toevlucht te nemen tot het grote axioma *tat-tvaṁ asi* – jij bent Zijn dienaar. De meerwaarde van dit offer in de vorm van overpeinzing van de spirituele realiteit zal verderop worden uitgelegd.”

VERS 26

श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु जुह्वति
शब्दादीन् विषयान् अन्य इन्द्रियाग्निषु जुह्वति

śrotrādinīndriyāṅy anye saṁyamāgniṣu juhvati
śabdādīn viṣayān anya indriyāgniṣu juhvati

śrotra-ādīni – beginnend met het oor; *indriyāṅi* – de zintuigen; *anye* – andere (levenslang celibataire studenten); *saṁyama* – van het beheerste verstand; *agniṣu* – in het vuur; *juhvati* – offer; *śabda-ādīn* – beginnend met geluid; *viṣayān* – de zintuigobjecten; *anye* – anderen (mensen in huishoudens); *indriyaagniṣu* – in het vuur van de zintuigen; *juhvati* – offer.

De levenslange celibatairen offeren hun oren en andere zintuigen in het vuur van het beheerste verstand, terwijl de mensen in huishoudens zintuigobjecten, zoals geluid, in het vuur van de zintuigen offeren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De vastbesloten celibatairen, of *brahmacārīs*, offeren hun horen en andere zintuiglijke functies in het vuur van het beheerste verstand. Op die manier lossen ze de zintuigen op in het gezuiverde verstand. De twijfelachtige celibatairen, of *grhasthas* (religieuze mensen in huishoudens), offeren de zintuigobjecten, zoals geluid, in het vuur van de zintuigen.

VERS 27

सर्वाणीन्द्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे
आत्मसंयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते

sarvāṅīndriya-karmāṅi prāṇa-karmāṅi cāpare
ātma-saṁyama-yogāgnau juhvati jñāna-dīpiti

sarvāṇi – van alle; *indriya* – van de zintuigen; *karmāṇi* – de functies; *prāṇa-karmāṇi* – de functies van de ademhaling; *ca* – en; *apare* – anderen (*yogīs*); *ātmasaṁnyama* – van de zelfbeheerste (zuivere) ziel; *yoga-agnau* – in het vuur van verbinding; *juhvati* – offer; *jñāna-dīpīte* – dat is verlicht door transcendentale kennis.

Andere *yogīs* offeren de activiteiten van hun zintuigen en levensadem in het vuur van het beheerste zelf, dat door kennis wordt verlicht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Apare* betekent ‘de kenner van zuiver zelf, de *jīva*’. Deze *yogīs* offeren al hun zintuigen, de activiteiten van de zintuigen, zoals horen en zien, de tien soorten levensadem (*prāṇa*) en de acties van de levensadem in het vuur van het beheerste zelf, of het vuur van het gezuiverde bestaan van de *jīva*. Met andere woorden, ze lossen het verstand, de intelligentie, de zintuigen en de tien soorten levensadem op in het zuivere zelf. Hun idee is, dat in alles dat bestaat een zuivere ziel aanwezig is en dat het verstand enzo voort geen echt bestaan heeft.

De tien soorten levensadem en hun activiteiten zijn als volgt.

1. *prāṇa* uitademing
2. *apāna* inademing
3. *samāna* in evenwicht brengen van alle objecten, gegeten of gedronken
4. *udāna* rijzend
5. *vyāna* overall bewegend
6. *nāga* boeren
7. *kūrma* openen van de ogen
8. *krkara* hoesten
9. *devadatta* geeuwen
10. *dhanañjaya* in het lichaam blijven zelfs na de dood

VERS 28

द्रव्यज्ञास्तपोयज्ञा योगयज्ञास्तथापरे
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः संशितव्रताः

*dravya-yajñās tapo-yajñā yoga-yajñās tathāpare
svādhyāya-jñāna-yajñās ca yatayaḥ saṁśita-vratāḥ*

dravya-yajñāḥ – offer van bezittingen in liefdadigheid; *tapo-yajñāḥ* – offer in de vorm van soberheden; *yoga-yajñāḥ* – offer in de vorm van *yoga*; *tathā* – en; *apare* – ander; *svādhyāya-jñāna-yajñāḥ* – offer in de vorm van studie van transcendentale kennis uit de Veda's; *ca* – en; *yatayaḥ* – (al deze) asceten; *saṁśita-vratāḥ* – volgen strikte geloften.

Sommigen voeren het offer uit door hun bezittingen in liefdadigheid weg te geven, sommigen door het uitvoeren van soberheden, sommigen door de *yoga* van achtvoudige mystiek te beoefenen en anderen door studie van de Veda's en het vergaren van transcendentale kennis. Allen, die dergelijke pogingen ondernemen, volgen strikte geloften.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Degenen, die offers uitvoeren door hun materiële bezittingen in liefdadigheid weg te geven, worden *dravya-yajñāḥ* genoemd. Degenen, die offers uitvoeren door zware soberheden uit te voeren, zoals de *cāndrāyaṇa-vrata*, worden *tapo-yajñāḥ* genoemd. Degenen, die offers uitvoeren door het achtvoudige proces van *aṣṭāṅga-yoga* te beoefenen, worden *yoga-yajñāḥ* genoemd en degenen, die de Veda's louter bestuderen om kennis te vergaren, worden *svādhyāya-jñāna-yajñāḥ* genoemd. Al degenen, die zulke pogingen ondernemen, worden beschreven als *saṁśita-vratāḥ* (uitvoerders van strikte geloften).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier beschrijft Bhagavan Śrī Kṛṣṇa uiteenlopende soorten offers. *Karma-yogis* geven

granen, kleding enzovoort in liefdadigheid. Dit is hun *dravya-yajña*. Ze voeren welzijnsactiviteiten uit, die in Smṛti's worden beschreven, zoals het graven van putten en vijvers, het vestigen van tempels voor de halfgoden, het geven van voedsel in liefdadigheid en het aanleggen van parken en tuinen. Er zijn anderen, die activiteiten uitvoeren, zoals het beschermen van degenen, die van hen afhankelijk zijn, en leggen de gelofte van universele geweldloosheid af. Hun liefdadige activiteiten worden *datta-karma* genoemd. Er zijn anderen, die offers uitvoeren om de halfgoden een plezier te doen. Dit wordt *iṣṭa-yajña* genoemd. En sommigen leggen geloften af voor pijnlijke soberheden, zoals *cāndrāyaṇa*, die in *Manu-saṁhitā* uiteen worden gezet,

Kṛcchra-vrata:

*ekaikam grāsam aśnīyāt try-ahāni trīṇi pūrvavat
try-ahañ copavased antyam atikṛcchraṁ caran dvijaḥ*

Manu-saṁhitā (11.214)

Gedurende de eerste drie dagen eet de persoon één mondvul voedsel tijdens de dag. De volgende drie dagen eet hij dagelijks een mondvul voedsel in de avond en gedurende drie dagen daarna neemt hij een hap voedsel per dag zonder te bedelen. Tijdens de laatste drie dagen vast hij volkomen. Deze ascetische gelofte wordt *kṛcchra-vrata* genoemd.

Cāndrāyaṇa-vrata:

*ekaikam hrasayet piṇḍaṁ kṛṣṇe śukle ca vardhayet
upasṛṣaṁś tri-śavaṇam etac cāndrāyaṇaṁ smṛtam*

Manu-saṁhitā (11.217)

Op de dag van de volle maan dient de persoon slechts vijftien volle monden voedsel per dag te nemen en 's morgens, 's middags en 's avonds te baden. Vanaf de eerste dag van de maan dient hij zijn voedselinname met één mondvul te reduceren en op de veertiende dag dient hij slechts één mondvul te eten. Op de donkere maansdag dient hij helemaal te vasten. Vanaf de eerste dag van de nieu-

we maan verhoogt hij zijn voedselinname met één mondvul per dag, zodat hij vijftien monden voedsel eet op de volle maansdag. Dit wordt *cāndrāyaṇa-vrata* genoemd.

Er zijn anderen, die een offer brengen door zich op *yoga* toe te leggen. Hun offer bestaat uit de beoefening van *aṣṭāṅga-yoga*, waarbij ze op een vrome of heilige plaats verblijven. Patañjali heeft gezegd, “*yogaś citta-vṛtti-nirodha* – *yoga* betekent het beheersen van verscheidene activiteiten van het verstand.” De acht onderdelen van *yoga* zijn *yama* (zich houden aan regulerende principes), *niyama* (afzien van activiteiten die dienen te worden vermeden), *āsana* (zittende posities), *prāṇāyāma* (beheersing van de ademhaling), *pratyāhāra* (terugtrekken van de zintuigen), *dhāraṇa* (concentratie), *dhyāna* (meditatie) en *samādhi* (trance). Dit proces wordt *aṣṭāṅga-yoga* genoemd. Andere *karma-yogīs* noemen de studie van de Veda’s *jñāna-yajña*; dit is hun exclusieve bezigheid.

VERS 29

अपाने जुह्वति प्राणं प्राणेऽपानं तथापरे
प्राणापानगती रुद्ध्वा प्राणायामपरायणाः
अपरे नियताहाराः प्राणान् प्राणेषु जुह्वति

***apāne juhvati prāṇam prāṇe 'pānam tathāpare
prāṇāpāna-gatī ruddhvā prāṇāyāma-parāyaṇāḥ
apare niyatāhārāḥ prāṇān prāṇeṣu juhvati***

apāne – in het neerwaarts gaan; *juhvati* – hij offert; *prāṇam* – oprijzende adem; *prāṇe* – in het opwaarts gaan; *apānam* – de neerwaartse adem; *tathā* – en; *apare* – anderen (die vertrouwen hebben in het proces van *prāṇāyāma*); *prāṇa-apāna-gatī* – de beweging van deze twee luchtstromen; *ruddhvā* – te hebben geblokkeerd; *prāṇāyāma-parāyaṇāḥ* – gewijd aan de verhoging van hun levensenergie; *apare* – anderen; *niyata-āhārāḥ* – eten beteugelen; *prān-*

an – hun oprijzende ademhalingen; *prāṇeṣu* – in de oprijzende ademhalingen; *juhvati* – offeren.

Anderen, die steevast de levenskracht (*prāṇāyāma*) beheersen, offeren de oprijzende adem (*prāṇa*) in de neerwaartse adem (*apāna*) en omgekeerd offeren ze de neerwaartse adem in de oprijzende adem. Nadat ze zowel de oprijzende als de neerwaartse ademhaling hebben gestopt, wijden ze zich aan de beheersing van verscheidene luchtstromen. Anderen be-teugelen hun voedselinname en offeren de oprijzende adem in de neerwaartse adem zelf als een offer.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Bepaalde *yogīs*, die zijn toegewijd aan de beheersing van hun levensadem, offeren de oprijzende adem (*prāṇa*) in de neerwaartse adem (*apāna*). Dit betekent, dat ze bij het inademen beide combineren. Op dezelfde manier offeren ze bij het uitademen de neerwaartse adem in de uitgaande adem en wanneer ze hun adem inhouden, stoppen ze de beweging van zowel de oprijzende als de neerwaartse adem en concentreren zich in de beoefening van *prāṇāyāma*.

Anderen, die de zintuigen willen beheersen, offeren hun zintuigen in hun levensadem door hun voedselinname te matigen. De zintuigen staan onder controle van *prāṇa*, de levensadem. Wanneer de levensadem zwak wordt, worden de zintuigen van nature ook zwak en zijn niet meer in staat om van hun zintuigobjecten te genieten. Op deze manier offeren deze personen hun uitgeschakelde zintuigen in hun levensadem en leven alleen van hun levensadem.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Aṣṭāṅga-yoga* (het achtvoudige pad van *yoga*) wordt in groter detail uitgelegd. *Yogīs* offeren de oprijzende adem in de neerwaartse adem door in te ademen. Met andere woorden, wanneer ze inademen, combineren ze deze. En wanneer ze uitademen, offeren ze de neerwaartse adem in

de oprijzende adem en wanneer ze hun adem vasthouden, stoppen ze de beweging van zowel de oprijzende als de neerwaartse levensstroom.

Het woord *prāṇāyāma* heeft twee componenten. *Prāṇa* betekent ‘een speciaal soort lucht’ en *āyāma* betekent ‘uitbreiding’. Hier betekent uitbreiding het beheersen van *prāṇa* (levensadem) van de punt van de teenagels tot het haar op de kruin van het hoofd. In *Garuḍa Purāṇa* wordt gezegd, “*prāṇāyāmo maruj-jayaḥ* – het beheersen van *prāṇa* wordt *prāṇāyāma* genoemd.” Daarom betekent *prāṇāyāma* het expanderen van *prāṇa* om de activiteiten van de zintuigen te beheersen.

Zo legt *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.15.1) uit, “Wanneer iemand zijn zintuigen en ademhaling beheerst en zijn bewustzijn in Mij laat verzinken, komen alle mystieke perfecties van nature onder zijn controle.” Voor meer informatie over dit onderwerp kunnen lezers het boek *Prema-prādīpa* van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura bestuderen.

De *Smṛti*’s beschrijven offers, zoals *dravya-yajña* (het offeren van materiële bezittingen aan liefdadigheid), *tapo-yajña* (het uitvoeren van zware soberheden), *yoga-yajña* (het uitvoeren van het achtvoudige proces van *aṣṭāṅga-yoga*), *svādhyāya-jñāna-yajña* (het bestuderen van de Veda’s voor het vergaren van kennis) en de *tantra-sāstra* beschrijven *haṭha-yoga* en diverse andere typen geloften om de zintuigen te leren beheersen. Het beste type offer voor dit Kali-yuga echter, waarin de mensen slechts over een korte levensduur beschikken en over een zeer geringe intelligentie beschikken, is de natuurlijke en gemakkelijk te perfectioneren *saṅkīrtana-yajña*, het chanten van de heilige namen van Bhagavān. Niet alleen ieder mens, maar ieder levend wezen heeft het recht om *saṅkīrtana-yajña* uit te voeren.

*harer nāma, harer nāma, harer nāmaiva kevalam
kalau nāsty eva, nāsty eva, nāsty eva, gatir anyathā*

Bṛhad-Nāradiya Purāṇa

In dit tijdperk van ruzie en schijnheiligheid is de enige manier om bevrijding te bereiken het chanten van de heilige naam van God. Er is geen andere manier, er is geen andere manier, er is geen andere manier.*

Dit wordt ook uitgelegd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.5.32),

*kṛṣṇa-varṇaṁ tvīṣākṛṣṇaṁ sāṅgopāṅgāstra-pārṣadam
yajñaiḥ sankīrtana-prāyair yajanti hi sumedhasaḥ*

Door het offer van het chanten van de heilige namen uit te voeren vereren intelligente personen de Persoonlijkheid, in wiens mond de twee lettergrepen *kṛ* en *ṣṇa* dansen, wiens lichaamskleur lijkt op stralend goud en die wordt omringd door Zijn metgezellen, dienaars, wapens en vertrouwelingen.

VERS 30

सर्वेऽप्येते यज्ञविदो यज्जक्षपितकल्मषाः
यज्जन्शिष्टामृतभुजो यान्ति ब्रह्म सनातनम्

*sarve 'py ete yajña-vido yajñ-kṣapita-kalmaṣāḥ
yajñna-śiṣṭāmṛta-bhujo yānti brahma sanātanam*

sarve – alle; *api* – ook; *ete* – die; *yajña-vidaḥ* – die op de hoogte zijn van het principe van het offer; *yajña* – door een offer; *kṣapita* – gereinigd; *kalmaṣāḥ* – van zonden; *yajña-śiṣṭa* – restanten van een offer; *amṛta-bhujāḥ* – zij genoten onsterfelijkheid; *yānti* – ze bereiken; *brahma* – geest; *sanātanam* – eeuwigdurend.

Al degenen, die het principe van het offer kennen, worden door het uit te voeren vrij van zonden. Nadat ze de ambrozijnen restanten van het offer hebben geproefd, bereiken ze het eeuwig *brahma*, het platform van transcendentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Al degenen, die de principes van het offer kennen en de offers uitvoeren zoals hierboven beschreven, maken geleidelijk vooruitgang in kennis, waarmee ze *brahma* kunnen bereiken. Hier wordt het secundaire resultaat van een dergelijk offer uitgelegd; ze proeven ook de ambrozijnen restanten van het offer, zoals werelds plezier, rijkdom en mystieke perfecties. Op dezelfde manier wordt de primaire vrucht als *brahma-yānti* (het bereiken van *brahma*) beschreven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VRṬTI: De eerste vrucht van het offer is het bereiken van *brahma*, het platform van transcendentie, en de secundaire vrucht is het verkrijgen van werelds plezier en mystieke vermogens, zoals *aṇimā-siddhi* (atomisch van omvang worden).

VERS 31

नायं लोकोऽस्त्ययज्ञस्य कुतोऽन्यः कुरुसत्तम

nāyam loko 'sty ayajñasya kuto 'nyaḥ kuru-sattama

na – niet; *ayam lokaḥ* – deze wereld; *asti* – er is; *ayajñasya* – voor iemand die geen *yajña* uitvoert; *kutaḥ* – wat dan; *anyaḥ* – van de andere wereld; *kuru-sattama* – O beste der Kuru's.

O beste der Kuru's, iemand die geen offer uitvoert kan zelfs planeet Aarde met haar miezerige geluk niet bereiken. Hoe kan hij dan de planeten van de halfgoden en anderen binnengaan?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Door geen offer uit te voeren wordt zonde aangetrokken. Om dit uit te leggen spreekt Bhagavān Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *nāyam*. Als men zelfs planeet Aarde niet kan

bereiken, die in zulk ontzettend gering geluk voorziet, hoe kan men dan de hogere planeten, zoals die van de halfgoden, bereiken?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Thākura drukt Kṛṣṇa's stemming als volgt uit, "Daarom Arjuna, O beste der Kuru's, iemand die geen offer uitvoert, kan zelfs deze wereld niet bereiken, laat staan de volgende. Daarom is het offer zeker wel een noodzakelijke plicht. Hieruit moet je afleiden, dat de kastenregels van de Smṛti's (*smārta-varṇāśrama*), het achtvoudige yogaproces, vedische offers enzovoort allemaal onderdeel van het offer zijn. Zelfs *brahma-jñāna* is een speciaal soort offer. Er is in deze wereld geen andere voorgeschreven plicht dan het offer. Al het andere is verboden, of zondige activiteit."

VERS 32

एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे
कर्मजान् विद्धि तान् सर्वान् एवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे

*evam̐ bahu-vidhā yajñā vitatā brahmaṇo mukhe
karma-jān viddhi tān sarvān evam̐ jñātvā vimokṣyase*

evam – aldus; *bahu-vidhāḥ* – vele soorten; *yajñāḥ* – van offers; *vitatāḥ* – worden uitgebreid beschreven; *brahmaṇah* – van de Veda's; *mukhe* – uit de mond; *karma-jān* – ontstaan uit actie; *viddhī* – je moet weten; *tān* – zij; *sarvān* – allemaal; *evam* – aldus; *jñātvā* – weten; *vimokṣyase* – je wordt bevrijd.

De diverse soorten offers worden in de Veda's uitgebreid beschreven. Als je weet, dat ze allemaal voortkomen uit voorgeschreven plicht (*karma*), bereik je bevrijding.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Brāhmaṇa* betekent 'van de Veda's' en *mukhena* betekent 'uit de mond'. *Vedena* betekent 'duidelijk uit

Mijn eigen mond gesproken'. *Karma-jān* betekent 'geboren door de actie van spraak, verstand en lichaam'.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De offers, waarover in de Veda's wordt gesproken, worden uitgevoerd door activiteiten van lichaam, geest en spraak; daarom hebben ze geen relatie met de ware aard van het zelf. De ziel (ātma) blijft onverschillig en is onthecht van al deze processen. Het krijgen van dit inzicht bevrijdt van de gebondenheid aan deze materiële wereld.

VERS 33

श्रेयान् द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञः परन्तप
सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते

*śreyān dravyamayād yajñāḥ jñāna-yajñāḥ parantapa
sarvaṁ karmākhilam pārtha jñāne parisamāpyate*

śreyān – beter; *dravyamayāt* – van materiële bezittingen; *yajñāt* – dan het offer; *jñāna-yajñāḥ* – het offer van kennis; *parantapa* – O belager van de vijand (Arjuna); *sarvam* – allemaal; *karma-akhilam* – complete actie; *pārtha* – O Pārtha; *jñāne* – in transcendentale kennis; *parisamāpyate* – mondt uit.

O Parantapa, het offer, dat resulteert in de realisatie van transcendentale kennis (*jñāna-yajñāḥ*), is superieur aan het uitvoeren van louter ceremoniële rituelen en offers (*dravya-maya-yajñā*), want, O Pārtha, de uitvoering van alle voorgeschreven actie mondt uit in transcendentale kennis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Jñāna-yajñā* (zoals beschreven in *Gītā* 4.25) is superieur aan *karma-yajñā* of *dravyamaya-yajñā*, dat bestaat uit materialistische rituelen en offers (zoals beschreven in *Gītā* 4.24). Men kan zich afvragen waarom. Het antwoord is, dat het verkrijgen

van bovenzinnelijke kennis neerkomt op de optelling van alle actie. Met andere woorden, baatzuchtige actie (*karma*) houdt op te bestaan, of verliest zijn vruchtdragende aspect, nadat men transcendente kennis, of *jñāna*, krijgt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In zijn commentaar op dit vers citeert Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura Śrī Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Hoewel al deze offers geleidelijk tot transcendente kennis leiden en vervolgens rust en vrede brengen en – indien het bij het levend wezen begint door te dringen – tenslotte tot voorspoed in de vorm van *bhakti* leiden, is er toch iets, dat in ogen-schouw dient te worden genomen. Uit de bovenstaande groep offers kan iemand afhankelijk van zijn geloof en vertrouwen soms *dravyamaya-yajña*, ceremonieel rituele offers, uitvoeren en vervolgens *jñāna-māyā-yajña* (een offer dat leidt tot transcendente kennis). Dit tweede type offer is veruit superieur aan het eerste, want, O Pārtha, alle voorgeschreven plicht (*karma*) mondt uit in transcendente kennis (*jñāna*). Als bij de uitvoering van offers de overweging van datgene, dat transcendentaal is, niet wordt betrokken, komt de hele onderneming eenvoudig neer op ritueel. Wanneer echter het doel op spirituele vooruitgang is gericht, worden de offers gespiritualiseerd, of worden transcendentaal en verliezen hun vruchtdragende, materialistische geaardheid. Het aspect van het offer, dat alleen bestaat uit materiële rituelen (*dravyamaya*), wordt *karma-kāṇḍa* genoemd. Men dient zich bij de uitvoering van *yajña* hiervan zeer bewust te blijven.”

Śrī Caitanya Mahāprabhu heeft het ook gezegd, “Alleen degenen, die Śrī Kṛṣṇa eren met het offerproces van het chanten van de heilige namen, of *saṅkīrtana-yajña*, maken een succes van hun leven en zijn erg intelligent. Alle anderen zijn moordenaars van het hoger zelf.” De *yajña* van het chanten van de heilige naam van Kṛṣṇa is de beste van alle typen *yajña*. Het uitvoeren van miljoenen *āsvamedha*-

yajñas kan niet opwegen tegen het eenmaal chanten van de naam van Kṛṣṇa. Degenen die zulke vergelijkingen trekken, zijn religieuze vervalsers of hypocrieten en Yamarāja straft hen op diverse manieren. Dit wordt in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (Ādi-līlā 3.77-79) benadrukt,

*saṅkīrtana-pravartaka śrī-kṛṣṇa-caitanya
saṅkīrtana-yajñe tāñre bhaje, sei dhanya*

Śrī Kṛṣṇa Caitanya is de aanstichter van het offer van *saṅkīrtana* (chanten van de heilige naam). Iemand die deze *saṅkīrtana* uitvoert is inderdaad fortuinlijk.

*sei ta' sumedhā, āra kubuddhi saṅsāra
sarva-yajña haite kṛṣṇa-nāma-yajña sāra*

Een dergelijk persoon is waarlijk intelligent, terwijl anderen zeker dwaas zijn en de kringloop van herhaaldelijke geboorte en dood ondergaan. Van alle uitvoerende offers is het chanten van Gods heilige namen de essentie.”

*koṭi aśvamedha eka kṛṣṇa nāma sama
yei kahe, se pāṣaṇḍī, daṇḍe tāre yama*

Iemand die zegt, dat tienmiljoen *aśvamedha*-offers gelijk zijn aan het chanten van één naam van Śrī Kṛṣṇa is ongetwijfeld een atheïst. Hij wordt zeker door Yamarāja gestraft.*

Bovendien wordt door het chanten van de *hare kṛṣṇa mahā-mantra* de gebondenheid aan de materiële wereld gemakkelijk verbroken en door het chanten van de heilige naam van Kṛṣṇa krijgt men liefdevolle toegewijde dienst aan Hem. Deze *yajñas* behoren niet tot de eeuwige bezigheid van de ziel, dus alle *yajñas* in het tijdperk van Kali zijn zinloos behalve het chanten van Kṛṣṇa's naam. Dit wordt verder verhelderd in *Śrī Caitanya-caritāmṛta* (Ādi-līlā 7.73-74).

*kṛṣṇa-mantra haite habe saṅsāra-mocana
kṛṣṇa-nāma haite pābe kṛṣṇera caraṇa*

Door het chanten van de naam van Kṛṣṇa kan men vrij worden van het materiële bestaan. Door het chanten van de Hare Kṛṣṇa *mantra* kan men zowaar de lotusvoeten van Bhagavān bereiken.*

*nāma vinu kali-kāle āra dharma
sarva-mantra-sāra nāma, ei śāstra-marma*

In dit Tijdperk van Kali bestaat geen ander religieus pincipe dan het chanten van de heilige naam. Deze naam van Kṛṣṇa is de essentie van alle Veda's. Het is de conclusie van alle geschriften.*

VERS 34

तद्विद्धि प्रणिपातेन परिप्रश्नेन सेवया
उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानं ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः

*tad viddhi praṇipātena pariprasnena sevayā
upadeksyanti te jñānam jñāninaḥ tattva-darśinaḥ*

tat – deze kennis; *viddhi* – begrijpen; *praṇipātena* – door languit eerbetuigingen aan te bieden (aan de *guru* die instructies geeft over transcendentale kennis); *pariprasnena* – door relevante vragen over ieder aspect; *sevayā* – door toegewijde dienst te verlenen; *upadeksyanti* – ze zullen openbaren; *te* – aan jou; *jñānam* – die kennis; *jñāninaḥ* – degenen in kennis; *tattva-darśinaḥ* – die de Absolute Waarheid hebben gezien.

Leer deze transcendentale kennis door de geestelijk leermeester, die zulke kennis geeft, languit eerbetuigingen aan te bieden, hem relevante vragen te stellen en hem diensten te verlenen. Degenen die goed belezen zijn in de betekenis van de geschriften kunnen jou verlichten door instructies over deze wetenschap te geven.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hoe kan deze kennis worden verkregen? Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *tad-viddhi* om deze infor-

matie te geven. Nadat je de *guru*, die jou instructies over transcendentale kennis geeft, languit jouw eerbetuigingen hebt aangeboden, moet je als volgt vragen, “O Bhagavān [*gurudeva* wordt hier met Bhagavān aangesproken, omdat hij *āśraya* Bhagavān, het hoogste reservoir van liefde voor Bhagavān, is; de *sad-guru*, die *sākṣāt-haritvena* is, heeft de kwaliteiten van Bhagavān], waarom zit ik in deze materiële conditie? Hoe kan ik eruit komen?” Men dient hem tevreden te stellen door hem diensten te verlenen en in zijn persoonlijke behoeften (*paricaryā*) te voorzien. In de geschriften wordt ook gezegd,

*tad-vijñānārthaṁ sa gurum evābhigacchet
samt-pāṇiḥ śrotriyaṁ brahma-niṣṭham*

Muṇḍaka Upaniṣad (1.2.12)

Om kennis van Śrī Bhagavān te krijgen, moet men de *guru* benaderen, die de ware betekenis van de Veda's kent, en hem als offer het brandhout van het hoogste vertrouwen aanbieden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier beschrijft Śrī Kṛṣṇa de kennis over Bhagavān als uiterst zeldzaam en moeilijk te begrijpen. Het kan alleen worden begrepen door de genade van een geperfectioneerde ziel, die *tattva-jñānī* is, iemand die de Waarheid kent, en specifiek een *tattva-darsī*, iemand die de Waarheid heeft gerealiseerd. Oprechte beoefenaars (*sādhakas*) zonder bijbedoelingen moeten een dergelijke verheven ziel over deze *tattva* ondervragen en hem een plezier doen door languit hun eerbetuigingen aan te bieden en door relevante vragen te stellen en hem diensten te verlenen.

Praṇipātena betekent ‘*praṇāmas* aanbieden met acht of vijf ledenmaten van het lichaam’. *Praṇāma*, of *namaskāra*, betekent ‘het opgeven van vals-ego en zich neerbuigen’. Hier betekent *sevā* ‘gunstig gestemde dienst verlenen voor het plezier van de *guru*’. Dit vers beschrijft twee symptomen van een *guru*, die transcendentale kennis

geeft: hij is zowel *jñānī* als *tattva-darsī*. Iemand die de geschriften heeft bestudeerd en de kennis ervan heeft begrepen, wordt *jñānī* genoemd, terwijl een *tattva-darsī* een geperfectioneerde ziel is, die rechtstreekse waarneming van de Waarheid heeft.

Sommige personen beschikken over complete kennis, maar hebben geen rechtstreekse realisatie van *tattva* (filosofische waarheden) en van *tat* (de Absolute Waarheid, Śrī Bhagavān). De instructies van dergelijk gerealiseerde personen kunnen geen vrucht dragen. Alleen instructies van een verheven, gerealiseerde persoonlijkheid kan dat. *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.3.21) zegt eveneens, “*tasmād guruṃ prapadyeta jijñāsuḥ* – om zijn hoogste welzijn te kunnen inzien moet een leergierige *sādhaka* zijn toevlucht aan de lotusvoeten van een bonafide *guru* aanvaarden.” Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura geeft als volgt zijn commentaar op dit vers, “Om hun allerhoogste heil een eeuwige welzijn te kennen moeten *sādhakas* de toevlucht aanvaarden tot een geestelijk leermeester, die deskundig is in de betekenissen van de vedische geschriften (*śabda-brahma*), die Parabrahma heeft gerealiseerd en die geen materiële gehechtheden heeft. Als hij niet deskundig is of belezen is in de betekenissen van de vedische geschriften, is hij niet in staat om de twijfels van zijn leerlingen weg te nemen en verliezen ze hun vertrouwen in hem. Als *guru* geen rechtstreekse realisatie van Parabrahma (Bhagavān) heeft, zal zijn genade niet ten volle vrucht dragen en niet het hoogste resultaat opleveren. Het woord *upasamāśraya* (11.3.21) verwijst naar de *guru*, die beschikt over realisatie van de Absolute. Dit betekent, dat hij niet ten prooi valt aan lust, woede, hebzucht enzovoort, want hij heeft geen materiële gehechtheden.”

Dit wordt verder verhelderd in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.18),

*śabda-brahmaṇi niṣṇāto na niṣṇāyāt pare yadi
śramas tasya śrama-phalo hy adhenum iva rakṣataḥ*

Toevlucht nemen tot een *guru*, die deskundig is in de kennis van de vedische geschriften, maar die de realisatie van Parabrahma ontbeert, is als het houden van een onvruchtbare koe.

Bhāgavad-gītā zegt, dat Śrī Kṛṣṇa de Allerhoogste Transcendentale Realiteit is. Er zijn mensen, die zeggen, dat het woord *tat* in dit vers verwijst naar de *jivātmā*, maar dit begrip is volkomen onjuist, want dit zou het volgende vers tegenspreken. Ook *Vedānta-darśana* zegt, “*anyārthaś ca parāmarśaḥ* – men denkt na over de *jīva* om Paramātmā te begrijpen” (*Brahma-sūtra* 1.3.20). Deze *sūtra* bevestigt, dat het woord *tat* wijst op kennis van de Superziel, of Paramātmā.

VERS 35

यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहमेवं यास्यसि पाण्डव
येन भूतान्यशेषाणि द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि

*yaj jñātvā na punar moham evam yāsyasi pāṇḍava
yena bhūtāni aśeṣāṇi drakṣyasi ātmany atho mayi*

yat – datgene (werd onderwezen door de *tattva-darśis*); *jñātvā* – na te hebben begrepen; *na* – niet; *punaḥ* – opnieuw; *mohan* – in illusie; *evam* – dus; *yāsyasi* – zal binnengaan; *pāṇḍava* – O zoon van Pāṇḍu; *yena* – waardoor (kennis); *bhūtāni* – alle zielen; *aśeṣāṇi* – allen; *drakṣyasi* – je zal waarnemen; *ātmani* – in Paramātmā; *atho* – dat wil zeggen; *mayi* – in Mij.

O Pāṇḍava, zodra je die kennis hebt begrepen, raak je nooit meer begoocheld. Door die kennis neem je alle levende wezens als spirituele zielen waar en zie je ze in Mij, de alomtegenwoordige Superziel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In de volgende drieëneenhalf verzen vanaf de woorden *yaj jñātvā* legt Śrī Bhagavān de vrucht van kennis uit. “Nadat je deze kennis hebt verkregen, waardoor je weet, dat de ziel

anders is dan het lichaam, raakt je verstand nooit meer in de war. Bij het verkrijgen van natuurlijke en eeuwig perfecte kennis van het zelf wordt jouw begoocheling weggenomen en zie je alle levende wezens – mensen, zoogdieren, vogels, enzovoort – als spirituele zielen, apart van hun externe, materiële bedekking. Bovendien zal je hen allemaal gesitueerd zien in Mij, de hoogste oorzaak, als effect van Mij (de *jīva-śakti*).”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura geeft uitdrukking aan Kṛṣṇa's stemming. “Welnu, door begoocheling probeer je jouw voorgeschreven plicht, het deelnemen aan de strijd, op te geven, maar wanneer je van jouw *guru* kennis hebt verkregen over de Absolute, neem je niet langer je toevlucht tot begoocheling. Met die kennis ben je in staat om te begrijpen, dat alle wezens – mensen, zoogdieren en vogels – dezelfde spirituele realiteit zijn, als *jīva-tattva*. De gradaties van hun externe gedaanten, kwaliteiten en activiteiten hebben plaats gehad wegens hun materiële verschijning, of werelds egoïsme. Alle *jīvas* bevinden zich in Mij, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, die de hoogste oorzaak van alles is. De individuele *jīvas* zijn het effect van Mijn vermogen.”

VERS 36

अपि चेदसि पापेभ्यः सर्वेभ्यः पापकृत्तमः
सर्वं ज्ञानप्लवेनैव वृजिनं सन्तरिष्यसि

***api ced asi pāpebhyaḥ sarvebhyaḥ pāpa-kṛttamaḥ
sarvaṁ jñāna-plavenaiva vṛjinam santariṣyasi***

api – zelfs; *ced* – indien; *asi* – jullie zijn; *pāpebhyaḥ* – zondaren; *sarvebhyaḥ* – van allemaal; *pāpa-kṛttamaḥ* – de meest zondige; *sarvam* – allemaal; *jñāna-plavena* – door zijn toevlucht te nemen tot de boot van transcendentale

kennis; *eva* - zeker; *vr̥jīnam* – oceaan van zonden; *santariṣyasi* – je zal helemaal oversteken.

Ook al ben je de grootste zondaar, je bent toch in staat de oceaan van zonden over te steken door jouw toevlucht tot de boot van transcendentale kennis te nemen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Door nu dit vers, dat begint met *api cet*, te spreken beschrijft Śrī Bhagavān de glorie van transcendentale kennis. Het woord *pāpebhyaḥ* betekent, “Zelfs al ben je de grootste zondaar, deze *tattva-jñāna* zal je bevrijden van alle zonden uit het verleden.” Hier rijst een vraag, “Hoe kan de geest worden gezuiverd, wanneer daar zoveel zonden huizen? En als de geest niet zuiver is, hoe wordt transcendentale kennis (*jñāna*) dan manifest? Er is geen mogelijkheid, dat iemand in wie transcendentale kennis is verschenen, zich zal misdragen, of een zonde zal begaan.”

Hier legt Śrīpāda Madhusūdana Sarasvati uit, “De woorden *api cet* worden hier gesproken om te wijzen op de mogelijkheid van het onmogelijke door tegen de regels in te gaan. Hoewel het niet mogelijk is, werd het uitgesproken als een belofte om de vrucht, of de glorie, van *jñāna* uit te leggen. Met andere woorden, het onmogelijke is ook als een mogelijkheid vermeld geworden.”

VERS 37

यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा

*yathaidhānsi samiddho ‘gnir bhasmasāt kurute ‘rjuna
jñānāgniḥ sarva-karmāṇi bhasmasāt kurute tathā*

yathā – zoals; *edhānsi* – brandhout; *samiddhaḥ* – een brullend; *agni* – vuur; *bhasmasāt* – tot as; *kurute* – keert; *arjuna* – O Arjuna; *jñāna-agniḥ* – het

vuur van transcendentale kennis; *sarva-karmāṇi* – alle reacties van baatzuchtig werk; *bhasmasāt* – tot as; *kurute* – verandert; *tathā* – op dezelfde manier.

O Arjuna, zoals een brullend vuur het brandhout in de as legt, zo legt het vuur van transcendentale kennis de reacties van allerlei soorten *karma* in de as.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Wanneer *jñāna* zich in een zuivere geest manifesteert, verbrandt het alle reacties behalve *prārabdha-karma*, of de reacties, die zich in dit huidige lichaam manifesteren. Dit wordt uitgelegd met een voorbeeld in dit vers, dat begint met het woord *yathā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Transcendentale kennis vernietigt de reacties van allerlei soorten *karma*, zoals plichten (*nitya-karma*), gelegenheidsplichten (*naimittika-karma*), baatzuchtige actie (*kāmya-karma*), zondige actie (*vikarma*) en verzameld *karma*, dat nog geen vrucht draagt (*aprārabdha-karma*), maar het vernietigt niet het *karma*, dat in het huidige lichaam vrucht draagt (*prārabdha-karma*). Dit is geverifieerd in *Vedānta-darśana*,

tad-adhigama uttara-pūrvārghayor aśleṣa-vināśau tad-vyāpadeśat

Brahma-sūtra (4.1.13)

Dit betekent, dat zelfs een *jñānī* het gevolg van zijn vruchtdragend *karma* moet ondergaan.

Volgens Śrīla Rūpa Gosvāmī echter, vernietigt iemand, die zijn toevlucht heeft genomen tot de heilige naam niet alleen de resultaten van zijn *karma*, zoals de reacties, die zich hebben opgehoopt, maar nog geen vrucht hebben gedragen (*aprārabdha*) en de zondige neigingen in het hart, waarop nog geen actie is ondernomen (*kūṭa*), hij vernietigt tevens zijn vruchtdragende reacties (*prārabdha-karma*), zelfs al chant hij slechts een schijn van de zuivere naam

(*nāmābhāsa*). Wat valt er nog te zeggen over de effecten van het chanten van de zuivere naam? Śrīla Rūpa Gosvāmī heeft geschreven in *Śrī Nāmāṣṭaka* (Vers 4),

yad-brahma-sākṣāt-kṛti-niṣṭhayāpi vināśam āyāti vinā na bhogaiḥ

O Nāma Prabhu, Jouw verschijnen op de tong van Jouw toegewijden verbrandt de resultaten van hun vruchtdragende reacties (*prārabdha-karma*). Dit zou anders niet mogelijk zijn, zelfs niet nadat door ononderbroken meditatie *brahma* is gerealiseerd. Dit wordt herhaaldelijk en glashard in de Veda's verklaard.

VERS 38

न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते
तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्मनि विन्दति

*na hi jñānena sadṛśam pavitram iha vidyate
tat svayam yoga-samsiddhaḥ kālenātmani vindati*

na – niet; *hi* – zowaar; *jñānena* – te worden vergeleken met transcendentale kennis; *sadṛśam* – zo een ding; *pavitram* – zuiverend ding; *iha* – in deze wereld; *vidyate* – bestaat; *tat* – dat (*jñāna*); *svayam* – spontaan manifest; *yoga-samsiddhaḥ* – iemand die complete perfectie van *niṣkāma-karma-yoga* heeft bereikt; *kālena* – in de loop der tijd; *ātmani* – in zijn hart; *vindati* – verkrijgt.

Niets in deze wereld zuivert meer dan transcendentale kennis. Iemand, die de complete perfectie in het vereren van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods heeft bereikt door te werken zonder gehecht te zijn aan de vruchten van zijn voorgeschreven plicht, ontvangt zulke kennis in de loop der tijd spontaan in zijn hart.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Hier wordt gezegd, dat de uitvoering van soberheden, *yoga* en andere processen niet zo zuiverend is als transcendentale kennis. Niet iedereen kan deze kennis krijgen. Het wordt niet rechtstreeks verkregen en ook niet in een onrijp stadium. Het wordt pas verkregen na complete perfectie te hebben bereikt in de verering van Bhagavān door over een lange periode te werken zonder gehecht te zijn aan de vruchten van actie (*niṣkāma-karma-yoga*). Deze kennis onthult zichzelf in zichzelf. Men ontvangt deze transcendentale kennis niet louter door de wereldverzakende levensorde te aanvaarden.

VERS 39

श्रद्धावान् लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति

*śraddhāvān labhate jñānam tat-paraḥ saṁyatendriyaḥ
jñānam labdhvā parāṁ śāntim acireṇādhigacchati*

śraddhāvān – een gelovig persoon; *labhate* – krijgt; *jñānam* – transcendentale kennis; *tat-paraḥ* – gewijd aan die praktijk; *saṁyata-indriyaḥ* – die zijn zintuigen volkomen beheerst; *jñānam* – transcendentale kennis; *labdhvā* – na het krijgen; *parām* – de Allerhoogste; *śāntim* – vrede (die de kringloop van geboorte en dood stopt); *acireṇa* – zonder uitstel; *adhigacchati* – hij krijgt.

Iemand, die vertrouwen heeft, die zijn zintuigen heeft leren beheersen en die is toegewijd aan de verering van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods door te werken zonder gehecht te zijn aan de vrucht van zijn voorgeschreven plicht (*niṣkāma-karma-yoga*), krijgt transcendentale kennis, waarna hij snel de grootste vrede vindt in de vorm van de ontmanteling van zijn band met de materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Hoe en wanneer krijgt men deze kennis?” Śrī Bhagavān beantwoordt deze vraag door te zeggen, “Die kennis wordt verkregen, wanneer iemand vertrouwen krijgt, dat wil zeggen, wanneer zijn verstand gezuiverd wordt door de uitvoering van het onbaatzuchtig offeren van de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan Bhagavān (*niṣkāma-karma-yoga*) en wanneer hij beschikt over de juiste intelligentie door vertrouwen te hebben in de instructies van de geschriften. *Tat-paraḥ* betekent, dat hij tegelijkertijd beheersing over zijn zintuigen krijgt en de grootste rust vindt, wanneer hij de beoefening van *niṣkāma-karma* met een volhardende vastbeslotenheid en een groot vertrouwen ondergaat. Met andere woorden, hij raakt bevrijd van zijn band met de materiële wereld.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het woord *acireṇa* in het oorspronkelijke vers betekent ‘zonder enig uitstel’, of ‘onmiddellijk’. Bijvoorbeeld, wanneer een lamp wordt aangestoken in een kamer, die lang donker is geweest, wordt de duisternis onmiddellijk verdreven. Afzonderlijke moeite is niet nodig. Op dezelfde manier verdrijft het verschijnen van *tattva-jñāna* tegelijkertijd ontwetendheid.

VERS 40

अज्ञश्चाश्रद्धधानश्च संशयात्मा विनश्यति
नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संशयात्मनः

*ajñāś caśraddadhānaś ca saṁśayaātmā vinaśyati
nāyam loko ‘sti na paro na sukhaṁ saṁśayaātmanah*

ajñāḥ – een dwaas; *ca* – en; *aśraddadhānaḥ* – zonder vertrouwen; *ca* – en; *saṁśaya-ātmā* – een twijfelende ziel; *vinaśyati* – is geruïneerd; *na* – niet; *ayam lokaḥ* – in deze wereld; *asti* – er is; *na* – noch; *paraḥ* – in de volgende; *na* – niet; *sukham* – geluk; *saṁśaya-ātmanah* – voor een twijfelende ziel.

Degenen in onwetendheid, die geen vertrouwen hebben en van nature wijfelen, worden geruïneerd. Een scepticus kan in deze wereld of in de volgende zijn welzijn niet vinden, hij kan zelfs geen geluk vinden.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Na de kwalificatie te hebben uitgelegd, die nodig is om transcendentale kennis te verkrijgen, beschrijft Śrī Bhagavān iemand, die niet geschikt is om dergelijke kennis te ontvangen. *Ajñāh* betekent ‘dwaas als een dier’. *Āsraddadhānaḥ* verwijst naar iemand, die kennis van de geschriften heeft, maar in geen enkele *siddhānta* vertrouwen heeft, omdat hij de tegenstellingen tussen verschillende filosofen niet in overeenstemming kan brengen. *Sanśaya-ātmā* betekent ‘iemand, die ondanks vertrouwen te hebben, toch twijfelt of zijn ondernemingen succes gaan krijgen’. Van deze drie typen wordt vooral iemand, die vol twijfel zit, vervloekt in de regel, die begint met *nāyam*.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij de typen mensen heeft genoemd, die gekwalificeerd zijn om transcendentale kennis en het daarop volgende resultaat te krijgen, beschrijft Śrī Kṛṣṇa nu de onwetenden, die niet gekwalificeerd zijn om het te krijgen. Hij legt ook het gedegradeerde resultaat van een dergelijke diskwalificatie uit. Iemand, die onwetend is, geen vertrouwen heeft en cynisch is, gaat verloren.

Volgens Śrīla Śrīdhara Svāmī betekent *ajñāḥ* hier ‘in onwetendheid van de onderwerpen, waarover *śrī guru* instructies heeft gegeven’. Volgens Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa betekent het, dat iemand, die geen kennis van de geschriften heeft, een dier gelijkt.

Degenen, die geen vertrouwen hebben in de woorden van de geschriften, in *guru* en in de *vaiṣṇavas*, worden *āsraddhālu* of trouwe-lozen genoemd. Iemand, die altijd twijfelt aan de instructies van Hari, Guru en de Vaiṣṇava’s, wordt *sanśaya-ātmā* genoemd, een wijfelaar. Zulke wijfelaars zijn dieper gevallen dan de onwetende,

trouweloze massa's en kunnen nergens geluk en rust vinden – in deze wereld noch in de volgende.

VERS 41

योगसन्न्यस्तकर्माणं ज्ञानसञ्चिन्नसंशयम्
आत्मवन्तं न कर्माणि निबध्नन्ति धनञ्जय

*yoga-sannyasta-karmāṇaṁ jñāna-sañchinna-saṁśayam
ātmavantam na karmāṇi nibadhnanti dhanañjaya*

yoga – het vereren van Bhagavān door Hem op onbaatzuchtige wijze het resultaat van zijn acties te offeren; *sannyasta-karmāṇam* – iemand, die baatzuchtige activiteit heeft verzaakt door de principes van de wereldverzakende levensorde te volgen; *jñāna* – door transcendentale kennis; *sañchinna* – worden geslagen; *saṁśayam* – en iemand wiens twijfels; *ātma-vantam* – iemand die de unieke gedaante van zijn zelf (de ziel) heeft gerealiseerd; *na* – niet; *karmāṇi* – zijn gezamenlijke *karma*; *nibadhnanti* – binden; *dhanañjaya* – O winnaar der rijkdom (Arjuna).

O Dhanañjaya, winnaar van rijkdommen, iemand, die in zijn beoefening van *niṣkāma-karma-yoga* de neiging tot baatzuchtige activiteit met het principe van wereldverzaking heeft opgegeven, die met transcendentale kennis al zijn twijfels heeft verdreven en die de natuur van zijn ware zelf heeft gerealiseerd, wordt niet door *karma* gebonden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met het woord *yoga-sannyasta*, om het soort persoon uit te leggen, die *niṣkāma*, of vrij van het verlangen naar de resultaten van zijn actie, kan zijn. Degenen, die de aard van hun ware zelf hebben gerealiseerd, worden niet door *karma* gebonden. Men bereikt dit stadium door *niṣkāma-karma-yoga* uit te voeren, waarbij baatzuchtige activiteiten worden opgegeven door middel van *sannyāsa* (onthou-

ding van de gehechtheid aan de vruchten van actie) en waarbij twijfels worden verdreven met het cultiveren van transcendentale kennis.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In deze twee laatste verzen brengt Śrī Kṛṣṇa dit onderwerp tot een conclusie. Volgens de instructies van Bhagavān neemt men zijn toevlucht tot *niṣkāma-karma-yoga* door al zijn activiteiten aan Zijn lotusvoeten te offeren. Zodra het hart door dit proces is gezuiverd, wordt het verlicht door kennis, die alle twijfel verslaat. Op dat moment is een dergelijk persoon volkomen bevrijd van zijn verbondenheid met *karma*.

Het woord *pratyak-ātmā*, dat in het commentaar wordt genoemd, wijst op het levend wezen, dat zijn gevoel van genieten heeft opgegeven en jegens Bhagavān een devotionele houding heeft aangenomen. Een levend wezen daarentegen, dat gekeerd is tegen Bhagavān en die verzonken is in lustbevrediging, wordt *parāk-ātmā* genoemd.

VERS 42

तस्मादज्ञानसम्भूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः
चित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत

*tasmād ajñāna-sambhūtaṃ hṛt-sthaṃ jñānāsinātmanah
chittvainam saṁśayaṃ yogam ātiṣṭhotttiṣṭha bhārata*

tasmāt – daarom; *ajñāna-sambhūtam* – geboren uit onwetendheid; *hṛt-stham* – gesitueerd in het hart; *jñāna-asinā* – met het zwaard der kennis; *ātmanāh* – van het zelf; *chittvā* – slaan; *enam* – deze; *saṁśayaṃ* – twijfel; *yogam* – van de *yoga* (van onbaatzuchtige actie); *ātiṣṭha* – neem toevlucht; *uttiṣṭha* – sta op (voor de strijd); *bhārata* – O nakomeling van Bharata.

Dus, O nakomeling van Bharata, versla met het zwaard der kennis de twijfels in jouw hart, die voortkomen uit onwetend-

heid. Neem jouw toevlucht tot *niṣkāma-karma-yoga* en bereid je voor op de strijd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān sluit dit hoofdstuk af met dit vers, dat begint met *tasmād*. *Hṛt-stha* wil zeggen uit het hart wegsnijden van twijfel, *yoga* betekent ‘zijn toevlucht nemen tot *niṣkāma-karma-yoga*’ en *āthiṣṭha* betekent ‘klaar zijn voor de strijd’. Van alle processen, die voor het bereiken van bevrijding worden aanbevolen, wordt hier transcendentale kennis verheerlijkt; en *niskāma-karma* is de enige manier om transcendentale kennis te verkrijgen. Dit vormt de essentie van dit hoofdstuk.

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viṣvanātha Cakravartī Ṭhākura’s *Sārārtha-varṣiṇī-ṭikā* (het commentaar dat de toegewijden plezier geeft en wordt aanvaard door alle heilige personen) van Hoofdstuk Vier van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

Karma-Sannyāsa-Yoga

Yoga door verzaken van actie

VERS 1

अर्जुन उवाच
सन्न्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि
यच्छ्रेय एतयोरेकं तन् मे ब्रूहि सुनिश्चितम्

*arjuna uvāca –
sannyāsam karmaṇām kṛṣṇa punar yogam ca śamsasi
yac chreya etayor ekam tan me brūhi suniścitam*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *sannyāsam* – verzaking; *karmaṇām* – van acties; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *punaḥ* – daarna; *yogam* – van *karma-yoga*; *ca* – en; *śamsasi* – Jij prijst; *yat* – hetgeen; *śreyaḥ* – gunstig; *etayoḥ* – van deze twee; *ekam tat* – die ene; *me* – voor mij; *brūhi* – vertel alsjeblief; *sunīścitam* – op een positieve manier.

Arjuna zei: O Kṛṣṇa, nadat Je eerst de verzaking van actie hebt aangeprezen, spreek Je nu Jouw lof uit over *niṣkāma-karma-yoga*, actie aan Bhagavān geofferd zonder gehecht te zijn aan de vruchten. Vertel me alsjeblieft definitief, welke van deze twee voor mij gunstig is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Karma* is beschreven als superieur aan *jñāna* om onwetende lieden aan te moedigen hun voorgeschreven plicht op de juiste wijze uit te voeren en op die manier uiteindelijk gedegen perfectie in kennis te verkrijgen. Dit Hoofdstuk Vijf legt kennis van de Absolute Waarheid (*tat-padārtha*) uit en handelt over de kenmerken van degenen met een gelijkmoedige natuur. Nadat Arjuna de laatste twee verzen van het voorgaande hoofdstuk had gehoord, is hij gaan twijfelen, omdat hij denkt, dat Kṛṣṇa Zich tegenspreekt. In dit vers, dat begint met *sannyāsaṁ karmaṇām*, stelt hij de vraag, “In het vers *yoga-sannyasta* (*Gītā* 4.41) sprak Je over de verzaking van voorgeschreven plichten, of *karma-sannyāsa*, dat zich aandient, wanneer kennis verschijnt met de verering van Bhagavān door Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn werk aan te bieden (*niṣkāma-karma-yoga*). In het vers *tasmad ajñāna* (*Gītā* 4.42) heb Je weer over *niṣkāma-karma-yoga* gesproken. Maar de verzaking van actie en de *yoga* van onzelfzuchtige actie zijn van nature tegengesteld aan elkaar, zoals bewegende en niet-bewegende entiteiten. Men kan ze niet tegelijkertijd uitvoeren. Moet een *jñānī* zijn voorgeschreven plicht verzaken, of moet hij de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods eren door Hem de vruchten van die plicht onbaatzuchtig aan te bieden? Ik heb Jouw bedoeling van dit onderwerp niet begrepen en vraag Jou me alsjeblieft met zekerheid te vertellen, welke van deze twee voor mij het gunstigst is.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In Hoofdstuk Twee heeft Śrī Kṛṣṇa instructies aan Arjuna gegeven over de manier, waarop men *niṣkāma-karma-yoga* dient uit te voeren om kennis te verkrijgen, die onwetendheid verdrijft. In Hoofdstuk Drie heeft Hij uitgelegd, dat het niet langer noodzakelijk is om zijn voorgeschreven plichten uit te voeren, wanneer men kennis over het zelf (*ātma-jñāna*) heeft verkregen, omdat *jñāna-yoga* behoort tot *karma-yoga*. Het is een teken van onwetendheid om *jñāna* als afzonderlijk van *karma* te beschouwen. Nadat Hij dit onderwerp had afgesloten, ging

Bhagavān Śrī Kṛṣṇa verder door te zeggen in Hoofdstuk Vier, dat het juist is om eerst *niṣkāma-karma-yoga* te doen, het onbaatzuchtig aanbieden van de vruchten van zijn werk aan Bhagavān om standvastigheid in transcendentale kennis te krijgen, waarmee men kennis van het zelf (*ātma-jñāna*) ontwikkelt. Arjuna weet, dat deze onderwerpen erg moeilijk te begrijpen zijn en hij informeert bij Kṛṣṇa, alsof hij van niets weet, zodat gewone mensen het gemakkelijk kunnen begrijpen. Aanvankelijk verklaarde Kṛṣṇa de verzaking van de voorgeschreven plicht, of *jñāna-yoga*, als superieur. Nu echter geeft Hij opnieuw inlichtingen over *niṣkāma-karma-yoga*. Arjuna heeft gezegd, “Aangezien deze instructies elkaar tegenspreken, is het onmogelijk om beide tegelijkertijd te volgen; het is even onmogelijk als gelijktijdige beweging en stilstand, of licht en duisternis. Kun Je me alsjeblief duidelijk maken, welke van deze twee voor mij het beste is?” Dit is Arjuna’s vijfde vraag.

VERS 2

श्री भगवान् उवाच
सन्न्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ
तयोस्तु कर्मसन्न्यासात्कर्मयोगो विशिष्यते

*śrī bhagavān uvāca –
sannyāsaḥ karma-yogaś ca niḥśreyasa-karāv ubhau
tayoḥ tu karma-sannyāsāt karma-yogo viśiṣyate*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Godheid zei; *sannyāsaḥ* – het verzaken van activiteiten; *karma-yogaḥ* – het eren van de Allerhoogste door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden; *ca* – en; *niḥśreyasa-karau* – zijn heilzaam; *ubhau* – beide; *tayoḥ* – van de twee; *tu* – maar; *karma-sannyāsāt* – dan het verzaken van werk; *karma-yogaḥ* – de Allerhoogste te eren door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden; *viśiṣyate* – is beter.

Śrī Bhagavān zei: Zowel het verzaken van zijn voorgeschreven plicht, *karma-sannyāsa*, als de verering van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden, *niṣkāma-karma-yoga*, zijn gunstig, maar *niṣkāma-karma-yoga* is zeker superieur aan *karma-sannyāsa*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het eren van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods door Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden is superieur aan het verzaken van zijn voorgeschreven plicht. Zelfs als een *jñānī* zijn *niṣkāma-karma-yoga* uitvoert, is het niet verkeerd. In feite zuivert de uitvoering ervan zijn hart, hetgeen hem steviger in kennis verankert. Men kan zich afvragen, “Als een *karma-sannyāsī*, iemand die zijn voorgeschreven plicht heeft verzaakt, onder invloed van wereldse verlangens in zijn hart een verstoring ervaart, mag hij dan geen actie (*karma*) ondernemen om het probleem te verzachten?” Śrī Bhagavān antwoordt, dat een dergelijke verstoring in het hart voor een *karma-sannyāsī* een hindernis vormt in de ontwikkeling van transcendentale kennis. Iemand, die zintuigobjecten aanvaardt, die hij voorheen had opgegeven, wordt een *vāntāśī* genoemd, iemand die zijn eigen braaksel eet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In antwoord op Arjuna’s vraag zegt Śrī Bhagavān, dat zowel het verzaken van zijn voorgeschreven plicht (*jñāna-yoga*) als het onbaatzuchtig offeren van de vruchten van die voorgeschreven plicht aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*niṣkāma-karma-yoga*) gunstig zijn. Echter, *niṣkāma-karma-yoga* is superieur aan *karma-sannyāsa*, of *jñāna-yoga*, omdat bij *niṣkāma-karma-yoga* de mogelijkheid van vallen kleiner is. Iemand die zijn voorgeschreven plicht achterwege heeft gelaten en een verlangen ontwikkelt naar lustbevrediging en valt, wordt een *vāntāśī* genoemd. *Śrīmad-Bhāgavatam* (7.15.36) bevestigt dit ook,

*yaḥ pravrajya gṛhāt pūrvaṁ tri-vargāvapanāt punaḥ
yadi seveta tān bhikṣuḥ sa vai vāntāśi apatrapaḥ*

Als iemand de *sannyāsa-āśrama* – de perfectie van religie, economische ontwikkeling en lustbevediging – verlaat en opnieuw het huishoudelijke leven binnengaat, wordt hij een *vāntāśi* genoemd, een schaamteloos persoon, die zijn eigen braaksel eet.

Śrīmad-Bhāgavatam zegt verder, dat men een *jñānī* kan bekritisieren, die zich slecht gedraagt, maar dat men een eenpuntige toegewijde niet kan vervloeken, zelfs al is het gedrag van die toegewijde uiterst armzalig. Dit wordt ook in de *Gītā* (9.30) bevestigd, *api cet sudruācāraḥ*. “Zelfs als iemand met een abominabel karakter zich bezighoudt met eenpuntige toegewijde dienst aan Mij, dient hij toch als een *sādhu* te worden aangemerkt, omdat hij zich op de juiste wijze in *bhakti* heeft geplaatst.”

Het mag duidelijk zijn, dat *karma-kāṇḍa* iets anders is dan *karma-yoga*. De acties voorgeschreven in de geschriften worden *karma* genoemd. Als een *jīva* zich in dergelijke actie begeeft en zichzelf als de uitvoerder van actie en de ontvanger van de vruchten beschouwt, wordt dit als *karma-kāṇḍa* gezien. Zelfs wanneer de vrome activiteiten, die worden voorgeschreven in de Veda's, op deze manier worden uitgevoerd, vormen ze gebondenheid aan de materiële wereld. *Karma-kāṇḍa* leidt niet tot vereniging (*yoga*) met Śrī Bhagavān en wordt om deze reden in alle geschriften vervloekt. Alleen door de vruchten van zijn activiteiten onbaatzuchtig aan Bhagavān te geven kan met Hem *yoga* worden gevestigd. Dit wordt *niṣkāma-karma-yoga* genoemd. Het kan verwijzen naar een schijn, of een begin, van *bhagavad-dharma*. Het kan ook de poort naar *bhakti* worden genoemd. Met andere woorden, er wordt door *niṣkāma-karma-yoga* een indirecte verbinding naar Bhagavān gelegd. Daarom stelt de *Gītā* (2.48), “*yoga-sthaḥ kuru karmāṇi...* – O Dhanañjaya, zie met een devotioneel gevoel af van gehechtheid aan de resultaten van

jouw werk en voer jouw voorgeschreven plichten uit, waarbij je zowel in jouw succes als verlies gelijkmoedig blijft. Zulke gelijkmoedigheid wordt *yoga* genoemd.”

VERS 3

ज्ञेयः स नित्यसन्न्यासी यो न देवेष्टि न काङ्क्षति
निर्द्वन्द्वो हि महाबाहो सुखं बन्धात्प्रमुच्यते

jñeyah sa nitya-sannyāsī yo na deveṣṭi na kāṅkṣati
nirdvandvo hi mahā-bāho sukhaṁ bandhāt pramucyate

jñeyah – dient te worden begrepen; *saḥ* – hij; *nitya-sannyāsī* – als standaard kwalificatie van de wereldverzakende levensorde; *yah* – die; *na deveṣṭi* – veracht niet; *na kāṅkṣati* – hunkert niet; *nirdvandvaḥ* – vrij van dualiteit (zoals voorkeur en afkeer); *hi* – omdat; *mahā-bāho* – O sterk bewapende; *sukham* – gemakkelijk; *bandhāt* – van materiële gebondenheid; *pramucyate* – wordt geheel bevrijd.

O sterk bewapende Arjuna, iemand die haat noch verlangt, is waardig om als *sannyāsī* te worden gekend, want iemand, die vrij is van de dualiteit van afkeer en voorkeur, raakt gemakkelijk bevrijd van de gebondenheid aan de materiële wereld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Het is mogelijk om zonder in te treden in de *sannyāsa*-orde bevrijding te krijgen, die door *sannyāsa* wordt bereikt. Met deze bedoeling spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *jñeyah*. “O machtig bewapende Arjuna, je moet begrijpen, dat een *niṣkāma-karma-yogī* met een zuiver hart altijd een wereldverzaker is.” De aanspreektitel ‘O machtig bewapende’ impliceert, dat iemand, die in staat is het gebied van bevrijding te overwinnen, zeker een groot held is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Dit vers bevestigt de reden, waarom de verering van Bhagavān door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn actie aan te bieden superieur is. Vanwege zijn zuiverheid van hart wordt een *niṣkāma-karma-yogī* een verstokte wereldverzaker genoemd. Hoewel hij de kleding van een *sannyāsi* niet heeft aanvaard, blijft hij vol zegen geabsorbeerd in de dienst aan Bhagavān door zichzelf en alle zintuigobjecten aan de lotusvoeten van Bhagavān te offeren. Onthecht van lustbevredeging en zonder enig verlangen naar het resultaat van zijn activiteiten blijft hij vrij van gehechtheid en afgunst. Op die manier wordt hij gemakkelijk bevrijd van de gebondenheid aan de materiële wereld.

VERS 4

सांख्ययोगौ पृथग्बालाः प्रवदन्ति न पण्डिताः
एकमप्यास्थितः सम्यग्भयोर्विन्दते फलम्

*sāṅkhya-yogau prthag bālāḥ pravadanti na paṇḍitāḥ
ekam apy āsthitaḥ samyag ubhayor vindate phalam*

sāṅkhya-yogau – het verzaken van zijn voorgeschreven plicht en Bhagavān eren door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn actie te offeren; *prthag* – verschillend; *bālāḥ* – de onwetenden; *pravadanti* – verklaren; *na* – wijzen af; *paṇḍitāḥ* – de geleerden; *ekam* – in één; *api* – zelfs; *āsthitaḥ* – geplaatst zijn; *samyag* – juist; *ubhayor* – van beide; *vindate* – men krijgt; *phalam* – het resultaat.

Alleen lieden in onwetendheid zeggen, dat het verzaken van actie (*sāṅkhya*) en het vereren van Bhagavān door Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn actie te geven (*niṣkāma-karma-yoga*) verschillend zijn. De wijzen keuren zulke meningen af. Door een van beide paden correct te volgen ver-

krijgt men het resultaat van beide in de vorm van bevrijding van materiële gebondenheid.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “O Arjuna, je vroeg welke van de twee superieur is, maar dit is eigenlijk helemaal geen vraag; de wijzen zien geen verschil tussen de twee.” Met deze bedoeling spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *sāṅkhyā*. Hier wijst *sāṅkhyā*, hetgeen betekent ‘gevestigd op het platform van kennis (*jñāna-niṣṭha*)’, op een van zijn onderdelen, namelijk *sannyāsa*. Alleen kinderen en dwazen zeggen, dat *sannyāsa* iets anders is dan *niṣkāma-karmayoga*. De wijzen denken niet op deze manier. Dit is beschreven in het voorgaande vers, *jñeyaḥ sa nitya-sannyāsī* (*Gītā* 5.3). Dus door zijn toevlucht te nemen tot een van beide wordt het resultaat van beide verkregen.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Wanneer het hart gezuiverd raakt door zich op de juiste wijze in *niṣkāma-karmayoga* te begeven, verschijnt kennis, waarna men uiteindelijk bevrijding bereikt. Dit is tevens de fundamentele bedoeling van het verzaken van zijn voorgeschreven plicht (*karma-sannyāsa*). Aangezien het eindresultaat van beide, *niṣkāma-karmayoga* en *karma-sannyāsa* bevrijding is, zijn ze niet-verschillend. Hoewel de aanwijzingen voor het genieten van de materiële wereld volgens de regulerende principes van de geschriften (*pravṛtti*) anders lijken dan de aanwijzingen voor het opgeven van de materiële wereld ten gunste van een hogere spirituele conceptie (*nivṛtti*), zien de wijzen geen verschil tussen beide, aangezien het resultaat van beide processen hetzelfde is.

VERS 5

यत्सारब्धैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि गम्यते
एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति

*yat sāṅkhyaiḥ prāpyate sthānam tad yogair api gamyate
ekam sāṅkhyam ca yogam ca yaḥ paśyati sa paśyati*

yat – hetgeen; *sāṅkhyaiḥ* – door de principes van *sāṅkhya-yoga* (of door *sannyāsa*); *prāpyate* – wordt verkregen; *sthānam tat* – die positie; *yogaiḥ* – door de principes van het offeren van de resultaten van zijn activiteiten aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*niṣkāma-karma-yoga*); *api* – ook; *gamyate* – wordt verkregen; *ekam* – hetzelfde (resultaat); *sāṅkhyam ca yogam* - analytische filosofie en onbaatzuchtige actie geofferd aan de Allerhoogste; *ca* – en; *yaḥ* – die; *paśyati* – ziet; *saḥ* – hij; *paśyati* – ziet (of is een *tattva-darśī*).

Het resultaat verkregen door verzaking, of analytische studie, wordt ook verkregen door de vruchten van zijn actie aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te offeren. Degenen, die de Waarheid kennen en zien, dat beide hetzelfde resultaat opleveren, schouwen werkelijk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het voorgaande onderwerp wordt verhelderd in dit vers, dat begint met *yat*. *Sāṅkhya* betekent ‘verzaking’ en *yoga* betekent ‘het onzelfzuchtig offeren van de vruchten van zijn actie aan Bhagavān’. Hier zijn de woorden *sāṅkhyaiḥ* en *yogaiḥ* in meervoudsvorm geschreven om hun belang te benadrukken. [In het Sanskriet wordt de meervoudsvorm gebruik om eer te betonen.] Degenen met ogen der wijsheid, die zien, dat deze twee verschillende processen dezelfde zijn, zien op de juiste wijze.

VERS 6

सन्न्यासस्तु महाबाहो दुःखमाप्तमयोगतः
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म न चिरेणाधिगच्छति

*sannyāsas tu mahā-bāho duḥkham āptum ayogataḥ
yoga-yukto munir brahma na cireṇādhigacchati*

sannyāsaḥ – verzaking; *tu* – echter; *mahā-bāho* – O machtig bewapende; *duḥkham* – verdriet; *āptum* – geeft; *ayogataḥ* – zonder onzelfzuchtig de resultaten van zijn actie aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods offeren; *yoga-yuktaḥ* – iemand die onzelfzuchtig de resultaten van zijn actie aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods offert; *munih* – een wijze; *brahma* – het stadium van transcendentie; *na cireṇa* – zonder uitstel; *adhigacchati* – hij krijgt.

O machtig bewapende, het verzaken van zijn voorgeschreven plicht zonder de vruchten van die plicht onzelfzuchtig aan de Allerhoogste te offeren geeft verdriet, maar iemand die Bhagavān vereert met *niškāma-karma-yoga* en Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn actie offert, wordt een *jñānī* en bereikt heel snel het platform van transcendentie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het aanvaarden van *karma-sannyāsa* – de verzaking van zijn voorgeschreven plicht – door de *jñānī*, voordat zijn hart volkomen is gezuiverd, leidt tot ellende. Het onzelfzuchtig offeren van de resultaten van zijn activiteiten aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods geeft daarentegen geluk. Met andere woorden, het helpt transcendentie (*brahma*) te bereiken. Op dit aspect werd eerder gewezen en het wordt in dit vers, dat begint met *sannyāsas tu*, nader verhelderd. Als het hart wordt verstoord door wereldse verlangens, wordt verzaking een ellende. Alleen het onzelfzuchtig offeren van de vruchten van zijn ondernemingen aan Bhagavān geeft het verstoorde hart rust. Het woord *agyogataḥ* be-

tekent ‘in afwezigheid van *niṣkāma-karma-yoga*’. Dus de verzaking van iemand, die niet gekwalificeerd is om *sannyāsa* te nemen, wordt een bron van ellende. De auteur van *Vārttika-sūtra* zegt,

*pramādinō bahiścittaḥ piṣunāḥ kalahotsukāḥ
sannyāsino pi dṛśyante daiva-sandūsitāṣayāḥ*

We zien, dat zelfs *sannyāsīs* een onrustig verstand hebben, onstabiel zijn, problemen voor anderen veroorzaken en graag ruzie maken, indien hun hart onzuiver is vanwege een langdurige associatie met de begoochelende energie.

Ook in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.18.40) wordt gezegd, “*Tridaṇḍī-sannyāsīs*, die verstoken zijn van de juiste kennis (*jñāna*) en verzaking (*vairāgya*) en die hun vijf zintuigen en het verstand niet onder controle hebben, verliezen beide werelden.” Wanneer daarom een *niṣkāma-karma-yogī* (iemand die verbinding maakt met de Allerhoogste door het onzelfzuchtig aanbieden van voorgeschreven actie) een *jñāna-yogī* wordt (iemand die door middel van transcendentale kennis verbinding maakt met de transcendentie), bereikt hij snel de transcendentie (*brahma*).

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het is beter om zich bezig te houden met het onzelfzuchtig offeren van de resultaten van zijn ondernemingen aan Bhagavān dan *sannyāsa* te nemen, voordat het hart zuiver is.

VERS 7

योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेन्द्रियः
सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन् अपि न लिप्यते

*yoga-yukto viśuddhātmā vijitātmā jitendriyaḥ
sarva-bhūtātma-bhūtātmā kurvann api na lipyate*

yoga-yuktaḥ – iemand die de vruchten van zijn acties aan de Allerhoogste offert; *viśuddha-ātmā* – die een gezuiverd verstand heeft; *vijīta-ātmā* – wiens intelligentie zich onder zijn eigen beheer bevindt; *jīta-indriyaḥ* – beheerste zintuigen; *sarva-bhūta* – voor alle levende wezens; *ātma-bhūta-ātmā* – en is het object van genegenheid; *kurvan* – handelen; *apī* – hoewel; *na lipyate* – is onaangetast.

Iemand, die *niṣkāma-karma-yoga* met een gezuiverd verstand en beheerste intelligentie uitvoert en wiens zintuigen tevens onder zijn beheer staan, vormt het object van genegenheid voor alle levende wezens. Hij wordt niet aangetast door actie, zelfs al is hij in actie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *yoga-yuktaḥ*, informeert Śrī Bhagavān Arjuna, dat zelfs een *jñānī* onaangetast blijft, ook al houdt hij zich bezig met zijn voorgeschreven plicht. Zulke *jñānīs* bestaan uit drie typen: (1) degenen met zuivere intelligentie, *viśuddhātāmā*; (2) degenen met een zuiver verstand, *vijitātāmā* en (3) degenen met beheerste zintuigen, *jīteन्द्रियाḥ*. Ze worden in afgaande volgorde van spirituele vooruitgang genoemd. Alle *jīvas* zijn toegenegen jegens de huisvader, die zich op de juiste wijze bezighoudt met *niṣkāma-karma-yoga* en zijn voorgeschreven plicht nakomt (*karma-sannyāsa*). *Sarva-bhūtātāmā* betekent ‘hij die onder alle levende wezens geliefd is als zichzelf’.

VERZEN 8–9

नैव किञ्चित्करोमीति युक्तो मन्येत तत्त्ववित्
पश्यञ्शृण्वन् स्पृशञ्छिघ्नन् अश्वन् गच्छन् स्वपन् श्वसन्

प्रलपन् विसृजन् गृह्णन् उन्मिषन् निमिषन् अपि
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु वर्तन्त इति धारयन्

*naiva kiñcit karomīti yukto manyeta tattva-vit
 paśyañ śṛṇvan sprśaṇ jighraṇaśnan gacchan svapan śvasan
 pralapan visrjan grhṇann unmiṣan nimiṣann api
 indriyāñindriyārtheṣu vartanta iti dhārayan*

na – niet; *eva* – zeker; *kiñcit* – wat dan ook; *karomī* – Ik doe; *iti* – dat; *yuktaḥ* – iemand die de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods eert door Hem de vruchten van zijn beroepsmatige plicht onbaatzuchtig aan te bieden; *manyeta* – hij zou in overweging nemen; *tattva-vit* – een kenner van de Waarheid; *paśyan* – terwijl hij ziet; *śṛṇvan* – hoort; *sprśan* – aanraakt; *jighraṇ* – ruikt; *aśnan* – eet; *gacchan* – loopt; *svapan* – slaapt; *śvasan* – ademt; *pralapan* – spreekt; *visrjan* – ontlast; *grhṇan* – bevat; *unmiṣan* – opent (de ogen); *nimiṣan* – en sluit (de ogen); *api* – hoewel; *indriyāni* – de zintuigen; *indriyārtheṣu* – in hun zintuigobjecten; *vartante* – bezig zijn; *iti* – dat; *dhārayan* – beschouwen.

Iemand, die de resultaten van zijn pogingen op onbaatzuchtige wijze aan de Allerhoogste offert en kennis krijgt, ziet met zijn intelligentie, dat hij – zelfs wanneer hij ziet, hoort, voelt, ruikt, eet, beweegt, slaapt, ademt, spreekt, ontlast, begrijpt en zijn ogen opent en sluit – zelf eigenlijk niets doet, maar dat zijn zintuigen zich met hun respectievelijke zintuigobjecten bezighouden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met *naiva*, geeft Śrī Bhagavān instructies over activiteiten, die ons bij de functies van de zintuigen betrekken. *Yuktaḥ* verwijst naar de *niṣkāma-karma-yogīs*, die met hun intelligentie te conclusie trekken, dat bij het gebruik van hun zintuigen, zoals het zintuig van het gezicht, hun zintuigen zich eenvoudig met hun objecten bezighouden. Zulke *yogīs*, die vrij zijn van het gevoel van vals-ego, denken, “Ik doe niets”.

VERS 10

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा करोति यः
लिप्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा

*brahmaṇy ādhāya karmāṇi saṅgam tyaktvā karoti yaḥ
lipyate na sa pāpena padma-patram ivāmbhasā*

brahmaṇi – aan Mij, Bhagavān; *ādhāya* – te hebben geofferd; *karmāṇi* – zijn activiteiten; *saṅgam* – gehechtheid (aan de vruchten van actie); *tyaktvā* – opgeven; *karoti* – handelingen; *yaḥ* – die; *lipyate* – aangetast; *na* – niet; *saḥ* – hij; *pāpena* – door zonde; *padma-patram* – het lotusblad; *iva* – zoals; *ambhasā* – door water.

Iemand, die zijn gehechtheid aan de vruchten van actie heeft opgegeven en de vruchten offert aan Mij, Bhagavān, wordt niet door zonde aangetast, zoals ook een lotusblad niet door water wordt aangetast.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Iemand die zijn gehechtheid aan de resultaten van zijn voorgeschreven plicht opgeeft, wordt door geen enkele activiteit gebonden, indien hij zijn werk aan Mij, de Allerhoogste, toewijdt, zelfs wanneer hij nog een vals-ego heeft.” Hier wordt het woord *pāpa* (zonde) gebruikt om aan te tonen, dat een dergelijk persoon geen implicaties van zondige actie ondervindt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De zuivere ziel heeft geen verbinding met materiële activiteiten. *Niṣkāma-karma-yogīs* krijgen transcendentale kennis naarmate hun hart geleidelijk zuiverder wordt. Dan gaan ze zich de aard van het zelf realiseren en gaan inzien, dat ze niet de doener zijn, zelfs al voeren ze lichamelijke activiteiten uit. Ze denken, dat alle activiteiten van het materiële lichaam in overeenstemming met hun indrukken uit voorgaande levens door de inspiratie van Bhagavān automatisch worden uitge-

voerd. Vanwege het bestaan van het materiële lichaam kunnen ze het idee hebben, dat zijzelf de uitvoerders van activiteiten zijn, maar wanneer ze het lichaam opgeven na perfectie te hebben bereikt, beklijft het gevoel van de doeners van actie te zijn niet langer. Ze kunnen geen enkele activiteit uitvoeren, die hen aan de materiële wereld bindt.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura heeft gezegd, “Wanneer de *sādhaka* zijn vals-ego van de doener te zijn opgeeft, voert hij alle activiteiten, die aan het lichaam zijn gerelateerd, van nature uit, uit gewoonte.”

VERS 11

कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिन्द्रियैरपि
योगिनः कर्म कुर्वन्ति सङ्गं त्यक्त्वात्मशुद्धये

*kāyena manasā buddhyā kevalair indriyaiḥ api
yoginaḥ karma kurvanti saṅgam tyaktvātma-śuddhaye*

kāyena – met het lichaam; *manasā* – met het verstand; *buddhyā* – en met de intelligentie; *kevalaiḥ* – met alleen; *indriyaiḥ* – de zintuigen; *api* – zelfs; *yoginaḥ* – de *yogīs*; *karma* – actie; *kurvanti* – voert uit; *saṅgam* – gehechtheid; *tyaktvā* – opgeven; *ātma-śuddhaye* – voor de zuivering van het verstand.

Een *yogī* geeft al zijn gehechtheden op en handelt met zijn lichaam, verstand en intelligentie alleen om de geest te zuiveren. Hij kan soms met zijn zintuigen iets doen zonder zijn hoofd te gebruiken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Yogīs* gebruiken ook hun zintuigen om activiteiten uit te voeren. Bijvoorbeeld, als iemand een offer brengt aan een vuurceremonie, kan zijn verstand bij het chanten van de *mantras* op de loop gaan. Toch gaan zijn handelingen gewoon door. *Ātma-*

śuddhaye betekent, dat *yogīs* handelingen uitvoeren alleen om een zuiver verstand te krijgen.

VERS 12

युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम्
अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते

***yuktaḥ karma-phalam tyaktvā śāntim āpnoti naiṣṭhikīm
ayuktaḥ kāma-kāreṇa phale sakto nibadhyate***

yuktaḥ – iemand verbonden in *niṣkāma-karma-yoga*; *karma-phalam* – de vruchten van werk; *tyaktvā* – opgeven; *śāntim* – rust (bevrijding van de strijd om het bestaan); *āpnoti* – krijgt; *naiṣṭhikīm* – blijvend; *ayuktaḥ* – iemand die niet zodanig is verbonden (degene die zijn voorgeschreven plicht uitvoert met materiële verlangens, de *sakāma-karmī*); *kāma-kāreṇa* – vanwege de aandrang van lust; *phale* – aan de vruchten van werk; *saktaḥ* – gehecht zijnde; *nibadhyate* – raakt verstrengeld.

De *yogī*, die zijn gehechtheid aan de vruchten van zijn activiteiten heeft opgegeven en de resultaten van zijn voorgeschreven plicht aan de Allerhoogste offert, krijgt onvervalste rust in de vorm van bevrijding van het materiële bestaan. De *sakāma-karmī* daarentegen, die is gehecht aan de vruchten van zijn activiteiten en door materiële verlangens wordt gedreven, raakt verstrengeld.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In de uitvoering van *karma* veroorzaakt onthechting bevrijding en gehechtheid veroorzaakt gebondenheid. Dit vers, dat begint met het woord *yuktaḥ*, wordt gesproken om dit te verhelderen. Een *jñānī*, die zich met onbaatzuchtig werk bezighoudt, krijgt geleidelijk rust, of bevrijding. *Ayuktaḥ* verwijst naar *sakāma-karmīs*, die vanwege hun materiële verlangens gehecht zijn

aan de resultaten van hun acties. Op die manier worden ze aan de materiële wereld gebonden.

VERS 13

सर्वकर्माणि मनसा सन्न्यस्यास्ते सुखं वशी
नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन् न कारयन्

*sarva-karmāṇi manasā sannyasyāste sukham vaśī
nava-dvāre pure dehī naiva kurvan na kārayan*

sarva-karmāṇi – alle activiteiten; *manasā* – van zijn verstand; *sannyasya* – volkomen te hebben verzaakt; *āste* – blijft; *sukham* – blijmoedig; *vaśī* – degene wiens zintuigen onder zijn controle zijn; *nava-dvāre* – van negen poorten; *pure* – in de stad (lichaam); *dehī* – de belichaamde ziel; *na* – niet; *eva* – zeker; *kurvan* – wat dan ook doen; *na kārayan* – noch enige actie veroorzaakt.

De ziel, die zijn zintuigen onder controle heeft, de *niṣkāma-karma-yogī*, die met zijn verstand heeft afgezien van de gehechtheid aan de vruchten van zijn voorgeschreven plichten, woont in de stad met negen poorten, waar hijzelf geen actie onderneemt en waar hij niemand anders aanleiding geeft te handelen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Volgens de voorgaande uitspraak, *jñeyah sa nitya-sannyāsī* (*Gītā* 5.3), is iemand, die actie zonder gehechtheid uitvoert, in feite een ware *sannyāsī*. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *sarva-karmāṇi*. Ondanks dat zelfs een zelfbeheerst mens uiterlijk activiteiten verricht, die aan het lichaam gerelateerd zijn, voelt hij zich innerlijk gelukkig, omdat hij met zijn verstand van alle acties volkomen afstand doet. Waar woont zo iemand? Kṛṣṇa antwoordt, “In de stad met negen poorten”. Met andere woorden, hij woont in een lichaam, dat vrij is van vals-ego. In

dit geval wijst het woord *dehī* op de *jīva*, die deze kennis heeft verkregen. Hoewel hij zijn voorgeschreven plicht kan doen, weet hij, dat hijzelf in werkelijkheid niet de oorzaak van het geluksgevoel is, dat uit zijn acties voortkomt, en daarom begrijpt hij, dat hij eigenlijk geen werk verricht. En als hij anderen aan het werk zet, zorgt hij niet eens, dat ze inderdaad iets doen, want hij heeft zich geen doel voor ogen gesteld, dat moet worden vervuld. Met andere woorden, hij blijft onbezorgd met betrekking tot hun acties.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.19.43) stelt, “*gr̥haṁ śarīraṁ mānuṣyam* – het menselijk lichaam is als een huis”. Dit onderwerp kan specifiek worden bestudeerd in de vertelling van Purañjana [verhaald in *Śrīmad-Bhāgavatam*]. Het huis van het menselijk lichaam heeft negen poorten: twee ogen, twee oren, twee neusgaten en een mond zijn de zeven poorten in het hoofd en er zijn twee lagere poorten voor ontlasting en voortplanting. Een *yogī* ziet zichzelf, zijn *svarūpa*, anders dan dit lichaam van negen poorten. De *yogī* raakt evenals de reiziger niet gehecht aan zijn lichaam, dat lijkt op een hotel, en hij ontwikkelt ook geen bezitsdrang. In plaats daarvan voert hij dienst uit aan Bhagavān, de meester van alle zintuigen.

VERS 14

न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः
न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते

***na kartṛtvam na karmāṇi lokasya sṛjati prabhuḥ
na karma-phala-samyogam svabhāvas tu pravartate***

na – niet; *kartṛtvam* – neiging tot handelen; *na karmāṇi* – noch de acties; *lokasya* – van een persoon; *sṛjati* – creëert; *prabhuḥ* – Parameśvara, de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *na* – noch; *karma-phala* – met de vruchten

van actie; *saṁyogam* – verbinding; *svabhāvaḥ* – hun eigen verkregen natuur; *tu* – alleen; *pravartate* – voert uit.

De Allerhoogste Persoonlijkheid Gods was niet de schepper van de neiging van individuen om te handelen, ook niet van de acties zelf en ook niet van de resulterende vruchten. Dit wordt allemaal uitgevoerd door de verkregen geaardheden, die door onwetendheid, of illusie, worden aangedreven en die de individuen sinds onheuglijke tijden hebben afgedekt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men kan zich afvragen in hoeverre Bhagavān partijdig is door het volgende in overweging te nemen, “In de hele materiële wereld, die God heeft geschapen, zien we, dat *jīvas* zichzelf als de doeners van actie en als de genietters van de resultaten van actie beschouwen. Als de *jīva* werkelijk geen impliciete neiging heeft om als doener te handelen, zou het erop lijken, dat de Allerhoogste deze tendens heeft gecreëerd en hen dit opdringt. Indien dit waar is, betekent het, dat Hij in gebreke gaat door partijdig te zijn en geen genade te hebben.”

In antwoord hierop zegt Śrī Kṛṣṇa, “Nee, nee, nee. *Na kartṛt-vam*”. Hij heeft het woord *na* drie keer gebruikt om dit punt te benadrukken en met klem te weerleggen. Hij heeft nooit het bewustzijn van de doener te zijn gecreëerd en ook niet het *karma* in de vorm van voorgeschreven plichten, of het resultaat van die voorgeschreven plichten, dat neerkomt op lustbevrediging. Het is alleen de geconditioneerde conditie van het levend wezen, met andere woorden, zijn onwetendheid sinds onheuglijke tijden, die hem van zichzelf laat denken de uitvoerder van actie te zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: “De *jīvas* zijn geen aanstichters van hun eigen acties.” Uit deze uitspraak dient men niet af te leiden, dat iedere activiteit van de *jīvas* wordt geïnspireerd door de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. Indien dit het geval zou

zijn, zou Hij de gebreken hebben van vooroordeel en wreedheid. Verder is Bhagavān niet de bemiddelaar, die de *jīva* met de resultaten van zijn acties verenigt. Deze vereniging vindt alleen plaats vanwege de *jīva*'s onwetendheid sinds onheuglijke tijden. De externe, materiële energie in de vorm van onwetendheid activeert de aangeleerde natuur van de *jīva*. Alleen de *jīvas* met een dergelijke geconditioneerde geaardheid, die voortkomt uit onwetendheid, worden door de Allerhoogste Bestuurder, Parameśvara, in actie betrokken. Hijzelf legt in de levende wezens niet het initiatief aan om te handelen of niet te handelen.

“*Vaiṣāmya-nairghṛṇye doṣair na sāpekṣatvāt tathā hi darsayati* – de Allerhoogste Persoon is wreed nocht onrechtvaardig, want de individuele zielen lijden of genieten als gevolg van hun eigen *karma*” (*Brahma-sūtra* 2.1.34). Volgens deze *sūtra* is de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods volkomen vrij van dergelijke defecten, zoals partijdigheid of wreedheid.

In de Veda's wordt gezegd, dat – evenals bewustzijn (*brahma*) zonder begin is – ook de indrukken van de *jīvas*, die het gevolg zijn van hun voorgaande activiteiten, zonder begin zijn. De activiteiten van de *jīvas* maken indrukken en Bhagavān houdt hen volgens deze indrukken bezig met activiteiten. Het is dus onlogisch te zeggen, dat de Allerhoogste het gebrek van partijdigheid vertoont. “*Sad eva saumyadam* – O zachtmoedige, in het begin bestond alleen de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods” (*Chāndogya Upaniṣad* 6.2.1).

Ook de *Bhaviṣya Purāṇa* zegt, “Alleen in overeenstemming met de indrukken van levende wezens uit hun voorgaande acties betreft Śrī Viṣṇu hen in wereldse activiteiten. Aangezien de indrukken van de levende wezens geen begin hebben, is de Allerhoogste niet schuldig aan enig defect.”

Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa legt in zijn *Govinda-bhāṣya* uit, “Men kan tot de conclusie komen, dat de Allerhoogste ook niet onafhankelijk is, maar Zich onder invloed van *karma* bevindt, aan-

gezien Hij een *jīva* volgens de laatste indrukken van zijn acties in actie betreft. Het antwoord is, ‘Nee, dit is niet juist, omdat in werkelijkheid zelfs *karma* onder Zijn beheer staat’. Bhagavān betreft de *jīva* in actie volgens de geaardheden, die hij sinds onheugelijke tijden heeft aangenomen. Hoewel God deze geaardheid kan wijzigen, doet Hij dit nooit. Dus onder alle omstandigheden is Hij vrij van partijdigheid.”

VERS 15

नादत्ते कस्यचित्पापं न चैव सुकृतं विभुः
अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः

*nādatte kasyacit pāpaṃ na caiva sukrtaṃ vibhuḥ
ajñānenāvṛtaṃ jñānaṃ tena muhyanti jantavaḥ*

na ādatte – accepteert niet; *kasyacit* – van iemand; *pāpaṃ* – de zondige reactie; *na-* niet; *na* – ook niet; *eva* – zeker; *sukṛtaṃ* – de vrome reactie; *vibhuḥ* – de grote (Hoogste Bestuurder); *ajñānena* – door onwetendheid; *āvṛtaṃ* – bedekt; *jñānaṃ* – (spontane) transcendentale kennis; *tena* – om die reden; *myhyanti* – zijn in de war; *jantavaḥ* – de levende wezens.

Allerhoogste Persoonlijkheid Gods aanvaardt van niemand zondige of vrome reacties. Onwetendheid bedekt de ware kennis, die inherent in levende wezens aanwezig is, en brengt hen in de war.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bhagavān geeft geen aanleiding tot goede of slechte acties van het levend wezen, omdat Hijzelf geen zonde of vroomheid aantrekt. Om dit uit te leggen spreekt Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *nādatte*. Alleen de begoochelende energie, de *avidyā-śakti*, dekt de subtielere kennis van de *jīva* af. Daarom zegt Hij *ajñānena*, hetgeen betekent, dat de aangeboren of natuurlijke kennis

van het levend wezen door onwetendheid wordt afgedekt en dat alleen hierdoor de *jīva* in de war raakt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Bhagavān is *vibhu*, alomtegenwoordig en grenzeloos. Hij beschikt over complete realisatie, zegen en onbeperkte energie. Hij is altijd in Zijn eigen natuur, de oceaan van zegen, verzonken. Hij geeft geen aanleiding voor goede of slechte daden in wie dan ook, want Hij is voor alles onverschillig. Śrī Bhagavān is zichzelf genoeg (*ātmārāma*) en al Zijn wensen zijn vervuld (*āptakāma*). Het is Zijn *avidyā-śakti*, de begoochelende energie, die de van nature aangeboren kennis van de *jīva* bedekt, waardoor de *jīva* zich in zijn geconditioneerde staat met zijn lichaam identificeert. De *jīva* ontwikkelt het ego van de doener van zijn acties te zijn alleen, omdat hij zich op valse gronden met zijn lichaam identificeert.

Śrīmad-Bhāgavatam (6.16.11) zegt,

*nādatta ātmā hi guṇaṁ na doṣaṁ na kriyā-phalam
udāsīnavad āsīnaḥ parāvata-dṛg īśvaraḥ*

De ziel van de overleden zoon van Citraketu Mahārāja gaf de volgende instructie aan zijn vader, die leed onder zijn verdriet, “De Superziel aanvaardt geen geluk of verdriet of de resultaten van acties, zoals het bemachtigen van een koninkrijk. Hij is getuige van oorzaak en gevolg van onze activiteiten en omdat Hij Zich niet onder het beheer van een materieel lichaam en materiële gebeurtenissen bevindt, blijft Hij onverschillig.”

VERS 16

ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः
तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्परम्

***jñānena tu tad ajñānam yeṣāṃ nāṣitam ātmanaḥ
teṣāṃ āditya-vaj jñānam prakāśayati tat param***

jñānena – door kennis; *tu* – maar; *tat* – dat; *ajñānam* – onwetendheid; *yeṣāṃ* – wier; *nāṣitam* – is vernietigd; *ātmanaḥ* – van de ziel; *teṣāṃ* – voor diegenen; *āditya-vat* – zoals de zon; *jñānam* – kennis; *prakāśayati* – onthult; *tat* – dat; *param* – Bhagavān, de transcendentale Allerhoogste Waarheid.

Maar bij degenen, wier onwetendheid door kennis van Bhagavān is verdreven, onthult die kennis, stralend als de zon, de immateriële, transcendentale Absolute Waarheid, Śrī Bhagavān.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zoals het begoochelende vermogen, *avidyā-śakti*, van Śrī Bhagavān de kennis van het levend wezen afdekt, zo verdrijft Zijn kennisvermogen, de *vidyā-śakti*, onwetendheid en onthult zuivere kennis. Zoals de stralen van de zon duisternis verdrijven en de Aarde, de hemel en andere objecten verlichten, zo verdrijft deze kennis onwetendheid en verlicht transcendentale kennis. Dus Bhagavān bindt noch bevrijdt niemand. In overeenstemming met de kwaliteiten van de materiële natuur zijn het alleen onwetendheid en kennis, die respectievelijk bevrijden en binden. De neiging om te genieten of actie te ondernemen is de oorzaak van gebondenheid. En zo zijn onhechting en vrede enzovoort bevrijdende factoren. Bhagavān is slechts deels verantwoordelijk voor het prikkelen tot actie, omdat alle kwaliteiten van de materiële natuur manifest worden vanwege het feit, dat Hij de alomtegenwoordige Superziel is. Om die reden bestaat er geen mogelijkheid, dat in Hem imperfecties bestaan, zoals partijdigheid of wreedheid.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In overeenstemming met zijn eigen materiële verlangens krijgt het levend wezen een lichaam van de materiële natuur, die zonder begin is, en gaat zich

met *karma* bezighouden. Bhagavān bepaalt niet de zondige en vrome acties van het levend wezen. Zowel de vroomheid als de zonden, die de *sādhaka* in ontwikkeling degraderen, zijn het gevolg van zijn voorgaande ervaringen. Om het levend wezen te straffen bedekt de *māyā-śakti* van Śrī Bhagavān zijn grondrechtelijke natuur. Het levend wezen gaat zich vervolgens met zijn lichaam identificeren en denkt, dat hij degene is, die al zijn activiteiten verricht. Bhagavān kan op geen enkele manier de schuld worden gegeven van de conditie van de *jīva*.

De twee functies van *māyā-śakti*, onwetendheid en kennis, zijn instrumenteel in de gebondenheid en de bevrijding van het levend wezen. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.11.3) wordt gezegd,

*vidyāvidye mama tanū viddhy uddhava śarīriṇām
mokṣa-bandha-karī ādye māyayā me vinirmite*

O Uddhava, zowel onwetendheid (*avidhyā*) als kennis (*vidyā*) zijn functies van Mijn *māyā-śakti*.

Volgens Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura geeft kennis hier bevrijding en is onwetendheid de oorzaak van gebondenheid. *Māyā* beschikt over drie faculteiten: de ongemanifesteerde drie geaardheden van de materiële natuur (*pradhāna*), onwetendheid (*avidyā*) en kennis (*vidyā*).

De ongemanifesteerde, materiële energie schept voor het levend wezen een aandoening, die niet reëel is, hoewel het er wel op lijkt. Onwetendheid laat zulke aandoeeningen aanzien als realistisch, maar door kennis worden die illusies gemakkelijk verdreven. Hier moet wel goed worden begrepen, dat de grofstoffelijke en subtiel materiële aandoeeningen van het levend wezen, die door *pradhāna* zijn aangelegd, niet onecht zijn. Echter het idee van ‘ik’ en ‘mijn’ in beide ideeën is wel onecht. In de Veda’s en Upaniṣaden wordt dit *vivarta*, of illusie, genoemd.

Het natuurlijke ego de doener te zijn is eeuwigdurend in Bhagavān aanwezig. *Prakṛti* is Zijn bewegingloze, materiële vermogen. Louter Zijn vluchtige blik zet de functie van de materiële natuur (*prakṛti*) in beweging. Hierdoor is de materiële natuur de secundaire oorzaak van de schepping van de materiële wereld. Bhagavān is inderdaad de aanstichter ervan, maar alleen op indirecte wijze, of gedeeltelijk.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Kenniss bestaat uit twee soorten: werelds (*prākṛta*) en transcendentaal (*aprākṛta*). *Prākṛta* betekent ‘kennis gerelateerd aan bewegingloze materie’ en wordt *avidyā* genoemd, ofwel de onwetendheid van de *jīva*. Transcendentale kennis, of *aprākṛta-jñāna*, wordt *vidyā* genoemd. Wanneer de materiële kennis van de *jīva* door spirituele kennis teniet is gedaan, wordt die hogere, spirituele kennis in hem wakker, die hem verlicht met de bovenwereldse Absolute Waarheid.”

VERS 17

तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः

tad-buddhayaḥ tad-ātmānaḥ tan-niṣṭhāḥ tat-parāyaṇāḥ
gacchanty apunar-āvṛttiṁ jñāna-nirdhūta-kalmaṣāḥ

tad-buddhayaḥ – wier intelligentie in Hem is verankerd; *tad-ātmānaḥ* – wier verstand is verzonken in meditatie op Hem; *tan-niṣṭhāḥ* – die alleen aan Hem zijn toegewijd; *tat-parāyaṇāḥ* – die zijn toegewijd aan horen en zingen over Hem; *gacchanti* – zij krijgen; *apunaḥ āvṛttiṁ* – bevrijding van volgende geboorten; *jñāna* – door transcendentale kennis, of *vidyā*; *nirdhūta* – zijn gereinigd van; *kalmaṣāḥ* – wier roes, of onwetendheid.

Degenen, wier intelligentie is verankerd in de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods, wier verstand is verzonken in medita-

tie alleen op Hem, die uitsluitend aan Hem zijn toegewijd, die zijn toegewijd aan horen en chanten over Hem en wier onwetendheid door kennis volkomen teniet is gedaan, bereiken bevrijding, vanwaar geen terugkeer mogelijk is.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: *Vidyā* verlicht alleen kennis over het levend wezen, niet over de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) wordt gezegd, “*bhaktiyāham ekayā grāhyah* – Ik kan alleen door *bhakti* worden bereikt.”

Om kennis te verkrijgen over de Superziel moeten de *jñānīs* specifiek *bhakti-sādhana* beoefenen. Śrī Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met *tad-buddhayaḥ*, om dit uit te leggen. Hier verwijst het woord *tad* (*tad*) naar dezelfde alomtegenwoordige Bhagavān, die eerder is beschreven. *Tad-buddhayaḥ* wil zeggen, dat degenen, wier intelligentie is verankerd in Bhagavān, alleen op Hem mediteren. *Tad-ātmā* betekent, ‘degenen die alleen in Hem zijn verzonken’. “*Jñānaṁ ca mayi sannyaset* – een *jñānī* dient zijn kennis aan Mij over te geven” (*Śrīmad-Bhāgavatam* 11.19.1).

Volgens deze uitspraak worden degenen, die weten, dat het zelf los van het lichaam staat, die hun vastbeslotenheid om kennis over het zelf in de geaardheid goedheid te cultiveren hebben opgegeven en die een vast vertrouwen in Bhagavān hebben, worden *tan-niṣṭhāḥ* genoemd, degenen met een vast vertrouwen in *bhakti*. *Tat-parāyaṇāḥ* betekent ‘degenen die zijn toegewijd aan horen en chanten over Hem’.

Verderop in de *Gītā* (18.55) wordt gezegd,

*bhaktiyā mām abhijānāti yāvān yaś cāsmi tattvataḥ
tato mām tattvato jñātvā viśate tad-anantaram*

Alleen door devotie kan men Mij kennen, zoals Ik ben, en kan men Mij zodoende bereiken. Daarom krijgen zij, wier onwetendheid door kennis volkomen is teniet gedaan, kennis van de Superziel.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *Gītā* (14.17) stelt, “*sattvāt sañjāyate jñānam* – kennis is in de geardheid goedheid”. Dat is de reden, waarom kennis in de geardheid goedheid weliswaar onwetendheid kan verdrijven, maar geen kennis van Paramātmā kan manifesteren. De *Gītā* (18.55) zegt, “*bhaktyā mām abhijānāti* – alleen *bhakti* kan kennis over Śrī Bhagavān manifesteren”. In deze context dient men zorgvuldig het commentaar van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura op dit vers (18.55) in ogenschouw te nemen.

VERS 18

विद्याविनयसम्पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि
शुनि चैव श्वपाके च पण्डिताः समदर्शिनः

*vidyā-vinaya-sampanne brāhmaṇe gavi hastini
śuni caiva śva-pāke ca paṇḍitāḥ sama-darsināḥ*

vidyā-nivaya-sampanne – uitgerust met kennis en zachtmoedige kwaliteiten; *brāhmaṇe* – in een *brāhmaṇa*; *gavi* – in een koe; *hastini* – in een olifant; *śuni* – in een hond; *ca* – en; *eva* – zowaar; *śva-pāke* – in een hondenvleeseter; *ca* – en; *paṇḍitāḥ* – degenen die verlicht zijn (*jñānīs*); *sama-darsināḥ* – hebben een gelijkmoedige blik op de ziel.

Verlichte personen (*jñānīs*) nemen een vriendelijke en geleerde *brāhmaṇa*, een koe, een olifant, een hond en een hondenvleeseter met gelijkmoedige blik waar.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De wijzen, die zeer zijn toegewijd aan Parameśvara, zoals vermeld in het voorgaande vers, overstijgen dan de materiële geaardheden en raken hun interesse kwijt om deze geaardheden, die in ieder wezen in verschillende maten aanwezig zijn, te aanvaarden. Op die manier worden ze gelijkmoedig. Om dit uit te

leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *vidyā-vinaya*. Van de koe en de *brāhmaṇa* wordt gezegd, dat ze in de geardheid goedheid zijn en zijn daarom superieur aan de olifant, die zich in de geardheid hartstocht bevindt. Ze zijn ook superieur aan de hond en de hondenvleeseter, die zich in de geardheid onwetendheid bevinden. Maar geleerde personen, die de geardheden van de natuur hebben overstegen, merken dergelijke verschillen niet op. Ze zien overal de geest (*brahma*), die zich buiten deze drie geardheden van de natuur bevindt. Ze worden *sama-darsī* genoemd, degenen met gelijkmoedige blik.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het bovenstaande vers wordt de visie van de wijze *jñānī* uiteengezet. Hier betekent het woord *sma-darsīḥ* ‘zien, dat in ieder materieel lichaam de marginale energie van Bhagavān, de *taṭasthā-śakti*, zich heeft gemanifesteerd als een *jīva* met een specifieke, eeuwige gedaante en natuur’. Alleen degenen, die het zelf op deze manier waarnemen, worden *sama-darsī* genoemd. Bhagavān heeft dit verder verhelderd in de *Gītā* (6.32) en het wordt beschreven in *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.29.14),

*brāhmaṇe pukkase stene brahmaṇye ‘rke sphuliṅgake
akrūre krūrake caiva sama-dṛk paṇḍīto mataḥ*

Naar Mijn mening is iemand wijs, die een *brāhmaṇa* en een *caṇḍāla*, een dief en een toegewijde van de Allerhoogste, de zonnestralen en de vonken van een vuur, een wreed persoon en een vriendelijk persoon met gelijkmoedige blik beschouwt.

Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura legt uit, dat *sama-dṛk* betekent ‘het realiseren van het eeuwige bestaan van Mij, Parabrahma, in ieder levend wezen’. Iemand met een dergelijke visie wordt *sama-darsī* genoemd.

VERS 19

इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः

*ihaiva tair jitaḥ sargo yeṣāṁ sām्ये sthitam manaḥ
nirdoṣam hi samam brahma tasmād brahmaṇi te sthitāḥ*

iha eva – reeds in deze wereld; *taiḥ* – degenen; *jitaḥ* – wordt overwonnen; *sargaḥ* – de materiële schepping van geboorte en dood; *yeṣāṁ* – wier; *sām्ये* – in beheerstheid; *sthitam* – bevinden zich; *manaḥ* – verstand; *nirdoṣam* – volmaakt; *hi* – omdat; *samam* – en evenwichtig; *brahma* – geest; *tasmāt* – daarom; *brahmaṇi* – in transcendentie; *te* – zij; *sthitāḥ* – bevinden zich.

Van degenen, die in evenwichtig beheerste kalmte zijn verankerd, wordt gezegd, dat ze geboorte en dood zelfs in dit leven hebben overwonnen. Omdat ze perfect zijn, zoals *brahma* – de Absolute Geest – en beschikken over gelijkmoedigheid, zien ze zich zowaar in *brahma* geplaatst.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Hier verheerlijkt Śrī Bhagavān de gelijkgestemde blik. *Sargaḥ* wijst op hetgeen in deze wereld is gecreëerd. *Jitaḥ* betekent ‘verslaan’.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Ihaiva* betekent ‘zowaar levend in deze wereld’. Met andere woorden, in het stadium van *sādhana* raakt men vrij van gebondenheid aan deze materiële wereld.

VERS 20

न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोद्विजेत्प्राप्य चाप्रियम्
स्थिरबुद्धिरसम्मूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः

***na prahr̥ṣyet priyam prāpya nodvijet prāpya cāpriyam
sthira-buddhir asamūdhaḥ brahma-vid brahmaṇi sthitaḥ***

na prahr̥ṣyet – hij is niet bijzonder opgetogen; *priyam* – iets plezierigs; *prāpya* – bij ontvangst; *na udvijet* – hij raakt niet verstoord; *prāpya* – bij het krijgen; *ca* – en; *apriyam* – iets onplezierigs; *sthira-buddhiḥ* – iemand met een standvastige intelligentie; *asamūdhaḥ* – en niet begoocheld; *brahma-vid* – een kenner van transcendentie; *brahmaṇi* – in transcendentie; *sthitaḥ* – gesitueerd.

Iemand, die *brahma* – de Absolute Geest – kent en stevig is verankerd in *brahma*, heeft een standvastige intelligentie en wordt niet begoocheld. Hij wordt niet blij, wanneer hij iets prettigs krijgt, en wanhoopt niet, wanneer hij iets onprettigs krijgt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Bhagavān spreekt dit vers, dat begint met de woorden *na prahr̥ṣyet*, om de gelijkmoedige blik van de wijzen te beschrijven met betrekking tot plezierige en onplezierige wereldse gebeurtenissen. *Na prahr̥ṣyet* betekent, dat men niet opgetogen raakt, en *nodvijet* betekent, dat men niet terneergeslagen raakt. De betekenis ervan is, dat men dit in het stadium van *sādhana* móet praktiseren. De gebiedende wijs is hier met deze intentie gebruikt. Vanwege hun vals-ego worden mensen door geluk en verdriet begoocheld. De wijze is vrij van dergelijk ego en wordt niet begoocheld.

VERS 21

बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विन्दत्यात्मनि यत्सुखम्
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षयमश्नुते

***bāhya-sparśeṣv asaktātmā vindaty ātmani yat sukham
sa brahma-yoga-yuktātmā sukham akṣayam aśnute***

bāhya-sparśeṣu – aan uiterlijk zintuiglijk plezier; *asakta-ātmā* – een onthecht persoon; *vindati* – vindt; *ātmani* – in het zelf; *yat* – wat dan ook; *sukham* – geluk; *saḥ* – dat; *brahma-yoga* – transcendentale vereniging met de Absolute Geest; *yukta-ātmā* – ziel verenigd; *sukham* – geluk; *akṣayam* – onbegrensd; *asnute* – krijgt.

Hij, die niet aan uiterlijke lustbevrediging is gehecht, vindt geluk in het zelf. Door met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods in yoga te zijn verenigd krijgt hij eindeloos geluk.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: De zegen, die een levend wezen krijgt, wanneer hij Paramātmā heeft bereikt, is oneindig. Dus het verstand van een dergelijk levend wezen, dat door *yoga* met die Absolute Geest (*brahma*) is verenigd, is totaal niet gehecht aan zintuiglijk plezier. Zij alleen kunnen dit ervaren. Waarom zou iemand, die constant nectar proeft, geïnteresseerd zijn in het eten van drek?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Externe zintuigobjecten, zoals geluid en gevoel, worden alleen ervaren met behulp van lichamelijke zintuigen, die geen rechtstreekse faculteiten van het eigenlijke *ātmā* zijn. Degenen, die van externe lustobjecten onhecht blijven, bevinden zich in de zegen van binnen, die wordt ontleend aan de ervaring van Paramātmā. Ze denken niet eens aan lustobjecten, laat staan, dat ze ervan genieten. Volgens het vers *param dṛṣtvā nivartate* (*Gītā* 2.59) blijven ze volkomen onverschillig voor werelds plezier, dat voortkomt uit materiële lustobjecten, omdat ze verzonken blijven in een hogere smaak, of *rasa*, de zegen van het dienen van Bhagavān.

VERS 22

ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते
आद्यन्तवन्तः कौन्तेय न तेषु रमते बुधः

*ye hi saṁsparśa-jā bhogā duḥkha-yonaya eva te
ādy-antavantah kaunteya na teṣu ramate budhaḥ*

ye – hetgeen; *hi* – zeker; *saṁsparśa-jāḥ* – voortkomend uit zintuiglijk contact met de zintuigobjecten; *bhogāḥ* – alle genoegens; *duḥkha-yonayaḥ* – bronnen van ellende; *eva* – zeker; *te* – zij; *ādi-antavantah* – een begin en een eind; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *na* – niet; *teṣu* – in hen; *ramate* – verheugt zich; *budhaḥ* – een verlicht mens.

O zoon van Kuntī, genoegens die voortkomen uit het contact met de zintuigen, vormen zeker de oorzaak van ellende. Aangezien ze een begin en een eind hebben, raakt een verlicht persoon er niet aan gehecht.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Een wijs mens raakt niet gehecht aan zintuiglijk plezier. Om deze reden wordt dit vers, dat begint met *ye hi*, gesproken.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het geluk, dat wordt ontleend aan het contact van de zintuigen met hun zintuigobjecten, wordt *saṁsparśa-mokṣa* genoemd. Zulk geluk heeft een begin en eind, want zodra het contact is verbroken, is het geluk voorbij. Om die reden hechten de wijzen zich niet aan zintuiglijk plezier, dat van voorbijgaande aard is en slechts lijkt op plezier. Zulke wijze personen betrekken hun zintuigen louter bij activiteiten om het lichaam in stand te houden en doen dat met een gevoel van onthechting.

VERS 23

शक्रोतीहैव यः सोढुं प्राक् शरीरविमोक्षणात्
कामक्रोधोद्वेगं वेगं स युक्तः स सुखी नरः

*śaknotihaiva yaḥ soḍhum prāk śarīra-vimokṣaṇāt
kāma-krodhodbhavaṁ vegaṁ sa yuktaḥ sa sukhī naraḥ*

śaknoti – is in staat; *iha eva* – nog in dit leven; *yaḥ* – die; *soḍhum* – verdragen; *prāk* – voordat; *śarīra* – het lichaam; *vimokṣaṇāt* – opgeven; *kāma-krodha* – van lust en woede; *udbhavam* – voortkomend; *vegam* – de driften; *saḥ* – hij; *yuktaḥ* – is een *yogī*; *saḥ* – hij; *sukhī* – is een gelukkig; *naraḥ* – mens.

Hij, die in dit leven, voordat hij zijn lichaam opgeeft, de driften kan tolereren, die voortomen uit lust en woede, is een *yogī* en is waarlijk gelukkig.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De personen, die in dit vers worden beschreven, zijn gelukkig, ondanks dat ze in de zee van het materiële bestaan zijn gevallen. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *śaknoti*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Het intense verlangen, of de hunkering naar lustobjecten, die geschikt zijn voor zintuiglijk plezier, wordt hier lust (*kāma*) of hebzucht genoemd. De diepere betekenis van het woord *kāma*, dat in deze context wijst op alle soorten verlangens, is de wens om plezier te onttrekken aan de vereniging met het andere geslacht. De excessieve afkeer door het verstand van datgene, dat ongunstig is voor de lustbevrediging, wordt woede of *krodha* genoemd. Degenen, die de driften van lust en woede tot het moment van de dood kunnen verdragen, worden *yogīs* genoemd – en zij zijn gelukkig.

VERS 24

योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः
स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति

*yo 'ntaḥ-sukho 'ntar-ārāmas tathāntar-jyotir eva yaḥ
sa yogī brahma-nirvāṇam brahma-bhūto 'dhigacchati*

yaḥ – die; *antaḥ-sukhaḥ* – gelukkig in het zelf; *antaḥ-ārāmaḥ* – die van binnen plezier heeft; *tathā* – en; *antaḥ-jyotiḥ* – blik is naar binnen gekeerd; *eva* – zeker; *yaḥ* – die; *saḥ* – dat; *yogī* – *yogī*; *brahma-nirvāṇam* – door realisatie van *brahmānanda* (de zegen van de spirituele ziel), verzelfstandiging uit het materiële bestaan; *brahma-bhūtaḥ* – in transcendentie geplaatst; *adhigacchati* – hij krijgt.

Een *yogī*, die uitsluitend geluk ontleent aan het zelf van binnen, die alleen in zichzelf plezier heeft en wiens blik alleen naar binnen is gekeerd, bevindt zich in transcendentie (*brahma*). Hij krijgt de zegen van die transcendentie in de vorm van emancipatie uit het materiële bestaan.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Voor degenen, die door de condities van de materiële wereld onberoerd blijven, is de rechtstreekse ervaring van de Absolute Geest (*brahma*) zelf plezierig. Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met de woorden *yo 'ntaḥ*. Degenen, die zegen ontleen aan hun innerlijke zelf, ontleen hun genoegen louter aan het zelf en daarom is hun blik naar binnen gekeerd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De manier, waarop de sterke aandringen van lust en woede, zoals genoemd in het voorgaande vers, gemakkelijk en op natuurlijke wijze tot rust kunnen worden gebracht, wordt hier door Śrī Bhagavān uitgelegd. Door ervaring van het zelf te hebben kunnen zulke aandringen gemakkelijk worden beheerst. *Yogīs*, die geluk ervaren in hun realisatie van het zelf, die genoegen scheppen in het zelf en wier blik altijd op de aard van het zelf is gevestigd, nemen hun toevlucht tot het onzelfzuchtig uitvoeren van hun voorgeschreven plichten. Ze bereiken het platform van bevrijding (*brahma-bhūta*). Uiteindelijk raken ze in hun eigen eeuwige gedaante en natuur gevestigd. Zulke *yogīs* worden gemakkelijk onverschillig voor de wereldse, zinnelijke activitei-

ten van lust, hebzucht enzovoort en het plezier, dat ze in het zelf ervaren, heet *brahma-nirvāṇa*, spirituele zegen. In het commentaar van Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura op de *Gītā* (5.26) zegt hij, “Een *sannyāsī*, die vrij is van lust en hebzucht, die zijn verstand onder controle heeft en die *ātma-tattva* kent, krijgt heel snel volkomen realisatie van *brahma-nirvāṇa*”.

Nadat hij goed heeft nagedacht over echte en onechte objecten, plaats iemand, die Bhagavān vereert door Hem onzelfzuchtig de resultaten van zijn werk aan te bieden – een *niṣkāma-karma-yogī* – zich in *brahma*, de Realiteit buiten de materiële natuur, zelfs wanneer hij zich nog in de materiële wereld bevindt. Die staat, die vrij is van materiële ellende, wordt *brahma-nirvāṇa* genoemd.

VERS 25

योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथान्तर्ज्योतिरेव यः
स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति

*labhante brahma-nirvāṇam ṛṣayaḥ kṣīṇa-kalmāśāḥ
chinna-dvaidhā yatātmānaḥ sarva-bhūta-hite ratāḥ*

labhante – ze bereiken; *brahma-nirvāṇam* – de zegen van absolute spirituele emancipatie; *ṛṣayaḥ* – personen die van binnenuit worden geïnspireerd; *kṣīṇa* – worden vernietigd; *kalmāśāḥ* – zondige kwaliteiten; *chinna-dvaidhāḥ* – eenpuntig, die zonder twijfels zijn; *yata-ātmānaḥ* – die zelfbeheerst verstand hebben; *sarva-bhūta-hite* – aan het welzijn van alle levende wezens; *ratāḥ* – die gehecht zijn.

De heilige personen, die vrij zijn van zonde en twijfel, die hun verstand beheersen en gehecht zijn aan het welzijn van alle levende wezens, bereiken emancipatie uit het materiële bestaan door realisatie van de Absolute Geest (*brahma*).

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: Veel personen bereiken perfectie door beoefening (*sādhana-siddha*). Om dit uit te leggen spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *labhante*.

VERS 26

कामक्रोधविमुक्तानां यतीनां यतचेतसाम्
अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्मनाम्

*kāma-krodha-vimuktānām yatīnām yata-cetasām
abhito brahma-nirvāṇam vartate viditātmanām*

kāma-krodha – van lust en woede; *vimuktānām* – die bevrijd zijn; *yatīnām* – voor de asceten; *yata-cetasām* – voor degenen die hun verstand beheersen; *abhitaḥ* – op alle manieren; *brahma-nirvāṇam* – uitdoven van het materiële leven door spirituele realisatie; *vartate* – heeft plaats; *viditātmanām* – voor degenen die belezen zijn in de wetenschap van de ziel.

De wereldverzakkers, wier hart vrij is van lust, woede, enzo-voort, die hun verstand beheersen en goed belezen zijn in de waarheid van de ziel, doven door spirituele realisatie het materiële leven geheel uit.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: “Hoe lang duurt het om het geluk te bereiken van *brahma-nirvāṇa*, het uitdoven van het materiële leven, voor degenen met kennis van het zelf, maar zonder kennis van Paramātmā?” Vooruitlopend op deze vraag spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met *kāma-krodha*. Voor iemand, wiens verstand stabiel is geworden en wiens subtiele lichaam is vernietigd, duurt het niet lang om in volkomen perfectie *brahma-nirvāṇa* te bereiken.

VERZEN 27 – 28

स्पर्शान् कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवान्तरे भ्रुवोः
प्राणापानौ समौ कृत्वा नासाभ्यन्तरचारिणौ

यतेन्द्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः
विगतेच्छभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः

*sparsān kṛtvā bahir bāhyāṁś cakṣuś caivāntare bhruvoḥ
prāṇāpānau samau kṛtvā nāsābhyantara-cāriṇau*

*yatendriya-mano-buddhir munir mokṣa-parāyaṇaḥ
vigatecchā-bhaya-krodho yaḥ sadā mukta eva saḥ*

sparsān – zintuiglijke waarneming zoals horen en voelen (aanraking); *kṛtvā* – te hebben gezet; *bahih* – buiten; *bāhyān* – extern; *cakṣuḥ* – de ogen; *ca* – en; *eva* – zeker; *antare* – tussen; *bhruvoḥ* – de wenkbrauwen; *prāṇa-apānau* – de binnenwaartse en buitenwaartse levensadem; *samau* – gelijk; *kṛtvā* – te hebben gericht; *nāsa-abhyantara-cāriṇau* – stromend in de neusgaten; *yata* – worden beheerst; *indriya* – zintuigen; *manaḥ* – verstand; *buddhiḥ* – en intelligentie; *munih* – heilige; *mokṣa-parāyaṇaḥ* – is gewijd aan het bereiken van bevrijding; *vigata* – bevrijd; *iicchā-bhaya-krodhaḥ* – van verlangen, angst en woede; *yaḥ* – die; *sadā* – altijd; *muktaḥ* – bevrijd; *eva* – zeker; *saḥ* – hij.

Hij, die vrij is van verlangen, angst en woede, verbant externe zintuigobjecten, zoals geluid en gevoel, uit zijn hoofd. Dan plaatst hij zijn aandacht tussen zijn wenkbrauwen en in de beweging van de binnenwaartse en buitenwaartse stroom levensadem, die de neusgaten passeert, last hij pauzes in. Op die manier brengt hij de levensadem in evenwicht en beheerst hij zijn zintuigen, verstand en intelligentie en wijdt zich aan het bereiken van bevrijding. Zeker, een dergelijke heilige is altijd bevrijd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Door op die manier *niṣkāma-karma-yoga* uit te voeren en aan Īśvara te offeren krijgt de *sādhaka* een zuiver hart. Op dat moment verschijnt kennis van het zelf (*tvaṁ-padārtha*). Om kennis van *tat-padārtha* (*brahma*) te vergaren dient men *bhakti* te ontwikkelen. Tenslotte ervaart men *brahma* (Śrī Bhagavān) door transcendentale kennis, die voortkomt uit *bhakti*. Maar voor iemand, wiens hart is gezuiverd door *niṣkāma-karma-yoga* – dat wil zeggen, door vereniging met Bhagavān door Hem onzelfzuchtig de vruchten van zijn werk te offeren – wordt de beoefening van het achtvoudige *yoga*-proces (*aṣṭāṅga-yoga*) superieur beschouwd aan de beoefening van *jñāna-yoga* met het doel om *brahma* te realiseren. Dit wordt uitgelegd in Hoofdstuk Zes. Hier spreekt Śrī Bhagavān deze drie verzen, die beginnen met *sparsān*, als een *sūtra* van Hoofdstuk Zes.

Sparsā wijst op datgene, dat wordt waargenomen door de externe zintuigen – gevoel, vorm, geluid, smaak en geur – dat allemaal het verstand binnenkomt. Men dient ze daarom uit het verstand te drijven en het verstand te weerhouden van toenadering tot deze objecten. Men dient de aandacht tussen de wenkbrauwen te richten. Als men de ogen geheel sluit, bestaat de kans, dat men in slaap valt en als men ze helemaal open houdt, bestaat de kans, dat men wordt afgeleid door objecten van de zintuigen. Om te zorgen, dat geen van beide plaats heeft, dient men de ogen half open te houden en de opwaartse en neerwaartse beweging van de in- en uitademing door de neusgaten te beheersen en in evenwicht te brengen. Degenen, die hun zintuigen op deze manier beheersen, worden als bevrijd beschouwd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Arjuna, het hart wordt alleen gezuiverd door *niṣkāma-karma-yoga* in relatie tot Mij. Nadat het hart is gezuiverd, krijgt men volmaakte kennis, of *jñāna*. Dit is de manier om *tat-padārtha* (de Absolute Waarheid) te

bereiken. De ervaring van de Absolute Geest, of *brahma*, ontwikkelt zich geleidelijk door in volmaakte kennis (*jñāna-svarūpa-bhakti*) toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods te praktiseren en kennis te vergaren, die zich buiten de drie geaardheden van de materiële natuur bevindt. Ik heb jou dit eerder uitgelegd.

“Welnu, voor iemand, wiens hart is gezuiverd, leg Ik *aṣṭāṅga-yoga* uit als de methode om *brahma*, de Absolute Geest, te realiseren. Ik presenteer uitspraken om hiervan een idee te geven. Luister alsjeblieft. De externe vormen van geluid, gevoel, vorm, smaak en geur moeten helemaal uit het verstand worden verwijderd. Deze oefening heet *pratyāhāra*. Door op deze manier het verstand te leren beheersen keren de ogen zich naar elkaar toe op een lijn tussen de wenkbrauwen en richten zich op de punt van de neus. Door de ogen geheel te sluiten bestaat de kans, dat men in slaap valt en door ze helemaal open te houden, bestaat de kans, dat men door externe objecten wordt afgeleid. Men dient daarom de ogen te beheersen door ze half gesloten te houden, zodat de blik tussen de wenkbrauwen op de punt van de neus valt. Door via de neus te ademen dient men de opwaartse en neerwaartse adem te reguleren, zodat beide bewegingen in evenwicht zijn. Heiligen, die gericht zijn op bevrijding, of *mukti*, gaan zitten, nemen de zintuigen, het verstand en de intelligentie onder controle en geven alle verlangen, angst en woede op met het doel om *brahma* te realiseren. Op die manier kunnen ze volkomen bevrijding van materiële gebondenheid bereiken. Dus *aṣṭāṅga-yoga* als onderdeel van de beoefening van *niṣkāma-karmayoga* kan ook worden gepraktiseerd.”

VERS 29

भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरम्
सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शान्तिमृच्छति

***bhoktāraṃ yajña-tapasāṃ sarva-loka-maheśvaram
suhṛdam sarva-bhūtānāṃ jñātvā mām śāntim ṛcchati***

bhoktāraṃ – de genieter; *yajña-tapasāṃ* – van offers en soberheden; *sarva-loka* – van alle werelden; *mahā-īśvaram* – de Allerhoogste Bestuurder; *suhṛdam* – de vriend; *sarva-bhūtānāṃ* – van alle levende wezens; *jñātvā* – te hebben begrepen; *mām* – Mij; *śāntim* – vrede (door bevrijding); *ṛcchati* – krijgt.

Hij, die Mij, de Hoogste Bestuurder van alle planeten, kent als de ontvanger van alle offers en soberheden en als vriend van de levende wezens, die voor hen het beste wenst, krijgt bevrijding van de gebondenheid aan de vereenzelving met materie.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Evenals de *jñānī*, die transcendentale kennis ontwikkelt, bereikt een dergelijke *yogī* ook bevrijding door kennis van de Superziel, die verschijnt door *bhakti*. Dit wordt verklaard in dit vers, dat begint met *bhoktāraṃ*. In *Bhāgavad-gītā* wordt gezegd, “Ik ben de ontvanger van zowel het offer uitgevoerd door de baatzuchtige strever als van de soberheden uitgevoerd door de *jñānī*. Ik ben het vererenswaardige object van *karmīs*, *jñānīs* en *yogīs*, Ik ben de innerlijke getuige en Ik ben de enige Allerhoogste Bestuurder van alle planeten. Ik wens voor alle levende wezens het beste, omdat Ik hen op genadevolle wijze via Mijn toegewijden instructies over *bhakti* schenk. Ken Mij daarom ook als het vererenswaardige object van de toegewijden. Aangezien Ik transcendentaal ben aan de geaardheden van de materiële natuur, is het niet mogelijk Mij te realiseren met kennis in de geaardheid goedheid. In *Śrīmad-Bhāgavatam* (11.14.21) heb Ik verklaard, ‘*bhaktyāham ekayā grāhyaḥ* – Ik kan alleen met *bhakti* worden bereikt’. Alleen door *nirguṇā-bhakti* kunnen *yogīs* Mijn deelaspect, Paramātmā, als hun vererenswaardige object realiseren en rust of bevrijding vinden.”

Jñānīs en *karma-yogīs* krijgen kennis van zowel de *jīvātmā* als *Paramātmā* door de vruchten van hun pogingen onzelfzuchtig aan de Allerhoogste te offeren. Op die manier bereiken ze bevrijding. Dit is de essentie van dit hoofdstuk.

Aldus eindigt de *bhāvānūvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's *Sārārtha-varṣinī-ṭīkā* (het commentaar dat de toegewijden plezier geeft en door alle heilige personen wordt aanvaard) op
Hoofdstuk Vijf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Ook de *niškāma-karma-yogīs* krijgen bevrijding door kennis over de Superziel te vergaren. Deze kennis verschijnt door *bhakti*. Śrī Bhagavān is de enige ontvanger van artikelen geofferd met toewijding bij het uitvoeren van offers en soberheden. Hij is als inwonende Superziel inderdaad het vererenswaardige object van de *yogīs*, de begunstiger van de levende wezens en de Allerhoogste Bestuurder van de planeten,

*tam īśvarāṇām paramaṁ mahēśvaraṁ
tam devatānām paramaṁ ca daivatam
patim patinām paramaṁ parastād
vidāma devaṁ bhuvaneśam īḍyam*

Svetāśvatara Upaniṣad (6.7)

We kennen onze vererenswaardige Godheid, die de Meester van de werelden is, als de Allerhoogste van alle bestuurders, de Allerhoogste God van de goden en de Allerhoogste Beschermheer van degenen, die bescherming kunnen bieden. Hij is transcendentiaal aan onpersoonlijk *brahma*.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Bij het horen van de eerste vier hoofdstukken kan een twijfel ontstaan. Als men bevrijding krijgt als gevolg van het vereren van Bhagavān door Hem de vruchten van zijn voorgeschreven plicht op onzelfzuchtige wijze te offeren, welke

plaats neemt dan *jñāna-yoga* in en in welke vorm manifesteert het zich?

“De instructies in dit hoofdstuk zijn gesproken om deze twijfel weg te nemen. *Jñāna-yoga* (*sāṅkhya-yoga*) en *niṣkāma-karma-yoga* zijn niet verschillend, want ze cultiveren hetzelfde hoogste doel, namelijk *bhakti*. In de beginstadia van *niṣkāma-karma-yoga* heeft de uitvoering van voorgeschreven actie (*karma*) de overhand op de ontwikkeling van transcendentale kennis (*jñāna*) en in het laatste stadium (*jñāna-yoga*) heeft de ontwikkeling van dergelijke kennis de overhand op voorgeschreven actie.

“Door zijn grondrechtelijke natuur is de *jīva* een zuivere, bewuste entiteit. Zodra hij echter van *māyā* wil genieten, raakt hij door bewegingloze materie gebonden en als hij zich met de materie gaat identificeren, wordt zijn grondrechtelijke positie geleidelijk steeds verder afgedekt. Zolang dit materiële lichaam bestaat, is activiteit noodzakelijk. De enige manier, waarop de geconditioneerde ziel bevrijding kan krijgen, is door een spirituele poging te ondernemen om zijn oorspronkelijke, grondrechtelijke staat weer te reanimeren.

“Op zijn reis in het materiële lichaam wordt de overheersing van *karma* zwakker naarmate hij pogingen doet om zijn oorspronkelijke, bewuste staat weer tot leven te brengen. *Brahma-nirvāṇa* (de zegen van absoluut spirituele emancipatie) verschijnt automatisch bij de uitvoering van spirituele beoefening ten behoeve van de ontwikkeling van de gelijkmoedige blik, onthechting, beheersing over wereldse lust en woede en het verdrijven van twijfels, enzovoort. Terwijl men *karma-yoga* beoefent en zijn lichaam in stand houdt, kan men tegelijkertijd *aṣṭāṅga-yoga* beoefenen, dat bestaat uit de volgende acht onderdelen: *yama* (beheersing van de zintuigen), *niyama* (beheersing van het verstand), *āsana* (zithoudingen), *prāṇāyāma* (beheersing van de ademhaling), *pratyāhāra* (terugtrekking van de zintuigen), *dhāraṇā* (concentratie), *dhyāna* (meditatie) en *samādhi* (trance).

“Indien men de associatie van een toegewijde krijgt, manifesteert zich geleidelijk de zegen van devotie aan Śrī Bhagavān tijdens de uitvoering van dergelijke *sādhana*. Dit wordt *mukti-pūrvikā-sānti* genoemd, blijvende rust en vrede, die bevrijding vergezellen. Hier betekent *mukti* ‘in zijn eigen, eeuwige gedaante en natuur gesitueerd zijn’. Tegen die tijd verlicht de neiging om zuivere *bhajana* uit te voeren de glorie van de grondrechtelijke natuur van het levend wezen.”

Aldus eindigt de *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja
op Hoofdstuk Vijf van *Śrīmad Bhagavad-gītā*.

HOOFDSTUK ZES

Dhyāna-Yoga

Yoga door het pad van meditatie

VERS 1

श्री भगवान् उवाच
अनाश्रितः कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः
स सन्न्यासी च योगी च न निरग्रिर्न चाक्रियः

*śrī bhagavān uvāca –
anāśritaḥ karma-phalam kāryam karma karoti yaḥ
sa sannyāsī ca yogī ca na niragnir na cākriyaḥ*

śrī bhagavān uvāca – Śrī Bhagavān zei; *anāśritaḥ* – zonder verwachting; *karma-phalam* – de vruchten van zijn actie; *kāryam* – datgene, dat noodzakelijkerwijs moet worden gedaan; *karma* – werk; *karoti* – voert uit; *yaḥ* – die; *saḥ* – hij; *sannyāsī* – in de wereldverzakende levensorde; *ca* – en; *yogī* – iemand die verbonden is; *ca* – en; *na* – niet; *niragnih* – iemand die activiteiten staakt, zoals de praktijk van het vuuroffer; *na* – niet; *ca* – en; *akriyaḥ* – iemand die geen lichamelijk werk uitvoert.

Śrī Bhagavān zei: Degenen, die hun voorgeschreven activiteiten uitvoeren zonder naar de resultaten van hun acties te verlangen, zijn eigenlijk *sannyāsīs* en *yogīs*. Degenen, die de uitvoering van vuuroffers, zoals *agni-hotra-yajña*, eenvoudig

staken, zijn geen *sannyāsīs* en degenen, die alle lichamelijke activiteiten eenvoudig opgeven zijn geen *yogīs*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Dit Hoofdstuk Zes handelt over de diverse typen *yoga* uitgevoerd door *yogīs*, die hun verstand onder controle hebben. Het legt ook de manier uit, waarop het flakkerende verstand onder controle kan worden gebracht.

Iemand, die zich bezighoudt met de beoefening van *aṣṭāṅga-yoga* (het achtvoudige *yoga*-systeem) moet niet opeens *niṣkāma-karma* (onbaatzuchtig uitgevoerde voorgeschreven plichten) opgeven. Om deze reden zegt Śrī Bhagavān, “Degenen, die hun schriftuurlijk voorgeschreven plichten uitvoeren en weten, dat ze verplicht zijn ze uit te voeren, zonder naar de resultaten te verlangen, zijn de eigenlijke *sannyāsīs*, want ze hebben de vruchten van hun acties opgegeven. Aangezien hun verstand vrij is van verlangens naar zintuiglijk plezier, worden dergelijke personen ook *yogīs* genoemd.” *Niragni* betekent, dat een persoon geen *sannyāsī* wordt genoemd, omdat hij eenvoudig al het *karma* (religieuze plichten) achterwege heeft gelaten, zoals de uitvoering van het vuuroffer (*agni-hotra-yajña*). *Akriyaḥ* betekent, dat een persoon geen *yogī* wordt genoemd, omdat hij eenvoudig alle lichamelijke activiteiten heeft opgegeven en roerloos zit met zijn ogen halfdicht.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Aṣṭāṅga-yoga* werd in drie verzen beknopt beschreven aan het eind van Hoofdstuk Vijf. In dit Hoofdstuk Zes wordt het onderwerp van deze drie verzen in detail behandeld.

Het woord *agni-hotra* genoemd in het commentaar is een bepaald type vedisch vuuroffer, of *yajña*, dat wordt uitgevoerd om Agni, de voorzittende godheid van het vuur, tevreden te stellen. Volgens deze procedure dienen *brāhmaṇas* op het eind van een huwelijksceremonie een *yajña* uit te voeren door een vuur aan te leggen en vedische *mantras* te chanten, die zijn voorgeschreven voor de lente. Op dat

moment doet men een gelofte om het offer met een bepaalde substantie (zoals ghee) uit te voeren. Daarna dient het offer voor de rest van het leven met die substantie te worden uitgevoerd. Op de dag, dat er geen maan is, moet men het offer persoonlijk uitvoeren met gerstewater. Op andere dagen kan men geen fout maken, zelfs niet wanneer er enige variatie insluit.

Nadat men honderd offers heeft gebracht, moet men een offer aan de ochtendzon brengen en aan het vuur tijdens de schemering. Het is vereist, dat men met *daśa-paurṇamāsa-yajña* aanvangt, terwijl men mediteert op het vuur op de dag van de eerste volle maan. Bovendien moet men drie offers uitvoeren op de dag van de volle maan en drie in de nacht zonder maan. Verder moet men deze zes offers voor de rest van zijn leven uitvoeren. De Veda's verstrekken gedetailleerde gegevens van de resultaten, die worden verkregen door deze *yajña* uit te voeren.

VERS 2

यं सन्न्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि पाण्डव
न ह्यसन्न्यस्तसङ्कत्यो योगी भवति कश्चन

*yam sannyāsam iti prāhur yogam tam viddhi pāṇḍava
na hy asannyasta-saṅkalpo yogī bhavati kaścana*

yam – hetgeen; *sannyāsam* – verzaking van werk; *iti* – dat; *prāhuḥ* – zij (de wijzen) noemen; *yogam* – *yoga* door onzelfzuchtige actie; *tam* – dat; *viddhi* – weten; *pāṇḍava* – O zoon van Pāṇḍu (Arjuna); *na* – niet; *hi* – inderdaad; *asannyasta-saṅkalpah* – iemand die niet in staat is zich te onthouden van het verlangen naar het plezier van de vruchten van actie; *yogī* – een *yogī*; *bhavati* – kan worden; *kaścana* – iedereen.

O Arjuna, je moet weten, dat hetgeen de wijzen het stoppen van actie, of *karma-sannyāsa*, noemen hetzelfde is als *yoga*,

want iemand, die niet in staat is het verlangen naar de vruchten van actie en zintuiglijk plezier op te geven, kan nooit een yogī worden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het afzien van de vruchten van actie is de feitelijke betekenis van het woord *sannyāsa* en het stabiliseren van het verstand, zodat het niet door lustobjecten wordt gestoord, is de betekenis van het woord *yoga*. De betekenis van zowel *sannyāsa* als *yoga* is daarom dezelfde. Degenen, die *asannyasta-saṅkalpa* zijn, die hun verlangen naar de vruchten van hun actie noch het verlangen naar lustbevrediging hebben opgegeven, kunnen nooit *yogīs* worden genoemd.

VERS 3

आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमुच्यते
योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते

*ārurukṣor muner yogam karma kāraṇam ucyate
yogārūḍhasya tasyaiva śamaḥ kāraṇam ucyate*

ārurukṣoḥ – voor degene die wil beginnen; *muneḥ* – voor de heilige; *yogam* – standvastige meditatie, of *dhyāna-yoga*; *karma* – *niṣkāma-karma-yoga*; *kāraṇam* – de beoefening, of *sādhana*; *ucyate* – wordt van gezegd; *yoga-ārūḍhasya* – voor degene, die het hoogste stadium van *dhyāna-yoga* heeft bereikt; *tasya* – voor hem (de wijze); *eva* – zeker; *śamaḥ* – verzaking (van alle niet ter zake doende actie); *kāraṇam* – de beoefening; *ucyate* – wordt gezegd.

Men zegt, dat het voor een wijze, die aspiraties heeft om het pad van onbuigzame meditatie op de Allerhoogste Persoon in te slaan, de aangewezen methode is om Hem te vereren door Hem de vruchten van zijn activiteiten onzelfzuchtig aan te bieden. En wanneer hij op dat verheven niveau van *yoga*

standvastigheid heeft bereikt, is – naar men zegt – het zich onthouden van acties, die zijn verstand van de meditatie afleiden, de aangewezen methode.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Men kan zich afvragen, of een *aṣṭāṅga-yogī* op het niveau, dat werd genoemd in *Gītā* (6.1), al of niet voor de rest van zijn leven *niṣkāma-karma* moet blijven uitvoeren. Deze twijfel wordt weggenomen door dit vers, dat begint met het woord *āruru-koṣoḥ*, dat een begrenzing voor *niṣkāma-karma* aangeeft. *Muni* betekent, dat iemand, die de aspiratie heeft in *yoga* gevestigd te raken, of standvastige meditatie op de Allerhoogste te praktiseren, *niṣkāma-karma* moet uitvoeren, omdat dit het hart zuivert. Zodra ze eenmaal stabiliteit in meditatie hebben bereikt, moeten ze iedere actie staken, die hen van die meditatie kan afleiden. Degenen, die het niveau van *dhyāna*, of meditatie, een stadium in de beoefening van *aṣṭāṅga-yoga*, willen bereiken, maar wier verstand nog niet volkomen is gezuiverd, dienen *niṣkāma-karma* uit te voeren, het onbaatzuchtig offeren van de resultaten van hun acties aan de Allerhoogste.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “*Yoga* wordt vergeleken met een unieke ladder. De laagste trede wordt vergeleken met het leven van de *jīva*, die gevangen zit in de gedegradeerde kortstondigheid van een wereld met een bewustzijn, dat door aardse zaken wordt geabsorbeerd. Deze *yoga*-ladder bestaat uit treden, die van dit eerste niveau naar het niveau van zuiver bewustzijn leiden. De treden van de ladder hebben verschillende namen, maar het woord *yoga* wordt voor alle treden gebruikt. Deze *yoga* kent twee onderverdelingen (voor twee typen *yogīs*). (1) Voor iemand, die *yoga* wil beoefenen en juist begonnen is de *yoga*-ladder te beklimmen (de *yoga-āruruḥṣu muni*), is naar men zegt het enige proces het onbaatzuchtig offeren van de vruchten van zijn werk aan de Allerhoogste. (2) Voor iemand, die reeds is opge-

stegen naar het platform van perfectie in *yoga* (*ārūḍha-yogī*) is het enige doel het stoppen van het verlangen naar baatzuchtig werk; zijn doel is eeuwige zegen. Deze twee grove onderverdelingen worden *karma* en *śānti* genoemd.” Met andere woorden, hun respectievelijke doelstellingen zijn het uitvoeren van *niṣkāma-karma-yoga* en het bereiken van eeuwige zegen.

VERS 4

यदा हि नेन्द्रियार्थेषु न कर्मस्वनुषङ्गते
सर्वसङ्कल्पसन्न्यासी योगारूढस्तदोच्यते

yadā hi nendriyārtheṣu na karmasv anuṣajjate
sarva-saṅkalpa-sannyāsī yogārūḍhas tadocyate

yadā – wanneer; *hi* – dat zeker; *na* – niet; *indriya-artheṣu* – aan de zintuigobjecten; *na* – noch; *karmasu* – aan acties; *anuṣajjate* – men is gehecht; *sarva-saṅkalpa* – van al zijn verlangens; *sannyāsī* – een bedelmonnik; *yoga-ārūḍhaḥ* – verheven tot het platform van *yoga*; *tadā* – dan; *ucyate* – naar men zegt.

Wanneer een bedelmonnik vrij is geworden van gehechtheid aan zintuigobjecten en van het uitvoeren van actie, wordt hij *yoga-ārūḍha* (verheven tot het platform van *yoga*) genoemd, want hij heeft alle verlangens naar de vruchten van zijn acties opgegeven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Alleen degenen, wier hart volkomen zuiver is geworden, worden *yoga-ārūḍha* genoemd. In dit vers, dat begint met *yadā hi*, zet Śrī Bhagavān de symptomen van een dergelijk persoon uiteen. *Indriya-artheṣu* betekent, dat ze niet zijn gehecht aan zintuigobjecten, zoals geluid, en ook niet aan acties als middel om die zintuigobjecten te verkrijgen.

VERS 5

उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत्
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः

*uddhared ātmanātmānam nātmānam avasādayet
ātmaiva hy ātmano bandhur ātmaiva ripur ātmanah*

uddharet – men dient zich te bevrijden van de eindeloze kringloop van geboorte en dood; *ātmānā* – door het ongehechte verstand; *ātmānam* – de ziel; *na* – niet; *ātmānam* – de ziel; *avasādayet* – men dient te degraderen; *ātmā* – het verstand; *eva* – inderdaad; *hi* – zeker; *ātmanah* – van de ziel; *bandhuḥ* – de vriend; *ātmā* – het verstand; *eva* – inderdaad; *ripuḥ* – de vijand; *ātmanah* – van de ziel.

De mens moet zich van de materiële wereld bevrijden door mentaal te onthechten en hij mag het verstand niet toestaan hem te degraderen, want het verstand is tegelijkertijd zijn vriend en vijand.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Een ziel valt in de oceaan van geboorte en dood in de materiële wereld alleen vanwege zijn gehechtheid aan lustobjecten. Men moet zich met grote inzet bevrijden. *Ātmanā*, het verstand, dat onthecht is van zintuigobjecten, bevrijdt *ātmānam*, het zelf. *Na avasādayet* betekent, dat het verstand, dat gehecht is aan lustobjecten, niet mag veroorzaken, dat het *ātmā* in de materiële oceaan valt. Op die manier is het *ātmā* (verstand) de vriend, maar ook de vijand van het zelf.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een verstand, dat vrij is van iedere gehechtheid, is een vriend en een verstand, dat vol gehechtheden zit, is een vijand. Er wordt gezegd,

*māna eva manuṣyāṇām kāraṇam bandha-mokṣayoḥ
bandhāya viṣayasaṅgo muktyair nirviṣayaṁ manah*

Amṛta-bindu Upaniṣad (2)

Het verstand van de mens is de enige oorzaak van zijn gebondenheid en zijn bevrijding. Een verstand, dat wordt geabsorbeerd door lustobjecten, veroorzaakt gebondenheid en wanneer het is onthecht van lustobjecten, vormt het de oorzaak van bevrijding.

VERS 6

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य येनैवात्मात्मना जितः
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत्

*bandhur ātmātmanas tasya yenaivātmātmanā jitaḥ
anātmanas tu śatrutve vartetātmaiva śatru-vat*

bandhuḥ – de vriend; *ātmā* – het verstand; *ātmanaḥ* – van de ziel; *tasya* – van dat; *yena* – door degene; *eva* – zeker; *ātmā* – het verstand; *ātmanā* – door de ziel; *jitaḥ* – heeft overwonnen; *anātmanaḥ* – voor iemand zonder beheerste zintuigen; *tu* – maar; *śatrutve* – in schadelijke activiteit; *varteta* – kan zich bezighouden; *ātmā* – het verstand; *eva* – juist; *śatru-vat* – als een vijand.

Voor het levend wezen, dat zijn verstand heeft overwonnen, is het verstand zijn vriend, maar in hem, die zijn zintuigen niet heeft overwonnen, werkt zijn verstand hem tegen als een vijand.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Wiens verstand is zijn vriend en wiens verstand is zijn vijand? Om dit te beantwoorden spreekt Śrī Bhagavān dit vers, dat begint met het woord *bandhuḥ*. Voor de ziel, die zijn verstand heeft overwonnen, is het verstand zijn vriend. Maar voor de ziel, die *anātmā* is, wiens verstand onbeheerst is, gedraagt het zich schadelijk als een vijand.

VERS 7

जितात्मनः प्रशान्तस्य परमात्मा समाहितः
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः

jītātmanah praśāntasya paramātmā samāhitaḥ
śītoṣṇa-sukha-duḥkheṣu tathā mānāpamānayoḥ

jīta-ātmanah – voor de *yogī* wiens verstand onder controle is; *praśāntasya* – die heel rustig is (vrij van voorkeur en afkeer); *parama* – hoogste; *ātmā* – ziel; *samāhitaḥ* – heeft trance bereikt; *śīta-uṣṇa* – koude en hitte; *sukha-duḥkheṣu* – temidden van geluk en verdriet; *tathā* – evenals; *māna-apamānayoḥ* – eer en schande.

De *yogī*, die zijn verstand de baas is, is vrij van zowel voorkeur als afkeer van de dualiteiten hitte en koude, geluk en verdriet, eer en schande. Het verstand van een dergelijke *yogī* is diep in trance verzonken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Welnu, in de drie volgende verzen worden de kenmerken beschreven van iemand, die geslaagd is in *yoga*. Iemand, die zijn verstand heeft overwonnen (*jīta-ātmanah*) en die vrij is van gehechtheid, afgunst enzovoort (*praśānta*), ziet zich op de juiste wijze in trance, of *samādhi*, geplaatst en blijft ongestoord door hitte of koude, eer en schande.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het oorspronkelijke vers verwijst het woord *paramātmā* niet naar *Paramātmā*, die *Para-meśvara* is, de Allerhoogste Bestuurder. Het verwijst juist naar de individuele ziel, het *ātmā*, of de *jīvātmā*. Hier wijst het woord *parama* gecombineerd met *samāhitaḥ* op een persoon, die beschikt over de bovengenoemde symptomen en diep is verzonken in *samādhi*. Zowel Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura als Śrīla Baladeva Vi-

dyābhūṣaṇa hebben gezegd, dat het woord *parama* hier wijst op intensiteit.

VERS 8

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा कूटस्थो विजितेन्द्रियः
युक्त इत्युच्यते योगी समलोद्यश्मकाञ्चनः

jñāna-vijñāna-trptātmā kūṭa-stho vijitendriyaḥ
yukta ity ucyate yogī sama-loṣṭāśma-kāñcanaḥ

jñāna-vijñāna – door transcendentale kennis en zijn realisatie; *trpta* – die voldaan is; *ātmā* – de ziel; *kūṭa-sthaḥ* – gesitueerd op het hoogtepunt (wiens bewustzijn onaageroerd is door materiële transformatie); *vijita-indriyaḥ* – die de zintuigen heeft overwonnen; *yuktaḥ* – iemand die het toppunt van *yoga* heeft bereikt; *iti* – aldus; *ucyate* – is naar men zegt; *yogī* – een *yogi*; *sama* – beziet eender; *loṣṭa-śma-kāñcanaḥ* – zand, steen en goud.

Iemand wiens verstand voldaan is door zowel kennis (*jñāna*) als realisatie (*vijñāna*), wiens bewustzijn onaangeroerd blijft door materiële transformatie, die de zintuigen heeft overwonnen en die met gelijkmoedige blik zand, steen en goud beziet, heeft naar men zegt de perfectie van *yoga* bereikt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Degenen, wier hart vrij is geworden van hunkering en die tevreden zijn met zowel kennis (*jñāna*) als rechtstreekse realisatie van die kennis (*vijñāna*), zijn *kūṭa-sthaḥ*. Met andere woorden, ze bevinden zich altijd in de ware natuur van zichzelf en blijven onthecht van alle wereldse objecten. Voor hen zijn een korrel zand en goud enzovoort allemaal hetzelfde.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: *Kūṭa-sthaḥ*, “*kāla-vyāpī sa kūṭa-stha eka-rūpatayā tu yah* – iemand die niet door zijn

zintuigen wordt verstoord en eeuwigdurend in zijn *svarūpa* gevestigd blijft, wordt *kūṭa-sthaḥ* genoemd”.

VERS 9

सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु
साधुष्वपि च पापेषु समबुद्धिर्विशिष्यते

*suhṛn-mitrāry-udāsīna-madhyastha-dveṣya-bandhuṣu
sādhuṣv api ca pāpeṣu sama-buddhir viśiṣyate*

suhṛt – jegens begunstigers; *mitra* – vrienden; *ari* – vijanden; *udāsīna* – neutrale personen; *madhya-stha* – bemiddelaars; *dveṣya* – de afgunstigen; *bandhuṣu* – verwanten; *sādhuṣu* – heiligen; *api ca* – en ook; *pāpeṣu* – zondige lieden; *sama-buddhiḥ* – iemand met een onpartijdige intelligentie; *viśiṣyate* – is het verst gevorderd.

Degene, die begunstigers, vrienden, vijanden, neutrale personen, bemiddelaars, afgunstigen, verwanten, heilige personen en zondaars met een gelijkmoedige blik beziet, is het verst gevorderd.

SĀRĀRTHA-VARṢĪNĪ: *Suhṛt* betekent ‘iemand die van nature een begunstiger is’. *Mitra* betekent ‘iemand die welzijnswerk uit genegeheid verricht’. *Ari* verwijst naar een gewelddadige moordenaar. *Udāsīna* betekent ‘iemand die voor twistende partijen onverschillig blijft’. *Madhya-stha* betekent ‘iemand die bemiddelt tussen tegenpartijen’. *Dveṣya* betekent ‘iemand die afgunstig is en zich schadelijk gedraagt’. *Bandhu* betekent ‘een bekende’, *sādhu* betekent ‘een heilig persoon’ en *pāpī* betekent ‘een zondig, onreligieus persoon’.

Iemand, die hen allemaal met een gelijkmoedig verstand bekijkt en hen allemaal als eender ziet, wordt als een zeer onderscheiden en uitmuntend persoon beschouwd. Een dergelijk persoon is superieur

aan iemand, die een korrel zand, een steen en goud als gelijkwaardig beschouwt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het voorgaande vers werd een persoon, die een korrel zand, een steen, goud, enzovoort als gelijkwaardig beschouwt, een *yogī* genoemd. Maar van de personen, die in *yoga* zijn gevorderd (*yoga-ārūḍha*), zijn degenen, die met gelijkgestemde blik een begunstiger, een vriend, een vijand, een neutraal persoon, een bemiddelaar, een afgunstig persoon, een verwant, een heilige en een zondaar beziet, zelfs hoger gesitueerd dan degenen, die levenloze materie als gelijkwaardig beschouwen.

VERS 10

योगी युञ्जीत सततमात्मानं रहसि स्थितः
एकाकी यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः

yogī yuñjīta satatam ātmānaṁ rahasi sthitaḥ
ekākī yata-cittātmā nirāśīr aparigrahaḥ

yogī – een *yogī*; *yuñjīta* – moet in trance, of *samādhi*, verzinken; *satatam* – altijd; *ātmānaṁ* – het verstand; *rahasi* – op een afgelegen plek; *sthitaḥ* – gesitueerd; *ekākī* – solitair leven; *yata-citta-ātmā* – zijn verstand en lichaam beheersen; *nirāśīr* – vrij van verlangens; *aparigrahaḥ* – geen zintuigobjecten aanvaarden.

De *yogī*, die vrij is van verlangens en solitair op een afgelegen plek leeft, beheerst zijn lichaam en verstand, wijst zintuigobjecten af en laat zijn verstand in trance verzinken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Welnu, vanaf dit vers, dat begint met *yogī yuñjīta* tot en met het vers, dat eindigt met *sa yogī paramo mataḥ* (*Gītā* 6.32) legt Śrī Bhagavān het proces van meditatie, of *dhyāna-*

yoga, met zijn onderdelen uit. Het verstand van een *yogī* dient in trance te zijn verankerd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Nadat Hij de symptomen heeft uitgelegd van iemand, die is gevorderd in *yoga* (*yoga-ārūḍha*), geeft Bhagavān instructies voor de beoefening van *yoga*. Een beoefenaar van *yoga* dient zijn verstand van de objecten van lustbevrediging terug te trekken en *niṣkāma-karma-yoga* te beoefenen, waarbij hij de resultaten van zijn acties aan Bhagavān offert. Op die manier moet hij proberen zijn verstand in *samādhi* te vestigen en diep op Śrī Bhagavān te mediteren. Hij dient zijn *sādhana* zonder enige materiële verlangens uit te voeren en in trouwe verzaking op een eenzame plek te wonen, hij dient zijn verstand onder controle te houden en af te zien van alle activiteiten, die ongunstig zijn voor *yoga*.

VERZEN 11 – 12

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः
नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम्

तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः
उपविश्यासने युञ्ज्योगमात्मविशुद्धये

*śucau deśe pratiṣṭhāpya sthiram āsanam ātmanah
nātyucchritam nātinīcam cailājina-kuśottaram*

*tatraikāgraṁ manah kṛtvā yata-cittendriya-kriyah
upaviśyāsane yuñjyād yogam ātma-viśuddhaye*

śucau deśe – op een schone plaats; *pratiṣṭhāpya* – vestigen; *sthiram* – standvastig; *āsanam* – zitplaats; *ātmanah* – zijn; *na ati-ucchritam* – niet te hoog; *na ati-nīcam* – niet te laag; *caila* – en een doek; *ajina* – een hertenvel; *kuśa* – een mat of *kuśa*-gras; *uttaram* – in volgorde; *tatra* – daar; *eka-agram* – een-

puntig; *manaḥ* – zijn verstand; *kṛtvā* – te hebben verankerd; *yata* – beheersen; *citta* – van zijn verstand; *indrīya* – en zintuigen; *kriyaḥ* – de activiteiten; *upaviśya* – zitten; *āsane* – op de zitplaats; *yuñjyāt yogam* – hij dient *yoga* te beoefenen; *ātma-viśuddhaye* – voor het zuiveren van zijn verstand.

Men dient een zitplaats te maken op een geheiligde plek door *kuśa*-gras, een hertenvel en een doek over elkaar op de grond te leggen. Het mag niet te hoog en niet te laag zijn. Als men hierop gaat zitten, dient men *yoga* te beoefenen om het verstand met eenpuntige concentratie te zuiveren en al zijn gedachten en activiteiten onder controle te houden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: *Pratiṣṭhāpya* betekent ‘na te hebben gevestigd’. *Cailājina-kuṣottaram* wijst erop, dat men op de zitplaats een hertenvel op een mat van *kuśa* moet leggen en daar overheen een kleed om op te zitten. *Ātma* betekent, dat de *yogī*, die vrij wordt van iedere afleiding om mentale zuiverheid en een extreme fijngevoelheid te krijgen, zijn intelligentie in een enkel punt dient te concentreren om het vermogen te ontwikkelen, waarmee hij *brahma* rechtstreeks kan waarnemen. In de *Kaṭha Upaniṣad* (1.3.12) wordt gezegd, “*drśyate tv agryayā buddhyā* – iemand met eenpuntige intelligentie kan *brahma* zien”.

VERZEN 13–14

समं कायशिरोग्रीवं धारयन् अचलं स्थिरः
सम्प्रेक्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन्

प्रशान्तात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारिव्रते स्थितः
मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त आसीत् मत्परः

*samaṁ kāya-śiro-grīvaṁ dhārayann acalam sthiraḥ
sampreksya nāsikāgraṁ svaṁ diśaś cānavalokayan*

***praśāntātmā vigata-bhīr brahmacāri-vrate sthītaḥ
manaḥ saṁyamya mac-citto yukta āsīta mat-parah***

samam – rechtop; *kāya* – zijn lichaam; *śiraḥ* – hoofd; *grīvam* – en nek; *dhārayan* – houden; *acalam* – roerloos; *sthiraḥ* – standvastig; *samprekṣya* – staren; *nāsika-agram svam* – op de punt van zijn neus; *dīśaḥ* – in de richting; *ca* – en; *anavalokayan* – niet vluchtig kijken; *praśānta-ātmā* – vol rust en vrede; *vigata-bhīḥ* – vrij van angst; in de gelofte van het celibaat; *sthītaḥ* – gevestigd; *manaḥ* – het verstand; *saṁyamya* – beheersen; *mat-cittaḥ* – aan Mij denken; *yuktaḥ* – betrokken in; *āsīta* – moet zitten; *mat-parah* – verdient in Mij.

Met een stevig rechte rug, nek en hoofd dient men zijn blik alleen op de punt van de neus te richten en niet ergens anders te kijken. Door op die manier het celibaat strikt in acht te nemen zonder bevreesd te zijn en het verstand rustig onder controle te houden dient men *yoga* te praktiseren door met eenpuntige aandacht op Mij te mediteren en altijd aan Mij toegewijd te zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het middengedeelte van het lichaam wordt *kāya* genoemd, de torso. *Samam* betekent ‘niet krom’, of met andere woorden ‘rechtop’ en *acalam* betekent ‘niet bewegen’ of ‘stil zitten’. “Door de torso rechtop en stil te houden en het verstand zijn zintuigobjecten te ontzeggen dient men zich aan Mijn *bhakti* toe te wijden en op Mijn prachtige, vierarmige gedaante van Viṣṇu te mediteren.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een stevige en comfortabele zithouding helpt bij spirituele beoefening. Er zijn vierenzestig houdingen, zoals *svastika*, *mayūra*, *garuḍa* en *padma*. Patañjali heeft ook gezegd, “*sthira-sukham āsanam* – de zithouding, of *asana*, dient stevig en comfortabel te zijn”. In *Śvetāśvatara Upaniṣad* (2.8) wordt het proces van *āsana* uitgelegd, “Met de torso, het hoofd en de nek

in een rechte lijn en door alle zintuigen onder controle te houden dient men *yoga* te beoefenen door zijn verstand te absorberen in het mediteren op de Allerhoogste Geest in het hart. Zulke geleerde *sādhakas* steken de verschrikkelijke oceaan van lust en woede in de materiële wereld over met de boot van Absolute Transcendentie, *brahma*.”

Men kan twijfels hebben over de noodzaak om met het grofstoffelijke lichaam een *āsana* (houding) aan te nemen, terwijl men met het verstand aan Bhagavan denkt. Met betrekking hiermee zegt de *Vedānta-sūtra* (4.17), “*āsinaḥ sambhavāt* – men dient zich Śrī Hari te herinneren, terwijl men in een stevige positie, of *āsana*, zit”. Śrīla Baladeva Vidyābhūṣaṇa legt in zijn commentaar op de *Vedānta-sūtra* genaamd *Govinda-bhāṣya* uit, “Het is zonder een juiste houding, of *āsana*, niet mogelijk de *citta* (gedachten) te concentreren. Gedachten worden afgeleid bij het lopen, bewegen, staan en slapen en maken het onmogelijk om het hart eenpuntig te richten.”

Dit wordt ook geciteerd in *Śrīmad-Bhāgavatam* van 3.28.8 (*śucau deṣe pratiṣṭhāpya*) tot 3.28.36 (*hetutvam apy asati*) en 11.14.32 (*sama āsana āsinaḥ*). Deze verzen zijn zeer behulpzaam bij het begrijpen van dit onderwerp in groter detail.

Ook in de geschriften, die het proces van *yoga* uiteenzetten, wordt gezegd, “*antar-lakṣyo ‘bahir-dṛṣṭiḥ sthira-cittaḥ susaṅgataḥ* – de uitgaande waarneming dient naar binnen te worden gekeerd en het verstand dient onder invloed van gunstig gezelschap stabiel te zijn”.

VERS 15

युञ्जन् एवं सदात्मानं योगी नियतमानसः
शान्तिं विर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति

***yuñjann evaṁ sadātmānaṁ yogī niyata-mānasah
sāntim nirvāṇa-paramāṁ mat-saṁsthāṁ adhigacchati***

yuñjan – yoga beoefenen; *evam* – volgens het voorheen genoemde proces; *sadā* – altijd; *ātmānam* – het verstand; *yogī* – de yogi; *niyata-mānasah* – met beheerst verstand; *sāntim* – rust; *nirvāṇa paramāṁ* – volkomen stoppen van materieel bestaan; *mat-saṁsthām* – Mijn aspect van *nirviśeṣa-brahma*; *adhigacchati* – verkrijgt.

Door dit proces aldus te volgen en door middel van yoga het verstand constant in Mij te absorberen kan een yogi, wiens verstand onder controle is, zich in Mijn schittering geplaatst zien en rust vinden in de vorm van *nirvāṇa* (het volkomen stopzetten van het materiële bestaan).

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “*Yogīs*, wier verstand zich voorbij de gedachten aan lustobjecten bevindt en die zelfbeheersing betrachten, laten met de beoefening van *dhyāna-yoga* hun verstand in Mij verzinken en bereiken *nirvāṇa*. Als ze zodoende stevig in Mijn schittering – *nirviśeṣa-brahma* (ongedifferentieerd bewustzijn) – zijn gesitueerd, krijgen ze rust en volkomen emancipatie van de gebondenheid aan de materiële wereld.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Hier legt Śrī Bhagavān het resultaat van het beoefenen van *dhyāna-yoga* uit. *Śvetāśvatara Upaniṣad* (3.8) zegt, “*tam eva viditvāti mṛtyumeti* – met de beoefening van *yoga* en door kennis van Bhagavān (in Zijn onpersoonlijke aspect) te hebben verkregen steekt men de cyclus van geboorte en dood in de vorm van het materiële bestaan over”. Op die manier bereikt de *yogī nirviśeṣa-brahma* (de vormloze Absolute Waarheid).

VERS 16

नात्यश्रतस्तु योगोऽस्ति न चैकान्तमनश्रतः
न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुन

*nātyaśnatas tu yogo 'sti na caikāntam anaśnataḥ
na cāti-svapna-śīlasya jāgrato naiva cārjuna*

na – niet; *ati-aśnataḥ* – voor iemand die overmatig eet; *tu* – echter; *yohaḥ* – vereniging met Paramātmā; *asti* – is; *na* – niet; *ca* – en; *eka-antam anaśnataḥ* – voor iemand die helemaal afziet van eten; *na* – niet; *ca* – en; *ati-svapna-śīlasya* – door iemand die overmatig slaapt; *jāgrataḥ* – door iemand die niet voldoende slaapt; *na* – noch; *eva* – zeker; *ca* – en; *arjuna* – O Arjuna.

O Arjuna, yoga kan niet worden geperfectioneerd door iemand, die afziet van eten of overmatig eet, of door iemand die teveel slaapt of te weinig slaapt.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In twee verzen legt Śrī Bhagavān de symptomen uit van iemand, die stabiel is geworden in de beoefening van *yoga*. *Atyaśnataḥ* betekent ‘iemand die teveel eet’. In *yoga-sāstra* wordt gezegd,

*pūryed aśanēnārdhaṁ tṛtīyam udakena tu
vāyoh sañcaraṇārthaṁ tu caturtham avaśeṣayet*

Men dient de maag half te vullen met voedsel en een vierde met water en een vierde deel ruimte voor de luchtstroom te laten.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Om perfectie in *sādha-na* te bereiken dient een *yogī* geen *yoga* te beoefenen, wanneer hij hongerig of vermoeid is, of wanneer zijn geest verstoord is. Men dient geen *yoga* te beoefenen, wanneer het te koud of te warm is, of wanneer men gehaast is, want op die manier bereikt men geen perfectie. Bij het chanten van *hari-nāma* en het volgen van de diverse

onderdelen van *bhakti* en vooral, wanneer men zich Kṛṣṇa's spel en vermaak herinnert, dient men bovenstaande principes zorgvuldig in acht te nemen. Om de geest geconcentreerd te houden dient de *sādhaka* met eenpuntige aandacht en op een afgezonderde plek bepaalde tijd te besteden aan het chanten van de heilige namen van Bhagavān. Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura heeft dergelijke instructies gegeven in *Hari-nāma-cintāmaṇi*.

VERS 17

युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु
युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा

yuktāhāra-vihārasya yukta-ceṣṭasya karmasu
yukta-svapnāvabodhasya yogo bhavati duḥkha-hā

yukta – geschikt; *āhāra* – eten; *vihārasya* – voor iemand wiens recreatie; *yukta* – geschikt; *ceṣṭasya* – wiens bewegingen; *karmasu* – in activiteiten; *yukta* – geschikt; *svapna* – en slapen; *avabodhasya* – wiens ontwaken; *yogaḥ* – het proces van verbinding met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *bhavati* – wordt; *duḥkha-hā* – een vernietiger van materiële activiteiten.

De beoefening van *yoga* van iemand, die gematigd is met eten en ontspanning, evenwichtig is in zijn werk en slapen en waken heeft gereguleerd, doet alle materiële ellende teniet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: De wereldse en transcendentale activiteiten van iemand, die op gereguleerde wijze eet en recreëert, leiden tot succes.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Iemand, die niet gematigd is met eten en recreëren, treft diverse soorten ellende, die een hindernis in zijn beoefening (*sādhana*) vormen. Op dezelfde manier

is het ook niet mogelijk om perfectie in zijn beoefening (*sādhana*) te bereiken, als het verstand flakkert en door allerlei zorgen opgewonden raakt. De beoefenaar dient daarom op een evenwichtige manier voedsel te eten, dat licht verteerbaar en voedzaam is. Het is voor de beoefenaar van *bhakti* beslist noodzakelijk om de instructies te volgen, die Śrīla Rūpa Gosvāmī in *Śrī Upadeśāmṛta* geeft, waarin hij zegt, dat alleen iemand, die de aandringen van het verstand, woede, de tong en de genitaliën beheerst, zijn *sādhana* op de juiste wijze kan uitvoeren. Daaraan kan worden toegevoegd, dat men zich altijd afzijdig dient te houden van de zes ongunstige activiteiten: overeten, overmatig streven naar wereldse zaken, onnodig spreken, het veronachtzamen van regels en regulerende principes, het aanvaarden van slecht gezelschap en het in stand houden van een verlangen om een valse filosofie te volgen.

In dit vers betekenen de woorden *yukta-svapnāvabodhasya* ‘gereguleerde slaap en gereguleerd waakbewustzijn’.

VERS 18

यदा विनियतं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते
निस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त इत्युच्यते तदा

yadā viniyatam cittam ātmany evāviṣṭhate
niṣpṛhaḥ sarva-kāmebhyo yukta ity ucyate tadā

yadā – wanneer; *viniyatam* – is volkomen beheerst; *cittam* – het verstand; *ātmani* – in de ziel; *eva* – zeker; *aviṣṭhate* – en blijft stabiel; *niṣpṛhaḥ* – vrij van hunkeringen; *sarva-kāmebhyah* – voor al het zintuiglijke plezier; *yuktaḥ iti* – aldus in *yoga* verbonden; *ucyate* – naar men zegt; *tadā* – dan.

Op het moment, dat het verstand volkomen onder controle is en stevig is gericht op het zelf alleen en vrij is van hunkering

naar alle vormen van lustbevrediging, is men, naar men zegt, in *yoga* verbonden.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: “Wanneer is zijn *yoga* compleet?” In antwoord hierop spreekt Śrī Kṛṣṇa dit vers, dat begint met *yadā*. “Men heeft perfectie in *yoga* bereikt, wanneer men het beheerste verstand onwankelbaar op het zelf (*ātmā*) gericht kan houden.”

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Men zegt, dat de *yogī* perfectie heeft bereikt, wanneer tijdens zijn beoefening van *yoga* zijn hart bestendig wordt, vrij is van verlangens naar zintuiglijke bevrediging en alleen in het zelf is gesitueerd.

VERS 19

यथा दीपो विनातस्थो नेङ्गते सोपमा स्मृता
योगिनो यतचित्तस्य युञ्जतो योगमात्मनः

*yathā dīpo vināta-stho neṅgate sopamā smṛtā
yogino yata-cittasya yuñjato yogam ātmanah*

yathā – zoals; *dīpaḥ* – een lamp; *nivāta-sthaḥ* – geplaatst op een windstille plek; *na iṅgate* – niet flakkert; *sā* – dat; *upamā* – analogie; *smṛtā* – beschouwd; *yoginaḥ* – van een *yogī*; *yata-cittasya* – wiens verstand beheerst is; *yuñjataḥ yogam* – bij het beoefenen van vereniging; *ātmanah* – in verbinding met het zelf.

Een lamp op een windstille plek flakkert niet. De *yogī*, die zijn verstand bedwingt door vereniging met het zelf, dient zich altijd van deze beeldspraak bewust te zijn.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Een lamp flakkert niet op een plek, waar geen tocht staat. De geest van een geslaagde *yogī* wordt vergeleken met zo een lamp.

VERZEN 20 – 25

यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योगसेवया
यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन् आत्मनि तुष्यति

मुखमात्यन्तिकं यत्तद्धृदिग्राह्यमतीन्द्रियम्
वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः

यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः
यस्मिन् स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विचात्यते

तं विद्याद्दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितम्
स निश्चयेन योक्तव्यो योगोऽनिर्विण्णचेतसा

सङ्कल्पप्रभवान् कामास्त्यक्त्वा सर्वान् अशेषतः
मनसैवेन्द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः

शनैः शनैरुपरमेद्धृद्भ्या धृतिगृहीतया
आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किञ्चिदपि चिन्तयेत्

*yatroparamate cittam niruddham yoga-sevayā
yatra caivātmanātmānaṁ paśyann ātmani tuṣyati*

*sukham ātyantikam yat tad buddhi-grāhyam atīndriyam
vetti yatra na caivāyam sthitaś calati tattvataḥ*

*yaṁ labdhvā cāparam lāmbhaṁ manyate nādhikam tataḥ
yasmin sthito na duḥkhena guruṇāpi vicālyate*

*taṁ vidyād duḥkha-samyoga-viyogaṁ yoga-samjñitam
sa niścayena yuktavyo yogo ‘nirviṇṇa-cetasā*

*saṅkalpa-prabhavān kāmāṁs tyaktvā sarvān aśeṣataḥ
manasaivendriya-grāmaṁ viniyamya samantataḥ*

***śanaīḥ śanaīr uparamed buddhyā dhṛti-grhīṭayā
ātma-saṁsthām manaḥ kṛtvā na kiñcid api cintayet***

yatra – wanneer; *uparamate* – onthecht raakt van materieel plezier; *cittam* – het verstand; *niruddham* – beheerst; *yoga-sevayā* – door het beoefenen van *yoga*; *yatra* – wanneer; *ca* – en; *eva* – zeker; *ātmanā* – door het verstand; *ātmanām* – de ziel; *paśyan* – onophoudelijk zien; *ātmani* – in de ziel; *tuśyati* – men raakt voldaan; *sukham* – geluk; *ātyantikam* – onbegrensd (en eeuwig); *yat* – hetgeen; *tat* – dat; *buddhi-grāhyam* – waargenomen door de intelligentie; *ati-indriyam* – transcendentaal aan de zintuigen; *vetti* – men begrijpt; *yatra* – in een dergelijk stadium; *na* – nooit; *ca* – en; *eva* – zeker; *ayam* – deze (*yogī*); *sthitaḥ* – zo gesitueerd zijnd; *calati* – valt; *tattvataḥ* – van zijn *svarūpa*; *yam* – hetgeen; *labdhvā* – te hebben verkregen; *ca* – en; *aparam* – ander; *lābham* – winst; *manyate* – hij beschouwt; *na* – geen; *adhikam* – groter; *tataḥ* – dan dat; *yasmin* – waarin; *sthitaḥ* – geplaatst zijn; *na* – niet; *duḥk-hena* – lijden; *guruṇā* – door de grootste (vreselijke); *api* – zelfs; *vicālyate* – hij wordt overweldigd, of dwaalt af; *tam* – dat; *vidyāt* – men dient te begrijpen; *duḥkha-sāmyoga* – van de associatie met lijden; *viyogam* – dat men losmaakt; *yoga-saṁjñitam* – in de naam van *yoga*; *saḥ* – dat; *niścayena* – vastbesloten (volgens de woorden van *sādhu* en *śāstra*); *yoktavyaḥ* – dient te worden beoefend; *saṅkalpa-prabhavān* – voortkomend uit verlangen; *kā-mān* – verlangens; *tyaktvā* – achterwege gelaten; *sarvān* – alle; *aśeṣataḥ* – volkomen; *manasā* – door het verstand; *eva* – zeker; *indriya-grāmam* – de groep zintuigen; *vinīyamya* – reguleren; *samantataḥ* – aan alle zijden; *śanaīḥ śanaīḥ* – heel geleidelijk; *uparamet* – men dient te onthechten; *buddhyā* – met de intelligentie; *dhṛti-grhīṭayā* – bereikt door overtuiging; *ātma-saṁsthām* – geplaatst in het *ātma*; *manaḥ* – het verstand; *kṛtvā* – te hebben verankerd (het verstand); *na kiñcit* – niets anders; *api* – helemaal; *cintayet* – men moet denken.

In deze staat van *yoga* genaamd *samādhi*, is de geest van de *yogī* door de beoefening van *yoga* onder controle. Hij raakt onthecht van zintuigobjecten en is van binnen voldaan, wanneer hij het zelf geleidelijk waarneemt via het medium van het gezuiverde verstand. In die staat ervaart de *yogī* eeuwige

zegen met zijn zuivere intelligentie, die transcendentaal is aan het gebied van de zintuigen. Als hij zich daarin heeft gevestigd, wijkt hij nooit meer af van zijn intrinsieke gedaante en bij het bereiken van die zegen van het zelf ziet hij, dat er geen grotere verdienste bestaat. Wanneer hij zich op dat platform bevindt, raakt hij zelfs niet door de grootste ellende verstoord. Je moet weten, dat die staat geen contact heeft met de dualiteit van werelds geluk en verdriet. Deze *yoga* dient te worden uitgevoerd met groot geduld, waarbij alle wispelturige verlangens volkomen worden opgegeven en waarbij het verstand de zintuigen in alle richtingen onder controle houdt en waarbij men de instructies van de geschriften en de heilige persoonlijkheden met overtuiging dient te volgen. Men dient zijn intelligentie doortastend en vastbesloten te maken en geleidelijk onthecht te raken door het verstand in het zelf te vestigen zonder aan iets anders te denken.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *yoga* in dit vers *nātyaśnatas tu yogo 'sti* (*Gītā* 6.16) en andere verzen betekent *samādhi*. Deze *samādhi* bestaat in twee soorten, namelijk *samprajñāta*, waarbij men bewust is van het verschil tussen kennis, het object van kennis en de kenner – en *asamprajñāta*, waarbij dit verschil niet wordt waargenomen. *Samprajñāta* kent diverse onderverdelingen, zoals logische redenering (*savitarka*) en filosofisch onderzoek (*savicāra*). Wat is spontane of *asamprajñāta-samādhi-yoga*? Om dit te beantwoorden spreekt Śrī Bhagavān drieëneenhalve verzen, die hier beginnen met het woord *yatropararamate*.

Wanneer men *samādhi* binnengaat, raakt het hart of het bewustzijn (*citta*) geheel onthecht van zintuigobjecten en heeft er geen contact meer mee, omdat men zelfbeheersing (*niruddha*) heeft bereikt. Dit wordt bevestigd in de *Yoga-sūtra* van Patañjali, “*yogaś citta-vṛtti-nirodhaḥ* – wanneer de neiging van het verstand en het hart (*citta-vṛtti*) volkomen is teruggetrokken van zintuiglijk plezier

en is verzonken in de zegenrijke realisatie van het zelf en Paramātmā, wordt het *yoga* genoemd.”

De gekwalificeerde *yogī* realiseert Paramātmā met zijn gezuiverde verstand en blijft alleen daarin voldaan. Dit is zijn zegenrijke staat, *samādhi*, die wordt verkregen door een intellect, dat gekwalificeerd is geworden om het zelf en Paramātmā te ervaren. Dat komt, omdat die staat zich buiten de zintuigen en buiten het geluk bevindt, dat wordt ervaren door het contact van de zintuigen met zintuigobjecten. Waar deze *yogī* ook leeft, hij wijkt niet af van de aard van zijn ziel. Nadat hij deze zegenrijke staat heeft bereikt, beschouwt hij het streven naar al het andere als onbeduidend. Zelfs wanneer hij wordt getroffen door ellende, ervaart hij het niet. Dit is *yoga* en alleen deze *yoga* kan *samādhi* worden genoemd. Een *yogī* mag niet klagen, “Na al die tijd heb ik nog steeds geen perfectie bereikt, dus met welk doel heb ik al die pijn ondergaan?” Hij dient met zijn verstand daarentegen een sterk geduld te betrachten. “Of de perfectie nu in dit leven komt of in het volgende, ik blijf het proberen. Waarom zou ik ongeduldig worden?”

In verband hiermee heeft Śrī Gauḍapāda, de *parama-gurudeva* van Śāṅkarācārya, een voorbeeld gegeven van de gelofte om de oceaan droog te leggen door er telkens met de punt van een spriet *kuśa*-gras één druppel per keer uit te halen. Zo kan men met een onvermoeibare, vastbesloten poging het verstand leren beheersen.

Er bestaat een verhaal om dit duidelijk te maken. Er was eens een vogel, die haar eieren in de branding van de zee had gelegd, maar de golven spoelden haar eieren weg. De vogel besloot de oceaan droog te leggen en begon het water met haar bek druppel voor druppel te verwijderen. Andere vogels kwamen haar overtuigen, dat haar onderneming zinloos was, maar ze werd niet van haar taak afgebracht. Toevallig kwam Śrī Nārada langs en hij probeerde de vogel ook te overtuigen, dat ze ermee moest ophouden, maar de vogel legde in zijn aanwezigheid een gelofte af, “Ik zal niet rusten,

voordat ik de oceaan heb droog gelegd, hetzij in dit leven, of in het volgende”. De genadevolle Nārada stuurde toen Garuḍa om haar te helpen. Toen Garuḍa hoorde, dat de zee de eieren van iemand uit zijn eigen kaste had weggespoeld, begon hij de oceaan te verdampen door met zijn vleugels te klapperen. De geschrokken oceaan gaf de eieren toen onmiddellijk aan de vogel terug.

Op dezelfde manier is het ook zeker, dat Śrī Bhagavān iemands enthousiaste onderneming zal zegenen, wanneer hij met vol vertrouwen in zulke schriftuurlijke uitspraken aan het proces van *yoga*, *jñāna* of *bhakti* begint.

In de twee verzen, die beginnen met het woord *sankalpa*, legt Śrī Bhagavān de eerste en hoogste activiteiten uit van iemand, die zich met zulke *yoga* bezighoudt. Het loslaten van alle materiële verlangens (*Gītā* 6.24) is de eerste daad en zich nergens druk over maken, zoals wordt gezegd in *Gītā* (6.25), is de laatste daad.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Woorden kunnen het geluk niet beschrijven, dat zich in het zuivere hart van de *yogī* manifesteert, wanneer hij perfectie in *yoga* bereikt en zijn hart wordt gezuiverd door *samādhi*. Dit kan alleen worden gerealiseerd, wanneer het verstand is gezuiverd.

Śrīla Bhaktivinoda zegt, “Door de beoefening van *yoga* raakt op die manier het verstand geleidelijk van zintuiglijk plezier onthecht en wordt niet langer beheerst door wereldse objecten. Op dat moment manifesteert zich *samādhi*. In die staat wordt het verstand gekwalificeerd en ervaart Paramātmā, waardoor het de vreugde van die vereniging ervaart. De filosofische literatuur van Patañjali Muni is het enige bonafide werk over *aṣṭāṅga-yoga*. Omdat commentatoren de werkelijke betekenis niet begrijpen, zeggen ze, dat – volgens degenen, die Vedānta voorstaan – de zegenrijke, bewuste staat van het zelf in feite bevrijding is. Dit is niet logisch. Als men namelijk in het *kaivalya* stadium van onpersoonlijk monisme zegen ervaart, is er

dualiteit: de ervaring zelf en de persoon, die het ervaart. Daarom is *kaivalya* (eenheid) in het geheel niet mogelijk. Deze commentatoren begrijpen niet, dat Patañjal Muni dit nooit heeft gezegd. In zijn samenvattende vers heeft hij wel gezegd,

*puruṣārtha-sūnyānām guṇānām pratiprasavaḥ
kaivalyaṁ svarūpa-pratiṣṭhā vā citi-śaktir iti*

Yoga-sūtra (3.34)

De functie van het ware zelf (*cit-dharma*) ontwaakt, wanneer men vrij is van de vier doelstellingen van het menselijk leven – religiositeit (*dharma*), economische ontwikkeling (*artha*), lustbevrediging (*kāma*) en bevrijding (*mokṣa*) – en wanneer de geaardheden van de materiële natuur geen wereldse verstorning meer veroorzaken. Deze staat wordt *kaivalya* (eenheid) genoemd. In deze staat is men in zijn eigen *svarūpa* geplaatst. Dan wordt het *citi-śakti* genoemd.

“Als we hierover goed nadenken, wordt het duidelijk, dat Patañjali Muni niet aanvaardt, dat de functies van het zelf in de hoogste staat worden vernietigd. Hij aanvaardt echter wel, dat in dat stadium geen transformatie of perversie van zijn eigenlijke functie plaats vindt. *Citi-śakti* betekent ‘spirituele natuur’. Wanneer er geen geperverteerde transformaties van het juist functioneren van het zelf meer zijn, ontwaakt de ware natuur van het zelf. Wanneer die staat van het zelf in contact komt met de materiële energie, wordt het *ātma-guṇa-vikāra* genoemd, de transformatie van de grondrechtelijke functie van het zelf wegens contact met de materiële natuur. Als deze perverse transformaties worden weggenomen, ontwaakt zegen, een intrinsieke eigenschap van het *ātmā*. Dit is de opvatting van Patañjali.

“*Ānanda* ontwaakt, wanneer men vrij is van iedere vervuiling veroorzaakt door de materiële geaardheden van de natuur en dat is zegenrijk van aard. Dit is het hoogste doel van *yoga*. Later zal worden uitgelegd, dat dit en niets anders *bhakti* wordt genoemd.

“*Samādhi* bestaat uit twee soorten: *samprajñāta* (waarin men bewust is van het verschil tussen kennis, het object van kennis en de kenner) en *asamprajñāta* (waar deze kennis niet aanwezig is). *Samprajñāta-samādhi* kent vele onderverdelingen, zoals *savitarka* (argument) en *savicarana* (filosofisch onderzoek). Maar van *asamprajñāta-samādhi* bestaat alleen één soort. In de staat van *asamprajñāta-samādhi* krijgt men eeuwige zegen, die is verstoken van ieder contact van de zintuigen met hun zintuigobjecten via de intelligentie, die gekwalificeerd is geworden om de zegen van het ware zelf te ervaren. Het verstand van de *yogī* wijkt niet af van deze staat, waarin hij eeuwige zegen in het zelf ervaart. Zonder deze staat te bereiken kan de *jīva* nooit eeuwig welzijn bewerkstelligen door louter *aṣṭāṅga-yoga* te beoefenen. Als de *yogī* namelijk deze zegenrijke staat niet bereikt, wordt zijn verstand aangetrokken door de secundaire resultaten van deze beoefening in de vorm van mystieke vermogens enzovoort en wijkt hij af van dit hoogste doel: de zegenrijke staat van *samādhi*. Vanwege deze hindernissen vreest men in de beoefening van deze *aṣṭāṅga-yoga* diverse ongunstige voorvallen, zoals degradatie en afdwaling. In *bhakti-yoga* echter bestaat dergelijk gevaar niet. Dit zal verderop worden uitgelegd.

“De *yogī* beschouwt geen andere zegen superieur aan de zegen, die hij in *samādhi* krijgt. Met andere woorden, terwijl hij zijn leven in stand houdt, ervaart hij tijdelijk geluk uit het contact van de zintuigen met hun zintuigobjecten, maar hij beschouwt dit als totaal onbeduidend. Zelfs op het moment van de dood, waarbij hij de extreme pijn van een ongeluk of lichamelijke ellende ondergaat, geniet hij van de zegen van *samādhi*, die het enige object van zijn zoektocht vormt. Hij blijft onaangeroerd door al die pijnen en geeft desondanks zijn hoogste zegenrijke staat niet op. Hij weet, dat deze ellende niet van lange duur is en snel genoeg zal verdwijnen. Als enig uitstel of een hindernis het resultaat van *yoga* belemmert, raakt hij niet zodanig gefrusteerd, dat hij zijn beoefening staakt. Hij gaat met

grote moeite door met zijn beoefening van *yoga*, totdat hij het resultaat heeft bereikt.

“De eerste plicht van iemand op het pad van *yoga* is *yama*, *niyama*, *āsana*, *prāṇāyāma* enzovoort te volgen en de verlangens, die voortkomen uit de aantrekkingskracht voor het bereiken van mystieke *siddhis*, uit te bannen. Bovendien dient de *yogī* met behulp van het gezuiverde verstand zijn zintuigen te beheersen. Hij dient met zijn intelligentie geleidelijk onthouding aan te leren, welke wordt verkregen door het volgen van het onderdeel genaamd *dhāraṇā* (concentratie van het verstand). Deze onthouding wordt *pratyāhāra* (terugtrekking van de zintuigen van hun zintuigobjecten) genoemd. Hij dient *ātma-samādhi* (gerichte concentratie op het zelf) te ontwikkelen door zijn verstand met de processen *dhyāna*, *dhāraṇā* en *pratyāhāra* onder controle te houden. In het laatste stadium dient zijn verstand verstoken te zijn van alle wereldse gedachten en terwijl hij zich afvraagt, hoe hij zijn lichaam in stand moet houden, mag hij er niet gehecht aan raken. Dit is de hoogste plicht van de *yogī*.”

VERS 26

यतो यतो निश्चलति मनश्चञ्चलमस्थिरम्
ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव वशं नयेत्

yato yato niścalati manaś cañcalam asthiram
tatas tato niyamyaitad ātmany eva vaśam nayet

yataḥ yataḥ – waar naartoe; *niścalati* – afdwaalt (naar de zintuigobjecten); *manaḥ* – verstand; *cañcalam* – de rusteloze; *asthiram* – instabiele; *tataḥ tataḥ* – van dat; *niyamyā* – reguleren; *etat* – dit; *ātmani* – in de ziel; *eva* – zeker; *vaśam* – beheerst (verstand); *nayet* – men dient te leiden.

Vanuit welke richting het rusteloze en instabiele verstand zich ook naar zijn uiteenlopende zintuigobjecten begeeft, het dient

te worden ingeperkt en te worden teruggebracht in het zelf alleen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Als het verstand van de *yogī* door slechte indrukken uit het verleden, die zich in voorgaande levens hebben opgestapeld, in contact met de materiële geaardheid hartstocht, of *rajo-guṇa*, instabiel wordt, moet hij opnieuw *yoga* beoefenen. Śrī Bhagavān legt dit uit door het vers te spreken, dat begint met de woorden *yato yataḥ*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Als het verstand van de beoefenaar onrustig wordt en wegloopt naar zintuigobjecten, dient hij het onmiddellijk in te perken en alleen in het zelf te verankeren.

VERS 27

प्रशान्तमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम्
उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम्

*praśānta-manasam hy enam yoginam sukham uttamam
upaiti śānta-rajasaṁ brahma-bhūtam akalmaṣam*

praśānta-manasam – grote mentale rust; *hi* – zeker; *enam yoginam* – die *yogī*; *sukham* – zegen (in de vorm van zelfrealisatie); *uttamam* – hoogste; *upaiti* – hij bereikt; *śānta-rajasaṁ* – verstoken van de materiële geaardheid hartstocht; *brahma-bhūtam* – realisatie van *brahma*; *akalmaṣam* – vrij van voorkeur en afkeer.

Een dergelijke, rustige *yogī*, die alles ziet in relatie tot de Allerhoogste en die vrij is van dualiteiten, zoals voorkeur, afkeer en de geaardheid hartstocht, krijgt de hoogste zegen in de vorm van zelfrealisatie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Nadat de *yogī* door zijn beoefening alle hindernissen heeft overwonnen, krijgt hij de zegen van *samādhi*, zoals hiervoor beschreven.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De zegen van *samādhi* zelf manifesteert zich voor de *yogī*.

VERS 28

युञ्जन् एवं सदात्मानं योगी विगतकल्मषः
सुखेन ब्रह्मसंस्पर्शमत्यन्तं सुखमश्नुते

*yuñjann evaṁ sadātmānaṁ yogī vigata-kalmaṣaḥ
sukhena brahma-saṁsparśam atyantam sukham aśnute*

yuñjan – zich continu bezighouden met *yoga* in realisatie; *evam* – aldus; *sadā* – altijd; *ātmānam* – het verstand; *yogī* – de transcendentalist; *vigata-kalmaṣaḥ* – bevrijd van zonden; *sukhena* – gemakkelijk; *brahma-saṁsparśam* – in de vorm van volkomen realisatie van *brahma*; *atyantam* – hoogste; *sukham* – zegen; *aśnute* – bereikt.

Door onafgebroken beoefening maakt een *yogī*, die zonder zonden is, het zelf geleidelijk in *yoga* stabiel en krijgt gemakkelijk de hoogste zegen in de vorm van realisatie van *brahma* en wordt zelfs nog in het huidige lichaam van het materiële bestaan bevrijd.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Op dat moment worden zulke *yogīs* volmaakt. De woorden *sukham aśnute* betekenen, dat ze nog in dit leven worden bevrijd (*jīvan-mukta*).

VERS 29

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि
ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः

*sarva-bhūta-stham ātmānam sarva-bhūtāni cātmani
īkṣate yoga-yuktātmā sarvatra sama-darśanaḥ*

sarvan-bhūta – in alle levende wezens; *stham* – geplaatst; *ātmānam* – Superziel; *sarva-bhūtāni* – alle levende wezens; *ca* – en; *cātmani* – in de Superziel; *īkṣate* – zieners; *yoga-yukta-ātmā* – een persoon verbonden in *yoga*; *sarvatra* – overal; *sma-darśanaḥ* – gelijkmoedige blik.

Hij, die in yoga is verzonken, neemt alle wezens met gelijkmoedige blik waar, ziet het Zelf in alle wezens en ziet alle wezens in het Zelf aanwezig.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met de woorden *sarva-bhūta-stham ātmānam*, legt Śrī Bhagavān de kenmerken uit van een persoon, die *brahma* heeft gerealiseerd en nog in dit leven bevrijd is geworden. Hij ervaart de aanwezigheid van de Superziel rechtstreeks in alle levende wezens en begrijpt, dat Hij het onderliggende principe van alle levende wezens is. De woorden *yoga-yuktātmā* wijzen op een persoon, die de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods realiseert in alle wezens, zowel bewegende als onbewegelijke, omdat zijn geest in *brahma* is verzonken. Met andere woorden, hij ervaart *brahma* overal.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “Arjuna vraagt, ‘Welke soort zegen komt voort uit het contact met *brahma*?’ Śrī Bhagavān loopt op deze vraag vooruit en legt bondig uit, dat de *yogī*, die *samādhi* heeft bereikt, zich op twee manieren gedraagt: (1) volgens zijn *bhāva* (gevoel) en (2) volgens zijn activiteit. Zijn *bhāva* is zodanig, dat hij Paramātmā in alle

jīvas ziet en alle *jīvas* in Paramātmā. Zijn activiteiten weerspiegelen die gelijkmoedige blik overal. In de volgende twee verzen wordt deze *bhāva* uiteengezet en in het vers erna worden die activiteiten behandeld.”

VERS 30

यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति
तस्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति

*yo mām paśyati sarvatra sarvaṁ ca mayi paśyati
tasyāham na praṇśyāmi sa ca me na praṇśyati*

yaḥ – die; *mām* – Mij; *paśyati* – ziet; *sarvatra* – overal (in alle levende wezens); *sarvaṁ* – alles; *ca* – en; *mayi* – in Mij; *paśyati* – ziet; *tasya* – voor hem; *aham* – Ik; *na praṇśyāmi* – nooit uit zijn gezichtsveld; *saḥ* – hij; *ca* – en; *me* – bij Mij; *na praṇśyati* – hij is nooit uit Mijn gezichtsveld.

Voor iemand, die Mij in alle wezens ziet en alle wezens ziet in Mij, ben Ik nooit uit het gezichtsveld en is hij nooit uit het Mijne.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In dit vers, dat begint met de woorden *yo mām*, legt Śrī Bhagavān het resultaat uit van de rechtstreekse waarneming van de *yogī*, “Voor hem ben Ik, *brahma*, nooit uit het zicht, want bij een dergelijke *yogī* wordt de rechtstreekse waarneming van Mij eeuwig. De *yogī*, die Mij vereert, valt nooit.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrī Bhagavān is nooit uit het zicht voor *sādhakas*, die rechtstreekse ervaring van Hem hebben en zulke *sādhakas* zijn ook nooit uit Zijn gezichtsveld. Vanwege hun onafgebroken verbinding met elkaar valt de vereerder nooit.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd kon hebben, “Ik behoor inderdaad tot degenen, die Mij overal zien en die alle wezens in Mij zien. Wanneer Mijn toegewijde het stadium van *sānta-rati* (neutrale gehechtheid) passeert, ontstaat er een speciaal soort liefdesrelatie tussen ons, waarin we beiden voelen, ‘Ik ben de zijne en hij is de Mijne’. Nadat deze relatie zich heeft ontwikkeld, geeft Ik hem nooit de totale destructie van droge, onpersoonlijke bevrijding. Hij kan niet langer verloren gaan, want hij is Mijn die-naar geworden en heeft de eeuwige functie van zijn zelf bereikt.”

VERS 31

सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्वमास्थितः
सर्वथा वर्तमानोऽपि स योगी मयि वर्तते

sarva-bhūta-sthitam yo mām bhajaty ekatvam āsthitaḥ
sarvathā vartamāno ‘pi sa yogī mayi vartate

sarva-bhūta-sthitam – zoals Ik Me in alle wezens bevind; *yah* – die; *mām* – Mij; *bhajati* – vereert; *ekatvam* – [van de intelligentie] in eenheid; *āsthitaḥ* – toevlucht nemen; *sarvathā* – onder alle omstandigheden; *vartamānaḥ* – blijft; *api* – zelfs; *saḥ* – die; *yogī* – transcendentalist; *mayi* – in Mij; *vartate* – blijft.

De yogī, die Mij, in wie alle wezens hun toevlucht vinden, met non-duale intelligentie vereert, waarbij hij vrij is van de notie van dualiteiten, zowel gedurende het stadium van beoefening (*sādhana*) als in het stadium van perfectie (*siddha*), woont onder alle omstandigheden uitsluitend in Mij.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Zelfs nog voordat hij Mij rechtstreeks heeft gerealiseerd, is de *yogī*, die Mij als de alomtegenwoordige Superziel vereert, niet genoodzaakt om alle regels en principes van *sādhana* te volgen. Paramātmā is de oorzaak van alles en is de Allerhoogste

Absolute Realiteit zonder een tweede. Degene, die zijn toevlucht neemt tot deze realisatie en zich gaat bezighouden met *bhajana* van Mij door over Mij te horen, Mij te herinneren enzovoort is in alle opzichten en onder alle omstandigheden zeker in Mij gesitueerd. Hij bevindt zich niet in de materiële wereld, of hij nu acties uitvoert, zoals voorgeschreven in de *sāstras*, of niet.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De diverse levende wezens hebben verschillende soorten lichaamsvormen, die worden geclassificeerd als bewegend en onbeweeglijk. De levende entiteiten in deze levensvormen zijn ook individueel. Het gevolg is, dat er een onbeperkt aantal levende wezens zijn. In *Śvetāsvatara Upaniṣad* (5.9) wordt gezegd,

*bālāgra-sata-bhāgasya śatadhā kalpitasya ca
bhāgo jīvaḥ sa vijñeyaḥ sa cānantyāya kalpate*

Hoewel de levende entiteit zich in het trage lichaam geplaatst ziet, is hij een subtiele en immateriële realiteit. Als men de punt van een haar in honderd delen verdeelt en één deel nog eens in honderd delen verdeelt, is de levende entiteit zelfs nog kleiner en subtieler dan dat.

De *jīva*, die uiterst subtiel is, is een immateriële entiteit en heeft het vermogen om de natuur van *ānanta* te verkrijgen. *Anta* betekent ‘dood’ en bevrijding van de dood wordt *ānanta* of ‘de staat van bevrijding’ genoemd. Paramātmā, hoewel Hij één is, woont als getuige in het hart van de ontelbaar vele *jīvas*. Dit wordt ook in de *Smṛti*’s gezegd,

*eka eva paro viṣṇuḥ sarva-vyāpī na saṁśayaḥ
aiśvaryād rūpam ekam ca sūrya-vat bahudheyate*

De alomtegenwoordige Śrī Viṣṇu is één en onder invloed van Zijn rijkdom in vermogens (*aiśvarya*) verschijnt Hij in uiteenlopende

gedaanten, zoals de ene zon tegelijkertijd op vele plaatsen schijnt te zijn.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura zegt, “In het praktijkstadium van de *yogī* is het advies te mediteren op de vierarmige gedaante van Śrī Viṣṇu (Īśvara). Deze meditatie mondt uit in de realisatie van Mijn *sac-cid-ānanda*-gedaante van Śyāmasundara in een staat van ononderbroken trance. Men wordt vrij van het misverstand van waargenomen dualiteiten tussen Mij en Paramātmā en de *yogī* raakt in het geperfectioneerde stadium doelbewust op Mij (Śyāmasundara) gericht. De *yogīs*, die Mij – die alomtegenwoordig is – vereren, voeren *bhakti* aan Mij uit met de processen van horen (*śravaṇa*) en chanten (*kīrtana*). Ze wonen altijd in Mij, zelfs wanneer ze voorgeschreven plichten uitvoeren in het stadium van *karma*, wanneer ze *jñāna* uitvoeren in de periode van overweging (*jñāna*) en in *samādhi* op het platform van *yoga*.” Dit betekent, dat ze de bevrijding van *sāṃpīya-mokṣa* krijgen, altijd vlakbij Kṛṣṇa te zijn. Śrī Nārada-pañcarātra, het werk dat instructies geeft over *yoga*, stelt het volgende,

*dik-kālādy-anavacchinne kṛṣṇe ceto vidhāya ca
tan-mayo bhavati kṛipraṃ jīvo brahmaṇi yojayet*

Wanneer de levende entiteit zijn geest richt op de gedaante van Śrī Kṛṣṇa, die zich buiten de grenzen van materiële tijd en ruimte bevindt, en in Hem verzonken raakt, ervaart hij de extatische zegen van transcendentale associatie met Hem.

“Daarom is devotie voor Śrī Kṛṣṇa (*kṛṣṇa-bhakti*) werkelijk de hoogste staat van *yoga-samādhi*.”

VERS 32

आत्मौपम्येन सर्वत्र समं पश्यति योऽर्जुन
सुखं वा यदि वा दुःखं स योगी परमो मतः

***ātmaupamyena sarvatra samam paśyati yo 'rjuna
sukhaṁ vā yadi vā duḥkhaṁ sa yogī paramo mataḥ***

ātma-upamyena – overeenkomstig aan hemzelf; *sarvatra* – in alle wezens; *samam* – gelijk; *paśyati* – ziet; *yaḥ* – die; *arjuna* – O Arjuna; *sukham* – in geluk; *vā* – of; *yadi vā* – [of]wel; *duḥkham* – in verdriet; *saḥ* – die; *yogī* – *yogī*, of transcendentalist; *paramaḥ* – de beste; *mataḥ* – wordt beschouwd (door Mij).

O Arjuna, hij die door zelfrealisatie alle levende wezens als zichzelf ziet en hun plezier en pijn als de zijne beschouwt, is de beste *yogī*. Dat is mijn opvatting.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Er is gezegd, dat *yogīs* in het stadium van beoefening jegens alle wezens gelijkgestemd zijn. Dit vers hier, dat begint met *ātmaupamyena*, beschrijft in het bijzonder de primaire kenmerken van hun gelijkmoedigheid. Die gelijkgestemde *yogīs* beseffen, dat anderen op dezelfde manier geluk en pijn ervaren, zoals hijzelf van geluk houdt en pijn verafschuwt. Daardoor zien ze alles eender en zijn van iedereen de begunstiger. “Zulke *yogīs* zijn de besten. Dit is Mijn mening.”

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Zelfs in het oefenstadium zijn *yogīs* gelijkgestemd. Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “Ik ga jou uitleggen hoe een *yogī* zich gedraagt. Luister. Alleen hij, die een gelijkgestemde blik jegens iedereen hanteert, wordt als de beste *yogī* beschouwd. Het woord *sama-dṛṣṭi* (gelijkgestemde blik) betekent, dat de *yogī* in de omgang met anderen alle levende entiteiten ziet als zichzelf en het geluk en de pijn van andere levende entiteiten als zijn eigen geluk en pijn beschouwt. Daardoor is hij altijd de begunstiger van alle levende entiteiten en hij handelt overeenkomstig voor hun eeuwige welzijn. Dit wordt *sama-darsana* genoemd.”

VERS 33

अर्जुन उवाच
योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन मधुसूदन
एतस्याहं न पश्यामि चञ्चलत्वात्स्थितिं स्थिराम्

*arjuna uvāca –
yo ‘yam yogas tvayā proktaḥ sāmyena madhusūdana
etasyāham na paśyāmi cañcalatvāt sthitim sthirām*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *yaḥ* – hetgeen; *ayam yogaḥ* – dit *yoga*-proces; *tvayā* – door Jou; *proktaḥ* – werd gesproken; *sāmyena* – door gelijkmoedig (te zien onder alle omstandigheden); *madhusūdana* – O Madhusūdana; *etasya* – van dat (proces); *aham* – Ik; *na paśyāmi* – kan niet begrijpen; *cañcalatvāt* – op basis van de wispelturige aard (van het verstand); *sthitim* – situatie; *sthirām* – helder.

Arjuna zei: O Madhusūdana, in de *yoga*, die Je zojuist hebt beschreven, die is gebaseerd op gelijkmoedigheid jegens iedereen en overal, zie ik vanwege de rusteloze natuur van het verstand geen mogelijkheid om het te stabiliseren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna, die denkt, dat de symptomen van gelijkmoedigheid beschreven door Śrī Bhagavān moeilijk zijn te verwezenlijken, spreekt dit vers, dat begint met de woorden *yo ‘yam*. “Deze *yoga* is onder alle omstandigheden afhankelijk van gelijkmoedigheid en ik zie niet in, hoe je daarin kunt slagen, want de beoefening ervan kun je niet altijd volhouden. De aard van het verstand is wispelturig, dus je kunt deze *yoga* alleen voor een dag of drie uitvoeren. Bovendien heb Je gelijkmoedigheid omschreven als het zien van het geluk en verdriet van alle mensen in de wereld als jouw eigen geluk en verdriet. Deze visie kan van toepassing zijn op verwanten, of degenen die neutraal zijn, maar een dergelijke houding is niet te handhaven jegens vijanden, of figuren, die afgunstig

en kritisch zijn. Het is voor mij niet mogelijk om het geluk en de pijn van mezelf, Yudhiṣṭhira en Duryodhana in gelijke termen te zien. Hoewel je met goed overleg een gelijkgestemde blik jegens de *jī-vātmā*, Paramātmā, de eigen levensadem en de zintuigen, de vijand en alle belichaamde *jīvas* kunt hebben, is deze visie langer dan twee of drie dagen moeilijk vast te houden, want het oersterke en flakkerende verstand kan niet louter met onderscheidingsvermogen in toom worden gehouden. Je ziet eerder gebeuren, dat een verstand, dat gehecht is aan lustbevrediging, uiteindelijk het eigen onderscheidingsvermogen overspeelt.”

VERS 34

चञ्चलं हि मनः कृष्ण प्रमाथि बलवद्दृढम्
तस्याहं निग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम्

*cañcalam hi manaḥ kṛṣṇa pramāthi balavad dr̥ḍham
tasyāham nigrahaṁ manye vāyor iva suduṣkaram*

cañcalam – rusteloos; *hi* – omdat; *manaḥ* – het verstand; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *pramāthi* – opgewonden (de intelligentie, het lichaam en de zintuigen); *balavat* – krachtig; *dr̥ḍham* – obstinaat; *tasya* – van het; *aham* – Ik; *nigraham* – onderwerping; *manye* – denk; *vāyoḥ* – van de wind; *iva* – zoals; *suduṣkaram* – erg moeilijk om te doen.

O Kṛṣṇa, omdat het verstand van nature rusteloos, oersterk en obstinaat is en het vermogen heeft de intelligentie, het lichaam en de zintuigen te overweldigen, lijkt het even moeilijk te beheersen als de wind.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: In de *Kaṭha Upaniṣad* (1.3.3) wordt gezegd, “*ātmānaṁ rathinaṁ viddhi sarīraṁ ratham eva ca* – ken de ziel als de voorbijganger en het lichaam als het voertuig”.

In de Śruti's wordt gezegd, dat de geleerden het lichaam vergelijken met een strijdswagen, de zintuigen met vurige paarden, het verstand met de bestuurder van de zintuigen (de teugels), de zintuigobjecten (geluid, vorm, smaak, gevoel en geur) met de paden en de intelligentie met de voerman. Hieruit kan men afleiden, dat de intelligentie het verstand beheerst, maar Arjuna wijst dit af door te zeggen, dat het sterke verstand zelfs de intelligentie kan overweldigen. Men kan zich afvragen, hoe dat kan. Arjuna geeft terug, "Zoals een zware ziekte niet ontvankelijk is voor het medicijn met de potentie de ziekte te genezen, zo aanvaardt het verstand, dat van nature erg sterk is, niet altijd de intelligentie, die over discriminatie beschikt." Bovendien zegt Arjuna, dat het verstand erg opstandig is. Zoals een kleine naald onmogelijk door ijzer kan heensteken, zo is het zelfs voor de subtiele intelligentie niet mogelijk om door het verstand heen te breken. Het verstand is als een harde wind. Zoals het moeilijk is om de machtige wind in het luchtruim onder controle te houden, zo is het even moeilijk om het verstand met het proces van *aṣṭāṅga-yoga* en ademhalingstechniek onder controle te houden.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Een vertelling uit Canto Elf van *Śrīmad-Bhāgavatam* illustreert hoe het proces van de dienst aan Bhagavān het meest sterke en wispelturige verstand op eenvoudige wijze en langs natuurlijke weg onder controle kan houden.

Er was eens een rijke *brāhmaṇa*, die met zijn zoon en familieleden in het land van Avanti woonde. Hoewel hij over rijkdom beschikte, was hij extreem gierig en besteedde geen cent voor het plezier van zijn familie en gemeenschap; hij was daarentegen constant bezig rijkdom te verzamelen. Toen zijn kinderen opgroeiden, raakten ze erg verontrust over zijn gedrag en zijn burens, familieleden en anderen in de gemeenschap gingen zich tegen hem verzetten. Omdat hij zijn belasting niet voldeed, werden zelfs de koninklijke dien-

ders zijn tegenstanders. Door slecht geluk brandde op zekere dag zijn huis af en wezen zijn familie en gemeenschap hem af.

Door een paar goede indrukken uit voorgaande levens en onder invloed van de associatie van heilige personen echter, aanvaardde hij de kleding van iemand in de wereldverzakende levensorde, een *tridaṇḍi-sannyāsī*. Op advies van zijn bonafide geestelijk leermeester hield hij zich bezig met toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods en begon vriend en vijand, geluk en ellende, goed en slecht en zichzelf en anderen met gelijkmoedige blik te zien. Hij bleef voldaan, zelfs wanneer de mensen uit zijn dorp hem bij het bedelen mishandelden. Ze noemden hem een bedrieger en een leugenaar en ze gooiden ontlasting en urine in plaats van voedsel in zijn bedelnap. Maar toch, met een onverstoord hoofd mediteerde hij altijd op Bhagavān en kreeg tenslotte eeuwige dienst aan Bhagavān Mukunda.

VERS 35

श्री भगवान् उवाच
 असंशयं महाबाहो मनो दुर्निग्रहं चलम्
 अभ्यासेन तु कौन्तेय वैराग्येण च गृह्यते

*śrī bhagavān uvāca –
 asaṁśayaṁ mahā-bāho mano durnigrahaṁ calam
 abhyāseṇa tu kaunteya vairāgyeṇa ca grhyate*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Bhagavān zei; *asaṁśayam* – zonder twijfel; *mahā-bāho* – O sterk bewapende Arjuna; *manaḥ* – het verstand; *durnigraham* – is moeilijk te beheersen; *calam* – instabiel; *abhyāseṇa* – met oefening; *tu* – maar; *kaunteya* – O zoon van Kuntī; *vairāgyeṇa* – door verzaaking; *ca* – en; *grhyate* – kan het worden beheerst.

Śrī Bhagavān zei: O sterk bewapende zoon van Kuntī, het verstand is ongetwijfeld rusteloos en uiterst moeilijk te beheersen, maar door constante oefening en verzaking kan het worden bedwongen.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Door dit vers te spreken, dat begint met het woord *asaṁśayam*, aanvaardt Śrī Bhagavān de uitspraak van Arjuna en sust zijn twijfel. “Wat je hebt gezegd, is waar. Maar, zelfs een chronische ziekte kan zeker worden genezen, indien men regelmatig medicijnen inneemt volgens het voorschrift van een deskundig arts, zelfs al neemt de kuur enige tijd in beslag. Op dezelfde manier kan het verstand worden bedwongen door de regelmatige beoefening van *yoga* in overeenstemming met de instructies van een bonafide *guru*, door constante meditatie op Parameśvara (*dhyāna-yoga*) en verzaking te beoefenen.”

Ook in *Pātañjala-sūtra* (12) wordt dit gezegd, “*abhyāsa-vairāgya-ābhyām tan-nirodhaḥ* – door onafgebroken oefening en ware verzaking kunnen de neigingen van het verstand en het hart (*citta*) onder controle worden gebracht.”

“O Mahā-bāho (sterk bewapende), je hebt niet alleen vele grote helden in de strijd verslagen, maar je hebt ook Śrī Śiva, die de drietand draagt, een plezier gedaan. Maar waartoe dient dit allemaal? O kroonjuweel van grote helden, jouw naam, Mahā-bāhuḥ, kan alleen van toepassing zijn, indien je de grootste held, het verstand, met het wapen van *yoga* kunt overwinnen. O zoon van Kuntī, wees wat dit betreft niet bevreesd. Je bent de zoon van Mijn vaders zuster en daarom is het Mijn plicht om jou te helpen.”

VERS 36

असंयतात्मना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः
वश्यात्मना तु यतता शक्योऽवासुमुपायतः

***asam̐yatātmanā yogo duṣprāpa iti me matiḥ
vaśyātmanā tu yatatā śakyo ‘vāptum upāyataḥ***

asam̐yata-ātmanā – door iemand met een onbeheerst verstand; *yogaḥ* – verbinding met de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods; *duṣprāpaḥ* – is moeilijk te krijgen; *iti* – dat; *me* – Mijn; *matiḥ* – mening; *vaśya-ātmanā* – door iemand met een gedisciplineerd verstand; *tu* – echter; *yatatā* – en die streeft; *śakyaḥ* – bereikbaar; *avāptum* – te verkrijgen; *upāyataḥ* – het (bovenge-noemde) middel.

Het is voor iemand met een onbeheerst verstand erg moeilijk om met dit *yoga*-systeem zelfrealisatie te bewerkstelligen. Iemand, echter, die zijn verstand wel onder controle heeft en die met de juiste methode van constante beoefening en verzaking naar zelfrealisatie streeft, kan naar Mijn mening perfectie in *yoga* verwezenlijken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Nu geeft Śrī Bhagavān instructies voor *yoga*. Iemand, die zijn verstand met constante beoefening (*abhyāsa*) en verzaking (*vairāgya*) niet onder controle krijgt, wordt niet perfect in *yoga*. Indien men echter zijn verstand reguleert met oefening en verzaking en zich gedurende een lange periode constant bezighoudt met *sādhana*, kan *yoga* of *samādhi* bereiken, dat wordt gekenmerkt door een beheerst verstand.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura haalt Kṛṣṇa aan, zoals Hij gezegd zou hebben, “Iemand, die geen moeite doet om zijn verstand met verzaking (*vairāgya*) en onafgebroken oefening (*abhyāsa*) onder controle te brengen, kan nooit perfect worden in het voorheen genoemde systeem van *yoga*. Echter, hij die moeite doet zijn verstand te beheersen door de juiste methode te gebruiken, kan onomstotelijk perfectie in *yoga* bereiken. Wanneer Ik zeg, ‘met de juiste methode’ bedoel Ik, dat hij, die zijn

verstand probeert te concentreren door *niṣkāma-karma-yoga* en meditatie op Mij uit te voeren, dat een onderdeel van dit *yoga*-systeem is, en die op onthechte wijze tegelijkertijd zintuigobjecten accepteert, die louter voor zijn instandhouding nodig zijn, bereikt geleidelijk perfectie in *yoga*.”

VERS 37

अर्जुन उवाच
अयतिः श्रद्धयोपेतो योगाच्चलितमानसः
अप्राप्य योगसंसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति

*arjuna uvāca –
ayatiḥ śraddhayopeto yogāc calita-mānasah
aprāpya yoga-samsiddhim kām gatim kṛṣṇa gacchati*

arjuna uvāca – Arjuna zei; *ayatiḥ* – iemand met een onbeheerst verstand; *śraddhayā* – met vertrouwen; *upetaḥ* – bezig (met *yoga*); *yogāt* – van de beoefening van *yoga*; *calita-mānasah* – waarna het verstand afdwaalt; *aprāpya* – zonder te bereiken; *yoga-samsiddhim* – complete perfectie in *yoga*; *kām* – naar welke; *gatim* – bestemming; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *gacchati* – gaat hij heen.

Arjuna vroeg: O Kṛṣṇa, welke bestemming krijgt iemand, die met vertrouwen aan het proces van *yoga* begint, maar later vanwege een onbeheerst verstand van het pad van *yoga* valt en er niet in slaagt perfectie te bereiken?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Arjuna stelt de vraag, “Je zei, dat degenen, die hun gedisciplineerde beoefening en verzaking doorzetten, perfectie in *yoga* bereiken, maar welke bestemming krijgt iemand, die in gebreke gaat van deze drie dingen, namelijk discipline, verzaking en doorzettingsvermogen?”

Iemand, die vanwege een theïstische intelligentie gebaseerd op de geschriften over *yoga* vertrouwen heeft, beoefent *yoga* zonder schijnheilig te zijn. Maar door gebrek aan de juiste beoefening en onthechting kan zijn verstand afdwalen van de *yoga* en door zintuigobjecten worden geabsorbeerd. Hij perfectioneert zijn *yoga* niet helemaal, maar boekt wel enige vooruitgang. Welke bestemming krijgt een dergelijke *yogī*, die voorbij het eerste stadium van de wens om *yoga* te beoefenen (*yoga-ārurukṣu*) is gekomen en zich op de eerste stap naar *yoga* bevindt?

VERS 38

कच्चिन् नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिव नश्यति
अप्रतिष्ठो महाबाहो विमूढो ब्रह्मणः पथि

*kaccin nobhaya-vibhraṣṭaś chinnābhram iva naśyati
apraṭiṣṭho mahā-bāho vimūḍho brahmaṇaḥ pathi*

kaccit – of; *na ubhaya-vibhraṣṭaḥ* – in beide niet geslaagd (*karma* en *yoga*); *chinna-abhram* – opengereten wolk; *iva* – zoals; *naśyati* – hij gaat verloren; *apraṭiṣṭhaḥ* – zonder toevlucht; *mahā-bāho* – O machtig bewapende Kṛṣṇa; *vimūḍhaḥ* – helemaal van zijn stuk gebracht; *brahmaṇaḥ* – van spirituele realisatie; *pathi* – op het pad.

O machtig bewapende Kṛṣṇa, als iemand uit de processen van *karma* en *yoga* valt en afdwaalt van het pad van spirituele realisatie, gaat hij dan niet verloren als een uiteengescheurde wolk zonder ergens een toevlucht te vinden?

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Arjuna stelt een vraag, “Wat gebeurt er met iemand, die is afgeweken van de paden van *karma* en *yoga*?” Met andere woorden, “Wat gebeurt er met iemand, die het pad van *karma* heeft opgegeven en ook geen perfectie op het pad van *yoga*

heeft bereikt? Treft die *yogī* niet hetzelfde noodlot als een uiteenge-
reten wolk, die zich heeft afgezonderd van een wolkendek en oplost
in de lucht, omdat hij van andere wolken is afgescheiden? Wanneer
een *yogī* op het pad van *yoga* begint, heeft hij de wens om zintuiglijk
plezier op te geven, maar omdat zijn onthechting niet compleet is,
heeft hij tegelijkertijd het verlangen om zijn zintuigen te amuseren.
Dit is een erg moeilijke situatie. Aangezien hij het pad van *karma*,
dat het middel is om de hemelse planeten binnen te gaan, heeft ver-
laten, gaat de volgende wereld verloren en omdat hij geen perfectie
in *yoga*, de methode voor bevrijding, heeft bereikt, slaagt hij er ook
niet in om bevrijding te bereiken. Hieruit blijkt, dat hij beide werel-
den heeft verloren. Daarom vraag ik Jou, of iemand, die is afgewe-
ken van de beoefening voor het bereiken van spirituele realisatie,
alle vormen van toevlucht kwijtraakt. Gaat hij verloren of niet?”

VERS 39

एतन् मे संशयं कृष्ण छेत्तुमर्हस्यशेषतः
त्वदन्यः संशयस्यास्य छेत्ता न ह्युपपद्यते

etan me saṁśayam kṛṣṇa chettum arhasy aśeṣataḥ
tvad-anyaḥ saṁśayasyāsyā chettā na hy upapadyate

etat – dit; *me saṁśayam* – mijn twijfel; *kṛṣṇa* – O Kṛṣṇa; *chettum* – verdrij-
ven; *arhasi* – Jij bent in staat; *aśeṣataḥ* – volkomen; *tvad-anyaḥ* – anders dan
Jijzelf; *saṁśayasya asya* – van deze twijfel; *chettā* – een verwijderaar; *na* –
niet; *hi* – zeker; *upapadyate* – te vinden.

**O Kṛṣṇa, hiervan ben ik niet zeker en Jij bent zeer goed in
staat om deze twijfel op te lossen. Niemand anders dan Jij
kan deze onzekerheid wegnemen.**

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In dit vers zegt Arjuna, “O Kṛṣṇa, Jij bent de Hoogste Bestuurder van alle bestuurders, de Eerste Oorzaak van alle oorzaken en Je bent alwetend. Geen enkele halfgod of heilige is alwetend en almachtig zoals Jij. Er is niemand anders dan Jij, die mijn onzekerheid kan wegnemen.”

VERS 40

श्री भगवान् उवाच
पार्थ नैवेह नामुत्र विनाशस्तस्य विद्यते
न हि कल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिं तात गच्छति

*śrī bhagavān uvāca –
pārtha naiveha nāmutra vināśas tasya vidyate
na hi kalyāṇa-kṛt kaścīd durgatim tāta gacchati*

śrī bhagavān uvāca – de alvermogende Persoonlijkheid Gods zei; *pārtha* – O zoon van Prthā (Arjuna); *na* – noch; *eva* – zeker; *iha* – in deze wereld; *na* – noch; *amutra* – in de volgende; *vināśaḥ* – destructie; *tasya* – voor die persoon; *vidyate* – er is; *na* – niet; *hi* – omdat; *kalyāṇa-kṛt* – iemand die gunstige daden uitvoert; *kaścīd* – iemand; *durgatim* – naar een ongunstige bestemming; *tāta* – dierbare, zoon; *gacchati* – gaat.

Śrī Bhagavān zei: O Pārtha, een dergelijke mislukte yogī gaat in deze wereld noch in de volgende verloren, want, Mijn dierbare vriend, iemand, die zich bezighoudt met gunstige daden, treft nimmer een ongunstige bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: Een *yogī*, die niet geslaagd is, houdt zich in deze wereld en in de volgende met *yoga* bezig, hetgeen tot voorspoed leidt.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Door Arjuna met Pārtha aan te spreken geeft Śrī Bhagavān hem in dit vers op een

zeer liefdevolle wijze instructies en beschouwt hem als zeer dierbaar. Door het woord *tāta* te gebruiken, dat letterlijk ‘zoon’ betekent, toont Hij Zijn genegenheid voor Arjuna. Een vader leeft voort in de vorm van zijn zoon en daarom wordt de zoon *tat* genoemd. Wanneer het achtervoegsel *ana* aan het oorspronkelijke woord *tat* wordt toegevoegd, wordt het *tāta*. Śrī Gurudeva noemt zijn leerling, die hij met een zoon vergelijkt, ook liefkozend *tāta*. Śrī Bhagavān zegt hier, dat degenen, die zich met vertrouwen met *yoga* bezighouden nooit op een gedegradeerde bestemming aankomen.

Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura citeert Kṛṣṇa, zoals Hij gezegd zou hebben, “O Pārtha, iemand die zich met de beoefening van *yoga* bezighoudt, treft nimmer destructie, hetzij nu of in de toekomst. De uitvoerder van de *yoga*, die tot eeuwig goed leidt, kan nooit onderhevig zijn aan een boos noodlot. In principe is de hele mensheid in twee categorieën verdeeld: eerbaar (gereguleerd) en oneerbaar (ongereguleerd). Het gedrag van ongereguleerde mensen is altijd dat van dieren, of ze nu beschaafd zijn of onbeschaafd, dom of intelligent, zwak of sterk. Uit hun activiteiten kan met geen mogelijkheid iets goeds voortkomen.

“De eerbaren (gereguleerd) kunnen worden verdeeld in drie categorieën: *karmī*, *jñāna* en *bhakta*. *Karmīs* worden verder onderverdeeld in twee groepen: *sakāma-karmī* en *niṣkāma-karmī*. De *sakāma-karmīs* hunkeren naar oppervlakkige vormen van geluk, of tijdelijk plezier. Ofschoon ze de hemelse planeten bereiken en wereldse vooruitgang boeken, is al hun plezier tijdelijk. Daarom is hetgeen *kalyāṇa* (gunstig voor de *jīvas*) wordt genoemd aan hen onbekend. De heilstaat voor de *jīvas* is bevrijd te worden uit de greep van aards geluk en eeuwige zegen te krijgen. Daarom is ieder proces, dat niet naar deze eeuwige zegen leidt, zinloos. Alleen, wanneer het doel van het bereiken van dit eeuwige geluk wordt gecombineerd met activiteiten in *karma-kāṇḍa*, kunnen zulke activiteiten *karma-yoga* worden genoemd. Eerst wordt het hart door zulke *karma-yoga* gezui-

verd en dan krijgt men *jñāna*. Daarna gaat men verder in *dhyāna-yoga* (meditatie) en tenslotte wordt het hoogtepunt van alle processen, het pad van *bhakti-yoga*, bereikt. Anderszins is de betekenis van ‘yoga’ tevens, ‘van al dergelijke *yogīs* zijn degenen, die Mij met *bhakti* vereren Mijn toegewijden en de beste *sādhakas*’.

“Ongeacht hoeveel soberheden men kan uitvoeren, het doel is alleen lustbevrediging en niets anders. De demonen genieten eenvoudig van hun zintuigen, nadat ze de resultaten van hun soberheden hebben geïncasseerd. Wanneer die persoon daarentegen zijn voorgeschreven plichten uitvoert buiten de grenzen van het verlangen naar lustbevrediging, gaat hij *niṣkāma-karma-yoga* binnen, dat het eeuwig goede voor de *jīva* ten doel heeft. Een *dhyāna-yogī* of een *jñāna-yogī*, die zich stevig op het pad van *niṣkāma-karma-yoga* begeeft, of Bhagavān vereert door Hem onbaatzuchtig de vruchten van zijn werk te offeren, verricht dikwijls activiteiten voor het eeuwig goed van alle wezens.

“Een *aṣṭāṅga-yogī* overstijgt in ieder opzicht alle resultaten, die een *jīva* krijgt door zijn voorgeschreven plicht uit te voeren met een verlangen naar de resultaten.”

VERS 41

प्राप्य पुण्यकृतां लोकान् उषित्वा शाश्वतीः समाः
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजायते

***prāpya puṇya-kṛtām lokān uṣitvā śāśvatīḥ samāḥ
śucīnām śrīmatām gehe yoga-bhraṣṭo ‘bhijāyate***

prāpya – heeft bereikt; *puṇya-kṛtām* – van de deugdzaam; *lokān* – de planeten; *uṣitvā* – na te wonen; *śāśvatīḥ* – gedurende een zeer lange tijd; *samāḥ* – jaren; *śucīnām* – van de zuivere (*brāhmaṇas*); *śrīmatām* – van de rijken; *gehe* – in het huis; *yoga-bhraṣṭaḥ* – iemand die is afgeweken van het pad van *yoga*; *abhijāyate* – neemt geboorte.

Iemand, die afdwaalt van het pad van yoga na het slechts een korte tijd te hebben gepraktiseerd, bereikt de planeten van de deugdzamen en nadat hij daar vele gelukkige jaren heeft vertoefd, wordt hij in een deugdzame en rijke familie herboren.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Wat is de bestemming van personen, die van het pad van yoga afdwalen? In antwoord hierop antwoordt Śrī Bhagavān, dat ze op de planeten wonen, die worden bereikt door vrome personen, die *yajñas* uitvoeren, zoals *āsvamedha-yajña*. Aangezien de resultaten van yoga zowel uit plezier als bevrijding bestaan, krijgen de *yogīs*, die in hun beoefening nog niet rijp zijn en vanwege een verlangen om te genieten zijn gevallen, alleen plezier. Anderzijds, aangezien het voor rijpere *yogīs* niet mogelijk is te verlangen naar plezier, krijgen ze zeker bevrijding. Als een rijpe *yogī* door de wil van de voorzienigheid toch een verlangen ontwikkelt om plezier te maken, kan hij ook plezier krijgen, zoals Kardama en Saubhari Rṣi's.

Het woord *śuci* betekent 'degenen met goed karakter en gedrag' en *śrī* betekent 'welgestelde zakenlui of aristocratie'. Een gevallen *yogī* neemt alleen geboorte in het huis van dergelijke families, nadat hij in de hemelse planeten (Svarga) en andere hogere planetenstelsels heeft gewoond.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: De *yogīs*, die van het pad van *aṣṭāṅga-yoga* zijn gevallen, kunnen in twee categorieën worden verdeeld. Tot de eerste categorie behoren degenen, die na een korte tijd het proces van yoga te hebben gevolgd zijn gevallen. Volgens het vers *nehābhikrama-nāso 'stī (Gītā 2.40)* krijgen zulke *yogīs* geen lagere bestemmingen; ze gaan eerder van geluk genieten op de hogere planeten, die worden bereikt door vrome personen, die *yajñas* uitvoeren, zoals *āsvamedha-yajña*. Daarna worden ze herboren in het huis van gekwalificeerde *brāhmaṇas* of rijkelui, die

zich met religieuze activiteiten bezighouden. Beide situaties zijn gunstig voor de continuïteit van hun beoefening van *yoga*.

Tot de tweede categorie behoren degene, die *yoga* gedurende een lange tijd hebben beoefend en wier praktijk bijna rijp is geworden. Door de wil van de voorzienigheid hebben ze echter een verlangen ontwikkeld om in dit leven van lustbevrediging te genieten. Sommigen van hen krijgen het gewenste plezier in hun volgende leven en wanneer ze er tenslotte onverschillig tegenover komen staan, maken ze het proces van *yoga* af. Voorbeelden hiervan zijn Kardama Ṛṣi (*Śrīmad-Bhāgavatam* 3.23) en Saubhari Ṛṣi.

Kardama Ṛṣi was een *yogī* met een hoog kaliber. In opdracht en naar inspiratie van zijn vader, Brahmā, huwde hij tegen zijn wil met Devahūti en genoot echtelijk plezier, dat superieur was aan dat van de Prajāpati's, de voorouders van de levende wezens. Kapiladeva, een incarnatie van Bhagavān, verscheen als de zoon van Kardama Ṛṣi. Nadat hij al het materiële plezier en alle lustbevrediging had verzaakt, ging Kardama Ṛṣi zich weer bezighouden met de verering van Bhagavān. Naar de levensgeschiedenis van Saubhari Ṛṣi wordt verwezen in de *Sārārtha-varṣiṇī Prakasikā-vṛtti* van de *Bhāgavad-gītā* (2.65).

VERS 42

अथवा योगिनामेव कुले भवति धीमताम्
एतद्वि दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशम्

*athavā yoginām eva kule bhavati dhīmatām
etat dhi durlabhataram loke janma yad idṛśam*

athavā – of anders; *yoginām* – transcendentalisten; *eva* – zeker; *kule* – in een familie; *bhavati* – hij wordt (neemt geboorte); *dhīmatām* – van wijze; *etat* – dit; *hi* – zeker; *durlabhataram* – is erg moeilijk te bereiken; *loke* – in deze wereld; *janma* – geboorte; *yat* – hetgeen; *idṛśam* – zoals dit.

Iemand, die afdwaalt, nadat hij een lange tijd yoga heeft gepraktiseerd, neemt geboorte in het huis van yogīs, die over grote wijsheid beschikken. Een dergelijke geboorte is in deze wereld ongetwijfeld zeer zeldzaam.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Śrī Bhagavān heeft de bestemming laten zien van een yogī, die valt, nadat hij een korte tijd heeft gepraktiseerd. In dit vers, dat begint met *athavā*, legt Hij nu de bestemming van een yogī uit, die valt, nadat hij een lange tijd heeft gepraktiseerd. *Yogīs* zoals Nimi Mahārāja behoren tot deze categorie.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Sommige *yogīs* uit de tweede categorie, die van hun beoefening afdwalen, nemen geboorte in een dynastie van *yogīs*, die standvastig zijn in *tattva-jñāna*. Daar voltooien ze de voortgang op het pad van *yoga*. Een dergelijke geboorte is zeer zeldzaam. Nimi Mahārāja wordt als voorbeeld gegeven van een dergelijke yogī (*Śrīmad-Bhāgavatam* 9.13.1-10).

VERS 43

तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदैहिकम्
यतते च ततो भूयः संसिद्धौ कुरुनन्दन

*tatra taṁ buddhi-samyogaṁ labhate paurva-daiḥikam
yatate ca tato bhūyaḥ saṁsiddhau kuru-nandana*

tatra – dan; *taṁ* – dat; *buddhi-samyogaṁ* – verbinding via zijn intelligentie (geschonken door Paramātmā); *labhate* – hij krijgt; *paurva-daiḥikam* – van zijn voorgaande leven; *yatate* – hij poogt; *ca* – en; *tataḥ* – dan; *bhūyaḥ* – verder; *saṁsiddhau* – voor het bereiken van complete perfectie; *kuru-nandana* – O nakomeling van Kuru Mahārāja.

O zoon van de Kuru's, die mislukte yogī hervat het goddelijke bewustzijn uit zijn voorgaande leven door zijn verbinding met

de Superziel te realiseren en doet daarna opnieuw pogingen om complete perfectie in *yoga* te bereiken.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ: In beide soorten levens krijgen de gevallen *yogīs* het goddelijke intellect van hun voorgaande leven. Dat intellect is in Paramātmā gevestigd.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In beide levens krijgt de gevallen *yogī* wegens indrukken in de geest voortkomend uit de beoefening van *yoga* in zijn voorgaande leven de intelligentie, die is gevestigd in religieuze principes en tevens kennis met betrekking tot Paramātmā. Nadat zijn hart langs natuurlijke weg is gezuiverd, gaat hij serieuze pogingen ondernemen om perfectie in *yoga* te bereiken, zoals iemand, die na zijn slaap wakker wordt. Nu kan hij door geen enkel obstakel meer worden tegengehouden. Dat is de reden, waarom een dergelijke *yogī* geen lagere bestemming krijgt, of verloren raakt.

VERS 44

पूर्वाभ्यासेन तेनैव ह्रियते ह्यवशोऽपि सः
जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते

*pūrvābhyāseṇa tenaiva hriyate hy avaśo 'pi saḥ
jijñāsur api yogasya śabda-brahmātivartate*

pūrva – van zijn voorgaande leven; *abhyāseṇa* – wegens de beoefening; *tena* – door dat; *eva* – zeker; *hriyate* – wordt aangetrokken; *hi* – inderdaad; *avaśaḥ api* – zelfs al is enige hindernis aanwezig; *saḥ* – hij; *jijñāsuḥ* – een weetgierig persoon; *api* – zelfs hoewel juist; *yogasya* – betreffende de beoefening van *yoga*; *śabda-brahma* – de vruchtdragende onderdelen van vedische studie; *ativartate* – hij overstijgt.

Dankzij zijn voorgaande beoefening en ondanks de aanwezigheid van diverse hinderpalen wordt hij sterk aangetrokken tot het pad van bevrijding. En na een beetje informatie over de beoefening van yoga te hebben gekregen, passeert hij zelfs het pad van baatzuchtige actie (*sakāma-karma*) beschreven in de Veda's.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Het woord *hriyate* betekent 'aangetrokken'. Hij wordt aangetrokken door *yoga* en gaat informeren. Dan passeert hij het pad van *sakāma-karma*, dat in de Veda's wordt beschreven, terwijl hij op het pad van *yoga* blijft.

VERS 45

प्रयत्नाद्यत्मानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां गतिम्

*prayatnād yatmānaḥ tu yogī saṁsuddha-kilbiṣaḥ
aneka-janma-saṁsiddhas tato yāti parāṁ gatim*

prayatnāt – met grote moeite; *yatmānaḥ* – streven; *tu* – echter; *yogī* – die *yogī*, of transcendentalist; *saṁsuddha-kilbiṣaḥ* – bevrijd van alle zonden; *aneka-janma* – na vele geboorten; *saṁsiddhaḥ* – wordt volkomen perfect; *tataḥ* – dan; *yāti* – binnengaan; *parāṁ gatim* – de hoogste bestemming.

De *yogī* daarentegen, die wel grote moeite doet, raakt na vele levens vrij van zonden en wordt uiteindelijk perfect. Aldus bereikt hij de hoogste bestemming.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: Volgens de *Gītā* (6.37) valt men van het pad van *yoga*, omdat men nalatig is in zijn onderneming. Een dergelijke, gevallen *yogī* bewandelt het pad van *yoga* in zijn volgende leven, maar hij bereikt geen perfectie. Hij bereikt perfectie in evenveel levens als hij nodig heeft om rijp te worden. Degene, die niet zwak

wordt in zijn streven, valt niet van het pad. Na vele levens wordt hij rijp in *yoga* en bereikt perfectie. Ook Kardama Muni heeft gezegd,

draṣṭuṁ yatante yatayaḥ śūnyāgāreṣu yat-padam

Śrīmad-Bhāgavatam (3.24.28)

Zelfs wereldverzakende heiligen, die op een eenzame plek *darśana* van de lotusvoeten van Śrī Kṛṣṇa trachten te krijgen, kunnen in één leven geen perfectie bereiken.

Om deze reden spreekt Bhagavān dit vers, *prayatnād yatamānas tu*, dat betekent ‘harder streven dan voorheen’. Het woord *tu* wijst op een verschil tussen deze personen en degenen, die eerder werden genoemd, die van het pad van *yoga* wegvallen. *Sarīśuddha-kilbiṣaḥ* wil zeggen, dat zelfs iemand, wiens onzuiverheden geheel zijn verdreven, geen complete perfectie of bevrijding in één leven kan bereiken.

VERS 46

तपस्विभ्योऽधिको योगी ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन

tapasvibhyo ‘dhiko yogī jñānibhyo ‘pi mato ‘dhikaḥ
karmibhyaś cādhiko yogī tasmād yogī bhavāṛjuna

tapasvibhyaḥ – dan de asceten; *adhikaḥ* – groter; *yogī* – de *paramātmā-yogī*; *jñānibhyaḥ* – dan de impersonalist, of *brahmavādīs*; *api* – zelfs; *mataḥ* – wordt beschouwd; *adhikaḥ* – groter; *karmibhyaḥ* – dan de baatzuchtig strevers; *ca* – en; *adhikaḥ* – groter; *yogī* – de *yogī*; *tasmāt* – daarom; *yogī* – een *yogī*; *bhāva* – wees; *arjuna* – O Arjuna.

De *yogī*, die *Paramātmā* vereert, wordt superieur beschouwd aan de ascet, superieur aan de vereerder van het onpersoon-

lijke aspect van de Allerhoogste en superieur aan de baatzuchtig strever. Daarom, O Arjuna, wees een yogī.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Welke is het beste, *karma*, *jñāna* of *yoga*?” In antwoord hierop zegt Śrī Bhagavān, dat een *jñānī* (iemand die *brahma* vereert) beter is dan een *tapasvī* (asceet), of iemand die gewijd is aan het uitvoeren van zware soberheden, zoals *cāndrāyana-vrata*. En beter dan een *jñānī* is een *yogī*, een vereerder van Paramātmā. “Dit is Mijn opvatting.”

Als een *yogī* beter is dan een *jñānī*, hoeveel beter is hij dan in vergelijking met een baatzuchtig strever (*karmī*)?

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: In het algemeen wordt gedacht, dat een baatzuchtig strever (*karmī*), iemand die kennis ontwikkelt (*jñānī*), een asceet (*tapasvī*), iemand die het achtvoudige proces van *yoga* volgt en een toegewijde van de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (*bhakta*) gelijk zijn. In dit huidige vers geeft Śrī Bhagavān Zijn sterke mening, dat ze niet gelijk zijn; er is in feite een gradatie in superioriteit. Een *niṣkāma-karma-yogī* is superieur aan iemand, die zware soberheden uitvoert om zijn materiële verlangens te bevredigen en een *jñānī* is superieur aan een *niṣkāma-karma-yogī*. Een *aṣṭāṅga-yogī* is superieur aan een *jñānī* en een *bhakti-yogī* is superieur aan allemaal, zoals in het volgende vers wordt beschreven.

VERS 47

योगिनामपि सर्वेषां मद्गतेनान्तरात्मना
श्रद्धावान् भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः

*yoginām api sarveṣāṃ mad-gatenāntarātmanā
śraddhāvān bhajate yo māṃ sa me yuktatamo mataḥ*

yoginām – van de *yogīs*; *api* – echter; *sarveṣām* – van allemaal; *mad-gatena* – door zich aan Mij te hechten; *antar-ātmanā* – met zijn verstand; *śraddhāvān* – iemand die beschikt over vertrouwen; *bhajate* – vereert; *yaḥ* – die; *mām* – Mij; *sāh* – hij; *me* – Mij; *yuktatamaḥ* – de beste *yogī*; *mataḥ* – mening.

Degene echter, die met vol vertrouwen constant *bhajana* van Mij uitvoert met zijn geest onophoudelijk op Mij gericht, is naar Mijn mening de allerbeste *yogī*.

SĀRĀRTHA-VARṢINĪ: “Is er niemand beter dan de *yogī*?” Śrī Bhagavān antwoordt hierop met “Zeg dat niet” en spreekt dit vers, dat begint met *yoginām*. Het woord *yoginām* staat in de zesde naamval [van de Sanskriete grammatica], maar wordt eigenlijk gezien als de vijfde naamval. In het voorgaande vers staan de woorden *tapasvibhyo jñānibhyo dhikaḥ* in de vijfde naamval. Zo dient het ook hier te worden verstaan als *yogibhyaḥ*, de *bhakta* is zelfs beter dan de *yogī*. “Mijn toegewijde is niet alleen beter dan één type *yogī*, maar beter dan alle typen *yogīs*, of ze zich nu bevinden in *yagārūḍha*, het hoogste platform van *yoga*, in *samprajñāta-samādhi* (waarin men zich bewust is van het verschil tussen kennis, het gekende en de kenner), of in *asamprajñāta-samādhi* (waarin een dergelijk verschil niet wordt waargenomen).”

De betekenis van het woord *yoga* is *karma*, *jñāna*, *tapa*, *bhakti* enzovoort. “Van al die *yogīs* zijn degenen, die Mij met toewijding vereren, Mijn toegewijden en zijn de besten van alle typen beoefenaars.”

Iemand die op onbaatzuchtige wijze de vruchten van zijn werk aan Bhagavān offert (zoals een *karmī*), iemand die zware soberheden uitvoert (zoals een *tapasvī*) en iemand, die kennis ontwikkelt (zoals een *jñānī*), wordt ook als *yogī* aanvaard, maar iemand die het achtvoudige proces van *yoga* (*aṣṭāṅga-yoga*) volgt, is aan hen superieur. “Echter, iemand die zich bezighoudt met toewijding aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (zoals een *bhakti-yogī*), die over

Mij hoort en chant, is de allerbeste.” Zoals *Śrīmad-Bhāgavatam* (6.14.5) zegt,

*muktānām api siddhānām nārāyaṇa-parāyaṇaḥ
sudurlabhaḥ praśāntātmā koṭiṣv api mahā-mune*

O grote wijze, onder miljoenen bevrijde en geperfectioneerde zielen is een kalm persoon, die is toegewijd aan Śrī Nārāyaṇa, uiterst zeldzaam.

In de volgende acht hoofdstukken wordt *bhakti-yoga*, de *yoga* van devotie aan de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods uiteengezet. Dit vers, dat een *sūtra* of een aforisme voor die hoofdstukken vormt, is als een ornament, dat de hals van de toegewijden siert. Hoofdstuk Een van *Bhāgavad-gītā*, het kroonjuweel van alle geschriften, geeft een overzicht van de hele tekst. Hoofdstukken Een, Twee, Drie en Vier behandelen *niṣkāma-karma*. Hoofdstuk Vijf beschrijft *jñāna* en Hoofdstuk Zes beschrijft *yoga*. In eerste instantie echter beschrijven deze zes hoofdstukken *karma* (voorgescreven plicht).

Aldus eindigt de *bhāvānuvāda* van Śrīla Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura's
Sārārtha-varṣiṇī-ṭīkā (het commentaar dat plezier geef aan de
toegewijden en door alle heilige personen wordt aanvaard)
op Hoofdstuk Zes van *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

SĀRĀRTHA-VARṢIṆĪ PRAKĀŚIKĀ-VṚTTI: Aan het eind van dit hoofdstuk heeft Bhagavān Śrī Kṛṣṇa uitdrukkelijk gezegd, dat een *bhakti-yogī* beter is dan alle andere *yogīs*. Śrīla Bhaktivinoda Ṭhākura geeft als volgt een bijzondere uitleg aan dit vers.

Śrī Kṛṣṇa zegt, “Van alle typen *yogīs* is iemand, die *bhakti-yoga* beoefent, de beste; iemand die Mij met vertrouwen vereert, is de beste *yogī*. Van de rechtgeaarde, gereguleerde menselijke wezens zijn de *niṣkāma-karmī*, de *jñānī*, de *aṣṭāṅga-yogī* en de beoefenaar van *bhakti-yoga* allemaal *yogīs*, maar de *sakāma-karmī* is dat niet. *Yoga* is in feite één, niet twee. *Yoga* is een progressief pad met di-

verse niveau's. Door zijn toevlucht tot dit pad te nemen plaatst de *jīva* zich op de weg naar transcendentale realisatie.

“Het vereren van Bhagavān door Hem onzelfzuchtig de resultaten van zijn voorgeschreven plicht aan te bieden (*niṣkāma-karmayoga*) is de eerste stap. Wanneer de ontwikkeling van kennis (*jñāna*) en onthechting (*vairāgya*) worden toegevoegd, wordt het *jñāna-yoga*, de tweede stap. Wanneer aan *jñāna-yoga* meditatie op de Allerhoogste Persoonlijkheid Gods (Īśvara) wordt toegevoegd, wordt het *aṣṭāṅga-yoga*, de derde stap. En wanneer aan *aṣṭāṅga-yoga* genegenheid voor Bhagavān wordt toegevoegd, wordt het *bhakti-yoga*, de vierde stap. Al deze stappen bij elkaar vormen één ladder genaamd *yoga*. Om *yoga* helder te kunnen uitleggen, zijn alle andere typen *yoga*, die slechts onderdelen zijn, achtereenvolgens uiteengezet.

Iemand, die eeuwige voorspoed verlangt, neemt uitsluitend zijn toevlucht tot *yoga*. Geleidelijk maakt hij op deze ladder vooruitgang, eerst wordt hij stabiel op de trede, waar hij staat, en stijgt dan op naar de volgende trede. Wanneer men op een bepaalde trede stopt, waar men zich alleen in dat soort *yoga* heeft gevestigd, wordt hij gekend bij de naam van die bepaalde vorm van *yoga*. Dus de ene wordt gekend als een *karma-yogī*, de ander als een *jñāna-yogī*, weer een ander als een *aṣṭāṅga-yogī* en nog een ander als een *bhakti-yogī*.

“Daarom is iemand, wiens hoogste doel is om *bhakti* aan Mij uit te voeren, O Pārtha, de beste van alle *yogīs*. Jij moet dat type *yogī* worden, namelijk een *bhakti-yogī*.”

Aldus eindigt *Sārārtha-varṣiṇī Prakāśikā-vṛtti*
door Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmi Mahārāja
op Hoofdstuk Zes van *Śrīmad Bhāgavad-gītā*.

Centra & Contacten Wereldwijd

www.purebhakti.com/contact-us/centers-mainmenu-60.html

INDIA

Mathura: *Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Jawahar Hata, U.P. 281001 (Opp. Dist. Hospital), Email: mathuramath@gmail.com • **New Delhi:** *Shri Raman-vihari Gaudiya Math* – Block B-3, Janakpuri, New Delhi 110058 (Near musical fountain park), Tel: 9810192540; *Karol Bagh Centre:* Rohini-nandana dasa, 9A/39 Channa Market, WEA, Karol Bagh, Tel: 9810398406, 9810636370, Email: purebhakti.kb@gmail.com • **Vrindavan:** *Shri Rupa-Sanatana Gaudiya Math* – Dan Gali, U.P. Tel: 09760952435; *Gopinath Bhavan* – Parikrama Marga (next to Imli-tala), Seva Kunja, Vrindavan 281121, U.P., Email: vasantidasi@gmail.com • **Puri:** *Jay Shri Damodar Gaudiya Math* – *Sea Palace*, Chakratirtha Road. Tel: 06752-223375 • **Bangalore:** *Shri Madan Mohan Gaudiya Math* – 245/1 29th Cross, Kaggadasa pura Balaji layout, Bangalore-93, Tel: 089044277754, Email: bvvaikhanas@gmail.com; *Shri Ranganath Gaudiya Math* – Hesaraghatta, Bangalore, Tel: 09379447895, 07829378386 • **Faridabad:** *Shri Radha Madhav Gaudiya Math* – 293, Sector-14, Hariyana, Tel: 09911283869 • **Navadvipa:** *Shri Shri Keshavaji Gaudiya Math* – Kolerdanga Lane, Nadiya, Bengal, Tel: 09153125442

AUSTRALIA

Garden Ashram – Akhileshvari dasi, Tel: 612 66795916, Email: akhileshvari.dasi@gmail.com • *Shri Gaura Narayan Gaudiya Math* – Brisbane, Queensland, Tel: +61 403 993 746, Email: bhaktibrisbane2010@gmail.com

CHINA / HONG KONG

15A, Hillview Court, 30 Hillwood Road, Tsim Sha Tsui, Kowloon, Tel: +85223774603

UNITED KINGDOM & IRELAND

Birmingham: *Shri Gour Govinda Gaudiya Math* – 9 Clarence Road, Handsworth, Birmingham, B21 0ED, U. K., Tel: (44) 121551-7729, Email: bvashram108@gmail.com • **London:** *Shri Gangamata Gaudiya Math* – 631 Forest Road, E17 4NE London, Tel: 02080578406, Email: gangamatas@hotmail.com • **Galway:** *Family Centre* – Tel: 353 85-1548200, Email: jagannathchild@gmail.com

USA

Gaudiya Vedanta Publications Offices – Tel: (800) 681-3040 ext. 108, Email: orders@bhaktiprojects.org • **Alachua:** *Shri Shri Radha-Govinda Mandir* – Tel: (1) 386-462-2682. Email: yourbvgi@gmail.com, Website: www.bvgi.org • **Houston:** *Shri Govindaji Gaudiya Math* – Tel: (1) 281-650-8689. Email: info@sggm.org, Website: www.sggm.org

Websites

Gauḍīya Vedānta Publications (GVP)

De GVP publiceert, conserveert en distribueert de boeken van Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvami Mahārāja. Voor meer informatie over de inhoud van deze boeken kunt u de volgende websites bezoeken:

www.purebhakti.com – voor nieuws, updates en gratis downloaden van boeken, lezingen en *bhajans*.

www.purebhakti.tv – voor het kijken en luisteren naar lezingen online en voor links naar updates van live web-casts.

www.harikatha.com – voor het per email ontvangen van de lezingen en video's van Śrī Śrīmad Bhaktivedanta Nārāyaṇa Mahārāja op zijn wereldreis.

www.backtobhakti.com – voor het laatste nieuws over de IPBYS, de International Pure Bhakti Yoga Society.

Indien u meer wilt weten over boeken, lezingen, audio-opnamen, video's, lessen en de International Pure Bhakti Yoga Society (IPBYS) van Śrī Śrīmad Bhaktivedanta Nārāyaṇa Mahārāja kunt u contact opnemen met **connectwithussoon@gmail.com**

Voor het vinden van een centrum in uw buurt:

www.purebhakti.com/contact-us

Engelse publicaties van

ŚRĪ ŚRĪMAD

BHAKTIVEDĀNTA NĀRĀYAṆA GOŚVĀMĪ MAHĀRĀJA

<i>Arcana-dīpikā</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma-māhātmya</i>
<i>Śrī Bhajana-rahasya</i>	<i>Śrī Navadvīpa-dhāma Parikramā</i>
<i>Śrī Bhakti-rasāmṛta-sindhu-bindu</i>	<i>Śrī Prema-sampuṭa</i>
<i>Bhakti-rasāyana</i>	<i>Śrī Rādhā-kṛṣṇa-gaṇoddeśa-dīpikā</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Śrī Saṅkalpa-kalpadrumaḥ</i>
<i>Śrī Brahma-saṁhitā</i>	<i>Śrī Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Essence of the Bhagavad-gītā</i>	<i>Śrī Upadeśāmṛta</i>
<i>Five Essential Essays</i>	<i>Śrī Vraja-maṇḍala Parikramā</i>
<i>Going Beyond Vaikuṅṭha</i>	<i>Śrī Rāya Rāmānanda Saṁvāda</i>
<i>Harmony</i>	<i>Śrīla Bhakti Prajñāna Keśava Gosvāmī – His Life and Teachings</i>
<i>Jaīva-dharma</i>	<i>The Distinctive Contribution of</i>
<i>Letters From America</i>	<i>Śrīla Rūpa Gosvāmī</i>
<i>Śrī Manaḥ-śikṣā</i>	<i>The Essence of All Advice</i>
<i>My Śikṣā-guru and Priya-bandhu</i>	<i>The Gift of Śrī Caitanya Ma-</i>
<i>Pinnacle of Devotion</i>	<i>hāprabhu</i>
<i>Śrī Prabandhāvalī</i>	<i>The Journey of the Soul</i>
<i>Secret Truths of the Bhāgavatam</i>	<i>The Nectar of Govinda-līlā</i>
<i>Secrets of the Undiscovered Self</i>	<i>The Origin of Ratha-yātrā</i>
<i>Śiva-tattva</i>	<i>The Way of Love</i>
<i>Śrī Bṛhad-bhāgavatāmṛta</i>	<i>Utkalikā-vallarī</i>
<i>Śrī Dāmodarāṣṭakam</i>	<i>Vaiṣṇava-siddhānta-mālā</i>
<i>Śrī Gauḍīya Gīti-guccha</i>	<i>Veṇu-gīta</i>
<i>Śrī Gīta-govinda</i>	<i>Walking with a Saint</i>
<i>Śrī Gopī-gīta</i>	<i>Rays of the Harmonist (periodical)</i>
<i>Śrī Harināma Mahā-mantra</i>	
<i>Śrīmad Bhagavad-gītā</i>	

Nederlandse publicaties

van **Śrī Śrīmad Bhaktivedānta Nārāyaṇa Gosvāmī Mahārāja**

vertaald en uitgegeven door Pro Deo Uitgever Jaya Radhe

<https://purebhakti.com/jayaradhe.nl>

<i>Bhagavad-gītā</i>	<i>Prabandha Pañcakam</i>
<i>Bhāgavata-rahāsyā</i>	<i>Prabandhavalī</i>
<i>Bhajana-rahasya</i>	<i>Prema-pradīpa</i>
<i>Bhakti-tattva-viveka</i>	<i>Prema-samputa</i>
<i>Boterdief</i>	<i>Reis van de ziel</i>
<i>Camatkāra-candrikā</i>	<i>Rāga-vartma-candrikā</i>
<i>Essentie van Bhagavad-gītā</i>	<i>Rāmānanda Rāya Saṁvāda</i>
<i>Geheimen van Bhajana</i>	<i>Śikṣāṣṭaka</i>
<i>Geheimen van het onontdekte Zelf</i>	<i>Śiva-tattva</i>
<i>Geluk in het paradijs der dwazen</i>	<i>Śrī Rādhā</i>
<i>Gift van Śrī Caitanya Mahāprabhu</i>	<i>Śrī Rūpa Gosvāmī's bijdrage</i>
<i>Gīta-govinda</i>	<i>Summum van toewijding</i>
<i>Gopi-gīta</i>	<i>Ujjvala-nilāmaṇi-kiraṇa</i>
<i>Hari-kathāṁṛta</i>	<i>Upadeśamṛta</i>
<i>Jagannātha Ratha-yātrā</i>	<i>Utkalikā-vallārī</i>
<i>Jaīva-dharma</i>	<i>Veṇu Gīta</i>
<i>Mādhurya-kādambinī</i>	<i>Verborgen pad van devotie</i>
<i>Maharṣi Durvāsā</i>	<i>Voorbij Nirvāṇa</i>
<i>Manaḥ-śikṣā</i>	<i>Ware sentimenten van de ziel</i>
<i>Nitya-dharma</i>	<i>Wijze van Liefhebben</i>

